BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
30 C
34
M

Epitom
Isaelli

12-30-C34 1

C.66. d.

12-30-C-34 2

14-22-6-17

2-30 C-34

EPITOME CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII,

IN VNIVERSAM ARISTOTELIS PHILOSOPHIAM, TAM NATVRALEM, QVÀM TRANSNATVRALEM,

NVNC EX IPSIVS AVCTORIS AVtographo mendis quamplurimis repurgata.

Horum omnium Indicem uerſa pagina uidebis.

QVAE OMNIA MVLTO, QVÀM ANtea, ſunt à nobis accuratius emendata.

S. Ma di Scala

OMNIA VIRTVTI PARENT.



BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

VENETIIS, APVD IOANNEM MARIAM BONELLVM. M. D. LV.

INDEX LIBRORVM OMNIVM, IN QVOS *EPITOME* CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII EXTAT.

IN OCTO LIB. DE Phyſico auditu.

In quattuor lib. de Cœlo.

In quattuor lib. de Generatione, et corrup.

In quattuor lib. Meteorologicorum.

In lib. Paruorum Naturalium.

In lib. de Cauſis, Examina eiuſdem.

In lib. tres de Anima.

Tractatus de Tranſcendentibus.

In duodecim lib. Metaphyſices.

NVMERVS TRACTATVV
In octo libros de Phyſico auditu.

Primi Libri.

Primus Tractatus de communibus toti Philoſophiæ naturali.
Secũdus Tractatus de principijs naturalibus ad mentẽ Ariſt.

Secundi Libri.

Primus Tractatus de Natura.
Secundus Tractatus de cauſis per ſe.
Tertius Tractatus de fortuna, caſu, & fato.

Tertij Libri.

Primus Tractatus de motu.
Secundus Tractatus de infinito.

Quarti Libri.

Primus Tractatus de loco.
Secundus de uacuo.
Tertius de tempore.

Quinti Libri.

Vnicus Tractatus de unitate & diuerſitate motus.

Sexti Libri.

Primus Tractatus de continuo.
Secundus Tractatus de diui. motus in partes quantitatiuas.
Tertius Tractatus contra errores antiquorum.

Septimi Libri.

Primus Tractatus de primo motore in communi.
Secundus Tractatus de comparatione motuum.

Octaui Libri.

Primus Tractatus ſi ſemper fuit motus.
Secundus Tractatus de primo motore, & primo motu.
Tertius Tractatus, qualis eſt primus motus.
Quartus Tractatus, qualis eſt primus motor.

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII,

EPITOME.

IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS *DE PHYSICA AV-* SCVLTATIONE.

SVPER PRIMO LIBRO Phyſicorum formamus duos tractatus.

In primo declarantur quædam communia toti Philoſophiæ naturali, & octo libris de phyſico auditu.

In ſecundo ponitur opinio Ariſtot. de principijs naturalibus, & determinatur de unoquoque eorum.

Tractatum primum diuidimus in quattuor capita.

In primo inueſtigatur quid ſit ſubiectum in tota Philoſophia naturali.

In ſecundo declaratur diuiſio totius philoſophiæ naturalis in particulares libros.

In tertio declaratur tota diuiſio octo librorum de Phyſico auditu.

In quarto declaratur à quo ſit incipiendum in philoſophia naturali, & hæc pars correſpondet procœmio philoſophi.

CAPVT PRIMVM.

CIRCA Primum cap. ponitur hęc ꝯclo. Ens mobile eſt ſubiectum in tota philoſophia naturali, probatur ratione, et auctoritate, rõ eſt hæc: Quęlibet ſcientia tractat de ente, qa unumquodq; ſcitur inquantum ens eſt, & de non ente non habetur ſcientia, ut dicitur in 1. Poſter. ergo diuerſæ ſcientiæ ſunt de ente diuerſimodę conſidera to ſed ens primo diuiditur in ens rationis, & ens reale, de ente rationis conſiderat Logica, ens autem reale tripliciter conſideratur primo, inquantum eſt ſeparatũ à materia, & à motu, ſm eſſę et diffinitionem, & de hoc conſiderat Metaphyſicus. quæ principaliter eſt de entibus incorporeis, quæ non habent eſſe in materia, nec diffiniuntur ꝑ materiam, nec mouentur motu phyſico, cum non ſint corpus. Secundo cõſideratur inquantum ſeparatur à materia, & à motu ſm diffinitionem, & non ſm eſſe, ſicut linea, & triangulus, quæ nõ diffiniuntur, per materiam ſenſibilem, non. n. dicimus, Triangulus eſt figura lapidea, uel lignea, ſed ſolum ꝙ eſt figura: habent tres angulos æquales rectis duobus. & tñ ſemper habet eſſe in aliqua materia, quia nõ datur quantitas ſeparata, ut dicebat Plato. & de hoc ente eſt mathematica. Tertio ꝯſideratur ens, ut habet eſſe in materia, & ſubijcitur motui, & diffinitur per materiam ſenſibilem, ut hõ habet eſſe in carnibus, & oſſibus, quæ ſunt partes cõponentes ipm ſecundum phyſicum, diffiniturq; per materiam ſenſibilem, ſic. n. diffinitur ſm phyſicum, ut patet in 2. phy. homo eſt quid cõpoſitum ex carne: & oſſe. ſanguine, & neruo, ac rationali anima, & de hoc ente eſt Phyſica, ſed ens quod eſt in materia, & ſubijcitur motui eſt ens mobile, ergo Phyſica eſt de ente mobili, ut de ſubiecto. Secũdo, probatur auctoritate Cõmen. in 4. Metaphyſices cõm. 1. ubi ſic ait. Eſt una quidem ſcientia quæ tractat de ente inquãtum ens, aliæ uero particulares conſiderant aliquam partem entis. nam ma-

thematicæ de numeris & magnitudinibus cōſiderant,naturales ſcientiæ de quadam parte entis.i.de ente mobili, et de accidentibus eſſentialibus eidem inquantum eſt mobile,& de motu.Hęc ille.Patet ergo,ꝙ ens mobile eſt ſubiectum in tota philoſophia naturali. quare uero non ſit corpus mobile, declarabitur in ſolutione argumētorum.

CAPVT SECVNDVM.

Circa ſecūdū cap.diſtinguēda eſt tota Phyſi. ĩ ſuas partes,ut habeatur eius ſufficiētia. Igr̃ aduerte,ꝙ tota phyſica diuiditur in octo partes,quarum hęc eſt ſufficientia. Cum ens mobile ſit ſubiectū in tota phyſica,ergo ens mobile ſm diuerſas rationes limitātes ipſum eſt ſubiectum in qualibet parte ipſius phyſicæ.tūc ſic,ens mobile octo modis poteſt conſiderari. Primo, ut eſt ens mobile ſimpliciter non contractum ad aliquam materiā particularem,nec ad aliquam ſpeciem motus, ſed ſolū ut eſt ens mobile, & ſic de eo tractatur in 8.libris Phyſi. qui dicuntur de phyſico auditu,quia Ariſt.eos nō ſcripſit,ſed diſcipuli eum docentē audiebant. Nota tñ,ꝙ de ente mobili non applicato loquitur in.6.primis lib.in.7.& 8.applicat ſe ad primū motorem.Secundo, conſideratur ut eſt ens mobile ſm motū localē circulare,uel rectum,& ſic de eo tractatur in libro de cœl.ibi.n.ꝑtractatur de motu circulari corporum cœleſtium,et de motu recto elementoꝝ, quorum aliquod mouetur ſurſum, aliquod deorſum, & ſic in tali parte ſubiectum eſt ens mobile ad ubi.i.ſm motum localem.Tertio,conſideratur ut eſt ens mobile ſm alterationē,& ſm generationem,& corruptionem, & ſic de eo tractatur in libr.de generatione ibi.n.declaratur qũo elementa generantur,& corrumpuntur, & qũo elementa per elementa,ex quibus componūtur,alterantur, & generantur,& corrumpuntur,& augētur unde in hoc lib.ſubiectum eſt ens mobile ad formam, id eſt ens mobile illis modis,quibus acquiritur forma ſubſtantialis,uel accidentalis. Quarto, conſideratur ut eſt ens mobile compoſitum imperfecte, ut pluuia, nix grando: hæc.n.produ

cuntur ex uapore ſicco, uel humido, & ſic de eo tractatur in libro Meteor. cuius ſubiectum dr̃ ens mobile mixtum imperfecte. Quinto, ꝯſideratur ut eſt compoſitum per fecte, ſed inanimatum, ut ſunt omnia metalla, & lapides, quæ omnia ꝓducuntur in Mineris terræ, & ſic de eo agi- tur in libro de Mineralibus. cuius ſubiectum eſt id quod dictum eſt. Sexto, conſideratur, ut eſt ens mobile ani- matum ſimplr̃, & in communi, & ſic de eo rõne principij tractatur in lib. de Anima, cuius ſubm̃ eſt anima, ut dice- tur in Epit. ſuper lib. de anima. Septimo, ꝯſideratur ut eſt ens mobile animatũ anima uegetatiua: ut ſunt plantę & herbæ, & ſic de eo tractatur in lib. de ueget. cuius ſubm̃ eſt id quod dictũ eſt. Octauo, ꝯſideratur, ut eſt ens mobi le animatũ aĩa ſenſitiua, & ſic de eo agitur in lib. de aĩali- bus, ibi ẽt agitur de hoĩe: ut eſt hñs animam ſenſitiuam, inquantum aũt eſt naturæ intellectualis ſpectat ad Meta- phyſicũ. qꝛ intelligere non eſt actio alicuius organi cor- porei: ut dicemus in tertio de aĩa: quantũ uero ſpectat ad Phyſicũ tractatur de actibus aĩæ intellectiuæ, in tertio de aĩa. Hic terminatur principalis diuiſio ſcientiæ naturalis, poſt quã ſequitur ſecundaria diuiſio, quę eſt in paruis Na turalibus, ubi agitur de his actionibus, ut ſentire, remini- ſci, dormire, uigilare, moueri ſm̃ locũ, de mor. et ui. iuuen tute & ſenectute, inſpiratione & expiratione, longitudine & breuitate uitæ, quoꝝ ſufficientiam, & ordinẽ diſpoſui- mus in Epit. ſuper lib. de ſenſu, & ſenſato, ideo uide illic.

CAPVT III.

CIRCA tertiũ cap. ponitur tota diuiſio. 8. libroꝝ de phyſico auditu. Vnde nota, ꝙ in 8. libris tria in tenduntur. primum eſt tractare de his quæ ſunt cõmunia cuilibet enti mobili, & hoc fit in 4. primis lib. ea autem quæ conueniunt cuilibet enti mobili, ſunt hæc, Omne ens mobile conſtituitur ex principijs naturalibus, quę ſunt materia, & forma, & priuatio, & de his agitur in primo libro. Item omne ens mobile habet naturam in ſe, quia ens mobile phyſicum dicitur naturale, naturale

aũt eſt quod habet in ſe naturam, ideo agitur in 2.libr. de Natura. Item omne ens mobile eſt cognoſcibile per cauſas ſuas naturales, ideo de cauſis agitur in 2. tam de cauſis per ſe, q̃ de cauſis per accidẽs, ut ſunt fortuna, & caſus. Item omne ens mobile poteſt aliquo motu moueri, ideo de motu agitur in tertio. Item omne ens mobile, uel eſt finitum, uel infinitũ, cum ſit continuum in infinitum diuiſibile, ut probatur in ſexto, ideo de infinito agitur in tertio. Item omne ens mobile eſt in loco, cũ ſit corpus, ideo de loco agitur in quarto, & ſilr de uacuo, quod reputabatur locus apud antiquos. Itẽ omne ens mobile mouetur in tempore, quia omnis motus fit in tempore, ut ꝓbatur in ſexto, ideo de eo agitur in quarto. Secundum quod intenditur eſt diuiſio motus, quia.n. uaria mobilia uarijs ſpeciebus motuum mouentur, ideo fuit neceſſe aſſignare diſt. motuum. Nota igitur, ꝙ motus dupliciter diuiditur. Primo in ſpecies ſuas, quæ ſunt alteratio, augmẽtum &c. & de his ſpeciebus motuum agitur in quinto, ex ꝑnti de unitate, ac diuiſione motuum. Secundo, diuiditur in partes ſuas quantitatiuas, cum.n. motus ſit quoddam continuum, eſt diuiſibilis in ſemper diuiſibilia, ſicut magnitudo, ſuper quam fit motus, & ſicut tempus menſurans motum, & de hac diuiſione motus agitur in ſexto.
Tertium quod intẽditur eſt inueſtigare primũ motorem, & primum mobile, & primum motum, et hoc dupliciter, uel imperfecte, uel perfecte, primo modo de his tractatur in ſeptimo. Secundo modo tractatur de eis in 8. lib. Vltimo nota ꝙ 7. & 8. li. ſunt quodãmodo diſpoſitio ꝑuia ad librum de cęlo, et mundo, nam cum in ipſo libro de cœlo agatus de motu cœli, & corpore eius, & motus primus ſit motu cœli, & mobile primum ſit ipſum cœlum, patet ꝙ 7. & 8. lib. Phyſicorum, diſponunt intellectum ad agnitionem librorum de cœlo, nam ut diximus, declaratur in 8. lib. ꝙ cœlum eſt principiũ mobile, & motus cœli eſt motus primus, & æternus, mouensq; primum mobile eſt primus motor.

CAP. IIII.

CIRCA quartũ cap.inueſtigandũ eſt,à quo ſit incipiendũ in ſcientia naturali,unde ponimus duas ɔclones,in quibus continetur totũ procœmiũ pħi.

Prima eſt,In ſcientia naturali incipiendũ eſt à cognitione principioꝝ,cauſaꝝ,& elementoꝝ reꝝ naturalium,hæc concluſio primo declaratur,ſecũdo probatur.Nota igitur ꝗ principiũ eſt id à quo aliquid procedit, ut fons eſt principium fluuij,& ſol eſt principium lucis, & pater eſt principiũ filij,principia igitur reꝝ naturalium ſunt illa à quibus res naturales ꝓcedunt,quid ſit cauſa dicetur in 2.lib. elementum aũt eſt illud, ex quo res naturalis cõponitur prima,ita ꝙ non reſoluitur in priora corpora, ut lapis cõponitur ex terra,& aqua,terra uero,& aqua non reſoluũtur in priora corpora quia nullũ eſt corpus corruptibile prius quattuor elementis,ſecũdo,probatur concluſio ſic. Res naturales ſciũtur,et intelliguntur per principia,& cauſas,& elementa ſua,tunc.n.ſcimus cum principia,& cauſas cognoſcimus, ut patet primo Poſter.ergo debemus incipere in ſciẽtia naturalia cognitione principioꝝ,& cauſarum,&elementorum rerum naturalium,aliter nunquam haberemus ſufficientem ſcientiam de rebus naturalibus.

Secunda ɔclo. In ſcientia naturali incipiendũ eſt à magis uľibus,& magis cõibus,deinde deueniendũ eſt ad particularia ꝑ applicationem,unde primo inueſtigandũ eſt, quæ ſunt illa principia cõia quæ ſunt in qualibet re nãli, puta materia,& forma in cõmuni,deinde inueſtigandum eſt in particulari,quę materia et quæ forma ſit in diuerſis ſpeciebus reꝝ naturaliũ,alia.n. forma eſt in cœlo, alia in lapide,alia in plãta &c.hæc cõcluſio probatur ſic, In qualibet ſciẽtia incipiendum eſt à notioribus nobis,ſed notiora nobis ſunt uľia,& magis cõia.ergo in ſcientia naturali incipiendum eſt à magis uniuerſalibus.Maior ſic declaratur,aliqua ſunt notiora dupľr. Quędã ſunt notiora ſecundũ ſe & ex natura ſua,& hęc ſunt entia perfecta,ut deus, & ſubæ ſeparatæ,quæ cum ſint maxime actu,ſunt ex na-

tura ſua maxime cognoſcibiles, licet ex debilitate nr̄i in‑tellectus non cognoſcantur à nobis. Quędã ſunt notiora quo ad nos, & hęc ſunt entia ſenſibilia, & corruptibilia, à quibus nr̄a cognitio ortum habet, dicit ergo ph̄s, ꝙ in o‑mni ſcientia eſt incipiendum à notioribus nobis.i.à ſenſi libus, & non à notioribus ſecundũ ſe, nam ad illa cogno‑ſcenda manuducimur ex his ſenſibus, & magis notis, Mi nor.ꝑpoſitio.ſ. Notiora nobis ſunt magis uniuerſalia, pro batur à philoſopho in triplici toto, primo ſic, Totum ſen ſibile eſt prius notum q̃ ſuæ ſpecies, puta ſi uideor aliquẽ uenientem à longe, prius cognoſco, ꝙ eſt animal q̃ ho‑mo & prius cognoſco ꝙ eſt homo q̃ hic homo, puta So‑crates, ergo ſic eſt ſecundum intell'm, ꝙ prius cognoſco hoiem eſſe ſubſtantiam q̃ ſit corpus, q̃ ſit aiatus, & q̃ ſit animal. patet ergo ꝙ magis ul'a ſunt notiora nobis, & prius nota. Scd̄o ſic, Totum diffinibile eſt prius notum q̃ partes diffinitionis ſuæ, ut prius ſcio ꝙ hō pōt diffiniri, q̃ ſciētiam ꝙ animal, & rōnale ſint partes diffinitionis ſuę, qm̄ totũ diffinibile ſe habet ut ul'e, & confuſum, ergo &c. Tertio ſic, Totum integrale eſt prius notum q̃ ſuę partes, puta prius cognoſco hanc domum in confuſo q̃ cogno‑ſcam quas, & quot partes habet, quot parietes, quot came ras &c. ſed totum integrales comparatur ad partes ſuas, ut magis cōfuſum, ergo patet ꝙ magis cōmunia, & ma‑gis uniuerſalia ſunt notiora nobis, & ꝑ ea deuenimus in cognitionem particularĩũ, ut ꝑ cognitionem animalis de uenimus in cognitionẽ hominis, & aſini, & equi &c. ſic ẽt cōtingit in phyſica ꝙ ꝑ cognitionem materiæ & formæ deuenimus in cognitionẽ particularis materiæ, & formę, iuxta igitur hanc determinationẽ incipiemus tractare de principijs rerum naturalium in uniuerſali. Hæc de 4. cap. Nunc ſoluenda ſunt quædam argumenta, quibus proba‑tur ens mobile non eſſe ſubiectũ in philoſophia naturali.

Primo ſic, Ens per accidens non eſt ſubiectum in ali‑qua ſcientia, qm̄ non eſt ſcibile ex 6. Metaph. ſed ens mobi le eſt ens per accidens, dicit enim compoſitum ex ente &

mobilitate quæ accidit enti,aliter omne ens eſſet mobile, & ſic non daretur mouens immobile.

Ad hoc dr̄,ꝙ ly mobile aliquādo ſumitur loco paſſionis,& ut ſic adueniens enti conſtitueret unum per accñs, aliquando ſumitur loco differentiæ contrahentis ens cōe ad ſpecialem rationem,ſub qua conſiderandum eſt in aliqua ſcientia,ſicut & ſanabile additū corpori dicit rationē formalem,ſub qua corpus conſiderandum eſt in medicina,& ut ſic nego,ꝙ dicat unū ꝑ accñs,ſic accipitur in ꝓpoſito,nā mobile dicit dr̄iam ſiue rōnē formalē, ſub qua ens conſideratur à phyſico, ſicut quantū dicit rationem formalem,ſm̄ quam ens conſideratur à mathematico.

Secundo,ſi eſt ſubiectum,uel ens mobile inquantū ens mobile,uel inquantum hoc,uel illud ens mobile:ſed non ſecūdo modo,quia ſciētia nō eſt de aliquo ſingulari,ut de ſubiecto,nec ꝑmo modo,quia oē ens mobile eſſet ſubiectum,nam qđ cōuenit alicui tali,cōuenit oī tali.ergo &c.

Ad hoc dicitur,ꝙ eſt ens mobile,inquantum ens mobile,& negatur illa ꝯñia.ergo conuenit omni enti.Ad probationem dico,ꝙ illa maxima non eſt uera niſi in terminis primæ intentionis, ut cum dr̄ homo inquantum homo eſt rationalis,uel riſibilis &c.ſed eſſe ſubiectum,uel gen⁹, uel ſpeciem ſunt termini ſecundæ intentionis, in quibus non tenet, non enim ſequitur homo inquantum homo eſt ſpecies,ergo omnis homo eſt ſpecies:ſic non ſequitur hic,ens mobile inquantum ens mobile eſt ſubiectum, ergo omne ens mobile eſt ſubiectum.

Tertio,ſubiectum in ſcientia prædicatur de omni conſiderato in ſcientia,qm̄ eſt ul'e conſideratum in ſcientia, ſed ens mobile non prædicatur de omni conſiderato in ſcientia naturali, conſideratur enim de materia, de motu, de loco,& uacuo,& tempore,& polis mundi, quæ conſtant non eſſe entia mobilia, omne enim mobile eſt actu ſed materia prima,ut ſic,non eſt actu, ergo &c. cōſtat autem ꝙ motus non eſt ens mobile,ſicut albedo non eſt alba,& de ratione loci eſt immobilitas, ex 4.Phyſico. ergo &c.

Ad hoc dicitur, ꝙ nõ eſt neceſſe ſubm̄ p̄dicãti in recto de omni cõſiderato in ſcientia, ſed ſufficit ꝙ prędicetur in recto, uel in obliquo, & ſecunda pars uerificatur in exemplis adductis, nam licet materia non ſit ens mobile, eſt tñ principium entis mobilis, & motus eſt ut paſſio entis mobilis & locus, & uacuum, & tempus habentur, ut menſura, uel contentiua entis mobilis, poli autem ſunt, circa quos mouetur ens mobile motu ſphærico.

Quarto b. Tho. dici ꝑmo Poſterio. et in ꝑmo cœ. ꝙ corpus mobile eſt ſubiectũ in phyſicis, ergo nõ ens mobile.

Ad hoc dr̃, ꝙ in locis p̄dictis intendit de ſubõ ꝓncipali, & nõ de adæquato, hic autem intendimus de adæquato.

TRACTATVS SECVNDVS.
In Primum Phyſicorum.

IN HOC tract. acturi ſumus de primis principijs naturalibus ad mentem Ariſt. & diuidemus ipſum in 4. cap.

In primo probabitur, ꝙ ſunt contraria.

In ſecundo, ꝙ ſunt tria & hæc ſufficiunt.

In tertio, quid ſit unumquodq; eorum.

In quarto, quomodo nõ eodem modo ſunt principia, ſed duo ſunt principia ꝑ ſe, & tertiũ eſt ꝓncipiũ ꝑ accñs.

CAPVT I.

IN primo cap. antequam probamus, ꝙ ſint contraria, prius fiet diſtinctio de primo principio, unde aduerte, quòd ſumitur quattuor modis.

Primo, ꝓ ꝑmo ꝓductiuo & motiuo toti' entis ꝓducti, & ſic ſolus Deus dr̃ primũ principiũ, à quo oia pendent.

Secundo, pro propoſitione per ſe nota, quæ ſolet appellari maxima, uel dignitas, ut de quolibet eſt uera affirmatio, uel negatio, & de huiuſmodi, ut de fundamentis omnium ſcientiarum agitur in primo Poſter.

Tertio, pro genere proximo, & differentia ſpecifica, ut conſtituunt ſpeciem ſecũdum Logicum, unde animal & rationale ſunt prima ꝓncipia intrinſeca ꝯſtituẽtia hoiem.

Quarto, pro primo principio ex quo producitur, & cõ‑ponitur primo res naturalis compoſita, et ſic de eo locuturi ſumus hic ad mentem philoſphi.

Poſita hac diſtin. probatur, ꝙ prima principia naturalia ſint contraria, nã hñt tres ꝯditiones cõuenientes ꝑmis contrarijs, ergo ſunt cõtraria, ꝯña patet, & probatur añs.

Prima conditio primorum principiorum eſt, ꝙ non fiant ex alijs prioribus, aliter non eſſent prima, implicat enim primum fieri ex priori.

Secunda conditio eſt, ꝙ non fiant ex alterutris, nã ſint prima principia. A. & B. ſi A. fit ex B. ergo B. eſt prius A. et ſic A. non eſſet primum principium. Item ſi B. fit ex A. ergo B. eſt poſterius A. nam ꝑncipiatũ eſt poſterius ſuo ꝑncipio in naturalibus, et hac de cauſa quattuor elemẽta nõ ſunt prima principia rerum naturaliũ ꝯtra Emped. quia gñantur ex ſeinuicẽ, ut declarabitur in lib. de gen. & cor.

Tertia cõditio eſt, ꝙ omnia fiunt ex primis principijs, nam ſicut omnes ſcientiæ ꝯtinentur uirtualiter in ſuis primis principijs, ut declaratur in 4. Meta. ſi omnes res producibiles naturale continentur in primis principijs, ex conſequenti aptæ ſunt produci, & fieri ex eis.

Modo autem declaratur, ꝙ prædictæ tres conditiones conueniant primis contrarijs.

Et primo, prima contraria non fiunt ex prioribus contrarijs, licet. n. contraria ſecundaria fiant ex primis contrarijs, ut dulcedo, et amaritudo ex humido, et ſicco, ut declarabitur in 2. de anima, in cap. de guſtu. tñ prima ꝯtraria, ut caliditas, & frigiditas &c. nõ fiunt ex alijs ꝑoribus, q̃a ſunt ꝑmæ q̃litates ꝯtrariȩ, & implicat primũ fieri ex ꝑori.

Secundò, prima contraria non fiunt ex alterutris, quia unum contrarium non producit aliud, imo deſtruit ipſum, ut patet de calido & frigido, uitio & uirtute.

Tertio, quicquid fit ex cõtrarijs fit, et id probat philoſophus inductiuȩ ſic. In omni motu & ꝓductione, termin' à q̃uo, & terminus ad quẽ ſunt ꝯtrarij, ergo quicquid fit, fit ex contrarijs, conſequentia nota, & ꝓbatur antecedens

inductiuę,album non fit ex muſico niſi ꝑ accñs, ſed fit ex non albo,puta nigro,uel ex medio colore:& ſed albũ et nigrum,uel medius color ſunt ꝯtraria,cum ſint ſpecies diſparatæ,ergo &c.Item magnum non fit per ſe ex albo, ſed ex paruo.Item doctus fit ex non docto, & figuratum ex infigurato,& homo ex nõ homine,qui eſt aptus nat⁹ eſſe hõ, patet ergo ꝙ termini cuiuſlibet productionis ſunt cõtrarij,ſaltem largo modo,prout terminus à quo habet rõnem priuationis,& terminus ad quem habet rõnẽ formæ & habitus,& hæc eſt ꝑma radix ꝯtrarietatis,ex 10.Meta. cum igr̃ ꝯditiones primoꝝ cõtrarioꝝ cõueniant ꝑmis ꝑncipijs naturalibus,cõſtat qđ ſunt cõtraria.Vtrum aũt oĩa ſint adinuicẽ ꝯtraria,dicã infra.Hęc de ꝑmo cap.ſufficiãt.

CAPVT II.

IN ſecundo cap.declarandum eſt, quot ſint huiuſmodi prima principia naturalia, & ad mentem philoſophi ponuntur quattuor concluſiones.

Prima concluſio.In productione naturali non requirũtur ꝑncipia intrinſeca infinita,ut opinabatur Democri. & Anaxago.probatur,ſi eſſent infinita eſſent ignota,quia infinitum ignotum eſt,ut dixit ſupra Ariſt.contra Anaxago.ſi eſſent ignota:& res naturales eſſent ignotæ,ꝙ ſic deperiret ſcientia rerum naturalium, nam res principiatas per principia cognoſcimus,ergo &c.

Secunda concluſio.Non ſufficit unum principium, ꝓbatur,principia naturalia ſunt contraria, ut declaratũ eſt in cap.præcedente,repugnat.n.terminus à quo,& terminus ad quem:ſed contraria non ſunt tantum unum, qm̃ nil ſibiipſi eſt contrarium, ergo in productione naturali non ſufficit unum principium.

Tertia cõcluſio.Nõ ſufficiunt duo principia naturalia contraria probatur,unum contrarium nõ producit aliud contrarium,imo deſtruit,ut patet in calido & frigido, humido & ſicco,ergo ſi eſſent tantum duo ꝑncipia naturalia ꝯtraria,nulla eſſet naturalis productio,ſed deſtructio.

Quarta concluſio.Sufficiunt tria principia naturalia.ſ.

forma & priuatio,quæ ſunt cõtraria largo modo,& mate ria receptiua cõtrariorũ ſucceſſiuę,probatur. Fruſtra fit ꝑ plura quod põt fieri ꝑ pauciora,& æque bene:ſed productio rei naturalis cõuenienter poteſt fieri per tria prędicta principia,ad recipiẽdum.n.ſufficit unum principiũ.ſ.mã & duo contraria,ex quibus ſi unum expellitur à materia, & alterũ recipitur,cõpletur rei productio,puta ad hoc ꝙ generetur ignis ex ligno ſufficit materia ligni, ut priuata eſt forma ignis, à qua ſi remoueretur forma lignis, cum qua ſtat priuatio formæ ignis, & introducatur forma ignis,completur generatio ignis. Patet igitur, ꝙ tria principia naturalia ſufficiens. Hæc de 2.cap.ſufficiant.

CAP. III.

IN tertio cap.agenda ſunt tria.

Primo declarandum eſt quid ſit unumquodque horum trium principiorum.

Secundo,ſi omnia ſunt adinuicem contraria.

Tertio quomodo priuatio eſt alio modo principium ꝙ̃ materia & forma.

Quantũ ad primũ aduerte,ꝙ hic nõ eſt ſermo de mã, circa quam,q̃ alio modo dr̃ obiectum,circa qđ eſt ſciẽtia, uel ars,uel operans opatur: nec de mã in qua,quę alio modo dr̃ ſubiectum in quo recipitur accidens nec de mã ex qua ſecundaria,q̃ alio modo dr̃ materia proxima,ut lateres in domo,caro & oſſa in animali,ſed de materia primo ꝑma,ex quia fiunt omnia cõpoſita naturalia,& apud gręcos dr̃ hyle, & ut colligitur ex primo Phy.& 8.Meta. ſic deſcribitur. Mã prima eſt ꝑncipiũ ſubiectũ in omni ꝑductione phyſica,ex quo fit aliquid cũ inſit,nõ ſecũdũ accidens,nullã ex ſe formã habẽs,ingenerabilis,& incorruptibilis ꝑ ſe,nõ cognoſcibilis ſecundũ ſe,ſed tãtũ ꝑ analogiã ad formã,ꝑmo dr̃ primũ ſubiectũ.i.primũ receptiuũ formæ generandæ,ad differẽtia materiæ ſecundariæ,q̃ reſoluitur in ꝑorẽ mãm,ut caro & oſſa in elemẽta,& elementa in mãm primã,& illa eſt irreſolubilis in priorẽ,aliter eſſet ꝓceſſus in infinitũ in cauſa materiali,qđ eſt cõtra philoſo

phum

phũ in.2.Meta.hanc igr̃ mãm ad quã reſoluitur oĩs ſecũdaria materia dicimus primũ ſubiectum,primum receptiuum,primũ ſuſtentamentũ omnis formæ eductæ de eius potentia.Secundo,dr̃ ex quo fit aliquid cum inſit, & non ſm accidens,id totum ponitur ad differentiam priuationis,quæ non ineſt rei productæ,ut dicemus infra,licet.n. antequam generetur ignis,ex ligno,materia ſit ſub priuatione formæ ignis,quæ dicitur non igneitas, tñ generato igne,& recepta igneitate in materia,nõ ſtant ſimul igneitas:& non igneitas,qm̃ pręſente habitu ceſſat priuatio,ut adueniente luce fugatur tenebra , cum igitur materia remaneat in producto,& nõ priuatio: dicitur cõuenienter, ex quo fit aliquid,cum inſit,& nõ ſm accidens.Tertio, dicitur nullã ex ſe formã habẽs:quia nullo modo eſt actu , ergo ex ſe eſt in potẽtia ad oẽm formam , ex conſequenti nullam ex ſe habet.unde docuit Ariſt.in.1.phyſi. ꝙ ſicut ſe habet æs ad ſtatuam,& lignũ ad ſcannum,ſic mã ꝑma ad formas naturales.conſtat autem ꝙ æs ex ſe nullam habet formam ſtatuę,nec lignum ullam formã ſcanni,ergo nec materia cum ſit receptiua omnis formæ,aliquam habet ex ſe formam.Quarto,dicitur ingenerabilis & incorruptibilis per ſe,quod probat Philoſophus in 1. phyſi.nã omne qđ p ſe generatur,generatur ex materia prima , ſi ergo generatur,ex priori materia generatur,ergo materia prima haberet priorem,quod implicat contradictionem, qm̃ iam nõ eſſet materia prima.Dico autem per ſe,qm̃ ſubiectiuę non inconuenit eam generari &corrumpi.Dicitur quidem ſubiectiuę generari quando nouam formam recipit,& ſubiectiuę corrumpi qñ ſpoliatur forma,quam habet per aduentum ſequẽtis.ſed hoc eſt generari & corrumpi per accidens.i.nõ ratione ſui:ſed ratione formę.Quinto,dicitur non cognoſcibilis &c. qm̃ unumquodque cognoſcitur inquantum eſt actu,cum ergo non ſit actu ex ſe : non eſt ex ſe cognoſcibilis , & cum fiat actu per formam , ergo eſt cognoſcibilis per proportionem ad formam,ut plenius declarabitur in quęſtionibus ordinarijs.

Notificata materia,notificandum eſt quid ſit forma.Et aduerte,ꝙ hic nõ eſt ſermo de forma abſolute,prout ſe extendit ad formas abſtractas,qm̃ eas cõſiderare ad primũ philoſophum ſpectat,ut dicit Ariſt.in.2.phyſi.nec prout ſe extendit ad formas accidentales: quæ non recipiuntur immediate in materia prima,ſed in ſubiecto iam actu exiſtẽte,ut calor in manu,lux in aere,ſed de forma quæ facit rẽ eſſe ſimpliciter,cũ prius eſſet in mera potentia.& dr̃ forma ſubſtantialis,quæ põt ſic notificari,forma ſubſtantialis eſt quę exiſtens pars compoſiti,dat ei eſſe ſimpliciter,et recipitur in materia nuda,ut actus in propria potẽtia, appetibilis à materia , ut quoddam diuinum & optimum. Primo dr̃ exiſtens pars compoſiti,ut in hoc diſtinguatur à forma accidentali,& qm̃ compoſitum per ſe conſtat ex potentia & actu , ex 8.Meta. potentia autem attribuitur materiæ & actus formę.Secundo dicitur,dat ei eſſe ſimpliciter,qm̃ ut declarat Ariſt.in princ.2.phy.ſicut artificiatũ ante aduentum formæ nullo modo eſt actu , ſic nec ens naturale ante aduentum formæ naturalis . unde non eſt homo actu:niſi ꝑ aduentũ aĩæ ĩ materia diſpoſita&c.tertio dr̃ & recipitur in materia nuda.nam cum det eſſe ſimpliciter,requirit materia nullo modo actuatam præcedenti forma,aliter adueniens enti iam conſtituto in actu, nõ daret eſſe ſimpliciter,ſed ſm̃ quid , ut forma accidentalis. quia ergo facit rem eſſe actu ſimpliciter,neceſſe eſt,ut recipiatur in materia nuda.Quarto dicitur , ut ꝓprius actus in propria potentia,qm̃ cum forma ſubſtantialis ſit actus ſimpliciter,quia facit rem eſſe ſimpliciter,& materia ꝑma ſit potentia ſimpliciter,qm̃ ex ſe nullo modo eſt actu,conuenienter dicitur proprius actus propriæ potentiæ , utpote actus ſimpliciter potentię ſimpliciter,ſicut actus ſm̃ qd potentiæ ſm̃ quid,ut forma accidentalis recepta in ſubiecto exiſtente actu,& exiſtente in potentia ſm̃ quid ad talem formam . Quinto, dicitur appetibilis à materia , qm̃ actus eſt perfectio potentiæ: & unũquodq; naturaliter appetit ſuam perfectionem,cum igitur materia ſic potentia

paſſiua,& forma actus eius,congrue eſt appetibilis à mã. Sexto,dr̃ ut quoddam diuinum & optimum,qm̃ cum de' ſit puriſſimus actus,omnis forma quæ eſt actus eſt parti= cipatio diuini actus, ex ꝯñti eſt quoddam diuinum & o= ptimum,quæ.n.diuina ſunt ut ſic,optima ſunt. patet igi= tur quid ſit forma. Notificata forma declarandum eſt qd ſit priuatio. Et aduerte ꝙ hic non eſt ſermo de omnibus modis priuationis,quos ponit Phs in 5.Meta.nec de pri= uatione formæ accñtalis, quæ apta nata eſt eſſe in ſubie= cto,eo modo quo dicimus tenebram eſſe priuationem lu cis,& cæcitatem priuationem uiſus, ſed de priuatione for mæ ſubſtantialis quam apta nata eſt materia prima reci= pere, ſic.n.proprie opponitur formæ ſubſtantiali, poteſt igitur ſic deſcribi priuatio,ut eſt tertium principium nãle eſt negatio formę ſubſtantialis in materia prima,ut eſt in potentia ad hmõi formam,&cauſa corruptionis in rebus inferioribus. Primo,dicitur negatio formæ ſubſtantialis ad differentiam negationis formæ accidentalis,ut cęcitas & ſurditas,illa.n.nõ dicit negationem in materia prima, ſed in proprio ſubiecto,ut in oculo & in aure. Et aduerte, ꝙ huiuſmodi priuatio nominatur ab habito ſiue forma ſubſtantiali adiũcta negatione. nam ſicut igneitas eſt for ma ignis,ſic non igneitas dicit priuationem formę ignis, & hoc eſt quod ſupra dixit Ariſt.ꝙ in omni prædu ctione termini ſunt contrarij,quia priuatione oppoſiti, ut ex nõ igne fit ignis,ex non homine fit homo. Secundo,dicitur ut eſt in potentia ad huiuſmodi formam. nam cum plu= res formæ non poſſint ſimul actuare materiam, dum eſt ſub una forma eſt priuata alia,& quia eſt priuata,ideo eſt in potẽtia ad illam,priuatio.n.dicit negationem in ſubto cum aptitudine ad habitũ,ſiue actũ,ſiue formam. Tertio, dicitur & eſt cauſa corruptionis &c.nam ex eo ꝙ non cõ pletur appetitus materiæ per unam formam deſiderat eſ= ſe ſub alia forma qua priuata eſt, non poteſt autem eſſe ſub alia forma niſi deperdat eam quam habet, non de= perditur autem niſi per corruptionem compoſiti, er=

go materia exiſtẽs ſub priuatione eſt cauſa corruptionis, & qm̃ corruptio mala eſt, ideo dicit Philoſophus in 1. Phyſico ꝙ ſubiecta materia cum forma iam eſt eorum q̃ fiunt ſicut mater, altera uero pars cõtrarietatis.i. priuatio imaginabitur ad maleficiũ &c. Patet igitur quid ſit unũ quodq; trium principiorum naturalium. Quantum ad ſecundum aduerte, ꝙ forma põt cõparari ad ſubiectam materiam, & ad priuationem, & quidem comparata materiæ non contrariatur ei, qm̃ ſe habent, ut perfectibile & perfectio, & unum recipitur in altero, & ſe cõpatiuntur. hmõi aũt conditiones repugnant contrarijs, ergo forma & materia non contrariantur, comparata autem prruationi cõtrariantur, qm̃ prima radix contrarietatis eſt habitus & priuatio, forma autem habet rationẽ habitus, propterea nõ ſe cõpatiuntur in materia. nam adueniente forma ceſſat illius priuatio, ſicut adueniente luce ceſſat tenebra : unũ proprie loquẽdo dicendum eſt, ꝙ cum tria ſint principia rerum naturalium duo ſunt cõtraria, & tertium.ſ. mã eſt ſubiectum duorum contrariorum, unde inquit pħs in 1. phyſi. oportet aliquid ſubijci contrarijs, & contraria duo eſſe. Quantum ad tertium aduerte, ꝙ non omnia ſunt eodem modo principia, qm̃ materia & forma ſunt principia per ſe, conſtituunt.n. rem productam & ſunt ei intrinſeca, & poſt productionem permanent in re, & tandiu res ſaluatur quandiu unitæ permanent, priuatio autem cũ ſit negatio nõ eſt principium per ſe in eſſendo rei productæ, qm̃ non permanet in re producta, licet.n. antequam producatur ignis inſit materiæ non igneitas, adueniente tñ igneitate ceſſat nõ igneitas, & propterea ponitur principium per accidens, unde dicit Ariſ. in. 1. phyſi. ꝙ uno quidem ſenſu dicendum eſt principia naturalia eſſe duo.ſ. ꝑ ſe ut materia & forma, & alio ſenſu eſſe tria .ſ. duo per ſe; & tertium per accidens quod eſt priuatio. patet igitur quomodo hæc tria nõ ſunt eodẽ modo principia. & hæc de principijs naturalibus ad mentẽ philoſophi dicta ſufficiant. Nunc ſoluenda ſunt quædam argumenta. Pri-

mum probat, ꝙ non omnia fiunt ex contrarijs etiam largo modo ſumptis. nam dicit Ariſt. ſoluens dubitationes antiquorum in 1. phy. ꝙ omnia fiunt ex ente in potentia pro quãto tranſeunt de potentia ad actum, ſed ens in potentia non contrariatur enti in actu, imo quod erat in potẽtia tranſit in actum, & actus perficit potentiam, unum autem contrarium non perficit alterum, ergo omnia non fiunt ex contrarijs. Ad hoc dr̃, ꝙ utrunque eſt uerum, ſed diuerſimodæ. nam ly ex, põt dicere terminum à quo, & põt dicere ſubiectum. ſi dicit terminum à quo, dicit cõtrarium, qm̃ terminus à quo, uel eſt priuatio, uel forma oppoſita formæ introducendæ, quę eſt, terminus ad quẽ. ſi dicit ſubiectum, dicit ens in potẽtia. i. materiam quę eſt in potentia ad recipiendum formam, per quam res generanda conſtituitur actu. eſt ergo uerum, ꝙ omnia fiũt ex contrarijs ratione termini à quo, qui contrariatur termino ad quem, & ꝙ omnia fiunt ex ente in potentia ratione materiæ, quæ eſt ens in potentia ad formam generãdam.

Secundum probat, ꝙ nõ ſunt tria principia naturalia. nam priuatio non eſt principium, qm̃ inter principium et principiatum eſt relatio realis, ſed priuatio, cum ſit non ens, non poteſt terminare relationem realem, requirit. n. extrema realia, ut dicetur in 5. metaph. ergo &c.

Ad hoc dico, ꝙ priuatio ut ſit principium per accidens non eſt neceſſe eſſe ens reale niſi ratione ſubiecti. unde niſi priuatio diceret negationem in ſubiecto, non poſſet eſſe principiũ neque per ſe, neque per accñs, nec eſt neceſſe inter principium per accidens & principiatum eſſe relationem realem, imo illa propoſitio non uerificatur ulr niſi de principio effectiuo & principiato. unde Ariſt. in 5. Metaph. non exemplicat in ſecundo modo relatiuoꝝ niſi de potẽtia actiua & paſſiua, ut calefactiuum & calefactibile, & calefaciens, & calefactum. Tertium probat, ꝙ mã prima non eſt ens in pura potentia, nam potentia materiæ aut eſt idem cum materia, aut non. ſi idem, ergo materia non eſt una, qm̃ potentiæ ad formã multiplicãtur ut for

ma. ſi non, ergo potentia comparatur ad mãm, ut actus ad potentiam, ex ꝯñti non eſt ens in pura potentia, ſed qd compoſitum ex potentia & actu. Ad hoc dr̃, ꝙ potentia materiæ eſt ipſa ſubſtantia materiæ, & cum arguitur, ergo non eſt una, negatur conſequentia, qm̃ potentia materiæ non multiplicatur realiter, ſed formaliter tantum. quod quõ fiat declarabitur in quæſtionibus ordinarijs.

Quartum probat, ꝙ forma non eſt principium. nam effectus non eſt principium, ſed potius principiatum, forma autem eſt effectus, ꝓducitur enim à generante, aliter non produceret ſibi ſimile, ergo non eſt principium.

Ad hoc dr̃, ꝙ forma poteſt comparari ad efficiens, & ad productum compoſitum. intentio philoſophi eſt ponere eam eſſe principiũ reſpectu ꝓducti, unde dixit in 1. phy. ꝙ ſubſtantia materia cum forma eſt cauſa eoꝝ quæ, fiũt ſicut mater. non incõuenit ergo formam eſſe effectũ gñantis, & principium intrinſecum cõſtitutiuum geniti, Hæc dixerimus ſuper 1. phy. relinquentes opi. antiquoꝝ, utpote diffuſæ pertractatas ab alijs. Et nos hanc Epitomẽ non conficimus, niſi ut introductorium ad mentẽ Ariſt.

EPITOME IN LIBRVM SECVNDVM PHYSICORVM.

SVPER ſecundo libro phyſicorum formamus tres tractatus.

Primus eſt de Natura.

Secundus de cauſa per ſe.

Tertius de caſu & fortuna, quæ ſunt cauſæ per accidens.

Tractatum de natura diuidimus quattuor cap.

In primo ponitur diffinitio naturæ.

In ſecundo declaratur quot mudis dicitur natura.

In.3. quæritur, utrum phy. diſtinguãtur à mathematica.

In quarto quęritur,utrum phyſicus conſideret materiam & formam rei naturalis,& uſque ad quem terminum.

CAPVT I.

CIRCA primum cap.in quo aſſignanda eſt diffinitio naturæ,fiunt quattuor.Primo,ponitur quædam diuiſio, ex qua inquiritur diffinitio naturæ. Secundo,ponitur diffinitio, & declaratur ſecundum omnes partes. Tertio declaratur quid ſit habere naturam, & quid eſſe ſecundum naturam.

Quarto,ponitur quoddam corollarium.

Diuiſio eſt hæc,Entium quædam producuntur à natura,ut plantæ,& animalia, & ſimplicia corpora, quæ ſunt elemēta,quædam producūtur ab arte,ut gladius,domus, ſcānum,enſis &c.& in hoc differunt,qa ea quæ ſunt à natura hn̄t in ſe principium alicuius motus,aut motus ſecūdum locum,ſicut grauia habēt in ſe grauitatem, qua mouentur deorſum,& leuia habēt leuitatem, aut motus augmenti,& decrementi,ut animata hn̄t animam,qua fit augmentum per conuerſionem nutrimenti in ſubſtātiam rei animatæ,aut motus alterationis, ut elementa quæ habēt in ſe qualitates,quibus adinuicem alterantur,ut ignis per calorem alterat aquam,aqua humectat etc.ſed illa quę producuntur ab arte non hn̄t in ſe principium alicuius motus inquantum ſunt artificiata,ſed ſolum inquantum hn̄t materiam productam à natura, ut gladius inquātum eſt ab artifice nullum habet principium motus, inquantum uero eſt ex ferro,habet grauitatē,qua mouetur deorſum, patet ergo ꝙ naturalia ut naturalia ſunt, hn̄t principium motus in ſeipſis,artificiata uero ut ſunt artificiata non habent principium motus in ſeipſis, niſi inquantum habent materiam,puta ferrum uel lignum &c. Secundo ex hac diuiſione ponitur à philoſopho diffinitio naturæ, quæ eſt hæc, Natura eſt principium, & cauſa, motus &

dici natura. Dicitur quarto, primo.i.non mediante alio priori, ut grauitas eſt natura in terra, qua non mediante alio mouetur deorſum à generante, & ex hoc excluditur motus rei compoſitæ,puta ꝙ animal moueatur deorſum non eſt ab anima ut à natura, ſed eſt ab elemento dominãte in animali.i.à terra,nam animal ideo mouetur deorſum,nõ quia eſt animal,ſed quia eſt ex terra, cui ineſt grauitas,anima ergo non poteſt dici natura qñ mouetur animal deorſum,quia non mouetur ab anima primo ſed mediante grauitate terræ,ex qua componitur animal,ut elemento prædominante. Dr̃ ultimo per ſe & non ſecundum accidens,ad dr̃iam artificiatoꝝ quæ fiunt à principio extrinſeco efficiente, ut domus & gladius fiunt ab artifice, aliqñ fiunt à principio intrinſeco, ut qñ aliquis infirmatur,& eſt medicus,& ſeipſum ſanat, tunc illa ſanitas eſt à principio intrinſeco.i.à ſcientia medicinæ,quæ eſt in ipſo infirmo, ſed hoc eſt per accidens, ꝙ idem hõ ſit medicus & infirmus,& ideo ſcientiæ medicinæ non dr̃ natura, licet aliqñ & per accidens ſit principium ſanationis in uno homine,q ſit medicus & infirmus,non ſic eſt in rebus naturalibus, nam ſemper & per ſe hñt in ſeipſis principium ſui motus, ut ſemper ignis hẽt leuitatẽ qua mouetur ſurſum. Tertio declaratur quid ſit hr̃e naturam ſic, Illa hñt naturam,quæ hñt in ſe principium ſui motus, ut declaratũ eſt,& talia ſunt entia naturalia, in quibus principium ſui motus eſt materia,aut forma,unde materia, & forma dñr natura,ut declarabitur in cap.ſeq. ſecũdum naturam uel à natura ſunt res productæ naturaľr,ut propriȩ paſſiões ꝯñtes ipſam rem,ut hõ eſt à natura,& riſibile ineſt homini à natura,qa concomitantur hominem. Quarto ponitur corollariũ,quod eſt tale,Cum natura ſit principium motus non põt demonſtrari ꝙ nã ſit,& probatur ſic,Q ď eſt ꝑ ſe notum non põt demõſtrari, ſed nãm eſſe eſt per ſe notum,quia patet ad ſenſum,ꝙaliqua hñt in ſe principiũ motus,ut grauia & leuia & animata, ergo naturã eſſe nõ põt demõſtrari,ſed ſupponitur tanꝙ manifeſtũ,& iõ inqt

Philoſophus. Qui uolunt demonſtrare naturam eſſe, aſſi milãtur cæco nato, qui uult iudicare de coloribus, quis co lor ſit nobilior cum.n. cœcus non cognoſcãt colores, nõ põt iudicare de coloribus ꝑ aliquod magis notum, ſic op poſito modo ſe habent, qui uolunt demõſtrare nãm eſſe, quia cum cognoſcant naturam eſſe per ſenſum, quia uř in multis principium motus, non poſſunt eam demonſtrare per aliquod magis notum, & ſic fruſtra laborant, conue nienter ergo philoſophus inueſtigat quid ſit natura, quã tamen ſupponit eſſe. Hæc de primo cap. ſufficiant.

CAPVT II.

Circa cap. ſecũdũ nota quod Natura dicitur quinq; modis, ex quibus tres ponũtur à philoſopho hic. Primus eſt. Natura dicitur materia rerum natu ralium q̃ eſt in potẽtia ad recipiendũ formã ſubſtantialẽ ut natura hominis dicetur materia prima, quæ in ſe reci pit aĩam intellectiuã, & hoc modo ẽt antiqui pħi dicebat materiam eſſe naturam, imo ſolam materiam dicebãt eſſe naturam, quia credebant ꝙ ſola natura eſſe ſubſtantia, & omnes formæ ſubſtantiales eſſent accidentia. Non.n. di ſtinguetur inter formas rerũ naturaliũ, & formas rerum artificiatarum, quę ſunt accidentia, ut forma gladij eſt ſua figura, q̃ eſt accñs, cum ſit in quarta ſpecie qualitatis. Licet ergo deciperentur in hoc, ꝙ ponebant omnes formas eſſe accidentia, tñ in hoc dicebant uerum. ſ. nãm dici & prædi cari de materia. Secundo Natura dř de forma rerum natu ralium, ut anima eſt natura in homine, q̃a anima eſt prin cipium motus & operationum in homine. Item quia for ma rei facit ipſam actu eſſe naturalem, nõ.n. homo eſt hõ actu, ex ſola ſua materia, ſed tm̃ in potentia, qñ uero ha bet formam eſt actu homo, ergo forma eſt natura & ma gis natura quam materia, quia forma facit rem eſſe actu, materia uero facit rem ſolum eſſe in potentia, non.n. fer rũ facit gladium actu, ſed figura recepta in ferro. Tertio dicitur natura de generatione rerũ animatarum, quæ dř natiuitas. Nã animata proprie dicũtur naſci. Sed hæc nati

uitas dr̃ natura,quia eſt uia ad formam, quæ eſt proprie natura,qñ.n.res animata naſcitur,uel ĝñatur acquirit formam ſuam,& ideo reſpectu formæ dr̃ natiuitas eſſe naturam,ſed hic modus parum eſt in uſo. Quarto dicitur natura de proprietate cuiuſlibet rei, ut cum dicimus natura rheubarbari,eſt ſanare à febre.i.proprietas.Item nã ignis eſt aſcẽdere.i.proprietas, & hoc modo natura põt inueniri in qualibet re abſoluta,ẽt in deo, ſicut dicimus, natura dei eſt indulgere peccanti.i.proprietas.Quinto dr̃ natura de qualibet eſſentia rex̃ ſiue ſit res increata,ut cũ dicimus, natura dei eſt æterna.i.eſſentia,natura hominis eſt rõnalis.i.eſſentia, ſed nota ꝙ quartus & quintus modus non ſunt phyſicales,ſed potius metaphyſicales, qa reperiũtur in omnibus entibus ẽt incorporeis, ideo p̃hs eos non poſuit hic in phyſicis. Vbi ſolũ agitur de rebus corporeis & mobilibus,& ſi de incorporeis hic agitur,ut ĩ octauo,hoc eſt inquãtum hñt ordinem ad motũ,puta agitur de intelligẽtijs,ut mouent cœlos.Hęc de ſecundo cap. ſufficiunt.

CAPVT III.

CIRCA tertium cap.quæritur utrum phyſica diſtinguantur à mathematica & ibi fiunt duo.

Primo ponitur ꝯclo affirmatiua,qđ diſtinguit.

Secundo ſoluit philoſophus duo argumenta.

Concluſio probatur dupliciter.Primo ſic,aliter format diffinitiones phyſicus,& al̃r metaphyſicus, ergo ſunt diſtinctæ ſcientiæ.probatur añs, nam phyſicus diffinit per materiam ſenſibilem,ut qñ diffinit hominem, ponit ĩ ſua diffinitione carnẽ,ſanguinem,&oſſa.Hęc.n.ſunt materia ex qua ſecũdum phyſicum componitur hõ, ſicut domus ſecundũ artem componitur ex cęmento, & lapidibus, & lignis,qñ uero mathematicus diffinit nõ ponit in ſua diffinitione mãm ſenſibilem, ſed ſolum materiam intelligibilẽ,et ſubiectam ſolũ quantitati,&abſtrahit ab omni q̃litate ſenſibili,ut qñ diffinit angulũ, non dicit angulum eſſe quid deſcriptũ in ære,aut ferro,quæ ſunt mã ſenſibilis, ſed dicit,ꝙ eſt ille ğ cauſatus eſt ex concurſu duax̃ linea x̃

lineæ aũt non ſignificant materiam ſenſibilẽ, ſed ſolam quantitatẽ, patet ergo ꝙ alio modo diffinit phyſicus, & alio modo mathematicus, ergo ſunt diſtinctæ ſciẽtiæ. Secũdo ſic, ſcientiæ mediæ inter phyſicã & mathematicam differũt, ergo phyſica & mathematica differũt. probatur ꝯñtia, qa ſi media differunt ab extremis, multo magis extrema inter ſe differũt, ꝑbatur uero añs ſic, perſpectiua eſt ſcientia media inter geometriã, & phyſicam, qa accipit lineam ꝯſideratam à geometria & applicat eã ad uiſum, q ꝯſideratur à phyſico, ut patet in 2. de anima, & tñ diſtinguitur à phyſica, qa ſubm phyſicæ eſt ens mobile, ſubo uero perſpectiuæ eſt linea uiſuali, ſed ſcientiæ quæ hñt diſtincta ſubiecta ſunt diſtinctæ, ut patet in 1. poſter. Item muſica eſt media inter arithmeticã & phyſicam, qa accipit numerũ & proportiones naturales ꝯſideratas ab arithmetico & applicat ſono ꝯſiderato à phyſico in 2. de anima, & tñ diſtinguitur à phyſica, qa habent diſtincta ſubiecta, eſt.n. ſubm muſicę numerus ſonorus, phyſicę uero, ens mobile. Item poteſt probari de aſtrologia, quę eſt media inter geometriam & phyſicam. Accipit.n. figuram circularem à geometra & applicat cœlo, quod eſt corpus phyſicum. Item numerum accipit ab arithmetico & applicat motui cœlorum. & ſignis, patet ergo ꝙ phyſica & ſciẽtiæ mediæ & ſcientiæ mathematicæ diſtinguuntur.

Nunc ſoluemus duo argumenta.

Primũ eſt, phyſica & geometria ꝯſiderant eaſdem res, ergo ſunt eaſdẽ ſcientia, ꝑbatur añs, geometria cõſiderat quantitates continuas, ut lineã, ſuperficiem, & corpus & figuras. Sed hæc eadem ꝯſiderantur à phyſico, quia quæcũque ſunt in re naturali per ſe conſiderantur à phyſico, aľr non hr̃et cõpletam ſcientiam de re naturali, ſed linea, ſupficies, corporeitas, & figura ſunt in re nãli, puta lapide ut patet, ergo phyſica & geometria conſiderant eaſdem res.

Secundũ eſt, Aſtrologia eſt pars mathematicę, qa conſiderat quãtitates & figuras & numeros, & eſt eadem cum phyſica, quia tam phyſica, ut patet in lib. de cœlo, quàm

aſtrologia conſiderant figuram ſolis, & lunæ, & cœli, & terræ &c.ergo phyſica ſaltē ſecundū hāc partē,q̄ eſt aſtrologia,nō diſtinguitur à mathematica.Ad primum rn̄det philoſophus,ꝙ licet eadē ꝯſiderētur à phyſica & mathematica,non tn̄ ſecundum eandem rōnem, & hoc non eſt inconueniens,nam homo conſideratur à logico inquantum eſt ſpecies,& à phyſico inquantū eſt cōpoſitū ex contrarijs elemētis,ſic in propoſito cōſiderantur linea,ſupficies,corporeitas,& figura à mathematico abſolute, puta linea ut linea:à phyſico uero conſiderantur,ut ſunt terminantes rem naturalē,nā figura terminat & finit rē figurabilem,patet igitur ꝙ phyſica, & mathematica nō ſunt eadem ſciētia.Ad ſecundū dr̄ ꝙ aſtrologia non eſt pars ſciētiæ mathematicæ,quia omnis ſcientia mathematica cōſiderat quātitates nō applicādo ad mām,ſed aſtrologia applicat quantitatem ad corpus cœleſte,ideo eſt media inter phyſicam & mathematicā,dr̄ ēt ꝙ, licet aſtrologia & phyca conſiderent eandē ꝯclōnem, non tn̄ probatur eam eodem medio,ſed diuerſo,puta hæc concluſio. Terra eſt rotunda,conſideratur à phyſico,& probatur hoc medio,q̄a omnes partes terræ ſunt graues et appetunt eſſe in centro, ideo ſe conculcant & faciunt figuram rotundam,ut propinquet centro tantum quātum poſſunt, ab aſtrologo eadem concluſio probatur hoc medio,quia eclipſis lunę nō apparet omnibus habitantibus in terra eadem hora, ſed orientalibus ſecunda,aut tertia hora noctis, occidentalibus uero prima hora noctis &c.hæc declaraui in tractatu ſphæræ,non ergo ſunt eadem ſcientia phyſica & mathematica,ideo nec aſtrologia.Hęc ſufficiāt de tertio cap.

CAPVT IIII.

Circa quartum cap.quæritur utrum phyſicus ꝯſideret materiam & formam,& reſpōdet philoſophus per duas cōcluſiones,prima eſt, Phyſicus ꝯſiderat materiam & formā rei naturalis,probatur tripliciter,primo ſic,phyſicus cōſiderat naturam,ſed natura dicitur de materia & forma,ergo phyſicus conſiderat materiam &

formam. Secundo ſic, Ars imitatur naturam, ſed ars conſi derat mãm & formam artificiati, ut artifex conſiderat ma teriam ex qua debet fieri gladius, puta ferrum, non.n. ex omni mã fit gladius, & conſiderat quam figuram, & for= mam debet hře gladius, ut per ſuam formam diſtingua= tur ab alijs artificiatis: ergo & phyſicus debet ꝯſiderare mãm & formam rei nãlis, puta ex qua mã fit aurum, & q̃ ſit forma auri. Tertio ſic, Eadem ſcientia conſiderat ea q̃ ſunt ad finem ordinata, & ipſum finem: ſed mã ordina= tur ad formam ut ad finem, puta ordinantur ligna & cla ui ad formam nauis, & forma introducta in lignis termi nat & finit factionem nauis, ſic in naturalibus, poſtquam anima eſt introducta in materia, terminatur generatio a= nimalis, ergo phyſicus conſiderat mãm & formam rei na turalis. Secunda ꝯcl'o, Phyſicus non conſiderat oẽm for= mam abſolute, ſed tm̃ illas quæ hñt eſſe in materia, ꝓba= tur ſic, Sicut medicus non conſiderat corpus humanum abſolute, ſed ſolum inquantũ põt recipere ſanitatem: ſilr artifex non conſiderat ferrum abſolute, ſed ſolum inquan tum põt recipere figuram artificiati: ſic nec phyſicus con ſiderat formas abſolute, ſed ſolũ inquantũ recipiuntur in materia & dant eſſe rei naturali, conſiderare uero de for= ma abſolute eſt officium metaphyſici, ſicut conſiderare corpus humanum & ferrum abſolute eſt officiũ phyſici.

Ex his ſequitur corollariæ, ꝙ ultima forma quæ conſi deratur à phyſico eſt anima intellectiua, quia partim eſt in materia inquantum dat eſſe homini, & eſt unita corpo ri humano, partim eſt extra mãm inquantum intellectus non eſt affixus alicui organo corporeo, quod q̃o ſit, de= clarabitur in 3. de anima, qñ igitur eſt ſeparata à corpore non amplius eſt de conſideratione phyſici quo ad ſub= ſtantiam ſuam præciſe, ſed metaphyſici, ſicut etiam intel ligentiæ, & Deus glorioſus non conſiderantur à phyſico niſi inquantum ſunt mouentes, ut patet in. 8. phyſ. ſecun dum uero ſubſtantias ſuas conſiderantur à metaphyſico & theologo. Hæc de quarto cap. ſufficiant.

Vltimo contra diffinitionem naturæ fiant quædam argumenta,& ſoluuntur,primum eſt hoc. Nulla ſubſtantia debet diffiniri per accidentia,ſed per ſuum proprium genus & differentiam,ſed natura eſt ſubſtãtia (dicitur.n. de materia & de forma ſubſtantiali,quarũ utraq; eſt ſubſtantia reductiuę)ergo natura non debet diffiniri per accidentia,ſed motus & quies ſunt accidentia:ergo male ponuntur in diffinitione naturæ.

Ad hoc dicitur,ꝙ diffinitio eſt duplex,prima eſt quidditatiua,& eſſentialis,& hęc nunquam eſt per accidentia, ſed per proprium genus & differentiam. Secunda eſt deſcriptiua,& hæc poteſt eſſe ꝑ accidentia, ut homo eſt animal beatificabile,aliquãdo eſt ꝑ effectum,ut ignis eſt cauſa calefactionis,ſic eſt in propoſito,natura hic deſcribitur per effectum,motus & quies ſunt effectus naturæ, ut cauſantur à natura. Secundum eſt,abſolutum non debet diffiniri per relatiuum, ſed natura eſt quid abſolutum, & principium eſt relatiuum,dicitur enim principiati principium,ergo male dicitur ꝙ natura eſt principium.

Ad hoc negatur,ꝙ natura ſit quid abſolutũ,imo eſt relatiuum ſecundum dici,ſicut etiam principium, nam nã eſt rei naturalis naturæ,& eſt materia uel forma, materia uero habet reſpectum ad formã,ſicut potentia ad actum, ut declaratur in primo lib. & ſic patet, ꝙ natura eſt quid relatiuum ſecundũ dici, unde conuenienter diffinitur per aliud relatiuum. Tertium eſt,quies cum ſit priuatio,& negatio formæ non habet principium, quia omne habens principium eſt ens poſitiuum,ergo male dicitur, ꝙ natura ſic principium motus & quietis.

Ad hoc dicitur,ꝙ licet priuatio nõ habeat principiũ ꝑmo & per ſe,habet tñ ſecundario,unde natura itendit motũ &acquiſitionẽ termini motus,quo acquiſitio per accñs ſit quies,quia ceſſat motus, dico ergo ad argm̃ ꝙ, licet id quod habet principiũ primo,& ꝑ ſe ſit ſi ens poſitiuum, tñ id quod habet principiũ ꝑ accidens,& ſecundario, poteſt eſſe ens priuatiuum. Hic terminatur tractatus de Natura.

TRACTATVS DE CAVSIS PER SE.

TRactatum de cauſis per ſe diuidimus in ſex capita.
In primo oſtenditur quid ſit cauſa.
In ſecundo agitur de cauſa efficiente.
In tertio agitur de cauſa formali.
In quarto agitur de cauſa materiali.
In quinto agitur de cauſa finali.
In ſexto agitur de modis cauſarum.

CAPVT I.

CIrca primum cap. diſcutiendũ eſt q̄d ſit cauſa. Vnde nota, ꝙ de ratione cauſæ ſunt tria. Primũ eſt ꝙ à cauſa depẽdet effectus, ſed diuerſimodæ, q̄a alio modo dependet effectus à cauſa mãli, & alio modo à cauſa efficiente, ut dicemus. Secundũ eſt, ꝙ cauſa eſt prior ſuo effectu, quia effectus habet eſſe à cauſa ſua, ergo cauſa p̄ſupponitur eſſe, niſi .n. cauſa hr̄et eſſe, non poſſet dare eſſe effectui, ut niſi ſol eſſet, non poſſet dare eſſe plantæ naſcenti, & per hanc conditionem differt principium à cauſa, nam non eſt neceſſe omne principium eſſe prius ſuo principiato ut declarat Theologus, qui tenet in Deo patrem eſſe principium filij, non tñ patrem eſſe priorem filio, & ſic in Deo, hæc eſt falſa, pater eſt cauſa filij, quia eſſet prior filio, cum omnis cauſa ſit prior ſuo cauſato. Tertium eſt, ꝙ cauſa ſemper diſtinguitur realiter & eſſentialiter à ſuo effectu, quia cum cauſa ꝓducat ſuũ effectũm, ſi non diſtinguitur eſſential̄r à ſuo effectu, ergo idem ꝓduceret ſeip̄m, qđ eſt impoſſibile, puta ſi Socrates gñans non diſtinguitur eſſential̄r à filio ſuo genito, ergo Socrates gñat ſeip̄m, qđ patet eſſe falſum, & per hanc ꝯdõnem differt ẽt cauſa à principio, non .n. eſt neceſſe omne principium diſtingui eſſential̄r à ſuo principiato, ſuſtinet nanq; Theologus in Deo p̄rem eſſe principiũ filij, nõ tñ diſtingui eſſential̄r, q̄a pr̄ & filius ſunt unus deus, una ſub̄a, ſed hęc ꝑtrãſeo, q̄m

ſunt

tiſſimæ ſpeculationis Theologicæ, igitur ex his ꝯdõnibus formetur ſic diffinitio cauſæ. Cauſa eſt à qua dependet effectus, & eſt ſemper prior ſuo effectu, diſtinguiturq; eſſentialiter à ſuo effectu. ex ꝑñti ſic formetur diffinitio principij. Principium eſt id à quo aliquid procedit, & nõ plus, ex quo patet, ꝙ principium eſt in plus quam cauſa. nam omnis cauſa eſt principiũ, quia omnis effectus à ſua cauſa procedit & dependet, non tamen omne principium eſt cauſa. nam priuatio eſt principium naturale, non tñ cauſa (ut diximus) & punctus eſt principium lineæ, non tñ cauſa, quia eſſet cauſa materialis, quod eſt falſum, quia linea non componitur ex punctis, ut patet in 6. phyſ. Hæc de primo cap. ſufficiant.

CAP. II.

IN ſecũdo cap. declarandum eſt quid ſit cauſa efficiẽs, & deinde ponentur q̃dam diſtinctiones de cauſa efficiente, ſic igitur diffinitur. Cauſa efficiens eſt illa quæ actione ſua efficit effectum, ut ignis calefactione ꝓducit & efficit aquam calidam. Hæc diffinitio competit ſoli efficienti, qua nulla alia cauſa actione efficit effectum, nõ. n. mã per aliquam actionem eſt cauſa, ſed ſeipſa inquantum recipit formam, nec forma per aliquam actionem eſt cauſa, ſed ſeipſa inquantum facit rem eſſe actu, ut anima ſeipſa facit animatum eſſe actu. ſilr finis per nullam actionẽ eſt cauſa niſi metaphoricæ, ut dicemus. Patet ergo, ꝙ efficere ꝑ actionem ſuam effectum eſt competẽs ſoli cauſæ efficienti, & ſic diffinitio eſt bona, quia competit ſoli diffinito, & facit ipſum differre ab alijs cauſis. Præterea, actio effectiua eſt à ſolo efficiente. ergo ſoli efficienti competit ꝓducere effectum per actionẽ ſuam ſemꝑ ſumendo actionem effectiuæ & non formalr, quæ qũo differant, uide in Compendio minori in ꝑnto actionis. Secundo. ponũtur quædam diſtinctiones de cauſa efficiente, quæ neceſſariæ ſunt Phyſico, & Metaphyſico, & Theologo. Dimitto diſtinctionem quæ eſt in cauſam diſponentem, præparantem, conſiliantem, & perficientem. Hæc. n. declaratur b.

Thoma in Cōmen.ponam ergo alias quattuor diſtōnes.

Prima eſt, Cauſarū efficientiū quædam producit totam ſubſtantiam rei,& hic eſt ſolus deus: qui dū creat, totam rei ſubſtantiam producit, quædam producit rem ſm partem, & hoc eſt agens creatum: quod ſolum introducit formam in materiam, ſed non producit materiam, ſaltem materiam primam. Hanc diſtinctionem ponemus etiam in 8.phyſ.ubi diſputatur contra Auerr. de creatione.

Secunda eſt, Cauſarum efficientium quædam uſis, & eſt illa quæ plures effectus diſtinctos ſpecie producere poteſt, ut deus qui omnia ſua uirtute producere poteſt,& ſol uirtute ſua cum alijs planetis producit hæc inferiora: quędam particularis, quæ ſolum unum effectum producere poteſt: ut homo ſolum hominem generat, & ignis ſolū calefacit:& talis arbor ſolū talē effectū uel fructū ꝓducit.

Tertia diſtō. Cauſarum efficientium quædam ſunt eſſentialr ſubordinatæ,& ſunt illæ quæ ita ſe hñt, ꝙ una nō poteſt cauſare ſine alia, & qñ una cauſat omnes cauſant, ut omnes planetæ ſunt cauſæ ſubordinatæ, quia luna nō cauſat aliquid in his inferioribus, niſi etiam cauſet Mercurius,& Venus,& Sol,& Mars &c.ſimiliter homo generās & ſol ſunt ſubordinatæ cauſæ, quia hō non pōt gñare hominem, niſi ſol per motum ſuum influat in his inferioribus. quædam ſunt accñtalr ſubordinatæ: & ſunt illæ quę licet ſimul cauſent, tñ una pōt cauſare ſine alia, ut bacul⁹, & manus ſunt accñtalr cauſæ ſubordinatæ ad mouendū lapidem, pōt.n.manus mouere lapidem ſine baculo etc.

Quarta diſtō. Cauſarum efficientium quædam eſt totalis,& eſt illa quæ ꝑ ſeipſam cauſat, ut ignis, q̄dam partialis, & eſt illa q̄ non ꝑ ſeipſam, ſed alia concurrente pōt effectū producere, ut qñ Plato per ſeipſum non pōt trahere nauem niſi concurrente Socrate, uterqꝫ dr̃ cauſa partialis, ex quibus coniunctis fit una cauſa totalis & perfecta. Poſſet addi quinta diſtō, quæ eſt. Cauſarum efficientium quædam eſt in fieri tm̃, quædam in fieri & conſeruari. Exemplū primi, ut ædificator. Exemplum ſecundi, ut ſol.

CAPVT III.

IN tertio cap. declarãdũ eſt quid ſit cauſa formalis. Et primo ſupponitur diſtinctio quadrimẽbris de forma quam poſui in Compendio minori, in Trac. de locis. Hic.n. habemus diffinire formam quarto modo ſumptã, quia ſic eſt cauſa formalis, & non in aliјs tribus modis. Sumendo ergo formam quarto modo, ſic diffinitur. Cauſa formalis eſt illa q̃ dat eſſe intrinſecæ & per ſeipſam rei compoſitæ ex mã & forma, ut anima eſt formalis cauſa, quia dat eſſe rei animatæ. primo dr̃ intrinſecæ ad drĩam cauſę efficientis & finalis, quia non ſunt cauſæ intrinſecæ. cum non ingrediantur eſſentiam rei productæ, non.n. ædificator ingreditur compoſitionem domus. Secundo dr̃: per ſeipſam, etiam ad drĩam cauſæ efficientis, quæ non efficit effectum niſi per actionem ſuam, ut diximus. Nota quod ad rationem cauſæ formalis plura non requirũtur, licet aliqua conſequantur ad eam ut propriæ ſuæ paſſiones, & præcipue duæ. prima eſt, ꝙ cauſa formalis facit rẽ differre à quolibet alio, ut per animam differt animatum à quolibet inanimato, & ſimiliter per albedinem differt album à quolibet alio colorato, ſe habet.n. cauſa formalis ad rem compoſitam, ut drĩa magis propria ad ſpeciem. ſicut.n. rationale facit differre hominem à quolibet alio animali, ita cauſa formalis, ſiue ſubſtantialis, ſiue accñtalis facit differre rem compoſitam à quolibet alio non hñte talem formam. Secũda eſt, ꝙ cauſa formalis q̃ eſt ipſamet forma habet reſtringere materiam. nam materia prima ex ſe eſt in potentia ꝙ ſit ſub forma ignis, uel aeris, uel hominis, uel plantæ, quãdo uero eſt actu ſub tali forma, puta ſub forma ignis, toto illo tpe quo eſt ſub forma ignis reſtringitur & terminatur ne poſſit eſſe ſub alia forma. & ideo dicitur ꝙ forma limitat & coarctat amplitudinem materiæ, idem facit forma accidentalis. nam paries ex ſe poteſt fieri & rubeus, & niger & albus, quando uero receperit nigredinem quæ eſt forma accidentalis, toto illo tẽpore quo fuerit ſub nigredine non poteſt eſſe ſub alio

colore. Patet ergo quid ſit cauſa formalis, & quæ ſint ſuæ propriæ paſſiones. Hæc de tertio cap. ſufficiant.

CAP. IIII.

IN quarto cap. declarandum eſt quid ſit cauſa materialis. Et primo ſupponitur diſtinctio de materia quã poſui in trac. de locis, in Compendio minori. Hic. n. ſolũ diffinitur mã tertio modo. ſ. ex qua ſimul cũ forma fit res cõpoſita. ſic igitur diffinitur. Materialis cauſa eſt illa quæ recipit formam & conſeruat eam &c. primo dicitur, quæ recipit formam, quia materia & forma ſibijnuicẽ correſpõdent. nam mã ordinatur ad formam, ut potẽtia ad actũ, ſed forma ideo eſt cauſa, quia dat eſſe materiæ & rei cõpoſitæ, ut dictum eſt ſupra. ergo materia eſt cauſa, quia recipit formam. Dicitur ſecundo. & conſeruat eam, quia nulla forma ſubſtantiali præter animam intellectiuã habet eſſe per ſe, ſed in alio. ſ. in materia, & ideo qñ ſeparantur à materia corrumpuntur, ut omnia anima brutorũ corrumpitur quando animal moritur, & tantum habent eſſe quandiu ſunt receptæ in materia. ergo materia conſeruat formam in eſſe. ſimiliter nulla forma accidentalis habet eſſe niſi ſit aliquo ſubiecto, quod dicitur materia ſecunda, ut declaraui in. 2. tract. in primum lib. phyſicor. ergo materia conſeruat omnem formam ſiue accidentalẽ, ſiue ſubſtantialem. patet ergo diffinitio materialis cauſæ, nec eſt inſtantia de anima intellectiua, quæ licet conſeruetur in ſe poſtquam eſt ſeparata à materia, tñ non eſt actu cauſa formalis niſi quando eſt in materia, quia quando eſt ſeparata non dat eſſe rei compoſitæ, & ideo eſt neceſſe ꝙ conſeruetur à materia in ratione formæ, licet non quantum ad ſuum eſſe. Hæc de quarto cap. ſufficiant.

CAPVT V.

IN quinto cap. declarandũ eſt quid ſit cauſa finalis. Et nota quod dupliciter diffinitur. primo ſm uiam Thomiſticam ſic. Cauſa finalis eſt illa quæ mouet agentẽ metaphoricæ. primo dicitur, quæ mouet agentem, qui agens operatur propter finem, ut medicus dat remedium

propter ſanitatem.ergo finis mouet ad agentem ad operã dum,ut ſanitas mouet medicum ad exibẽdum remediũ. Secundo,dicitur metaphoricę.nam mouere contingit du pliciter.ſ.proprie & metaphoricę.Mouere proprie eſt cau ſare aliquid reale in re mota,ſiue ſit forma ſubſtãtialis, ut in gñatione,ſiue accidentalis,ut in augmento,uel altera tione,& ſic mouere cõpetit ſoli cauſæ efficienti,ſiue ſit ge nerans,ſiue creãs,ſiue alterans, Mouere metaphoricæ eſt nihil cauſare in re mota, ſed ſolũ trahere agentem ad ſui amorẽ,ut.ſ.gr̃a ſui aliquid fiat ab agente, puta ſanitas tra hit medicũ ad ſuum amorem, ut gr̃a ipſius ſanitatis ama tæ detur medicinà à medico,& hoc modo mouere meta phoricæ competit ſoli cauſæ finali, eſt.n.illa gratia cuius aliquid fit,ut inquit philoſophus in tex.2.Diffinitur ſic ſe cundũ uiam Heruei in 2.quol.q.1. Cauſa finalis eſt illa q̃ dat quandam bonitatem naturalem rei ordinatę ad finẽ, quam non habet ex ſe. uerbi gratia ſanitas eſt cauſa fina lis medicinæ, quia ſanitas dat medicinæ quandam boni tatem & appetibilitatem inquantum ur̃ bona, & appeti tur ut cauſatiua ſanitatis, dato etiam caſu ꝙ ſecũdum ſui naturam gñaret horrorem inquantum amara,uel fætẽs, tñ ſanitas facit ipſam deſiderabilem, & hoc eſt quod dixi in Compen.minori.in trac.de locis, ꝙ prima dignitas fi nis eſt cauſare amorem in re ordinata ad finem.Hic ſequi tur diſtin.de fine præcedenti & fine ultimo, reperies eam in Compen.minori,in trac.de locis, & ponitur in text.2. phy.ab Ariſt. Hæc de quinto cap. ſufficiant.

CAPVT VI.

IN ſexto cap.agendum eſt de modis cauſaꝝ quot ſunt, & nota ꝙ oẽs iſti modi pñt applicari cuilibet generi cauſarum.ſ.efficienti,& materiali,& formali, & finali, omnes iſti modi continentur ſub quadruplici diuiſione.

Prima diuiſio, cauſarum quædam eſt prior.i.remota, ut ſol eſt cauſa remota hominis geniti,quædam eſt poſte rior.i.propinqua,ut homo eſt cauſa propinqua,imo pro xima hominis geniti.

Secunda diuiſio,cauſarum quædam eſt ꝑ ſe,& eſt illa q̄ ſecundum uirtutem ſuam producit effectum,ut generans per ſe mouet graue deorſum, imprimit enim grauitatem qua mouetur deorſum, quædam eſt per accidens, & eſt illa quæ non ſecundum uirtutem ſuam producit effectum,ſed inquantum coniungitur effectui ꝑ ſe, uel cauſæ per ſe.Exemplum primi.Remouens columnam eſt cauſa per accidens,ꝙ lapis deſcendat,quia remouet impedimentum.Exemplum ſecundi.Muſicus ædificat. nam muſicus coniungitur per accidens ędicafitori,eſt.n.per accidens ꝙ in uno nomine ſic muſica & ars ædificandi.

Tertia diuiſio.Cauſarum quædam eſt ſimplex.i. nominata per terminum incomplexum,ut ædificator ædificat, ly ædificator eſt cauſa ſimplex.quædam eſt cōpꝑſita.i.nominata per terminum cōplexum,ut ædificator rubeus criſpus ędificat,ly ædificator eſt cauſa ꝑ ſe,lij rubeus criſpus eſt cauſa per accidens, accidit.n.ædificatori ꝙ ſit rubeus criſpus,unde ille terminus complexus dicit unum aggregatum ex cauſa per ſe & cauſa per accidens.

Quarta diuiſio.Cauſarum quædam eſt in potentia, & eſt illa quæ non actu cauſat,ſed poteſt cauſare,& denominatur per nomen uerbale,ut lector,qui pōt legere,& ædificator,& denominator,& creator. Quædam eſt in actu, & eſt illa quæ actu cauſat, & denominatur per participiũ præſentis,tꝑis,ut illuminans,generans,creans &c.Et nota ſecundum philoſophum,ꝙ omnia membra trium præcedentium diuiſionum poſſunt diſtingui per potentia & actum,puta cauſa prior eſt duplex.ſ. quædam in potētia, quædam in actu,ſimili modo, cauſa poſterior eſt duplex .ſ.in potentia & in actu,& ſic diſtingue ſequentia,& tunc ſi recte aduertes inuenies duodecim modos cauſarum. Hæc ſufficiant de modis cauſarum.

Vltimo philoſophus adducit quattuor, quæ conſequũtur pręďicta genera cauſarum,& modos earum. primum eſt.Vnius effectus poſſunt eſſe multæ cauſæ per ſe,hæc ſic declaratur.Vnius effectus,puta ſtatua habet cauſam effi-

cientē per ſe,qui eſt ſtatuæ factor,& materiā per ſe,quę eſt æs,aut marmor,aut lignum &c.& formam per ſe,quę eſt figura in tali materia recepta patet ergo ꝙ unus effectus poteſt hr̄e plures cauſas per ſe,quæ tn̄ ſint diuerſoꝶ generum,puta quod una ſit in gn̄e cauſæ efficientis, alia in genere cauſę materialis,nō.n.unus effectus poteſt hr̄e duas cauſas efficiētes totales et ſufficiētes, ut declarabitur in 5. Metaph.poteſt tn̄ habere duas cauſas,quarum una ſit remota,& alia propinqua,ſicut dicimus, ꝙ ſol & homo generant hominem, & poteſt hr̄e duas cauſas partiales, ex quibus fiat una ſufficiens,ut Socr.& Plato trahūt nauim.

Secundū eſt.Duæ cauſæ ſunt ſibijnuicem cauſę,hoc declaratur ſic, Efficiens eſt cauſa finis.nam efficiēs ſua actione facit finem eſſe actu, ut medicus ſua medicatione facit ſanitatem eſſe actu in infirmo,et finis eſt cauſa efficientis. nam finis mouet efficientem metaphyſicæ ad operandū, ut dictū eſt ſupra,puta ſanitas trahit medicum ad operādum. ſilr̄ materia eſt cauſa formæ, quia recipit eam & ſuſtentat eam,ut diximus ſupra,& forma eſt cauſa materię, quia dat eſſe materiæ,& limitat eam,ut diximus ſupra.patet ergo quomodo cauſæ ſunt ſibijnuicem cauſæ.

Tertium eſt. Contingit ꝙ eadem ſit cauſa contrarioꝶ in eodem gn̄e cauſæ,hoc declaratur ſic. Gubernator nauis qn̄ eſt præſens & exiſtens in naui in tempore tempeſtatis eſt cauſa ꝙ nauis ſaluetur, & non ſubmergatur, qn̄ uero eſt abſens eſt cauſa ꝙ nauis depdatur, cum nō recte ab alio gubernetur.ecce qđ idem gubernator ſm̄ pręſentiam eſt cauſa ſalutis, & ſm̄ abſentiam eſt cauſa perditionis in naui,ſalus & perditio ſunt contrariæ,ergo &c.

Quartum eſt, qūo ualet conſequentia cauſa ad effectū affirmatiuæ & negatiuę,unde nota ꝙ ſemper eſt bona cōſequentia,qn̄ ſumuntur cauſa & effectus eodem modo,ita quod utrūque ſit in potentia,uel utrunque ſit in actu, unde bene ſequitur,ædificans eſt, ergo domus actu ædificatur,& ſi ædificator eſt,ergo domus pōt ædificari,ſimiliter intellige arguendo negando. quando uero ſumuntur

diuerſimodæ puta cauſa in potentia, & effectus in actu & econuerſo, non eſt bona conſequentia, non enim ſequitur, lector eſt, ergo lectio actu legitur, ſic habent intelligi illæ duæ maxime, poſita cauſa ponitur effectus, dum modo ſumantur cauſa & effectus eodem modo. & ſimiliter, Remota cauſa remouetur effectus eodem modo. Hæc de cauſis per ſe & modis cauſarum ſufficiant.

Poſtremo ſoluenda ſunt aliqua argumenta, primũ probat ꝙ materia non eſt cauſa ſic, omnis cauſa dat eſſe effectui, ſed materia non dat eſſe effectui, quia ſi ſic, ergo ipſa habet magis eſſe q̃ effectus, ꝙ eſt falſum, quia materia habet eſſe ſolum in potentia, ut dictum eſt in primo libro in trac. ſecundo effectus uero habet eſſe actu, conſequentia uero probatur ſic, propter quod unumquodque tale & illud magis, ſed effectus habet eſſe per materiam ſecũdum te. ergo materia habet magis eſſe quàm effectus.

Ad hoc dr̃, ꝙ materia eſt cauſa, quia recipit formam. ut diximus, nec ſequitur, ꝙ habeat magis eſſe q̃ effectus, q̃a illa propoſitio philoſophi, ꝑꝑ ꝙ unumquodque, non tenet in cauſa materiali, ſed ꝑcipue habet ueritatem in cauſa efficiẽte principali uniuoca, ut dixi in Cõpendio maiori in lib. poſter. Secundũ ꝓbat ꝙ forma nõ eſt cauſa ſic, effectus nõ eſt cauſa, ſed forma eſt effectus, ꝓducitur. n. ab efficiente, puta aſinus gñans aſinum, producit animã aſini geniti, quæ eſt forma ſua, ergo forma non eſt cauſa.

Ad hoc dr̃, ꝙ forma comparatur ad duo, primo ad producentem, et ſic eſt effectus, & non cauſa, ut probat argm̃. Secundo comparatur ad rem productam & ſic eſt cauſa quia dat eſſe rei productę, puta anima aſini geniti dat eſſe aſino genito, & ſic eſt cauſa licet ſit effectus comparata aſino generanti. Tertium probat ꝙ finis non eſt cauſa ſic, omnis cauſa eſt prior ſuo effectu, ſed finis nõ eſt prior ſuo effectu, imo eſt ultimus effectus qui producitur ab efficiente, ut ſanitas eſt ultimum quod cauſatur à medico in infirmo, ergo non eſt cauſa.

Ad hoc dr̃, ꝙ finis ſumitur dupliciter. primo ut intendi

tur ab agente. Secundo ut producitur, uel acquiritur ab agente, primo modo nõ eſt ultimus effectus productus, eſt prior omnibus alijs cauſis, nam ædificans prius inten dit habitationem, quæ eſt finis domus qua præparet lapi des & cæmentum, & quam componat hæc adinuicem in qua compoſitione conſiſtit forma domus. Vltimo autem poſt domũ factam fit habitatio in ea, ecce ꝙ habitatio ſe cundum ꝙ intenditur ab ædificatore eſt prior, & ſic eſt cauſa q̃ mouet ædificatorem ad ædificandum, ut quodã amatum, ſecundũ uero quod ꝓducitur eſt ultimus ef fectus, ut probat argm̃, & ſic non eſt cauſa. Et hoc eſt ꝙ apud doctores ſolet dici, Finis ut eſt in intentione operan tis eſt cauſa, ut eſt in executione non eſt cauſa, quia eſt ul timus effectus producentis. Quartũ probat ꝙ efficiens nõ eſt cauſa ſic, ſi efficiens eſt cauſa, ergo homo generans eſt cauſa efficiens hominis geniti, ſed hoc non, quia uel pro ducit totam ſubſtantiam rei, ut Deus creans uel partẽ ſub ſtantiæ, puta formam, ſicut equus producit equi animã, ſed homo non producit partem hominis geniti, quia nõ producit materiam primam, hæc enim eſt ingenerabilis, ut dictum eſt in primo lib. trac. 2. nec producit animam intellectiuam, quia hæc creatur à deo, ergo homo gene rans non eſt cauſa efficiens hominis geniti.

Ad hoc dr̃, ꝙ cauſa efficiens debet hr̃e unam ex tribus cõditionibus. ſ. uel producat oẽs partes rei, uel unam par tem, uel ſaltem uniat partes rei adinuicem licet non ꝓdu cat eas, & hoc tertio modo hõ eſt efficiens hominis geni ti, quia licet non producat animam, eſt tñ cauſa ꝙ anima uniatur materiæ, diſponit. n. materiam organizando cor pus humanum, et in corpore ſic organizato introducitur anima intellectiua, utrum uero hæc organizatio præce dat animam intellectiuam, pro nunc tranſeo, quia hoc re ſoluetur in ſecundo de anima diffiniendo animam, dr̃ er go homo cauſa efficiens hominis geniti, quia eſt cauſa ꝙ anima uniatur materiæ, ex qua unione homo genitus ha bet eſſe actu. Hic terminatur tractatus de cauſis per ſe.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

TRACTATVS DE FORTVna, & caſu, & fato.

TRactatum hunc diuidimus in tria cap.
In primo agitur de fortuna & caſu & fato.
In ſecundo probatur ꝙ phyſicus demonſtrat per 4. genera cauſarum.
In tertio probatur ꝙ natura operatur propter finem, & quomodo aliqd eſt neceſſarium in rebus naturalibus.

CAPVT I.

CAput primum diuidimus in tres partes.
Primo diffinitur fortuna.
Secundo diffinitur caſus, et declaratur quomodo differt à fortuna.

Tertio diffinitur fatũ, deinde declaratur qũo opiniones antiquoꝝ, & uulgariũ ſint ueræ uel falſæ de fortuna diffinitio fortunæ inueſtigatur ꝑ quattuor diuiſiones. quarũ prima eſt hęc. Cauſaꝝ efficientiũ quædam eſt per ſe, quædã eſt per accñs, cauſa efficiens per ſe eſt illa quæ influit in ſuũ effectũ directe, uel quæ intendit ſuũ effectum, exemplũ primi, ignis eſt cauſa efficiẽs ꝑ ſe aquæ calidæ, influit .n. & agit in aquã per caliditatem ſuã, qua directæ calefacit, exemplũ ſecundi, Socrates uadens in foꝝ ut emat panes, ſi emit panes eſt cauſa per ſe emptionis panũ, intendebat.n. ire in foꝝ, ut emeret panes, cauſa efficiens per accidens eſt illa quæ nõ influit in effectũ directe, uel quæ non intendit effectum licet effectus proueniat, exemplum primi, muſicus ædificat domum, non.n. hõ ut muſicus agit in domum, ſed ut ædificator, & ideo muſica & omnia quę ſunt in ædificatore p̃ter artem ædificandi ſunt cauſa efficiens ꝑ accidens domus, exẽpli ſecũdi Socrates fodiens ſe pulcrũ reperit theſaurum, licet nõ intẽderet inuenire theſaurũ, Socrates eſt cauſa per accidens inuẽtionis theſauri.

Secunda diuiſio eſt ex parte effectuum ſic, eorum quæ fiunt quædam fiunt ſemper & nunquam deficiunt, ut ſol quolibet mane oritur,& uesſpere occidit: quædā fiunt freq̄uēter & in pluribus,ut homo naſcitur cum duobus oculis:q̄dam fiunt raro,ut hō naſcitur cū ſex digitis i manu.

Tertia diuiſio eſt ex parte finis,ſic eorum quæ fiunt q̄dam fiunt pp finem deliberatū,ut Socrates fodit ſepulcrū pp mortuum ſepeliendum , & medicus dat medicinā pp ſanitatem infirmi: quædam non fiunt pp aliquem finem deliberatum.Sed inconſiderate,ut Socrates ſtudens incō ſiderate mouet tibiam,cōfricat barbam , corrodit ungues &c.Iſti dicuntur actus indeliberati & inconſiderati.

Quarta diuiſio eſt ex parte agentium ſic, eorum quæ agūt propter finem,quædam agunt propter finem cogni tum ab eis,& deliberatum,& iſta ſunt agentia per intellm ut homo & angelus , & dicuntur agētia à propoſito.i.ex uoluntate deliberata.Quædam agunt propter finem nō cognitum ab eis,ſed ut diriguntur ab aliquo cognoſcente finem,& iſta ſunt agētia ſiue intellectu,ut bruta & inani mata quę diriguntur in finem naturali inſtinctu à primo ꝯditore cognoſcēte omnia,ſic hirundo facit nidum talis formæ,nō quidē intelligens nidum, ſed ut directa à ꝑma ꝯditore,ſic lapis tendit deorſum,ut directus à ꝑncipio pp ꝯſeruationem ſuam,& iſta agentia dñr agentia à nā.i.ex nāli inſtinctu ſibi indito à ꝑmo cōditore.Ex his diuiſioni bus,ponit phs diffinitionem fortunæ,q̄ eſt hæc. Fortuna eſt cauſa p accñs, in his quæ fiunt à propoſito in minori parte.i.raro & pp finem,dr cauſa p accñs ad differentiam cauſæ per ſe intendentis effectum,neceſſe eſt.n.ꝙ effectus qui eſt à fortuna,non ſit intentus , quia ſi eſt intentus,nō dicitur à fortuna,ſi ergo effectus fortuitus non eſt intentus,fortuna dicitur cauſa per accidens , nam diximus in prima diuiſione ꝙ cauſa per accidens eſt quæ non intendit effectum,licet effectus proueniat,dicitur in his q̄ fiunt à propoſito , quia effectus nō intentus qui eſt ab agēte inſtinctu naturali,nō dicitur eſſe à fortuna,ſed à caſu, ut di

cemus infra,unde inuẽtio theſari quæ eſt Socrate fodiẽ te ſepulcrum,dr̃ eſſe à fortuna,quia Socrates ex propoſito fodit ſepulchrum,uñ nota ꝙ eadẽ cauſa, quæ eſt cauſa ꝑ accñs effectus intenti,eſt cauſa per accidens effectus nõ intenti,& reſpectu effectus nõ intenti eſt fortuna uerbi gratia Socra.eſt cauſa per ſe foſſioni ſepulcri, & ipſemet Socr. eſt cauſa ꝑ accñs inuẽtionis theſauri & reſpectu huiuſmet inuentionis qui eſt effectus non intentus,Socrates dicitur fortuna,unde fortuna eſt ipſamet cauſa ꝑ ſe prout ei contingit aliquis effectus nõ intentus et inopinatus, reſpectu cuius dicitur cauſa per accidẽs.Dr̃ in minoris parte.i.raro quia ſi effectus frequenter contingeret,non põt dici à fortuna, quia eſſet intentus ſaltem ſecundario, uerbi gratia quoties Socrates uadit ꝑ uiã lutoſam calcei eius deturpãtur,licet Socrates non intendat deturpare calceos, tamen illa deturpatio non poteſt dici eſſe à fortuna,quia hoc ei accidit frequẽter,qñ ꝑ lutoſam uiam incedit.Ad hoc ergo ꝙ effectus dicatur eſſe à fortuna debet raro euenire,ut raro euenit ꝙ Socrates tendens ad eccleſiam inueniat ducatum in ea,dicitur propter finem. Ad hoc.n.quod aliquod agens dicatur fortuna eſt neceſſe ꝙ intendat aliquẽ effectũ propter aliquẽ finem.Cũ effectui intento propter finẽ coniungatur alius effectus nõ intẽtus,reſpectu cuius ip̃m agens dicetur eſſe fortuna, uerbi gratia Socrates tendit in foꝝ ut emat panes,effectus ꝑꝑ finem intentus. Qñ eſt in libro reperit inimicum ſuum,à quo uulneratur ly reperit inimicũ eſt effectus nõ intentus, qui coniungitur effectui intẽto.ſ.tendere ad forum,ut emat panes, et reſpectu illiꝰ effectus nõ intenti.Socrates dicitur fortuna,manifeſta eſt ergo diffinitio fortunæ ſecundum Ariſt.aſſignata. Caſus diffinitur ſic.Caſus eſt cauſa efficiens per accidens in hic q̃ fiunt nõ à ꝓpoſito.ĩ minori parte.i.raro & ꝑꝑ finem,hęc declaratur ſicut diffinitio fortunæ,quia non diſtinguitur ab ea,niſi in hac particula,nõ à propoſito,ꝑ quam differt caſus à fortuna,unde dicit philoſophus ꝙcaſus ſolum eſt in agẽtibus ſine ꝓpoſito,ut ſunt infantes,& ſtulti,& bru-

ta animalia.& inanimata, unde ſi infans ſtet iuxta aquã, ut eam inſpiciat,& cadat in ea, atq; ſubmergatur,dicetur eſſe effectus à caſu,ſed non à fortuna,nota tñ q; apud cõmuniter loquentes, ſumitur caſus & fortuna indifferenter & in agentibus à ꝓpoſito & in agẽtibus ſine ꝓpoſito.

Fatum quid ſit inueſtigandum eſt, licet phs de eo mentionem non faciat in 2.phyſ.ſed nota quod fatũ non põt cognoſci niſi ſciatur qd eſt prouidentia,ut patebit.Notandum igitur, ꝙ omnis princeps intendit ordinare per conuenientia media,& leges optimas ſubditos ſuos in debitũ finẽ,ut.ſ.operẽtur in ciuitate,& pacifice uiuant &c.poſtq̃ ſic ordinauit & diſpoſuit in mente ſua, conſtituit ſuper ſubditos ſuos particulares gubernatores,& officiales, qb' tradit ordinatas leges, ut faciant eas à ſubditis obſeruari. Sic deus glioſus,ut ſummus princeps ordinauit in mente ſua ꝙ omnes res per conuenientia media tendant in ſuũ finẽ,& operentur ſecundũ ꝯuenientiam naturæ ſuæ puta ꝙ ignis aſcendat,ꝙ graue tẽdat deorſum, ꝙ unũquodq; animal gñet ſibi ſimile &c. Et hæc ordinatio dr̃ diuina ꝓuidentia,unde ſic diffinitur. Prouidentia eſt ordinatio rex in finẽ p conuenientia media in mente ſummi principis.i.dei ꝯſtituta, hanc ordinationẽ obſeruandam tradit deus ſecundis cauſis dñantibus his reb' corruptibilib',ut rectoribus & gubernatoribus,iſtæ cauſæ ſecundæ dominantes mũdo inferiori ſunt planetæ & alia ſydera,quę uario ſuo influxu & motu & ꝯiunctione & aſpectu cauſant hæc inferiora corruptibilia,hęc igitur ordinatio ut cõmittitur cauſis cœleſtibus obſeruãda & exequẽda, dicitur Fatum;uerbi gratia,deus ordinauit in mente ſua. Socratem naſciturum tanto tpe uicturum,talem artem executurum hæc eſt ꝓuidẽtia.Qd' uero naſcatur,& tanto tpe uiuat,& ad talem artẽ inclinetur, hoc eſt à corporib' cœleſtibus, in tali ſitu & cõiunctione & aſpectu,ut ſcrutatur aſtronomus,& hæc executio dr̃ fatum,unde ſic diffinitur.Fatum eſt executio diuinæ prouidẽtiæ, corporibus cœleſtibus iſerta,p quã inferiora mouentur in fines ſuos pordinatos.

Ex hoc ſequitur ꝙ fortuna & fatum ſunt oppoſita: nam fortuna eſt reſpectu effectus nõ intẽti nec ordinati, nec diſpoſiti in mente ipſius operantis: fatũ uero eſt reſpectu effectus fatali.i. ꝑordinati & intenti à ſummo principe, qui tñ exeqtur à cauſis cœleſtibus, & nota qđ ꝑ cauſas cœleſtes intelligo corpa cœleſtia & itelligẽtias eis applicatas.

In hoc ſenſu ſomniabant poetæ, & p̃hi fatũ, cum dñt, Italiam fato.i.ordinatione diuina executa ꝑ corpora cœleſtia.item ſic.Quo fata uocant, expone eodem ſenſu. itẽ ſic eſt intelligenda diffinitio Hermetis Triſmegiſti Aegyptij quæ eſt hæc, fatum eſt complexio cauſarum ſingulis temporaliter tribuens quæ deorum cœleſtium ſunt ordinata ſecundum rectam fidem, ſic rectificetur. Fatum eſt connexio cauſarum cœleſtium ſingulis rebus tribuens quæ ſunt à Deo ſummo ordinata, ſic formata concordant cum theologo, nullumq́; continet errorem, ſic patet quid ſit fortuna, & caſus, & prouidentia, & fatum.

Poſt hæc uidendum eſt qũo ſunt uera, uel falſa quæ dicuntur à philoſophis antiquis, & à uulgo de fortuna. Notandum igr̃, ꝙ apud p̃hs fuit triplex opinio de fortuna. Prima negat fortunam, & dicit ꝙ nihil fit à fortuna, hæc eſt falſa, & ſic improbatur, multa fiunt præter intentionẽ operantis, & raro ei eueniunt, ut inuentio ſerpentis ei qui metit frumentum in agro & inuentio theſauri ei qui arat in agro, ergo, aliqua fiunt à fortuna &c.

Secunda dicit, ꝙ fortuna eſt cauſa cœli, & ſtellarum ut dicebat Democritus, ꝙ ex atomis concurrentibus à caſu formatus eſt mundus, hæc eſt falſa, & ſic improbatur ab Ariſt. ſpecies rerũ corruptibiliũ, ut homo, equus leo, plantæ non fiunt à fortuna, ſed à cauſa per ſe intendente cõſeruare ſpeciem ſuam, puta producitur equus ab equo tm̃, & non ab alio animali, & homo ab homine ſolũ: ergo multo minus fiunt à fortuna cœli, & ſtellæ quæ ſunt in corruptibilia & digniora dicendum eſt ergo ꝙ cœli & elementa, & omnes rerum ſpecies productæ ſunt ab aliqua cauſa per ſe ordinante intendente & prouidente, & hic eſt deus

glorioſus ſecundum rectam philoſophiam.

Tertia dicit, ꝙ fortuna eſt incognita & immanifeſta nobis, ut quoddam ens diuinum, ueluti quædam ſubſtantia ſeparata in cuius manu reponuntur bona temporalia, tribuens ea & auferens qñ placet, hac opinionem ſequuntur potæ, ut Iuue. Te facimus fortuna deam, cœloq; locamus. hæc opinio nõ eſt uera ſm philoſophum, niſi i hoc, ꝙ fortuna eſt incognita, quia cũ ſit cauſa per accñs, et effectus fortuitus eueniat raro, eſt incerta, ergo eſt incognita, quia oẽ incertũ põt alr ſe habere, ergo nõ poteſt cognoſci nec ſciri, ut habetur in primo poſter. Qđ uero ſit quædã ſubſtantia ſeparata, eſt falſum, quia hæc ſubſtantia nõ eſt Deus, nihil. n. incerte nec pręter intentionem operatur ſed omnia ex propoſito, & ſingulari prouidentia, nec poteſt eſſe alia ſubſtantia ſeparata quia ſecundum Ariſt. non dãtur ſubſtantiæ ſeparatæ, niſi illæ quæ applicantur corporibus cœleſtibus, ut proprij mouentes.

Apud uulgum dicuntur 4. de fortuna, primo ꝙ eſt ſine ratione, quare cœca, eo ꝙ ſine iudicio uidetur plerũq; tribuere bona temporalia homini ſceleſto & uitioſo, & ea auferre à uiro iuſto ac probo, hæc ſentẽtia eſt uera in hoc ſenſu ſecundum philoſophum, quia fortuna eſt incerta et raro eueniens, ea quæ ſunt raro nõ ſunt cognoſcibilia, nec de eis rõnem habere poſſumus, & in hoc ſenſu poteſt dici fortuna eſſe ſiue ratione. Quare autem bona temporalia ſæpe tribuantur uitioſis, & auferantur à iuſtis, non eſt officium phyſici, ſed theologi, qui reducit hoc in diuinam prouidentiam & non in fortunam.

Secundo apud uulgũ, fortuna dicitur boná & mala, ꝙ eſt uerum in hoc ſenſu, qñ aliquod euidens bonũ, nobis euenit præter intentionem, dr̃ fortuna eſſe bona, & illud euidens bonum dr̃ eufortunium, & ille cui tale bonũ euenit dicitur bene fortunatus: quando aũt aliquid euidens malum euenit præter intentionem, dicitur fortuna eſſe mala, & illud malum euenies dicitur infortunium & ille cui euenit dicitur male fortunatus.

Tertio apud uulgum fortuna dr̃ incerta, ꝙ eſt uerum quia eufortunia, puta inuentio theſauri & infortunia, puta ꝙ expolietur à latrone ille qui tẽdit Romam pp indulgentiã, raro eueniũt quæ aũt raro eueniunt ſunt incerta.

Quarto apud uulgũ dicitur mutabilis, quod eſt uerũ, quia homini põt accidere præter intentionẽ aliquod eufortuniũ, puta theſaurus inuentus, & eidem põt ſuccedere infortunium, puta ꝙ occidetur ab inimico ſuo ut accipiat theſaurum, & in hoc dicitur mutabilis, prout eufortunium et infortunium euenire poteſt. Q̃uo aũt ſeruetur fortuna & caſus cũ fato, & ꝓuidẽtia, non eſt officiũ phyſici, ſed theologi, ideo ꝑtrãſeo. Hęc de ꝑmo capite ſufficiãt.

CAPVT II.

Circa cap. ſecundum declarãdum eſt q̃uo phyſicus demonſtrat ꝯclones ſuas ꝑ quattuor genera cauſarum, & primo ſupponũtur duo, primũ eſt: tria genera cauſarũ, ut forma, finis, & efficiens multoties ſunt idem, nam forma & finis ſunt idẽ numero, uerbi gratia, anima intellectiua eſt forma hominis & eſt finis generationis hominis, quia qñ eſt introducta anima intellectiua in materia, terminatur generatio hominis, nota tñ ꝙ finis rei genitæ non eſt idem cum formæ. nã finis rei genitæ, eſt propria operatio rei, ut intelligere eſt propria operatio hominis, hæc autem operatio non eſt idem cũ forma ſubſtantiali, quia forma ſubſtantialis eſt ſubſtantia, & operatio eſt accñs. Itẽ efficiens & forma rei genitæ ſunt idem ſpecie, licet non ſint idem numero: nam ratio agẽdi principaliter eſt forma ipſius efficientis, & omne efficiens ſi eſt uniuocũ producit ſibi ſimile in ſpecie, puta ignis ꝓducit ignem, & hõ hominem, & equus equum, qui ſunt eiuſdẽ ſpẽi, ergo forma ꝓducẽtis uniuoci & forma rei ꝓductæ ſunt idem ſpecie, puta ſunt eiuſdẽ ſpecie formæ hominis generantis, & forma hominis geniti, utraqꝫ.n. eſt anima intellectiua, materia uero nunquam eſt idẽ ſpecie nec numero cum tribus prædictis, quia materia ſecũdum ſe eſt ens in potentia, ut dictum eſt in primo libro, efficiẽs

autem ſm ſe eſt in actu,& forma eſt actus,& finis eſt perfectio rei.cum ergo materia,nõ ſit in actu ſecundũ ſe, nec ſit actus,nec ꝑfectio rei productæ,ſequitur ꝙ nunquã eſt idem cum tribus prædictis cauſis,nec ſpecie,nec numero.

Secundum eſt,phyſicus ſolum cõſiderat entia quæ mouent & mouentur.unde mouentia quæ ſolum mouent,& nõ mouentur ſicut ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ, & Deus glorioſus non conſiderantur à phyſico ſecundũ ſubſtantias ſuas,ſed à metaphyſico. Quæ uero mouent & mouentur ut omnia corporea ſiue incorruptibilia ut cœli,ſiue generabilia & corruptibilia,conſiderantur à phyſico.

Hic ſuppoſitis probatur ſic concluſio,phyſicus conſiderat ens generabile & corruptibile, ut patet per ſecundum ſuppoſitum.ergo debet conſiderare omnes cauſas,quæ requirũtur in ꝓductione entis generabilis & corruptibilis, ſed quattuor genera cauſarum ibi requirũtur,primo requiritur efficiens,nihil.n.ſeipſum producit.ſecundo requiritur forma & materia, quia ut dictũ eſt in primo lib.hæc duo ſunt principia naturalia ꝑ ſe, quæ inueniuntur in oĩ re compoſita naturali.Tertio,requiritur finis. Quodlibet .n.efficiens ſiue naturale, ſiue intellectiuum ꝑꝑ aliquem finem operatur.ergo phyſicus conſiderat.4.genera cauſarum. Quomodo uero demonſtrat per eas ſic declarat philoſophus exemplariter, primo demonſtrat per cauſam materialem,ꝓbat.n.phyſicus quod omnis homo eſt corruptibilis ſic,homo componitur ex contrarijs elementis, ergo homo eſt corruptibilis.Secundo per cauſam efficientem,probat.n.quod dies æſtati ſunt lõgiores ſic,ſol mouetur uerſus polum arcticum in æſtate ergo dies ſunt lõgiores, ecce ꝙ cauſa efficiens diei longioris eſt ſol ſic motus. Tertio per cauſam formalem, ꝓbat.n.phyſicus, ꝙ omne animal ſentit ſic,omne animal habet animam ſenſitiuã, quæ eſt principium ſentiendi, ergo omne animal ſentit. Quarto per cauſam finalem.probat.n.phyſicus ꝙ, dentes anteriores conuenienter ſunt acuti ſic, dentes anteriores ſunt producti ad hũc finem, ut ſcindant panem, ergo

conuenienter ſunt acuti, hic terminatur ſecundum caput.

CAPVT III.

Circa tertium cap. nota, ꝙ antiqui licet concederent phyſicum conſiderare cauſam materialem, tñ non concedebant ipſum conſiderare finem, quia opinabantur ꝙ natura ageret omnia à caſu, & non propter aliquem finem intentum, ſimiliter dicebant, ꝙ nihil eſt neceſſarium in rebus naturalibus ex fine, ſed ſolum ex neceſſitate materiæ. Et ideo philoſophus. primo probat ꝙ natura.i. agens naturale operatur propter finem intentum. Et hoc quinqꝫ rationibus, ex quibus hic pono duas.

Prima eſt, agens & operans à caſu operatur raro, ut patet in diffinitione caſus, & fortunæ, ſed agens nãle nõ operatur raro, imo ſemper uel ſaltem frequenter & eodẽ modo, puta ſemen frumenti, ut in pluribus producit frumentum, & aues & bruta frequentius eodem modo procreant filios. ergo agens nãle non operatur à caſu, ſed ꝑꝑ finem intentũ, licet aliqñ & raro deficiant, ut patet in monſtris.

Secunda eſt, agens artificiale operatur ꝑꝑ finem, puta artifex facit ſerram talis figuræ ad ſecandum ligna: & galeam talis figuræ ad protegendum caput in bello. ergo et agens naturale operatur propter finem, puta formica congregat grana ut nutriatur in hyeme & cõſeruetur in eſſe: & hirundo facit nidum, & procreat filios, ut ſpecies ſua perpetuetur. probatur ꝯña, ars imitatur nãm inquantum poteſt, ut diximus ſupra. ergo ſi ars operatur ꝓpter finẽ, etiam multo magis natura operatur propter finem.

Secundo declarat qũo ſit neceſſitas in rebus nãlibus, & dicit, ꝙ eſt neceſſitas ex parte materiæ, quæ tñ ordinatur ad neceſſitatem finis, & hæc declaratur in artificialibus, & poſtea in naturalibus. in artificialibus ſic, neceſſe eſt ꝙ ſerra habeat dentes ferreos, ſed debet hr̃e dentes ferreos non quidem abſolute, ſed ut poſſit ſecare ligna, ecce quod neceſſitatem materiæ ordinamus ad neceſſitatem finis, ni ſi.n. ſerra fieret ex ferro nõ poſſet ſecare ligna, ſic eſt in naturalibus, ut neceſſe eſt dentes eſſe duros, & oſſeos, ut poſ-

ſint ſcindere,& conterere cibos,ſi.n.eſſent molles: & carnei non poſſent conterrere cibum.ſimiliter neceſſe eſt hominem hr̄e multum cerebrū,ut habeat cōueniens inſtr̄m ad intelligēdum,ut declarabitur in libro de anima. patet igitur ꝙ in naturalibus eſt neceſſitas materiæ & finis,ſed primam ordinamus ad ſecundam. Antiqui uero quia dicebant nām non agere pp finem, ponebant ſolam neceſſitatem ex parte materiæ. Hæc de tertio capite ſufficiant.

Vltimo ſoluuntur quædam argumenta primum probat ꝙ nec fortuna, nec caſus poſſunt diffiniri ſic, fortuna & caſus ſunt incerti, incerta ſunt incognita,incognita nō poſſunt diffiniri,præcipue quæ ſunt incognoſcibilia.ergo fortuna,& caſus non poſſunt diffiniri.

Ad hoc dr̄ ꝙ fortuna conſideratur dupl̄r,primo ſecundum ſe inquantum eſt fortuna, & ſic eſt certa, & cognoſcibilis,quia certum eſt & ad ſenſum exprimitur qđ multa eueniunt nobis raro & præter intentionem; & ſic ſunt à fortuna, & hoc modo fortuna eſt diffinibilis & ſcibilis, & ſic de ea habetur cognitio apud philoſophū in 2.phyſ. Secundo conſideratur quantum ad effectum fortuitum, de quo non poſſumus ſcire quando aut quomodo euenire debeat,& ſic fortuna eſt nobis occulta & non cognoſcibilis,nec ſic eſt diffinibilis.Secundum probat,ꝙ agens naturale non agit pp finem ſic omne agens propter finem cognoſcit finem,ut quoddam ſibi utile, ſed agens nāle nō cognoſcit finem. non.n.arbor cognoſcit fructus qui ſunt finis eius,nec lapis cognoſcit centrum mundi,ad quod ut ad ſuum utile & conſeruatiuum mouetur. ergo agens naturale non operatur propter finem.

Ad hoc dr̄,ꝙ maior eſt falſa,ſed bene hæc diſiunctiua eſt uera.ſ.omne agens propter finem cognoſcit finem,uel dirigitur ab aliquo cognoſcente finem, & tunc dico ad argumentum, quòd licet agens naturale non cognoſcat finem, tñ dirigitur à primo conditore cognoſcente finem conuenientē cuilibet rei,puta lapis dirigitur à primo cōditore ad centrum, ſicut ſagitta dirigitur à ſagittante ad

tale ſignum,& hæc directio rerum in finem dicitur proui dentia,ut diximus ſupra in primo cap.

Tertium probat, ꝙ neceſſitas in rebus naturalibus nõ eſt ex fine, ſed ſolum ex neceſſitate materiæ ſic, ꝙ pluuia deſcendat non eſt ex fine utili.puta ex eo quod herba creſcat,uel fructus producantur.ſed ex neceſſitate materię.i. uaporis eleuati & condenſati.

Ad hoc dicitur,ꝙ pluuia eſt propter neceſſitatem materiæ,quam tamen neceſſitatem natura ordinat ad neceſſitatem finis.ſ.ad productionem herbarum & frugum,quę non poſſet eſſe niſi plueret. ꝙ uero aliquando pluuia noceat,non eſt ſecundum intentionem naturæ,ſed à caſu,ſicut etiam monſtrum eſt à caſu. Hic terminatur tertius tractatus ſuper ſecundo phyſicorum.

EPITOME
SVPER LIBRO TERTIO PHYSICORVM.

TRACTATVS DE MOTV.

SVPER tertio lib. phyſ. formam' duos tractatus. Primũ de motu. Secũdũ de infinito. tractatum de motu diuidimus in quattuor cap.

In primo prabatur,ꝙ phyſicus debet tractare de omnibus his.ſ.motu, infinito, loco, uacuo,& tempore.

In ſcđo ponitur diffõ mot'.

In tertio inueſtigatur in quo ſit motus ut in ſubiecto, an in mouente, an in mobili.

In quarto ſoluitur dubium famoſum ortum ex dictis philoſophi.ſ.utrum actio & paſſio ſint duo prædicamenta,an tantum unum prædicamentum.

CAPVT I.

CIRCA primũ caput probatur primo, ꝙ phyſicus habet tractare de motu ſic, phyſicus tractat de natura,ut patet in 2. lib. præcipue quia dr̃ ſcientia phyſica, quaſi ſcientia de natura. ergo habet tractare de motu. ꝓbatur ꝯñtia, motus ponitur in diffinitione naturæ, ut patet in ſecundo. ergo ſi phyſicus debet cognoſcere naturam habet tractare de motu,quia ignoratis partibus diffinitionis ignoratur diffinitum. Secundo probatur,ꝙ habet tractare de infinito,loco,uacuo,& tp̃e ſic, quicunque tractat de aliquo, habet tractare omnia quæ ꝑ ſe conſequuntur ad ip̃m, ut geometra qui tractat de figura habet tractare de recto angulo,& acuto,& obtuſo,& q tractat de homine, tractat ẽt de riſibili,unde dr̃ in 1.Poſter. quod eadem ſciẽtia tractatur de ſubiecto, & de accidentibus per ſe conſequentibus ſubiectum,ſed infinitum,locus,uacuum,& tẽpus ꝯſequuntur motũ & mobile.ergo hæc omnia tractanda ſunt à phyſico, & primo infinitum conſequitur motũ & mobile intrinſecæ,quia omne mobile eſt quoddã continuũ cum ſit diuiſibile,& ſit corpus. ut probatur in ſexto. ſilr̃ motus eſt quoddam continuum ſicut tempus,nec poteſt componi ex momentis,ſicut nec tempus ex inſtantibus,ſed cõtinuum diffinitur per ipſum infinitum. dr̃.n. continuum in ſexto lib. quod eſt diuiſibile in infinitum. ergo phyſicus habet tractare de infinito,quia per infinitũ diffinimus continuum,& per continuum diffinimus motum,& mobile,ut ſunt quanta. Quòd uero ad motum,& mobile conſequantur locus,uacuum,& tempus, ut menſura,probatur ſic, cum omne mobile ſit corpus. ergo eſt in loco. & ſic non põt moueri niſi ſit in loco ſecundum

ueritatem, uel ſit in uacuo ſm opinionem antiquoꝝ, qui ſumebant uacuũ pro loco, ut declaratur in tractatu de uacuo. ergo locus, & uacuum, conſequentur motum & mobile cum non poſſit eſſe motus & mobile ſine loco uel uacuo, ſm antiquos, tempus uero manifeſte cõſequitur motum, tum quia omnis motus fit in tempore, ut probatur in ſexto, tum quia tempus eſt menſura motus, ut patet in quarto. patet igitur quòd omnia prædicta ſunt conſideranda à phyſico. Hæc de primo capite ſufficiant.

CAPVT II.

CIRCA ſecundũ cap. aſſignanda eſt diffinitio motus, & ibi fiēt quattuor. Primo ponetur diſtinctio de motu, eſt. n. motus terminus ęquiuocus, ut ſciamus in quo ſenſu loqtur phyſicus de motu. Scđo ponentur tres diuiſiones, ex quibus inueſtigat pħs diffinitionē motus. Tertio ponitur diffinitio motus cum declaratione B. Tho. quarto ipſa diffō ꝓbatur ꝑ ſingulas partes ſuas.

Circa primum, nota ꝙ motus ſumitur dupliciter. Primo ſumitur pro qualibet actione immanente quæ eſt in ipſo agente, ut in ſubiecto, ſicut ſunt actiones potentiarũ animæ, ut intelligere quod eſt in intellectu, & uelle, appetere & ſentire &c. Et ſic de motu nõ cõſideratur hic ſed potius in lib. de anima, & in metaphyſica, talis. n. motus ēt eſt in deo, quia & deus glorioſus intelligit et amat. Secundo ſumitur motus pro qualibet actione tranſeunte, quæ quidem cauſatur ab agente, ſed recipitur in patiente, ut calefactio eſt ab igne, & recipitur in aqua. ſilr proiectio uel pulſio eſt ab expellente, ſed recipitur in pulſo, puta in lapide, & ſic à phyſico cõſideratur motus. Iterum nota quod motus ſumptus ſecundo modo, adhuc dupliciter conſideratur. primo ut diſtinguitur à mutatione tanquam ſibi oppoſita ſpecie, & ſic de eo tractatur in 5. phy. qñ diuiditur mutatio in generationem & corruptionem, & motũ, ut in tres ſpecies oppoſitas. Secundo ſumitur large, ut eſt quoddam commune. ad mutationem, quæ eſt generatio, & corruptio, & ad motum proprie dictum, & ſic dif-

finitur hic,unde diffinitio, quæ nunc aſſignabitur de mo tu cōpetit gñationi,& corruptioni, & motui proprie diſ cto.ſic igitur diffinitur motus in cōmuni,qui eſt actio trã ſiens,de actione immanente dr̃ in nono metaphyſicæ.

Circa ſecundum nota ꝙ pħs ponit tres diuiſiones, ex quibus uenatur diffinitionem motus.prima eſt,ens diuiſ ditur in potentiam & actum,hæc ſic intelligitur, quodliſ bet ens uel eſt actus,ut ſunt formæ, & accidentia actuanſ tia ſuum ſubiectum,ut ſciētia eſt actus, facit.n.hominem actu ſcientem,uel eſt potentia, ut materia prima quæ eſt in potentia ad recipiendum formam,uel eſt compoſitum ex potentia, & actu, ut hō eſt compoſitus ex materia, & forma, ut ex potentia & actu, ultra hoc nota ꝙ in omni ꝑdicamento eſt potentia & actus, nam in ſubſtantia aliſ quid eſt ſubſtantia in potentia,ut roſa generanda,aliquid eſt ſubſtantia in actu,ut roſa florens.ex hac diuiſione cō cludetur quod motus eſt actus,& non potentia: quia mo tus actuat ſuum mobile,ſicut albedo actuat albū,facit.n. eſſe album actu.Secunda diuiſio eſt hæc, ens diuiditur in ſubſtantiam & quantitatem,& ad aliquid,& qualitatem: & in cætera prędicamenta non ut genus,nec ut uniuocū, ſed ut analogum,ut diſcutiemus in quarto metaphyſicę. ex hac diuiſione concludit pħs ꝙ motus non eſt extra ꝑſ dicamenta,quia cum ſit ens,debet eſſe in aliquo prædicaſ mento. Et qm̃ comparatur ad ſuum terminum ad quem ut imperfectum ad perfectum debet eſſe in illo prædicaſ mento in quo eſt terminus eius,nam imperfectum reduſ ctiuę eſt in illo prædicamento in quo eſt ſuum perfectū: ſicut pars reductiuę eſt in illo prædicamēto in quo eſt ſuū totum,unde manus hominis,& homo ſunt in prędicamē to ſubſtantiæ.ex quo ſequitur quod generatio, & corruſ ptio ſunt in ꝑdicamēto ſubſtantiæ,quia terminus genera tionis eſt ſubſtantia,& augmentū eſt in quātitate &c.hæc plene declaranda ſunt in 5.lib.phyſ.Tertia diuiſio eſt ꝑſ dicamenti ad aliqd,nã quia motus refertur ad mobile & ad mouens,uidetur eſſe relatiuum ſaltem ſecundum dici,

& non ſecundum eſſe,& ideo particulariter diuidit prędi camentum ad aliquid.nota igitur ꝙ omnis relatio realis mutua,uel fundatur in quãtitate,ut duplum & dimidiũ, & æquale & inæquale, uel fundatur ſuꝑ actione & paſſio ne, aliqñ ſuper actione actu exiſtente,ut calefaciens refer tur ad calefactum inquantum calefaciens actu calefacit, & calefactum actu calefit,aliqñ ſuper actione iam præte rita,ut pater refertur ad filium inquantum pater iam ge nuit,& filius iam genitus eſt,aliqñ ſuper actione in potẽ tia, ut dominus refertur ad ſeruum, inquantum dñs po teſt gubernare,& ſeruus poteſt gubernari. Similiter do ctor,refertur ad diſcipulum,inquantum poteſt docere, & diſcipulus poteſt doceri.ex hac diuiſione elicitur, ꝙ rela tio poteſt fundari ſuper motu actu exiſtente, ut dicendo mouens refertur ad rem motam, aliquando ſuper motu in potentia,ut dicendo motor refertur ad mobile aliqñ ſu per moto præterito ſumendo motum in communi, ut di cendo pater refertur ad filium, nam generatio eſt motus largo modo,ut dixi in primo capite.

Circa tertium aduerte,ꝙ ex his diuiſionibus ponit phs diffinitionem motus quæ eſt hæc. Motus eſt actus exiſtẽ tis in potentia ſecundum ꝙ hmõi.i.motus eſt actus mo bilis exiſtentis in potentia ad ultimum terminum acqui rendum per motum,ſecundum ꝙ poteſt acquirere ipſum terminum,puta calefactio paſſiua eſt actus aquæ, ſecun dum ꝙ aqua poteſt acquirere talem gradum caloris ac quirendum per calefactionem.hæc diffinitio ſic declara tur à B.Tho.aliquid eſt tm̃ in actu et non in potentia, ut aqua iam calefacta perfecte eſt ſolum in actu ſub calore & non in potentia ad calorem, et hoc non mouetur, ſed iam motũ eſt,quia acquiſiuit terminum ad quem,aliquid eſt tm̃ in potentia,&non in actu,ut aqua omnino frigida eſt ſolum in potentia ad calorem, & nullo modo eſt actu ſub calore.Et hoc nondum mouetur, quia eſt omnino in termino à quo,aliquid eſt in actu & in potẽtia, ſed reſpe ctu diuerſoꝝ, ut aqua quæ iam incepit calefieri eſt in actu

ſub calore ſed imperfecte,& eſt in potentia, quia per continuam calefactionem,ſi non interrumpatur,acquirere pōt perfectiorem calorem qui erit terminus motus,& hoc ꝓprie mouetur. Dicimus ergo ꝙ motus eſt actus imperfectus, iam receptus in mobili prout ipſum mobile eſt in potentia ad recipiendum perfectiorem actū. uerbi gratia calefactio eſt calor imperfectus iam receptus in aqua, ſecundum ꝙ aqua eſt in potentia ad recipiendum maiorē calorem ꝑ ipſam calefactionem ſi non interrumpitur,dico aūt ſi nō interrumpitur,quia ſi calefactio ſtatim interrumpitur poſtquam acquiſitus eſt calor imperfectus in aqua,tunc ille calor imperfectus non eſſet motus, ſed terminus motus, ut patet quando aqua fit ſolum tepida & extrahitur ab igne, ex his patet quid ſit motus, nec uolo plura inſerere,nec id quod declaraui obſcurius fiat.

Quarto ꝓbanda eſt diffinitio prædicta ſecundum ſingulas partes,ut probat phs.Primo,probatur ꝙ motus ſit actus ſic,motus facit mobile moueri actu, ſicut albedo facit ſuum ſubm actu album,ergo motus eſt actus, probatur añs,qñ calefactio eſt in aqua,actu calefit, quando motus localis eſt in lapide actu mouetur, ergo motus facit ſuum mobile moueri actu.Secundo,probatur ꝙ ſit actus mobilis exiſtentis in potentia ad ulteriorem gradum acquirendum per motum, ſi non interrumpitur ſic, motus eſt actus illius in quo ſemper inuenitur, ſed ſemper inuenitur in mobili exiſtente in potentia ad ultiriorem gradū acquirendū per motum ut patet in motu locali, q eſt ī mobili,puta in lapide et eſt in potētia ad acqrendum tale ubi ad quod tendit per motū,ſilr fit in augmēto quod eſt in corpore, ꝓut eſt in potentia ad talē quantitatē quam nondum habet.Tertio,declaratur tertia particula quæ dicit,ſecundū ꝙ hmōi.i.ſecundū ꝙ mobile eſt in potentia. Vnde nota,ꝙ mobile pōt eſſe in actu et in potentia,ſed reſpectu diuerſoꝝ, ut metallum eſt actu metallū per formā ſuam,ſubſtantialem,ſed eſt in potentia ad formam ſtatuę quam poteſt recipere ab artificę,ſilr aqua dū incipit cale-

fieri eſt in actu ſub calore imperfecto,ſed eſt in potētia ad calorem perfectiorem, & ideo aqua non dr̄ calefieri ſecundū ꝙ eſt iam actu ſub calore imperfecto, ſed prout eſt in potentia ad perfectiorem calorem,bene ergo dr̄ ꝗ motus eſt actus imperfectus mobilis exiſtentis in potentia ad perfectiorem uel ulteriorem gradum ſecundum ꝗ hmōi .i.ſecundum ꝙ eſt in potentia et non in actu ad perfectiorem gradum acquirendum.Hæc de 2.cap. ſufficiant.

CAPVT III.

CIRCA tertium cap. inueſtigandum eſt ſecundū philoſophum, in quo ſit ſubiectiuæ motus, an in mobili,an in mouente,& ibi fiunt duo.

Primo,probantur tres concluſiones.

Secundo,mouetur dubium,& ſoluitur.

Prima concluſio,Motus nō eſt ſubiectiuæ in mouente, ut mouens eſt,ꝓbatur ſic. Motus eſt ſubiectiuæ in eo qđ eſt in potentia,ut patet ex ſua diffinitione, ſed mouens ut mouens non eſt in potentia,imo eſt actu,nam unūquodque mouet inquantum eſt actu, ut ignis calefacit inquantū eſt actu calidus,ergo motus non eſt ſubiectiuæ in mouente ut mouens eſt,dico aūt ut mouens eſt, qm̄ contingit ꝙ mouens,& mouetur & mouet, ſicut baculus mouetur à manu, & mouet lapidem, & hoc modo ſe hn̄t omnia mouentia inferiora corruptibilia,quę dū mouent mouentur quia repatiūtur à ſuis mobilibus,ut Socrates mouens magnum lapidē repatitur à lapide,quia calefit,& laborat mouendo lapidem,ſe.n.mutuo tangunt et communicant in materia,cum uterque ſit corruptibilis,ſi ergo cōtingat ꝙ motus ſit ſubiectiuæ in mouente, non eſt in eo inquantum eſt mouens,ſed inquantum mouetur.

Secunda concluſio.Motus eſt ſubiectiuæ in mobili inquantum eſt mobile,probatur. Actus eſt ſubiectiuæ in eo cuius eſt actus, ſed motus eſt actus mobilis inquātum eſt mobile, ut patet ex ſua diffinitione, ergo motus eſt ſemper in mobili,ut in ſuo proprio ſubiecto, ſicut albedo eſt ſemper in corpore albo,ut in ſuo ſubiecto.

Tertia concluſio, Idem motus eſt actus mouētis & mobilis, ut eadem calefactio eſt actus ignis & aquæ, probatur. Idem motus cauſatur à mouente & recipitur in mobili, ſed inquantū eſt à mouēte eſt actus mouētis, & inquantū recipitur in mobili dicitur actus mobilis, quia perficit, & actuat ipſum mobile. Sed nota, ꝙ motus ut eſt à mouēte dicitur actio, & ut recipitur in mobili dicitur paſſio, & ſic actio, & paſſio ſunt unus motus, ut dicemus infra.

Dubiū mouet p̄hs circa hoc quod dictum eſt, ſcilicet, ꝙ motus eſt in mobili ut in ſubiecto, & quod actio eſt actus agentis & paſſio eſt actus patientis, cōtra, aut actio & paſſio ſunt diuerſi motus, aut ſunt unus motus: ſi ſunt diuerſi motus, aut uterq; eſt in agente, aut uterq; eſt in patiente, aut alter. ſ. actio eſt in agente, & alter. ſ. paſſio eſt in patiente, nō poteſt eſſe primū, quia dictū eſt ꝙ motus eſt in mobili, ut in ſubiecto, et paſſio eſt motus, ergo eſt in patiēte, qđ eſt mobile, ergo ſaltē paſſio eſt in patiente, non pōt dici ſecundū, quia ſi actio eſt in patiēte, cū actio ſit actus agentis, ut dictum eſt, ergo ſequitur, ꝙ actus agentis ſit in altero, quod eſt falſum, quia dictū eſt ꝙ actus ſemꝑ in eo cuius eſt actus nō poteſt dici tertium, quia ſi actio ſit in agente, cū actio ſit motus, ſequitur ꝙ motus ſit in agente, & in mouente, ut mouens eſt, qđ eſt ꝯtra primā ꝯclōnem præmiſſam, & deinde ſequeretur ꝙ mouēs inquantū mouens moueretur, & ſic omne mouēs moueretur quod eſt falſum, quia probatur in octauo lib. quod datur unum ꝓmum mouens, quod ſolum mouet & non mouetur. Si dr̄ qđ actio & paſſio ſunt unus motus, ꝯtra ſequūtur q̄ttuor inconuenientia. Primū eſt, quod idē motus erit actus duorū, nā actio eſt actus agētis, & paſſio eſt actus patientis. Secundū eſt, quod hæc prædicatio erit uera, actio eſt paſſio, cū per te ſint idē realr̄, quia ꝑ te ſunt unus motus. Tertiū eſt: ꝙ ſi actio eſt paſſio. ergo agere eſt pati, & ſic occidere eſt occidi, & docere eſt doceri. Quartū ſequitur ex tertio ſi agere eſt pati, ergo omnis docēs addiſcit & oīs addiſcēs eſt docēs, ergo ſequitur qđ actio & paſſio nō ſint unus mot᷑.

Ad hoc dubium reſpōdet philoſophus & dicit,ꝙ actio & paſſio non ſunt duo motus,& ideo non ſoluit argumē ta probantia ꝙ non ſint duo motus, quia uerum concludunt præter illud in quo dicitur, ꝙ ſequitur ſi actio ſit in patiente,ꝙ actus agentis ſit in altero,hoc.n.uidetur incōueniens, & ideo illud argm̄ ſoluetur cum alijs, concedit autem philoſophus ꝙ ſunt unus motus, & reſpondet illis quattuor inconuenientibus per unam diſtinctionem, quæ eſt hæc. Actio & paſſio ſumuntur dupliciter, primo, ſecundum rem,& ſic ſunt idem realiter,& ſunt unus motus. Secundo, ſumũtur quantum ad ſuas rōnes formales .i.diffinitiones,& ſic non ſunt idem formal̃r,quia alia eſt diffinitio actionis,& alia paſſionis, nam actio eſt motus ut cauſatur ab agente, & paſſio eſt motus, ut recipitur in patiente, unde eadē calefactio eſt real̃r actio & paſſio ſed dr̃ calefactio actio inquantum eſt à calefaciente,& dr̃ paſſio inquantum recipitur in calefactibili, puta in aqua ex hac diſtinctione rn̄detur ad oīa inconuenientia p̄dicta.

Ad primum cum dr̃, Idem motus erit actus duorum.ſ. agentis & patientis,dico ꝙ hoc non eſt inconueniens ſecũdum diuerſam rationem formalem, puta idem motus ſub hac ratione inquantum eſt cauſatus à mouente, dicatur actio,& ſit actus agentis,& idem motus ſub hac ratione in quantum eſt receptus in mobili,dicatur paſſio & ſit actus patientis,quia omne mobile eſt patiens.

Ad ſecundum dr̃,ꝙ ſi actio & paſſio eſſent idem ſecundūm rationes formales,bene ſequeretur,ꝙ idem eſſet agere & pati,& ſil̃r ſequeretur tertium, & quartum inconueniens.ſ.ꝙ omnis docens diſceret, & quod hæc eſſet uera, actio eſt paſſio,ſed quia diſtinguuntur formaliter ut diximus,ideo nullum hoꝝ ſequitur, unde hæc non eſt uera, actio eſt paſſio, quia actio & paſſio ſumuntur ſecundum rationes ſuas formales, quæ ſunt diſtinctæ, ut diximus, ſed bene hæc eſt uera, illa res quæ eſt actio eſt ipſamet res quæ eſt paſſio, quia ſecundum rem ſunt idem motus.

Ad illud incōueniens,in quo dicitur,ꝙ ſi actio ſit in pa

tiente,ergo actus eſt in alio q̃ in eo cuius eſt actus, qđ uſ inconueniens, ad dr̃,ꝙ alia ratione actio eſt in agente & alia in patiente,nam eſt in agente,ut cauſatur ab agente, & eſt in patiẽte prout eſt motus qui eſt ſubiectiuæ in mobili,quod mobile eſt patiens, ex hic ergo patet,ꝙ ſi quis quærat, in quo ſint ſubiectiuę actio & paſſio,reſpondendum eſt,ꝙ ſecundum rem ſunt in patiente quia ſecundũ rem ſint unus motus, qui eſt ſubiectiuę in mobilis ut in patiente, ſecundum uero rationes formales actio eſt in agente & paſſio in patiente. Hæc de tertio cap. ſufficiant.

CAPVT IIII.

CIrca quartum cap. ſoluẽdum eſt dubium dupl̃r ortum ex hoc quod dictũ eſt,ſcilicet actio, & paſſio ſunt idem ſecundum rẽ & ſunt unus motus, imo ꝙ idem motus dicitur actio & paſſio ſm̃ diuerſam diffinitionem & conſiderationẽ:ↄtra hæc fiunt duo argumẽta.

Primum eſt hoc,ſi actio & paſſio ſunt idem ſecundum rem,ergo non ſunt duo prædicamenta, ſed tm̃ unũ,quia cum prędicamenta ſint entia realia uidentur etiam diſtingui realiter,et ſic ſeq̃tur, ꝗ ſi actio et paſſio,nõ diſtinguitur realiter,ꝙ non ſint duo prædicamenta.

Secundũ eſt hoc,ſi motus eſt actio,uel paſſio,ergo motus eſt ſolũ in prędicamento actionis & paſſionis,ſed hoc eſt falſum.nam probatur in 5.lib.ꝗ motus eſt in quantitate,qualitate,& ubi, & non in actione & paſſione,nec in alijs prædicamentis,ergo motus non eſt actio uel paſſio.

Ad primum reſpondet b.Tho. primo aſſignando ſufficientiam prędicamentorum quam pertranſeo,qm̃ eam aſſignaui in Compendio maiori ſuper logica in prædicamẽtis, & præterea de hoc faciam particularem quæſtionem in.5.lib.metaph. Ibi enim b.Tho.eam replicat.

Ad hoc argm̃ igitur ſic reſpondet,negatur conſequentia, quando uero probatur ꝙ cum omnia prædicamenta ſint entia realia, ergo uidentur diſtingui realiter, dicitur ꝙ non eſt neceſſe ꝙ diſtinguatur realiter, ſed ſolum formaliter,nam eadẽ res poteſt eſſe in diuerſis prædicamen-

tis ſm diuerſam rationem formalem, ut ſcientia inquantum autem refertur ad ſcibile ponitur in prædicamento ad aliquid, ſimiliter albedo ut qualificat ſubiectum ſuũ, ponitur in prædicamento qualitatis: ut autem facit ſuum ſubiectum ſimile alteri, dicitur ſimilitudo, & ponitur in prædicamento ad aliquid, ſic in propoſito idem motus in quantum cauſatur à mouente dicitur actio, & conſtituit prædicamentum actionis: inquantum recipitur in mobili ut in patiente, dicitur paſſio & conſtituit prædicamentũ paſſionis, patet ergo ꝙ actio, & pāſſio ſunt duo prædicamenta quia licet ſint idem ſm rem, tamen diſtinguuntur ſecundum rationes ſuas formales.

Ad ſecundum reſpondet b. Tho. ſic diſtinguendo, motus ſumitur dupliciter, primo prout eſt actus imperfectus iam receptus in mobili, puta ſumitur calefactio pro ipſo calore imperfecto iam recepto in aqua, & ſic motus eſt in omnibus illis prædicamentis, in quibus eſt terminus acquiſibilis per motum, hæc autem ꝑdicamenta ſunt quantitas, qualitas, & ubi, ut dicitur in 5. lib. nam per augmentum acquiritur quantitas, & per alterationem qualitas, & per motum localem acquiritur ubi, & per mutationem q̃ eſt generatio, acquiritur ſubſtantia .i. forma ſubſtantialis. Secundo ſumitur motus prout eſt medium & uia ad acq rendum perfectiorem actum in mobili, puta ſumitur calefactio prout eſt uia ad acquirendum perfectiorem calorẽ in aqua, ſi non interrumpitur, & ſic eſt in prædicamento actionis ut eſt à mouente: & in prædicamento paſſionis ut recipitur in mobili ut in patiente, patet igitur quomodo ſub diuerſa ratione motus eſt in actione & paſſione, & quomodo eſt in alijs quibuſdam prædicamentis. Hæc de quarto capite ſufficiant, & ſic terminatur tractatus de motu.

TRACTATVS DE INFINITO.

TRactatū de infinito diuidimus in quattuor capita.
Primo quot modis ſumitur infinitū.
Secundo quid ſit.
Tertio ſi datur in rerum natura.
Quarto, ſi eſt cognoſcibile, ultimo ſoluentur quædam argumenta.

CAPVT I.

CIRCA primum caput, nota ex dictis philoſophi in 3. phyſ. ꝙ infinitū ſumitur quattuor modis, primo pro eo ꝙ non poteſt pertranſiri uel terminari, quia non eſt quantū, ſic punctus & unitas & ens incorporeum, ut ſubſtantiæ ſeparatæ & deus dicuntur infinita negatiuæ, & de hoc non intendit philoſophus hic tractare. Secundo ſumitur pro eo ꝙ licet poſſit terminari, tamē cum maxima difficultate terminatur uel pertranſitur, ut uia quæ eſt ab oriente ad occidens, nec de hoc intendit philoſophus, tertio pro eo ꝙ non poteſt pertranſiri propter impedimentum ut profundum maris uel centrum terrę, nullus.n. poteſt pertingere ad profundum maris propter altitudinem aquæ qua ſubmergeretur, nec de hoc intendit Ariſt. quarto ſumitur pro aliquo quanto continuo uel diſcreto, quod eſt aptum natum hr̄e principium & finem & non habet, ut linea interminata & ſuperficies, & numerus interminatus, & ſic de infinito intendit Ariſt. ſed nota ꝙ ſi tale infinitum careat principio & fine, dicitur infinitum abſolute & ſimplr̄, ut linea imaginata in ſpatio infinito: ſi autem caret altero extremo tantum ut principio uel fine, dicitur infinitum ſm̄ quid, ut tempus præteritum ſi eſſet mundus æternus dicitur infinitum ſecundum quid, quia non poſſet aſſignari prima dies in qua incepit, aſſignatur uero ultima dies q̄ fuit heri. Hæc de primo cap. ſufficiant.

CAPVT II.

Circa ſecũdum cap.ſ.quid ſit infinitum, nota quod phs ſolũ diffinit infinitum quarto modo,quod eſt uere & ſimpliciter infinitũ, & de eo datur duplex diffinitio.Prima eſt Ariſt.quæ eſt talis. Infinitũ eſt illud extra quod ſemper eſt aliquid accipere.i.infinitum eſt illud in quo põt ſumi pars poſt partem, & pars poſt partẽ, nec aliqua pars ſumetur bis,nec unquam deueniemus ad ultimam partem:ut ſi daretur linea infinita poſſem ex ea accipere unum cubitum,& iterum alterũ cubitum,& iterum alterum,& ſic in infinitum, & nunquam deuenirem ad ultimum cubitum,hoc eſt ꝓprie înfinitum.Anulus uero non eſt infinitus,niſi ſecundum ſimilitudinem, qua licet poſſit ſumi pars poſt partem,una tñ pars pluries ſumetur,ut patet ad ſenſum,ideo nõ eſt uerę infinitus. Secũda diffinitio eſt antiquorum philoſophorum & eſt talis, ut refert philoſopus in 3.phyſi.Infinitum eſt illud in quo nihil eſt ex extra.i.infinitum eſt illud qđ cõtinet omni, uel cui nihil deeſt.hęc diffinitio eſt falſa,ut probat Ariſt.quia competit alteri competit.n.toti & perfectio, nam totum & perfectum eſt cui nihil deeſt,ut perfecta domus eſt cui nihil deeſt,ſed infinitum non eſt perfectum,caret.n.fine, qui eſt perfectio rei,ergò diffinitio totius & perfecti non competit infinito,et ſic patet ꝙ antiqui male diffiniebant infinito.Hæc de ſecundo cap.ſufficiant.

CAP. III.

Circa tertiũ cap.utrũ detur infinitum,agemus tria. Primo,ponetur una diſtinctio.
Secũdo,ex hac diſtõne ponẽtur q̃dam ꝯclones.
Tertio,ſoluentur quędam argumenta.

Diſtinctio eſt hæc.Infinitum eſt duplex.ſ.ſecũdum perfectionem,& ſecundum quantitatem.Infinitum ſecundũ perfectionẽ eſt illud quod in ſe continet omnes perfectiones rerũ,quæ ſunt & quæ poſſũt eſſe,ut deus glorioſus.Infinitum ſecundum quantitatem eſt duplex.ſ. in actu & in potentia.Infinitum in actu eſt illud quod eſt diffinitũ in cap.

in cap.præcedente.Infinitum in potentia eſt illud quod licet quantum ad id quod eſt actu de eo ſit finitum , tñ pôt procedi in infinitum, uel diuidendo ipſum in partes infinitas,uel apponendo ei partes infinitas, ut ſumatur linea cubitalis,ipſa quidem ut cubitalis eſt finita, ꝑut uero pôt diuidi in partes minores , & minores , & ſic in infinitum eſt infinita in potentia. nam omne continuum eſt diuiſibile in partes infinitas ut probabitur in 6. phyſ. Item ſumatur corpus bicubitale,ei poteſt apponi alter cubitus, et fiet maius,& alter,& alter, & ſic in infinitum,& ſic procedetur in infinitum ſecundum appoſitionem partis ad partem. Infinitum in potentia eſt duplex.ſ.ſm diuiſionem, & ſm appoſitionem. Infinitum ſm diuiſionem eſt quando aliquod continuum poteſt diuidi in partes infinitas , quæ continentur in potentia in ipſo continuo.Infinitum ſecundum appoſitionem eſt quando alicui finito , puta corpori pedali poſſunt apponi partes infinitæ, tota diſtinctio figuratur ibi .

Infinitum .

Secundũ ꝑfectionem / \ Secundũ quantitatem

Infinitum ſecundum quantitatem.

In actu / \ In potentia

Infinitum in potentia .

Secundum diuiſionem / \ Secundũ appoſitionẽ

Ex hac diſtinctione ponuntur quattuor ɔclones, quarum prima eſt hæc . Datuꝛ infinitum ſecundũ perfectio-

nem probatur,Deus eſt perfectionis & uirtutis ac uigoris infiniti,ut probabitur in 12.Metaphyſicę.ergo datur infinitum ſecundum perfectionem. Aũs pro nunc credatur: donec probemus illic.Secunda concluſio.Non datur infinitum actu ſecundum quantitatem. hæc probatur ſic ex ſententia Ariſt.in primo cœli,& in 3.phyſ.Si datur infinitum actu ſecundum quantitatem.ergo datur ſm quantitatem continuam,puta linea, uel ſuperficies infinita, uel corpus infinitum, uel ſecundum quantitatem diſcretam, puta multitudo infinita,ut infinitę formicę:uel ſtellę &c. Sed neutro modo poteſt dari.& primo probo ꝙ non detur corpus infinitum,ex conſequenti nec linea,nec ſuperficies,non.n.reperitur linea, nec ſuperficies niſi in corpore, probatio eſt hæc,ſi datur corpus infinitum:uel eſt immobile,uel eſt mobile,non primum quia corpus naturale habet naturam quæ eſt principium motus & quietis.ergo ſi datur corpus infinitũ immobile illud corpus non erit naturale.ſed tãtum imaginatum,nunc autem loquimur de corpore nãli,ſi eſt mobile.ergo mouetur.uel motu circulari,uel motu recto ut ſurſum, uel deorſum, ſed non põt moueri motu circulari,quia omne motum motu circulari habet centrum circa quod mouetur. Et ſi habet centrũ habet circunferentiam,ſunt.n.correlatiua, ſed in corpore infinito nõ põt aſſignari centrum,nec circunferentia, qa circunferentia eſt terminans & finiens corpus circulare. ergo tunc ſequeretur corpus infinitum finiri,& ſic infinitum eſſe finitũ,quod eſt impoſſibile,nec põt moueri motu recto,quia ſi mouetur motu recto.ergo aſcẽdit,uel deſcendit,uel mouetur à latere,ſed non põt hoc modo moueri quia omne quod aſcendit,uel deſcendat mutat locũ, ſed corpus infinitum non mutat locũ:occuparet.n.omne locum,& ſic nõ remaneret locus ad quem poſſet moueri, ſi quis dicat,ꝙ mouebitur ad locum alium infinitum, cõtra,nullus locus põt eſſe infinitus,quia ut dicemus in tractatu de loco,locus eſt terminus,& finis corporis continẽtis.ſi eſt terminus,ergo terminat & finit:& ſic non poteſt

eſſe infinitus:& ſic patet ꝙ nõ datur corpus infinitum na turale actu.quod uero nõ detur numerus: uel multitudo rerum infinita actu,puta ſtellæ infinitæ, uel lapides infini ti.probatur ſic,omnis numerus continetur ſub aliqua ſpe cie numeri,ſicut omne animal continetur ſub aliqua ſpe cie animalis.ergo ſi datur infinitus numerus rerum,conti netur ſub aliqua ſpecie numeri,puta ſub cẽtũ,uel ſub mil le &c.Sed nulla ſpecie numeri eſt infinita,quia oĩs ſpẽs nu meri eſt multitudo menſurata per unitatem,quod aũt eſt menſuratum eſt finitum. ergo nõ poteſt dari multitudo, uel numerus rerum actu infinitus,utrum uero deus poſ ſit producere actu infinitum,eſt theologi conſiderare.

Tertia concluſio hæc eſt. Datur infinitum in potentia ſm diuiſionem,probatur ſic.In quolibet cõtinuo puta in linea fit diuiſio in partes ſemper diuiſibiles:ita qđ nũquã deuenitur ad partẽ indiuiſibilẽ,quia tunc ſequeretur cõti nuum cõponi ex indiuiſibilibus,puta lineã ex punctis,& tp̃s ex nũc:ergo in quolibet ꝯtinuo ſunt partes infinitæ in potẽtia,in q̃bus põt diuidi,& ſic datur infinitũ in potẽtia ſm diuiſionẽ.Imo qđlibet ꝯtinuũ eſt infinitũ hoc modo.

Quarta ꝯcl'o.Datur infinitũ in potẽtia ſecundũ appoſi tionem.probatur, in numeris ſecũdũ ꝙ diuido ꝯtinuum ſic multiplico partes,& ſic addo numero partium ꝯtinui, puta ſi diuido continuum in decem partes,cõſtituo decẽ, ſi diuido in 12.addo duo ſuper decem,ſi diuido in 14.ad do quattuor ſuper decem:& ſic de alijs ſed continuum põt diuidi in partes infinitas per tertiam concluſionem: ergo numero poſſunt addi unitates infinitæ, & ſic patet quod in numeris datur infinitum in potẽtia per appoſitionem unitatum in infinitum.Hæc de tertio capite ſufficiant.

CAPVT IIII.

VTrum infinitum ſit cognoſcibile. Pro euidentia huius faciam duo.

Primo pono duas diſtinctiones.

Secundo pono quattuor concluſiones.

Prima diſtinctio,Infinitum dicitur tripliciter.ſ.negati

uæ,priuatiuę & contrariæ.infinitum negatiuę, dicitur id ꝙ non finitur,nec eſt aptum finiri quia eſt indiuiſibile,ſic punctus & unitas dicuntur infinita negatiuæ.Infinitũ priuati.eſt id quod non finitur, ſed eſt aptum natũ finiri, ut ſi daretur linea infinita quæ eſt apta terminari punctis & non terminatur.Infinitum contrariæ eſt id quod negat finitatem,& ponit infinitatẽ,ſicut iniuſtitia negat iuſtitiã, & ponit habitum oppoſitum. tale aũt infinitum eſt circa quantitatem continuum:uel diſcretam,uel circa qualitatem uirtualem:quæ dicitur perfectio rei.

Secunda diſtinctio eſt hæc. Infinitum ſumitur dupliciter,primo ſecũdum ſe.i.pro intẽtione infiniti quaſi abſtractæ.Secundo pro ſubſtrato.i.pro re cui attribuitur infinitas,puta ꝓ corpore, uel linea ut ſtat ſub infinitate. ſtante hac diſtinctione pono quattuor concluſiones.

Prima,Infinitum ſecundum ſe conſideratum quaſi abſtractiuę eſt cognoſcibile,nam eſt diffinibile, & diffinitur in 3.phyſi.et de eo formantur plures propoſitiones uerę, puta ꝙ infinitum eſt immobile,& habet rõnẽ partis &c. Sed non poſſunt formari propoſitiones uerę de ſubiecto. niſi prius apprehendatur ſubiectum ergo &c.

Secũda,Infinitum negatiuæ ſumptum pro ſuo ſubſtrato puta punctus uel unitas, eſt cognoſcibile: quia omne quod eſt uel poteſt eſſe contingit ſcire ex primo poſteriorum.ſed punctus eſt,& unitas eſt,ut patet.ergo cum ſint infinita negatiuę,talem infinitum eſt cognoſcibile.

Tertia,Infinitum cõtrariæ ſecundum quantitatem uirtualem.i.quod habet uirtutem infinitã, eſt cognoſcibile, nam unumquodꝗ eſt cognoſcibile ſecũdum ꝙ eſt actu, ſed deus eſt maxime actu, ut probat in 12.metaphyſicæ, ergo tale infinitum eſt cognoſcibile.

Quarta infinitum contrariæ.i.ſecundum quantitatem continuam uel diſcretam non eſt cognoſcibile, loquẽdo de infinito actu quia tale non poteſt eſſe ex 3.phyſi.& primo cœli.ergo non poteſt cognoſci,probatur conſequentia quia ex 1.poſteriorum ꝙ habet rationem nõ entis nõ

eſt cognoſcibile. hæc de quarto cap. ſufficiant.

Vltimo ſupereſt ſoluere quædā argumēta ɔtra pdicta.

Primum probat, ꝙ infinitum non debet conſiderari à phyſico, ſic de infinito non poteſt hri ſcientia quia in 1. phy. dicitur ꝙ infinitum, ut infinitum eſt ignotum, ergo ſi non poteſt cognoſci non debet conſiderari à phyſico.

Ad hoc dr̄, ꝙ aliquid poteſt cognoſci dupliciter, primo per ſeipſum, & ſic cognoſcuntur entia poſitiua de quibus poſſumus hr̄e proprias diffinitiones, ut cognoſcimus hominem per diffinitionem hominis. Secundo aliquid cognoſcitur in alio, ut cauſa in ſuo effectu, uel per ſuum oppoſitū, ut entia priuatiua cognoſcuntur per ſuos habitus, ſic cognoſco malū per bonum, quietem per motum, mortem per uitā. Et hoc modo cognoſcimus infinitum, nā infinitū eſt priuatiuū finiti, & ſic per finitum cognoſco infinitum. Ad dictum pħi dico, ꝙ intelligit ſic, infinitum eſt incognitum per ſeipſum, cum hoc tn̄ ſtat ꝙ cognoſcatur ſaltem in confuſo per finitum, ut per ſuum oppoſitum.

Secundum argumentum probat, ꝙ non detur infinitū in potentia ſic. Omne ꝗ eſt in potentia poteſt fieri actu, ut roſa quæ eſt in potentia poteſt produci actu tempore ſuo, aliter ſua potentia eſſet fruſtra, ſed infinitum non poteſt fieri actu, quia nō poteſt eſſe actu infinitum, ut probatur per ſecundam concluſionem præpoſitam. ergo non poteſt eſſe infinitum in potentia.

Ad hoc rn̄det Ariſtot. in 3. phy. ſic aliquid eſt in potentia dupliciter, primo aliquid eſt in potentia, ut fiat actu ſecundum ſe totum & ſint oēs partes ſuæ ſimul actu, ſic entia permanentia producenda dn̄r eſſe in potentia, ut puer generandus eſt in potentia, ut ſecundum ſe totum generetur. ſecundo aliquid eſt in potentia ut fiat actu non ſecūdum ſe totum, ſed ſecūdum aliquam partem, ſic entia ſucceſſiua dicuntur eſſe in potentia. nam in eis iam una pars tranſit, et alia futura eſt, alia uero, ut præſens fit actu, ſicut patet in tempore, & in motu, & in oratione quæ eſt in uoce. Et hoc ſecundo modo infinitum eſt in potentia quod

quidem licet ſecundum ſe totum non fiat, actu tamen ſecundum aliquas partes fit actu, ut quādo diuido lineam aliquæ partes fiunt actu quæ ſunt actu diuiſæ. Aliquæ autem ſunt in potentia .i. nondum diuiſæ. Et quia continuū poteſt ſemper diuidi, dicuntur partes diuiſibiles eſſe infinitæ in potentia.

Tertium argumētum probat ꝙ datur infinitum actu, ſaltem ſecundum ſimilitudinem ſic, ponitur caſus ꝙ deus produxerit mundum ab æterno, ſic potuit produxiſſe, ut declarabitur in 8. phyſ. & tunc arguo ſic, mundus eſt ęternus, ergo homines infiniti mortui ſunt, ſi enim mundus eſt æternus non datur primus homo. tunc ultra infiniti homines mortui ſunt, ergo infinitæ animæ ſeparatę ſunt, omnes enim animæ intellectiuæ immortales ſunt, ut probabitur in 3. de anima. ergo datur infinita multitudo animarum actu.

Ad hoc argumentum uariæ ſunt ſolutiones, ſed pro nunc, ut magis reſolutam pono eam, quæ eſt B. Thomæ in opuſculo de æternitate mundi, ubi ſic dicit, Ariſt. in 3. phy. & in primo de cœlo ſemper loquitur de infinito corporeo & materiali, ut patet. ubi etiam declarat quod proceditur in infinitum in numeris ex diuiſione continui. Negat ergo philoſophus poſſe dari multitudinem rerum corporearum infinitam actu, ut infinitos homines, uel lapides &c. Nondum uero demonſtrauit quin poſſit dari multitudo infinita actu rerum incorporearum, ut infinitæ animæ infiniti angeli, ideo ad argumentum dico concedendo totum, ꝙ philoſophus non loquitur de infinito niſi in rebus materialibus, et corporeis, plura argumenta, & difficilia fiunt in hac materia apud theólogo, ſed excedunt præſens negotium, in theologia uero de eis plena habebitur ſolutio & cognitio hæc ſufficiant de infinito, ſequitur uidere de loco.

EPITOME SVPER QVARTO LIBRO PHYSICORVM.

SVPER quarto libro phyſicorũ ordinamꝰ tres tractatus, iuxta tria principalr̃ cõſide-rata i eodẽ, Primus de loco, Secundus de uacuo, Tertius de tempore.

Circa tract. de loco agẽda ſunt quattuor.

Primo quot modis ſumitur locus.

Secundo quid ſit locus.

Tertio quomodo aliqua diuerſimodæ ſunt in loco.

Quarto ſoluentur quædam argumenta.

CAPVT I.

Circa primum, nota ꝙ locus conſueuit ſumi quattuor modis. Primo pro corpore locãte, uel continente aliud, ut aqua dicitur locus piſcium. Secundo pro uirtute conſeruatiua locati, quæ eſt in corpore locante, ſicut dicimus tertium clima eſt locus elephantũ, ibi.n. maximæ gñantur & conſeruantur. Et de hoc modo loquitur Porphyrius cum dicit, pater & patria ſunt cauſa gñationis. Tertio ſumitur pro illo circa quod maxime debet eſſe operatio alicuius, ſic dicimus cœlum eſſe locum Dei, q̃a Deus maxime operatur in cœlo, & Roma eſt locus Pontificis, quia Romæ maxime operatur. Quarto ſumitur pro ultima ſuperficie corporis continentis tangentis ſuperficiem corporis locati, quia ſuperficies ſi eſt maior corpore contẽto, dr̃ locus communis. ſic una camera eſt locus communis decem hominibus contentis in ea, ſi aũt hæc ſuper-

ficies eſt ęqualis corpori cōtento, dicitur locus proprius, ut tantum aeris quantum circundat Socratem ſecundum ultimam ſuperficiem, eſt locus proprius Socratis. Et hoc quarto modo, tam de loco communi, quam de proprio conſiderat philoſophus in 4. phyſ.

CAPVT II.

CIRCA ſecundum, nota ꝙ datur duplex diffinitio de loco, una ſecundum antiquos, quæ eſt falſa. ſecunda ſecundū Ariſt. & Cōment. Prima eſt, Locus eſt materia uel forma rei locatæ, puta anima quæ eſt forma hominis, uel ſpatiū uacuum ſeparatum continens locatū, puta ſi in ſpatio cameræ non eſſet aer, nec aliud elementum, ponerem uero in camera decem homines, dn̄t antiqui, ꝙ illud ſpatium uacuū eſt locus decem hominū. ſed hęc diffinitio eſt falſa. & ꝓbo ſic, locus nō eſt pars rei locatæ, poteſt. n. remoueri res locata à loco, & tn̄ non minui, nec lædi ut aqua poteſt remoueri à cyato, ſed res non poteſt remoueri à parte ſua ſine diminutione, uel læſione, ut patet. ergo locus non eſt pars rei locatæ, ſed forma & materia ſunt partes eſſentiales rei naturalis locatæ. ergo locus non eſt forma nec materia, Item non eſt ſpatiū uacuum, quia in tractatu ſequenti probabitur ꝙ non poteſt dari uacuum. ergo diffinitio p̄dicta de loco eſt falſa. ſecunda eſt diffinitio philoſophi quæ eſt hęc. Locus eſt ſuperficies ultima corporis continentis immobilis primū. i. locus eſt ſuperficies ultima corporis continentis locatū, quæ ſuperficies eſt imobilis, & imediate eſt tangens locatū, ut ſuperficies cōcaua cyathi eſt locus aquę, continet. n. aquam & tangit aquam. Cum nihil ſit medium inter ſuperficiem concauam cyathi, & ipſam aquam. Hæc diffinitio clara erit, ſi declarabitur quō illa ſuperficies ſit immobilis, et ꝑꝑ quid apponitur ly primum. Notandum igitur ꝙ ſi ſumatur ly immobilis abſolutæ diffinitio eſt falſa. Nam patet ꝙ ſi corpus continens puta cyathus mouetur ſecundū locum, & ſua ſuꝑficies ultima mouetur, ut patet ad ſenſum, propter quod hic inuenitur duplex expoſitio,

prima,eſt Cõment.cõm.4.q ſic diſtinguit,aliqd eſt mobile dupl'r.ſ.per ſe & per accidens, mobile per ſe eſt corpus phyſicum, & ideo cum corpus locans puta aer ſit corpus phyſicũ eſt mobile per ſe,mobile uero ꝑ accidens eſt omne accñs qđ eſt in corpore phyſico.nã ſi manus mea mouetur ꝑ ſe,albedo ſua, & ſuperficies ſua mouentur ꝑ accidẽs cũ moueantur ad motũ manus, ſic cũ locus ſit ſuperficies locantis,eſt accñs corporis phyſici locantis,& ſic eſt mobilis per accidens.Nam ſi uas tranſmutatur local'r, ſuperficies ſua per accidens mouetur, non tñ per ſe,ſic ergo intelligatur diffinitio ſecundum Cõment. locus eſt ſuperficies corporis continentis ultima & immobilis per ſe, licet mobilis per accidens, immediate tangens locatum, ſecunda expoſitio eſt b.Thomæ,& eſt hæc,ſupficies corporis continentis cõſideratur dupl'r,primo inquantum eſt hæc ſuperficies.ſ.accñs huius uaſis continentis,& ſic non eſt immobilis, nec ſic habet rõnem loci, ſecundo conſideratur quantũ ad ordinem,uel ſitum,quem habet ad cẽtrum terræ,& polos mundi & ſic eſt immobilis,ille.n.ordo nunꝗ mutatur cum centrũ terræ,& poli ſint immobilia, ut declaratur in aſtrologia,& ſic intelligitur hæc diffinitio ſecundũ B.Tho. locus eſt ſuperficies corporis cõtinentis ultima,mobilis quidẽ ut hæc ſuperficies, immobilis uero ſecundum ordinẽ,& ſitum ad centrũ terræ,& polos cœli,q́ ſunt imobilia,ꝓma expoſitio eſt clarior,ſc'da eſt ſubtilior.

CAPVT III.

Circa tertiũ cap.ꝓmo ponetur quędã diſtinctiones. Secundo quædam concluſiones.

Diſtinctio eſt hæc, aliquid eſt in loco dupl'r.ſ. diffinitiuæ,& circunſcriptiuæ,circunſcriptiuæ dupl'r.ſ.naturaliter & uiolente,natural'r uel uiolente,dupliciter.ſ.per ſe,& per accidens. Eſſe in loco diffinitiuæ,eſt eſſe in aliquo ſine occupatione ſpatij,ſic ſcientia eſt in intellectu et ſpẽs intelligibiles,ſic angelus eſt in domo,ſic anima beata eſt in cœlo. Cum.n.hæc omnia ſint non quanta, non occupant ſpacium. Eſſe in loco circunſcriptiuæ eſt tem

locatam contineri à locāte cum occupatione ſpatij,ſic oĩa corpora inferiora ſunt in loco,nam elementa ita diſponũtur,ꝙ ſuperius continet inferius,& omnia elementata cõtinentur in aliquo elemento cũ occupatione ſpatij, cum quantitatẽ habeant, eſſe in loco naturali circunſcriptiuæ eſt rem locatam corpoream eſſe in ſuo locante conſeruante ipſam,in quo ſi nõ eſt ſemꝑ conatur moueri ad ipm̃,ut ad ſuum conſeruatiuum,ſic piſces ſunt in aqua,ſic homines ꝯtinentur in aere, ſic ignis ſemper conatur aſcendere ad ſphæram ſuam,ut ad ſuum conſeruatiuũ. Eſſe in loco uiolento circũſcriptiuæ eſt rem locatam corpoream contineri in locãte contra inclinationẽ ſuam à quo ſemper conatur recedere ceſſante impedimento, ſic ignis detinetur in terra,ſic aqua in nube,ſic piſcis in aere,ideo ignis conatur aſcendere & aqua ex nube deſcendere, & piſcis recurrit ad aquam ceſſante impedimento. Eſſe in loco circunſcriptiuæ naturali uel uiolento per ſe,eſt rem locatam cõtineri in aliquo locante circundante ipſam ſecũdum ſe totam,ſic oẽs cœli pręter nonum ſunt per ſe in loco hoc modo,nam ſuperius circundat inferius, & br̃ omne elementum,& omne elementatum ſunt in loco per ſe. Eſſe in loco naturali,uel uiolento circunſcriptiuæ per accñs, eſt rẽ locatam eſſe in locante non rõne ſui,ſed rõne alterius, ſic partes totius ſunt in loco per accidens, nam ſunt in loco quia totum eſt in loco,ut caput piſcis eſt in aqua,quia totus piſcis eſt in aqua,dico aũt ꝙ partes totius ſunt in loco per accidens quandiu ſunt in toto, ſi autem ſeparantur à toto tunc ſunt per ſe in loco,cum habeant eſſe diſtinctum à toto, unde manus Socratis diuiſa à Socrate eſt per ſe in loco,ſecundo principaľr ponuntur quædam cõcluſiones.

Prima eſt,Vltima ſphæra quæ eſt nonũ cœlum ſecundũ aſtrologos non eſt in loco per ſe,probatur,non habet ſuperiorẽ ſphæram circundantem, uel continẽtem ipſam cũ ſit ultima,ergo non eſt in loco per ſe,patet conſequentia ex declaratione præmiſſa quid ſit eſſe in loco per ſe.

Secunda concluſio, Vltima ſphæra eſt in loco per acci

dens,probatur omne quod mouetur localr aliquo modo eſt in loco,ultima ſphæra mouetur localr,cum moueatur motu circulari, ergo aliquo modo eſt in loco, non per ſe ut probatum eſt per primam ↄclonem,ergo per accidens.

Tertia ↄclo, Vltima ſphæra non dr eſſe in loco per accidens, qa ſit in loco per centrum terræ à quo habet fixionē,ut ponit Auer.4.phy.cōm.43.et,pbatur ſic,illud eſt in loco p accidens,ꝙ eſt in aliquo exiſtēte in loco p ſe, ut dictū eſt ſupra,ꝙ pars eſt in loco p accidens,quia pars eſt in toto qd' eſt in loco per ſe,ſed ultima ſphęra non eſt in cen tro terræ,imo eſt oppoſitum,nam ſicut terra circundatur à cœlo,ita & centrū eius, ergo falſo dicit Auer. ultimam ſphęrā eſſe in loco per accñs,quia eſt per centrum terræ.

Quarta ↄclo, Vltima ſphęra eſt in loco per accñs. quia eſt in loco p partes ſuas,ut tenet Themiſtius,& b.Thom. hæc declaratur ſic,corpus qd' mouetur motu recto,ut elementū ſurſum,uel deorſum,ſecundum ſe totū mutat locū ut ignis aſcendens ad ſphæram ſuam deſerit locum inferiorē & intrat locū ſuperiorem, ideo eſt neceſſe ꝙ corpus ſic motum ſit in loco p ſe, & ſecundum ſe totum, corpus uero quod mouetur circulariter nō ſecundum ſe totū mu tat locū, quia mouetur ſuper diametrū & polos ſuos qui ſunt ſemper in eodē ſitu,ut patet in motu cœli quod mouetur ſuper arcticū, & antarcticum polū,mutat aũt locū ſecundū partes ſuas,prout una ſuccedit alteri, ut patet ad ſenſum in cœlo in ſignis zodiaci,quę ita ſe hñt quod unū aſcendit poſt alteꝝ ſuper nr̃m horizontem à parte oriētis et ſic ſucceſſiuę tendunt ad occidentem,ſunt aũt ſigna zodiaci partes octauæ ſphęræ,ut declaratū eſt in tractatu de ſphæra, cū ergo corpus motum circulariter non ſecundū ſe totū mutet locum,ſed ſolum ſecundū partes, ſufficit ꝙ ſecundū partes ſuas ſit in loco, ſed ultima ſphæra mouetur circulariter, ergo ultima ſphæra eſt in loco per partes ſuas ꝙ eſt eſſe in loco per accñs. Et id recte conuenit, qm̃ tota ultima ſphęra eſt in partibus ſuis q̃ ſunt in loco,cum mutēt locū,& ſic ſoluatur ꝙ ultima ſphęra eſt in loco per

aliquod ſibi intrinſecum quæ ſunt partes, & non per aliquod penitus extrinſecum, quale eſt centrum terræ, ut poſuit Auerroes, opiniones Alexandri, & Auicennæ, & Auēpace, dimitto qm̄ patent in cōmento B. Tho. cum in probationibus ſuis ſolam opinionem Auerrois poſui, quoniam moderno tempore ſuſtinetur ab Auerroiſtis.

CAPVT IIII.

VLTIMO ponenda & ſoluenda ſunt quædam argumenta contra prædicta.

Primum probat, ꝙ locus nō ſit ſuperficies, ſic: locus & ſuperficies ſunt ſpecies diſtinctæ quantitatis continuæ, ut patet in prædicamentis, ergo una non prædicatur de altera cum ſint oppoſitæ diſparatæ, ut homo & aſinus, ergo hæc eſt falſa, locus eſt ſuperficies.

Ad hoc dicitur, ꝙ añs eſt falſum, nam locus, & ſuperficies ſe habet, ut ſpecies & genus, locus.n. eſt ſpecies ſuperficiei, quia omnis locus eſt ſuperficies, non tñ econuerſo, non.n. omnis ſuperficies eſt locus, ſed ſolum ſuperficies continentis ultima tangens locatum, modo non eſt incōueniens ꝙ genus prædicetur de ſpecie, nam hæc eſt uera, homo eſt animal, ſilr̃ iſta, locus eſt ſuperficies, quia locus eſt ſpecies, ſuperficies eſt genus, & quando allegatur Ariſtot. in prædicamentis, dr̃ ꝙ ibi loquitur ſecundum opinionem famoſam antiquorum, qui credebant locum & ſuperficiem eſſe ſpecies oppoſitas quantitatis, ſed in quarto phyſ. loquitur ſecundum opinionem propriam.

Secundum argm̄ ad idem, nullum conſeruatiuum eſt ſuperficies, non.n. quantitas eſt actiua, ſed potius qualitas, ut ignis habet actiones ſuas, quæ ſunt illuminare & calefacere non ut eſt quantus, ſed ut habet lucem & calorem quæ ſunt qualitates, ſed locus eſt cōſeruatiuus locati, ut patet in quarto phyſ. ergo locus non eſt ſuperficies.

Ad hoc dr̃, ꝙ locus ſumitur dupliciter, primo pro ſuperficie tm̄, & ſic non eſt conſeruatiuus locati. Secundo pro ſuperficie & qualitate corporis locantis conueniente corpori locato, ſic eſt conſeruatiuus locati, ſed philoſo-

phus non diffinit in 4.phyſ.locum ſecundo modo,ſed ſolum primo modo,ideo bene dicitur, ꝙ locus ut locus eſt ſuperficies, locus uero ut cõſeruatiuus locati eſt ſupficies cum tali qualitate corporis locantis,puta ſuperficies aquę cũ humiditate ſua eſt locus cõſeruatiuus aialiũ aquatiliũ.

Tertium probat ꝙ locus non ſit immobilis ſic, corpus locans eſt mobile,ut uas eſt mobile,ergo ſua ſuperficies ultima tangens locatum eſt mobilis.

Ad hoc reſponſum eſt in ſecundo articulo ſecundum uiam Auerr. & ſecundum b. Thomam.

Quartũ eſt contra illam partem,primũ ſic,ly primum, uel ſic exponitur.i.adæquatę. Et hoc non,quia ꝯtinere locatũ adæquatę eſt ſolum competens loco proprio qui eſt æqualis locato,ibi uero diffinitur locus,ut prædicatur de loco cõi, & de loco ꝓprio, aliter diffinitio non cõpeteret oĩ contento ſub diffinito,ſi dicas,ꝙ ly primum exponitur ſic,immobilis primũ.i.omnino,ꝯtra ſupficies eſt mobilis ſaltẽ ꝑ accñs ut dictum eſt ſupra,ergo hæc expõ eſt falſa.

Ad hoc rñdetur ſecundũ Cõmen.cõm.41.& ſm b.Th. quod ibi diffinitur ſolum locus proprius, & ly primũ debet exponi adæquatę,cum uero dr̃ diffõ loci debet competere omni loco,dico ꝙ competit omni loco proprio, ſi qs uero uult diffinire locũ in cõi,ſic diffiniet.Locus eſt ſupficies ultima corporis cõtinentis,quæ nõ eſt mobilis ꝑ ſe.

Vltimum argumẽtum probat, ꝙ ultima ſphæra eſt in loco per ſe & non ſolum ſm partes, ſic omne quod mouetur per ſe localiter,eſt in loco per ſe,ſed ultima ſphæra mouetur per ſe localiter,mouetur.n.ſm ſe ab oriente ad occidens, ergo eſt per ſe in loco.

Ad hoc dr̃, ꝙ maior non eſt uera, niſi in eo quod mouetur localr̃ motu recto, quia ut dictum eſt ſupra,corpus motũ motu recto ſurſum,uel deorſum ſm ſe totum mutat locum, modo ultima ſphæra non mouetur motu recto,ſed circulari,ideo nõ eſt neceſſe,ꝙ ſit ꝑ ſe in loco, licet moueatur ꝑ ſe,maior ergo eſt falſa de eo qđ mouetur localr̃ circulariter. Hæc ſufficiant de loco, ſeqtur de uacuo.

INCIPIT TRACTATVS DE VACVO.

CIRCA tractatum de uacuo quattuor conſideranda ſunt.
Primo quid ſit uacuum.
Secundo utrum datur uacuum.
Tertio ſi aliquid moueretur in uacuo utrũ moueretur in tpe uel in inſtanti.
Quarto ſoluenda ſunt aliq̃ argumenta.

CAPVT I.

Circa primũ nota q; ſicut fuit duplex opinio de loco, ita eſt duplex opinio de uacuo, nam opinio antiquorum de loco fuit ꝙ locus eſt ſpatium ſeparatum, æquale corpori locato, opinio uero Ariſt. eſt ꝙ locus eſt ſupficies corporis ꝯtinentis circũdans corpus locatũ. Ita dupl'r põt imaginari uacuũ, primo ut quoddam ſpatium, ſecundo ut quædam ſuperficies, ſm primam imaginationem ſic diffinitur, uacuum eſt ſpatium non repletũ corpore locato, tñ aptum natum repleri. Iuxta ſm imaginationem ſic diffinitur, uacuum eſt locus, qui eſt ſuperficies non repleta corpore apta nata tñ repleri, primo dr̃ nõ repleta corpore, ut ſi in cyatho emiſſa aqua nullum corpus reciperetur, nec aer, nec aliud, ſuperficies interior cyathi diceretur uacuum, quia per caſam datum non repleretur aliquo corpore, dicitur apta nata repleri quia uacuũ ſe habet, ut priuatio, unde ſicut cæcus eſt ille qui non uidet, & eſt aptus natus uidere, ita uacuũ eſt locus nõ repletus corpore aptus natus repleri, unde non põt dici ꝙ punctus ſit uacuũ, quia licet punctus non repleatur corpore, tñ non eſt aptus natus repleri, hæc ſecunda diffinitio eſt ſm Ariſt. & magis famoſa. Hæc de 1. capite ſufficiant.

CAP. II.

Circa ſecundum quærendũ eſt utrum detur uacuũ i natura, ꝓ quo primo notandũ eſt, ꝙ antiq dupliciter ponebant uacuum, quidam. n. dicebant ꝙ ua

cuum eſt ſpacium,uel ſuperficies non repleta corpore locabili, & diſtinguitur ſicut diſtinguitur locus à locato. Quidam uero dicebant, ꝙ uacuum eſt in corporibus inſertum et inditum, ut ſunt corpora rara,puta lana et ſpongia,dicebant.n.ꝙ in talibus corporibus ſunt quædam poroſitates, uel uacuitates, & illis compreſſis talia corpora condenſantur, credebant igitur per tales poroſitates in quolibet corpore raro uel condenſabili dari uacuum inſertum tali corpori,iuxta igitur has duas opiniones ponitur duplex concluſio.

Prima eſt,non datur uacuum in natura qđ ſit ſpatium diſtinctum à re locata,hæc probatur ab Ariſt.pluribus rationibus, ego aũt adduco fortiorem, ſicut ſi datur ſpatiũ uacuũ,ergo nullus eſt motus rectus localis nãlis, nec uiolentus,quod eſt falſum,ut patet.probatur ꝯñtia ſic, & primo quo ad motum naturalem,omne quod mouetur naturali motu mouetur ad aliquam differentiã loci ſibi conuenientem in qua conſeruatur, puta ſurſum ut ignis, uel deorſum ut graue,iſte.n.ſunt drĩæ loci, ut patet in ſecundo cœli: Sed ſi datur ſpatium uacuum, in eo non eſt ſurſum,nec deorſum,nec aliæ drĩæ loci, quia uacuum eſt ut priuatio,ut dictum eſt in primo cap.priuatio eſt negatio, negatio eſt nõ ens,non ens nullas habet drĩas, ergo à primo ad ultimum uacuum nullas habet differentias loci & ſic nihil mouebitur naturaliter ad locum ſuum, quod eſt falſum,ſecundo probatur ꝙ nullus erit motus uiolentus ſic aliquid mouetur uiolenter inquantum recedit à differentia loci ſibi conuenienti,& tendit ad differentiam loci ſibi diſconuenientem,ut quando lapis recedit à loco deorſum & proijcitur ſurſum, ſed ſi datur ſpatium uacuum re mouetur ſurſum & deorſum,& aliæ differentiæ loci,ut ꝓbatum eſt, ergo pari ratione nullus erit motus uiolentus ſicut nullus erit motus naturalis.

Nota ꝙ Ariſt.probat etiam non dari ſpatium uacuum in tex.cõm.71.quia fiet motus localis in inſtanti, ſed hãc rationem quantum ualeat pertractabo in cap.3.

Secunda concluſio, Non datur uacuum corporibus in ditũ uel inſertum, ut credebant antiqui, nec ſunt aliquæ uacuitates in corporibus raris ut eſt lana, uel ſpongia, hęc probatur ſic, ſi datur uacuum corporib⁹ inſertum, hoc eſt ut poſſint corpora rara condenſari, & rarefieri, ſed condẽſatio & rarefactio põt fieri ſicut tali uacuo, ergo hmõi uacuum non eſt ponendum. Quòd autem rarefactio & condenſatio poſſit fieri ſine uacuo declarandũ eſt. Et ꝑmo dicetur, q̃d ſit rarũ & denſum, quid rarefactio, & ꝯdenſatio, ſc̃do dicetur quot modis ꝯtingit aliq̃d rarefieri & ꝯdẽſari.

Circa primũ nota, ꝙ rarum corpus eſt illud quod habet parum de mã ſub magna quantitate, ut aer uel ignis & lana &c. Denſum corpus eſt illud quod habet multum de mã ſub parua quantitate, ut lapis, & libra plumbi, unde ſi accipiatur libra lanę, & libra plumbi, patet ad ſenſum quare libra lanę eſt maioris quantitatis q̃ libra plumbi, quia uidelicet libra lanę eſt rara, & paruam materiam habet, & libra plumbi eſt denſa, & multũ de materia habet.

Rarefactio eſt dilatatio partim ſine noua acquiſitione alicuius partis, ut cum cæra liquefit eſt rarefactio cærę, q̃a ſuæ partis magis dilatantur & occupant maiorem locũ, non tamen aliqua pars cæræ de nouo acquiritur q̃ prius non eſſet. Condenſatio eſt reſtrictio partium ſine deperditione alicuius partis, ut cum aqua congelatur eſt condenſatio aquæ, quia ſuæ partes magis reſtringuntur, & tamẽ nulla pars aquæ deperditur, nec corrumpitur propter ipſam congelationem

Circa ſecundum nota, ꝙ rarefactio & condenſatio poteſt fieri tribus modis, primo per ſolum motum localem, nam cũ aliq̃s mouetur localiter partes aeris quæ ſunt ante ip̃m condenſantur, partes uero quæ ſunt poſt ipſum rareſiunt: idẽ accidit cum aliquid mouetur in aqua, ſecũdo fit per motũ alterationis, ut uas ſemiplenũ aqua ſi apponatur igni & ebulliat impletur aqua ita ꝙ effunditur, ꝙ fit q̃a ꝑ calefactionem rarefit ipſa aqua & occupat maiorem locum quàm prius, ſi autem remoueatur ab igne ad

priorem

priorem quantitatem reducitur, quia frigefactione condenſatur, ſicut.n.proprium eſt calidi dilatare: ita ꝓprium eſt frigidi ↄſtringere.tertio fit per gñationẽ, & corruptionem, cum.n.ex aqua gñatur aer, ex uno pugillo aquæ generantur decem pugilli aeris, ut patet in lib.de gñatione. ergo aqua rarefit. Cum uero ex aere gñatur aqua ex decẽ pugillis aeris gñatur unus pugillus aquæ. ergo aer condenſatur, & ſic patet ꝙ modis fit rarefactio & ↄdenſatio.

His declaratis probo, ꝙ rarefactio, & condenſatio poſſit fieri ſine uacuo ſic, res aliqua rarefit ex hoc qđ partes ſuæ dilatantur & recipit maiorem quantitatem ꝙ̃ prius, & condenſatur ex hoc ꝙ partes conſtringuntur & reducitur ad minorem quantitatem. ergo non eſt neceſſe ponere in corporibus raris aliquod uacuum, uel aliquas uacuitates, quibus compreſſis talia corpora condenſentur. Et ſic patet, ꝙ nulla ratione cogimur ponere uacuum.

CAP. III.

Circa tertium cap. diſcutiendum eſt, utrum ſi ꝑ impoſſibile daretur ſpatium uacuum puta totum ſpatium quod eſt à cœlo lunæ uſq; ad terram, & poneretur lapis ſurſum qui deberet deſcendere, utrum iſte lapis per totum hoc ſpatium uacuum moueretur in tempore uel in inſtanti. Ad declarationem huius dubij, nota ꝙ duæ ſunt opiniones ſolẽnes, prima eſt Cõment. qui tenet abſolute in 4.phyſ.cõm.74.ꝙ motus in uacuo fieret in inſtanti, & fundat ſe ſuper rationem Ariſt.in 4.phyſ.quæ talis eſt, ſumatur ſpatium uacuum per imaginationem & ſit A, item ſumatur ſpatium plenum aliquo corpore puta aere, & ſit B, item ſumantur duo mobilia puta B, & D, uel ſint duo lapides, quorũ unus debeat moueri in ſpatio uacuo, & alter in ſpatio pleno aere, his ſic diſpoſitis probat Ariſt.ꝙ lapis qui mouetur in ſpatio uacuo, mouetur ĩ inſtanti ſic, qualis eſt proportio ſpatij uacui ad ſpatium plenum in ſubtilitate, talis eſt proportio ipſiꝰ motus in uacuo ad motum in ſpatio pleno in uelocitate, quãto.n.ſpatium eſt ſubtilius, tanto motus eſt uelocior, quia ſpatium

ſubtilius minus reſiſtit mobili, ut patet ſi duo lapides deſcēdant, unus in aere, alter in aqua, ille q deſcēdit in aere, deſcendit uelocius, quia aer eſt ſubtilior aqua, & minus reſiſtit lapidi moto, ſed inter ſpatium uacuū, & ſpatium plenum nulla eſt proportio in ſubtilitate, eſt.n. ſpatium uacuum ſubtilius ſpatio pleno in infinitum cū in ſpatio uacuo nullū ſit corpus quantūcunq ſubtile replens uacuū. Ergo inter motū q eſt in ſpatio uacuo, & inter motum q eſt in ſpatio pleno, nulla eſt proportio in uelocitate, & ſic motus in uacuo eſt in infinitum uelocior q̄ motus in ſpatio pleno. ergo erit in inſtanti, quia ſi eſſet in tpe quantūcunq paruo inter iſtos duos motus eſſet proportio, cum duo tpa finita ſemper adinuicem proportionentur, ſiue proportione centupla, ſiue milleſima quæcunq ſit illa, hæc eſt ratio Ariſt. quam roborat Cōment. declarans qūo concludit, nam quod motus fiat in tpe contingit ex tribus cauſis, primo ex ſitu, ut qn̄ mobile eſt ſurſum, & debet moueri deorſum, quia in uno inſtanti mobile non poteſt eſſe ſurſum & deorſum, ideo mouetur in tempore. Secundo ex natura rei mobilis, ut quando mobile mouetur ad aliquod ubi ſibi repugnās, puta dū lapis mouetur ſurſum, mobile, ut graue repugnat mouenti, ideo mouetur in tpe. Tertio ex ſpatio, ut qn̄ ſpatium in quo aliquid debet moueri eſt plenum corpore ſubtili, uel denſo tunc eſt motus in tpe, ita tamen q, quando ſpatium eſt plenum ſubtiliori corpore ſit motus uelocior, & in minori tempore, quando autem eſt plenum denſiori, motus eſt tardior, & in maiori tempore. Ex prima cauſa inquit Cōment. motus cœli eſt in tempore, ex ſecunda & prima motus rei animatæ eſt in tempore, ex tertia motus grauium, & leuiū inanimatorum eſt in tempore. ergo ſi mouetur graue, puta lapis in medio, uel ſpatio uacuo, nullo modo impediente ipſum lapidem motum talis motus nō erit in tpe, ſed in inſtanti, & ſic ratio philoſophi concludit. Secunda opinio eſt b. Tho. in 4. phyſ. qui tenet q motus in uacuo eſſet in tempore, et primo probat ſuam concluſionem. Se

cundo reſpondet rationi Ariſt. probatio eſt hæc, ſumatur ſpatium uacuum quod habeat imaginariæ duos terminos.ſ. A, & B, & debeat moueri in ipſo uacuo lapis ex A, in B. ut patet in hac figura.

A	lapis motus ex A, in B,	B,

Manifeſtum eſt, ꝙ A, & B, ſunt termini, uel duo extrema oppoſita, quia omnis motus eſt inter terminos cõtrarios, ut dictum eſt in 1. phy. puta motus localis rectus eſt à ſurſum deorſum, uel ab ante ad retro &c. Alteratio eſt à contraria ad contrariam qualitatem, ut calefactio à frigiditate ad calorem. his ſic diſpoſitis arguo ſic, ſi lapis ꝗ mouetur in uacuo, mouetur in inſtanti. ergo in uno inſtanti erit in A, & in B, ſed hoc eſt falſum, probatur primo conſequentia, ſi in uno inſtanti nõ eſt in A, & in B, ergo in uno inſtanti erit in A, & in alio inſtanti erit in B, ſed inter quælibet duo inſtantia datur tempus medium, ut probabitur in 6. phyſ. ergo lapis mouebitur in ſpatio uacuo in tempore, & ſic habebitur propoſitum ꝙ .ſ. motus eſt in tempore & non in inſtanti, falſitas uero conſequentis probatur ſic. Nullum mobile poteſt eſſe in terminis oppoſitis ſimul, & in eodem inſtanti quia oppoſita non ſimul ſe cõpatiuntur, ſed terminus A, & B, ſunt oppoſiti, ut declaratum eſt, ergo mobile puta lapis qui mouetur in ſpatio uacuo non poteſt eſſe in eodem inſtanti in utroq; termino, ſed in uno inſtanti erit in A, & in alio erit in B, & ſic motus erit in tempore, probata concluſione b. Tho. ſic reſpõdet rationi Ariſtot. ratio philoſophi non concludit niſi contra antiquos qui opinabantur ꝙ tota cauſa: quare motus fiat in tempore: & ſit uelox: uel tardus eſſet medium, uel ſpatium plenum, propter quod bene concludit philoſophus, quòd ſi non eſt alia cauſa, & aliquid moueatur in ſpatio uacuo ꝙ motus erit in inſtanti, ſed dicit b. Tho. quòd cauſa quare motus fiat in tempore, nõ ſolum eſt ſpatium plenum, ſed etiam oppoſitio terminorum

inter quos eſt motus,ut exemplificatum eſt de A,& B,pp quod dato caſu,ꝙ lapis moueretur i ſpatio uacuo, adhuc motus eſſet in tempore, quia & ſi ſpatium uacuum nõ im pediret,tñ oppoſito terminorum A,& B,nõ patitur ꝙ lapis pro unomet inſtanti mouentur ex A, in B, ratio ergo phi concludit contra antiquos:& non ſm ueritatem abſo lute,ad rationem Côment.dicitur ꝙ motus grauium, & leuium eſt in tempore non ſolum ex tertia cauſa, ſed ex prima.ſ.ex oppoſitione ſituum,uel terminorum, & ideo ut dictum eſt etiam dato ſpatio uacuo motus eſſet in tem pore,quia pro unomet inſtanti mobile non poteſt eſſe in oppoſitis terminis,hæc de tertio ſufficiant.

CAPVT IIII.

VLtimo ſoluenda ſunt aliqua argumenta contra p̃dicta. Primo ſic,quando lapis mouetur ad aliquẽ locum,uel recipitur in loco pleno, uel in loco uacuo,non in pleno,quia tunc duo corpora eſſent in eodem loco.ſ.corpus quo plenus eſt locus & lapis,ergo recipitur in uacuo. ergo datur uacuum.

Ad hoc dicitur,ꝙ recipitur in pleno:& non tñ duo cor pora ſunt in eodem loco,quia primum corpus replens lo cum cedit ipſi lapidi, uel per receſſum ſuum,uel per condenſationem,& ex hoc conſtat,ꝙ non eſt neceſſe ſm excedere tertio,nec tertium quarto, & ſic totum uniuerſum perturbari,ut opinabantur antiqui,quia primum corpus, uel ſecundum poteſt condenſari, & ibi erit ſtatus.

Secundo ſic, capiatur aqua calidiſſima qua repleatur amphora,& eius foramen optime obſtruatur, ponaturq; tempore hyemis in loco frigidiſſimo,ita ut congeletur & condenſetur: tunc occupabit minorem locum q̃ prius, qñ.n.corpus rarum condenſatur partes ſuæ conſtringun tur,& occupant minorem locum q̃ prius, ut diximus ſupra, ergo fundum uel alia pars amphoræ remanebit uacua cum propter foramen obtuſum nõ poſſit ingredi aer ad replendum partem uacuam.

Ad hoc dicitur,ꝙ admiſſo caſu de duobus fiet unũ, uel

ipſa aqua non congelabitur etiam ſi ſit tempus frigidiſſimum,quia natura abhorret uacuum,uel in inſtanti congelationis amphora frangetur ut aer poſſit ingredi, nec hoc debet uideri miraculum,nam uidemus, ꝙ uas plenũ aqua puta ampulla,ſi habet duo foramina nunquã aqua exiet ſi alterum foramen maius obſtruatur, quia cum nõ poſſit ingredi aer daretur uacuum.

Tertio ſic,ſumantur duæ tabulæ planæ & ſe tangentes immediate ſecundum omnes partes, & una eleuetur æqualiter ab alia, tunc ſequitur ꝙ immediate poſt hoc inſtans illę tabulæ diſtabunt abinuicem ſecundum ſuas ſuperficies quæ ſunt in medio tabularum,uel non,ſi ſic. ergo aer eſt motus ad media tabularum in inſtanti, & ſic fuit motus in inſtanti, quod eſt impoſſibile, ut ꝓbabitur 6.phyſico.ſi non.ergo in medio tabularum erit uacuum.

Ad hoc dicitur dupliciter.primo negatur caſus,non.n. duo corpora dura ſe poſſunt tangere immediate, ut probat philoſophus in ſecundo de anima imo ſemper eſt aer, aut aliud medium,dicitur ſecundo, quòd non poſſunt ab inuicem æqualiter eleuari, quia repugnat ex natura rei motum fieri in inſtanti,uel dari uacuum.ne ergo hæc inconuenientia dentur,negatur caſus.

Quarto, & ultimo ſic, quando animal nutritur nutrimentum recipitur, uel in partibus plenis, uel in partibus uacuis non in plenis quia duo corpora eſſent ſimul, ergo in uacuis,ſic ergo datur uacuum.

Ad hoc dicitur, ꝙ recipitur in partibus plenis quibuſdam corporibus ſubtilibus,quæ cedunt in aduentu nutrimenti,eodem modo ſoluitur argm̃ de cineribus, ſic enim arguitur,ſumatur uas continens phialam aquę,et impleatur cineribus, deinde ſuper effundatur phiala aquæ, tota phiala aquæ recipietur in illis cineribus.ergo ſignum eſt, ꝙ in cineribus ſunt aliquæ uacuitates quæ poſtea implentur ex illa aqua, aliter duo corpora eſſent in eodem loco .ſ.aqua,& cineres, hac experientia tenebant antiqui dari uacuum corporibus inditum uel inſertum.

Ad hoc dicitur, ꝙ in cineribus ſunt multæ poroſitates plene aere qui recedit in infuſione aquæ, deinde propter ſiccitatem cinerum contrariam humiditati aquæ corrumpitur magna pars aquæ, & conuertitur in aerem qui exhalat, & cineribus inſenſibiliter. Et propter hoc uidetur ꝙ ipſum uas tantam aquam retineat plenum cineribus ſicut non plenum, ſed ſenſus decipitur quia non tota aqua infuſa remanet in cineribus, ſed magna pars conuertitur in aerem qui exhalat, non ergo eſt neceſſe ponere in cineribus uacuitates, ſed poroſitates prædictas plenas aere. Hæc de uacuo ſufficiant.

INCIPIT TRACTATVS *de tempore.*

CIRCA tractatum de tempore, qui ual de difficilis eſt conſideranda ſunt ſex.

Primo quid ſit tempus.

Secundo in quo ſit tempus ut in ſubiecto.

Tertio quid ſit inſtans, uel nunc, & utrũ ſit idem nunc in toto tempore.

Quarto quæ ſint illa quæ menſurantur tempore.

Quinto utrum tp̄s habeat eſſe completum extra animã.

Sexto ſoluentur quædam argumenta.

CAPVT I.

CIRCA primum ut ſciamus in quo ſenſu ſit diffiniendum tempus apud philoſophum, nota ꝙ ſumitur tripliciter. Primo pro bono ſtatu alicuius, ut apud uulgum dicitur, Socrates habet bonum tempus .i. bene & gaudioſæ uiuit. Secundo pro temperie aeris uel intemperie, ut quando ſerenus eſt aer, nec plurimum eſt frigidus, aut calidus dicitur hoc eſt bonum tempus, econuerſo autem quando æſtus, aut pluuia, aut gran

do ſuperabundant, dicitur malum tempus, de his duo- bus modis non eſt ſermo apud phyſicum. Tertio ſumi- tur pro menſura motus, & rei ſucceſſiuæ, ſicut enim ul- na, uel cubito menſuramus pannum, ita tempore menſu- ramus quemlibet motum, ut dicemus. Et hoc tertio mo- do diffinitur à philoſopho in quarto phyſico. cuius dif- finitio manifeſtatur per tres concluſiones quas ponit phi loſophus.

Prima cõcluſio. Tempus non eſt motus, probatur, mo tus dicitur uelox, uel tardus, ſed tempus non dr̃ uelox, uel tardum. ergo tps non eſt motus, probatur minor, tempus nõ diffinitur per tp̃s, nihil ꝑ ſeipſum diffinitur, ſed uelox diffinitur ꝑ tp̃s, uelox. n. eſt ꝙ breui tp̃e multũ ſpacium pertranſit, ut equus currens, tardum eſt, ꝙ longo tempo- re paruum ſpacium pertranſit, ut lumacha dum moue- tur. ergo tempus non poteſt dici uelox uel tardum.

Secundo concluſio. Tempus licet non ſit motus, tñ nõ præcipitur ſine motu, probatur ſic, ſi multum pręcipitur de motu, etiã multum cognoſcitur de tp̃e, dicimus. n. So- crate ambulauit 30. miliara. ergo decem horarum tẽpus pręterijt, ſi uero parum de motu cognoſcitur ẽt parum de tempore, ſi aũt omnino motus non cognoſcitur, ſilr̃ nec tempus cognoſcitur decurrere, ut patet de hominibus qui dormiebant apud Sardos longo tempore, & reddebãtur inſenſibiles ex quibuſdam incantationibus. quando eui- gilabant dicebant ſe quaſi nihil dormiſſe, quia primum inſtans in quo cœperant dormire copulabant cum ulti- mo inſtanti in quo excitabantur, & ſic non percipie- bant tempus medium inter illa duo inſtantia, quia dum eſſent ita ſomno oppreſſi nullum motum ſentiebant: er- go ſignum eſt ꝙ non cognoſcitur tempus ſine motu.

Ad hoc autem, ꝙ percipiatur tempus ſufficit, ꝙ perci- piatur aliquis motus indiſtinctę etiã ſi ſit: motus phanta ſiæ, uel cogitatiuę, nam dato caſu ꝙ Socrates ſedeat ſpecu lans in chamera, & nullum motum exteriorem ſentiat ẽt ex ſolo motu phantaſiæ ſuæ percipiet tempus pręterire.

Tertia concluſio, Tempus eſt numerus motus ſecundũ prius, & poſterius, hæc eſt diffinitio temporis, quæ ſic declaratur, tempus eſt numerus.i.mẽſura, nam menſura poteſt dici numerus rei menſuratæ, quia menſura ſemel, uel pluries applicata menſurato menſurat ipſum, ut patet de ulna quæ pluries replicata menſurat totum pannum, ſed ly ſemel importat unitatem quæ eſt principium numeri, & ly pluries importat numerum. ergo quælibet menſura põt dici numerus, uel unitas, tempus ergo eſt numerus.i. menſura. Secundo dr̃ motus, unde nota ꝙ, ſi tempus eſt menſura, uel eſt menſura rei permanentis, uel rei ſucceſſiuæ, non rei permanentis, quia menſura debet eſſe homogenea.i.eiuſdem naturæ cum ſuo menſurato, ut dr̃ in 10. metaph. ergo res permanens puta pannus debet hr̃e menſuram permanentem, ut eſt ulna, & res ſucceſſiua debet hr̃e menſuram ſucceſſiuam, in quo una pars adueniat, alia tranſeat, ſed motus eſt res ſucceſſiua. ergo debet hr̃e menſuram ſucceſſiuam quæ eſt tempus, dicit ergo phs, ꝙ tempus eſt menſura motus, ne credatur eſſe menſura rei permanentis, niſi pro quanto eſſe rei permanentis ſubijcitur motui & uariationi, ut eſt eſſe rei corruptibilis quod menſuratur tempore, ut dicemus infra. Tertio dicitur ſecundum prius & poſterius.i.tempus menſurat motum ſecundum partem priorem, & poſteriorem quæ ſunt in ipſo motu, unde nota, ꝙ quia res permanens puta pannus habet omnes partes ſuas ſimul exiſtentes, ideo ulna eſt res permanens quæ eſt menſura panni, unde & ulna poteſt ſecundum ſe totam applicari panno, & pannus ſecundum ſe totum poteſt menſurari, motus uero quia eſt res ſucceſſiua, & ſuæ partes ſunt in continuo fluxu ita quod una eſt prior.i.præcedens, & alia poſterior.i.ſequens, ſilr̃ partes temporis ſunt in continuo fluxu, prout una pręterit alia aduenit, ideo motus ſecundum ſe totum ſimul nõ poteſt à tempore menſurari, ſed ſecundum partes ſuas, ita ꝙ pars prior motus menſuratur parte priori.i.præterita temporis. et pars poſterior menſuratur parte poſteriori.i.

futura tp̃is, al̃r. n. ut dicit pħs in textu non cognoſceremꝰ tp̃s niſi cognoſceremus prius, & poſterius i motu. Ex his patet qũo ſit intelligẽda diffinitio temporis. Quæ clariori bus termini ſic põt formari tp̃s eſt menſura motus ſecũdũ partem priorem, & poſteriorem ipſius motus, uel ſic, tp̃s eſt menſura motus ſecundum ꝙ applicatur parti præ cedenti, & parti ſequenti ipſius motus, quis numerus ſit ille qui ponitur in diffinitione temporis dicetur in reſpon ſione argumentorum. Hæc de primo capite ſufficiant.

CAPVT II.

Circa ſecundum declarãdum eſt in quo ſit tempus tanquam in ſubiecto, ut ſua propria paſſio, cum enim tempus ſit accidens quia eſt quantitas, ut pa tet in 5. Metaph. & omne accidens ſit in aliquo ſubiecto, tempus debet habere ſuum proprium ſubiectũ, unde nota ꝙ ſecundum b. Tho. in commento ſuper 4. phy. & clarius in opuſculo de inſtantibus, tempus eſt propria paſſio motus primi cœli, quod eſt octaua ſphæra ſecundum Ariſtot. uel nona ſecundum Ptolemęum, et eſt in eo ſicut in proprio ſubiecto. Cuius ratio eſt hæc, tempus eſt men ſura motus, ergo primo & per ſe eſt menſura primi motus qui eſt primi cœli, à quo cauſantur omnes alij motus in his inferioribus, ſi eſt primo & per ſe mẽſura primi mo tus, ergo eſt propria paſſio primi motus, & ſic eſt ſubiecti uæ in eo, ſicut par in numero. Ex hac ratione ſecundum b. Tho. ſequuntur duo corollaria. Primum eſt, tempus comparatur ad motum primi cœli, ut accidens ad proprium ſubiectum, & ut mẽſura ad menſuratum. Ad alios uero motus comparatur ſolum ut menſura ad menſuratum, non tamen eſt ſubiectiuæ in eis. Secundum eſt, tem pus eſt ſolum unum quia ſuum ſubiectum eſt ſolum unum, nam eſt tantum unum primum cœlum quod mo uetur tãtum motu diurno, quando autem ſubiectum eſt unum, ſuum accidens eſt ſolum unum quia accidens nõ plurificatur niſi plurificetur ſuum ſubiectum, cum igitur tp̃s ſit proprium accñs primi motus, ſicut primus motus

eſt tm̄ unus,ita erit ſolum unū tp̄s, quod eſt menſura omnium motuū ſucceſſiuoꝝ.Hæc de ſecundo cap.ſufficiant.

CAPVT. III.

Circa tertium declarādum eſt principaliter quid ſit nunc. Secundo quid ſit tunc,quid iā,q̄d modo,q̄d olim,quid repente,hæc.n.omnia ſimul declarantur à philoſopho. Tertio inueſtigandū eſt ſi eſt idem inſtans,uel nunc in toto tempore. Circa primū nota, ꝙ nūc ſignificat duo,primo ſignificat cōtinuationem & diuiſionē in tp̄e,ſicut.n.pūctus ꝯtinuat lineā ꝓut eſt terminꝰ p̄cedētis partis & ꝑncipiū ſequētis,ſiľr diuidit lineā,ſi.n.ſignetur punctus in medio lineę intelligitur ipſa linea diuidi,ſic nūc eſt ꝯtinuans tp̄s ꝓut eſt finis unius horę & ꝑncipium ſequētis,ſiľr eſt diuidens unam partē tp̄is ab alia, nā ſi accipiatur nunc in medio horæ diuidit ipſam i duas medietates. Secundo ſignificat tp̄s p̄ſens, uel propinquū præſenti,ſicut dicimus. Plato ueniet nunc, ſed hæc ſignificatio eſt ſecundum uulgarem opinionem,prima uero eſt propria. Tunc ſignificat tempus terminatum inter præſens tempus & aliquod nunc in præterito, ut cum dicimus qn̄ combuſta fuit Troia tunc occiſus eſt Priamus. Iā ſignificat tempus futurum, uel præteritum propinquum præſenti,ut iam matureſcent uua,iā tranſijt æſtas. Modo ſignificat tempus propinquum præſenti ſecundum præteritum,ut modo princeps intrauit urbem.

Olim ſignificat tempus præteritum ualde remotum à præſenti,ut olim fuit deſtructa Troia. Nota tn̄ ꝙ aliqn̄ ſumitur ēt in futuro, licet nō ita propriæ, ut apud Virgil. Forſitā & hęc olim meminiſſe iuuabit. Tertio declarandū eſt,utrum ſit idem nunc in toto tempore, uel ſit aliud & aliud. Et ibi ponitur hęc cōcluſio,eſt tantum unum nunc in toto tempore ſecundum rem,ſed eſt aliud, & aliud ſecundum rationem,uel accidentaliter, hæc ſit declaratur, ſicut punctus imaginariæ fluens cauſat lineam. Et mobile uariatum puta lapis uarians diuerſum locum cauſat motum,ſic nunc fluens imaginatur cauſare tēpus, ſed pū

ctus cauſans lineam & mobile cauſans motum eſt idem in toto motu ſecundum rem, eſt.n.idem lapis ſecundum rem qui mouetur, & eſt diuerſus accidentaliter, nam inquantum cognoſcitur eſſe in alio ſitu, quam prius eſſet deprehenditur cauſas ſe priorem partem motus, inquãtum uero cognoſcitur ꝙ erit in alio ſitu q̃ nunc ſit cognoſcitur, ꝙ cauſabit ſequẽtem partem motus. Eſſe uero in alio, & alio ſitu facit ipſum diuerſum accidentaliter, ſicut licet ſit idem Coriſcus ſecundum rem in agro, & in domo, tamen quando eſt in agro differt à ſeipſo qñ erat in domo propter uaria ubi, ſimiliter eſt in propoſito, licet ſit idem nunc ſecundum rem in toto tempore, tñ ut imaginatur fluens eſt diuerſum accidentaliter, quia ut imaginatur fluxiſſe cauſat præcedentẽ partem temporis, ut uero ſic fluet cauſat ſequentem partem temporis, eſt ergo idem nunc ſecundum rem in toto tempore, ſed diuerſum accidentaliter, qũo autem differant nunc temporis, & nunc ęui, & nunc æternitatis, & quomodo nunc ſtans, cauſet æternitatem eſt officium theologi. Hæc de tertio cap. ſufficiant.

CAPVT IIII.

Circa quartum inueſtigãdum eſt quæ ſunt illa quæ menſurantur tempore, uel non menſurantur, & ibi ſecundum philoſophum pono 6. cõcluſiones.

Prima concluſio, Omnis motus continuus rei mobilis corporeæ menſuratur tpe, & ſecundum quod eſt motus, & ſecundum ſuum eſſe. i. quantum ad durationem ſuam, probatur primo, tempus eſt menſura motus, ergo eſt mẽſura omnis motus probatur ꝯñtia. Nam diffinitio debet conuenire omni contento ſub diffinito. Secundo ſic, omnis motus eſt in tempore, ut probabitur in 6. lib. phyſ. ergo eſt in tpe, uel ſicut pars temporis, ut hora & dies uel ſicut menſuratum tempore, non ſicut pars temporis quia iam probatum eſt, ꝙ motus non eſt tp̃s, ergo nec pars tẽporis, ergo eſt in tempore ſicut menſuratus tempore.

Secunda cõcluſio, Omnia entia generabilia, & corruptibilia, ut ſunt elementa, & elementa, licet ſecundum ſuam

ſubſtantiam non menſurentur tp̄e,tñ ſecundũ ſuũ eſſe uel ſuã durationem menſuratur tp̄e,dr̃ primo ſecundũ ſuam ſubſtantiã,quia ſua ſubſtantia puta ſubſtãtia hominis eſt res p̄manẽs,& tota ſimul,ergo nõ mẽſuratur tp̄e, q̄a tp̄s, nõ eſt menſura rei p̄manẽtis,ut dictum eſt ſupra, dr̃ ſcd̃o, ſecundũ ſuũ eſſe,quia eſſe rei corruptibilis eſt uariabile,& ſubiectũ tranſmutationi,ut patet in homine,cuius eſſe,& duratio p̄ uarias ętates,& p̄ alterationes,p̄ ęgritudines, p̄ corruptionẽ quaſi aſſiduę trãſmutatur quia p̄p̄ arguitur ſic,eſſe quod eſt ſubiectum motui,& tranſmutationi menſuratur tp̄e,ſed eſſe rei corruptibilis,ut declaratũ ẽ, eſt ſubiectum motui,& tranſmutationi, ergo menſuratur tp̄e.

Tertia concluſio.Entia incorruptibilia corporea mobilia ut ſunt corpora cœleſtia, quantum ad ſuũ eſſe nõ mẽſurantur,tp̄e,licet quantum ad ſuum motũ localem menſurentur tempore, prima pars probatur ſic,ſemper datur tẽpus longius eo q̄, menſuratur tempore, ut datur maius tempus q̃ eſſe hominis.Nam eſſe alicuius hominis durat etiam per centrum annos adhuc datur tempus longius quam ſint centrum anni puta dãtur mille,uel duo millia, ſed non poteſt dari longius tẽpus excedens eſſe rei incorruptibilis corporeæ.Nam ex quo tale eſſe eſt incorruptibile durat per omne tempus,& ſic non menſurantur tp̄e.Itẽ probatur ſic,quicquid menſuratur tempore patitur,et alteratur tempore, ſolemus.n.dicere.tempore tabeſcunt & ſeneſcunt omnia,ſed eſſe rei incorruptibilis, ut cœlum non alteratur,nec ſeneſcit tempore,ergo non menſuratur tempore.Secunda pars probatur ſic.Res incorruptibilis corporea ut cœlũ,quantum ad ſuum motum ſubijcitur uariationi,quia ſemper eſt in alio & alio ubi, puta ſol in mane eſt in oriente in meridiæ in medio cœli &c. Ergo quo ad motum menſurantur tempore, unde diximus ſupra, q̄ tempus primo, & per ſe eſt menſura motus primi cœli conſequenter autem aliorum motuum.

Quarta concluſio,Omnis quies menſuratur tẽpore p̄batur,oppoſitorum eſt eadẽ mẽſura ſicut eſt eadẽ ſcientia,

ſed motus & quies ſunt oppoſita,eſt.n.quies priuatio motus,ergo ſicut motus menſuratur tpe,ita & quies, unde ſicut dicimus Socrates ambulauit per totam unam horam ita dicimus Socrates dormiuit per horā,ecce ly hora menſurat motum Socratis & quietem quæ eſt dormitio.

Quinta ↄclō, Entia ſeparata ut Deus & angelus nō mēſurantur tpe,probatur,non mouentur nec quieſcunt phyſicæ, quia omne quod mouetur, aut quieſcit phyſicæ eſt corpus,ut probatur in 6.phy.ergo non menſurantur tpe, quo uero motu moueātur angelus,& anima ſeparata, & qua mēſura mēſurētur eſt inqſitio theologi, iō ptranſeo.

Sexta concluſio. Non entia quæ non ſunt nec poſſunt eſſe,ut diametrum eſſe cōmenſurabilem coſtæ in quadrato non menſurantur tpe hæc probatur ſic,Quæcunq; mēſurantur tpe generantur & corrumpuntur in tempore, ut patet ſupra,& ſic pro aliquo tempore ſunt,& pro alio tempore non ſunt,ſed non entia quæ non ſunt, nec poſſunt eſſe,ut hominem eſſe aſinum,nec generantur, nec corrumpuntur tempore,nec pro aliquo tempore habent eſſe, nūquam.n.homo eſt uel fuit,uel erit aſinus, ergo talia non entia non mēſurantur tempore,ſi quæratur qua menſura menſurentur, reſpondetur ꝙ nulla menſura, quia quicquid menſuratur eſt ens in potentia uel in actu. Hæc de quarto ſufficiant.

CAPVT V.

Circa quintum declarandum eſt utrum tp̄s habeat eſſe complexum extra animam.i.utrum habeat eſſe per opus intellectus uel non.

Ad hoc reſpondetur,ꝙ rerū triplex eſt differentia.Quędam.n.ſunt quę habent perfectum & totale eſſe in rerum natura ſine opera intellectus,& hæc ſunt entia realia permanentia,ut homo lapis cœlum &c. Quædam ſunt quæ non habent eſſe extra intellectum nec fundamentum in re,ut entia fictitia,ſicut chimera,& ſomnia, & motus aureus &c. Quædam ſunt quæ habent fundamentum in re, ſed complementum habet per opus intellectus,ut uniuer

ſalia,ſicut ſpecies,& genus, nam genus puta animal fun-damentum habet in re,habet.n.eſſe in homine, & aſino, complementum uero ꝙ eſt prædicari de pluribus eſt per opus intelľs inquantum conſideratur animal in cõi ab-ſtrahendo ab omni ſpecie animalis,unde ſolet dici,ꝙ uni uerſale quantum ad ſuum mãle habet eſſe extra animam, quantum ad ſuum formale quod eſt prædicari de pluri-bus,habet eſſe per opus intelľs,ſiľr entia ſucceſſiua,ut mo-tus & tempus hñt fundamentum in re,eſt.n.realiter mo-tus in re mobili,& tempus in motu, ut menſura in menſu rato,ſuum uero formale,quod in motu eſt apprehendere partem priorem,& poſteriorem, in tempore uero eſt nu-merare partem priorem,& poſteriorem in motu, non eſt niſi per animam,patet.n.ꝗ, numerare eſt per op⁹ intelľs, ſolus.n. intelľs numerat,ſic igitur rñdetur,tẽpus quo ad ſuum fundamentum eſt in rerum natura, fundatur.n.in motu,quo ad ſuum formale eſt numerus, uel numeratio partium motus,ſed numeratio non eſt,niſi ſit anima nu-merans,ſicut non eſt ædificatio niſi ſit aliquis ædificans, igitur tempus habet ſuum eſſe completum & formale per animam numerantem. Hæc de quinto cap.ſufficiant.

CAPVT VI.

VLtimo ſoluẽda ſunt q̃dam argumẽta ꝯtra ꝑdicta. Primum probat,ꝙ tempus nõ eſt numerus, ſic, tp̃s eſt quantitas continua,eius.n.partes copulan tur ad terminum cõem quod eſt inſtans,uel nunc, ſed nu merus non eſt quantitas continua imo diſcreta, ut patet in prædicamentis,ergo tempus non eſt numerus.

Ad hoc dicitur, ꝙ numerus ſumitur dupľr: primo ſe-cundum ſe,ut numerus eſt,& dicitur numerus quo nume ramus,ut duo tria &c. Secundo ſumitur numerus,ut eſt applicatur rebus numeratis,dicẽdo duo lapides,tres ulnę panni &c.Primo modo ſemꝑ eſt quantitas diſcreta.Secũ-do modo eſt quantitas ꝯtinua ꝓut applicatur rebus con-tinuis,ut decẽ ulnæ panni, licet decẽ ut decẽ ſint quanti-tas diſcreta,tñ decem ut applicata ulnis panni q̃ ſunt con

tinuæ,ſunt quantitas continua,ſic eſt in propoſito, ſi tempus eſſet numerus,ut quo numeramus eſſet quantitas diſcreta, ſed eſt numerus numeratis.i. applicatus rebus numeratis continuis, quæ ſunt pars prior & poſterior in motu,ideo ille numerus.qui eſt tempus eſt quantitas continua,& ſic minor eſt diſtinguenda,ut diſtinximus.

Secundum probat, ꝙ tempus non eſt numerus.i.mẽſura motus. ſic menſura debet eſſe notior menſurato ſecũdum philoſophum in 10.metaphyſicæ,ſed tẽpus non eſt notius motu,imo eſt econuerſo, quia ut dictum eſt tempus fundatur in motu maxime primi cœli,ut paſſio propria in ſuo ſubiecto, ſed ſubiectum ſecundum ſe eſt notius ſua paſſione,ergo motus eſt notior tempore.

Ad hoc dicitur,ꝙ licet motus ſecũdum naturam ſuam ſit notior,inquantũ eſt ſubiectũ tp̃is,tñ quãtum ad ſuam duratiõe quo ad nos eſt minus notus q̃ tempus,non.n. poſſemus cognoſcere motũ lapidis quantum duret,niſi ꝑ tm̃ tempus menſuretur,negatur ergo minor.Nam tp̃s eſt notius motu quo ad durationem ipſius motus, licet non ſit notius inquantum motus eſt ſubiectum temporis.

Tertium probat,ꝙ tempus non poteſt diffiniri, tp̃s eſt non ens,ergo non poteſt diffiniri,probatur añs: tempus componitur ex partibus quæ non ſunt.ſ. ex præterito, ꝙ non amplius eſt,ex futuro,ꝙ nondum eſt,de permanenti autem ſolum habemus nunc,quod eſt in continuo trãſitu,ergo eſt non ens.

Ad hoc dicitur,ꝙ totum eſt duplex.ſ. permanens ut lignũ uel lapis,& ſucceſſiuum ut motus,& tempus, totum permanens requirit partes quæ ſunt ſecundum ſe totas,totũ uero ſucceſſiuum requirit, ꝙ partes ſuæ non habeant eſſe ſecundum ſe totas, ſed ꝙ copulentur ad aliquem terminum habentem eſſe in permanenti ad argumentum, ergo dico ꝙ tp̃s eſt totũ ſucceſſiuum, & licet ſuæ partes non habeant eſſe ſecundum ſe totas, tamen copulantur ad terminum cõmunem habentem eſſe in permanenti, nam præteritum copulatur pñti inſtanti,ut fini & futurũ

copulantur permanenti inſtanti ut ſuo principio.

Quartum probat,ꝙ habeat eſſe completum extra animam,ſic,tempus eſt ens reale,ergo eſt &c.probatur ꝯñtia per diffinitionem entis realis, quæ eſt hæc,ens reale eſt id quod habet eſſe in rerum natura ſecluſo operę intellectꝰ.

Ad hoc dicitur,ꝙ ens reale eſt duplex,permanẽs & ſucceſſiuum, ens permanens habet eſſe in nã completæ & ꝑfectæ ſine opere intellꝭ, quia eſt totum ſimul ens ſucceſſiuum quale eſt tempus habet eſſe quo ad ſuum fundamentum,ut dictum eſt ſupra in rerum nã, complementum uero eſt per opus intellꝭ, quia ſuæ partes ſunt in cõtinuo fluxu.Ad argm̃ dico,ꝙ diffinitio debet ſic intelligi ens reale eſt id quod habet eſſe in rerum natura completæ uel incõpletæ ſecluſo opere intellꝭ. Hæc de tempore ſufficiant.

EPITOME
SVPER QVINTO LIBRO PHYSICORVM.

IN hoc tractatu comprehendimus totum 5.librũ Phyſ.quæ diuidemus in tres partes principales.

Primo inueſtigabimus quot ſunt ſpecies motus.

Secundo quis motus ſit unus uel diuerſus.

Tertio quomodo motus opponuntur adinuicem, & quo modo motus opponitur quieti & quies quieti.

CAPVT I.

CIrca primũ ut ſciamus quot ſunt ſpecies ueri motus per ſe,tria ſunt agenda.

Primo dicẽdum quot modis contingit motum fieri ex parte mobilis,& mouentis & termini ad quem eſt motus.

Secundum dicendum quot ſunt ſpecies mutationis.

Tertio

Tertio dicendum quot ſunt ſpecies motus per ſe,hoc enim eſt principale intentum.

Circa primum,nota ꝙ motus contingit fieri tribus modis,ut ponit philoſophus in tex.primo fit motus per accidens,exemplum ex parte mobilis. muſic⁹ calefit.i.homo cui accidit eſſe muſicum calefit,exemplum ex parte mouētis,muſicus edificat.i.homo cui accidit eſſe muſicum ędificat,exemplum ex parte termini ad quem eſt motus,ſi Socrates mutetur ex albedine ad nigredinem & dicatur ſic, Socrate mutatur in id quod ſcitur.i.mutatur in nigredinē cui accidit quod ſciatur, datur.n.caſu quod de nigredine nō haberetur ſcientia adhuc Socrates poteſt mutari ad nigredinē,ideo eſt accñs nigredini ꝙ ſciatur.Secūdo fit motus ſecundum partem,exemplum ex parte mobilis,Socrates ſanatur in capite,exemplum ex parte mouentis, Socrates percutit ſignum manu uel pede,exēplū ex parte termini, ſi Plato mutetur i albedinē,& dicatur ſic Plato mutatur in colorem.i. in albedinem quæ eſt pars ſubiectiua coloris,cum ſit ſpecies eius.Tertio fit motus,primo & per ſe,exemplum ex parte mobilis: ęger ut ęger ſanatur,exēplum ex parte mouentis, medicus, ut medicus ſanat, exemplum ex parte termini,nigrum mutatur in album, ut album eſt,hæc de primo ſufficiant.

Circa ſecundum, ut ſciamus quot ſunt ſpecies mutationis,nota ꝙ mutatio aliquādo eſt in plus ꝗ motus. Nam poteſt eſſę genus,et motus eſt ſpecies eius:ut dicemus. Aliquādo opponitur motui prout mutatio poteſt eſſe terminus motus,& poteſt fieri in inſtanti prout dicemus in 6. phy.Motus uero ſemper fit in tpe.Igitur hic diſtinguitur mutatio in ſpecies ſuas,ut eſt genus & in plus quam motus.In ſexto libro dicemus de mutatione, ut opponitur motui.Nota ergo ꝙ tres ſunt ſpecies mutationis.ſ.generatio corruptio & motus,quarum ſufficiētia eſt hæc,ſecundum philoſophum omne quod mutatur,uel mutatur de non ſubiecto in ſubiectum.i.de nō eſſe ad eſſe,uel de ſubiecto in nō ſubiectum.i.de eſſe ad nō eſſe, uel de ſubiecto

ne ſui mutatione: ut calor non poteſt aduenire aquę ſine alteratione ipſius aquæ, nec corpus poteſt recipi de nouo i aliquo loco ſine ſuo motu locali, ſed relatio poteſt aduenire alicui ſine ſui mutatione, ergo in relatione nō eſt motus, probatur minor, ponatur caſus, ꝙ ſolus Socrates hodie ſit albus in mundo, & cras naſcatur alius homo alb', certum eſt, ꝙ ſimilitudo aduenit Socrati quæ facit eum ſimilem alteri albo, & tamen Socrates non mutatur, quia prius erat albus, ſed ſimilitudo eſt relatio, ergo relatio aduenit Socrati ſine ſui mutatione, hæc ratio quantum ualeat declarabitur in ſolutione argumentorum.

Quod motus non ſit in actione, & paſſione probat philoſophus pluribus rationibus, ſed pro nunc duas ſolū pono, prima eſt. Si motus eſt i actione, & paſſione, ergo motus eſt in motu, quod eſt falſum ſicut patet, probatur conſequentis, Actio & paſſio ſunt unus motus, ut patet in 3. phyſ. ergo motus eſt in motu. Secundo ſic, ſi motus eſt in actione & paſſione. ergo eſt in eis, ut in ſubiecto, uel vt in termino acquiſito per motū non ut in ſubiecto, quia id qđ eſt ſubiectū motus mouetur, ut aqua alteratur, quia eſt ſubiectum. i. materia in qua recipitur alteratio puta calefactio, ſed actio non mouetur. Cum ſit motus, ergo non eſt mot' in actione, nec paſſione ut ſubiecto, nec ut in termino acquiſito per motum: quia cum actio ſit motus & omnis motus terminetur ad quietem ſequitur ꝙ per eundem motum acquiritur quies & motus ſibi oppoſitus, eſt enim motus per ſe inter terminos oppoſitos. v. g. ſi mot' puta calefactio eſt in motu, ut in termino acquiſito, ergo terminabitur ad calorem in quo aqua quieſcit pro aliquo tpe: & ad frigefactionem, & ſic ſequitur ꝙ ſimul calefiet, & frigefiet ꝙ eſt impoſſibile. Cum ſint oppoſita, ergo motus non eſt in actione & paſſione.

Quod motus non ſit in quando, nec in ſitu, nec in habitu: phs relinquit ut manifeſtum, ſed b. Tho. ſic probat. Et primo ꝙ non in quando, Quando eſt eſſe in tempore, ſed tempus eſt menſura motus, ergo ſicut motus non eſt

in motu,ita nec in qñ.ſecundo ſic gñalr,in relatione non eſt motus, ſed qñ eſt relatio, dicit.n.reſpectum temporis ad rem temporalem, & ſitus eſt relatio & habitus eſt relatio,ut patet in diffinitionibus eoꝝ,quas ordinaui in Compendio minori ſuper logicam paruam, ergo ſicut motus nõ eſt in relatione ſic nec in qñ,nec in ſitu,nec in habitu.

Cum ergo decem ſint prædicamenta, & probatum ſit ꝙ motus non eſt in ſubſtantia.nec relatione,nec actione, & paſſione, nec qñ, nec ſitu,nec habitu,ergo ſolum eſt in quantitate in qualitate,&ubi,motus in quantitate dr̃ augmentum,& decrementum, Motus in qualitate dr̃ alteratio,motus in ubi dicitur latio uel motus localis diffinitiones ſuas ordinaui in Compendio minori logicæ in poſt prædicamentis. Hæc de primo principali ſufficiant.

CAPVT II.

CIRCA ſecundum, principale.ſ. quis motus ſit unus uel diuerſis tria agenda ſunt.

Primo præponuntur quidam termini cum diffinitionibus ſuis,quia ſunt neceſſarij in ſequentibus.

Secundo ponuntur modi unius & diuerſi.

Tertio declaratur quis motus ſit dicendus unus numero uel diuerſis.

Circa primum præponuntur iſti termini ſimul,ſeparatum,tangere,medium,ꝯñter,continuum. Simul ſecundũ locum ſunt illa,quæ ſunt in eodem loco proprio, & dr̃ in loco proprio,quia ad hoc quod ſint ſimul, non ſufficit ꝙ ſint in uno loco cõmuni. Aliter omnia corpora dicerẽtur eſſe ſimul,quia continentur à cœlo, quod eſt locus cõmunis omnium corpoꝝ inferioꝝ.Separata ſecundum locum ſunt illa quæ ſunt in alio,& alio loco ꝓprio,ut duę aquę, quæ ſunt in duobus cyathis.Tangere,illa dicuntur ſe tangere, quorum extrema ſunt ſimul, ut duo lapides ſe tangunt,quorum ſuperficies ſunt ſimul.i.ſimul hærent, Medium eſt illud in quod prius peruenit mobile ſi mouetur motu continuo quam ad extremum, ut ſi lapis moueatur in ſpatio A, C, & diuidatur in B, B, eſt medium,

quia prius perueniet ad B, quàm ad C. Quot requirantur ad motum continuum dicemus infra.

Conſequenter, illa dicuntur ſe habere cõſequenter quorum unum ſequitur ad alterum, & nullum medium eiuſdem generis eſt inter ea, ut duo & tria, tria ſe habent conſequenter ad duo, quia ſequũtur duo, ut aliquid prius poſitum, & inter duo ac tria nullum eſt medium eiuſdem generis .i. nullus numerus eſt medius inter ea, Continuũ eſt illud cuius extrema ſunt unum .i. illud eſt continuum cuius partes ad unum terminum communem coniunguntur, & ſic ſunt unum in tali termino, ut linea eſt continua cuius partes uniuntur in uno puncto, quod eſt principiũ & finis reſpectu diuerſorum.

Circa ſecundum .ſ. quot modis dicitur motus unus, uel diuerſus, nota ſecundum philoſophus in textu, ꝙ hoc dicitur tribus modis,

Primo motus dr̃ unus genere generaliſſimo, ut eſt ille qui terminatur ad rem unius prædicamenti, ſic omnes alterationes dñr eſſe unus motus genere generaliſſimo, qa terminantur ad qualitatem, per oppoſitum motus dñr diuerſi genere generaliſſimo, qui terminantur ad res diuerſorum prædicamentorum, ſic augumentum & alteratio ſunt motus diuerſi genere. Augumentum .n. terminatur ad quantitatem & alteratio ad qualitatem. Secundo motus dicitur unus ſpecie ſubalterna uel ſpecialiſſima. Ille eſt unus ſpecie ſubalterna qui terminatur ad ſpeciem ſubalternam, ſic omnis coloratio, eſt unus motus hoc modo quia terminatur ad colorem qui eſt ſpecies ſubalterna ſub ſe continens albedinem & nigredinem, ut ſpecies ſpecialiſſimas, per oppoſitum coloratio, & motus localis rectus ſunt motus diuerſi ſpecie ſubalterna, quia color & locus qui ſunt termini horum motuum diſtinguuntur, ut duæ ſpecies ſubalternę. Ille eſt unus motus ſpecie ſpecialiſſima q terminatur ad ſpeciem ſpecialiſſimam; ſic omnis denigratio eſt unus motus hoc modo, quia terminatur ad nigredinem quæ eſt ſpecies ſpecialiſſima ſub ſe continent

hanc uel illam nigredinem, ut ſua indiuidua, per oppoſitum dealbatio & denigratio ſunt diuerſi motus ſpecie ſpecialiſſimo, quia prima terminatur ad albedinem & ſecunda ad nigredinem. Tertio modo motus dr̄ unus numero, & eſt ille qui terminatur ad rem unā numero, uel indiuiduam, ſic hęc ſanatio eſt motus unus numero, quia terminatur ad hanc ſanitatem, puta quæ eſt in Socrate, per oppoſitū motus diuerſi numero ſunt illi, qui terminātur ad res diſtinctas numero, ut ſanatio Socratis terminata ad ſanitatē quæ eſt in Socrate, & ſanatio Platonis terminata ad ſanitatem quæ eſt in Platone. Hęc de ſecūdo ſufficiant.

Circa tertium .ſ. quis motus ſit dicendus unus numero uel diuerſus nota ſm pħm ꝙ plura requiruntur ad unum motum numero q̃ ad unum motum ſpecie, nam ad unū motum numero tria requirūtur, primo ꝙ mobile ſit unū numero in toto motu, nam ſi eſſet unum ſpecie non ſufficeret, ut dicendo homo ſanatur, ſanatio non eſt unus motus numero, quia ly homo eſt tm̄ unum ſpecie, cū ſit ſpecies ſpecialiſſima, ſilr ſi caderet homo de turri, et in media turri moreretur, inde mortuus uſque ad terram caderet, non eſſet unus motus numero, quia non eſt idem mobile, Nam in prima parte motus, mobile eſt homo uiuus. In ſecūda parte eſt homo mortuus uel cadauer. Secundo requiritur idem tempus nullo modo interpoſitum, uel interruptum, Nam ſi tempus menſurans motum interrumpitur non eſt unus motus numero. uerbi gratia ponatur aqua ad ignem in prima parte unius horę, in ſecunda parte eiuſdem horæ extrahatur ab igne, in tertia parte eiuſdē horę. Iteꝝ applicetur igni. Dico ꝙ calefactio huius aquæ nō eſt unus motus numero, quia fuit tp̄s interruptum .ſ. ſecunda pars horæ in qua fuit extracta ab igne: ad hoc ergo ꝙ motus ſit unus numero requiritur, ꝙ tempus continuę menſuret talem motū, & fiat aliqua interpoſitio. Tertio requiritur unus terminus numero ad quem terminetur motus, qui terminus in augmento, & decremento eſt quantitas, in alteratione eſt q̃litas in motu locali eſt ubi,

ex quo ſeqtur, ꝙ ſi in hac hora dealbetur Socrates & Plato, ꝙ hęc dealbationes non ſunt unus motus numero, qa dealbatio Socratis terminatur ad albedinē quæ eſt in Socrate, et dealbatio Platonis terminatur ad albedinem quę eſt in Platone, dealbatio uero Platonis per ſe ſumpta, eſt unus motus numero quia terminatur ad hanc albedinē Platonis. Ad unum motum ſpecie ſufficit ꝙ terminus ad quem ſit unus ſpecie. Nā omnes dealbationes ſunt unus motus ſpecie, quia terminantur ad albedinem quæ eſt ſpecies ſpecialiſſima. Quòd ſi alterabilia ſint diuerſa, propter hoc non impeditur quin ſit unus motus ſpecie, unde dealbatio qua dealbatur paries & qua dealbatur pannus ſunt unus motus ſpecie propter terminum ad quem qui eſt albedo. Ex his patet, ꝙ ille motus eſt unus numero qui eſt in uno mobili, & tempore non interrupto, & ad unum terminum numero, per oppoſitum, ille motus eſt diuerſus numero, qui eſt in pluribus mobilibus, tempore interrupto, & ad terminos plures numero.

Notandum ultimo ꝙ philoſophus aſſignat alios duos modos, quibus motus dr̄ unus, quos leuiter tango, qm̄ faciles ſunt, primo ille motus dr̄ unus qui eſt perfectus, & quia motus regularis circularis eſt perfectus ut dicetur in octauo libro, ideo motus cœli eſt maximus unus, Secūdo ille motus dr̄ unus, qui eſt regularis, motus regularis eſt ille qui ſemper eſt equæ uelox, Irregularis eſt ille cuius una pars eſt uelocior, alia tardior, ut motus animalium, Et quia motus cœli eſt regularis, ut dicetur in 8. lib. ideo ille motus eſt maximus unus, motus uero animalium, quia eſt irregularis non eſt maximus unus, licet dicatur unus inquantum eſt continuus, Quare motus animaliū, & omnium incorporeum inferiorum ſit irregularis dicemus in 8. lib. phyſi. Hæc de ſecundo principali ſufficiant.

CAPVT III.

Circa tertium principale. ſ. de oppoſitione motuū adinuicem dicēda ſunt quattuor, primo qūo duo motus adinuicem cōtrariantur. Secundo qūo duę

mutationes quæ ſunt generatio & corruptio contrarien-tur. Tertio quomodo motus contrariatur quieti. Quarto quomodo duę quietes adinuicem contrariantur.

Circa primum ponuntur duæ concluſiones.

Prima cõcluſio ad hoc ꝙ duo motus ſint contrarij, nõ eſt neceſſe ꝙ termini à quibus incipiunt motus ſint cõtrarij, hæc probatur ſic, duo motus contrarij pñt incipere ab eodem termino, ergo non eſt neceſſe ꝙ termini à quo ſint contrarij, probatur Añs, pono caſum, ꝙ lapis & ignis ſint in prima regione aeris, & ꝙ lapis deſcendat ad tertiam. ignis autem aſcendat ad ſphæram ignis, certum eſt quod motus lapidis, et ignis ſunt contrarij, quia ſunt ad loca cõtraria. ſ. deorſum & ſurſum, & tamen incipiunt ab eodem termino. ſ. à prima regione aeri, ergo añs eſt uerum.

Secundo concluſio. Ad hoc quod duo motus ſunt ꝯtrarij eſt neceſſe quod termini ad quos terminatur ſint ꝯtrarij ꝓbatur, penes idem ſumitur unitas & contrarietas motuum, ſed ut dictum eſt, unitas motuũ ſumitur ab unitate termini ad quem, ergo cõtrarietas motuum ſumitur à cõtrarietate terminorũ ad quem, inde eſt ꝙ ſanatio & ægrotatio contrariantur, ſanitas. n. & ægritudo ꝯtrariantur, ſimiliter dealbatio & denigratio, qa albedo & nigredo cõtrariãtur. Et nota ꝙ ſi motus terminatur ad media, ut ad rubeum, & croceum, quod eodem modo iudicandi ſunt contrarij, ſicut illi qui terminantur ad extrema puta ad album & nigrum. Nam duo medij colores contrariantur ſaltem contrarietate imperfecta: quæ qualis ſit dixi in Compendio maiori ſuper logicam in prædicamentis.

Circa ſecundum ponitur hæc concluſio, duæ mutationes ſunt contrariæ, qñ ꝑ unam acceditur ad unum terminum & per aliam receditur ab eodem, hæc declaratur ſic, generatio ignis & corruptio ignis ſunt mutationes contrariæ, quia per generationem ignis progreditur ad eſſe ignis, et per corruptionem receditur ab eſſe ignis, eſt enim corruptio progreſſio ab eſſe ad non eſſe.

Circa tertium ponitur hæc concluſio. Motus contraria

tur.i.opponitur ꝑuatiuæ quieti in termino à quo,hæc ꝓ batur ſic ab Ariſt. Motus opponitur qeti ſicut habitus pri uationi,ſed non cõtrariatur quieti quæ eſt in termino ad quē,illa.n. terminat & perficit & motũ, ergo opponitur quieti q̃ eſt in termino à quo,uerbi gr̃a moueatur Socra tes ex ægritudine in ſanitatem,hic motus dr̃ ſanatio, hæc ſanatio opponitur qeti in ægritudine,ſed nõ opponit̃, qe ti i ſanitate,ſanitas.n.acq̃ſita terminat et ꝑficit ſanationē.

Circa quartum opponitur hæc concluſio, Quies in ter mino à quo,& quies in termino ad quem contrariantur, probatur, terminus à quo & terminus ad quē cuiuſlibet motus ſunt contrarij, quia motus ſemper eſt inter termi nos ꝯtrarios,ergo quies in termino à quo,& quies in ter mino ad quem ſunt ꝯtrariæ.u.g. ſanatio eſt motus inter ægritudinem & ſanitatem, unde ſicut ægritudo, & ſani tate contrariantur,ita quies ſub ęgritudine & quies ſub ſa nitate contrariantur. Hæc de tertio principali ſufficiant.

Vltimo ſoluenda ſunt quædam argumenta, contra p̃ dicta,& primo contra primum caput fiunt tria argumen ta. Primum probat ꝙ nõ ſunt tres ſpecies mutationis ſic, ſecundum philoſophum in poſt prædicamentis, gñatio & corruptio ſunt motus,ergo nõ diſtinguuntur à motu.

Ad hoc dicitur,ꝙ philoſophus in poſt prædicamentis accipit motum communiter dictum.ſ.pro qualibet muta tione,hic uero accipit motum propriæ dictum.ſ. pro mu tatione quæ ſemper fit in tempore,& ſic diſtinguitur cor ruptione & generatione, nec prædicatur de eis quia gene ratio,& corruptio fiunt in inſtanti, ut dicemus in ſexto li bro,motus autem in tempore.

Secundum,probat, ꝙ in ſubſtantia eſt motus ſic, in o mni eo ꝙ mouetur eſt motus, ſicut in omni albo eſt albe do,ſed ſubſtantia mouetur. Aqua.n.calefit,& Plato ſana tur,& lapis deſcendit &c.ergo in ſubſtantia eſt motus.

Ad hoc dr̃,ꝙ motus eſt in aliquo dupliciter, primo ut in ſubiecto mobili. Secundo ut in termino acquiſito per motũ,Motus quidem eſt in ſubſtantia, ut in ſubiecto mo

bili,ſubſtantia.n.eſt illa quæ mouetur,ut probat argumẽtum. Motus autem non eſt in ſubſtantia, ut in termino, quia ꝑ motum nõ acquiritur niſi accidens, ut per alterationem qualitas,per augmentum quãtitas, per generationem uero acquiritur,& producitur ſubſtantia, intelligendum eſt ergo,ꝙ motus nõ eſt in ſubſtantia,ut in termino acquiſito per motũ,licet ſit in ſuƀa,ut in ſubiecto mobili.

Tertium probat,ꝙ in ubi non ſit motus,ſic, ſecundum philoſophum in relatione non eſt motus,ſed ubi eſt relatio,eſt.n.conformitas,uel commenſuratio rei locale ad locum,ergo ubi non eſt motus.

Ad hoc dr̃,ꝙ ubi dicit duo.Primo dicit locũ,ut ſuũ malẽ uel fundamentũ.Secundo dicit cõformitatẽ, ut ſuũ formale quæ eſt relatio in ubi eſt motus ratione ſui materialis qđ eſt locus,nõ rõne ſui formalis qđ eſt conformitas.

Cõtra ſecundũ caput fiunt tria argumẽta. Primũ ꝓbat ꝙ ad hoc ꝙ ſit unus motus numero reqritur ẽt ꝙ ſit unꝰ motor ſic,ſecũdum pħm in 8.phy.Motus lapidis ſurſum non eſt unus motus,quia nõ eſt unus motor,uult.n.ꝙ diuerſæ partes aeri ſint mouẽtes lapidẽ prout una impellit aliã,ergo reqritur unus motor,ſi motus debet eſſe unus.

Ad hoc dr̃,ꝙ ſi motores ſint diſtincti,& moueant ſucceſſiuæ,ut ſi Plato trahit nauem per horam,& Socrates ꝑ aliam horam motus non eſt unus,ſi uero plures motores collectiuæ,& ſimul moueant,ut cum Plato & Socrates ſimul trahunt nauem ad unum motum, quia ſunt ſicut unus motor ſufficiens aggregatus ex duobus quoꝝ uterque per ſe eſt inſufficiens, Concedo igitur,ꝙ ad unitatem motus requiritur unus motor ſimpliciter,uel unus aggregatus ex pluribus qui ſimul & collectiuæ moueant.

Secũdum probat, ꝙ non eſt neceſſe mobile eſſe unum numero,ad hoc ꝙ motus ſit unus numero,ſic motus quo mouetur hõ uiuus de turri,& antequam terminetur motus moritur per caſum poſſibilem, eſt unus motus, & tñ non eſt idem mobile,quia non ſunt idem uiuus,& homo mortuus. Quòd ſit unus motus probatur ſic,eſt eadem

quãtitas in uiuo,& in mortuo homine,ergo eſt idem mo tus,probatur conſequentia,unumquodq; mouetur,ut eſt quantum & diuiſibile, ergo ſi eſt idem quantum, uel eadem quantitas,eſt idem motus.

Ad hoc dr̃,ꝙ licet ſecundum Cõment.argm̃ concludit, non tamen ſecundum b.Tho. Nam Commentator tenet ꝗ ſit eadem corporeitas & quantitas in homine uiuo & mortuo b.Tho.tenet ꝙ mortuo homine omnia accidẽtia mutantur,quia remota forma ſubſtantiali quæ eſt anima dans eſſe homini,mutantur omnia accidentia quæ conſequuntur ipſam animam. Et ideo ſecundum b.Tho.negatur antecedens, ſcilicet quod ſit eadem quantitas in uiuo & in homine mortuo.

Tertium probat,ꝙ illis tria non ſufficiunt ad unitatem motus ſecundum numerum.ſ.unitas mobilis & temporis & termini ad quem,ſed etiam requiritur cõtinuitas ſpatij ſuper quod eſt mot⁹ ſic,ſpatio interrupto ceſſat motus,puta ſi equus currat et inueniat fouiã latã in uia ceſſat currere ergo motus eius interrumpitur,& ſic non eſt unus motus,ergo eſt neceſſe ꝗ ſpatium ſit continuum.

Ad hoc ꝙ ſpatiũ ſit ꝯtinuum ſolũ reqritur in motu locali, ſi tñ parum interrumpitur per foueam ſtrictam pp hoc non impeditur continuitas motus, põt.n.equus foueã illam ſaltu pertranſire. Ibi aũt loquimur de qualibet ſpẽ motus,& ideo argm̃ ſolum concludit de motu locali.

Contra tertium caput ſunt tria argumenta, primũ probat ꝙ ad contrarietatem motum non requiruntur termini ad quem contrarij ſic. Augumentum & decrementum ſunt motus contrarij,& tñ termini ad quem non ſunt cõtrarij terminantur enim ad quantitatem cui nihil eſt contrarium,ut dicitur in prædicamentis. ergo &c.

Ad hoc dr̃,ꝙ licet in quantitate non ſit ꝯtrarietas perfecta,tñ in ea eſt ꝯtrarietas imperfecta quæ qũo differant, declaraui in Compendio maiori ſuper logicam in p̃ntis.

Ad hoc aũt,ꝙ motus ſint contrarij, ſufficit ꝗ termini ad quẽ ſint contrarij imperfecte,ſic eſt in propoſito. Nam

quantitas minor ad quam terminatur decrementum, & quantitas maior ad quā terminatur augumentū ſunt cōtrariæ impfectæ, nō.n.ſilr ſe compatiuntur in eodē ſubo.

Secundum probat, ꝙ motus non contrariatur quieti ſic, quæ adinuicem contrariantur ſunt entia poſitiua, ſed quies non eſt poſitiuum imo eſt negatio, cum ſit priuatio motus, ergo non contrariantur.

Ad hoc dicitur, ꝙ ibi accipitur contrariari largo modo prout idem eſt ꝙ opponi priuatiuæ ſicut etiam conſuetū eſt dicere, bonum & malum ſunt cōtraria, licet potius opponantur priuatiuæ, quia malum eſt priuatio boni.

Tertiū ꝓbat, ꝙ quies non contrariatur quieti ſic, duæ priuationes nō opponuntur, ſed duæ quietes ſunt duæ ꝑuationes, ut patet, ergo nō opponuntur, ergo non ꝯtrariātur, probatur maior, non opponuntur contrariæ, quia nō ſunt entia poſitiua, nec contradictoriæ, quia in cōtradictorijs unū eſt ens alterū non ens, ſed duæ quietes ſunt ambę non ens, cum priuatio ſit negatio, quæ eſt non ens, nec opponuntur relatiuæ, quia una nō refert aliam, ut patet, nec opponuntur priuatiuæ, quia in priuatiuæ oppoſitis unū eſt habitus alterū eſt priuatio, ſed duæ quietes, ita ſe ſunt quod utraq; eſt priuatio, ergo non opponuntur.

Ad hoc dr̄, quod opponuntur cōtrariæ, ſed nota ꝙ oppoſita ꝯtrariæ ſunt duplicia, q̄dam ſunt oppoſita contrariæ ꝑmo & ꝑ ſe, ut duę qualitates albedo, & nigredo Quędam ſunt oppoſita ꝯtrariæ ſecūdario ꝑ ſua fundamenta in q̄bus ſunt ut ſiītudo, & diſſimilitudo ſunt ꝯtrariæ, q̄a fundantur in qualitatibus ꝯtrarijs, puta in albedine, & nigredine, ſilr duæ quietes ſunt contrariæ hoc modo, quia fundantur in accn̄tibus contrarijs. v.g. quies in ęgritudine & quies in ſanitate ſunt contrariæ, quia ægritudo & ſanitas ſunt qualitates contrariæ. Ad argm̄, ergo dicitur, ꝙ licet contraria primo, & per ſe ſint ſemper entia poſitiua, non tn̄ eſt neceſſe ꝙ contraria ſecundario ſint entia poſitiua niſi quantum ad fundamēta ſua in quibus ſunt. Hic terminatur tract. comprehendens totum 5. librum phyſ.

EPITOME
SVPER LIBRO SEXTO PHYSICORVM.

LIBRVM ſextum phyſicorũ comprehendemus in tribus tractatibus.

In primo agemus de cõtinuo, utrum componatur ex indiuiſibilibus, & poſſit diuidi in diuiſibilia.

In ſecundo agemus de diuiſione motus & quietis in ſuas partes quantitatiuas, nam in quinto libro actum eſt de diuiſione motus in partes ſubiectiuas .i. in ſpecies ſuas.

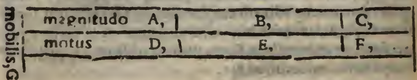
Tertio agemus tractatum in quo reprobabimus errores Zenonis, Democriti, & Heraclyti.

IN primo tractatu, ne fiat cõfuſio procedam per concluſiones, quarum prima eſt hæc, nullum cõtinuum permanens, ut eſt linea, & ſuperficies, & corpus componitur ex indiuiſibilibus, puta non componitur linea ex punctis, hæc probatur ſic, omnes partes integrales cõponentes aliquod totum ita ſe habent quod uel cõtinuantur adinuicem uel ſe tangunt uel conſequenter ſe habent. Quid ſit continuari; & tangere, & conſequenter ſe habere, dictum eſt in 5. lib. ſed indiuiſibilia, ut puncta non poſſunt adinuicem continuari, quia illa continuantur quorum extrema ſunt unum, ſed puncta nõ habent extrema, extremum enim præſupponit partem priorem, ſed nulla pars eſt in puncto cum ſit indiuiſibile, ergo non põt continuari, nec poſſunt ſe tangere, quia ſi duo puncta ſe tan-

gunt ita ſe habent quod uel totum punctum tangit totũ alterum punctum,uel pars tangit partem,ſed totum non tangit totum,totum.n.habet partes,ſed pũctus nõ habet partes,nec pars tangit partem eadem ratione cum non habeat partem,ergo non poſſunt ſe tangere, necpoſſunt cõſequenter ſe habere,quia illa conſequenter ſe habent,inter quæ non eſt medium eiuſdem generis,ut duę arbores cõſequenter ſe hñt,inter q̃ non eſt alia arbor media,ſed inter duo puncta ſemper eſt aliquod medium eiuſdem generis,quia ſemper eſt linea media , quod probatur ſic , duo puncta non ſe pñt tangere ut dictũ eſt,ergo diſtant, ergo inter ea eſt aliquod medium , ſed nõ põt eſſe aliud mediũ q̃ linea , quod probatur,tale medium uel eſt indiuiſibile, uel diuiſibile,ſi indiuiſibile,ergo iter ipm & pũcta adhuc erit diſtantia,cum indiuiſibilia non ſe tangant,& ſic dabitur inter ea adhuc aliud mediũ , quod ſi eſt diuiſibile erit idem iudicium ſicut de primo,& ſic ꝓcedetur in infinitũ, quod eſt inconueniens , ſi eſt diuiſibile , ergo eſt continuum,ſi eſt continuum,ergo uel eſt linea,uel ſuperficies, uel corpus,non corpus,quia ipſum mediat inter duas ſuperficies ſecundum profunditatem nec ſuperficies , quia ipſa mediat inter duas lineas ſecũdum latitudinem , ergo erit linea,& ſic patet quod inter duo puncta ſemper eſt linea media.Cum ergo puncta non ſit continua,nec ſe tangant nec conſequenter ſe habent,ſequitur quod continuũ non poteſt componi ex indiuiſibilibus.Et nota quod eadem ratione poteſt probari inter duo nõ ſemper eſſe tempus medium ut probatum eſt inter duo puncta ſemper eſſe lineam mediam.Si autem quæratur ex quibus componitur continuum,ſi nõ componitur ex indiuiſibilibus,reſpondeo quod componitur ex partibus continuis diuiſibilibus , ut linea bicubita componitur ex pluribus lineis quæ continuatę adinuicem conſtituunt bicubitum,ſimiliter ſuperficies tricubita componitur ex pluribus ſuperficiebus minoribus,& corpus tricubitum ex pluribus corporibus minoribus &c.

Secũda concluſio,Nullum continuum permanens poteſt diuidi indiuiſibilia,puta linea nõ poteſt diuidi in pũcta,ſed ſemper diuiditur in lineas minores uſq; in infinitum,hæc probatur ſic,ex eiſdem partibus res componitur & in eaſdem diuiditur,ſicut domus componitur ex lateribus,& in eoſdem reſoluitur,ſed ut probatum eſt, nullum continuum componitur ex indiuiſibilibus, ergo non põt diuidi in indiuiſibilia. Item ſic,ſi diuiditur in idiuiſibilia illa ſe tangerent,quia ſi non ſe tangerent adhuc haberent medium continuum,puta lineam, & ſic non eſſent indiuiſibilia,ſed duo indiuiſibilia non poſſunt ſe tangere, ergo continuum nõ poteſt diuidi in indiuiſibilia, ex hac ratione declaratur id quod dicitur in 3.phyſ.ꝙ continuum eſt infinitum in potentia ſecundum diuiſionem.

Tertia concluſio,Si magnitudo,continua componitur ex punctis & motus qui eſt ſuper eam cõponitur ex momentis,quæ ſunt indiuiſibilia ſicut punctus in linea,& inſtans in tempore,ſed hoc eſt impoſſibile .ſ. motum componi ex momentis,primo probabitur ꝯñtia. Secundo falſitas ꝯñtis,ad probationem ꝯñtiæ ſupponuntur duo, primum eſt, ſi motus eſt in aliquo mobili illud actu mouetur,ſicut ſi calor eſt in aliquo illud actu eſt calidum, ſecũdum eſt,impoſſibile eſt aliquid ſimul moueri, & motum eſſe ſicut impoſſibile eſt Socratẽ ire Thebas & iuiſſe Thebas,ſimul enim eſſet præſens & præteritum,prius ergo aliquid mouetur & poſtea motum eſt,his ſuppoſitis ſumatur magnitudo compoſita ex tribus indiuiſibilibus quæ ſint A, B, C, & ſumatur motus ſuper eam compoſitus ex tribus partibus quæ ſunt D,E,F, & correſpondeant partibus indiuiſibilibꝰ magnitudinis,mobile uero ſit G,ut patet in figura ſequenti.



Ex his

Ex his probatur, ꝙ ſi magnitudo componitur ex indiuiſibilibus ꝙ motus componitur ex momentis, ſic mobile mouetur per A, ergo mouetur ſecundũ partẽ motus q̃ eſt D. Nam ſibi corrñdet ut in figura, ſi mouetur per A, ergo ſimul mouetur & motũ eſt, uel prius mouetur, & poſtea motum eſt, non datur ſecundum, quia ſi prius mouetur & poſtea motũ eſt, ergo in A, eſt pars, quia ſi prius mobile mouebatur: & alias pars in qua poſtea motum eſt, & ſic A, eſſet diuiſibile, qđ eſt ꝯtra præſuppoſitum, ſupponitur.n.ꝑ impoſſibile ꝙ A, ſic indiuiſibile B, & C, nec datur primum, quia eſt contra ſecundum præſuppoſitũ, ergo mobile non mouetur ſuper magnitudinem compoſitam ex indiuiſibilibus, ſed ſolum motum eſt, ſi ſolum motum uel mutatum eſt, ergo per ipſum D, non mouẽte, ſed mutatum eſt, & ſic D, eſt momentum, ſimiliter E, eſt momentum, & F, eſt momentum, ergo totus motus cõponetur ex tribus momentis quæ ſunt D, E, F. Et ſic patet ꝙ ſi magnitudo ſuper quam eſt motus cõponitur ex punctis, etiam motus componitur ex momentis, falſitas uero conſequenti.ſ. quod ſit falſum, quod motus componatur ex mouentis probatur ſic.n. motus cõponitur ex momẽtis, ſequitur ꝗ mobile ſit motum. uel mutatum ſuper totam magnitudinem, ſuper quam nunquam mouebatur, uel ꝙ pertranſierit magnitudinem nũquam pertranſitã, qđ eſt impoſſibile, quia qđ eſt uerũ de ꝓterito aliqñ fuit uerum de præſenti, ꝯñtia probatur ſic mobile motum eſt ꝑ A, in ipſo D, & non mouebatur prius ut probatum eſt ſupra. Item motum eſt per B, in ipſo E. & nõ mouebatur prius eadem ratione. Item motum eſt per C, & nõ mouebatur prius: eadem ratione, ergo mobile motum eſt ſuper totam magnitudinem A, B, C, & nunquam mouebatur ſuper eam, & ſic probata eſt ꝯñtia, dicendum eſt ergo, ꝗ ſicut magnitudo componitur ex partibus magnitudinis quæ ſunt continuę & diuiſibiles, ita omnis motus componitur ex partibus motus, quæ ſunt continuæ & diuiſibiles licet ſint ſucceſſiuę.

Quarta ɔclo: Si magnitudo componitur uel diuiditur in puncto, & tps menſurans motum ſuper magnitudinē componitur ex inſtantibus, & diuiditur in inſtantia, pħs antequam concluſionem probet prꝑponit tres concluſiones præambulas ad iſtam & probat eas.

Prima concluſio præambula, Mobile uelocius, pertranſit maiorem magnitudinem in æquali tpe q̄ mobile tardius, probatur ſic, ſunt duo mobilia, quorum unum ſit uelocius, ut formica, & alterum tardius ut uermis, qui debeant moueri ſuper lineam bicubitam in una hora, his ſic diſpoſitis arguo ſic, ſi per totam horam uermis pertranſit medietatem lineæ bicubitæ in eadē hora formica pertranſit totā lineā, & forte plus ut patet ad ſenſum, ergo mobile uelocius pertranſit maiorē magnitudinē in æquali tpe.

Secunda ɔclo præambulat. Mobile uelocius, pertranſit maius ſpatium in minori tempore probatur ſic, ſit formica & uermis qui moueantur ſuper lineam tricubitam, ſi uermis in una hora pertanſit primum cubitum formica in media hora pertranſibit primum & ſecundum cubitū, ergo uelocius pertranſit maius ſpatium in minori tpe.

Tertia concluſio prꝑambula, Mobile uelocius pertranſit æqualem magnitudinem in minori tēpore quam mobile tardius, probatur ſic, ſit ſpatium tricubitum quod habeant pertranſire formica & uermis, ſi uermis pertranſibit in una hora, formica pertranſibit in media hora, quia aut tranſibit in maiori tempore q̄ ſit hora. Et hoc non quia formica eſſet tardior quam uermis, quod eſt falſum, aut tranſibit in tota una hora, & hoc non, quia formica eſſet equæ tarda ſicut uermis, quod patet eſſe falſum: ergo trāſibit in minori tempore quàm ſit hora puta in media hora, & ſic habetur intentum.

His cōcluſionibus præambulis probatis, probatur ꝙ, ſi magnitudo diuiditur in indiuiſibilia, etiam tempus menſurans motum ſuper ipſam magnitudinē diuiditur in indiuiſibilia, & probatur ſic, tempus eodē modo diuiditur ſicut magnitudo, ergo ſi magnitudo diuiditur i idiuiſibi

lia etiam tempus,probatur antecedens, ſumatur magnitudo decem cubitorum q̃ pertranſeantur à limaca in decem horis, ergo nouem cubiti pertranſeũtur in nouem horis, & 8. in 8. horis & 7. in 7. horis &c.ſic procedendo patet ꝙ ſicut diuiditur magnitudo per tranſitũ limacæ,ita diuiditur tempus menſurans ipſum motum,ſi ergo ſpatiũ diuideretur in indiuiſibilia etiam tempus ſimiliter,ſed quia ſpatiũ & motus diuiditur in ſemper diuiſibilia, ut ſunt cõtinua etiam tp̃s, habet.n.tp̃s continuitatem ex motu.

Quinta concluſio,Si ſpatium eſt finitum, tempus menſurans motum ſuper ſpatium eſt finitum, ita ꝙ nõ poteſt eſſe ſpatium finitum, & tp̃s infinitum, hæc probatur ſic, ſi tu ponis ſpatium finitum, & tp̃s infinitum,ſit ſpatium decem cubitorum tempus infinitum uocetur G, ſumatur mobile puta formica q̃ pertranſeat unum cubitum huius ſpatij, certum eſt ꝙ tranſibit in tẽpore finito,ſit ergo una hora,& aliud cubitum pertranſibit in alia hora, & tertiũ cubitum in alia hora dummodo moueatur equæ uelociter.ergo pertranſibit decem cubitos in decem horis, ſed decem horæ non componunt tempus infinitum imo finitum, ergo ſi ſpatium ſuper quod eſt motus eſt finitum etiam tempus menſurans motum eſt finitum. Ex quo ſequitur quòd ſi ſpatium eſt infinitum,etiam tempus eſt infinitum, & econuerſo.

Sexta concluſio:Nihil põt moueri in inſtanti, uel non poteſt eſſe motus in inſtanti,antequam probetur hæc cõcluſio,probandum eſt ꝙ inſtans eſt indiuiſibile in tp̃e,ſicut punctus in linea,& probatur ſic: ſi nunc eſt diuiſibile,ergo diuiditur in partem præteritam, & partem futuram,quia omnis diuiſio in tempore eſt per præteritum,& futurum,ſed item nunc non poteſt diuidi in partem.præteritum & futuram,quia in tp̃e præterito eſſet aliquid de tempore futuro,& in tempore futuro aliquid de tempore præterito.Nam idem nunc eſt finis præteriti:ergo ſi nunc diuiditur in partem præteritam, & futuram, pars futura erit in tempore præterito: ex quo nunc eſt finis præ-

teriti,ſimiliter idem nunc eſt principium futuri,ergo ſi di uiditur in partem præteritam & futuram, pars præterita erit in tempore futuro inquantum eſt principium futuri. Cum ergo nihil præteriti ſit in futuro,& nihil futuri ſit in præterito ipſum inſtans eſt penitus indiuiſibile.

Hoc ſuppoſito probatur,quod nihil mouetur in inſtanti ſed in tempore,ſic,ſi aliquid mouetur in inſtanti, ipſum inſtans eſt diuiſibile: quod eſt contra prædicta,probatur conſequentia, ſumatur ſpatium unius miliarij quod debeat pertranſiri ab aſino in uno inſtanti. Item ſumatur equus uelocior aſino qui debeat pertranſire idem ſpatiū, tunc arguo ſic: equus pertranſit ſpatium unius miliarij, ergo in minori tempore q̃ aſinus,uelocius.n.pertranſit equale ſpatium in minori tempore,ut probatum eſt ſupra, ſed aſinus pertranſit in uno inſtanti per caſum datū,ergo equus pertranſit in minori tempore q̃ ſit inſtans puta in medio inſtanti. ergo inſtans eſt diuiſibile & ſic patet ꝙ nihil mouetur in inſtanti.

Septima concluſio.Nihil quieſcit in inſtanti ſed in tempore: probatur,oppoſita habent fieri circa idem: ſed moueri & quieſcere ſunt oppoſita,ut habitus & priuatio, ergo habent fieri circa idem,ſed motus omnis fit in tempore ut dictum eſt,& non in inſtanti, ergo quies fit in tēpore,& non in inſtanti.

Octaua concluſio, Omne quod mouetur eſt diuiſibile ſecundum quantitatem,probatur ſic, omnis motus eſt inter terminum à quo & terminum ad quem,tunc ſic,mobile quando eſt in termino à quo ſecundum ſe totum nundum mouetur,quando eſt in termino ad quem iam motum eſt,& amplius non mouetur,ergo quando mouetur, ſecundum partem eſt in termino à quo ſecundum aliam partem eſt in termino ad quem,ſed quod habet partem, & partem eſt diuiſibile.

Ex hac concluſione ſequuntur tria corollaria,primum eſt, ꝙ punctus non poteſt moueri niſi per accidens.ſ.ad motum corporis in quo eſt, ſecundum eſt ꝙ omne mo

bile per ſe,eſt corpus, quia omne quod mouetur per ſe eſt ſubſtantia,& eſt diuiſibile ſecundum quantitatē,ſed ſubſtantia diuiſibilis ſecundum quantitatem eſt corpus,ergo omne mobile per ſe eſt corpus, & hoc eſt quod dixit b. Tho.in procemio libri phyſicorum,ꝙ in hoc libro probatur omne mobile eſſe corpus, & ideo corpus mobile non poteſt eſſe ſubiectum in hoc libro,ſed ens mobile,tertium eſt,nec anima.nec angelus,nec aliquod accidens poſſunt moueri per ſe motu phyſico,cum non ſint corpus. Quo motu moueatur anima & angelus eſt negotium theologi.utrum ſit uerum quod omne mobile ſit diuiſibile & corpus declarabo in ſolutione argumentorum.

TRACTATVS SECVNDVS *ſuper ſextum librum.*

IN hoc ſecundo tractatu agendum eſt de diuiſione motus & quietis ſecundū partes quantitatiuas, & ne fiat confuſio procedemus per concluſiones.

Prima concluſio,Motus diuiditur ſecundum diuiſionem mobilis hæc concluſio primo declaratur. Secundo probatur, nota igitur ꝙ motus poteſt intelligi diuidi ſecundum diuiſionem mobilis dupliciter, primo ꝙ una pars mobilis moueatur alia quieſcente, puta ꝙ moueatur pes quieſcente manu. Et hoc non eſt neceſſe,quia licet poſſit ſic fieri in animali hñte diuerſa organa,tñ hoc eſt impoſſibile in corpore ſolido homogeneo. Nā ſi lapis mouetur ſurſum omnes partes ſuæ ſimul mouentur,idem accidit in cœlo,& in ligno &c.Secundo pōt intelligi ꝙ motus diuidatur ſecūdum partes mobilis ſicut diuiditur accidens ſecūdum diuiſionem ſui ſubiecti, puta ſumatur lignum album unius cubiti & moueatur localr̄,ſicut albedo ligni pōt diuidi in plures partes, ſicut diuiditur ſuperficies ligni, ita motus ipſius ligni poteſt di

uidi per imaginationem in plures partes, ſicut eſt diuiſibi le lignum in plures partes & in hoc ſenſu loquitur Ariſt. ꝙ motus diuiditur ſecundum diuiſionem mobilis.i.ſecū dum ꝙ mobile eſt diuiſibile in plures partes ſic etiam mo tus. Declarata concluſio ſic probatur, ſumatur lignum cu bitale quod moueatur & uocetur A,C,& diuiditur i duas partes.ſ. A, B, & B, C, motus uero quo lignum mouetur uocetur D,F,probo ꝙ ſicut lignum diuiditur in duas par tes, & motus eius poteſt diuidi in duas partes ſic, totum lignum A,C,mouetur toto motu D,F, ergo pars ligni A, B,mouetur prima parte motus quæ ſit D, F, & pars ligni B,C,mouetur ſecunda parte motus quæ ſit E,F,ergo mo tus diuiditur ſecundum diuiſionem mobilis,ꝙpars ligni moueatur parte motūs probatur, aut mouetur toto mo tu,aut parte,non toto,quia alia pars ligni quieſceret,ergo mouetur parte motus,& alia pars,alia parte motus, & ſic probata eſt concluſio.

Secunda concluſio, Motus diuiditur ſecundum diuiſio nem temporis menſurantis motum, probatur ſic, ſuma tur æquus qui pertranſeat ſpatium unius miliaris in una hora,& moueatur ſemper equæ uelociter. Tunc ſic,equus in hora pertranſit hoc ſpatium, ergo in media hora per tranſit medium ſpatium, ergo in media hora eſt medius motus eius,& in tertia parte horæ pertranſit tertiam par tem ſpatij,ergo in tertia parte horæ eſt, tertia pars motus eius, & ſic patet, ꝙ ſicut diuiditur tempus ita diuiditur motus,imo etiam ſpatium ſuper quod eſt motus, & nota ꝙ econuerſo diuiditur tempus ſecundum diuiſionē mo tus,nam ſi totus motus alicuius mobilis eſt in hora, me dius motus eſt in media hora &c.

Tertia concluſio, Omne mobile qñ mutatum eſt.i.qñ terminatus & finitus eſt motus eius,eſt in termino ad quē uerbi gratia omne generabile quando generatum eſt, eſt in eſſe,quod eſt terminus ad quem generationis.corrupti bile uero qñ corruptum eſt,eſt in non eſſe, hæc concluſio probatur ſic. Mobile qñ motum eſt, uel eſt in termino à

quo, uel partim in termino à quo & partim in termino ad quem, uel eſt in termino ad quem, non primum, quia quando eſt in termino à quo nundum cœpit moueri, nec ſecundum, quia quando eſt partim in tero, à quo & partim in tero, ad quem adhuc mouetur, ergo datur tertium .ſ. quod quando iam mutatum eſt.i. quando finitus eſt motus, eſt in termino ad quẽ, ideo dicit Ariſtot. omne qđ mutatur, quando mutatum eſt, eſt in illo ad quod mutatum eſt.i. eſt in termino ad quem mutatum eſt.

Quarta cõcluſio, licet omnis motus fiat in tempore, tñ terminatur in inſtanti. prima pars ꝓbata eſt ſupra. ſecũda pars.ſ. ꝙ omnis motus terminetur in inſtãti probatur ſic ab Ariſto. ſi motus terminatur in tempore cum omne tp̃s ſit diuiſibile, ſumatur tempus in quo parte terminetur motus formicæ, & diuidatur in duas partes quæ ſint A,B, & B,C, Tunc arguo ſic, formica aut utroq; parte temporis mutata eſt, aut in utraq; parte mutatur, aut in una parte mutatur, & in alia mutata eſt, non datur primum, quia non eſſet mutata primo in toto tempore, ſed in partibus temporis, non datur ſecundum nec tertium. quia ſupponitur ꝙ motus ſit omnino terminat⁹, nec formica amplius mutetur, ergo neceſſe eſt motum terminari primo ĩ indiuiſibili temporis, quod eſt inſtans, ex quo ſequitur ſecundum philoſophum quod generatio & corruptio ſunt in inſtanti, quia ſunt termini motus, ut dicemus infra.

Quinta concluſio. Non põt dari prima pars temporis in qua mobile incepit moueri, hæc ꝓbatur ſic, ſi datur prima pars temporis inqua puta formica cepit moueri ſuper tabulam, ſit illud tempus A,B, tunc ſic, tempus A,B, eſt diuiſibile, uel indiuiſibile, ſi indiuiſibile, ergo componitur ex inſtantibus, quod eſt contra prædicta, ſi diuiſibile, ergo diuidetur in partem priorem & poſteriorẽ, quia oĩs diuiſio temporis eſt per præteritum, ut prius et per futurũ ut poſterius, ergo prima pars tẽporis in qua parte incipit motus diuidetur in priorem partem & poſteriorem, & ſic prima pars habebit priorem, quod eſt impoſſibile, quia

nihil eſt prius primo, & ſic patet ꝙ non datur prima pars tẽporis in qua primo incipit motus. Item ſic, tẽpus, & motus & ſpatium ſuper quod eſt motus ſimiliter diuiduntur ut dictum eſt ſupra, ſed non poteſt dari prima pars in ſpatio, quia cum ſit continuum eſt diuiſibile in infinitum, & ſic non poteſt dari prima pars quæ adhuc non ſit diuiſibilis in priorem & poſteriorem, ergo ſimiliter non poteſt dari prima pars motus, nec prima pars temporis, cum omnia, ſint continua & diuiſibilia in infinitum.

Sexta cõcluſio, Omne quod mouetur in toto uno tempore mouetur in qualibet parte illius temporis, ut ſi formica mouetur in tota una hora mouetur in qualibet parte illius horæ, ꝓbatur ſic, formica quæ ponitur moueri in tota hora, aut mouetur in nulla parte ipſius horæ, aut in una parte mouetur, & in alia non, aut in qualibet parte mouetur, non primũ, quia non moueretur in tota hora, ſi nõ mouetur in aliqua parte, nec ſecundũ, quia non moueretur in tota hora ex quo ponitur aliqua pars in qua nõ mouetur, ergo datur tertium quod eſt ꝯclõ probata.

Septima concluſio, Ante mutari, præcedit mutatum eſſe. i. omne quod mutatur iam prius mutatum eſt, hęc concluſio prius declaranda eſt, inde probanda. Notandũ igitur, ꝙ ſicut punctus eſt terminus cõtinuans lineam & diuidẽs, ita mutatum eſſe uel momentum (quod eſt idem) eſt terminus continuans et diuidens motum, ſed aduerte, punctus ſumitur dupliciter, primo pro puncto extrinſeco, & hic eſt ille qui eſt extremum in linea finita, & ſunt duo ſcilicet principium & finis lineæ, primum ita eſt principium ꝙ nullo modo eſt finis, ſecundum ita eſt finis ꝙ nullo modo eſt principium, Secundo ſumitur pro puncto intrinſeco, & eſt ille qui eſt principium & finis in linea, finis præcedentis partis, principium ſequentis. Et hic punctus continuat lineam & diuidit, & ſecundum ꝙ fiũt diuiſiones in linea, & hæc puncta intrinſeca multiplicantur, & de hoc puncto intrinſeco loquimur in propoſito, figura huius diſtinctionis patet infra.

principium liñ. pun.extrin. pun.intrinſe. pun.in
————————* ——————* —————* ———
trinſe. pun.intrinſe. pũ.intrinſec. pũ.in
————————* ——————* ————— * ———
trinſecus. pũctus extrin.
———— * ———— ——— finis lineæ.

Senſus ↄclonis eſt iſtæ. Antequam terminetur aliqua pars motus iam mobile mutatum eſt, probatur ſic, ſicut ſe habet linea ad punctum intrinſecũ, ita ſe habet motus ad mutatum eſſe. Nam mutatum eſſe eſt terminus conti nuans uel diuidens motũ ſicut punctus lineam, ſed ante oẽm partem lineæ præcedit punctus intrinſecus, ut patet in figura p̃cedenti, ergo ante omnem partem motus præ⸗ cedit mutatum eſſe. Item qñ mobile cœpit moueri ſuper aliquod ſpatium, uerum eſt dicere, ꝙ ſecundum aliquod ſignum factum in ſpatio mobile iam mutatum eſt, ergo antequam terminetur motus iam præceſſit mutatum eſſe & nota ꝙ tota ratio fundatur in hoc ꝙ quia linea & mo⸗ tus, & tp̃s ſunt continua & diuiſibilia in infinitum, idem non poteſt dari prima pars lineæ, nec motus, nec tẽporis, ſilr non põt dari primus pũctus intrinſecus, nec primum mutat eſſe intrinſecũ, nec primũ inſtãs intrinſecũ, ex quo ſeqtur, qd' ante oẽm partẽ lineæ datur pũctus intrinſecus, & ante oẽm partem motus datur mutatum eſſe intrinſe⸗ cum, & ante oẽm partem tpis, datur inſtans intrinſecum.

Octaua ↄclo, Ante omne mutatum p̃cedit mutari. i. an te terminum motus præcedit moueri, hæc probatur eadẽ ſimilitudine ſic, ſicut ſe habet punctus intrinſecus ad li⸗ neam, ita ſe habet mutatum eſſe ad moueri, ſed ante oẽm punctum intrinſecum præcedit aliqua pars lineæ (eſt. n. omnis pũctus intrinſecus finis præcedentis partis & prin cipium ſequentis) ergo ante omne mutatum pręcedit mu tari, quia mutatum eſſe eſt finis præcedentis partis motus & principium ſequentis. Ex quo ſequitur ſecundnm Ari⸗ ſtot. ꝙ omne alteratum prius alterabatur, & omne gene⸗

neratum,prius generabatur,& corruptum prius corrum- pebatur. Quod quomodo ſit uerum de generatione & cor ruptione declarabitur in ſolutione argumentorum.

Nona concluſio, Si magnitudo eſt finita,tempus mẽſu rans motum eſt finitum,hęc concluſio fuit probata in tra ctatu pręcedenti,in quinta concluſione ideo eam tranſeo & bñ nota,ꝙ ſi ſpatium eſt infinitum & motus,& tempus ſunt infinita,& ſi mobile eſt infinitum,& tempus,& mo- tus ſunt infinita ſimiliter.n.diuiduntur,& ſunt continua.

Decima concluſio, Omne quod ſtat,dum ſtat mouetur, nota ꝙ ſtare idem eſt quod tendere ad quietem, & ſtatio idem eſt ꝙ tendentia in quietem, tunc ſic probatur cõclu ſio, omne quod tendit in quietem dum tendit mouetur. Tendit enim in quietem per motum, ſicut lapis tendit ad quietem ſuam naturalem per motum deorſum,ſed omne quod ſtat,tendit in quietem, ut declaraui, ergo omen ꝙ ſtat dum ſtat mouetur.

Vndecima concluſio, Omne quod ſtat in tempore, & non in inſtanti,probatur omne quod mouetur, mouetur in tempore ut probatũ eſt ſupra, ſed omne quod ſtat mo- uetur per concluſionem præcedentem, ergo omne quod ſtat,ſtat in tempore.

Duodecima concluſio, Omne quod ſtat in toto uno tẽ pore puta in tota una hora, ſtat in omni parte illius tem- poris probatur, omne quod mouetur in toto uno tempo re mouetur in omni parte illius temporis,ſed omne quod ſtat mouetur ut declaratum eſt. ergo &c.

Decimatertia concluſio, Nõ poteſt dari prima pars ſta tionis,ꝓbatur,non põt dari prima pars motus, quia cum motus ſit continuus eſt diuiſibilis in infinitum. & ſic oĩs pars motus,eſt diuiſibilis in partẽ priorem, & poſteriorẽ ut dictum eſt ſupra, ergo non poteſt dari prima pars ſta- tionis,ꝓbatur ꝯñtia, nam omne quod ſtat mouetur ut di ctũ eſt,ergo ſi in motu nõ eſt prima pars,nec in ſtatione.

Decimaquarta concluſio, Non datur prima pars quie- tis,probatur, non datur prima pars temporis menſurãtis

quietem,ergo non datur prima pars quietis,probatur cõ-ſequentia,omnis quies fit in tempore, ut probatum eſt ſupra,ergo ſi non datur prima pars temporis, nec datur prima pars quietis. Quòd non datur prima pars temporis, probatur ſic,tempus eſt diuiſibile in infinitum,ſicut omne continuum,ergo quælibet pars quantumcunque parua eſt diuiſibilis in partem priorem & poſteriorem, ergo nõ poteſt dari prima pars cum ſemper poſſit habere priorem per diuiſionem.

Decimaquinta concluſio,Id quod mouetur non poteſt eſſe in uno,& eodem loco per duo inſtantia, ſed ſolum ꝑ unum inſtans,probatur.Id quod eſt in uno & eodem loco per duo inſtantia eſt in eodem loco per aliquod tempus,quia inter duo inſtantia cadit tempus, ergo quieſcit, nam quieſcere eſt per aliquod tempus eſſe in eodem loco, ergo ſi id quod mouetur eſt in eodem loco per duo inſtãtia ſimul mouetur,& quieſcit, quod eſt impoſſibile. Ex his ſequitur ꝙ mobile quandiu eſt in motu pro quolibet inſtanti eſt in alio,& alio loco,ſed quõ id poſſit eſſe.Notãdum eſt ꝙ mobile dum mouetur non deſerit ſtatim primum locum,& intrat ſecundum,ſed ſucceſſiuæ & paulatim deſerens partem primi loci, intrat partem ſecundi loci, & quia tam locus primus q̄ ſecundus eſt continuus, ideo poſſunt diuidi in loca diuerſa in infinitũ, ut patet ſi ſumantur duo loca quoꝝ unum ſit cubitale,& ſm cubitale,& mobile etiam ſic cubitale,mobile paulatim deſerens primum intrabit ſecundum & pro quolibet inſtanti erit in alio,& alio loco ſibi æquali,figura patet ibi.

locus primus | | locus ſecundus.

mobile | | Hic terminatur tracta-tus ſecundus ſuper librum ſextum.

INCIPIT TRACTATVS *tertius ſuper ſextum librum.*

IN tertio tractatu excludendi ſunt tres errores.

Primus eſt Zenonis ſtoici qui negabat motum.

Secundus eſt Democriti qui ponebat indiuiſibile ut punctum moueri.

Tertius, eſt Heracliti qui ponebat omnia eſſe in continuo fluxu & motu, & nunquam quieſcere,& ſic negabat quietem.

CAPVT I.

CIrca Zenonem nota, ꝙ Zeno negabat motũ quattuor rationibus quas oẽs ſoluit Ariſt.in 6.phy.prima ratio talis erat,omne quod mouetur ſuper aliquod ſpatium prius tranſit medietatem ſpatij quam totũ ſpatium, ſed medietas ſpatij cum ſit quoddam continuũ habet partes infinitas,eſt enim diuiſibilis in infinitum,ergo omne ꝙ mouetur ſuper aliquod ſpatium pertranſit partes infinitas, ſed partes infinitæ non poſſunt pertranſiri,eſt enim infinitum in pertranſibile ut dictum eſt in tertio phy.ergo nihil mouetur ſaltem motu locali.

Ad hoc dicit philoſophus, ꝙ ſi ſpatium eſſet infinitum actu,ratio ſua concluderet,ſed eſt infinitum ſolum in potentia ſecundum diuiſionem, pro quanto quælibet pars continui adhuc eſt diuiſibilis,&cum dicit Zeno ꝙ partes infinitę nõ poſſunt pertranſiri,uerum eſt de infinitis partibus actu, non autem de partibus infinitis in potentia, concludit ergo Zeno,ꝙ infinitum in potentia pertranſiretur,quod non eſt inconueniens, Nam hoc modo quælibet pars temporis eſt infinita & tamen continuæ tranſit.

Secunda ratio talis erat,omne qđ eſt in loco ſibi æquali & adæquato,aut mouetur, aut quieſcit in tali loco pro aliquo tempore, ſed omne quod mouetur in aliquo tp̃e

puta in hora, in quolibet inſtanti eſt in loco ſibi ęquali, Nam lapis q mouetur in aqua ſemper eſt in tãta aqua circundante lapidem quantus eſt ipſe lapis, ergo omne qđ mouetur in quolibet inſtanti, aut mouetur, aut quieſcit, ſed non mouetur, quia nõ eſt motus in inſtanti, ut ꝓbatũ eſt ſupra, ergo in quolibet inſtanti quieſcit, & ſic ſeq̃tur ꝙ ſagitta quæ etiam uidetur uelociſſime moueri quieſcat.

Ad hoc dicit p̃hs, ꝙ non eſt neceſſe omne quod mouetur in aliquo tempore, ꝙ moueatur, aut quieſcat in quoli bet inſtanti illius tp̃is, quia in inſtanti nec eſt motus nec quies, ſed bene neceſſe eſt, ꝙ moueatur, aut quieſcat in q̃li bet parte ipſius tp̃is, partes autem tp̃is, non ſunt inſtantia, ut dictũ eſt ſupra, ſicut nec puncta ſunt partes lineæ, ideo ratio Zenonis non concludit contra philoſophum, ſed be ne concludit contra Zenonem. Nam quia credebat tempus componi ex inſtanti cogebatur dicere ꝙ mobile quie ſcebat in quolibet inſtanti, & ſic fuit coãctus negare motũ ut neſciens reſpondere prædicto argumento.

Tertia ratio talis eſt, & dr̃ Achilles quaſi inuincibilis, ſic, ſi aliquid mouetur localr̃ ſequitur ꝙ ſi limaca incipit moueri ſuper ſpatium aliquod ꝙ non poſſit attingi à Cane uelociſſimo, quod tñ eſt abſurdũ, & manifeſte falſum probatur ꝯñtia, ſic pono caſum ꝙ limaca tranſiret duos cubitos ſpatij antequam canis incipiat moueri, tunc incipit canis moueri certũ eſt quod in eo tempore in quo canis tranſibit duos cubitos ſpatij iam pertranſitos à limaca ꝙ limaca adhuc modicũ ſpatij pertranſibit, uolo.n. ꝙ limaca continuæ moueatur. Et cum canis pertranſierit duos cubitos adhuc habet tranſire illud modicum ſpatij iam tranſiti à limaca, & eo tp̃e in quo canis trãſibit illud modicum ſpatij, adhuc limaca tranſibit aliud modicum ſpatij, quod nondum tranſiuit canis, & ſic ſemper procedendo ſequitur ꝙ canis nunquam attinget limacam.

Ad hoc dicit philoſophus, ꝙ cum canis incipiet moue ri nõ ſolũ tranſibit duos cubitos ſpatij in hora in q̃ tranſiuit eos limaca, ſed etiam trãſibit plus puta quattuor cubi

tos,&ſic ꝓcedet limacam. Et ideo falſum eſt ꝙ in eodem tempore in quo canis tranſit duos cubitos quod limaca tranſeat modicum ſpacij non pertranſiti à cane in eodem tempore. Nām ut dixi illo tempore canis pertrāſibit duo cubitos & longe plus ita ꝙ non ſolum attinget,imo prę-cedit limacam,uelocius.n.mobile inęquali tempore ꝑtrāſit maius ſpacium q̄ tardius ut probatum eſt ſupra.

Quarta ratio eſt de tribus magnitudinib.quæ eſt pure calculatoria,& eam b.Tho.clare formalizat nec poſſem ei aliquid addere, uideeam in textu commenti 81.& 82.

Nota ꝙ prædictas rationes faciebat Zeno ad deſtruen-dum motum localem rectum, ꝙ autem non detur mo-tus circularis arguebat ſic,corpus circulare ſemper eſt in eodem loco,quia nunquam egreditur polos ſuos, ut pa-tet in rota mota,Ergo non mouetur,quia id quod moue-tur ſemper eſt in alio & alio loco.

Ad hoc dicit phs,ꝙ licet corpus circulare non mutet locum ſecundum ſe totum,tñ mutat ſecundum partes pro-ut una pars ſuccedit alteri.Et hoc ſufficit ad motum circularem.Ad motum rectum uero requiritur ꝙ mobile mu-tet locum ſecundum ſe totum & ſecundum partes ut etiam declaratum eſt in tractatu de loco.

CAP. II.

Circa errorē Democriti, nota quod ipſe ponebat q̄-dam corpuſcula indiuiſibilia ut puncta q̄ dicebat eſſe in ꝯtinuo motu & ex eis formatū eſſe orbē ut recitat phs in.1.phyſ.& dicebantur atoma.i.indiuiſibilia phs,igr̄ arguit cōtra eū,& probat quod nullū indiuiſibi-le ſecundū quantitatem, ut punctus poteſt moueri per ſe licet moueatur per accidens,ad motum.n.corporis per accidens mouentur,ut linea & ſuperficies,& puncta,& accidentia quæ ſunt in corpore mobili,& nota ꝙ dicitur indiuiſibile ſecūdum quātitatem,ut excludamus,ea quæ ſunt indiuiſibilia,ſecundum ſubſtantiam,ut entia incorporea, ut anima & deus &c.Contra Democritum ponit philoſophus tres rationes,ego adduco duas.

Prima ratio, ſi indiuiſibile ut punctus mouetur, ergo dum mouetur, aut eſt in termino à quo, aut in termino ad quem, aut ſecundum partem in uno termino, & ſecundum partem in alio, non datur primum, quia mobile dũ eſt in termino à quo non incepit moueri ſed quieſcit, nec datur ſecundum, quia quando eſt in termino ad quẽ non amplius mouetur, ſed iam motum eſt, nec datur tertium, quia ſi punctus eſſet ſecũdum partem in utroque termino, punctus eſſet diuiſibilis in partes, ergo indiuiſibile non poteſt moueri per ſe.

Secunda ratio talis eſt, ſi indiuiſibile mouetur aut ꝑmo tranſit ſpatium minus, aut maius, aut ęquale ſibi primum quia nihil eſt minus indiuiſibili, nõ ſecundum, quia eſt in ſpatio ſemper ſibi æquali nam tm̃ de ſpatio correſpondet ipſi mobili quantum eſt ipſum mobile, nõ tertium, quia ſpatium æquale indiſibili non eſt niſi punctus in ſpatio, ergo ſi punctus mouetur, neceſſe eſt quod pertranſeat oĩa puncta quæ ſunt in ſpatio, ſed hoc eſt impoſſibile, quia in quolibet ſpatio continuo poſſunt ſignari puncta infinita. Cum ſit diuiſibile in infinitum, & ſic pertranſiret infinita puncta actu uel nunquam ad finem ſpatij perueniret, & ſic patet quod eſt impoſſibile indiuiſibile ſecundum quãtitatem moueri.

CAPVT III.

Circa errorem Heraclyti nota quod ipſe ponebat oĩa ſemper moueri, & nũnquam quieſcere, puta aquam ſemper alterari arborem ſemper augeri & creſcere, cõtra quem arguit phs ꝙ nulla mutatio, nec motus unus idem numero poteſt eſſe infinita, & hoc duplici ratione.

Prima ratio tale eſt. Omne quod eſt inter duos terminos, non eſt infinitum, quia infinitum caret terminis, ſed omnis mutatio & motus ſunt inter duos terminos, ut generatio, & corruptio inter eſſe & non eſſe, atteratio inter duas contrarias qualitates, augumentum & decremẽtũ inter imperfectum, & perfectum quantitatem competentem cuilibet rei ſecundum ſpeciem ſuam, ut augmen

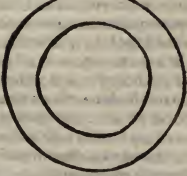
tum in homine eſt ad maiorem quantitatem q̃ augumẽtũ in cane &c.ergo nulla mutatio uel motus eſt infinita.

Secunda ratio eſt ſpecialiter de motu locali recto. Nam q̃ũo motus circularis poſſit eſſe infinitus declarabitur in octauo libro. Motus.n.cœlorum poteſt eſſe infinitus et durare in æternum,ſic ergo arguit philoſophus.

Qđ impoſſibile eſt motum eſſe ad aliquem terminum, impoſſe eſt ꝙ moueatur ad illum terminum, nihil.n. tendit ad impoſſibile, quia actio ſua eſſet fruſtra, ſed omne quod mouetur motu locali recto mouetur ad aliquẽm terminũ ut acquirat ipſum terminum,ſed impoſſibile eſt, ꝙ mobile acquirat terminum diſtantem infinitum, ergo impoſſibile, eſt quòd moueatur ad terminum infinitum, ſi impoſſibile eſt ꝙ moueatur ad terminum infinitum, ergo non datur motus localis rectus infinitus, declaratur etiam exemplo, ſi hinc ad cœlum lunæ eſſet diſtantia infinita ignis nunquam tenderet ad ſphęram ignis,quia cum hæc diſtantia eſſet infinita non poſſet acquirere locum ſibi naturalem,ſimiliter ſi hinc ad Romam eſſe diſtantia infinita nullus tenderet Romam,& breuiter omne mouens & mobile & agens affectat quieſceret in termino ſui motus & ſuæ actiones & ſic patet ꝙ nullus motus nec actio poteſt eſſe infinita,Nunc reſtant quędam argumenta quę ſoluentur infra.

Vltimo quædam argumenta ſoluenda ſunt primũ ꝓbat ꝙ punctus poteſt tangere punctum, & ſic non ſemꝑ eſt linea media,ſignetur punctus in ſuperficie ꝯcaua ſphęrę Mercurij,& ſignetur alius punctus correſpondens puncto priori in ſuperficies connexa ſphærę ipſius lunę.Tunc ſic,hæc duo puncta,aut ſe tangunt,aut nõ,ſi ſic, habetur intentum,ſi non,ergo inter ſphæram Mercurij,& ſphærã Lunæ datur aliquod medium ſpatium,& cum inter duas ſphæras,non ſit aliquod elementum nec aliud corpus replens tale ſpatium ſequitur quod datur ſpatium uacuum contra philoſophum in quarto phyſic. figura de duobus punctis ſignatis patet ibi.

Sphæra



Ad hoc rñdetur, ꝙ ꝓpõ p̄hi quæ eſt hæc, punctus non põt tangere punctum. Intelligitur in eadem ſuperficie puta ſi ſignantur duo puncta in ſuperficie connexa ſphæræ ipſius, huic non pñt ſe tangere, ſi aũt ſignentur in duabus ſuperficiebus ſe tangentibus dico qđ pñt ſe tangere, & iõ cum oẽs ſphæræ ſeinuicem tangant, ut declaraui in tract. de ſphæra, concedo qđ illa duo puncta ſignata ſe tangũt: ſed nota ꝙ non ſe tangunt inquantũ totũ tangat totũ uel pars tangat partẽ cum nec totum nec pars ſit in puncto, ſed dñr ſe tangere in hoc ſenſu, ꝙ nihil eſt medium inter ea uel ſ̄m omne id ꝙ ſunt, ſunt ſimul, patet igitur qũo ſit intelligenda propoſitio philoſophi.

Secundum probat quod non oẽ mobile per ſe ſit ſub̄a corporea, imo aliquod accñs per ſe mouetur, ſic, ſuperficies parietis per ſe mouetur de albedine ad nigredinem qñ per artificem denigratur ut patet, & tñ ſuperficies eſt accidens, ergo aliquod accidens per ſe mouetur.

Ad hoc dr̃, ꝙ propoſitio p̄hi ſic habet intelligi, omne qđ mouetur primo & per ſe eſt ſubſtantia corporea, & tunc dico ad argm̃: ꝙ ſuperficies non primo, & per ſe denigratur, ſed in uirtute ſubſtantiæ ipſius parietis: ſicut.n. ſuperficies nõ eſt receptiua coloris, niſi in uirtute ſubſtantiæ: ut declaratum eſt in prædicamentis: ſic nec mouetur de colore ad colorem ꝯtrarium niſi in uirtute ſubſtantiæ.

Tertium probat idem ſic, ſi omne mobile eſt corpus,

quia omne mobile eſt diuiſibile,ergo pari rõne omne cor pus eſt mobile,cum omne corpus ſit diuiſibile,ſed hoc eſt falſum,quia corpus mathematicum eſt corpus & eſt diui bile,& tamen non eſt mobile, quia mathematica abſtra hunt à materia,& à motu,ergo non eſt mobile.

Ad hoc dicitur, ꝙ licet omne mobile per ſe ſit corpus, non tñ econuerſo niſi ſic determinetur,omne corpus phy ſicum eſt mobile.Nã ad hoc quod aliquid moueatur mo tu phyſico eſt neceſſe ꝙ habeat in ſe naturam:quę eſt ꝑn cipium motus,natura uero dicitur materia,& forma, ergo omne mobile per ſe eſt compoſitum eſt materia,& for ma, & hoc eſt corpus phyſicum.Cõcedatur,ergo ꝙ om ne corpus phyſicum eſt mobile:non tamen omne corpus abſolute, ut excludamus corpus mathematicam, quod non eſt compoſitum ex materia ſenſibili,& forma natura li,ſed ſolum dicit trinam dimenſionem.

Quartum probat,ꝙ non omne ꝙ generatur prius ge nerabatur, ſic generatio ſit in inſtanti, ergo non omne quod generatur prius generabatur: probatur añs:forma ſubſtantialis eſt indiuiſibilis,non.n.ſuſcipit magis & mi nus ut declaraui in prædicamento ſubſtantiæ, ergo intro ductio eius eſt in inſtanti, ſed generatio eſt introductio formæ in materia,ergo generatio eſt in inſtanti.

Ad hoc dicitur,ꝙ generatioſumitur dupliciter. Primo pro ipſa ſola introductione formæ in materia diſpoſita,& ſic concedo ꝙ eſt in inſtanti,nec id quod generatur prius generabatur.Secũdo ſumitur pro alteratione præuia,qua generãs diſponitur materiam ad introductionem formę, & pro ipſa introductione formæ, & ſic dico ꝙ generatio hoc modo eſt in tempore, & ſic intelligit p̃hs quod id quod generatur,id eſt diſponitur ad formam, prius gene rabatur.i.prius diſponebatur.

Quintum probat ꝙ aliquid mouetur localiter in inſtã ti: ſic,lumen qnod cauſatur in mane in toto noſtro hemi ſphærio diffunditur à ſole in inſtanti ab Oriente ad occi dens,ſi enim diffunderetur in tempore antequam eſſet il

luminata pars occidentalis, magna pars diei iam pertran ſiſſet, ergo lumen mouetur localiter in inſtanti.

Ad hoc dicitur, ꝙ argumentum peccat in duobus. Primo ſupponit lumen eſſe corpus, quod tñ eſt falſum, quia cum aer ſit corpus & lumen recipiatur in aere duo corpora eſſent ſimul, non. n. aer cedit qñ recipit lumen. Secundo ſupponit ꝙ illuminatio ſit motus localis qđ eſt falſum: nam ſm philoſophum eſt mutatio, & non motus, ſicut .n. generatio ſumpta pro introductione formæ eſt terminus & finis alterationis præuiæ, ita illuminatio eſt terminus motus localis circularis quem facit ſol ſub noſtro hemiſphærio in nocte. Quando. n. in mane attingit primũ punctum. Orientis ſtatim in uno inſtanti illuminat totũ hemiſphærium noſtrum, licet hæc illuminatio augeatur ſm ꝙ magis ac magis aſcendit ſuper noſtrum hemiſphærium. Ad argumentum ergo negatur. conſequentia, nam illuminatio non eſt motus, ſed mutatio quæ fit in inſtanti, hic terminatur totus ſextus liber phyſicorum.

EPITOME

SVPER SEPTIMO LIBRO PHYSICORVM.

IN SEPTIMO libro phyſicorum, philoſophus determinat quod datur unus primus motor in communi: & unus primus motus in octauo libro declarabit in particulari quis eſt ille primus motus, & qualis eſt, & dicet quòd eſt motus cœli qui eſt circularis, & perpetuus ſecundum ipſum philoſophum, & dicet quis & qualis eſt ille primus motor

à quo pendet omnis motus,& à quo omnes alij motores accipiunt uirtutẽ mouẽdi. Et dicet ꝙ ipſe eſt infinitæ uirtutis nullam hñs quantitatem,ſed pen tus incorporeus.

Hunc ſeptimum librum diuidimus in duos tractatus.

In primo ꝓbabitur ꝙ datur unus prim⁹ motor in cõi.

In ſecundo determinabitur de comparatione motuum adinuicem.

PRimum tractatum diuidimus in tria capita.

In primo probatur ꝙ datur unus motor primus.

In ſecundo ꝓbabitur ꝙ mouens & mobile in quolibet motu ſunt ſimul, & aliquo modo ſe tangunt.

In tertio declarabitur, ꝙ alteratio primo, & per ſe non eſt in prima, nec ſecunda,nec quarta ſpecie qualitatis, ſed ſolum in tertia ſpecie.

CAPVT I.

CIrca primũ caput prępontuntur duo ex quibus ꝓbatis concludetur ꝙ datur primus motor. Primũ quod prępontur eſt hoc,omne quod mouetur ab alio mouetur,ita quòd nihil mouet ſeipſum ſecundum ſe totum. Hoc probatur hic in 7.libro,& in 8. In 7.libro ſic omne ꝙ mouetur,aut mouetur uiolenter,aut naturaliter, ſi uiolenter. ergo mouetur ab altero .ſ. ad impellente ipſum contra naturam ſuam,ut cum lapis mouetur ſurſum mouetur ab impellente lapidem,ſi naturaliter: uel eſt animatum,uel inanimatum, ſi eſt animatum mouetur ab altero.i.ab anima,nam anima eſt cauſa motus progreſſiui, uel alterius motus inanimato,ſi inanimatũ ut graue, puta lapis,uel leue,iterũ mouetur ab altero, & probatur ſic, omne totum mouetur ad motum ſuarum partium, nam quia partes mouentur totũ mouetur. ergo motus rei inanimatæ dependet à motu partium ſuarum,& ſic mouetur ab altero,i,ad motũ ſuarum partium. Quòd omne totum mouetur ad motum ſuarum partium ſic probat philoſophus,quieſcentibus partibus qnieſcit totum, ergo ad motum partium mouetur totum. Hæc ratio quantũ ualeat declarabitur in ſolutione argumentorum. Improba-

tur.n.à Galeno & ab Auic. patet igitur ex dictis, ꝙ nihil mouet ſeipſum,ſed omne quod mouetur,mouetur ab altero,quomodo hæc propoſitio etiam probetur in octauo lib.tunc dicetur,illa.n.probatio eſt melior & reſoluta.

Secundum, ꝙ præponitur eſt hoc, in mouentibus & mobilibus non proceditur in infinitum, ſed eſt ſtatus in aliquo uno primo mouente,et hoc probabitur ſic in 7. ratione quidem debili quæ pro nunc ſufficit. Nã in octauo probabitur rõne efficaci,ſic igitur arguitur, ſi proceditur in infinitum in mouẽtibus,& motis.ergo A, mouetur A, B,& B,mouetur A,C,& C,mouetur A,D,& D,mouetur A, B,E,& ſic in infinitum,ſed hoc eſt impoſſibile, qa in una hora daretur motus infinitus,qñ.n.A,mouetur & B,& C, & D,& E,& alia mouentur,ſed iſta mouentia, & mobilia faciunt motum infinitum, Infinitorum.n. mobilium infinitus eſt motus, ſed dicet aliquis mobilia, & mouentia infinita faciunt motus infinitos numero, quia quodlibet mobile facit unum motum, non tamen ex hoc ſequitur ꝙ in una hora ſit unus motus numero infinitus.

Ad hoc dicit pħs,ꝙ ſi ponatur caſus ꝙ omnia mobilia & mouentia infinita adinuicem continuentur, & fiat ex eis unum mobile continuum infinitum, tunc cauſabunt unum motũ numero infinitum in una hora,quod eſt impoſſibile.Et nota ꝙ licet repugnet in particulari ex omnibus mobilibus fieri unum continuum, non tñ repugnet cõſiderando mobilia,ut mobilia ſunt,ſicut licet repugnet animali, ut homo eſt, habere alas non tamen repugnet animali conſiderando animal in communi, non ergo ꝓceditur in infinitum in mouentibus,& motis, hæc ratio, ut dixi obſcura eſt,ſed ſuſtine uſque ad octauum librum.

Ex his duobus præpoſitis probat pħs, ꝙ datur primũ mouens quod mouet omnia alia, & non mouetur, imo eſt immobile,ſic. Certum eſt quod aliquid mouetur puta lapis, ergo mouetur ab altero, moueatur à manu, quæro de manu,aut mouetur, aut non,ſi mouetur. ergo mouetur ab altero,moueatur à brachio,aut mouetur,aut non,

ſi mouetur.ergo mouetur ab altero,moueatur à Socrate, quæro de Socrate,aut mouetur,aut non,ſi mouetur, mouetur à cœlo,quæro de cœlo,aut mouetur,aut non,ſi mouetur,moueatur ab intelligentia, quæro de intelligentia, aut mouetur, aut non, ſi mouetur, moueatur à ſuperiori intelligentia.Et cum non ſit procedere in infinitũ in mouentibus,& motis.ergo tandem deueniemus ad unã ſubſtantiam ſeparatam quæ mouet omnia alia, & ipſa non mouetur. Et ſic ipſa erit primum mouens.Hæc probatio iterum fortificabitur in octauo libro.

CAPVT II.

Circa ſecundum cap. probat philoſophus ꝙ in omni genere motus mouens, & motum ſunt ſimul, & ibi fient duo primo declarabitur concluſio,ſecũdo probabitur in omni genere motuum.

Circa primum duo ſunt declaranda, primo qũo accipiatur ly mouens.Secundo qũo ſumatur ly ſimul,pro primo nota quod mouens eſt duplex.ſ.mouens ut finis, ſic lucrum mouet uoluntatem mercatoris,& mouens,ut efficiens,ſic Plato mouet lapidem ſurſum,item mouẽs,ut efficiens eſt duplex, ſimiliter mobile.ſ.remotum & ułe, ſic ſol eſt mouens uel efficiens inferiora corpora, & mouens proximum, uel immediatum ſicut hic ignis calefacit hãc aquam,& hic homo generat hunc hominem, in concluſione ſic intelligitur,in omni gñe motus mouens, ut efficiens proximum,& immediatum, & motum proximum ſunt ſimul.Secundo nota quod aliqua ſunt ſimul qa ſunt in eodẽ loco,ut diximus in quinto, & ſic non accipitur ſimul in cõcluſione prędicta,quia cum omne mouẽs phyſicũ, & mobile ſint corpus, duo corpora eſſent in eodem loco ꝙ eſt impoſſibile, ut declaratur in 4. phy. Secundo aliqua dñr ſimul quia ſe tangunt, & inter ea nullum eſt medium,ſicut duæ tabulæ in naui conclauatę dñr eſſe ſimul, et hoc modo ſumitur ſimul in concluſione præmiſſa, ſic ergo formetur concluſio, in omni gñe motus mouens efficiens proximũ & motum proximum ſunt ſimul

.i.ſe tangunt,& nihil mediat inter ea, nunc probanda eſt concluſio ſic. In omni motu locali,& in augumento ad decremento,& in alteratione,mouens proximum,et motũ proximum ſe tangunt.ergo et in omni gñe motus probatur conſequentia,quia non ſunt plures ſpecies motus q̃ iſtæ,ut dictum eſt in 5.phy.ergo ſi probatur ꝙ in his mouens, & motum ſe tangunt uerum erit ꝙ in omni genere motus,mouens & motum ſunt ſimul.i.ſe tangunt.

Quod in omni ſpecie motus localis mouens, & motũ ſint ſimul probatur ſic, ſpecies motus localis ſunt quattuor.ſ.pulſio,uectio,tractio,& uertigo,et in his omnibus mouens proximum, & motum proximum ſe tangunt. Antequam probetur minor diffiniendæ ſunt,& diuidendæ prædictę ſpecies motus localis.

Pulſio eſt motus quo mouens facit à ſe diſtare uel elõgare mobile.

Pulſio diuiditur in impulſionem, & expulſionem,impulſio eſt motus quo mouens à ſe pellit mobile nec deſerit ipſum uſque in finem motus.

Expulſio eſt motus quo mouens à ſe pellit mobile, nec comitatur ipſum uſq; in finem motus,ſed deſerit illud.

Vectio eſt motus mobilis;quo mouetur ꝑ accidens ad motum ipſius uehentis.ut dũ Socrates defertur naui, aut equo eſt uectio, quia Socrates mouetur ad motum equi uehentis;qui quidem equus mouetur per ſe.

Tractio eſt motus quo mobile mouetur ad mouens,ut propinquetur ipſi mouenti,& ſic tractio opponitur pulſioni,nam in pulſione mobile diſtant à mouente, ſed in tractione mobile propinquat mouenti.

Tractio ſit tribus modis.Primo aliquid trahit mobile, ut finis,ſic lucrum trahit mercatorem Venetias, ſic intelligitur poeta,trahit ſua quẽq; uoluptas.Secũdo aliquid trahit mobile,ut alterans & cauſans in eo quandam qualitatem,ſicut ambra calefacta ex cõfricatione trahit paleam, ſicut magnes.i.calamita trahit ferrum,nã ex ꝯtractu calamitę ferrum recipit qualitatem occultam qua trahitur fer

rum. Tertio aliquid trahit mobile motu locali tantum ſi⸗ne alteratione, ut cum trahitur nauis ad litus &c. Et hoc tertio modo conſideratur ibi à philoſopho.

Vertigo eſt motus cōpoſitus ex pulſione & tractione, nā qñ mouens mouet mobile uertigine.i.circulariter. In prima parte motus à ſe pellit mobile: ī ſecūda parte mot⁹ ad ſe trahit mobile,ut patet ad ſenſum deſcripto circulo.

Poſitis his diffinitionibus probatur minor.ſ.ꝙ in om⸗ni ſpecie motus localis mouens proximū, & mobile ſint ſimul,ſic,in pulſione mouēs facit à ſe diſtare mobile, ſed hoc non eſſet niſi in ꝑncipio motus mouens tangeret mobile:ut nunquam diſtabit lapis à me, niſi proijciam eum & ſit tangam:aut mediante manu,aut brachio &c. Ergo patet quod in pulſione ſaltem in principio motus, mo⸗uens proximum & mobile ſunt ſimul.

In tractu ex diffinitione ſua mobile propinquat mouē⸗ti,& non deſeritur mobile donec propinquauerit. ergo ſi non deſeritur à mouente: tangitur à mouente. Et ſic in tractu mouens: & motum ſunt ſimul.

In uectione probatur: quicquid uehitur, aut uehitur motu qui eſt pulſio, aut tracto,aut motu ꝓgreſſiuo, & id quod uehitur ſemper hæret ipſi uehenti,ut ęquitator hæ⸗ret ęquo: & nauta eſt in naui.ergo patet ad ſenſum ꝙ in uectione mouens,& mobile ſunt ſimul.

In uertigine ꝓbatur, uertigo componitur ex pulſu, & tractu,ſed ī pulſu & tractu,mouēs & motū ſunt ſimul,ut ꝓbatū eſt.ergo in uertigine mouens & motū ſunt ſimul.

Quòd in alteratione,alterans proximum & alteratum ſe tangunt,probat ſic philoſophus,in motione quæ eſt ſe⸗cundum ſenſum exteriorem, ut ſ̄m uiſum auditum &c. Mouēs proximum & motum ſunt ſimul.ergo in omni al⸗terationem id uerum eſt, ꝯñtia probabitur in cap.3. qm̄ ibi declarabitur quod nulla eſt alteratio primo & per ſe niſi in tertia ſpecia qualitatis, in qua ſunt qualitates paſ⸗ſibiles cauſantes paſſionem in ſenſu exteriori, ut etiam de⸗clarauimus in Compendio maiori ſuper logicam in præ⸗

dicamentis.Nunc quidem probabitur antecedens.

Et ꝑmo in uiſu,& in hoc motu qui eſt uidere eſt neceſſe quod ſimilitudo rei uiſibilis recipiatur i aere qui eſt medius inter rem uiſibilē & oculū,& ſic differatur ad oculū, tūc ſic, ſimilitudo rei uiſibilis eſt mouēs oculum ad uidēdum,& hæc ſimilitudo tangit oculum, cum per aerem inter medium differatur ad oculum , ergo in hoc motu qui eſt uidere mouens proximum et mobile ſe tangunt.

Secūdo ꝓbatur in auditu . Nā ſonus eſt mouēs auditū, nō pōt mouere niſi differatur ad aurē intrinſecæ,cuius ſignū ē, ꝙ ſi obturaē auris nō ſentitur ſon⁹, ergo i hoc motu,neceſſe eſt mouēs ꝓximū qđ eſt ſonus tangere mobile ꝙ eſt quædam miringa in aure,ut dicetur in 2.de anima.

Tertio probatur de odoratu, in hoc motu qui eſt odorare neceſſe eſt ſpeciē odoris differri uſqꝫ ad nares intrinſecę,ergo in hoc motu concluſio eſt uera , mouens.n.qui eſt odor tangit nares intrinſecę.

Quarto probatur in guſtu,& tactu ſimul.Nā nō fit guſtatio niſi ſapor tangat linguam in qua fundatur guſtus, nec fit tactus niſi aliquod calidum,aut frigidū durū , aut mole uniatur alicui parti corporis qua aliquid tangitur . Nā ut dicemus in 2. de aīa ſenſus tactus fundatur in toto corpore,patet igr̄ ꝙ in oī motu alterationis quæ eſt ſecundum ſenſus exteriores mouēs proximum, & mobile ſunt ſimul . Nota tamen quod in oīs motibus ſecundum ſenſum ſolum odoratio,& guſtatio & tangere eſt uerę alteratio,ut dicemus in 2.de anima pro nunc ſupponatur.

Quòd in augmento & decremento,mouens & motū , id eſt augmentans , & augmentatū ſint ſimul probat ſic, augmentum fit prout aliquid opponitur priori quanto, ut fit augmentum in domo,prout noui lapides apponuntur priori parieti, ſed augens non poteſt apponere niſi tāgat id cui apponitur,ut patet ad ſenſum, ergo augens & auctū &ſunt ſimul & ſe tangunt Decrementum autem fit prout aliquid ſubtrahitur à priori quanto, ut, qñ à ſitula aquæ ſubſtrahitur cyathus aquæ , ſed nō poteſt fieri ſub

tractio niſi ſubtrahens proximum tangat id à quo aliqd ſubtrahitur, ut patet ad ſenſum, ergo & in decremẽto mouens & motum ꝓxima ſunt ſimul. Et ſic patet ꝙ in omni genere motus mouens proximum & mobile ſunt ſimul, uel ſunt unita, uel ſe tãgunt ꝙ idẽ eſt. Hæc de 2. ſufficiãt.

CAPVT III.

Circa tertium cap. probandũ eſt, ꝙ omnis alteratio primo & ꝑ ſe nõ ſit niſi in tertia ſpecie qualitatis, ubi ſituantur obiecta quinque ſenſum exteriorũ.

Et primo probatur, ꝙ non ſit alteratio in quarta ſpecie qualitatis quæ eſt forma uel figura, quæ qualiter differãt declaraui in compendio maiori ſuper logicam in prædicamentis, ſic igitur probat pħs, in quibuſcunque qualitatibus eſt alteratio, qualitas prædicatur in recto, & concreto de ſubiecto alterabili, & ſubiectum prædicatur de qualitate, ut hęc aqua eſt calida & econuerſo, calida eſt aqua, Item Plato eſt ſanus, & ſanus eſt Plato, ſed in quarta ſpecie qualitatis forma & figura non prædicantur in recto de ſuo ſubiecto, nec ſubiectum prædicatur de figura, & forma in recto, hæc. n. falſa, triangulus eſt lignum, uel lignum eſt triangulus, ergo ſignum eſt ꝙ non eſt alteratio in quarta ſpecie. Præterea quando aliquid alteratur non perficitur imo imperficitur, nam alteratio propriæ eſt qñ in ſubiecto recipitur accidens diſconueniens, ut cum hõ infirmatur, ſed cum ſubiectum recipit figuram uel formã ſuam perficitur, quia per ipſam habet eſſe, ergo non eſt alteratio ſecundum formam & figuram.

Secundo probatur, ꝙ non ſit alteratio primo & per ſe in prima ſpecie ubi ſunt habitus, & diſpoſitiones corporeæ & intellectuales, & morales.

Et primo in habitibus corporis, ut eſt agilitas, ſanitas, robur, pulchritudo &c. quos enumeraui in Cõpendio minori ſuper logicã paruam in ꝑdicamentis, ſic igitur ꝓbat pħs in relatione non eſt alteratio. Cum in ea non ſit motus, ut probatum eſt in 5. lib. ſed iſti habitus corporei dñt relatione, ut patet in diffinitionibus ſuis. Nam agilitas di

cit reſpectum ad opus expeditum. Ille.n.agilis eſt ꝙ expeditæ ſe mouet ad agendũ,& ſanitas dicit adæquationẽ humoꝝ quæ adęquatio eſt relatio,& pulchritudo dicit ꝓportionem debitam oĩum membroꝝ,quæ ꝓportio eſt rĩo, & ſic de alijs,ergo in his habitibus non eſt alteratio,qũo iſti habitus dicant relationẽ uidebitur in ſolutione argõꝝ.

Secundo ꝓbatur, ꝙ nõ ſit alteratio in habitibus moralibus qui ſunt fortitudo temperantia &c.& probatur ſic, uirtus eſt quædã perfectio uirtuoſi, perficit.n.opus eius. Nam uirtus in 2.ethic. eſt quæ bonũ facit hñtem & opus ſuum redit bonũ,tunc ſic,uirtus perficit uirtuoſum, ergo qñ recipitur uirtus non eſt alteratio in uirtuoſo, uanũ.n. eſt dicere ſubiectũ alterari qñ perficitur,ut dictum eſt etiã de forma & figura,ſic patet quod ſecundum habitus morales non eſt alteratio. Nota tñ ꝙ antequam recipiatur uirtus,p̃cedit aliqua alteratio in appetitu ſenſitiuo qua diſponitur hõ ad ſuſcipiendam uirtutem. Nam ſecundum Stoicos eſt neceſſe oẽm paſſionẽ remoueri ab appetitu ſenſitiuo,quia dicebant uirtutem eſſe quandã impaſſibilitatẽ .i.remotionem oĩum paſſionũ, uel ſecundum Peripateticos eſt neceſſe paſſiones moderari & frenari, quia dñt uirtutẽ eſſe mediũ inter duo extrema,ut fortitudo eſt mediũ inter timores & audacias,ſed paſſiones non pñt remoueri,nec ẽt temperari ſine alteratione, ut diffuſius conſtabit in 2.de aĩa,ergo ad hoc qđ recipiatur uirtus in hoĩe eſt neceſſe ꝙ p̃cedat aliq̃ alteratio ĩ hoĩe diſpoſitio ad uirtutẽ.

Tertio ꝓbatur,ꝙ non ſit alteratio in habitibus intellectualibus quæ ſunt ſciẽtia,ſapientia,prudẽtia &c.ſic,id ꝙ recipitur in intelľu per ſolã quietationem paſſionũ & reſidentia motuũ inordinatoꝝ qui ſunt in hoĩe nõ recipitur ꝑ alterationẽ,ſed ſcientia & ſapiẽtia recipiũtur in intellectu ꝑ quietationẽ,& paſſionẽ,& reſidentiã motionũ quæ ſunt inordinatę,ergo habitus intellectuales nõ recipiunt in intelľu ꝑ alterationẽ,ꝓbatur minor,ex duplici exẽplo. Primũ eſt,ſi qs iam acquiſita ſciẽtia inebrietur, aut ĩfirmetur,aut opprimať magna triſtitia nõ p̃t uti ſciẽtia iã acq-

ſita. Cum uero mot' ebrietatis quieuerit & ſanus erit, aut à calamitate liberabitur, tunc ueluti quieſcens uti poterit ſcientia acquiſita, ergo ſignum eſt ꝙ ſcientia cauſatur per quietationem motuũ & paſſionum. Inde prouenit propoſitio famoſa Ariſt. ſ. ſedendo, & quieſcendo ſit anima prudens Secundum exemplum eſt, ꝙ pueri & iuuenes male addiſcunt, & cum difficultate ſpeculantur, quia plurimus motus corporis eſt in eis. ſ. augumentum, & ſequũtur motus paſſionum, ideo nec ſunt conuenientes auditores ęthicæ, ut inquit phs in 1. ethi. Cum paſſiones dominẽtur eis, ſi aũt per uirtutem moralem & bonos mores ac exercitũ ſtudendi quieſcant à paſſionibus tunc optime fiunt ſcientes, ut ſeniores qui iam ex ætate à paſſionibus quieſcunt, ſuper omnia, aut ſuffragatur caſtitas addiſcẽti, ut teſtatur Cõment. in 7. phy. cõm. 20. ergo claꝝ eſt, quod ſciẽtia cauſatur ex quiete, & reſidentia motuum inordinatoꝝ, & paſſionum, & non per alterationem. Et ſic patet ꝙ in prima ſpecie qualitatis non eſt primo & per ſe alteratio. Non ꝓbat philoſophus ꝙ non ſit in ſecunda ſpecie quæ eſt naturalis potentia, uel in potentia, quia tales qualitates inſunt rebus à natura, & conſequuntur formam ſubſtantialem, unde eadem generatione producitur Socrates & riſibilitas ſua, & anima & omnes potentiæ ſuæ, potius ergo producuntur gñatione quam alteratione, & ſic patet ꝙ oĩs uera & ꝓpria alteratio eſt ſolum in tertia ſpẽ qualitatis.

Nota tñ ꝙ cauſa acquirendi ſcientiam per quietationẽ paſſionum, potius eſt ſecundum mentem Platonis quàm ſecundum Ariſtot. ſed pro nunc ſufficiat. Quoniam in tertio de anima, de his plenus tractatus erit.

Vltimo ſoluẽda ſunt quędã argumenta contra ꝑdicta.

Et primũ probat, ꝙ hæc propoſitio ſuprapoſita ſit falſa. ſ. quieſcentibus partibus quieſcit totum. Contra quam ſic arguit Auicẽna, hæc propoſitio eſt impoſſibilis in aliquo mobili puta in cœlo, nam partes cœli non pñt quieſcere, ergo ex ea ſequitur impoſſibile. ſ. totum quieſcit, ex uno enim impoſſibili ſequitur aliud impoſſibile, ut ex eo

ꝙ homo eſt lapis,ſequitur quod eſt inanimatus. Cum ergo illa ratio procedat ex impoſſibili & falſo non poteſt ꝑ eam probari hæc concluſio omne mobile inanimatũ mouetur ab altero,quia ex falſo non probatur uerum,ut dicitur in primo poſteriorum.

Ad hoc rñdet b.Tho.& Cómen.in comm.2. qđ Ariſt. loquitur ſolũ ꝯditionalr ſic,ſi partes alicuius mobilis quieſcunt totum mobile quieſcit, poteſt autem ꝯñtia facta in conditionali eſſe bona licet añs,& ꝯñs ſint impoſſibilia ut hic,ſi homo eſt aſinus homo eſt rudibilis, ex hoc tñ non ponitur in eſſe.ſ.ꝙ homo ſit aſinus nec ſit rudibilis, ſic in propoſito hæc conſequentia eſt bona, ſi partes mobilis quieſcunt puta partes cœli totum cœlum quieſcit,pp hoc tamen non dicit phs quod partes cœli quieſcant,bona ergo eſt ratio philoſophi, quia tantum loquitur códitionaliter,Auicenna autem credebat ꝙ loqueretur de ineſſe & de facto,ideo argumentum ſuum non concludit.

.. Secundũ ꝓbat,ꝙ nõ oẽ mouens tangat mobile ſic ſol calefacit terram,& tñ nõ tangit terram, itẽ manus mouet lapidẽ baculo,& tñ non tangit lapidem,item ignis calefacit manum tpe hyemali,& tamen non tangit manum.

Ad hoc omnia reſpondetur,ꝙ nõ ſumitur mouens, & motum proximum.Nam ſol primo cauſat aliquam qualitatem in cœlo Veneris,qđ eſt contiguũ cœlo Solis, & cœlum Veneris cauſat ſimiliter aliquid in cœlo Mercurij, & cœlum Mercurij in Luna, & Luna in igne,& ignis in aere,& aer in terra. Et omnes cœli ac elementa ſe tangunt, Sol igitur ꝑ hęc omnia media mouet ac calefacit terram. Et ſic ꝑ hæc media tangit terram, ſilr manus tangit baculũ,& baculus tangit lapidem,baculusq́; eſt mouens proximum.Nam eſt motus à manu,& eſt mouens lapidem, ſilr ignis tangit aerem inter medium inter ipſum ignem, & manũ meam,& aer tangit manũ meam. Ignis primo calefacit aerẽ,aer calefactus calefacit manũ,ſicq́; mouens proximũ eſt aer,nam eſt motũ & mouens,motũ quidem quia calefit ab igne,mouens autem quia calefacit manũ.

Tertium probat, quod in acquiſitione ſcientiæ eſt alte-ratio ſic, in acquiſitione ſcientię, ut patet per experientiam eſt maximus labor, & aliquando adiſcens infirmatur, ali-quando capite dolet & grauatur, ergo ibi eſt alteratio.

Ad hoc reſpondet b. Tho. quod ſubiectum receptiuum alicuius accidentis eſt triplex. Primum eſt, quando eſt ſuf-ficienter diſpoſitum & nullum eſt impedimētum in ipſo. tunc ſtatim recipit accidens, ut aer ſerenus eſt, ſufficienter ad lumen diſpoſitus, & ideo ſtatim ad præſentia ſolis reci-pit lumen. Secundum eſt, quando non eſt diſpoſitum ad recipiendum accidens, ſe indiget alteratione ut diſpona-tur, ut ſtannum ſecundum ſe nō eſt diſpoſitum ad formā ſcutellæ, ſed indiget, id eſt liquatione calefactione, ut reci-piat illam formam. Tertio eſt quando ſecundum naturā ſuam eſt diſpoſitum, ſed eſt aliquod impedimentum pro-hibens, ut cum aer eſt plenus nebulis eſt quidem diſpoſi-tus ex ſe ad lumen, ſed indiget aliqua alteratione præcedē-te remouente tale impedimentum, puta calefactione ſolis reſoluente nebulas, ſic eſt de intellectu humano, ipſe qui-dem ex ſe eſt aptus ac diſpoſitus ad recipiendum ſcientiā, ſed quia homini plura inſunt impedimenta quibus prohi-betur recipere ſcientiam, ut ſunt motus corporis, infirmi-tas, debilitas ſenſuum, impetus paſſionū, ideo indiget ali-qua alteratione præcedente qua' remoueatur hæc impedi-mēta, dico igitur ad argm̄, quod ille labor, aut infirmitas non eſt ex parte intellectus, ſed ex parte corporis corrupti-bilis & alterabilis. Et ideo cum anima erit ſeparata, null' ei erit labor in ſpeculando. Hic terminatur primus tra-ctatus ſuper ſeptimo phyſicorum.

TRACTATVS SECVNDVS ſuper ſeptimo phyſicorum.

IN hoc ſecundo tractatu agenda ſunt tria. Primo declarabitur quotuplex eſt compa-ratio & quot requirantur ad proprijſſimā comparationem.

Secundo declarabitur in communi qui mo

tus ſint comparabiles adinuicem.

Tertio declarabitur quomodo comparantur ponendo aliquas regulas comparationis.

CAPVT I.

Circa primum nota, ꝙ comparatio uera, & abuſiua ſumitur tripliciter. ſ. communiter propriæ & propriſſimæ. Comparatio communis eſt qñ illud p̄dicatum in quo aliqua duo cōparantur cōuenit utriq; ſecundum unam rationem ſaltem analogam, ut ſubſtantia eſt perfectior accidente, nam perfectum p̄dicatur de ſubſtantia, & de accidente ſicut ens, ens autem ſecundum b. Tho. prædicatur analogicę de prædicamentis, & de ſubſtantia, & accidente, ſimiliter dum dico deus eſt melior & ſapientior creatura, ibi eſt cōparatio communis, quia bonitas, & ſapientia prædicantur analogicę de deo & creatura, nam creatura nō eſt bona niſi quia habet ordinem ad deum. Comparatio propria eſt qñ excrema comparabilia ſunt eiuſdem generis, uel ſpeciei ſpecialiſſimæ, prædicatũ aũt in quo comparantur eſt ſemper ſpecies ſpecialiſſima, exemplum primi, coruus eſt nigrior columbo, coruus & columbus ſunt eiſdem generis, quia continentur ſub animali, nigredo autem ſpecies ſpecialiſſima in qua comparantur, exemplum ſecundi Plato eſt albior Socrate. Comparatio propriſſima eſt qñ prædicatum in quo extrema comparantur eſt ſemper ſpecies ſpecialiſſima, & extrema comparabilia ſemper ſunt eiuſdem ſpeciei ſpecialiſſimę, ut Plato eſt albior Socrate, & de hac principaliter loquitur p̄hs in 7. phyſico. & dicit ꝙ tres conditiones requirit.

Prima eſt, quod prædicatum in quo fit comparatio prædicetur de utroq; extremo comparabili uniuocę et nō æquiuocę, propterea hæc comparatio nulla eſt, uox Socratis eſt acutior acu uel gladio, nam acutum eſt æquocum, nam ut prædicatur de uoce non prædicatur de acu, nam uox dicitur acuta quæ fortiter penetrat auditum, acus dicitur acuta quæ fortiter penetrat tactum uel corpus denſum.

Secunda conditio eſt,ꝙ prædicatum in quo fit compa ratio debet habere idē ſuſceptiuū.i. debet recipi in utroq; extremo comparabili eodem modo,uñ hæc cōparatio eſt bona, Plato eſt albior Socrate quia albedo recipitur in utroque inquantum habent ſuperficiem quę eſt immedia tum ſubiectum coloris, hæc autem comparatio nulla eſt .ſ.uox Socratis eſt maior Socrate,quia magnitudo recipi tur in Socrate prout eſt ſubſtantia,ſed magnitudo recipi tur in uoce prout uox eſt ſonus fortiter immutās auditū.

Tertia conditio eſt,ꝙ ṕdicatum in quo fit comparatio debet eſſe ſpecies ſpecialiſſima,& ſimiliter extrema cōpa rabilia,ꝑpea hæc comparatio non eſt proprijſſima, Pla to eſt ſapientior,uel doctior Socrate,qm̄ doctrina eſt ge nus,Cuius ſpecies ſunt doctrina logicæ, doctrina philo ſophiæ,doctrina geometriæ &c.Hæc autem eſt proprijſſi ma Plato eſt magis geometra q̃ Socrates, qm̄ geometria in qua ↄueniunt eſt ſpecies ſpecialiſſima,& extrema cōpa rabilia ſut eiuſdē ſpeciei.ſ.Plato,& Socrates,ſimiliter hæc non eſt proprijſſima,equus eſt pulchrior agno,quoniam pulchritudo non eſt ſpecies ſpecialiſſima, nec equus & aſinus ſunt eiuſdem ſpeciei ſpecialiſſimæ,igitur proprijſſi ma comparatio habet has conditiones, ſcilicet prædica tum in quo fit comparatio ſit uniuocum, & recipiatur in utroque extremo eodem modo, et ſit ſpecies ſpecialiſſima atque extrema comparabilia ſint eiuſdem ſpeciei. Hæc de primo ſufficiant.

CAP. II.

Circa ſecundum.ſ.qui ſint motus cōparabiles adin uicem,ita ꝙ unus poſſit dici equæ uelox ſicut al ter,uel uelocior,aut tardior altero,pro horum no titia ponuntur quædam concluſione quas excipio à phi loſopho in ſeptimo phyſicorum.

Prima cōcluſio,motus localis & alteratio,aut augumē tum nō ſunt comparabiles adinuicem, ita ꝙ non poteſt dici mot' localis eſt uelocior alteratione,aut equæ uelox probatur ſic.Quæ ſunt adinuicem comparabilia ꝓprijſſimæ

ſimæ ſunt eiuſdem ſpeciei ut dictum eſt,ſed motus localis & alteratio non ſunt eiuſdem imo ſunt duæ ſpecies motus,ut dictũ eſt in 5.Ergo non ſunt cõparabiles adinuicẽ.

Secunda concluſio.Motus nõ ſunt comparabiles quia localis circularis,& motus rectus localis non ſunt eiuſdẽ ſpeciei,nec ſunt ſuper magnitudinem eiuſdem ſpeciei, nã diſtinguũtur ſpecie magnitudo recta,& circularis,ſicut linea recta,& circularis, ergo etiam diſtinguitur ſpecie motus localis rectus & circularis, ergo nõ ſunt cõparabiles.

Tertia cõcluſio.Omnes motus locales recti ſunt adinuicem comparabiles ſimiliter omnes motus circulares ad inuicem,puta poſſunt dicit mot⁹ ſtellarũ fixarũ eſſe equæ, ueloces,motus aũt in planetis unius tardior alr uelocior, probatur, omnes motus recti ſunt ſuper magnitudinem eiuſdem ſpeciei quæ eſt linea recta, & oẽs motus circulares ſunt ſuper magnitudinem eiuſdem ſpeciei quæ eſt linea circularis,ergo ſunt adinuicem comparabiles.

Et nota,q, tunc duo motus locales ſunt equæ ueloces, qñ duo mobilia pertranſeunt ęquale ſpaciũ in ęquali tpe, ut quando Socrates & Plato tranſeunt unum miliare in una hora, tunc autem eſt uelocior unus altero qñ pertranſit Socrates ęquale ſpacium in minori tempore, puta unum miliare in dimidia hora,uel tranſit minus ſpatium in ęquali tempore,puta duo miliaria in una hora.

Quarta concluſio.Omnes alterationes per quas acquiritur una qualitas ſecũdum ſpeciem ſunt comparabiles in uelocitate,& tarditate, puta omnes ſanatione, & omnes dealbatione poſſunt adinuicem comparari,probatur,cõtingit ꝙ Plato & Socrates ęquali tẽpore: puta in una die ſanantur.ergo ille ſanationes ſunt aquę ueloces,et contingit ꝙ facies Socratis denigratur à ſole in una hora, facies uero Platonis denigratur in duabus horis.ergo denigratio Socratis eſt uelocior,& ſic ſunt cõparabiles.Si aũt quęras quot requirãtur ad hoc.ꝙ duæ alterationes ſint equæ ueloces,reſpondet philoſophus,quòd tria requiruntur.ꝑmo ꝙ ſit una qualitas eiuſdem ſpeciei acquiſita ꝑ utranqꝫ

alterationem,puta ſit albedo acquiſita p duas dealbatio-nes. Secundo quod illa qualitas ſit equæ perfectę acqui-ſita p utrancp alterationem,nam ſi albedo pfectę acquira tur in uno ſubiecto alterabili per unam dealbationem, & i alio remiſſę ac imperfectę illę alterationes nō ſunt equæ ueloces.Tertio requiritur quod duo alterabilia ſecundum æquales partes in ęquali tempore alterētur,puta ſunt duo corpora quorum utrūq; ſit bicubitale,& debeant dealba-ri,ſi medietas utriuſcp dealbatur in una hora,& alia me-dietas,in alia hora,iſtę dealbatione ſunt equæ ueloces , ſi aūt ſolum tertiæ pars de primo dealbator in una hora & pluſquā medietas dealbatur,de ſecundo in alia hora nunc prima dealbatio eſt tardior,& ſecunda eſt uelocior .

Quinta concluſio.Duæ generationes poſſunt dici equę ueloces qñ in ęquali tpe generantur duo eiuſdem generis uel eiuſdē ſpeciei,exēplum primi,ſi equus , & mulus gene rātur in ſex menſib⁹,iſtę generationes ſunt equæ ueloces, quia equus & mulus continentur ſub animali perfecto,ut ſub uno genere.Et ideo ſi in ſex menſibus generantur uer mis & equus,non pñt dici generationes equæ ueloces, qa diſtinguūtur genere uermis & equus,nam uermis eſt ani mal imperfectum,equus aūt eſt animal perfectum,exem plum ſecundi , ſi Plato & Socrates ęquali tēpore, puta ſex menſibus generētur ſunt generationes equæ ueloces,ſi au tem Plato generantur in.9.menſibus & Socr.in.x. prima eſt uelocior,& ſecunda eſt tardior.

Notandum eſt poſtremo , ꝙ quia dictum eſt ſupra , ꝙ ueriſſima comparatione quādo comparabilia ſunt eiuſdē ſpeciei,&quando id in quo comparantur prædicatur uni-uocę de eis,& eſt ſpecies ſpecialiſſima , ideo dicit philoſo-phus ꝙ corollarię ſequitur genus eſſe æquiuocum ſecun-dum phyſicum puta animal , ſolam aūt ſpecialiſſima eſſe uniuocam,cuius ratio eſt , quia ſpecialiſſima ſpecies dicit unam rationem,& unam naturam repertam in ſuis indi-uiduis,puta homo dicit unam diffinitionem,& naturam humanā quæ eſt in omnibus hominibus,animal uero li-

cet dicat unam rationem conuenientem cuilibet ſpeciei ꝙ eſt hæc,animal eſt ſubſtantia animata ſenſitiua,tñ non dicit unam naturam conuenientem cuilibet ſpeciei. Alia eſt enim natura hominis,alia equi &c.Et ideo diximus in pꝰdicabilibus,ꝙ genus licet ſit uniuocum ſm logicum, eſt tamen æquiuocum ſm phyſicum, unde dicit Ariſt. in 7. phyſ. Iuxta genera latent æquiuocationes: ſimiliter ſm genus non fit propriiſſima comparatio. Hæc de ſecundo ſufficiant.

CAPVT III.

IN tertio cap. ponendæ ſunt regulæ comparationum quas aſſignat philoſophus & declarandæ. Et primo nota,ꝙ in motu locali ponit ſex regulas,quarũ quatuor ſunt affirmatiuæ,& duæ ſunt negatiuæ.

Prima ſi aliqua potentia moueat aliquod mobile in aliquo tempore per aliquod ſpatium eadem potentia mouebit medietatem mobilis in eodem tpe per duplum ſpatium.v.g.ſi potentia motiua quæ eſt in brachio Socratis mouet lapidem duarum librarum per unum miliare in una hora,ipſamet potentia Socratis mouebit medietatem illius lapis ſi diuidatur per duo miliaria in una hora,quia quanto minus reſiſtit mobile mouenti,tanto plus, & longiori ſpatio poteſt moueri in æquali tempore, ſed minus reſiſtit potentiæ Socratis medius lapis ꝙ totus lapis, quia eſt minoris ponderis & in duplo minus reſiſtit. ergo in duplo longiori ſpatio mouebitur in æquali tempore. Et nota, ꝙ hæc regula ſupponit ꝙ figuræ totius mobilis & dimidij mobilis ſint ſimiles, & ꝙ medium in quo mouentur puta aer ſit equæ ſubtile,& ſpatium ſit uniformæ,hæc enim omnia poſſent impedire uelocitatem motus.

Secũda ſi aliqua potentia mouet aliquod mobile in aliquo tpe per aliquod ſpatium, eadem potẽtia mouebit medietatem illius mobilis in medietate illius temporis per æquale ſpatium. uerbi gratia, ſi Socrates trahit lignum centũ librarum in pondere per duo miliaria in una hora ipſemet Socrates trahet dimidiũ illius ligni in media ho-

ra per duo miliaria,quia cũ minus reſiſtat medietas ligni uelocius mouebitur q̃ totum lignũ. ergo uel mouebitur per longius ſpatium in æquali tempore. Et hoc contingit ꝑ primam regulam,uel mouebitur ꝑ æquale ſpatium per minus tempus. Et hoc eſt ꝙ cõcludit hæc ſecũda regula.

Tertia,ſi aliqua potentia mouet aliquod mobile per aliquod ſpatium,medietas potentiæ mouebit medietatẽ mobilis per idem ſpatium in æquali tempore.v.g.ſit Socrates qui habeat potentiam motiuam in 8. gradibus, & ferat lignum decem ponderum ꝑ unum miliare in una hora, ſumatur Plato qui habeat potentiam motiuam ſolum in 4.gradibus, ita ꝙ ſeruetur proportio dupla inter 8. & 4.Item diuidatur lignum decem ponderum. in duo media.ſ.quinq; & quinq; pondera. Dico ꝙ Plato ferret lignum quinq; ponderum per unum miliare. in una hora, quia ſicut inter potentiam motiuam Socratis & Platonis eſt proportio dupla, ita inter lignum decem ponderũ,ꝙ quinq; ponderum eſt proportio dupla,& quãtum reſiſtit lignum decem ponderum potentiæ Socratis, tantum reſiſtit lignum quinque ponderum potentiæ Platonis, quia ſemper ſeruatur proportio dupla. ergo tanta uelocitate Plato mouebit medium lignum,quanta mouebit Socrates totum lignum,dummodo medium,& figura ſit cõforma,ut dictum eſt in prima regula.

Quarta,ſi duæ potentiæ moueant duo mobilia per aliquod ſpatium i aliquo tempore,aggregatum ex illis duabus poſitionis mouebit aggregatũ ex illis duobus mobilibus per idem ſpatium in æquali tẽpore. uerbi gratia, ſint Socrates & Plato,& Socrates per ſe portet lapidem decem ponderũ,ſimiliter Plato portet lapide alium decem ponderum uterq; per unũ miliare in una hora, ſumatur Marcus qui habeat tantam uirtutem motiuam,quãtam habet Socrates & Plato ſimul,dico quod Marcus portabit per ſe ſolum utrũq; lapidem ſimul in una hora per unum miliare,quia tanta eſt uirtus in ſolo Marco,quanta eſt collectiuæ in Socrates & Platone. ergo portabit utrunque lapi-

dem æquali uelocitate.

Quinta, non ſi aliqua potentia mouet aliquod mobile per aliquod ſpacium eadem potentia mouebit mobile duplo maius per medietatem ſpacij in ęquali tempore. uerbi gratia, non eſt neceſſe ſi Socrates mouet lapidem decē pōderum per unum miliare in una hora, ꝙ ipſemet Socrates moueat lapidem uiginti ponderum per medium miliare in una hora, quia forte maior erit reſiſtentia lapidis uiginti ponderum, q̃ ſit potentia Socratis, & ideo nullo modo mouebit ipſum lapidem, quia à proportione minoris inęqualitatis non ſequitur motus, aut actio.

Sexta, non ſi aliqua potentia mouet aliquod mobile ꝑ aliquod ſpacium in aliquo tēpore medietas illius potētię, mouebit totam illud mobile ꝑ medietatē ſpacij inęquali tempore: uerbi gratia, pono ꝙ Plato, & Socrates habeant ęqualem potētiam motiuam ꝙ & portent collectiuę unū modium frumenti per unum miliare in una hora, non ſequitur quod ſolus Plato portet ipſum modiū frumenti ꝑ medium miliare in una hora, nam forte non poterit ipſum aliquo modo mouere, cum maior ſit reſiſtentia ipſius modij quàm potentia ſolus Socratis.

Poſitis regulis comparationum in motu locali, pħs ponit regulā in motū alterationis, et augmenti, q̃ habet quattuor partes, & pñt formari q̃ttuor regulæ ac declarari.

Prima, ſi aliquod alterans cauſat aliquantām qualitatē in aliquo ſubiecto ī una hora, cauſabit duplam qualitatē in eodē ſubiecto in duabus horis. uerbi gratia: ſi ignis A, cauſat in uaſę aquę duos gradus caloris in una hora, ipſemet ignis cauſabit in eadē aqua quattuor gradus caloris ī duabus horis, quia ſeruatur eadē proportio. ſ. dupla q̃ eſt inter duo, & unū, & inter duo ac quattuor, notā tñ ꝙ eſt neceſſe ipm ignē ſemꝑ eſſe equæ potentem, & ipſam aquā eodem modo propinquam igni: & equæ diſpoſitam.

Secunda, ſi detur alterans duplo potentius quàm pręcedens, cauſat qualitatem duplam in eodem tempore. uerbi gratia, detur ignis duplo maior quàm ignis A, de quo di-

ctum eſt in præcedenti regula dico, q; ſi ignis A, cauſabit duos gradus caloris in aqua in una hora, hic ignis duplo maior cauſabit quattuor gradus caloris in aqua in una hora, nam qd potentior eſt, maiorẽ effectum hẽt in aqua.

Tertia ſi ignis duplo potẽtior cauſat quattuor gradus caloris in aqua ĩ una hora, ergo cauſat duos gradus ĩ media hora, hæc clara eſt, dũmodo ſemp æqualr calefaciat.

Quarta, ſi ignis prædictus diuidatur in duo media, medietas ipſius ignis cauſabit duos gradus caloris in una hora, nam bene ſequitur ſi totum cauſat quattuor, q dimidium cauſat duo, quia ſeruatur proportio dupla. Nota tñ q has regulas non intelliges ſine notitia proportionum, ideo eas ordinaui in fine huius ſeptimi.

Vltimo, phs ponit regulam negatiuam quæ eſt hæc, ſi aliqua potentia alterat aliquod ſubiectum totum in una hora non eſt neceſſe, q medietas illius potentiæ alteret idem totum ſubm in duabus horis, quia forte nullo modo poterit ipm alterare. v. g. non eſt neceſſe q ſi uncia reu barbari liberat, uel ſanat totum Socratem à febre in una hora, q media uncia ſanet ipſum Socratem à febre in duabus horis, imo continget q nunquam ſanabit eum, quia forte media uncia erit in proportionata illi ægritudini, cui tñ proportionatur tota una uncia. Hęc de 3. ſufficiãt.

Contra prædicta quædam fiunt argumenta.

Primum probat: q in æquiuocis eſt bona comparatio ſic, hæc comparatio eſt uera, canis cœleſtis eſt maior cane latrabili. Cum ſit ſtella fixa, quarum quælibet uiſo notabilis eſt maior terra, ut dicitur in tractatu ſphæræ. Et tamen canis cœleſtis, & latrabilis ſunt æquiuoci, ergo in æquiuocis ſunt ueræ comparationes.

Ad hoc dr, q in æquiuocis non eſt comparatio quo ad illa prædicata quæ non conueniunt utrique, ſicut in ppoſito canis cœleſtis, & latrabilis nõ poſſunt comparari his prædicatis, eſſe lucidum, eſſe quadrupes, eſſe incorruptibile, quantum aũt ad prædicata quæ cõueniunt utrique poſſunt comparari comparationi communi, quia ut ſic non

ſunt æquiuoca. Nam eſſe corpus conuenit utriq; uniuocę ſecũdum logicum, & quia magnitudo uel paruitas in ca= ne eſt inquantum eſt corpus, ideo prædicta comparatio eſt bona, ſimiliter hæc eſt bona canis cœleſtis eſt nobi= lior, & perfectio, & durabilior cane latrabili.

Secundum, probat ꝙ duæ generationes non ſunt com parabiles i uelocitate, ita ꝙ poſſunt dici equæ ueloces, uel una uelocior, et alia tardior ſic, ſi poſſunt dici eq̃ ueloces. ergo fiunt in tempore, uelox.n. & tardum diffiniuntur ꝑ temp', ut dictum, eſt in quarto phyſ. ſed generationes nõ fiunt in tempore, ſed in inſtanti, ut dicetur in 8. phyſ. ergo non ſunt comparabiles.

Ad hoc dicitur, ꝙ generatio ſumitur dupliciter, primo pro alteratione præcedente introductionem formę in ma teria. ſecundo pro ipſa introductione formæ nam qñ ex li gno debet generari ignis, primo neceſſe eſt ipſum li= gnum calefieri ſufficienter. Secundo poſt calefactionẽ re= ciditur forma ignis in materia lignis, ipſa calefactio dici= tur alteratio præcedens, ipſa receptio formæ ignis in mate ria ligni. dicitur introductio formæ, & illa proprię eſt ge neratio. Ad argm̃ igitur dico, ꝙ ſumendo generationes pro alteratione præcedente, ut ſic fit in tempore, & ſic ſunt comparabiles adinuicem, ſumendo autem pro ipſa ſola in troductiones formæ ſic fit in inſtanti, & non ſunt cõpara biles philoſophus autem quando comparat generationes adinuicem ſumit eas pro alterationes præuia.

Tertium probat philoſophum eſſe diminutum in cõ= paratione motuum in ſecundo capite. Nam non compara uit duo augumẽta, aut decrementa adinuicem: ſed ſolum comparauit motus locale, alterationes & generationes.

Ad hoc dr̃ ſm b. Tho. ꝙ ex quo declarauit qũo motus locales comparantur adinuicem etiam declarauit impli= cite de augumeto. Nam ſicut motus localis fit ſuper ali= quam magnitudinem: quæ eſt quantitas, ita etiam augu mentum fit ut acquiratur aliqua quantitas maior, quę po teſt dici magnitudo, igitur dando regulam de motu lo

cali,dedit etiam uirtualiter de augmento & decremento, quia oppoſita per ſe inuicem cognoſcuntur.Hic terminatur ſecundus tractatus,& ultimus ſuper ſeptimo lib.phy.

HIC SCRIBENDAE SVNT OMNES PROportionum ſpecies Summarium proportionum.

PROPORTIO eſt duplex.ſ. communiter dicta & propriæ dicta, primo modo eſt comparatio duorum adinuicem comparatorum in aliquo uno prædicato uniuoco, ut dum cõparantur Socr.& Plato in albedine, uel alia qualitate in qua cõueniunt. ſecundo modo eſt duarum quantitatum adinuicem habitudo, ut duo comparata ad unum in ratione continentiæ, quoniam duo bis continent unũ & inde oritur proportio dupla.

Proportio propriæ dicta eſt duplex.ſ.rõnalis & irrationalis. Rationalis eſt duaꝝ quãtitatum cõmenſurabilium una cõmuni menſura adinuicem habitudo, ut bicubitũ, & quatricubitum, cõmenſurantur.n.cubito multiplicato,ut patebit infra. Irrationalis eſt duaꝝ quantitatum cõtinuarum finitaꝝ incõmenſurabilium una cõmuni menſura,ita ꝙ non cõmenſurantur numero nec unitate,ut coſta & diameter in quadrato. Non.n.poteſt aſſignari aliqua menſura,quæ menſurans coſtam,poſtea ipſamet aliquot à præciſæ menſuret diametrum,ſed ſemper,aut excedet,aut deficiet,Differunt autem q̃m irrationalis non conſideratur ab Arithmetico, ipſa.n.eſt de unitate & numero, & huiuſmodi proportio non poteſt ab aliquo numero,nec ab unitate denominari, in geometria aũt utraque conſideratur, quoniam ipſa eſt de magnitudinibus continuis ex quibus aliquæ ſunt commenſurabiles aliquæ nõ. Conſtat enim geometram conſiderare latera quadrati cõmenſurabilia,& diametrum incommenſurabilem lateri.

Proportionum rationalium alia eſt ęqualitatis, alia inæqualitatis, proportio æqualitatis, eſt duorum æqualium adinuicem habitudo, ut duo & duo.

Proportio inæqualitatis, eſt duorum inæqualium adinuicem habitudo, ut ſex, & tria.

Proportio inæqualitatis eſt duplex, quoniam alia eſt minoris inæqualitatis, alia maioris.

Proportio maioris inæqualitatis, eſt maioris ad minus habitudo, ut ſex ad tria.

Proportio minoris inæqualitatis, eſt minoris ad maius habitudo, ut duo ad quattuor.

Proportio maioris inæqualitatis continet quinque ſpecies, quæ ſunt iſtæ, multiplex, ſuperparticularis, ſuperpartiens, multiplex ſupparticularis multiplex ſuperpartiens.

Proportio multiplex eſt, qñ maius continet minus pluries præciſæ, & multas habet ſpecies, nam ſi continet bis dicitur dupla, ſi ter tripla, ut 3. & 6. 2. & 6. ſi quater quadrupla, ut. 2. & 8. & ſic in infinitum.

Proportio ſuperparticularis, eſt quando maius cõtinet minus ſemel & aliquam eius partem, & habet multas ſpecies. Nam ſi continet ſemel & medietatem, dr̃ ſexquialtera uel emiola, ut 3. & 2. ſi tertiam partẽ dr̃ ſexqtertia, ut 4. & 3. ſi quartam, ſexquiquarta, ut 5. & 4. & ſic in infinitum.

Proportio ſuperpartiens, eſt quando maius cõtinet minus ſemel, & aliquas partes, & habet multas ſpecies. Nam ſi continet ſemel minus & duas partes dicitur ſuperbipartiens, ut 5. & 3. ſi tres partes, dicitur ſupertripartiens, ut 8. & 5. ſi quattuor partes, dicitur ſuperquatripartiens, ut 12. & 8. & ſic in infinitum.

Proportio multiplex ſuperparticularis, eſt quando maius continet minus pluries, & aliquam eius partem, & habet multas ſpecies, nam ſi continet bis, & medietatem dicitur dupla ſexquialtera, ut 5. & 2. ſi tertiam partem, dicitur dupla ſexquitertia, ut 3. & 7. ſi quartam partem, dupla ſexquiquarta, ut 4. & 9. & ſic in infinitum.

Proportio multiplex ſuperpartiens, eſt quando maius

cōtinet minus pluries,& aliquas eius partes,& habet multas ſpecies,nam ſi continet bis,& duas partes, dicitur dupla ſuperbipartiens, ut 3.& 8. ſi bis, & tres partes dicitur dupla ſupertripartiens,ut 4.& 11.&c.

Vt autem ſcias omnes prædictas ſpecies,& multiplicari deſcripſi tabulam in qua ſcies diſcernere has ſpecies uſque ad centum ut declarabo infra.

Declaratis ſpeciebus proportionis maioris inæqualitatis,agendum eſt de proportionalitate de proportionabiſibus,de commutatis proportionabilibus.

Proportionalitas eſt comparatio duarum proportionum adinuicem, ut ſicut ſe habent 6. ad 4. ita 3. ad 2.eſt autem triplex.ſ.Arithmetica,geometrica,& muſicalis.

Proportionalitas Arithmetica eſt duarum proportionum ſimilitudo ſecundum differentiam & exceſſum, ut 4. & 6.3. & 1. differentia autem ſiue exceſſus eſt quantitas qua maius excedit minus,& quoniam inter 4.& 6. & inter 3.& 1.eſt idem exceſſus. Sicut enim 6. ſuperant 4.in in duobus ſic 3. ſuperant unum in duobus, ideo inter ea eſt proportionalitas Arithmetica.

Proportionalitas geometrica eſt duarum proportionū ſimilitudo ſecundum ſpeciem,licet ſit diſſimilitudo ſecundum exceſſum, ut 6. & 4.3. & 2. nam utrobique eſt proportio ſexquialtera,non autem eſt idem exceſſus, quoniā 6.ſuperant 4.in duobus,& 3.ſuperant 2.in uno.

Proportionalitas muſicalis eſt,extremorum proportionum adinuicem, & differentiarum adinuicem ſimilitudo,ut ſi dicatur ſic 6.4.3.6.ſuperant 4.in duobus,& 4.ſuperant 3.in uno. Iſtę ergo ſunt differentiæ ſiue exceſſus duo 2.& 1.& inter hæc ſeruatur proportio dupla.Nam ſicut ſe habent & 6.& 3.ſic 2.& unum.

Proportionalitatum arithmeticarum & geometricarū alia continua,alia diſcontinua.Continua eſt quādo copulantur partes ad communem terminum, ut ſicut ſe habēt 4.& 2.ita duo & unum,ly duo eſt terminus cōmunis,diſcontinua eſt quando duæ proportiones non copulantur

ad cõem terminum,ut hic ſicut ſe hñt 6.& 4.ita 3.& 2.

Proportionabilia arithmetica ſunt illa quorũ differentiæ,& exceſſus ſunt æquales,ut 6. & 4. 3. & unum, ſuperant enim 6.4.in duobus & 3. unum in duobus.

Proportionalia geometrica ſunt illa quorum proportiones ſunt eiuſdem ſpeciei.ut 8.& 4. 6. & 3. qm̃ utrobiq; ſeruatur proportio dupla.

Proportionabilia arithmetica commutata ſunt illa quę ſic ſe habent ꝙ ſicut antecedens unius ſe habet ad antecedens alterius,ſic conſequens unius ad conſequens alterius ſm̃ differentiam & exceſſum, ut hic, ſicut ſe habent 6. ad 4.tria ad unum, ergo commutando ſicut ſe habent 6. ad 3.ita 4.unum,ſed 6.ſuperant tria in tribus, ergo 4. ſuꝑant unum in tribus.

Proportionabilia geometrica commutata ſunt illa quorum antecedentia adinuicem,& conſequentia adinuicem habent eandem ſpeciem proportionis,ut hic, ſicut ſe hñt, 6.ad 3.ita 4.ad 2.ergo commutando ſicut ſe habent 6. ad 4.ita tria ad duo,ſed inter 6.& 4.eſt proportio ſexquialtera,ergo & inter 3. & 2.

Vt autem intelligas tabulam proportionũ maioris inæqualitatis aduerte, ꝙ in quadrato inferius deſcripto in latere A,& B,proceditur ab 1.uſq; ad decem, in latere aũt C,& D,à decem uſq; ad centum, aduerte ꝙ qualis proportio eſt inter numeros primæ lineæ procedendo ab A, ad B,talis eſt inter numeros ſubſequentium linearum correſpondenter.v.g.quoniam inter 3. & 2. eſt proportio ſexquialtera eadem eſt inter 6.& 4.inter 9.& 6.inter 12. & 8.& ſic, deſcende uſq; ad ultimam lineam in qua 30.& 20.ſunt in eadem proportione. Item aduerte ꝙ in tabula traxi de ſuper lineas arcuatas, ut ſcias ſpecies proportionum comprehenſas inter dictas lineas.

A									B
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
C									D

Figura proportionum.

EPITOME

SVPER LIBRO OCTAVO PHYSICORVM.

TRACTATVS I.

ARISTOT. In 8. phyſ. incipit applicare ad materiam particularem ea quæ dixit in præcedentibus libris de motu & mobili, & mouente in communi, & licet aliqualiter inceperit hanc applicationem in ſeptimo, ubi ꝓbauit dare primum motorem, tamen id perfectius exequitur in hoc 8. quem diuidemus in 4. tract.

In primo inueſtigabimus utrum ſemper fuerit motus

non explicando quia motus ſemper fiunt.

In ſecundo determinabitur, q̄ datur unum primū mouens penitus immobile, & unus primus motus æternus.

In tertio inueſtigabitur qualis eſt primus motus q̄ ponitur æternus ſecundum Ariſt.

In quarto, inquiretur qualis eſt primus motor penitus immobilis utrum ſit uirtus infinitæ, & incorporeus &c.

TRactatum primum diuidimus in tres cap.

In primo ponetur opiniones antiquorum.

In ſecundo probabitur hæc concluſio, ſ̄m Ariſtot. ſemper fuit aliquis motus & ſic mundus eſt æternus.

In tertio, ſoluentur rationes p̄hi. Nos.n.tenemus ſ̄m fidem, mundum eſſe creatum à Deo non ab ęterno, & ſic nō ſemper fuit aliquis motus phyſicus, quia ante mundum creatum, nullus motus erat, ut dicemus.

CAPVT I.

CIrca primum cap. primo ponitur opinio eorum qui dn̄t ſemper fuiſſe aliquem motum, quorum princeps eſt Democritus. ipſe.n.opinabatur, mundum fabricatum ex atomis q̄ ſunt in continuo motu, & quorum natura eſt ſemper moueri, quibus adinuicem concurrentibus credebat mundum eſſe factum à caſu, non ex aliqua prouidētia, & non ſolum opinabatur hunc mundum quem nos inhabitamus eſſe productū ex atomis, ſed dicebat q̄ mundi infiniti producuntur in ſpatio infinito uacuo, quorum quilibet poſt aliquod tp̄s deſtruebatur ex diſſolutione atomorum, & alius p̄ducebatur in alia parte ſpatij uacui infiniti, ſed gn̄atio mundi non fit ſine alteratione p̄cedēti q̄a introductioné formæ, in mā præcedit alteratio, alteratio aūt eſt motus. Cū ergo Democritus ſemp̄ poſuerit eſſe gn̄ationem mundoꝝ ēt ſemp̄ poſuit aliquem motū eſſe.

Secundo ponitur opinio eorum qui dicunt non ſemp̄ fuiſſe motum, & eſſe tm̄ unum mundum non eſſe æter

num,& iſti ſunt Anaxagoras,& Empedocles, ſed diuerſimodæ. Nam Anaxagoras dicebat quod per tempus infinitum res oẽs erant adinuicem mixtæ, puta elementa non erant diſtincta,ſed ſimul erant,terra,aqua,aer,cœlum,ſtellæ &c. Et hanc miſtionem appellabat chaos.i.confuſionem, quia omnia erant ſimul confuſa, & tunc nullus erat motus in rebus,nec in elementis, ſed omnia ſimul quieſcebant. Demum intellectus primus quem nos dicimus deũ incepit ſegregare elementa,& cœlum, & alia abinuicem, & collocare terram in ſuo proprio ſitu, ſic aquam,ſic aerem &c. Et hac ſegregatione productus eſt mũdus, & incepit motus eſſe in cœlo in elementis,& elementatis. Cum igitur non ſemper fiunt mundus ſm Anaxagoram ergo non ſemper fuit motus. Empedocles uero dicebat, ꝙ lis & amicitia ſunt principia mundi, ſed diuerſimodæ, nam lis producebat mundum,& conſeruabat,proprium eſt.n. litis diſgregare & ſeparare res abinuicem,& quia eſt neceſſe ꝙ elemẽta, & cœli ſint ſeparata & collocata in locis ꝓprijs ſi debet eſſe mundus, ideo ponebat mundũm produci ex lite,& conſeruari quandiu regnabat lis,ſed tranſacto aliquo tempore inſurgebat amicitia, & omnia ꝯfundebat adinuicem,ſic ꝙ & elemẽta,& cœli,& alia erant mixta ſimul,& tunc deſtruebatur mũdus,nulluſq́; erat motus donec regnabat amicitia, & iteꝝ inſurgẽte lite adhuc fiebat mundus,& tunc incipiebat motus,patet igitur ſm Empedoclem ꝙ pro aliquo tempore erat motus.ſ.regnante lite, & pro aliquo tempore non erat motus.ſ. regnante amicitia,ergo non ſemper & continuæ fuit aliquis motus. Nota quod Empedocles fuit poeta, & ſcripſit de mundo ſub metaphoris, ideo in hac ſententia ſua aliquod dignum intendebat,ſimiliter Anaxagoras,ſed pro nunc tranſeo,ſi uita comes fiunt in 1.lib. metaph. declarabo quid intendebant ſub his metaphoris.

CAP. II.

Circa caput ſecundũ probandũ eſt ſm Ariſt.qđ motꝰ ſemꝑ fuit,& ſic mũdus eſt æternꝰ,&ibi fiẽt duo.

Primo, ꝓbabitur hæc concluſio præambula, omnis motus præſupponit ſuum mobile prius eſſe ſaltem natura.

Secundo defenſabitur creatio contra Comment.

Circa primũ ponitur hæc ꝯclo p̄ambula, omnis motus ſupponit ſuum mobile, ut prius ſaltem natura, ꝓbatur ſic, omne accñs ſupponit ſuum ſubiectũ, ut prius exiſtens alr̄ non poſſet recipi in ſuo ſubiecto, non. n. calor reciperetur i aqua, niſi aqua prius exiſteret, ſed motꝰ eſt accñs mobilis cum recipiatur in mobili, & ſic actus ipſius mobilis, ut dr̄ in tertio phyſico. ergo motus ſupponit ſuum mobile, ut prius exiſtens. Et præterea, idem patet inductione, non. n. eſt motus localis, niſi prius ſit corpus mobile ſecundum locum quod debet moueri, & ſic mouens quod debet ipſum mouere, nec eſt alteratio niſi ſit alterabile quod poſſit alterari, & ſic, de augmento, & decremeto.

Circa ſecundum nota ꝙ Cõment. in 8. phyſ. in cõm. 4. improbat creationẽ, & dicit ꝙ eſt impoſſibile aliquid creari, & fundat ſe ſuper hanc propoſitionem ph̄i, omnis motus, & mutatio ſupponunt ſuum ſubiectum mobile, tunc arguit ſic, omnis mutatio ſupponit ſuum ſubiectum, ſed creatio eſt mutatio, id. n. quod creatur, mutatur de non eſſe ad eſſe, ergo creatio ſupponit ſuum ſubiectum, ſi ſupponit ſuum ſubiectum eſſe, ergo creatio non eſt productio rei ex nihilo, ut dicũt chriſtiani qui arbitrantur, ꝙ creare ſit aliquid ex nihilo facere, præterea eſt communis opinio philoſophorum quod ex nihilo nil fit, ergo nihil creatur, præterea chriſtianum uulgus tenet creationem, quia credit quod ſit ex defectu producentis quod indigeat materia ex qua aliquid producatur. Et quia in deo nullus eſt defectus, nec aliqua impotentia, ideo, dicunt quod deus non indiget materia in productione rerum: ſed ex nihilo eas producit ideo creat eas, ſed inquit Commentat. non eſt ex defectu producentis quod indigeat materia, ſed eſt ex ratione motus & mutationis quæ ſecundum Ariſtotel. ſupponunt ſuum ſubiectum, in quo mouens, & producẽs habet operari, falſa ergo eſt opinio chriſtiani, &

Iudæi qui dicunt mundum eſſe à deo creatum, id eſt nihi lo productum.

Iſtæ ſunt rationes ſuæ,quibus ſic reſpondemus.

Ad primam negatur minor, nam mutatio prædicatur æquiuocę de mutatione phyſica,& de creatione, quia ut prædicatur de mutatione phyſica ſupponit materiam, ut prædicatur de creatione nihil ſupponit,uñ creatio uerius dicitur ſimplex emanatio rerum à primo uniuerſali agen te qui eſt deus q̃ dicatur mutatio. Et in hoc deceptus fuit ipſe Cõment.dum credidit creationem eſſe ueræ mutatio nem phyſicam,& quando dicitur id quod creatur muta tur de non eſſe ad eſſe,dico quod hęc eſt falſa,ſed debet ſic dici,id quod creatur ex nihilo producitur.

Ad ſecundam rationem dicitur, ꝙ nullus antiquorum cognouit hunc modum producendi ꝑ creationẽ, ſed ſolũ per mutationem.& generationem naturalem quæ pręſup ponit materiam,ideo dicebant ex nihilo nihil fit.ſ.genera tione phyſica,Plato autem & Ariſt. cognouerunt creatio nem,ut declarabitur in 12.metaphy.ideo ipſi cõcederent, ꝙ ex nihilo aliquid fit,nam ut dicemus,tunc intelligẽtiæ. & anima intellectiua producuntur à deo ſecundum Ariſ. & non producuntur ex materia,quia ſunt immateriales, ergo producuntur ex nihilo,& ſic creantur.

Ad tertiam rationem dicitur,ꝙ chriſtiani non ponunt deum producere res ex nihilo quaſi ſit potentia diminutę indigere materia,ſed ratio eſt, quia dum deus ꝓducit rẽ, totam ipſam producit,& ſic cũ deus produxit terram, & materiam & formam ipſius produxit,agens uero natura le non producit totam rem,ſed formam introducit in ali qua mã prius exiſtenti,ſicut ignis introducit formã ignis in materia ligni dum cõburrit lignum,et ideo agẽs natu rale ſupponit materiam,agens uero ule qui eſt deus cum producat totam rem non ſupponit materiam, ſed ex nihi lo producit. Hæc ſufficiant contra Comment.in 12.meta phyſicæ,fiet quæſtio de hac materia, & declarabitur quõ philoſophi aliqui tenebant creationem,& aliqui non &c.

Caput

CAPVT III.

CIrca tertium cap. ponuntur rationes philoſophi quibus probat motum ſemper fuiſſe & ſic mundū eſſe æternum,& ſunt tres, duæ probant ꝙ motus ſemper fuit.

Tertia probat quod motus ſemper erit.

Prima talis eſt,ſi motus non ſemper fuit.ergo datur ꝓmus motus ante quē non fuit prior motus,ſed hoc eſt falſum,qđ probatur ſic,motus ſupponit mobile & mouens, ut patet per cōcluſionem præcedentem: quæro ergo, aut mobile & mouens ſunt producta,aut ſunt æterna, ſi producta,ergo ſunt producta per mutationem phyſicam,ergo antequam mobile inciperet moueri, & mouens moue re,fuit prior mutatio qua ſunt producta,& ſic ſequitur ꝙ ante primū motū daretur mutatio prior,quod eſt falſum quia nihil eſt prius primo,ſi dicis quod mobile, & mouēs ſunt perpetua, & tamen mobile non ſemper mouebatur, nec mouens ſemper mouebat: contra,aut mobile & mouens ſemper fuerunt in hac diſpoſitione in qua nūc ſunt, aut in alia,ſi dicis primum,ergo ſicut nunc mobile mouetur,& mouens mouet, ita ſemper mobile mouebatur: & mouens mouebat, quia mouens naturale nō impeditum ſemꝑ mouet,niſi aliqua indiſpoſitio,uel impedimentū ſit in eo,ſi dicis ſecundum fuit neceſſe remoueri illa indiſpoſitione.ut inciperet eſſe motus,ſed nō poteſt illa indiſpoſitio remoueri niſi per mutationē. ergo ante primum motū fuit prior mutatio, qua fuit remota indiſpoſitio à mobili & à mouēte,& ſic ſequitur,ut prius quod ante primū motū fuit mutatio prior: quod cum ſit falſum, patet qđ motus ſemper fuit. Et quia non poteſt eſſe motus phyſicus niſi ſint corpora mobilia, quæ non poſſunt eſſe niſi mundus ſit,ergo mundus ſemper fuit.

Secunda ratio,ſumitur ex tempore ſic, tempus eſt æternum.ergo motus eſt æternus,tenet conſequentia,quia tēpus eſt mēſura motus.ergo ſi mēſura eſt æterna mēſuratum eſt æternum. Quòd tp̄s ſit æternum.probat ſic Ari

ſtot.quodlibet nunc acceptum in tempore eſt principium & finis. ergo inquātum eſt principiū habet tempus poſt ſe,& inquātum eſt finis habet tempus ante ſe,& cum hoc uerificetur de quolibet,nunc ſequitur quod tp̄s nunquam incepit,quia daretur unum nunc quod tm̄ eſſet principiū & non finis,ſicut in linea finita datur primum punctum extrinſecum,quod eſt ſolum principium & non finis, ſi'r ſequitur ꝙ tempus nunquam deſinet,quia daretur unum nunc quod ſolum eſſet finis in tempore,& non principiū, ſicut datur punctum extrinſecum ultimum in linea qđ eſt ſolum finis,& non principiū. Cū ergo quodlibet nunc ſit principium,& finis, ſequitur quod tp̄s eſt æternum, ſi dicis quod nō eſt uerum,ꝙ quodlibet nunc ſit principiū, & finis in tp̄e,imo datur primum,nunc ꝙ ſolum eſt principium,et ultimum ꝙ ſolum eſt finis,contra. Si datur primum nunc ꝙ ſolum eſt principiū. ergo ante ipſum nunc non erat tempus,ſed hoc eſt falſum, quia non datur ante ſine tempore. Nam ante & poſt diffiniuntur per tempus, ante.n.eſt quod in priori tempore eſt,ſimiliter ſi datur ultimum nunc quod eſt ſolum finis in tempore. ergo poſt ipſum nunc nō erit tempus:ſed hoc eſt falſum, quia non datur ly poſt ſine tempore. Cum diffiniatur per tempus, patet ergo quod tempus nunquam incepit & nunquam deſinet,& ſic eſt æternum.

Tertia ratio:probat quod motus nunquam deſinet, & ſic eſt ꝑpetuus infuturus ſic,ſi motus deficit.ergo poſt ultimum motum nō erit amplius mutatio, quia non poteſt eſſe motus poſterior poſtremo,ſed hoc eſt falſum, qđ probatur ſic,ſi mot' deſinit ergo poſtquam deſinerit motus: mobilia & mouentia,aut corrūpentur,aut permanebunt, ſi corrumpētur cum corruptio ſit mutatio.ergo poſt ultimum motū dabitur adhuc mutatio quod eſt falſum,quia nullus poteſt eſſe motus poſterior ultimo motu,ſi permanebunt.ergo uel in hac diſpoſitione in qua nunc ſunt,uel in alia,ſi in hac.ergo qua ratione nunc mouet etiam ſemper mouebunt,ſi in alia.ergo mutabuntur ex hac diſpoſi-

tione ad aliã,& ſic ſequitur id quod prius.ſ.quod poſt ultimum motum dabitur mutatio poſterior. Iſtę ſunt rationes philoſophi quib' probat motum & mũdum eſſe ęternum in præterito,& in futuro,quæ quidem à parte futuri nõ repugnant fidei,nam apud theologum determinatur, ꝙ cœli & elementa durabunt in æternum, & ſemper erit aliquis motus,ſaltem in hominibus qui poſt reſurrectionem in corporibus ſui habebunt aliquos motus, ſiue in cœlo,ſiue in inferno qui motus ęquales ſint eſt negotium theologi.Ex parte uero præteriti repugnãt fidei, quia nihil eſt æternũ niſi ſolus deus in quo nullus motus eſt,nec mutatio phyſica,& ideo nõ ſemper fuit motus phyſicus, ut ergo defendatur fides ſoluendę ſunt rõnes philoſophi.

Ad primam cum dicit: aut mobile & mouens ſunt ꝓducta,aut ſunt æterna, dicitur ſm fidem quod mouens primum non eſt productum,ſed ſemper habuerit eſſe. Omne autem mobile ſiue ſit cœlum: ſiue elementum, ſiue elementatum eſt productum,quia omne quod eſt præter Deum eſt productum à Deo,& cum dicit philoſophus ſi ſunt producta.ergo ſunt producta per mutationem phyſicam,negatur hæc ꝯñtia, quia ſunt producta à deo per creationem quæ non eſt mutatio, ut dictum eſt contra Cõment.& ſic non ſequitur ꝙ detur mutatio quæ ſit priori primo motu,quod quidem ſequeretur ſi mobile eſſet ꝓductum per mutationem phyſicam.Ad aliam partem argumenti in qua dicit philoſophus quòd mouens ſi eſt æternum,aut erat in eadem diſpoſitione in qua non eſt,aut in alia: dicitur ꝙ erat eadem diſpoſitione in qua nũc eſt, & tamen non ab æterno mouebat,nec produxit ab æterno mundum,& cum dicit ꝙ mouẽs manens in eadẽ diſpoſitione ſi nõ eſt impeditũ ſemp mouet,dr̃ ꝙ hæc ꝓpoſitio eſt uera ſolum in agente naturali,& in agente per intellectum quod ſubijcitur tempori,ſed agens primum qui eſt Deus,non ſubijcitur tempori, nec menſuratur tempore,ut probatum eſt in 4. phyſ. ſed ſola æternitate, & ideo Deus potuit ex uoluntate ſua æterna producere mundum

de nouo,& in tempore,nec eſt dicendum,ꝙ ſaltem expe-ctabat tps congruum in quo mundum produceret quia ipſe non eſt ſubiectus tpi ſicut ſunt alia agentia creata.

Ad ſecundum rationem negatur:ꝙ quodlibet nunc ſit principium & finis,nam datur primum nunc,qñ tempus incepit,& datur ultimum nunc, quando tempus deſinet .ſ.quando motus cœlorum ceſſabit in die iudicij ſecundũ fidem,& ſic conceditur ꝙ datur unum nunc quod ſolum eſt principium,& ultimum nunc quod ſolum eſt finis in tempore ſicut dantur eodem modo duo puncta extrinſeca in linea finita. Et cum dicit philoſophus, ꝙ ſequitur ꝙ ante primum nunc non eſſet tempus quod eſt falſum, qa ſi eſt ante eſt tempus. Cum ly ante diffiniatur per tẽpus, dicitur ꝙ lӯ ante ſumitur dupliciter,primo realiter et phyſicæ & ſic importat: tempus reale.ſecundo ſumitur imaginariæ ſolum ſecundum apprehenſionem humanam, & ſic non importat tempus reale,ſed imaginarium: dicetur ergo ad argm̃ quod concludit hoc ſolum .ſ. ante primum nunc datur tẽpus imaginarium, non tamen reale ſicut credebat ſe probare phs,ſimiliter dicendum eſt de ultimo nunc, ꝙ poſt ipſum non erit tempus niſi imaginarium. Et ſic patet quod rationes philoſophi non poſſunt concludere contra fidem.

Ad tertiam rationem, non eſt neceſſe reſpondere quia dictum,eſt fides etiam tenet,ꝙ mundus durabit in ęternũ & licet ceſſet motus cœlorum,& tempus ꝙ eſt ſubiectiuę in motu primi cœli,ut dictum eſt In 4.phyſ. tamen ſemper erunt aliqui motus phyſici in corporibus hominum qui erunt beati uel miſeri.

Notãdum, uero eſt ut determinant diui Theologi qđ Deus potuit producere mundum ab æterno,quia non eſt neceſſe Deum præcedere mundum duratione,ſed natura, ſicut non eſt neceſſe Solem præcedere lumen ſuum tẽpore,ſed natura,prout omnis cauſa eſt prior ſuo effectu tempore,aut natura,ut declaraui in poſt ꝑdicamẽtis, in cap. de priori. Et licet potuerit ipſum mundum producere ab

æterno non tñ produxit, & huius ratio eſt ſecundum b. Tho. in cõmento, noluit Deus res eſſe æternas, ut ſua ſuffi cientia manifeſtaretur in hoc, ꝙ omnibus alijs rebus nõ exiſtentibus ipſe in ſeipſo oẽm ſufficientiam beatitudinis & perfectionis habebat, & deinde certo tempore creatu- ras ꝓduxit, ut in eis ſua bonitas manifeſtaretur. Hæc de quarto ſufficiãt. Altiora quidẽ ſeruantur diuo theologo.

Vltimo ſoluenda ſunt quædam argumenta.

Primo ſic, omnis motus æternus eſt infinitus, durat. n. tempore infinito, ſed nullus motus eſt infinitus, ut proba tum eſt in ſexto contra Heraclytum, ergo nullus motus poteſt eſſe æternus.

Ad hoc dicit Ariſt. ꝙ motus eſt duplex, primus eſt in- ter terminos cõtrarios, ut motus eſt ſurſum, & deorſum, uel alteratio quæ eſt inter contrarias qualitates, & hic nõ põt eſſe æternus, nec infinitus. Secundus eſt qui eſt non inter terminos contrarios, ſed ab eodem ad idem, ut patet in motu circulari, ut in motu Solis qui eſt ab Oriente per Occidentem, iterum in Orientem, & ſic talis motus poteſt eſſe æternus & infinitus per reiterationem, ut patet infra.

Secundo ſic, nullum mobile poteſt eſſe æternum. ergo nullus motus poteſt eſſe æternus, tenet cõſequentia, quia omnis motus ſupponit ſuum mobile prius eſſe, ut dixi ſu pra Ariſt. Antecedens uero probatur ſic, nullum habens principium poteſt eſſe æternum omne mobile habet prin cipium, eſt. n. productum à Deo, ut dicemus in ſecundo, et in 12. metaph. etiam ſecundum Ariſt. ergo nullum mo bile poteſt eſſe æternum.

Ad hoc dicitur, ꝙ añs eſt falſum, et cum probatur quia nullum habens principium poteſt eſſe æternum, dicitur ꝙ principium eſt duplex. ſ. principium productiuũ rei, & principium durationis, tunc dr̃ ad ma. ꝙ uera eſt de eo quod habet principium durationis, non aũt eſt uera de eo quod habet ſolũ principium productiuum. Et ideo ſe- cundum ueram philoſophiam mundus potuit eſſe æter- nus, & tamen fuiſſet productus adeo ſicut ſi ſol eſſet æter

nus, lumen ſuum eſſet æternum, & tñ eſſet productum à ſole, & non negaret Ariſtoteles, ut dicemus infra. Tertio ſic, cuilibet motui opponitur quies, ut dictum eſt in quinto, ergo motui æterno opponitur quies, tunc ultra, ergo mobile quod mouetur motu æterno poteſt quieſcere, & ſic motus poteſt non eſſe æternus.

Ad hoc dicitur, ꝙ motus ſumitur dupliciter, primo ut motus eſt, & ſic cuilibet motui opponitur quies. Secundo ut eſt talis motus puta circularis, & æternus & ſic eſt falſum quod cuilibet motui opponatur quies. Hic terminatur primus tractatus ſuper octauum phyſicorum.

TRACTATVS SECVNDVS. ſuper octauum phyſicorum.

IN hoc ſecũdo tractatu habemus determinare quod datur unũ primum mouens immobile, et unus primus motus æternus qui eſt motus diurnus primæ ſphæræ, & diuidimus eum in quattuor capita. In primo probabitur hæc concluſio præambula, in entibus quædam ſemper mouentur ut ſunt cœleſtia corpora. Quædam ſemper ſunt in mobilia, ut ſubſtantiæ ſeparatæ mouentes cœlum & Deus glorioſus ſemper immobilis omnino. Quædam aliquando mouentur, & aliquando quieſcunt, ut elementa & elementata et animalia.

IN ſecundo probatur hæc concluſio præambula, omne quod mouetur, ab alio mouetur.

In tertio probatur hęc concluſio propinqua principali concluſioni, datur unum primum moues qđ eſt immobile, uel mouet ſeip̃m. Et hoc ſecundum philoſophum eſt prima ſphæra ſimul cũ intelligentia mouente. Intelligentias quidem dicimus ſecundum philoſophos ſubſtantias ſeparatas, ſecũdum theologos dicimus angelos ſe clu

dendo Deum,uel ſubſtantias incorporeas,etiam includendo Deum glorioſum.

In quarto,Probatur hæc concluſio datur unum primũ mouens penitus immobile cauſans primum motum ęternum,& ipſum primum mouens eſt incorruptibile.

CAPVT I.

Circa primum cap.probanda eſt prima ꝯclo præambula,& probatur ab Ariſtotele,à ſufficienti diuiſione ſic,uel omnia mouentur & nihil quieſcit,uel omnia quieſcunt & nihil mouentur;uel aliqua mouētur et aliqua quieſcunt,ita tñ ꝙ ea omnia quæ mouentur ſemꝑ mouentur,& ea omnia quæ quieſcunt,ſemper quieſcunt, uel omnia quandoq; mouentur,& quandoque quieſcũt, uel aliqua ſemper mouentur,& aliqua ſemper ſunt immobilia,& aliqua quandoq; mouentur,& quandoque quieſcunt,ſed omnes aliæ partes diuiſionis ſunt falſæ,ut probabitur præter ultimam quæ eſt concluſio præpoſita,ergo ipſa concluſio eſt uera.

Prima pars diuiſionis.ſ.omnia mouentur & nihil quieſcit eſt falſa,& probatur,in omni ſpecie motus. Primo nõ omne augumentabile ſemper augetur,ut dicebat Heraclytus,qui opinabatur,ꝙ ſi puer creſcit in uno anno unũ palmum,quod quodlibet die creſceret modicum,licet nõ perpẽdatur,ſed dicit philoſophus hoc eſſe falſum nam cõtingit,ꝙ puer diſponitur ad augmentum per tres menſes & in quarto menſe,in uirtute diſpoſitionis præcedentis creſcet euidenter,puta quattuor digitis,in alijs trib⁹ menſib⁹ iterum diſponetur ad augumentũ,& in quarto menſe ſequenti iam diſpoſitus puer creſcet duob⁹ digitis uel plus, & ſic patet ꝙ non eſt neceſſe ponere augumentũ cõtinuũ, & hoc declaratur exemplo,pono caſum,ꝙ per multos annos cadat gutta aquæ ſuper lapidem,certũ eſt quod trãſacto multo tempore fodietur lapis, & multæ partes lapidis remouebuntur à lapide, non tamen eſt neceſſe quod quęlibet gutta aliquam partem lapidis remoueat ſed multæ guttæ præcedentes diſponunt lapidem ad foſſionem,

ultima uero gutta fodit lapidem in uirtute guttarum pꝛe-cedẽtium, ſic contingit in augmento ut declaratũ eſt, ergo nõ eſt neceſſe, ꝙ ea quæ augentur ſemper augeantur. Secundo non omne alterabile ſemper alteratur, aliter ſequeretur, ꝙ ille qui infirmatur ſemꝑ infirmatur & nunꝗ ſanabunt, ꝙ eſt falſum. Tertio nõ omne mobile localiter ſemper mouetur, aliter ſequeretur, ꝙ ignis aſcendens ſemper aſcenderet & ſic nunquam quieſceret in ſphæra ſua ꝙ eſt falſum: quia unumquodꝗ quieſcit loco ſuo naturali, ergo falſum eſt ꝙ omnia moueantur & nihil quieſcat, ut ordinabatur Heraclytus.

Secunda pars diuiſioni eſt falſa, quæ fuit Zenonis. ſ. nihil mouetur ſed omnia quieſcunt, nã omne corpus naturale poteſt moueri. Cũ natura ſit principiũ motus & quietis. Et præterea ſumitur: ut principiũ à phyſico, qđ aliqđ mouetur, ergo nõ eſt diſputandũ cõtra Zenonem qui negabat principiũ philoſophiæ nãlis, nã ut dictũ eſt in ꝑncipio primi libri cõtra negantẽ ꝑncipia nõ eſt diſputãdũ.

Tertia pars diuiſionis eſt falſa. ſ. aliqua mouentur et aliqua quieſcunt, ita tamen, ꝙ omnia illa quæ mouẽtur ſemper mouẽtur, & omnia illa quæ quieſcunt ſemꝑ quieſcũt, & probatur ſic, Ad ſenſum patet qđ aliqua quæ augentur poſt debitam quantitatem acquiſitã ſub tali quantitate quieſcunt, & quæ alterantur acquiſita qualitate quieſcũt, & quæ generantur acquiſita forma ſubſtãtiali quieſcunt: nec amplius generantur, puta dum homo generatur acquiſita anima intellectiua non amplius generatur, ergo falſum eſt, ꝙ nihil aliquando moueatur et aliqñ quieſcat.

Quarta pars diuiſionis eſt falſa. ſ. omnia aliquãdo mouentur, & aliqñ quieſcunt, & probatur ſic, ſi aliquando omnia mouentur, ergo pro illo tempore nulla erit quies, ſed hoc eſt falſum, quia ſi unum oppoſitũ eſt in natura eſt & aliud oppoſitum, ſed motus, & quies ſunt oppoſita: ergo ſi pro aliquo tempore eſt motus etiam quies, non quidem in eodem mobili, ſed in diuerſis, nihil enim prohibet Platonem ambulare & canem dormire. Item ſi aliquãdo

quieſcunt omnia,ergo pro illo tempore nihil mouebitur, ſed hæc opinio eſt Zenonis quæ iã improbata eſt i ſexto.

Cum igitur omnes partes diuiſionis prædictę ſint falſę reſtat ꝙ quinta pars ſit uera,quæ eſt prima concluſio, p̃ambula.ſ.quædam ſemper mouentur,ut cœli,quædã ſemper ſunt immobilia,ut ſubſtantię incorporeę & deus, quędam aliquo tempore mouentur & aliquo tempore quieſcunt,ut elementa,& elementata,& animalia.

CAPVT II.

Circa ſecundum cap.hæc concluſio præambula eſt probanda,omne ꝙ mouetur ab alio mouetur, notã igitur, ꝙ in ſeptimo hanc probauit ſufficienter quantum ad ea quæ mouentur per accidens, quæ mouẽtur ad motum alterius, ut quando mouetur homo in curru ad motum eius,& qñ mouetur clauus ad motũ tabulæ cui infixus eſt,& quando mouetur lapis ad motum anuli.Item probauit ſufficienter quãtum ad animata,patet.n.ꝙ mouentur ab anima,& ſic mouentur ab alio. Itẽ ſufficienter probauit quantum ad inanimata qñ mouẽtur ꝑ uiolentiam ad locum ſibi inconuenientem,ut cum mouetur lapis ſurſum,patet.n.ꝙ mouentur ab aliquo pellẽte,uel proijciente,uel trahente,& ſic mouẽtur ab alio. Itẽ probauit ſed inſufficienter quãtum ad inanimata dũ mouentur ſecundum naturam,ut dum ignis aſcendit, & lapis deſcendit nullo pellente,uel trahente,quia igitur hæc pars eſt dubia & immanifeſta,ideo circa eam immoratur & ponit tres concluſiones.

Prima eſt inanimata grauia & leuia, ut eſt terra, & ignis nõ mouẽt ſeipſa ꝓbatur,ſola animata mouẽt ſeipſa, quia habent in ſe principium ſui motus,ꝙ eſt anima à q̃ mouentur, ſed grauia & leuia nõ ſunt aĩata, ut patet, ergo nõ mouent ſeipſa.Item q̃ mouent ſeipſa quieſcunt qñ uolunt niſi ſit impedimẽtum, ut patet in animalibus, ſed grauia & leuia non quieſcunt quando uolunt, carent.n. appetitu,cum ſint inanimata ergo non mouent ſeipſa.

Secunda concluſio,grauia & leuia mouentur per acci-

dens à remouente impedimentum, hæc declaratur, ſic pono caſum, ꝙ ſit lapis ſuper tabulam quandiu eſt ſuper tabulam nõ deſcendet in terram, ſit Socrates qui remoueat tabulam, tunc lapis deſcenderet in terram, patet ergo ꝙ quia Socrates remouit tabulam quæ erat impedimentum lapidi, ne deſcenderet, põt dici Socrates mouens lapidem per accidens, ſicut ille qui aufert lignum obturans uegetem poteſt dici mouens unum per accidens, ad remotionem enim ligni obturantis uinum egreditur.

Tertia concluſio, Grauia & leuia mouentur ꝑ ſe à ſuo generante, nota ꝙ graue, ut lapis põt generari à cœlo influente, & aliquando ab aere, ut patet in lapidibus grãdis, leuia uero, ut aer & ignis, ſimr pñt generari à cœlo, & tunc ſecundum Ariſt. dicimus ꝙ grauia & leuia mouentur ꝑ ſe à Cœlo, uel ab aere, ut à ſuo generante, & probatur ſic, quicunqꝫ dat formam dat ea quæ conſequuntur ad formam, ut qui dat animam homini dat potentias animæ q̃ conſequuntur animam, ſed generans, ſiue ſit cœlum, ſiue aer, uel aliud dat formam graui & leui, ergo dat ea quę cõſequuntur formam grauis, & leuis, ſed moueri deorſum et moueri ſurſum conſequuntur formam grauis & leuis, ergo generãs dat lapidi ꝙ moueatur deorſum, & igni, ꝙ moueatur ſurſum, et ſic patet ꝙ grauia, & leuia mouẽtur per ſe à generante à quo habent formam ſuam, manifeſtũ eſt, ergo in omni genere mobilium ꝙ omne quod mouet ab alio mouetur. Hæc ſufficiant de ſecundo capite.

CAPVT III.

Circa cap. tertiũ probanda eſt hæc concluſio, datur unũ ꝑmũ mouẽs ꝙ eſt imobile, uel mouet ſeipm̃, ſed anteq̃ ꝓbetur ponuntur duo p̃ſuppoſita, ꝑmũ eſt, mouens eſt duplex, primum eſt ꝙ mouet, propria uirtute ſua, ut ignis propria uirtute ſua calefacit lignum. Secundum eſt ꝙ mouet non propria uirtute, ſed uirtute, ſibi data ab alio mouente, ut baculus mouet lapidem non ſua uirtute, ſed uirtute ſibi data à manu hominis, & mouens propria uirtute dicitur primum mouens, quia poteſt

aliquid mouere ſine mouente ſuperiori, & ēt ſine mouente ſecūdo, ut manus Socratis poteſt mouere lapidem ſine baculo. Mouens autem uirtute alterius dr̄ ſecundum mouens, quia non poteſt aliquid mouere, niſi mediante p̄mo à quo habet uirtutem, ut baculus non poteſt mouere lapidem niſi mediante manu à qua recipit uirtutem mouēdi. Et nota ſecūdum rectam philoſophiam in toto uniuerſo non eſt niſi unum primum mouens qui eſt Deus, quia ipſe ſolus mouet omnia ꝓpria ſua uirtute, & non recipit uirtutē ab altero, omnia uero mouēt a creata, ut ſunt angeli, & cœli, & animę dn̄r mouentia ſecunda, quia non mouēt niſi recipiant uirtutem à primo mouente Deo. Et ſic patet ꝙ ſit primum mouens nō mouet, nec ſecūda mouētia mouent. Secundū p̄ſuppoſitū eſt in mouentibus & motis nō proceditur in infinitū hoc eſt probatum in ſeptimo debiliter, hic aūt certius probatur, & ſic, ſi proceditur in infinitū in mouētibus & motis, ergo nō eſt primū mouens, qa ī infinitis nec eſt aliqd' primū nec ultimū, ſi nō eſt p̄mū mouens, ergo ſecūda mouētia nō mouēt, qa ex p̄mo p̄ſuppoſito, ſecūda mouētia mouēt īquātū recipiūt uirtutē à p̄mo mouēte, ſi nō eſt p̄mū mouēs, nec ſecūda mouētia mouēt, ergo nullus mot' erit ī mūdo, ſed hoc eſt falſum ad ſenſū, ergo falſum eſt qđ ꝓcedat ī infinitū ī mouētib' & motis.

Hic præſuppoſitis probatur hæc ꝯclo. Datur unū p̄mū mouens, qđ uel eſt immobile, uel mouet ſeip̄m ſic, certum eſt ꝙ aliquid mouetur, puta A, ſi A, mouetur aut mouetur à ſeipſo, aut ab alio, ſi mouetur ab alio. ſit B, & iterum quęram de B, ſi B, mouetur à ſeipſo, aut ab alio, ſi mouetur ab alio, moueatur A, C, & cum non ſit proceſſus in infinitum, ut dictum eſt, ergo tandem deueniemus ad unum primum mouens quod uel nō mouetur omnino, & ſic erit immobile, uel non mouetur ab alio, quia cū primum mouens nō recipiat uirtutem ab aliquo ſuperiori, ut eſt dictum in primo præſuppoſito non mouetur ab aliquo ſuperiori, & ſic patet ꝙ ſi mouetur, mouetur à ſeipſo, ſicut animal mouetur à ſeipſo inquātū mouetur ab aīa

quæ eſt pars ipſius animalis, patet ergo ꝙ tandem deue-nimus ad unum primum mouens quod uel mouet ſeipſum, ſicut animal quod mouet ipſum ſecundum partem, uel eſt penitus immobile, & exiſtente immobile datur uirtutem mouendi omnibus mouentibus ſecundis.

CAPVT IIII.

Circa quartum cap. probandũ eſt, ꝙ non eſt ſtandũ in aliquo primo mouente ſeipſum, ſed ulterius deueniendũ eſt ad unum primũ mouens, ꝙ nec mouet ſeipſum, nec mouetur ab alio, ſed eſt immobile, & incorruptibile. Circa hoc igr̃ fient quattuor, Primo declaratur quod eſt hoc primũ mouẽs ſeipſum. Secũdo declarabitur ꝙ eſt impoſſe qđ primum mouens ſeipſum, moueat ſeipm ſm totũ, ſed diuiditur in partẽ mouentẽ et motam. Tertio declarabitur ꝙ illa pars mouẽs non mouet ſe, nec mouet̃ ab altero, & ſic eſt mouẽs imobile. Quarto declarabit̃, ꝙ hoc mouẽs eſt imobile & icorruptibile & ꝑpetuũ.

Circa primum nota ſecundum philoſophum, ꝙ illud mouens ſeipſum eſt primũ cœlum, ſimul cum intelligentia mouente, ita ꝙ ſicut animal dicit quoddam compoſitũ ex corpore, & anima, ita primũ mouens ſeipſum dicit quoddã compoſitũ ex corpore cœleſti, & intelligẽtia mouẽte, ſed eſt differentia in hoc, ꝙ anima eſt forma animalis, ſed intelligentia non eſt forma cœli, ſed tm̃ motor cœli. Hæc autem fient magis nota in 12. metaphyſicæ.

Circa ſecũdum nota, ꝙ eſt impoſſibile, ꝙ primum mouens ſeipſum. ſ. cœlum primum cum intelligentia ſua moueat ſeipſum ſm totum, & probatur ſic, ſi mouet ſeipſum ſecundũ totum, ergo idem eſt mouens, & mobile, uel motũ, nam inquantum mouet ſe, eſt mouens, inquantũ mouetur à ſe, eſt motũ & mobile, ſed impoſſibile eſt idẽ eſſe mouens & motũ, & probatur ſic, ſi idem ſecundum idem eſt mouẽs & motum, ergo idem ſecundũ idem eſt in potẽtia & in actu, quia quodlibet mouens eſt in actu, ut calefaciens eſt actu calidum, mobile aũt eſt in potentia ut aqua calefactibilis eſt in potentia ad calorẽ, ſed eſt impo

ſibile ꝙ idem ſecundum idem ſit in potentia, & in actu, qa oppoſita eſſent in eodē, ergo impoſſibile eſt,ꝙ primū mouens ſeipſum moueat ſeipſum ſecundum totum.Cum ergo poſitum ſit ꝙ moueat ſeipſum dicendum eſt ꝙ mo= uet ſeipſum ſecundum partem.Quod declaratur à ſimili, animal dicitur mouere ſeipſum ſecundum partem, quia diuiditur in partē motam q̄ eſt corpus, & in partem mo= uentem,quæ eſt anima,& ſic dicitur mouere ſeipſum ſecū dum partem.i.ſecūdum animam quæ eſt pars animalis, ſimiliter dicimus ꝙ primum mouens ſeipſum, diuiditur in partem motam,quæ eſt corpus primi cœli, & in partē mouentem quæ eſt intelligentia applicata primo cœlo,& ſic dr̄ mouere ſeipſum ſecundum partem.i.ſecundum in= telligentiam quæ largo modo dicitur pars cœli, ſicut ani ma dicitur pars animalis, dico autē largo modo quia in telligentia non eſt forma cœli,ut dicemus in 12.metaph. Et per conſequens non eſt proprie pars.

Circa tertium probandum eſt,ꝙ illa pars mouens quę eſt intelligentia applicata, primo cœlo eſt immobilis, & probatur ſic,ſi mouetur,aut mouetur ab alio,aut à ſeipſa, non ab alio,quia primum mouens ſeipſum non habet ſu perius,alioquin non eſſet primum mouens ſeipſum cum nihil ſit prius primo,nec mouetur à ſeipſa, qa omne mo= uens ſeipſum diuiditur in partem motam & in partē mo uentem,ſed illa intelligentia non poteſt diuidi in partē,& partem cum ſit ſubſtantia ſimplex, ergo ſequitur ꝙ pars mouens.i.illa intelligentia ſit immobilis, & ſic patet qđ in toto uniuerſo datur unum primum mouens immobi= le qđ eſt illa intelligentia applicata primo cœlo,quod eſt octaua ſphæra ſecundum Ariſt. Et nota quod uſqꝫ huc nondum probauit phs deum eſſe. Non.n.illa intelligen= tia eſt Deus,ſed eſt ſubſtantia incorporea producta à Deo & applicata,primo cœlo,ut ipſum in æternū moueat ſecū dum phm. Quo modo autem ex hac intelligentia ꝓceda mus ad probādum deum eſſe dicemus ī ultimo tractatu.

Circa quartum probandum eſt,quòd hoc mouens im

mobile.i.illa intelligentia ſit perpetua,& omnino immo-
bilis,& tm̄ una,ꝙ ſit perpetua probat ſic philoſophus, ef-
fectus perpetuus habet cauſam perpetuam, ſed generatio
rerum corruptibilium eſt effectus perpetuus,quia cū mū-
dus ſit æternus ſm philoſophum ſemper fuit & erit gene
ratio,ergo hæc generatio perpetua habet cauſam perpe-
tuam,ſed cauſa generationis in rebus inferioribus eſt illa
intelligentia quæ applicata primo cœlo,mouet ipſum mo
tu diurno,ex quo motu continuatur generatio, diuerſifi-
catur uero ex motu proprio planetarum, ut mouētur ſub
Zodiaco,ut declaraui in tractatu ſphæræ,ergo illa intelli-
gentia eſt perpetua,& ſic illud mouens immobile eſt æter
num,ſed nota ꝙ hæc ratio ſecundum fidem nulla eſt, qm̄
nec mundus,nec generatio,nec motus eſt æternus,ut im-
probatum eſt ſupra. Bene autem concludit, quod ſicut
mundus poteſt eſſe productus à Deo ab æterno,ita hęc in
telligentia pōt eſſe æterna,non tamen de facto eſt æterna.

Quòd hæc intelligentia ſit tantum una,probat ſic,pri-
mus motus cœli q eſt diurnus eſt tm̄ unus, ergo eſt tantū
unum primum mobile,quod eſt primum cœlum, & unū
tantum primum mouens applicatum, primo cœlo quod
eſt hæc intelligentia,ergo hæc intelligētia eſt tm̄ una,ꝯña
uero probatur,quia ad hoc quod ſit unus motus numero
continuus requiritur quod ſit unum mobile numero, &
unus motor,qualiter autem motor debeat eſſe unus decla
raui in 5.lib.in ſolutione argumentorum.

Quòd hæc intelligentia ſit omnino immobilis, & per
ſe,& per accn̄s,probat ſic philoſophus,omnis motor cau-
ſans motum continuum ſempiternum eſt omnino immo
bilis,ſed hæc intelligentia cauſat motum æternum conti-
nuum in primo cœlo, uel ſaltem poteſt cauſare ſecundū,
ergo hęc intelligentia eſt omnino immobilis,ꝓbatur ma.
propter hoc anima in corpore animalis non cauſat motū
localem continuum & perpetuum quia mouetur per acci
dens,nam cum corpus Socratis mutat locum etiam,& ani
ma ſua,& quantitas,& alia accidentia per accidens, id eſt

ad motum corporis mutant locũ,ergo ſi aliquod mouens cauſat motum continuum, & perpetuum ſignum eſt, ꝙ non mouetur, nec per ſe, nec per accidens, & ſic ſequitur illam intelligentiam eſſe omnino immobilem motu phyſico,dico autẽ motu phyſico quia declarabitur in 12. metaphyſicæ,ꝙ mouetur motu intellectus qui eſt intelligere,& motu appetitus intellectui qui eſt uelle, ſed tales motus non ſunt phyſici,ut tũc declarabitur. Sed nota ꝙ hæc ratio philoſophi non ualet ſm̃ fidem, quia non eſt motus æternus, & cum probet illam intelligentiam eſſe omnino immobilem ex motu æterno ſua probatio nulla eſt. Tu uero probabis eam ſic,per rationem b.Tho.in 1.libro cõtra gentiles cap.15.Motus uel incepit,uel non incepit, ſi non incepit,ergo eſt æternus, & ſic mouens primum eſt æternum,quia effectus æternus non eſt niſi à cauſa æterna, ſi incepit,ergo ab aliquo mouẽte incepit,q̃ro de illo mouente,aut incepit eſſe,aut non,ſi nõ incepit,ergo eſt æternũ ſi incepit,ergo ab aliquo eſt ꝓductũ,q̃a nihil ſeip̃m ꝓducit.

Quæro de illo producente.aut eſt productum,aut nõ, & cum nõ ſit proceſſus in infinitum tandem deueniemus ad unum primum mouens nõ productum, & ſic erit æternum,& immobile omnino, q̃a non mouetur à ſuperiori. Cum nõ detur ſuperius,nec à ſeipſo, quia cum ut ſimplex totum ſeipſum moueret ſecũdum ſe totum, ſed nihil mouet ſeipſum ſecundum ſe totum,quia idem eſſet in potentia & in actu,ꝙ eſt impoſſibile,hæc de quarto ſufficiant.

Vltimo, quædam argumenta ſoluenda ſunt primũ ꝓbat quod grauia & leuia non mouentur à gñante ſic, mouentur à generante ſic,mouens eſt ſemper ſimul cum ſuo mobili,ita quod ſe tangunt ut dictum eſt in 7.phy.ſed generans graue,puta lapidem non tangit,nec eſt ſimul cum lapide, poteſt .n. lapis generari à cœlo, & tamen cœlum non eſt cum lapide,ut patet, ergo &c.

Ad hoc dicitur,ꝙ generans poteſt eſſe cum graui dupliciter. Primo ſecundum ſubſtantiam, ita quod ſubſtantia generantis tangat ſubſtantiam grauis generati, & hoc

non eſt neceſſe. Secundo ſecundum uirtutem impreſſam in ipſo greui,& hoc modo ſunt ſimul, ſemper.n. in lapide remanet uirtus quædam quæ dicitur grauitas impreſſa ſibi à generãte & qua mouetur naturaliter,dico igitur ad argumentum,ꝙ non eſt neceſſe mouens, & motum eſſe ſimul ſecundum ſubſtantiam, ſed ſolum ſecundum uirtutem impreſſam à mouente in ipſo mobili.

Secundum probat, ꝙ illa ratio philoſophi quam adducit ad probandum intelligentiam applicatam primo cœlo eſſe omnino immobilem eſt falſam,nam maior eſt falſa.ſ.omne cauſans motum æternum eſt omnino immobile, conſtant.n.ſecundum ipſum philoſophum ꝙ intelligentiæ applicatæ ſphæris planetarum cauſant motũ æternum,& tamen mouentur per accidens,quia ut probatum eſt in tractatu ſphæræ omnes ſphæræ planetarum rapiuntur,& mouentur à primo mobili ex Oriente in Occidens, illi autem contra nitentes mouentur motu proprio ab Occidente in Oriens,ergo ratio philoſophi non ualet.

Ad hoc dicitur, quod intelligentiæ applicatæ ſphæris planetarum non mouentur,nec rapiuntur à primo mobili ſecundum ſe,ſed ſolum rapiuntur ſphæræ planetarum, ideo ipſe intelligentiæ non mouentur per accñs ad motũ primi mobilis.Bene argumentum cõcluderet ſi intelligẽtiæ eſſent animæ,& formæ planetarum, quia ſicut eſt neceſſe moueri per accidẽs animam ad motum animalis,ita eſſet neceſſe moueri intelligẽtias ad motum planetarum, ſed non ſunt animæ,nec formæ planetarum,ſed ſolũ ſunt mouentes planetarũ ſphæras,ſicut figulus mouet rotam.

Tertium probat ꝙ intelligentiæ non mouent corpora cœleſtia ſic,omne mouens tangit ſuum mobile, ut probatum eſt in 5.libro,ſed intelligentia non tangit cœlum, qa nullum incorporeum tangit corporeum.Cum ergo intelligentia ſit incorporea non tangit cœlum.

Ad hoc dicitur, ꝙ tactus eſt duplex, primus eſt tactus quantitatiuus,& hic ſemper eſt inter duo corpora, quorũ utrũꝗ eſt quantum,ſic duæ manus,duo lapides,duo cœ

li ſe tangunt,ſecundus eſt uirtualis tactus, & hic eſt inter duo incorporea,uel inter incorporeum,& corporeum,ꝓut res incorporea applicat uirtutem ſuam alicui corpori, & operatur in eo,ſic anima tangit corpus,ſic intelligentia tangit cœlum,ſic Deus tangit omnia creata,quia applicat uirtutem ſuam omnibus rebus,& conſeruat eas,hic terminatur ſecundus tractatus ſuper octauum phyſicorum.

TRACTATVS TERTIVS ſuper octauum phyſicorum.

IN hoc tertio tractatu inueſtigandum eſt quis & qualis ſit ille motus primus æternus quem diximus in ſecundo tractatu cauſari à primo mouente immobili.i.ab intelligentia applicata primo cœlo. Et diuidimus eum in quattuor capita.

In primo probatur, ꝙ motus localis eſt prior quolibet alio motu. Et ſic poteſt dici primus inter omnes alios motus,& mutationes phyſicas.

In ſecundo probatur,ꝙ nullus motus poteſt eſſe continuus perpetuus niſi localis.

In tertio probat,quod nullus motus localis qui eſt inter terminos oppoſitos poteſt eſſe continuus perpetuus.

In quarto ꝓbatur,ꝙ ſolus motus localis,circularis pōt eſſe continuus & perpetuus.Et ſic determinabitur ſ͠m philoſophum,ꝙ ſolus motus cœli eſt primus ꝯtinuus & æternus,ſ͠m uero fidem poteſt eſſe continuus & æternus.

CAPVT. I.

CIrca primum cap.probatur hæc concluſio.Motus localis eſt prior quolibet alio motu.ſ.augumento decremēto,alteratione,generatione,& corruptione,probatur ſic,aliquid eſt prius altero tripliciter. Primo eſt prius natura, & eſt illud quod poteſt eſſe ſine altero, ſed non econuerſo, ut unum eſt prius natura,q̄ ſint duo,

quia unū pōt eſſe ſine duobus, nō tñ duo poſſunt eſſe ſine uno. Secundo eſt prius tempore, & eſt illud quod fuit in tēpore præterito magis remoto à præſenti, ſic Adā eſt ꝓor tempore q̃ Salomon. Tertio eſt prius ſecundum ſubſtantiam: id eſt ſecundum perfectionem, ut homo eſt prior, id eſt perfectior equo. Modo probatur ꝙ motus locali ſit prior omni alio motu his tribus modis.

Et primo natura ſic. Aliquid pōt moueri localiter ſine hoc ꝙ augumentetur, uel decreſcat, aut alteretur, aut generetur, uel corrūpatur, puta Socrates poteſt moueri ex domo ſuo ad templum ſine hoc, ꝙ augeatur, uel decreſcat, uel alteretur ſi modeſtę incedit, ſed non poteſt aliquid augeri, aut minui, aut alterari, aut generari: aut corrūpi niſi ſit motus localis ſaltem in cœlo, ſi.n. primū cœlum quieſceret, & alij planetæ, omnis mutatio ut eſt augeri, minui, & alterari, & generari: & corrumpi, ceſſarent. Cū ergo motus localis poſſit eſſe ſine alijs motib. nō aūt alij motus ſine ipſo, ſignum eſt quod eſt prior natura alijs motibus.

Secundo probatur, ꝙ ſit prior tempore ad durationem ſic, ęternum eſt prius duratione, tempore non æterno, ſed motus localis ſaltem cœleſtium corporum eſt æternus ſecundum philoſophum. Et nullus alius motus poteſt eſſe continuus æternus, ergo motus localis eſt prior tempore & duratione alijs motibus.

Tertio probatur ꝙ ſit prior perfectione ſic. Motus localis minus remouet à ſuo ſubiecto mobili quam alijs motus, ergo eſt perfectior, probatur conſequentia. Tanto.n. eſt perfectior motus, quanto minus tranſmittat ſuū ſubiectum, quod ueræ minus remoueat probatur, per generationem, & corruptionem remoueatur à materia una forma, & introducitur alia per augumentum, & decremētū remouetur una quātitas, & introducitur alia per alterationem remouetur una qualitas à ſubiecto, & introducitur alia, per motum uero localē remouetur unus locus à mobili, & acquiritur alius locus, ſed locus nō eſt ſubiectiuæ i mobili locato, ſed in corpore locāte cū ſit ſuperficies cor-

poris locantis, ut dictum eſt in quarto libro, ergo motus localis non remouet aliquid quod ſit ſubiectiuæ in ſuo mobili. Et ſic patet quod eſt perfectior alijs motibus. Itē motus localis primus eſt cauſatus à primo mouente immobili, in primo cœlo ut dictum eſt in tractatu præcedēti, ergo eſt primus ſimpliciter inter alios motus. Hæc de primo capite ſufficiant.

CAPVT II.

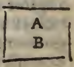
Circa ſecundum cap. probatur hæc concluſio, Nec augumētum, nec decrementum, nec alteratio, nec generatio, nec corruptio poſſunt eſſe motus continui, & perpetui, ſed ſolus motus localis, & probatur ſic, ſupponendo duo. Primum eſt omnes motus, & mutationes ſunt inter terminos contrarios, uel oppoſitos, hoc declaratum eſt in 1. phy. ut augumentum, & decrementum ſunt inter pfectam, & impfectam quātitatē, duæ alterationes ſunt inter duas contrarias qualitates, generatio & corruptio ſunt inter eſſe & non eſſe, ſolus autem motus localis poteſt eſſe inter terminos non oppoſitos, nō omnis qdem, ſed ſolus circularis qui eſt ab eodem in idem, ut dicetur infra. Secundum eſt, omnes motus qui habent terminos ad quem contrarios ſunt contrarij: ut dealbatio, & denigratio ſunt motus ↄtrarij, quia albedo, & nigredo q̄ ſunt termini ad quē ↄtrariæ, hoc declaratū eſt in 5. lib.

His ſuppoſitis arguitur ſic, ſi augumentū, & decrementum poſſunt eſſe continua & perpetua: ſimiliter duæ alterationes, ſimiliter generatio: & corruptio, ergo oppoſita poſſunt eſſe ſimul in eodem, quod eſt falſum, ꝓbatur conſequentia: ſi augumentum & decrementum ſunt ↄtinua, ergo non cadit quies media inter ea, ſi nō cadit quies media, ergo ſimul dum mouetur ad perfectam quantitatem mouetur etiam ad imperfectam, & ſic ſimul dum corpus augetur etiam minuitur q̄ ſunt oppoſita. Item ſic: ſi generatio, & corruptio poſſunt eſſe continuæ, & perpetuæ, ergo inter generationem, & corruptionem Socratis poteſt non eſſe tp̄s medium, hoc eſt falſum, probatur falſitas,

ſi non eſſet tempus medium inter generationem & corru ptionem Socratis ſequeretur qđ in eodem inſtanti in quo eſſet completa gñatio Socratis etiam inciperet corruptio Socratis,quod eſt inconueniens. Non.n.natura producit aliquam rem,ut ſtatim deſinat eſſe: ſed ut per aliquod tp̃s habeat eſſe, deinde ut corruptibilis deſinat eſſe,ergo gene ratio,& corruptio non ſunt continuæ perpetuæ, ſimiliter uanum eſt dicere,ꝙ natura faciat puerum augeri uſq; ad debitam quantitatem qua acquiſita ſtatim incipiat decre⸗ ſcere, imo per aliquos annos ſtat ſub debita quantitate. Item uanum eſt opinari ꝙ Plato ſanetur,& ſtatim adepta ſanitate incipiat ægrotare. Et demum in omnibus his mo tibus fruſtraretur intentio naturæ, quæ ideo quærit mo⸗ tum,ut ſub termino motus aliquandiu quieſcat, patet er⸗ go quod augumentum & decrementum, & alteratio & generatio, & corruptio non poſſunt eſſe motus continui perpetui,ſed unus ſuccedit alteri poſt aliquod tempus in⸗ termedium. Quod autem ſolus motus localis poſſit eſſe continuus perpetuus probatur infra. Hęc de ſecundo cap.

CAPVT III.

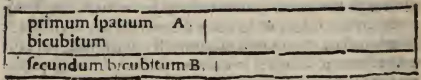
Circa tertium cap. probatur hæc ꝯcluſio, nullus mo tus localis qui eſt inter terminos oppoſitos poteſt eſſe continuus perpetuus. Nota quod termini op⸗ poſiti in motu locali ſunt, differentiæ loci, q̃ ſunt ſex, ut dicitur in ſecundo libro de cœlo,ut ſurſum deorſum: ante retro, dextrum ſiniſtrum, hæc concluſio, primo ꝓbatur, ſecundo ſoluuntur quædam dubia,probatio eſt talis, mo tus localis qui eſt inter terminos oppoſitos, aut eſt ſuper magnitudinem rectam, ſicut mot⁹ lapidis ſuper tabulam aut eſt ſuper magnitudinem circularem nõ quidem circu lariter,ſed cum reflexione,puta ſi detur circulus,& diuida tur in A,& B,& lapis moueatur ex A, ad B, & poſtea re⸗ trocedat, & moueatur ex B, ad A, ut patet in præſenti circulo, dicitur eſſe motus localis in⸗ ter terminos oppoſitos in circulo, ſed ut ſic non poteſt continuus perpetuus, ergo &c.



Et primo probatur, quod ſup magnitudinem rectā nō ſit cōtinuus perpetuus ſic, ſi motus ſuper magnitudinem rectam debet cōtinuari i perpetuum, ergo uel erit ſup magnitudinem infinitam, uel finitā, non primo quia non datur magnitudo actu infinita, ut probatum eſt in tertio, nō ſecundo, quia ſi motus ſuper magnitudinem finitam debet perpetuari, oportet quòd mobile moueatur à principio magnitudinis ad finem, & poſtea retrocedat, & moueatur à fine magnitudinis ad principiū ut patet hic, & moueatur mobile ex A: ad B: & ex B, ad A, ſed motus qui eſt ex A, ad B, & alius motus qui eſt ex B, ad A, non poſſunt eſſe continui, quia duo motus contrarij non poſſunt eſſe continui, ut probatum eſt in ſecundo cap. ſed iſti ſunt duo motus contrarij, quia ſunt ad terminos contrarios, nam in præſcripta figura A, eſt ſiniſtrum & B, eſt dextrum, ergo patet ꝙ motus localis ſuper magnitudinem rectam nō poteſt eſſe continuus & perpetuus, ſimili modo poteſt probari de motu locali in circulo qui eſt ad terminos oppoſitos. Secunda probatur eadem concluſio ſic, Motus reflexus non poteſt eſſe cōtinuus & perpetuus, ſed motus localis qui eſt ſuper magnitudinem rectam, uel ſuper circulum non tamen circulariter ſi debet perpetuari oportet quod ſit reflexus, ut .ſ. primo fiat à principio magnitudinis ad finem, deinde reflectendo à fine ad principium: ergo non poteſt eſſe continuus, & perpetuus, ꝓbatur maior, in motu reflexo ſemp cadit quies media, & tempus interrumpitur menſurans motum, ergo motus reflexus non eſt continuus, probatur ꝯñtia. Nam dictum eſt in quinto, ꝙ ad uirtutem & continuitatem motus numeralem tria requiruntur .ſ. unū mobile numero, tempus non interruptum, Ita quod non cadat quies media, & terminus ad quem unus numero, ergo ſi in motu reflexo eſt qes media non eſt motus cōtinuus. Quòd cadat quies media in motu reflexo, probatur ſic, ſumatur pila & ꝓijciatur à manu Socratis ad ſignum factū in pariete quod ſignum ſit A, & ab ipſo ſigno, iterum pila

A B,

moueatur ad manum Socratis, ut ſit in ludo pile, certum eſt ꝙ iſte motus reflexus. Eſt.n.à manu ad parietem, & à pariete ad manum, tunc pila dum proijcitur à manu accedit ad ſignum A, & dum reflectitur recedit ab A, ad ipſam manum, ergo uel accedit, & recedit in eodem inſtanti, uel uno inſtanti accedit, & in alio inſtanti recedit, non primo quia cū accedere, & recedere ſint oppoſita, oppoſita pro eodem inſtanti eſſent in eodem.ſ.in pila. ergo ſecūdo modo, ſed inter quęlibet duo inſtantia eſt tp̄s medium, ut ꝓbatum eſt in ſexto, ergo pro aliquo tempore pila eſt in ſigno A, facto in pariete. Et ſic quieſcit in A, quia dictum eſt in fine ſexti libri, omne mobile quod eſt in uno loco pro aliquo tempore quieſcit in tali loco, cū ergo pila pro duo inſtantia ſit in ſigno A, quieſcit in A, ſi quieſcit in A, ergo in motu inflexo eſt quies media. Et ſic motus reflexus non eſt continuus cum cadat quies in puncto reflexionis. Ex his ergo patet, ꝙ nullus motus localis qui eſt ſuper ſpatium rectum, uel ſuper circulum non circulariter, ſed reflexiuæ poteſt eſſe continuus & perpetuus. Secundo ex hac probatione ultima philoſophus ſoluit tria dubia, primum eſt pono caſum, ꝙ ſint duo ſpatia bicubita, & ſint duo mobilia æque uelocia, puta Plato & Socrates, & iſta duo ſpatia diuidantur in duas medietates, & in medio primi ſpatij ſignetur A. In medio ſecundi ſpatij ſignetur B, ut ſic.



Et uolo ꝙ Socrates incipiat moueri in ſecūdo ſpatio A, B, uſq; ad principium ſecundi ſpatij uſq; ad finem per A, tunc ſic, quando Socrates attinget principium ſecundi ſpatij, Plato accedet ad A, cum ſint æque ueloces ſi accedit ad A, ergo uel in eodem inſtanti accedit & recedit ab A, uel in uno inſtanti accedit, & in alio recedit, nō primo ne ſint

oppoſita in eodem,ſi ſecundo ergo quieſcit in A, ut probatum eſt de motu reflexo, ſi quieſcit in A,ergo motus Platonis à principio ſpatij ad finem non continuus,&tamen ſupponitur ꝙ continuæ moueatur.

Ad hoc dicit philoſophus,ꝙ non eſt concedendum,ꝙ Plato actu accedit, & recedat ab A, ſed ſolum in potentia quia in motu continuo non ponitur aliquod ſignum in ſpatio quod actu ſit finis præcedētis partis motus, & actu ſit principium ſequentis partis,ſed ſolum in potentia,non ſic eſt in motu reflexo. Nam punctus reflexus actu finit primum motum: & actu principiat ſm motum, & ideo cadit quies media in tali puncto cum actualiter mobile accedat,& recedat à puncto reflexionis, patet ergo, ꝙ non eſt ſimile,de motu continuo & de motu reflexo.

Secundum dubium eſt rō Zenonis, quæ poſita eſt in ſexto & ſoluta imꝑfectæ,hoc aūt ꝑfectæ ſoluitur. Arguebat ſic Zeno,ſi datur motus localis rectus,ergo ifinitæ partes ſpatij pertranſeuntur, quia eſt neceſſe, ꝙ mobile prius tranſeat medietatem,& medietatē medietatis, & ſic in infinitum cum ipm ſpatium ſit diuiſibile in partes infinitas.

Ad hoc dicit phs, ꝙ qn̄ mobile mouetur motu continuo nō ſit aliqua diuiſio actu in partibus ſpatij: ſed ſolū in potentia. Et ideo ex hoc non ſequitur, ꝙ mobile tranſeat partes infinitas actu diuiſas,ſed ſolū diuiſibiles in infinitas in potētia,ꝙ nō eſt inconueniens. Credebat aūt Zeno concludere,ꝗ pertranſiret partes infinitas in actu.

Tertium dubium eſt,uidetur ꝙ illud qdʼ generantur in eodem inſtanti habeat eſſe & non eſſe, ꝙ eſt impoſſibile, & probatur ſic,ſumatur aurum quod debeat generari ex terra: & generetur in toto uno anno: cuius principium, uel primum inſtans ſit A,& ultimū inſtans ſit B, tunc ſic in toto anno uſq; ad ultimum inſtans B,Aurū habet non eſſe,in toto tpe poſt annum habet eſſe.ergo in ultimo inſtanti B,aurum habet non eſſe,prout B,terminat annum, & in ipſomet inſtanti B,aurum habet eſſe prout B.principiat tempus ſequēs poſt annum in quo aurum habet iam

eſſe,& ſic uidetur,ꝙ id quod generatur in eodem inſtanti habeat eſſe & non eſſe quo eſt impoſſibile.

Ad hoc dicit pħs,ꝙ non eſt concedendum, quod res q̃ generatur in aliquo tempore, ꝙ habeat nõ eſſe in ultimo inſtanti illius temporis,ſed dicatur ſic,res quæ generatur in aliquo tempore habet non eſſe in toto in illo tp̄e pręter quam in ultimo inſtãti illius temporis,quia in ultimo inſtanti incipit habere eſſe per poſitionem de præſenti,& negationem de præterito,ſic.n.probatur propoſitio de incipit in re permanenti, ut declaraui in logica minoris de probationibus terminorum.

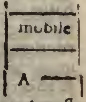
Ad argm̃ uero ſic reſpondetur qñ dr̃ in toto anno uſq; ad ultimum inſtans B, aurum habet nõ eſſe hæc eſt falſa, ſed dicatur ſit in toto anno ſe cluſio ultimo inſtanti B,aurum habet non eſſe,& tunc non concluditur niſi,ꝙ in toto anno aurum habet non eſſe.Et in ultimo inſtanti cum tempore ſequenti aurum habet eſſe,& ſic nullum ſequitur inconueniens.Nota tñ quod hoc dubium requirit,ut iam intellexeris tractatum de primo & ultimo inſtanti in re permanenti et ſucceſſiua,ſed pro nunc ſuſtine.Intendo.n. prædictum tractatum ordinare in fine totius epitomatis. Hæc de tertio cap.ſufficiant.

CAPVT IIII.

CIrca quartum cap.probatur hæc ꝯcl'o,ſolus motus circularis põt eſſe continuus,& perpetu⁹ hæc probatur ſic exponẽdo, motus circularis põt eſſe continuus & ꝑpetuus.Et nullus alius mot⁹ põt eſſe ꝯtinuus, & ꝑpetuus, ergo ſolus motus circularis põt eſſe ꝯtinuus, & perpetuus,prima propoſitio probatur ſic,Motus circularis non habet motum contrarium.ergo põt eſſe continuus & perpetuus,probatur conſequẽtia,propter hoc.n. alteratio & augumentum,& generatio,& motus reflexus non pñt eſſe motus cõtinui & perpetui,quia habent cõtrarium ut dictum eſt ſupra in 2.ca.ergo ſi motus circularis non habet motũ contrarium poteſt eſſe continuus & perpetuus. Quòd motus circularis non habeat motum con-

trariũ ꝓbatur ſic, omnis motus qui habet motum contra-
rium eſt ab uno termino ad alium terminum oppoſitum,
ut puta augumentum eſt ab imperfecta quantitate ad per
fectam, decrementum uero oppoſito modo, ſed motus cir
cularis non eſt ab uno termino ad alium terminum, ut pa
tet facto circulo in quo ſignetur A, & moueatur lapis ab
A, in toto circulo & reuertatur ad A, ut hic ergo mo
tus circulari poteſt eſſe continuus, & perpetuus,


ſic uero probatur ſecunda ꝓpoſitio, ſcilicet ꝙ nullus alius
motus poſſit eſſe continuus, & perpetuus, omnis motus
præter circularem ſi eſt ab eodem ad eundem terminum
erit ꝑ eadem media & ꝑ reflexionem, ergo nullus motus
præter circularem poteſt eſſe continuus & perpetuus,
probatur ꝯñtia. quia omnis motus qui eſt ab eodem ad eũ
dem terminum per eadem media & per reflexionem eſt
compoſitus ex duobus motibus contrarijs qui non poſ-
ſunt eſſe continui, ut dictum eſt in ſecundo capit. v. g.
moueatur lapis ſuper lineam rectam ab A, in B, & iterum
A, B, reuertatur in A, per eandem lineam, patet ꝙ motus
prim⁹ qui eſt ab A, in B, contrariatur motui, ſecundo
qui eſt A, B, in A, per eandem lineam, & ſic non poſſunt
eſſe continui, ſed non ſic accidit in motu circulari, nam
mobile non mouetur ab eodem ad idem ſuper idem me-
dium, ſed ſuper diuerſa media, ut ſuper duos
ſemicirculos. Quod patet in figura ſequenti,
in qua mobile mouetur ab A, ad A, primo ꝑ
ſemicirculum ſuperiorem, ſecundo per ſemi-
circulum inferiorem, ut patet hic.



Et nota quod ſicut declaratum eſt, quod in motu refle
xo locali aliquid mouetur ab eodem ad eundem terminũ
per eadem media, ita etiam contingit in alijs motibus pu-
ta in alteratione quæ eſt calefactio, ſi aqua fit calida trans-
ſit à frigido ad calidum, per hoc medium, quo eſt tepidũ,
ſi autem iterum fiat frigida trãſiuit per idem medium qđ
eſt tepidum à calido ad frigidum. Et ideo iſti duo motus
non poſſunt eſſe continui & perpetui, patet igitur quare

nullus motus poteſt eſſe continuus perpetuus niſi circularis,& cum probatum ſit ſecundum philoſophum mundum eſſe æternum,ſequitur ꝙ motus corporum cœleſtiũ qui eſt circularis ſit æternus,ſecundum fidem uero poteſt eſſe æternus. Hæc de quarto capite ſufficiant.

Vltimo ſoluenda ſunt quædam argumenta contra prædicta,primum probat ꝙ motus localis non ſit prior tẽpore alijs motibus ſic,in animalibus progreſſiuis motus localis eſt poſterior,patet.n.ꝙ eſt neceſſe prius animal generari,& ſecundum aliquem gradum augeri antequam incipiat pedibus incedere,ergo falſum eſt quod motus localis ſit prior tempore alijs motibus.

Ad hoc ſic reſpondet philoſophus. Motus localis ſumitur dupliciter, primo ſecundum ſe, & abſoluꝫ, & ſic eſt prior,quia non poteſt eſſe generatio,nec augumentũ, nec alteratio niſi ſit aliquis motus localis, puta motus cœli q eſt cauſa generationis, & alterationis in his inferioribus. Secundo ſumitur,ut eſt in tali ſubiecto, puta in animali perfecto. Et ſic argm̃ concludit quod eſt poſterior, ſed ſufficit quod ſit prior ſecundum ſe & abſolutæ.

Secundum probat ꝙ motus circularis cœli non poteſt eſſe continuus perpetuus ſic motus cœli eſt ad terminos contrarios ergo non poteſt eſſe continuus perpetuus, ꝓbatur ꝯñtia,nam probatum eſt ſupra in ſecundo cap. ꝙ nullus motus qui eſt inter terminos oppoſitos poteſt eſſe continuus perpetuus. Quòd aũt motus cœli ſit inter terminos oppoſitos probatur,nã eſt ab Oriẽte ad Occidens. & ab occidente ad oriens, ſed oriens et occidẽs ſunt termini oppoſiti,cum oriens ſit dextrum, & occidens ſit ſiniſtrum,ut habetur in ſecundo libro de cœlo, ergo motus cœli eſt inter terminos oppoſitos.

Ad hoc dicitur,ꝙ motus cœli non eſt ad terminos oppoſitos per idem medium,uel ꝑ eandem lineam ſicut eſt motus rectus reflexus, ſed eſt ad terminos oppoſitos per duos ſemicirculos. Nam mouetur cœlum ex Oriente ad occidẽs per ſemicirculum imaginatum in hemiſphærio

ſuperiori, uel ſuper nos, mouetur autem ex Occidente ad Oriēs per ſemicirculum imaginatum in hemiſphærio inferiori. Et iſti ſemicirculi cauſant diem ac noctem diuerſimodæ in hyeme, & in æſtate, ut declaraui in tractatu ſphæræ, dico igitur ad argumentum, ꝙ motus cœli eſt continuus perpetuus, quia non eſt ad terminos oppoſitos per idem medium, ſicut contingit in motu recto & reflexo.

Tertium, probat idem ſic, motus continuus perpetuus eſt infinitus, tunc ſic, ſi motus cœli eſt perpetuus, ergo nō menſuratur à tempore, ſed hoc eſt falſum, quia tēpus eſt menſura motus, ergo omnis motus, diffinitio.n.debet cōpetere cuilibet contento ſub diffinito; probatur ꝯñtia ſic. Nullum infinitum menſuratur, ut dictum eſt in 3. phyſic. ſed ſecundum te motus cœli eſt infinitus cum ſit perpetuus, ergo motus cœli non menſuratur tempore.

Ad hoc dicitur, ꝙ motus cœli ſumitur dupliciter, primo ſecundum ſe totum, & ſic dico, quod menſuratur toto tempore ꝙ eſt etiam infinitum ſecundum philoſophum in principio huius libri octaui. Et non eſt inconueniens unum infinitum mēſurari per alterum infinitum, bene eſt inconueniens infinitum menſurari per aliquod finitum. Et ſic intellexit philoſophus in 3. phyſ. Secundo ſumitur motus cœli ſecundum partem, puta motus cœli qui eſt ab Oriente in Occidens in una die, & ſic menſuratur aliqua parte temporis puta 12. horis. Et quia talis pars motus eſt finita conuenienter menſuratur ab aliqua parte temporis finita. Dico igitur ad argumentum quòd totus motus cœli infinitus menſuratur à toto tempore infinito, & partes motus cœli à partibus tēporis. Et ſic nullum ſequitur inconueniens.

Hæc de tertio tractatu ſufficiant.

aliam &c.donec omnino deficiat impetus factus à manu Socratis,& receptus in his partibus aeris quæ ſunt deferentes ipſum lapidem per tantum, uel tantum ſpatium. Quoniam igitur partes aeris non ſunt unus motor, ſed plures,ideo motus lapidis non eſt unus,ſed plures ſibi in uicem ſuccedentes, ſicut quando plures lateres eriguntur ordinate,& primus percuſſus pede percutit ſecundum, & ſecundus tertium uſque ad ultimum, unde quot ſunt lapides tot ſunt motus. Cum igitur oppoſitorum ſint oppoſitæ cauſę,ſi plures motus ſunt à pluribus motoribus unus motus requirit unum motorem. Secundum probatur ex regularitate,&uniformitate quam uidemus in primo motu qui eſt motus diurnus,& arguitur ſic. Motus primus eſt maximæ regularis,ergo motor primus eſt omnino immobilis,probatur conſequentia,quoniam ad ſenſum uidemus irregularitatem motus procedere à uarietate motoris.Nam quia mouentia inferiora non ſemper ſunt in eadem diſpoſitione,quia fatigantur in mouendo,ideo in inferioribus non datur motus unus continuatus regularis, quia igitur motor,primus cauſat motum maxime regularem,,& æternum, ſignum eſt ꝙ ſemper eodem modo ſe habet, ex conſequenti eſt omnino immobilis, & inuariabilis.Et aduerte quod Ariſtot.in duodecimo metaph.probat unitatem primi motoris, nõ ex unitate primi motus, ſed ex carentia materiæ,habet.n.pro principio,quod quæcunque carent materia non poſſunt numero multiplicari, uerum quantum hæc ratio concludat uidebimus in duodecimo metaph.in quæſtionibus ordinarijs. Hæc de unitate primi motoris ſufficiant.

CAPVT II.

IN ſecundo capite, aduerte ꝙ firmanda ſunt omnia fundamenta ex quibus deducetur concluſio tertij capitis, hic principaliter intenta, ſcilicet ꝙ primus motor eſt omnino incorporeus,huiuſmodi autem fundamẽta ſunt quinque. Primo ſupponitur primum motorem mouere tempore infinito. Secundo probatur uirtutem

finitam non poſſe mouere tempore infinito. Tertio de-ducitur motorem primum eſſe uirtutis infinitæ. Quarto probatur quòd uirtus infinita non poteſt eſſe in magnitudine finita. Quinto quòd in magnitudine infinita non poteſt eſſe uirtus finita, ex quibus concluditur quòd ſi uirtus finita eſt in magnitudine, magnitudo erit finita, & ſi uirtus infinita eſt in magnitudine, magnitudo eſt infinita.

Quãtum ad primum aduerte, ꝙ ſuadet ſibi Ariſ. primũ motorem mouere tp̃e infinito, ex eo quod ſuo iudicio cõcluſit dari in rerum natura unum motum æternum. Mot⁹ autem æternus requirit mouens æternum, qm̃ ex neceſſitate motus infert mouens, non eſt autem mouens æternum niſi moueat tempore æterno & infinito. Supponit igitur Ariſt. ex ſupra probatis motorem primum mouere tempore infinito.

Quantum ad ſecundum formãda eſt ratio philoſophi & defenſanda, ſic igitur arguit, cum in motu ſit mouẽs & mobile & tempus in quo fit motus, ſic mouens ſit finitũ, & mobile finitum neceſſe eſt, ut moueat totũ mobile tp̃e finito, & non infinito, nam ſit mouens uirtutis finitæ A, et mobile finitum B, & tempus in quo eſt motus B, & ſummo partem ipſius mouentis quæ ſit D, & moueat partem ipſius mobilis quæ ſit E, certum eſt, ꝙ D, mouebit E, in minori tempore ꝙ ſit C, quoniam probatum eſt in ſexto, quòd totum mobile in maiori tempore pertranſit aliqđ ſignum, quàm pars eius. Non ergo D, mouebit E, in C, quod ponitur infinitum, ſed in tempore finito, & ſic 3. Item ſummo aliam partem mouentis finiti et moueat aliã partem mobilis finiti, certum eſt quòd mouebit in minori tempore quàm ſit C, ergo finito, & ſic illud æquale ipſi 3. Iterum ſummo aliam partem mouentis, & aliam partem mobili, ut prius, & tempus, ut prius æquale ipſi 3. Tunc ſic, cum mouens, & mobile ſint finita manifeſtum eſt, quòd ſumendo ab eis partem poſt partem ſeruando eandem quantitatem tandem cõſumentur, ut pro-

batur in primo libro phyſicorum. Et cum pars mouet partem in minori tempore q̃ totum moueat totũ manifeſtũ eſt, quòd omnes partes temporis in quibus omnes partes mouentis mouent omnes partes mobilis ſunt finitę, ex cõſequenti totum mouens finitum mouebit totum mobile finitum in tempore finito, & non in infinito. Ergo repugnat, quod mobile finitum moueatur à mouente finito in tempore infinito.

Hæc ratio philoſophi, patitur duas difficultates. Prima eſt ꝙ Ariſt. ſupponit falſum. ſ. ꝙ à quodlibet mouente, & à quodlibet mobili poſſit ſubtrahi pars, hoc. n. eſt falſum in intelligentia indiuiſibili, & in corpore cœleſti incorruptibili, ergo uel demonſtrati philoſophi eſt particularis, uel ſupponit falſum.

Huic obiectionis dicit Cõment. ꝙ & ſi non ſit uerum de facto, qđ à quolibet mouẽte, & mobili poſſit ſubtrahi pars, hæc tñ conditionalis eſt uera, ſi à mouente, et mobili ſubtrahatur pars mouebit ps partem in minori tempore q̃ totum moueat totum, uerum quia Ariſt. non uidetur loqui conditionaliter, ſed de facto. Inquit. n. Ipſum D. igitur moueat aliquam partem ipſius, B. &c. Ideo reſponſio b. Tho. melior eſt. ſ. ꝙ & ſi realiter nõ poſſit ſubſtrahi à quolibet mouente, & mobili pars, poteſt tñ ſubtrahi per deſignationem imaginationis, uel intellectus, ſicut & aſtrologi diuidunt cœlum per ſigna, & gradus, & minuta, quæ tñ diuiſio non eſt realiter in cœlo. Et ſicut uerum eſt dicere, quòd Aries uel Taurus in minori tempore pertranſit Orizontem quàm totus Zodiacus, ſic in propoſito intelligenda eſt ratio philoſophi quòd deſignata pars uirtutis mouentis ſaltem per intellectum mouebit partem mobilis eodem modo deſignatam in minori tempore, quàm tota uirtus moueat totum mobile reſpectu alicuius ſigni poſiti in ſpacio.

Secunda obiectio eſt, quia de facto ſecundum poſitionem Ariſtot. uirtus finita, puta intelligentia Solis mouet cœlum ſuum, quod tamen eſt finitum, ut probat in primo

cœli,pro tempore infinito,quia ſecundum Ariſt.ut credidit ſe probaſſe in hoc octauo libro motus ſolis, nec incepit,nec deſinet.Ergo non inconuenit finitum mouere finitum tempore infinito.

Ad hoc dico, ꝙ Ariſt.non habet pro inconuenienti finitum mouere finitum per reiterationem tempore infinito. Ita tñ ꝙ quælibet circulatio qua totum mobile mouetur compleatur tempore finito.Et ſic ſupra probauit motum cœli eſſe æternũ per reitationem,ſed hic non intendit per reiterationem,ſed continuum tranſitum partis poſt partẽ ſine replicatione,qui tranſitus non poteſt ſeruari niſi imaginatio mobili infinito ꝙ utique non poſſet moueri, niſi à motore infinito, aliter maior eſſet reſiſtentia mobilis ꝗ uirtus mouentis,& à proportione minoris inæqualitatis non prouenit actio.Et ſi dicas quòd ſi Ariſtotel.hic intendit de mobili infinito, & non per reiterationem,procedit ex falſo,& impoſſibili, quoniam iam probauit in tertio phyſicorum, & in primo cœli, præcipue totum uniuerſum eſſe finitum, & non poſſe eſſe infinitum, ergo ratio ſua nulla eſt. Ad hanc obiectionem conatur reſpondere b.Tho.in comment.hic.Et ego defenſaui eam in duodecimo metaphyſicæ,in quæſtionibus ordinarijs,ideo ſuſtine pro nunc,uel require illic.

Quantum ad tertium,aduerte ꝙ intendit philoſophus talem rationem.Mouens tempore infinito,eſt uirtutis infinitæ,primus motor mouet tp̃e infinito,ergo &c. Minorem huius extimat ſe probaſſe in ſuperioribus.ſ.motũ eſſe æternum. ergo dari motorẽ æternum immobilem quem neceſſe eſt ponere primum, motus autem æternus eſt in tempore infinito,probatum eſt enim in ſexto quod ſi motus eſt infinitus, & tempus infinitum, maiorem autem probamus ex concluſione præcedenti, nam ſi mouens finitum non poteſt mouere tempore infinito. ergo ad mouendum tempore infinito requiritur uirtus infinita mouentis, ſed hæc ratio patitur inſtantiam etiam ex principijs Ariſtotel.nam intelligentia lunæ mouet cœlum lunæ tempore

næ tempore infinito,& tamen non eſt uirtutis infinitę,ergo maior propoſitio inducta non eſt uera.

Ad hoc dico,ꝙ mouens tp̄e infinito eſt duplex, quoddam eſt mouens non à ſe,ſed inquantum mouetur,uel recipit uirtutem mouendi ab alio,ſicut Sol mouet tp̄e infinito hæc inferiora,alterando & generando,& corrumpendo, inquantum æternaliter mouetur ab intelligentia ſibi applicata,& tale mouens non eſt neceſſe habere uirtutem infinitam, ſed ſufficit ipſum eſſe incorruptibile & ſemper debitæ approximatū ſuo mobili. Quoddā aūt eſt mouēs à ſe,& ex ſe,ita ꝙ ex prima cauſa motus infiniti. Et hāc neceſſe eſt eſſe infinitæ uirtutis eo quod à nullo uirtutem determinatam recipit,ſed abſolute habet à ſe,ergo illumina tę:& infinitæ. Quando igitur dicitur mouens tempore infinito &c. ſic intelligatur,mouens ex ſe, & à ſe, ita ꝙ eſt prima cauſa motus infiniti & æterni,eſt uirtutis infinitæ. Et in hoc ſenſu intendit concludere Ariſt.& non i primo. Aliter tot eſſent motores uirtutis infinitę,ꝙ ſunt intelligē tiæ applicatæ, cum omnes moueant tempore infinito ſecundum Ariſ. Quod tamen eſt falſum,quoniam ut diſputabitur in duodecimo metaphyſicæ, repugnat dari plura entia uirtutis infinitæ intenſiuæ.

Quantum ad quartum,aduerte, ꝙ philoſophus facit hanc ꝯñtiam,ſi uirtus infinita mouens eſt in magnitudine finita,ergo æquali tempore, & etiam minori mouebāt uirtus finita,& infinita. Hanc conſequentiam deducit ſic, probatum eſt in ſexto,ꝙ nihil mouet in inſtanti, ſed omnis motus neceſſario eſt in tempore: ſit ergo tempus in quo uirtus infinita mouet A, puta una hora, ſumatur alia uirtus finita quæ moueat in tempore maiori,& ſit B, puta tres horæ,tunc ſic,cum quacunq; uirtute finita poſſit ſummi maior,ſumatur uirtus finita maior præcedenti. Certum eſt,ꝙ mouebit in tēpore minori quā ſint tres horę,mouebit ergo i duabus horis,et ſumatur adhuc maior, quę mouebit in tempore adhuc minori,& moueat in una hora,& ſumatur adhuc maior quæ mouebit minus quàm

in hora,& ſic ſequitur, ꝙ uirtus finita mouebit in æquali tempore quo mouet uirtus infinita, & etiam in minori. Cum ergo ex duobus impoſſibilibus ſequatur de neceſſitate unum.ſ. uel ꝙ uirtus infinita moueat in inſtanti, qđ eſt impoſſibile, quia repugnat motui fieri in inſtanti, uel ꝙ uirtus finita moueat æquali tempore cum infinita, & etiam in minori quod etiam eſt impoſſibile, quoniam demonſtratum eſt ſupra uirtutem maiorem agere æqualem effectum in minori tempore, ſequitur, ꝙ in magnitudine finita non poſſit eſſe uirtus infinita.

Sed contra hanc rationem inſurgit dubium,qm̄ ſi ratio philoſophi concludit de uirtute infinita,ꝙ non poſſit eſſe in magnitudine finita,concludit etiam de uirtute infinita extra magnitudinem, nam non eſt minoris uigoris, imo ut ita dicam maioris,ſi nō arctatur aliqua magnitudine, ſicut igitur ſequitur ex deductione quam fecit p̄hs motū eſſe in inſtanti,uel uirtutem finitam,& infinitam mouere æquali tempore,Ita ſequitur de uirtute motiua infinita extra magnitudinem,Cum non ſit minoris uirtutis.

Ad hoc reſpondetur, ꝙ non eſt eadem ratio, quoniam uirtus infinita in magnitudine mouet naturaliter, ex conſequenti tantum quantum poteſt: uirtus autem infinita extra magnitudinem mouet,ut apprehendit cōgruum finis conſequendo,propter quem mouet, & non quantum poteſt,& ideo non eſt eadem ratio. Et ſi dicas moueat uirtus infinita extra magnitudinem toto ſuo poſſe, ergo mouebit in inſtanti,uel æquali tempore cum uirtute finita.

Ad hoc dico,ꝙ nō poteſt uelle mouere toto ſuo poſſe, qm̄ repugnat ex parte rei dari motum infinitæ uelocitatis,aliter uelle ſuum eſſet uanum,ſicut deus non poteſt ꝓducere maximū effectū quem pōt, qm̄ quocūq; dato, pōt producere maiorē,aliter infinita uirtus ſua eſſet exhauſta.

Quantum ad quintum, aduerte, ꝙ philoſophus tacite ſupponit unum.ſ.ſi duæ ſint magnitudines eiuſdem generis, puta duo ignes, ſicut augetur magnitudo, ſic augetur potentia, ut maior eſt potentia in igne maiori quam

minori,& ſi minor adæquetur maiori, adæquabuntur etiam potentiæ. Hoc ſuppoſito ſic arguit philoſophus, ſi in magnitudine infinita ſit potentia finita. Ergo dabitur æqualis potentia in magnitudine finita,& infinita eiuſdem generis, quod eſt falſum, ut patet ex ſuppoſito facto, conſequentia autem ſic deducitur, ſit magnitudo infinita in qua ſit potentia finita A,& magnitudo finita B, in qua ſit potentia finita,& ſint eiuſdem generis, puta elementũ infinitum,& elementum finitum. Et potentia finita, magnitudinis finitæ, ſit minor potentia finita, magnitudinis infinitæ in centum gradibus, nam inter quæcunq; duo finita datur aliqua proportio, tunc ſic cum omni finito poſſit fieri additio, addatur magnitudini finitę, magnitudo in qua ſit potentia, ut decem,& alia in qua ut uiginti,& alia in q̃ ut triginta,& ſic addendo deueniemus ad magnitudinem finitam, in qua erit potentia, ut centum,& tunc erit æqualis potentia duarum magnitudinum eiuſdẽ generis, quarum una eſt infinita & altera finita. Cum autem hoc ſit impoſſibile, quoniam in his quæ ſunt eiuſdem generis, ſicut augetur magnitudo augetur potentia, patet ꝙ in magnitudine infinita non poteſt eſſe potentia finita. Hæc de ſecundo cap. ſufficiant.

CAPVT III.

IN tertio capite probandum eſt principale propoſitũ .ſ. Motor primus omnino immobilis eſt incorporeus, & penitus indiuiſibilis & arguitur ſic, nullam habet magnitudinem, ergo &c. probatur antecedens, q̃m conſequentia eſt nota, nõ habet magnitudinem infinitam, q̃m illa non datur, ut probatum eſt in 3. phyſic. nec finitam, quoniam probatum eſt in capite præcedenti non poſſe eſſe in magnitudine finita potentiam infinitam, ſed motor primus immobilis eſt potentiæ infinitæ cum ſit mouens tempore infinito, ut dictum eſt ſupra, ergo conſtat ipſum eſſe penitus ſine magnitudine & incorporeũ &c. Hoc de

tertio cap. ſufficiant.

Nunc ſupereſt ſoluere aliqua argumenta, & primum probat ꝙ primus motor non ſit unus, nam primus motus qui eſt primi cœli eſt à duplici motore .ſ. coniuncto & ſeparato: ut inquit Cõmentator in 11. metaphyſicæ, ergo duo ſunt motores primi.

Ad hoc dico, ꝙ motor coniunctus non eſt ſimpliciter primus, quoniam ſubordinatur motori ſeparato, à quo mouetur in ratione amati, ut dicentur in 12. metaph. põt aut dici, primus in ordine motorum coniunctorum qui ſunt intelligentiæ applicatæ, non ergo inconuenit ꝙ duo ſunt motores primi, diuerſa ratione, & diuerſo reſpectu, loquendo autem ſimpliciter eſt tantum unus, de quo autẽ intendat hic philoſophus declarabitur in duodecimo metaphyſicæ.

Secundum probat, quod unitas motus non impeditur propter pluralitatem motorum, nam ſol & homo una generatione generant hominem, ergo &c.

Ad hoc dicitur, ꝙ propoſitio philoſophi intelligenda eſt de motore totali, & immediato, propter defectum primi tractatus nauis, licet ſit à pluribus, tamen eſt unus, qa ſunt motores partiales, propter defectum ſecundi, generatio Socratis eſt una, licet ſit à Sole, & alijs planetis: & à Platone generante, quoniam ſunt motores non immediati, ſed ſubordinati.

Tertium probat, ꝙ in magnitudine finita ſit uirtus infinita, nam eſt aliquod corpus, puta cœlum quod ſm Ariſt. eſt incorruptibile, ergo habet uirtutem, ut ſit ſemper, ergo eſt infinitæ uirtutis.

Ad hoc dico, ꝙ intendit pħs de infinita uirtute intenſiuæ quæ eſt principium actiuum, puta motiuum, cuius ſignum eſt quia deducit ad hoc inconueniens .ſ. ꝙ motus eſſet in inſtanti, nõ autem intendit de uirtute infinita extenſiuæ, ſiue duratiuæ. Hæc.n. conſequitur naturam corporis elungati à contrarijs quale eſt cœlum.

Quartum probat, quod primus motor non ſit omnino

incorporeus,nam ſm Ariſt.in hoc 8.lib.neceſſe eſt ipſum
eſſe,aut in medio.i.in centro : aut in circunferentia: quod
autem determinatur loco, non uidetur omnino incorpo-
reum,ergo &c.

Ad hoc dico, ꝙ hæc determinatio non eſt per circun-
ſcriptionem ſuæ ſubſtantiæ : ſed per inceptionem influen
tiæ in corpus cœli,ex quo.n. mouet cœlū applicando uir
tutem & influendo,neceſſe eſt,ut ex aliqua parte cœli in-
cipiat influere,& quoniam in qua parte apparet motus ue
locior uidetur magis recipi uirtus mouentis, apparet aūt
uelocior in circunferentia pp̄ maius ſpatium pertranſitū,
idem dicit ph̄s ꝙ primum mouens eſt in circunferentia ra
tione maioris : & principalis influxus illic recepti.Hic ter
minatur ultimus tract.8.libri phyſ. Ad laudem primi, &
totius uniuerſi gubernatoris qui eſt Deus trinus & unus.

*Explicit Epitomia in octauos libros de Phyſica,de au-
ſcultatione ordinatum per Chryſoſt. Iauellum.*

HIC SCRIBENDVS EST TRACTATVS
de primo & ultimo inſtanti.

QVAESITVM DE PRIMO, ET ultimo inſtanti.

QVÆRITVR utrum detur primum
inſtans in quo res habet eſſe,& ultimum
in quo non habet eſſe, & ultimū in quo
habet eſſe : & primum in quo habet nō
eſſe.Pro deciſione huius dubij tria agen
da ſunt.

Primo declarandi ſunt ꝓpoſiti termini,
ut ſciamus quid ſignificent : quomodo differunt, quomo
do probantur uel exponuntur.

Secundo ponendæ ſunt quattuor regulæ generales, q-

bus intellectis facile reſoluetur quęſitum.

Tertio reſpondendum eſt ad quæſitum per diſtinctiones & concluſiones reſponſiuas.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ termini pertractati in hac materia ſunt quattuor.ſ.ultimum non eſſe, primum eſſe,ultimum eſſe,primum non eſſe.

Significata eorum ſunt hæc. Vltimum non eſſe ſignifi cat inſtans,in quo res non habet eſſe,& tñ poſt illud habe bit eſſe,primum eſſe ſignificat inſtans in quo res, primo habet eſſe,q̃ ante illud nō habebat eſſe,ultimum eſſe,ſigni ficat inſtanti in quo res habet eſſe, & poſt illud habebit non eſſe,primum non eſſe ſignificat inſtās in quo res,primo habet non eſſe,quæ tamen ante illud habebat eſſe.

Differunt autem ſic,Vltimum non eſſe,& primum eſſe, ſe tenēt ex parte inceptionis rei:ultimum eſſe, & primum non eſſe ſe tenent ex parte definitionis.

Probātur autem ſiue exponuntur hoc modo,nam duo ꝑma exponūtur ſicut incipit,& duo ultima ſicut deſinit. Incipit uero dupliciter exponitur, qm̃ aliter in ſucceſſiuis, aliter in permanentibus, nam in ſucceſſiuis exponitur cū negatione de præſenti,& poſitione de futuro, ut nunc in cipit motus:ſic exponitur.Nunc non eſt motus,& imme diate,poſt hoc inſtans erit motus,ergo &c.In permanentibus autem exponitur cum poſitione de præſenti, & negatione de præterito, ut nunc incipit Socrates eſſe, ſic ex ponitur,nunc eſt Socrates & immediate, ante hoc inſtās non fuit Socrates,ergo &c.Notandum ergo quod ultimū non eſſe exponitur,ſicut incipit in ſucceſſiuis,ut nūc mo tus habet ultimum nō eſſe ſic exponitur,nunc motus nō eſt,& immediate poſt hoc nunc erit,ergo nunc habet ulti mum non eſſe, primum eſſe exponitur ſicut incipit in ꝑmanentibus:ut nunc eſt primum eſſe Socratis,ſic exponi tur,nunc eſt Socrates et immediate ante hoc nunc nō fuit Socrates, ergo nunc eſt primum eſſe Socratis. Deſinit exponitur in ſucceſſiuis ante negationem de præſenti, & po ſitionē,de præterito,ut deſinit eſſe motus,nunc nō eſt mo

tus,& immediatæ ante hoc nunc fuit motus,ergo &c.Im permanentibus ante exponitur cum poſitione de præſenti,& negatione de futuro,ut deſinit eſſe Socrates,Socrates nunc eſt,& immediate poſt hoc nunc non erit, ergo &c. Secundum primum modum exponitur primum nõ eſſe, ut non eſt primum nõ eſſe motus, ſic exponitur nunc nõ eſt motus,& immediate ante hoc nõ fuit mot⁹, ergo &c. Iuxta ſm modum exponitur ultimum eſſe,ut nũc eſt ultimum eſſe ſummi gradus,nunc eſt ſummus gradus & immediate poſt hoc nunc nõ erit ſummus gradus.ergo &c.

Quãtum ad ſecundum aduerte quattuor regulas generales,& firmiſſimas.Prima in quocunq; eſt reperire ꝑmũ eſſe in eodem non eſt reperire ultimum non eſſe,& probatur,ſic,ſumo primum inſtans in quo res habet primũ eſſe, & uocetur B, deinde ſumo ultimum inſtãs in quo dicitur habere ultimum nõ eſſe,& uocetur A,Manifeſtum eſt qđ A,eſt ante B,Quæro ergo,aut A,& B, ſunt idem inſtans, aut diſtincta,ſi idem,ergo ſequuntur cõtradictoria ſimul uera,qm̃ in eodẽ inſtanti non erit,& erit,ſi non ſunt idẽ: ſed diſtincta: quæro aut ſunt immediata,aut mediata, nõ primum ut probatum eſt in ſexto phyſicorum,ſi ſecũdũ: ergo cadit tempus medium, ſed in hoc tempore res non habebit eſſe,nec non eſſe. Quod probatur pro prima parte ſic,Ante B,res nõ habet eſſe, quia ſupponitur ſecũdum te quod in B: habeat primum ſui eſſe, & tempus eſt ante B,cum non ſit immediatum ipſi A,ergo &c.Secunda uero pars,ſic probatur,poſt A,non habet non eſſe,quia ſupponitur quod in A,habeat ultimum ſui nõ eſſe,ſed tp̃s eſt poſt A:quia non immediatum ipſi B,ergo &c.ſed cũ hæc ſint impoſſibile,ſequitur ꝙ in quocunq; eſt dare primum eſſe,in eo non eſt dare ultimum non eſſe.

Secunda,In quocunq; eſt dare ultimum non eſſe in eo non eſt dare primum eſſe, probatur ſic, ſumatur totum tempus menſurans adæquate eſſet rei,in qua eſt dare ultimum non eſſe & uocetur A, ſumatur etiam primum inſtans illius temporis,& uocetur B, tunc quæro, aut in B,

habet ultimum non eſſe,aut primum eſſe,non ſecundum, qm̃ cum loquamur de re in qua datur ultimum non eſſe, ſi in B,habet primum eſſe,ergo in alio inſtanti ante B, habet ultimum non eſſe. Et cum hæc duo inſtantia nō ſint immediata in tempore medio non habebit eſſe, quoniam ſecundum te habet primum eſſe in A,nec habebit non eſſe, quoniam poſt inſtans ultimi ſui non eſſe, non habet non eſſe, patet ergo ꝙ in quocunque eſt aſſignare inſtans ultimi non eſſe,non eſt,aſſignare inſtans primi ſui eſſe, ergo in B, habet ultimum non eſſe, & aduerte ꝙ iſtæ duæ regulæ ſe tenent ex parte inceptionis.

Tertia,In quocunqꝫ eſt inuenire ultimum eſſe non inuenire primum non eſſe probatur ſic,ſi datur ultimum eſſe,& primum non eſſe,ultimum inſtanti in quo habet primum non eſſe ſit B,tunc patet quod A,præcedet B,quæro ergo aut A,& B,ſunt immediata,aut mediata,non primū ex ſexto phyſicorum.ſi ſecundum, ergo cadit tempus medium in quo res,nec habebit eſſe, quia poſt A, non habet eſſe,nec habebit non eſſe,quia ante B,non habet non eſſe, cum autem hæc ſunt impoſſibilia ſequitur,ꝙ ubi eſt dare ultimum eſſe non eſt dare primum non eſſe.

Quarta, In quocunque eſt dare primum non eſſe,non eſt dare ultimum eſſe,probatur ſic,ſi eſt dare primum nō eſſe,& ultimum eſſe,hoc non eſt reſpectu eiuſdem inſtanti ne ſequatur contradictio,ut patet,ergo reſpectu diuerſorū inſtantium ſit,ergo inſtanti primi non eſſe A,& ultimi eſſe B, cum cadat tempus medium, ergo in tempore medio habet ultimum eſſe,ſequitur ꝙ poſt primum non eſſe adhuc habeat eſſe,ergo in B,non habet ultimum eſſe, alr̓ ſequitur quod in B, habeat ultimum & non ultimū eſſe, quod eſt impoſſe,patet ergo regulam eſſe uerā. Et aduerte qđ tertia & quarta regula ſe tenent ex parte definitionis.

Quantum ad tertium,ut determinetur quæſitum, ponunt quædam diſtinctiones ſubnectendo concluſiones reſponſiuas, quarum diſtinctiones, prima ſit hæc, rerum alia ſucceſſiua alia permanens.

Prima concluſio, Rei ſucceſſiuæ non datur primũ, nec ultimum ſui eſſe, ſicut eſt motus & tempus, hanc cõcluſionem diffuſæ probat philoſophus in ſexto phyſicorum, & ſuum fundamentnm eſt, qm̃ tempus & motus & magnitudo eodem modo ſe hñt quo ad diuiſionem, ergo ſicut in magnitudine cum ſit continua ex ꝯſiti ſit diuiſibilis in infinitum, non eſt aſſignare primam & ultimam partem, ſic nec eſt dare primam, & ultimam partem in motu.

Rerum permanentium, quædam eſt dependens à re ſucceſſiua, quædam non. Secunda concluſio, Rei permanentis dependentis à ſucceſſiua non datur primum, nec ultimum ſui eſſe, & probatur ſic, ſequeretur dari primum, & ultimum eſſe in re ſucceſſiua, quod eſt falſum per concluſionem præcedentem, probatur conſequentia, ueritas huius propoſitionis, Socrates currit, eſt res permanenſ depẽdens à curſu Socratis qui eſt res ſucceſſiua. Nam Socrate currente eſt uera, deſinente curſu eſt falſa, ſi ergo concomitatur rem ſucceſſiuam, idem erit iudicium de primo & ultimo ſui eſſe in utraque, cum igitur ſucceſſiua non habeat primum, nec ultimum ſui eſſe, nec res permanens pẽdens à ſucceſſiua habebit.

Rerum permanentium non dependentium à ſucceſſiuis, quædam durant ſolum per unum inſtanſ, quædam per aliquod tempus.

Tertia concluſio, Rei permanentis durantis ſolum per unum inſtans, datur primum & ultimum ſui eſſe, & probatur ſic, primum eſt ante quod non eſt aliud, ſed eſt dare inſtans ante quod non eſt aliud inſtans in quo talis res habet eſſe. Nam uerum eſt dicere. Hoc mutatum eſſe nũc eſt, & ante hoc nũc non erat, ergo in hoc nunc eſt primũ eſſe huius mutati eſſe. Quòd autem ſit dare ultimum eſſe, probatur ſic, ultimum eſt poſt quod non eſt aliud, ſed eſt dare inſtans poſt qđ nõ erit aliud inſtans in quo hoc mutatum eſſe habeat eſſe, ergo in hoc inſtanti habet ultimũ ſui eſſe, unde idem inſtanſ eſt in quo res ꝑmanens durãs per inſtanti habet primum & ultimum eſſe, ſed reſpectu

primi eſſe ſic exponitur. Hoc nunc eſt, & ante nūc nō fuit ergo in hoc inſtanti habet primum eſſe, reſpectu autem ultimi eſſe ſic exponitur. Hoc nunc eſt, & poſt nunc non erit, ergo in hoc inſtanti habet ultimum eſſe.

Rerum permanentium per aliquod tempus, quædam conſiſtunt in indiuiſibili, quædam hn̄t latitudinem, exēplum primi, ut bicubitum, & ſuperlatiua, ut albiſſimū caliđiſſimum &c. exemplum ſecūdi, ut album nigrum &c.

Quarta concluſio. Res permanens cuius eſſe cōſiſtit in indiuiſibili habet ultimū ſui eſſe, & probatur ſic, ſi tali res puta bicubitum, aut calidiſſimum debet corrumpi, corrūpetur per alterationem alicuius agentis in ipſam, & cū tale agens illi approximauerit ſtatim corrumpetur, qm̄ nō poteſt tam modicum minui quod amittet rationem ſui eſſe quod conſiſtit in indiuiſibilia. Nam nō poteſt tam modicum minui de albiſſimo, quod non erit amplius albiſſimum, ſit ergo ita quod hoc agens agere debeat in albiſſimū poſt hoc inſtans immediate tūc arguitur ſic. In hoc īſtanti agens non agit in albiſſimū, & poſt hoc inſtans immediate aget, ergo in hoc inſtāti albiſſimū habet ultimū ſui eſſe, probatur ꝯñtia, quia uerum eſt dicere. In hoc inſtanti albiſſimum eſt, & immediate poſt hoc inſtanti non erit, ergo in hoc inſtanti habet ultimum ſui eſſe.

Quinta concluſio, Res ꝑmanens cuius eſſe nō conſiſtit in indiuiſibili, habet primū ſui eſſe, ꝓbatur duobus ꝑſuppoſitis, primo ꝙ talis res producatur per motum ſiue ꝑ alterationem, ut calidum per calefactionem. Secundo ꝙ terminus ipſius motus ſit ipſa res producta, & quādo eſt terminus motus res ipſa ſit, nam ſi non eſt ipſa res nundum terminatus eſt motus niſi per accidens, quoniam ſecundum Ariſtot. præſente habitu, id eſt acquiſita forma ceſſat motus, ſtantibus his arguo ſic, ſit A, ultimum inſtanti temporis menſurantis motum quo producitur res permanens habens latitudinem. Et quæro talis res, aut habet eſſe in A, aut non, ſi non, ergo oportet dari alium motum quo producatur in eſſe, & ſic ſequitur quòd ille motus nō

terminabatur ad A,quod eſt contra præſuppoſitum.Diximus.n.quod A,ſit ultimum inſtanti temporis menſurantis motum, quo talis res producitur in eſſe ſi habet eſſe in A,iterum quæro,aut habuit eſſe ante A,aut nō,ſi ſic,ergo habuit eſſe,ante terminationē motus,quod eſt falſum,qm̄ res producta ꝑ motum eſt terminus motus, & ſic fruſtra eſſet ille motus,ſi duraret producta re,ſi non,tunc ſic, nō habet eſſe ante A,& habet eſſe in A, & poſt A, ergo in A, habet primum ſui eſſe.

Sexta concluſio.Res permanens cuius eſſe &c.non habet ultimū ſui eſſe,probatur ſic,tali res cum deſinit eſſe,deſinit per alterationem cauſarum ab agente contrario intendente formam introducendam, ſumatur ergo ultimū inſtanti temporis menſurantis hanc alterationem,et uocetur B,ita quod in B,terminetur hæc alteratio,tunc arguo ſic.In B,terminante motum eſt terminus motus,ut dictū eſt in concluſione præcedenti,ſed terminus motus eſt forma ſequens,hæc.n.eſt intenta ab agente contrario, ergo in inſtanti B, eſt introducta forma ſequens. Ergo in eodē inſtanti eſt corrupta forma pręcedens,quoniam cum ſint diſparate,uel contrariæ non ſe compatiuntur in eadē materia uel ſubiecto, ſi eſt corrupta, ergo habet in inſtanti B,primum non eſſe,ſed per quartam regulam aſſignatam ſupra.In quocunq; datur primum non eſſe,non datur ultimum eſſe,ergo &c. Aduerte ultimo,quod hæc ſexta concluſio deſeruit omnibus rebus permanētibus productis ꝑ generationem ſubſtantialem quę eſt terminus alterationis præuie.Ita quod de eis uerum eſt dicere.

Rei permanentis generādc datur primum eſſe, ſed non ultimum non eſſe. Et rei permanentis corrumpende datur primum nō eſſe, ſed nō ultimum eſſe. Hæc de quæſito ſufficiant.

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII,

TRACTATVS DE TRANSCENDENTIBVS PRAEVIVS METAPHYSICES.

NOTITIAM de tranſcendentibus, quam ueluti ianuam in negotio metaphyſico arbitramur, complectemur in uno tractatu, quem diuidimus in ſex capita.

In primo agendũ eſt de ente.
In ſecundo de uno.
In tertio de aliquid.
In quarto de re.
In quinto de uero.
In ſexto de bono.

CAPVT PRIMVM.

CONSIDERATIONEM de ente diuidimus in duo.
Primo uidendũ eſt, ſi eſt primo cognitum:
Secundo agendum eſt de diſtinctionibus eius. pro euidentia primi tria agenda ſunt.
Primo ponitur diſtinctio de cognitione.
Secundo ponitur concluſio, quam exiſtimamus eſſe ad mentem Diui Thomæ, & probabitur.
Tertio adducitur opio Scoti cũ rõnib. ſuis, & ſoluẽtur.
Aduerte igitur quadruplicem cognitionem rei uniuer-

ſalis apud intellectum noſtrum.

Prima dr̄ cognitio confuſa actualis habitâ de re ulī, ut eſt quoddam totum diffinibile,& ſic diffinitur. Cognitio confuſa actualis eſt, qua cognoſcitur res diffinibilis non penetrando,nec claro intellectu reſoluendo diffinibile in partes diffinientes:ſed cõfuſæ eas apprehendendo, uel obſcuro intuitu conceptum rei diffinibilis attingendo,ut qñ cognoſcitur ſubſtantia uel corpus abſque hôc ꝙ de eis habeatur ratio uel conceptus uel diffinitio clara & reſoluta.

Secunda dr̄ cognitio diſtincta actualis habita de re ulī, ut eſt quoddam totum diffinibile,quæ opponitur cognitioni prædictæ,ſicut opponitur diſtinctum confuſo,& ſic diffinitur. Cognitio diſtincta actualis eſt qua cognoſcitur res diffinibilis penetrando diffinitionem per reſolutionem in partes diffinitiuas, ſic conceptus eſt reſolubilis in aliqua priora,uel per clarum & ſimplicem inſtinctum, ſi conceptus eſt omnino ſimplex non reſolubilis in aliqua priora,qualis eſt conceptus entis, ut declarabitur infra.

Tertia dr̄ cognitio confuſa uirtualis habita de re,ut eſt quoddam totum ulē contentiuum ſuoꝝ inferioꝝ, & ſic diffinitur.Cognitio confuſa uirtualis eſt qua cognoſcitur res uniuerſalis,ut contentiua multoꝝ,non tñ penetrando quomodo illa multa contineat, & quomodo ab inuicem diſtinguantur,ſed ſiſtitur in intuitu confuſo,ut dum conſidero animal, prout ſub ſe continet multas ſpecies, non tamen clare intueor differentias diſtinguentes & conſtituentes huiuſmodi ſpecies contentas ſub genere.

Quarta dicitur cognitio diſtincta uirtualis, & eſt oppoſita præcedenti,& ſic diffinitur. Cognitio diſtincta uirtualis eſt qua cognoſcitur res uniuerſalis, ut contentiua multorum penetrando quibus modis continet,& quibus differentijs contenta diſtinguuntur.

Huiuſmodi cognitiones ſic ordinantur, ꝙ prius hr̄ de obiecto,ut eſt diffinibile cognitio confuſa actualis,quam cognitio diſtincta actualis.Intellectus.n.noſter q tẽdit à potentia ad actũ,& ex imperfecto ad perfectũ, prius ap-

prehendit obiectū,ut quoddam diffinibile in ꝯfuſo,q̄ pe-netret diſtinctæ diffinitionē & partes eius,ut diffinientes, ut hr̄ ex 1.phyſ.tex.5. ſecundo loco ſuccedit cognitio di-ſtincta actualis de obiecto,ut eſt quoddā diffinibile,poſt-quam.n.intellʼs aduertit nām animalis eſſe diffinibilem, uenatur diſtinctę eius diffinitionem.tertio loco hr̄ de ob-iecto uľi confuſa uirtualis prout eſt contentiuum multo-rum,quarto loco hr̄ de obiecto uľi cognitio diſtincta uir-tualis,ut continet multa: nam antequam diſtinctę appre hendam quomodo animal continet ſpecies & quibus dif ferentijs conſtituuntur,prius apprehendo in confuſo ip-ſum dici de multis,& eſſe in multis,alioquin in intellectu noſtro cognitio perfecta præcederet imperfectum, quod tñ eſt falſum.Qm̄ ex 9.Meta.uia generationis impfectio-ra præcedunt perfectiora, ſicut pueritia præcedit iuuentu tem,patet ergo qūo cognitio confuſa actualis præcedit o-mnes, & ideo illud erit primo cognitum ſimplr̄, de quo primo habetur huiuſmodi cognitio.

Quando ergo quęritur,ſi ens eſt primo cognitum,quę ritur de cognitione confuſa actualis, prout ens eſt quod-dam conceptibile,ut ſit ſenſus, utrum antequam apprehē datur conceptus entis in confuſo,prius apprehendatur a-liquod inferius ente,ut ſubſtantia uel corpus.

Pro reſponſione igitur pono hanc ꝯcluſionem, ens eſt primo cognitum ab intellectu coniuncto cognitione con fuſa actuali, quam dupliciter probo, primo apud intellm̄ procedentem de imperfecto ad perfectum,conceptus im-perfectiſſimus prior eſt omni alio cōceptu uia generatio-nis.Nam ex 9.meta.tex.15. impfecta pfectis priora ſunt ex gn̄atione,ſed intellectus coniunctus cum ſit potētialis ex 3.de anima tex.5.procedit ab imperfecto ad perfectū. Et conceptus entis eſt imperfectiſſimus inter omnes alios conceptus,quoniam omnes addunt ſuper ipſum, ut patet ergo comparantur ad ipſum ſicut totum ad partem. To-tum autem ſemper eſt perfectius parte: includit enim par tem & aliquid plus, ergo omnes alij̄ ꝯceptus perfectiores

ſunt conceptu entis, & ſic ſequitur conceptum entis eſſe priorem in intellectu coniuncto omni alio conceptu, quare manifeſtum eſt, ꝙ, antequam habeam cóceptum de aliquo inferiori ab ente, prius in cófuſo apprehendo ens dicens, ens eſt cui debetur eſſe, ſumendo ly eſſe in confuſo.

Sed forte dices, licet conceptus entis inquantum obiectiualis ſit imperfectiſſimus, non tñ quo ad euidentiam, imo ex ſe eſt euidens & clarus cum non poſſit notificari ꝑ aliqua ſuperiora, quoniam patet nihil eſſe ſuperius ente.

Sed contra, & probo, ꝙ etiam quantum ad euidentiam imperfectiſſimus eſt. Nam per ipſum præciſe minimam acquirimus notitiam de eius inferioribus. Conſtat.n. ꝙ ſi cognoſco hominem ſolum, quia ei debetur eſſe, minima eſt hæc cognitio & confuſiſſima: per alios auté ꝯceptus, maiorem acquirimus notitiam, nam maius eſt cognoſcere hominem per hoc ꝙ debetur ei eſſe per ſe & eſſe animatum, & ſenſitiuum, & eſſe rationale, ꝗ per hoc tantum, ꝙ ei debetur eſſe, patet igitur conceptum entis etiam quo ad euidentiam eſſe imperfectiſſimum.

Secundo probatur eadem concluſio ſic, qualis eſt ordo inter prima principia complexa & propoſitiones ꝓprias, ut inter hæc; Nam ſunt oppoſita in eodé, & Homo eſt animal, talis eſt inter ens & alios terminos minus uñes incomplexos, qm̃ prima principia complexa componuntur ex ente: nam ſenſus allegati principij eſt. Non ſunt oppoſita entia in eodem ente, principia autem propria componuntur ex terminis minus uñbus, ut patet in exemplo adducto, ſed prima principia complexa ſunt primo cognita qa ab eis omnis alia cognitio complexa pendet, ex 1. poſter. & ſunt ſicut ianua in domo ex 2. meta. tex. primo ergo, & ens ex quo cóponũtur ꝑma principia eſt primo cognitũ.

Confirmatur per Auicennam in 1. *ſuæ meta*. cap. 6. ubi inquit, dicemus igitur, ꝙ ens & res talia ſunt, ꝙ ſtatim imprimuntur in anima prima impreſſione, quæ non acquiritur ex alijs notioribus, patet ergo ꝙ ens eſt primo cognitum, modo expoſito in propoſitione dubij.

Poſita & manifeſtata uia,quam tenemus ad mētem b. Tho.adducenda eſt opinio Scoti, quæ habetur in primo ſent.di.3.q.2.Aduerte igr̃,ꝙ Scotꝰ diſcordat à b. Tho.in duobus, quantum ad cognitionem actualem confuſam. Primo negat ens poſſe cognoſci conceptu confuſo: tenet .n.conceptum entis eſſe conceptum diſtinctum & clarũ, & ſic ſecũdum Scotum de ente habetur ſolum diſtincta actualis cognitio, & probat ſic. Quod habet conceptum omnino ſimplicem & nõ reſolubilẽ in partes, eſt cognoſcibile ſolũ cognitione diſtincta,& nõ confuſa.Hæc patet ex conditione cognitionis confuſę,de cuius ratione eſt,ꝙ intellectus feratur in cõceptum reſolubilem in partes, ita ꝙ aliquid cognoſcat de re,& aliquid ignoret, puta ꝙ cognoſcat genus,& ignoret differentiam;ſed ens habet conceptum omnino ſimplicem non reſolubilem in aliqua priora,nihil.n.eſt prius ente,ergo eſt cognoſcibile ſolum cognitione diſtincta & non confuſa.

Ad hoc negatur maior,nõ.n.eſt neceſſe ad cognitionẽ confuſam,ꝙ habeatur cõceptus reſolubilis in parte, ſed ſufficit hanc diſtinctiuam eſſe uerã,de cognoſcibili cognitione confuſa,neceſſe eſt haberi conceptum reſolubilẽ in partes, uel conceptum ſimplicem ſuper quem poſſit fieri intellis diuerſo qđē intuitu: puta ꝙprius feratur ſuꝑ ipm obſcuro intuitu & confuſo, ſicut fertur uiſus ſuper obiectum in crepuſculo,deinde feratur claro & certo intuitu, ſicut fertur uiſus ſuper idem obiectũ in clara luce,& ſicut fertur intellectus ſuper prima principia complexa,& ferũtur intelligentię ſuper obiectũ naturale ſui intellectus. Dico igitur ꝙ licet ens non habeat cõceptum reſolubilem in partes priores,cũ nihil ſit prius ente,tñ habet conceptum ſimplicem,ſuꝑ quẽ intellectus primo fertur intuitu debili & obſcuro,& ut ſic cognoſcit ens cognitiõe ꝯfuſa,deinde fertur ſuꝑ eundem claro intuitu,& tunc cognoſcit ens cognitione diſtincta.Deceptus igr̃ fuit Scotus,quia nõ conſiderauit ſufficienter omnia requiſitę ad cognitionem cõfuſam.Nam habere cõceptum reſolubilem in partes priores eſt

res eſt neceſſe tantum in contentis ſub ente & habentibus aliqua priora, in quæ reſolutio fiat, qualia ſunt genera & ſpecies ſpecialiſſimæ. unde conceditur, ꝙ de ſpecie hmôi, nô pôt hri primo cognitio confuſa, deinde diſtincta, niſi de ea habeatur conceptus compoſitus ex genere & dria, non penetrando propriam rônem gñis, & propriam rationem driæ, & hæc erit cognitio confuſa, deinde penetrando ipm conceptum, & reducendo diſtinctæ in genus & driam, conſiderata propria rône utriuſq;, & hæc erit cognitio diſtincta actualis, habita de ſpecie ſpecialiſſima.

Secundo tenet Scotus, ꝙ primum cognitum cognitione confuſa, ſit ſpecies ſpecialiſſima, & non ipſum ens, nos autem tenemus oppoſitum, ut ſupra probauimus. Conatur autem Scotus in 1. ſent. diſt. 3. q. 2. probare intentum ſuum tribus rationibus.

Prima ratio Scoti ſupponit cauſas concurrentes ad intellectionem eſſe phantaſma, & ſpeciem intelligibilem, & intellm poſſibilem, q̃ omnes ſunt cauſæ naturales. quia p̃cedunt actum uoluntatis, uoluntas. n. ſequitur cognitionem, cum non feratur niſi in bonum præcognitum. His ſuppoſitis ſic arguit, cauſæ naturales quando nô ſunt impeditæ producunt effectum perfectiſſimum, quem primo poſſunt producere; qm̃ agunt ſm totum ſuum poſſe, ſed concurrentes ad intellectionem ſunt cauſæ naturales ex ſuppoſitis factis: ergo producunt effectum perfectiſſimũ, quem primo poſſunt producere, ſed ille effectus eſt conceptus confuſus ſpeciei ſpecialiſſimæ. ergo primum cognitum cognitione confuſa eſt ſpecies ſpecialiſſima. Quòd aũt ille effectus perfectiſſimus ſit conceptus confuſus ſpeciei ſpecialiſſimæ, ſic probat. Si eſt alius, puta ſi eſt conceptus alicuius magis uniuerſalis, ut entis, uel ſubſtãtiæ, uel corporis, talis eſſet perfectiſſimus, ut ratio prędicta, & cũ conceptus ſpeciei ſpecialiſſimæ ſit perfectior q̃ conceptus cuiuſcunq; magis uniuerſalis (quoniam continet illum, & addit ſupra ipſum, ut conceptus hominis continet conceptũ animalis, & addit rônale.) Sequitur, ꝙ agentia con

currentia ad intellectionem nunquam poterunt produce re conceptum ſpeciei ſpecialiſſimæ,quod eſt manifeſte falſum,ꝯña quidem ſic probatur. Cauſæ naturales poſtq̃ produxerunt effectum perfectiſſimum non poſſunt producerem perfectiorem, aliter daretur quid perfectus perfectiſſimo,ſed cauſæ naturales concurrentes ad intellectionem producunt effectum perfectiſſimum,ut probatū eſt, qui ſecundum te eſt conceptus alicuius magis communis. ergo poſtquam produxerunt eum non poterunt producere conceptum ſpeciei ſpecialiſſimæ, cum ſit perfectior, ut probatum eſt.ergo &c.

Ad hoc conceditur totum uſq; ibi,ſed ille effectus perfectiſſimus eſt conceptus ſpeciei ſpecialiſſimæ,id quidem eſt falſum,imo eſt conceptus entis.Nam per ſpeciem intelligibilem repreſentatiuā obiecti intellectus primo intelligit: ꝙ talis res eſt ens.i.cui debetur eſſe in confuſo, tñ nūdum penetrando quales ſit illud eſſe.Et talis conceptus entis eſt perfectiſſimus effectus qui poſſit pro tunc produci ab intellectu,nō tñ eſt perfectiſſimus abſolutę,ſicut forma embryonis eſt perfectiſſimus effectus,quem ꝑmo poteſt producere forma generante,non enim dum incipit agere,pōt perfectiorem formam producere, nō tñ eſt eius perfectiſſimus effectus abſolutę, poteſt.n.in proceſſu generationis producere nobiliorem formā, puta animam ſenſitiuam. Et quando Scotus probat.ꝙ ſi ille conceptus non eſt ſpeciei ſpecialiſſimæ,nunquam produceretur ab illis agentibus naturalibus: negatur conſequentia.Et ad probationē eius dicitur,ꝙ licet agentia naturalia non poſſint producere effectum perfectiorem perfectiſſimo abſolutę, puta leo non poteſt producere effectum perfectiorem quàm ſit anima leonis, quoniam illa eſt eius effectus perfectiſſimus,quem poſſit abſolutę producere,tamen poſſunt producere effectum perfectiorem effectu perfectiſſimo ſecūdum quid,ut dictum eſt de forma embryonis,quæ quidem perfectiſſima eſt pro tunc: quia in principio gñationis,uirtus generantis non poteſt perfectiorem produce-

re,cum hoc tamen ſtat,ꝙ poſtea producat formam ſpecificam longe perfectiorem.ſic dico in propoſito, ꝙ conceptus entis qui primo producitur ab intellectu,eſt perfectiſſimus ſm quid,quia pro tunc non poteſt pfectiorem producere,cum hoc tñ ſtat,ꝙ poſtea producat effectum perfectiorem.qualis eſt conceptus ſpeciei ſpecialiſſimæ: nihil enim prohibet produci aliquid perfectius pfectiſſimo ſm quid,non tamen perfectiſſimo abſolutę.uidetur ergo Scotus fuiſſe deceptus, quia non aduertit conceptum magis uniuerſalem eſſe perfectiſſimum ſecundum quid, & non abſolutę.Conceptum autem ſpeciei ſpecialiſſimæ eſſe perfectiſſimum abſolutæ,ideo non poteſt produci ab intellectu aliquis perfectior illo etc.

Secunda rõ Scoti eſt hæc: ſm Auic.cap.3.in 1.ſuę metaph.Metaphyſica eſt ultima ordine doctrinæ.ergo termini metaphyſicales,ut ens,unum,uerum,&c. Qui ſunt uniuerſaliſſimi,ſunt ultimi in cognitione noſtra.Et ſic ſequitur,ꝙ prius habemus conceptus de minus uniuerſalibus, ſicut ſunt ſpecies ſpecialiſſimæ,quam de magis uniuerſalibus & de tranſcendentibus;aliter ſi primo cognoſcerem⁹ magis uniuerſalia,Metaphyſica eſſet prima in ordine doctrinæ,ꝙ eſt contra Auicennam,& ueritatem.

Ad hoc dicitur,ꝙ Metaphyſica non eſt inuenta, ut cognoſcamus terminos uniuerſaliſſimos: quo ad conceptus cõfuſos,hæc.n.eſt cognitio diminutiſſima & imperfectiſſima:ſed ut cognoſcamus quoad ꝯceptus diſtinctos & claros & reſolutos, & cognoſcamus eorum amplitudinem, quo ad continentiam ſuorum inferiorum, puta oẽs modos eſſendi. Omnia generaliſſima,& quæ ſub eis. Et hæc quidem cognitio eſt difficillima,ideo metaphyſica eſt ultima ordine doctrinæ,& in hoc ſenſu locutus eſt Ariſtot.in procemio ſuæ metaphyſ.cum dixit,Difficilia ſunt homini ad diſcendum quæ ſunt maxime uniuerſalia. Nam à ſenſibus ſunt remotiſſima. Stat ergo,ꝙ primo cognoſcamus terminos uniuerſaliſſimos,quo ad conceptus confuſos,& ꝗ metaphyſica ſit ultima ordine doctrinæ, qm̃ in ea non

quærimus eorum cognitionem confuſam,ſed diſtinctam in ratione diffinitiua & contentiua ſuorum inferiorum. Et ſic patet ꝙ ratio Scoti non concludit.

Tertia ratio Scoti eſt hæc. Si oportet præconcipere magis uniuerſalia:ut ens & alia genera,antequam concipiamus ſpēm ſpecialiſſimam, ſequitur ꝙ ſuppoſito ſingulari mouente ſenſum & ſtante intellectu ſoluto interponatur multum tp̄s antequam concipiatur ſpecies ſpecialiſſima illius ſingularis ſenſati.Nam cum inter ens & ſpeciem ſpecialiſſimam ſint multa intermedia,erit neceſſe præcognoſcere omnia intermedia, cum ſint uñiora ſpecie ſpecialiſſima.Et id non fiet niſi lógo tpe,qđ uř eſſe inconueniens.

Ad hoc dř, ꝙ non inconuenit interponi multum tpis, quoties deſcendimus ab uniuerſaliſſima ad ſpecialiſſima in ratione diffinitiua, qm̄ ſpecies intelligibilis repræſentat obiectum intellectui noſtro,primo ſub prædicato uniuerſaliſſimo, ut quod eſt ens, ſecundo ſub prædicato minus uñi: ut ꝙ eſt ſubſtantia,& ſic procedendo uſq; ad ſpecialiſſima.Et pp has diſtinctas repræſentationes multum tēporis labitur. Quod ſi ſpecies intelligibilis repræſentaret omnia prædicta quidditatiua ſtatim & æqualiter,ſicut cōtingit in intellectu intelligentiæ,tunc ſine mora intelľs nř conciperet ſpeciem ſpecialiſſimam, quo ad omnia prædicata quidditatiua.Non ergo eſt inconueniens illud,quod Scotus reputat inconueniens & ſic ratio ſua nihil concludit contra nos. Hæc de primo principali dicta ſint. nunc agendum eſt de diuiſionibus entis &c.

De diuiſionibus entis ꝭm ꝙ ordinantur ex ſui natura.

Nunc aſſignandæ ſunt diuiſiones entis,ut ens eſt: & uidendum quæ prioritas ſit inter eas,& agemus tria.Primo aſſignabuntur diuiſiones entis ordinatæ ꝭm uiam b. Th. Secundo aſſignabuntur ꝭm uiam Scoti. Tertio adducentur rationes Scoti,& ſoluentur. Quid de his & earum ordine ſenſerit Auerroes,nihil terminatum inuenio.

Prima diuiſio.Ens p̄mo diuiditur in ens reale,& ens rationis,qđ ſit utrūq; declarabo: ſed nota in primis ꝙ hæc

diuiſio non eſt propriæ metaph. quærimus.n. hic diuiſiones entis ſubiecti metaph. quod ut probabimus in quæſtionib' noſtris metaphyſicalibus eſt ſolum ens reale, cũ ſit ſcientia realis. Itẽ non eſt diuiſio entis uniuocę uel analogę, ſed æquiuocę ſumpti. Ens enim ꝑdicatur æquiuocę de ente reali & de ente rõnis, unde potius eſt diuiſio uocis in ſua ſignificata. Tñ ut habeatur plena cognitio de diuiſionibus entis uniuerſaliſſimę ſumpti, utrunq; membrum huius diuiſionis pertractabimus, declarantes in quibus proprie differunt ens reale, & ens rationis.

Aduerte igr̃, ꝙ ens reale uniuerſaliſſimę ſumptũ, ut diſtinguitur contra ens rõnis propriJſſimę dictum (de mẽte Heruei in 3. quol. q. prima, quem in hac materia, ut tutiſſimum doctorem ſequor) eſt omne quod habet eſſe extra intellectum, uel ꝑducitur à cauſa effectiua reali, & eſt in aliquo ſubiectiuæ. Dico primo, ꝙ habet eſſe extra intellectum, ſicut prima cauſa, & intelligentiæ, & cœlum, & elementa, & elementata, & accidentia naturalia, quę ab omnibus confeſſa ſunt eſſe entia realia, eo ꝙ habent eſſe in rerum natura remoto omni opere intellectus. Dico ſecũdo uel ꝑducitur à cauſa effectiua, & eſt in aliquo ſubiectiuę. Id quidem dico, ꝑp ſpecies intelligibiles et actus intelligẽdi conceptus formatos ab intellectu, & habitus ſcientificos, & uolitiones, de quibus omnibus conſtat, ꝙ non hñt eſſe extra animam, ideo uidetur primo aſpectu, ꝙ ſit ens rationes de mente Philoſophi in 6. metaph. tex. 8. ubi ponit ens rationis quod habet eſſe in anima, & intẽdit illic, ut inquit Cõmentator, declarare diuerſitatem duorum entium. ſ. entis quod eſt in intellectu, & entis quod eſt extra intellectum &c. Et tñ in rei ueritate ſunt entia realia, ꝑmo quia locatũr in prædicamento qualitatis, in quo non locatur niſi ens reale, quia in 6. metaph. tex. 8. ens diuiſum in decem prædicamenta, eſt tantum ens reale. Secundo quia conſiderantur à ſcientia reali, ut in libro 3. de anima: ubi agitur de ſpecie, & actu intelligẽdi &c. In ſcientia autem reali non conſideratur niſi ens reale, denominatur. n. rea

lis à ſubiecto reali,ſicut logica dř ſcientia rationalis à ſub iecto,quod eſt ens rationis.Tertio quia accidentia animę hñt nobiliorem entitatem cum ſint in ſubiecto nobiliori,q̃ accidentia corporea, ſed iſta, puta caliditas, frigiditas &c.ſunt entia realia,ut ab omnibus conceditur. ergo & accidentia animæ,qualia ſunt ſpecies,actus intelligendi,diffinitio,habitus ſcientificus,ſunt entia realia.

Sed forte dices,non habent eſſe extra animã,ergo non ſunt ens reale, præcipue quia philoſophus in 6.metaph. tex.8. diſtinguit ens rationis ab ente reali per hoc, quod eſt habere eſſe in anima.

Reſponſio,ut dicemus infra, ly hře eſſe in anima, non eſt totalis ratio entis rationis condiſtincti contra ens reale,ſed eſt hæc,hře eſſe in anima,ſolum obiectiuæ, & non ſubiectiuæ,nec eſſe ab aliquo effectiuæ,& qm̃ prædicta efficiuntur ab intellectu,& in eodem ſunt ſubiectiuæ, ideo licet ſint in intellectu,tñ ſunt entia realia,Dictum aũt philoſophi adductum, intelligendum eſt nõ de omni quod quocunque modo eſt in intellectu,ſed de uero & falſo qđ conſiſtit in compoſitione & diuiſione intellectus. Quod proprijſſimæ ens rationis dicitur,ut dicemus infra, patet igitur quid ſit ens reale communiſſimæ ſumptum.

Ens autem rationis ſumptum proprijſſimę,et ut diſtinguitur cõtra ens reale, eſt illud quod in nullo eſt ſubiectiuæ,ſed cõſequitur rem,ut eſt obiectiuæ in intellectu, pro cuius euidentia aduerte triplicem modum exiſtendi in intellectu.Primo ut in ſubiecto,ſic ſpecies & actus intelligẽdi & ſcientia ſunt in intellectu,ut in ſubiecto,& ideo ſunt entia realia,ut declarauimus in præcedentibus. Secundo obiectiuę,et eſt illud quod offertur intellectui ut obiectũ intelligibile, non tñ eſt ſubiectiuæ in eo, nam ſicut uiſui offertur color,qui non in uiſu,ſed in corpore colorato eſt ſubiectiuæ, & tñ dř eſſe obiectiuæ in uiſu, quia obijcitur uiſui,ut eſt in ſuo proſpectu,ita intellectui offertur res intelligibilis, ut obiectum potentiæ, non tñ eſt ſubiectiuæ in intellectu,ſed habet eſſe ad extra,nõ.n.lapis eſt in ani-

ma,ſed ſpecies ex 3.de anima tex.38. Dicitur tñ eſſe obiectiuæ in intellectu,prout ei obijcitur, & eſt in ſuo proſpectu,ſicut obiectũ propriæ potentiæ obijcitur. Et hoc modo tam ens reale,q̃ ens rõnis,tam priuationes, q̃ negationes pñt eſſe obiectiuæ in intellectu,prout ſunt intelligibilia ab eo. Et uſq; huc nundum inuenimus proprijſſimũ ens rationis, qm̃ eſſe obiectiuæ, hoc modo in intellectu poteſt conuenire tam enti reali q̃ enti rationis,cum utrũque ſic itelligibile. Tertio aliqd eſt i intellectu ſicut quidã modus ꝯſequens nãm rei, ut obijcitur intellectui.v.g. natura hominis, ſi debet intelligi, oportet ut obijciatur ſine conditionibus indiuiduantibus,nõ inquãtum habet eſſe i Sorte,aut Platone,ſed ut quoddã cõe & indiſtinctũ. cõmunitas ergo & indiſtinctio conſequuntur naturam intelligibilem non inquãtum habet eſſe in ſingularibus, ſic.n.eſt indiuidua & diſtincta,ſed inquantũ obijcitur intellectui per ſpeciem deputatam à conditionibus indiuidualibus,& repræſentãtem naturam rei in uniuerſali. Et talem modũ.i.talem cõitatem & indiſtinctionem,q̃ cõſequuntur naturam rei obiectã intellectui appellamus pro prijſſime ens rationis,ut diſtinguitur cõtra ens reale. Qđ quidem dř. Secunda intentio obiectiuæ,ſuper quam fundat intellectus conceptum generis uel ſpeciei,nam ex hoc ꝙ nã rei obijcitur intellectui,ut cõis & indiſtincta, intellectus apprehendit eam,ut prædicabilem de multis differentibus ſpecie uel numero. Et ꝙ tales modi ſint uerę ens rationis,probatur ſic. Illa cõmunitas & indiſtinctio, non ꝯueniunt rei,ut habet eſſe in ſingularibus, nec cauſantur ab intellectu poſſibili,imo pręcedunt actum intelligendi, prius.n.natura rei in communi, & non ut hæc obijcitur intellectui ꝑ receptionẽ ſpeciei intelligibilis, q̃ itelligatur. ergo illi modi nõ ſunt ſubiectiuæ i intellectu. Qđ.n.ſubiectiuæ eſt in eo cauſatum eſt à parte intellectiua, ſi non ſunt ſubiectiuę ſunt obiectiuę,quia non datur medium, ſi ſunt obiectiuę in intellectu,& nullo modo hñt eſſe in ſingularibus,ergo ſunt uerę ens rationis,ut diſtinguitur cõ

tra ens reale,hæc.n.eſt diffinitio data de ente rationis.ſ.Et illud quod in nullo eſt ſubiectiuæ,ſed cõſequitur res ré,ut eſt obiecta intellectui.Sicut cognoſcibile obijcitur potentiæ cognoſcitiuę.Sed aduerte,ꝙ talis cõſecutio poteſt fieri ad primã,& ſecundam,& tertiam operationẽ, & diuerſificatur nominatio,nam ſi fit conſecutio per primã operationem,nominatur ens rationis,his terminis,genus, ſpecies: ſingulare &c.Si per ſecundã operationẽ, nominatur his terminis,ſubiectum,prędicatũ &c.Si per tertiam operationem,nominatur his terminis,ꝯñ̃a,antecedens,cõſequens, maior,minor &c.Et hmõi conſiderantur in logica, cuius aliqua pars pertractat de ente rationis iuxta primam operationem:ut in uniuerſalibus aliqua de ente rationis iuxta ſecundam : ut in libro peri hermenias : aliqua de ente rationis iuxta tertiã operationem,ut in arte noua. Hæc de prima diuiſione entis cõmuniſſimę ſumpti dicta ſint.

Prætermiſſo ente rõnis quod eſt de ꝯſideratione logici, immorandum eſt in diuiſionibus entis realis, cuius pͥma diuiſio erit hæc.Ens reale aliud per ſe,aliud ꝑ accidens,& quidem ꝙ hęc ſit prima diuiſio eius,patet per Comment. in 6.metaph.comm.primo ubi inquit. Ens primo in hæc duo diuiditur.ſ.in ens quod eſt per ſe, & in ens quod eſt per accidens.

Ens aũt ꝑ ſe eſt duplex.ſ.ſm nãm ſuã,et ſm cauſalitatẽ.

Ens ꝑ ſe ſm nãm ſuã eſt illud cuiꝰ nã eſt ſimplex, uel ſi eſt cõpoſita cõponẽtia ſunt eiuſdem prædicamẽti, quorũ unũ eſt,ut potentia;alterum ut actus. Rõne primi Deus & intelligentiæ,ſm unam opinionem non diſtinguentẽ inter eſſe & eſſentiam,& omnes formę ſubſtantiales & accidentales,dñr ens per ſe,quia non componuntur intrinſecę ex partibus eſſentialibus,ſed ſunt entia ſimplicia.

Ratione ſecũdi,omnes ſubſtantiæ corporeæ ſuperiores incorruptibiles,& inferiores corruptibiles,tã elemẽta quã elementata.ſunt entia ꝑ ſe,quia licet ſint entia cõpoſita,tñ partes componentes, ſunt in eodem prædicamento,tam enim forma eorum, quam materia ſunt reductiuę in prę-

dicamento ſubſtantiæ,ex quibus materia eſt potentia,forma eſt actus,& ideo ex eis fit unũ ꝑ ſe, ſm Philoſophum in 2.de anima,tex.7.& in 8.Metaphyſicę tex.16.ſimiliter quia ſecundũ uiam Diui Thomæ omnes intelligẽtiæ ſunt compoſitæ ex eſſe & eſſentia,d ñr entia,per ſe, quia & eſſe & eſſentia earum ſunt in eodem prædicamento, & eſſe cõparatur ad eſſentiam,ſicut actus ad potentiam. Quoniam eſſe eſt prima actualitas,qua res exiſtit,ut dicemus in cap. ultimo huius tractatus.

Ens ꝑ ſe ſecundũ cauſalitatẽ,eſt omnis effectus dependens à cauſa per ſe influente in effectum ſecundum ꝙ eſt talis,puta ædificium comparatũ ædificatori eſt ens per ſe ſecũdum cauſalitatẽ,dependet.n.ab ædificatore in quãtũ ędificator eſt,& animatũ eſt effectus per ſe animę,quę eſt cauſa formalis eiuſdem, & elementatũ eſt effectus per ſe elementorum,cum ſint illius cauſæ materiales, ſic medicina eſt effectus per ſe ſanitatis in genere cauſæ finalis, ordinatur enim ad ſanitatem,ut ad finem per ſe intentum.

Ens per accidens diuiditur,ſicut ens per ſe,nam quoddam eſt ens per accidens ſecundum naturam ſuam,quoddam autem ſecundum cauſalitatem.

Ens per accidens ſecundum naturam ſuam eſt res compoſita,ex entibus diuerſorum generum,uel quorum unũ accidit alteri,uel duo accidunt tertio, ꝑꝑ primum homo riſibilis eſt ens per accidens apud metaphyſicum, qm̃ ſecundum uiam noſtram,cum ſit homo ſubſtantia, riſibilitas eſt qualitas,propter ſecundum, homo albus eſt ens ꝑ accidens quoniam poteſt inueniri homo ſine albedine, propter tertium muſicum album eſt ens per accidens,qm̃ album accidit muſico,& utrunque accidit tertio, puta homini,poteſt enim inueniri homo qui non eſt albus, neq; muſicus,& dato,ꝙ in aliqua ſpecie unum non poſſet inueniri ſine altero,adhuc conſtitueretur ens per accidens, dum modo ſint diuerſorum generum, propter quod nix alba eſt ens per accidens ratione dicta.

Ens per accidens ſecundum cauſalitatem,eſt omnis ef-

fectus dependens à cauſa non cauſante ipſum, inquantũ eſt talis,& ut ſic,domus eſt effectus per accidens muſici, non.n.muſicum inquantum muſicum ædificat,ſed inquã tum ædificator, & ſic omnis effectus fortuitus & caſualis eſt ens per accñs,quia eſt à cauſa non intendente talẽ effe-ctum,ut inuẽtio theſauri,non.n.eſt à fodiente ſepulchrũ inquantũ fodiens ſepulchrum,ſed eſt præter eius intentio nem,& de hoc ente per accñs hr̃ in 2.phyſ.tex.48.&in 6. meta.tex.4.ubi determinat phs,quod de eo non eſt ſcien-tia. Quod quomodo uerum ſit,declarabimus in quæſtio-nibus metaph.ſuper librum ſextum, hæc pro præſenti di-uiſione entis realis dicta ſint.

Secunda diuiſio entis realis ſit hæc. Aliud abſolutum, aliud reſpectiuum,& quidem quod hęc diuiſio non poſſit eſſe entis diuiſi in ens reale & ens rõnis,declaratur ſic, O-mne ens rõnis ꝓprijſſimæ ſumptum,ut de eo ſupra locuti ſumus ad mentẽ Heruei,eſt formal̃r reſpectus rõnis, dicit .n.modũ ꝯſequẽtem rẽ,ut obiectiuę in intellectu,qui mo-dus eſt indiſtinctio & cõicabilitas naturæ intelligibilis, ut offertur intellectui,conſtat aũt hmõi indiſtinctionem, & incõicabilitatem eſſe reſpectus rõnis,q̃a non conueniũt rei,ut hẽt eſſe ad extra,ſed ut obijcitur intellectui,erit ergo hæc diuiſio ſolius entis realis. Et utraq; ps ſic declaratur.

Ens abſolutum eſt illud qd' dicitur ad ſeipſum, uel cui⁹ eſſe non conſiſtit in ſola habitudine ad alterum, & ſic oẽs ſubſtantiæ ſunt entia abſoluta, non .n. eſſe animalis aut hominis,aut lapidis,conſiſtit in habitudine,de accñtibus aũt non uidetur ita clarum,qm̃ cum eorum eſſe ſit in eſſe, uidetur conſiſtere in habitudine ad ſubiectum, quod tñ non eſt uerum,nam aliud eſt eſſe ens reſpectiuum,&aliud eſt cõcipi conceptu relatiuo,ſtat.n.eſſe ens abſolutum, ꝙ tñ concipitur conceptu relatiuo,nam ſcientia eſt qualitas abſoluta,& tñ concipitur in ordine ad ſcibile, ſic in ꝓpoſi to,licet accñs in ſua ratione reſpiciat ſubiectum,non tñ ſe-quitur omne accidens eſſe eſſentialiter ens reſpectiuum, aliter nullum accidens diceret perfectionem.

Et ſi fiat obiectio, ꝙ omnis ſubſtantia præter primam eſt effectus, ſuſtinendo Deum eſſe cauſam effectiuam omnium entium, ſed effectus dicit ordinem ad cauſam, ergo uſ omnis ſubſtantia eſſe ens reſpectiuum & non abſolutū.

Reſpondeo & dico, ꝙ ad omnem ſubſtantiam præter primam ſequitur quidam reſpectus cauſalitatis, ut ꝓprietas ſua, non tñ eſt de quidditatiua ratione formali ipſius. Poteſt .n. intelligi ſubſtantia ſine tali reſpectu, licet non poſſit eſſe ſine eo. Sicut poteſt intelligi homo ſine riſibili, licet non poſſit eſſe ſine eo, illud autem quod eſſentialiter eſt ens reſpectiuum, non poteſt intelligi, nec diffiniri ſine eo, ad quod habet reſpectum, unde nihil prohibet ſubſtantiam creatam eſſe ens abſolutum, & tamen ad eam conſequi reſpectum cauſalitatis.

Ens reſpectiuum eſt illud quod ad alterum, ſ̃m ſuum eſſe dicitur, uel eſt illud, quod in ſua quidditatiua ratione dicit reſpectum, uel ordinem, ad alterum, ut pater, filius, ſeruus, dñs &c. Sed aduerte, ꝙ ille reſpectus aliqñ eſt rationis tm̃, aliqñ eſt realis. Tunc eſt rationis tm̃, qñ non habet fundamentum reale, ut dextrum & ſiniſtrum in colũna, qm̃ nihil reale eſt in ea, ſuper quod fundetur dexteritas. Hmõi .n. fundamentum eſt potentia motiua, ſ̃m locum, q̃ in ſolis animatis recipitur. Propterea Ariſt. in 2. cœli tex. 13. ut ſeruaret drias reales locales in cœlo, poſuit cœlum eſſe animatum, inquit enim. Eſt aũt cœlum animatum, & habet motus principium manifeſtum, qm̃ habet ſurſum & deorſum, dextrum & ſiniſtrum. Qm̃ igitur potẽtia motiua non eſt in columna, non dicitur realiter dextra, ſed quia intellectus apprehendit eam, ut terminantem reſpectum ratione cuius dicitur columna dextra, uel ſiniſtra, ipſi animali. Eſt igitur dexteritas huiuſmodi relatio rationis, utpote non conſurgens ex natura rei, ſed conſequens ſolam apprehenſionẽ intellectus. Tunc uero eſt realis qñ fundamẽtum eſt reale. Pro cuius notitia dicemus tria. Primo, ꝙ aliqua relatio eſt realis. Secundo, ꝙ aliqua eſt realis non mutua. Tertio, ꝙ aliqua eſt realis mutua.

Ad euidentiã primi,aduerte opinionem quorundã fuiſ ſe,ut teſtatur Auer.in 12.metaph.cõm.19. relationẽ non eſſe ens reale, ſed eſſe ex ſecundis intellectis.i.ꝑntem apprehenſionem intellectus intelligentis plura, & comparãtis ea adinuicem, ita ꝙ remota cõparatiõne intellectus nulla eſſet relatio,ſed contra eam arguitur ſic. Relatio cõ ſtituit unum prędicamentũ,ergo eſt aliqua relatio realis, qm̃ ex ſexto metaph.tex.8. ens diuiſum in decem prædicamenta,eſt ens extra animam,pręterea aliqua relatio eſt de pfectione uniuerſi,qm̃ apud Ariſt.in 12.metaph.text. 52.ſicut ordo in exercitu,eſt de perfectione eius, ita ordo qui eſt in rebus, prout una ordinatur ad aliam & oẽs ad primum,eſt bonum,&perfectio uniuerſi,hic ordo aũt eſt relatio,ut patet,et eſt ens reale,aliter perfectio entis realis dependeret ab ente rationis,ex conſequenti prius dependeret à poſteriori,& effectus eſſet nobilior cauſa,ergo manifeſtum eſt dari relationem realem.

Ad euidentiam ſecundi aduerte, ꝙ aliqua relatio realis eſt,in qua unũ extremum depẽdet ab altero,ſed nõ econuerſo,ut patet in 5.metaph.cap.ad aliqd; ut inquit Ariſt. Mẽſurabile uero,& ſcibile,& intellectuale, eo ꝙ aliud dr̃ ad ipſum ad aliquid dñr., ſed non ꝙ illa ad aliud &c.

Et intẽdit,ꝙ inter ſcientiã,& ſcibile,eſt relatio realis ex parte ſcientiæ,depẽdet.n.ſcientia à ſcibili realiter,ſed non ecõuerſo,põt.n.eſſe ſcibile,et tñ de eo non habeatur ſcientia. Non aũt poteſt eſſe ſcientia ſine ſcibili,ſicut non põt eſſe uiſio ſine uiſibili, ſilr inter menſuram & menſuratum, eſt relatio realis,ex parte menſurati, qm̃ in rõne mẽſurandi paſſiuæ pendet à menſura: non autem econuerſo.

Et quidem, ꝙ hæc relatio ſit realis, manifeſtatur, qm̃ ubi eſt realis dependentia,& ordo,ibi eſt relatio realis, ut ex ſe patet,ſed inter ſcientiam & ſcibile, ex parte ſcientiæ, & inter menſuram & menſurantum, ex parte menſurati, eſt dependentia realis,ut declarauimus. Ergo talis relatio eſt realis,licet non mutua.

Ad euidentiam tertij,aduerte,ꝙ illa eſt realis mutua,q̃

in utroq; extremo eſt reali,& in utroq; habet fundamentum reale. Et hæc ſecundum Ariſt.in 5.meta.cap.ad aliquid fundatur,uel ſuper quãtitatem,ut æqualitas, uel inæqualitas,& omnes proportiones numerales,uel ſuper q̃litatē,ut ſimilitudo & diſſimilitudo,uel ſuper actionē, & paſſionē,ut paternitas,& filiatio,dominium, & ſeruitus. Quæ quidem relatio,tres cõditiones requirit. Primo ꝙ utrũq; extremũ ſint ens reale,& unũ realr, ab alio diſtinctum pp quod inter ens,& non ens, nõ eſt relatio realis, quia non ens,non eſt ens reale, licet dici poſſit ens rõnis, prout ab intellectu apprehenditur. Nam ex 4.meta.tex. 2.non ens eſſe,nõ ens dicemus.Secundo, ꝙ utrũq; extremum ſit ens actu,& ſint actu abinuicē diſtincta, pp hoc inter duo alba actu exiſtētia,& actu abinuicem diſtincta eſt mutua relatio ſimilitudinis:defectum aũt huius,inter totum,& partes,& inter partes ipſa nõ eſt mutua relatio, quia partes non hñt eſſe actu diſtinctũ ab eſſe totius: ſed p eſſe totius exiſtunt. Nec una habet eſſe diſtinctum ab alia,cũ nõ ſint in actu,dũ cõponunt totũ,licet actu cõponant.Tertio ꝙ ſint eiuſdē ordinis,quod nõ ſic intelligas, quaſi ſit neceſſe,ꝙ ſint eiuſdem generis prædicamentalis: nam inter ſolem generantem & ranã genitam eſt mutua relatio realis in ſecundo modo relatiuorũ ex 5.meta.& tñ conſtat,ꝙ non ſunt eiuſdē generis,intelligas ergo,ꝙ ſint eiuſdē ordinis.i.ex natura ſua ſint adinuicē ordinata, ita ꝙ ſicut A,ex ſe ordinatur ad B,ita B,ex ſe ordinatur ad A, & talis ordo ſeruatur inter oēs numeros,& quãtitates ↄtinuas finitas,adinuicē cõparatas,uel ꝙ mutuam habeant de prudentiã,in rõne perfectiua,quæ conditio ſeruatur inter oē agens ſecundum & ſuũ paſſum:nam ſicut agēs pficit paſſum actuando ipm ſic,ex eo,ꝙ agēs agit in paſſum reducitur agens,de potētia agens ad actu agēs,ex ↄſequēti ēt pp paſſum pficitur agens:perfectius eſt.n.agēs actu, quam agens in potentia.Ex quo ſequitur, ꝙ inter primã cauſam, & effectũ ſuum non eſt relatio mutua, quoniam agens primum nõ perficitur actione ſua, cum ſit ex

ſe perfectum,&actio ſua,ſit ſua ſubſtantia,ex 12.metaph. tex.51.pp quod ſm uiam b. Tho. prima cauſa & oē eius productum,non ſunt eiuſdem ordinis,cum perfectio primæ cauſæ nullo modo pendeat ex ſuo producto.

Hæc de ſecunda diuiſione entis realis ſit dicta.

Tertia diuiſio entis realis eſt hæc. Quodlibet ens reale eſt unum uel multa. Ad euidentiam huius dico duo. Primo qūo eſt ſufficiens. Secundo qūo datur per oppoſita.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ quodlibet ens uel eſt indiuiſum in ſe,& diuiſum à quolibet alio,& ſic eſt unū, hæc.n.eſt propria ratio unius intrinſeca ſm Cōmen.in 5. metaph.cap.de uno,& in 10.lib. cōm.3. ubi inquit, hoc nomen unum ſm ꝙ eſt unum,eſt illud quod non diuiditur aliquo modo,& notanter dicit,ſm ꝙ eſt unum:nō.n. eſt neceſſe,ꝙ eſt unum eſſe omnibus modis unum, dātur enim gradus,nam eſt quoddam ens, quod in ſe nullā penitus continet pluralitatem abſolutam, & hoc eſt maxime & omnino unum, & eſt conditio primi principij, ex 12.metaph.tex.51. Quoddam autem eſt, quod licet actu non habeat diuiſionem,poteſt tñ diuidi in plura, ſicut omne ens corporeum,uel poteſt hr̄e compoſitionem, ſaltē ſubſtantiæ & accidentis, ut omne ens citra primam cauſam,cuius actio & proprietas non ſunt ſubſtantia, ſed accidens,& ideo nullum præter primum ens eſt maxime unum. Poteſt ergo dici unum & multa, unum quidem inquantū eſt actu indiuiſum & indiſtinctū. Multa uero inquantū diuerſitatē aliquam,uel cōpoſitionē ſubſtantialē, ſiue accn̄talem ſecū cōpatitur,uel eſt diuiſum in ſcipſo,ita ꝙ plura ꝯtinet,quoꝵ unū non eſt alteꝵ realr̄,& ſic eſt multa. Dico aūt realr̄,qm̄ ſi illa plura diſtinguantur ſolum ratione non pōt dici multa,niſi ſm quid.i.ſm rōnem unde qm̄ in centro finis & principium diſtinguuntur ſolum ratione,non dr̄ centrum eſſe multa,ſed unum. Et qm̄ genus, ac differentia diſtinguuntur ſolum ratione, ſpecies conſtituta non dicitur eſſe multa,ſed unum. Oppoſito autē modo ſi diſtinguantur realiter; & habeant eſſe actu diſtin-

ctum dñr eſſe actu multa, ſicut duo lapides, duæ albedi‑nes &c. Si aũt non hñt eſſe actu diſtinctũ, ſed ſolũ in potẽtia, dñr eſſe multa in potentia, ſicut partes dum cõponunt totum, patet ergo hanc diuiſionem eſſe ſufficientem.

Quantum ad ſecundum, ut ſcias qũo mẽbra huius diuiſionis ſunt oppoſita, aduerte, ꝙ cũ ſit duplex unum. ſ. unũ quod eſt ꝑncipiũ numeri, & unũ tranſcendens, alio modo opponitur unum numerale multitudini numerali, & alio modo unum tranſcendens multitudini tranſcendenti. Nam unum numerale dupliciter conſideratur. Primo inquantum ad ipſum conſequitur ratio menſuræ: uni .n. primo competit ratio menſurę, ex decimo meta. tex. 2. & ut ſic opponitur multitudini numerali oppoſitione relatiua, ſicut principium ad principiatum, ſicut pars ad totum, & magis proprie, ſicut menſura ad menſuratum. Oĩs .n. numerus menſuratur unitate, ex decimo metaphyſicę, tex. 2. Secundo conſideratur ſecundum id quod eſt unũ, ut unum: et hoc iterum dupliciter. Primo cum præciſione .i. inquantum eſt ſpecies diſtincta à qualibet ſpecie numeri ſicut etiam conſideramus qualitatem, ut ſpeciem diſtinctam à quaternario: & ut ſicut opponitur multitudini numerali conſideratæ ſecundum quamlibet ſpeciem: oppoſitione diſparata: quę ſeruatur inter quaſcunq; duas ſpecies eiuſdem generis: quæ reducitur ad oppoſitionem contrariam, quia ex decimo meta. tex. 24. duæ ſpecies conſtituũtur ex contrarijs differentijs diuiſiuis eiuſdem generis, ꝑ quas ſpecies conſtitutę dñr opponi contrarię. Secundo cõſideratur ſine præciſione. i. non inquantum ſpecies diſtincta ab omni ſpecie numeri, ſed inquantum eſt cõſtitutiuũ numeri aliquoties ſumptum, ſicut etiam poſſumus conſiderare duo, & tria, non inquantum ſunt ſpecies diſtinctæ contra ſex, ſed inquantum cõſtituunt ſex, & ut ſic nulla oppoſitione contraria opponitur multitudini numerali, nullum enim conſtitutiuum contrariatur conſtituto, aliter non cõnſtitueret conſtitutum. Et in hac cõſideratione, unum eſt materia numeri; materia autem nõ habet op

poſitionem ad id cuius eſt ma:e ia, niſi forte oppoſitionē relatiuam, qualis eſt inter principium & principiatum. Patet igitur, quõ unum & multa numeraliter opponuntur.

Vnum uero ſumptum tranſcendenter opponitur multitudini tranſcendenti priuatiuæ, qm̄ cum unum ſit ens indiuiſum, importat formaliter indiuiſionem, multitudo uero importat diuiſionem, qm̄ multa ſunt, quorum unum non eſt aliud: indiuiſio autem & diuiſio ſe habent, ut priuatio & habitus, ergo unum & multa tranſcendenter ſumpta, opponuntur priuatiuæ, & cõfirmatur per Ariſt. in 10. meta. tex. 9. ubi & Cõment. inquit. Manifeſtum eſt, ꝙ unũ opponitur pluri, ſm hunc modum. ſ. habitum & priuationem, indiuiſibilitas. n. eſt priuatio diuiſibilitatis.

Tu tñ aduerte, ꝙ unum non eſt priuatio illius multitudinis, quam conſtituit, quia reſpectu illius eſt pars conſtitutiua, ut diximus, ſed multitudinis, quæ negatur eſſe, in eo quod eſt unum: non. n. de ratione ſua, unum negat omnem diuiſionem, ſed tm̄ eam, quæ eſſet in ipſo, ſi nõ eſſet unum. Pari rõne negat oẽm multitudinem ſibi intrinſecam inquantum unum: extrinſecam aũt non, imo ut diximus, eam conſtituit: omnis. n. pluralitas ab unitate deſcendit, patet igitur, qũo pñs diuiſio datur ꝑ oppoſita, ſiue ſumantur unũ & multa numeraľr, ſiue tranſcendenter.

Quarta diuiſio entis realis eſt in quinꝗ tranſcẽdentia de quibus cõſiderabimus tria. Primo qũo diſtinguantur ab ente, cum non ſint ſynonima. Secundo quid addant ſuper ens. Tertio quem ordinem habeant inter ſe.

Pro euidentia primi, pono tres concluſiones. Prima cõcluſio, Tranſcẽdentia nõ diſtinguũtur realiter ab ente. In hac concluſione oẽs metaphyſici conueniunt, quæ tñ probatur duplici ratione. Primo quia de eis non prędicaretur ens tam in abſtracto, q̃ in concreto, quod ideo dico, qm̄ et ſi accñs diſtinctum realiter à ſubiecto prædicetur de ſubiecto in concreto, non tñ in abſtracto (falſum eſt. n. ꝙ Plato ſit albedo) conſtat aũt ꝙ ens in abſtracto, & in concreto prædicatur de tránſcendentibus, nam bonũ eſt ens,

&c eſt entitas, ergo &c. Secundo ſi diſtinguuntur realr ab ente addunt ſuper ens aliquod reale. Quę.n. diſtinguũtur realiter aut ſunt duo entia realia penitus diſtincta, ut duo ſuppoſita, aut unum includit aliquod reale, quod non cõ cludit alter, ut hõ & hõ albus, ſed tranſcendentia nõ ad dunt aliqd reale ſuper ens, qm̃ tale additum, aut eſſet dr̃ia, ſicut hõ addit rõnale ſuper animal, aut eſſet accñs, aut ſub ſtantia, non addit differentiam, quia ens eſſet genus ꝯtra Ariſt. in 3. metaph. tex. 10. non addunt accñs, nec ſubſtan tiam, quia tranſcendentia non prædicarentur de quolibet ente. Quod. n. addit ſuper ens, aliquid determinati gñis, non conuertitur cum ente, ut patet. Conſtas aũt tranſcen dentia prædicari de quolibet ente, unde & Cõmen. inquit in 4. metaph. cõm. 3. omne ens eſt unum, & econuerſo. Et quod dico de uno intelligendum eſt de alijs tranſcenden tibus. Cum igitur ſubſtantia, & quodlibet accñs ſint deter minati generis, ſequitur ꝙ non conuerterentur cum ente, cuius tamen oppoſitum eſt conceſſum ab omnibus, cum ſint paſſiones conuertibiles cum ente.

Secunda concluſio, tranſcendentia nõ diſtinguũtur ab ente ex natura rei, qm̃ diſtinctio ex natura rei eſt diſtin ctio realis, nam per auctorem huius diſtinctionis, qui eſt Scotus in 1. ſen. di. 8. eſt diſtinctio in re ante opus intelle ctus, ergo eſt realis, ſed ex concluſione præcedenti non di ſtinguuntur realiter ab ente, ergo nec ex natura rei. Nec ualet ratio Scoti, quæ eſt hæc. Secluſo omni opere intelle ctus, uoluntas, & intelľs diſtinguuntur plus quam ratio ne, cum habeant diſtinctas operationes, ergo eorũ obie cta diſtinguũtur, plus quam rõne, q̃ ſunt ens, & bonũ, er go diſtinguuntur ex natura rei. ꝯſequẽtia uero ſic proba tur, qm̃ ex ſecundo de anima. tex. 33. potentiæ diſtinguũ tur per obiecta, ergo qualis eſt diſtinctio inter uoluntatẽ & intelľm, talis erit inter ens, & bonum, cum ergo intelle ctus, & uoluntas diſtinguantur, ex natura rei diſtinguen tur. ſiľr ens & bonum. Hæc ratio in uia b. Tho. non ua let, quoniam intellectus & uoluntas, ſecundum nos diſtin

guuntur,non ſolum ex natura rei,ſed etiam realiter: negamus autem eſſe neceſſariam tantam diſtinctionem in obiectis, quantam ponimus in potentijs. Nec hoc dixit Ariſt. Nam ad cauſandam diſtinctionem realem in potentijs,ſufficit diſtinctio formalis uel rationis in obiectis, ſicut ad cauſandam diſtinctionem ſpecificam & realem in duabus ſcientijs,ſufficit diſtinctio formalis in obiecto, eadem.n.res ſub diuerſa ratione formali, à diſtinctis ſcientijs conſideratur,ſicut terra ab Aſtrologo, & à Phyſico.

Et ſi quæras,quõ eadem res poteſt ſub diuerſa rõne eſſe obiectum,intellẽs & uoluntatis,dico id eſſe, qm̃ eadem res apta nata eſt diuerſimodæ mouere utrunq;, mouet.n.intellectum ſub ratione entis,quæ eſt ratio abſoluta,& mouet uoluntatem ſub ratione appetibilis, quæ eſt ratio boni,quæ eſt ratio reſpectiua, ut dicemus infra.

Tertia concluſio; Tranſcendentia diſtinguuntur rõne ab ente, Qm̃ non eſt nugatio dicere ens unum,ens bonũ, ens uerum,ut omnes concedunt.ergo aliqua diſtinctione diſtinguuntur,non reali,nec ex natura rei: per concluſiones præcedentes,ergo à ſufficienti diuiſione, diſtinguuntur ratione,licet ſignificent eandem natura. Quod confirmatur per Ariſt.in 4.metaph.tex.3. ubi inquit. Si igitur ens,& unum idem & una natura,eo q̃ ſe adinuicem conſequuntur,ſicut principium & cauſa, ſed non & una rõne oſtenſa. Et Cõment.declarans illic dictum Ariſt.inquit, ſignificant eãdem naturam ſubiecto, & duas diffinitiones, ſicut principium & cauſa: manifeſtum eſt ergo, qđ ſm̃ uiam Peripateticam diſtinguuntur ab ente ſolum ſm̃ rationem,quoniam alio modo concipitur res, ut ens, & ut una,uel bona &c.

Pro euidentia ſecundi aduerte, q̃ quinq; tranſcẽdentia addũt quinq; modos eſſendi generales,ↄuenientes cuiuſlibet rei, & non ſunt expreſſi per conceptum entis, unde nota q̃ modus eſſendi addit⁹ enti eſt duplex, nam q̃dam eſt ſpecialis,qui.ſ.non conuenit omni enti,ſed determinato,ut hic modus, qui eſt eſſe per ſe,conuenit ſoli ſubſtan-

tiæ, Et ſm hos modos ſpeciales diſtinguitur ens in decem prædicamenta. De quibus inquit b. Tho. in 5. metap. cap. de ſubſtantia, ꝙ diſtinguuntur per diuerſos modos prædicandi, ſumptos à diuerſis modis eſſendi .ſ. ſpecialibus, de quibus pertractabimus in q. metaph. Quidam autem ſunt modi eſſendi generales additi enti ꝯſequentes omne ens, & iſti conſtituunt quinq; tranſcendentia. Quorum ſufficientia eſt hæc, omnis talis modus conſequitur omne ens uel in ſe, uel in ordine ad alterum. Si in ſe: uel affirmatiuæ uel negatiuæ, ſi negatiuæ hic modus eſt indiuiſio, q̃ addit unum ſuper ens, eſt. n. unum & unum ens indiuiſum, ſi affirmatiuæ, hic modus eſt eſſentia, quæ conſtituit rem. Diſtinguitur. n. res ab ente in hoc, ꝙ ens imponitur ab eſſe. Res autem ab eſſentia, uel à quidditate, ꝑpea licet ens dicatur, de ente reali, & de ente rationis, non tñ res. nam ſola entia realia proprie dicuntur res, quia ſola hñt eſſentiam, uel quidditatem, entia uero rationis per appreheñſionem, rationis dicuntur entia, non ꝙ ex ſe habeant aliquam eſſentiam, uel quidditatem, ſi in ordine ad alteꝝ hoc dupliciter. Primo ſm diuiſionem unius ab altero, & hic modus conſtituit ly aliquid, dicitur. n. aliquid quaſi aliud quid, propter ꝙ ſicut ens dicitur unum, quia eſt indiuiſum, ſic dicitur aliquid inquantũ eſt diuiſum ab alio. Ex quo ſequitur, ꝙ ſi aliqua duo ſint realiter idem, unum per reſpectum ad alteꝝ non pōt dici aliquid, unde hæc eſt falſa, homo comparatus rōnali eſt aliquid. Secundo quantum ad conuenientiam unius entis cum alio, & hoc non pōt eſſe, niſi ſumatur aliqua natura, quæ nata ſit cōuenire cum omni ente. Id autem eſt anima, qm̄ eſt quodam modo omnia, ex 3. de anima. tex. 37. In anima autem eſt potentia intellectiua, & eſt appetitiua intellectiua dicta uoluntas. Conuenientia autem entis ad intellm̄, quæ dicitur conformitas, uel aſſimilatio conſtituit ly uerũ de quo dicemus in cap. de Vero. Conuenientia uero entis ad appetitum conſtituit ly bonũ, de quo dicemus in cap. de Bono. Ex prædictis igitur patet, quales modos addant tranſ

ſcendentia ſupra ens.

Pro euidentia tertij, præpono diſtinctioně: deinde ſubiungam aliquas concluſiones. Diſtinctio eſt hæc: Ordo tranſcendentium dupliciter aſſignari pōt. Primo quantū, ad res ſignificatas, & ſic nullum hñt ordinem adinuicem, nec unum eſt prius altero. Qm̄ hmôi ordo ſupponit diſtinctionem realem inter ordinabilia, cum ordo iſtæ ſit relatio realis, quæ requirit extrema diſtincta realiter, ut diximus ſupra, ſed tranſcendentia, ut dictum eſt ſupra, non diſtinguuntur realiter ab ente, nec à ſeinuicem, ergo quantum ad res ſignificatas, nullum hñt ordinem adinuicem. Secundo conſiderantur quantum ad rationes ſuas formales, ad hunc ſenſum, cuius tranſcendentis ratio prius apprehendatur, ab intellectu procedēte ordinatę ordinante à conceptu entis ad alios conceptus, puta an prius ei occurrat conceptus unius: poſt conceptum entis, an conceptus ueri, an conceptus boni &c. & in hoc ſenſu ibi quæritur, quem ordinem habeant inter ſe.

Præmiſſa hac diſtinctione, ſubiungo aliquas concluſiones deciſiuas quæſiti.

Prima concluſio. Vnum ſecūdum rationem formalem præcedit omnia alia tranſcendentia. Qm̄ primum quod concipitur ab intellectu noſtro eſt ens, ut etiam teſtatur Auicenna, in 1. ſuæ metaphyſicæ. cap. 6. ſm eſt non ens, quia ex oppoſito cognoſcitur oppoſitum. tertium eſt diuiſio. Cognitio. n. quid ens, & quid non ens, ſtatim apprehēdimus diſtinctionem unius ab altero, cum ſint oppoſita. Quartum eſt indiuiſio, qm̄ omne ens in ſeipſo indiuiſum eſt: cum enim ſecundum Ariſtot. in decimo metaphyſicę, tex. 7. dicantur æqualiter ens & unum, quod non eſt unū non eſt ens: ſicut quod non eſt riſibile, non eſt homo, unū autem dicit indiuiſionem, ut ſupra declarauimus, ergo omne ens eſt in ſeipſo indiuiſum. Cum igitur ens unum dicat ens indiuiſum, & in quarto loco apprehendamus indiuiſionem, quæ complet rationem unius, ſequitur ꝙ poſt ens primū qđ concipitur, ex tranſcendentibus eſt unum.

Sed dicet aliquis,in ſecundo gradu concipitur nō ens, & in tertio concipitur diuiſio. ergo ante cōceptum unius concipitur non ens, & diuiſio, ex conſequenti primum, quod concipitur poſt ens,non eſt ipſum unum.

Reſpondeo,id non impedit intentum noſtrum, q̄m loquitur de eo quod dicit aliquod poſitiuum, ſaltē quo ad ſuum materiale. Conſtat autem,ꝙ non ens & diuiſio,nō dicunt poſitiuum,de non ente patet,de diuiſione manifeſtatur ex ſua rōne formali eſt.n.diuiſio negatio unius de altero.Diuiſa.n.ſunt, quorum unum non eſt alterum; & ſic inſtantia non ualet.

Secunda concluſio,intellectus ordinate concipiens trāſcendentia, poſtquam apprehendit rem,ut unam,ſtatim apprehendit eam, ut aliquid,& eius conceptum format. nam declaratum eſt in concluſione præcedenti,ꝙ, in quarto gradu apprehendimus ens,ut indiuiſum i ſe ipſo,ergo conſequenter,ut diuiſum à quolibet alio.ſed in hoc ſtat ratio ipſius aliquid,ut dictum eſt ſupra,ergo poſt conceptū unius,immediate ſequitur cōceptus ipſius aliquid. Quod autem ad apprehenſionem entis,ut indiuiſi in ſeipſo conſequenter ſuccedat apprehenſio, ut eſt diuiſum à quolibet alio,patet ex hoc,quod unumquodꝗ eſt propria entitate diſtinguitur à quolibet alio.

Tertia concluſio.Poſt cōceptum ipſius aliquid ſtatim ſequitur conceptus rei.Q̄m dr̄ res à ſua propria quidditate,uel eſſentia,ꝓpriam autem quidditatem, uel eſſentiam unumquodꝗ habet,inquantum eſt indiuiſum in ſe,& diuiſum à quolibet alio, alioquin ſua eſſentia non eſſet ſibi propria.ergo poſt cōceptum unius & aliquid, intellectus ordinate procedens immediate format conceptum rei.

Quarta concluſio.Conceptus ueri eſt prior cōceptu boni.Q̄m qualis eſt ordo inter intellectum & uoluntatem, talis eſt inter eorum obiecta.prioris enim & uniuerſalioris potentiæ obiectum prius & uniuerſalius eſt, ſed intellectus eſt prior & uniuerſalior uoluntate, q̄m non fertur uoluntas niſi in præcognitum.Ergo uerū quod eſt obie-

ctum intellectus prius eſt in apprehenſione quàm bo-
num ꝙ eſt obiectum uoluntatis.

Præterea, uniuerſaliora ſunt priora in apprehenſione, ex primo phyſicoꝝ,tex.3. ſed uerũ in tota ſua latitudine eſt uniuerſalius bono,qm̃ uerum prædicatur de quolibet ente, tam potentiali,ꝙ̃ actuali. Bonum aũt propriæ prędicatur de ente in actu,ut dicemus in cap.de Bono. Patet ergo ꝙ inter tranſcendentia:iſtę eſt ordo, non quo ad res ſignificatas,ſed quo ad rationes formales, primũ eſt ens, ſecundum eſt unum,tertium eſt aliquid, quartum eſt res, quintum eſt uerum,ſextum eſt bonum.

Quinta diuiſio entis realis eſt hæc.Oẽ ens reale præcipue abſolutum,eſt finitum uel infinitum,circa quã conſiderabimus tria.Primo qũo ſumitur ly finitum & infinitum.Secundo ponitur unica concluſio,& probatur.Tertio defenſatur contra Scotum ordo huius diuiſionis ad præcedentes, ſoluenturq́; rationes ipſius.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ finitum & infinitũ ſumuntur dupl'r.Primo in eſſentia.Secundo in quãtitate.

Finitum in eſſentia dr̃,quod eſt determinatum & limitatum ad aliquod genus eſſendi in prędicamento determinato,ſiue ſit ens corporeum uel incorporeum,ſubſtantia, uel accidens.Infinitum in eſſentia, eſt illud quod nullo modo eſt arctatũ ad unũ genus eſſendi,ſed i ſe ꝯtinet eminenter oẽs gradus entis & omnes dabiles perfectiones.

Finitum in quantitate eſt illud in qno eſt aſſignare ꝑncipium & finem,& hoc tam in quantitate continua, ꝙ̃ diſcreta.Infinitum autem eſt in quo cum ſit diuiſibile non eſt dare ꝑncipium,necꝫ finem,ut in linea infinita in multitudine infinita.In ꝓpoſita diuiſione intẽdimus de finito & infinito, conſtat.n.ꝙ quantitas non conuertitur cũ ente.Ergo nec finitum,nec infinitum in quantitate diuidunt ens reale abſolutum uniuerſaliſſimę ſumptum.

Quantum ad ſecundum,ponitur hęc concluſio. Quodlibet ens realem abſolutum eſt infinitũ,uel finitum in eſſentia, probatur. Quodlibet ens reale abſolutum, uel

habet eſſe ex ſe uel ab alio,ſi ex ſe,ergo habet eſſe intermi natum. Quicquid.n.terminatur,ab aliquo terminatur, à quo pendet,uel à quo continetur, uel à quo ſuſtentatur. ergo ꝙ habet eſſe ex ſe,penitus independens à quocũque extrinſeco, habet eſſe interminatum, ſi interminatum & infinitum,qm̃ conuertuntur,ſi eſſe infinitum, ergo eſſentiam infinitam. Cum.n.apprehendamus eſſe,ut fluens ab eſſentia,quantum erit eſſe ſm perfectionem, tanta erit eſſentia,ut radix,ſi habet eſſe ab alio, ergo eſt finitum in eſſentia. Qm̃ ſi habet eſſe ab alio,eſt eſſe productum,ſi productum ergo terminatũ ad aliquem gradum eſſendi uel ex dr̃ia ſpecifica,ſi eſt ſubſtantia,uel ex ſubiecto,ſi eſt accidens,Ergo quod habet eſſe ab alio eſt finitum in eſſentia. Sed aduerte,ꝙ in uia Cõment.ex 8.phy.cõm.79. hæc diuiſio nulla eſt. Qm̃ negat poſſe dari infinitum in eſſentia, quod dr̃ infinitum in uigore,unde apud ipſum, primum mouens non eſt infiniti uigoris, ueꝝ quia non ſuſtinetur à b.Tho.nec à Scoto, ideo ſua opinio reſeruatur reprobãda in q.nr̃is metaphyſicalib', & nũc nõ eſt pñtis negotij.

Quantum ad tertium declarandum eſt,quem ordinem habeat,hæc diuiſio iter diuiſiones entis. Et hic eſt duplex uia famoſa,una apud Thomiſtas, alia apud Scotiſtas.

Thomiſtæ tenent,ꝙ quécunque ordinẽ contineat hæc diuiſio,non tñ eſt prior diuiſione entis,quæ fit per unum & multa. Imo ſequitur tranſcendens,quod eſt bonum,& cum bonum ſit poſterius uno,ut declaratum eſt, ponendo ordinem inter rõnes formales tranſcendentium, ſequitur hanc diuiſionem eſſe poſteriorem illa. Quòd aũt hæc diuiſio ſequatur bonum,probatur ſic. Vnũquodque intm̃ eſt finitum,uel infinitum in eſſentia, inquantum habet eſſe. Intantum habet eſſe,inquantum eſt perfectum, qm̃ eſſe rei eſt prima rei perfectio,cum ſit prima actualitas, qua res exiſtit. Intantum aũt eſt perfectum inquantum eſt bonum, quia ut dicemus in cap. de Bono, ratio boni eſt ratio perfectiui,ergo unumquodque intantum eſt finitum, uel infinitum in eſſentia, inquantum eſt bonum. patet

ergo, ꝙ hæc diuiſio ſequitur bonum.

Scotiſtæ autem fundantes ſe ſuper doctrinam Scoti in ꝓmo diſ.8.q.3.& in quol.q.5.tenent hāc diuiſionē priorē illa, qua diuidatur ens ꝑ unū & multa, & arguitur ſic, ens prius diuiditur in ea, q̄ ſunt enti magis intima, quā in ea q̄ poſterius enti ꝯuenientia, ſed finitas et infinitas in eſſentia ꝯueniunt enti magis intimę, q̄ unitas & multitudo, ergo &c. Maior patet. Minor autem ad mentem Scoti, ſic probatur, finitas & infinitas cōueniunt enti in eſſe quidditatiuo .i. in primo modo per ſe, dn̄t.n. perfectionem in eſſentia rei, perfectio aūt in eſſentia ꝯueniunt enti in primo modo per ſe, Nam quęlibet eſſentia comparata alteri eſt ꝑfectior uel imperfectior, ſicut humanitas perfectior eſt ęquinitate, & ſic de alijs eſſentijs ſpecificis, unitas autem & multitudo conueniunt enti, in ſecundo modo per ſe, qm̄ apud metaphyſicum ſunt paſſiones entis, ergo &c.

Ad hoc ſecundū doctrinam B. Tho. negatur minor. ad probationem, qn̄ dr̄, finitas & infinitas conueniunt enti i eſſe quidditatiuo, id poteſt dupl'r intelligi. Primo ꝓut abſtrahit à quolibet eſſe, actuali, puta ſumendo humanitatē ut humanitas præciſę & abſtractę præſcindendo à quali bet eſſe actuali, & ſic negamus finitum & infinitum in eſſentia conuenire enti, quia eſſentia ſic pręciſę ſumpta, nullam perfectionem dicit, cū ꝓma rei perfectio. ſit eſſe actuale, & ut ſic comparata alteri eſſentiæ præciſę ab eſſe, nō poteſt dici hęc perfectior, & illa imperfectior niſi forte fundamentaliter, ꝓut humanitas eſt apta recipere nobilius eſſe, ęquinitas autem uilius. Secundo cōſiderantur prout ſtat ſub eſſe, puta ęquinitas actu exiſtens, & ut ſic conceditur, quodlibet ens abſolutum eſſe finitum, uel infinitū in eſſentia, & dicit aliquam perfectionem, ſed qm̄ hæc perfectio fundatur in eſſe, & ipſum eſſe eſt quoddam bonū (cuilibet enim eſſe ſuum eſt appetibile) ideo dicimus, ꝙ finitum & infinitum ſequuntur bonum. Et quoniam ens prius diuiditur per unum & multa, q̄ per bonum & malum, ideo ſuſtinemus diuiſionem entis, ꝑ unum & multa eſſe priorem

diuiſione,q̃ eſt per finitum & infinitũ. Et hic terminamus conſiderationem de ente cũ omnibus diuiſionibus ſuis.

Et aduerte, ꝙ ex præpoſito reliquimus diuiſionem entis in decem prædicamenta, quoniam illa non cõuenit enti reali abſolutę ſumpto, ſed enti reali finito in eſſentia. De hoc igitur conſiderabimus in quæſtionibus noſtris metaphyſicalibus. Sequitur conſideratio de Vno.

CAPVT SECVNDVM, Et eſt de Vno.

SECVNDVM ordinem aſſignatum in tranſcendentibus, poſt conſiderationem entis ſequitur conſideratio de uno, de quo dicemus tria.

Primo, quomodo diſtinguuntur unum tranſcendens, & unum numerale.

Secũdo, q̃d addit unũ numerale ſup̃ unũ trãſcendens.

Tertio, ſi ratio menſuræ primo conuenit uni.

Quantum ad primũ aduerte, ꝙ nõ eſt immorandum, ut declaretur, utrũ diſtinguantur, nam opinio Auicennæ de eoꝝ identidate recitata à Cõment. in 4. meta. cõm. 3. & ſufficienter reprobata à b. Tho. in 4. metaphy. exponente textum tertium, iam caſſata eſt. Suppoſito ergo ꝙ diſtinguantur, inueſtigandum eſt quomodo.

Ad cuius euidentiam nota, ꝙ aliqua põt eſſe diſtincta dupliciter. Primo ſicut duæ res quarũ una nõ eſt alia, nec de ea prædicatur, ſic Plato & Sortes diſtinguuntur, & quælibet duæ ſpecies. Et hoc modo clarum eſt, ꝙ ens tranſcendens, & ens numerale non diſtinguuntur, quia licet unum numerale non prędicetur de uno tranſcendente, cũ ſit eo inferius, tñ unum trãſcendens prędicatur de uno numeralis, quoniam de quocunque prædicatur ens, prædicatur & unũ tranſcendens, cũ ſint cõuertibilia, ex 4. metaphyſicæ, tex. 3. Cõſtat autem, ꝙ de eo prædicatur ens, ergo &c. Secundo dicuntur aliqua diſtincta, quia unum eſt ſicut ſuperius, & alterum ſicut inferius, addens tñ aliquid ſupra rõnem ſuperioris. Hoc modo diſtinguũtur animal & homo, quoniam ſupra rationem animalis addit rõna-

le,& ſic diſtinguuntur unum tranſcendens,& unum numerale,quoniam unum numerale eſt in genere determinato.i.in prædicamento quantitatis,unum aũt tranſcendens eſt ſuper omne genus,ſicut,& alia tranſcendentia,& ideo eſt magis uniuerſale, & propterea ſicut homo addit aliquid ſuper conceptum animalis, neceſſe eſt, ut unum numerale addat aliquid ſuper unum tranſcendens. Quid uero ſit illud dicemus in ſequentibus.

Quantum ad ſecundum,declarandum eſt, quid addat unum tranſcendens ſuper ens,& quid unum numerale et per conſequens ſuper unum tranſcendens.

Reſpectu primi,dico, ꝙ unum trãſcendens nihil reale poſitiuum addit,declaratum eſt.n.ſupra,ꝙ tranſcendẽtia nullum reale addunt ſupra ens ergo nec unum.Declaratũ eſt etiam,ꝙ unum eſt addens indiuiſionem ſuper ens.Indiuiſio autem non eſt quid reale poſitiuum cum ſit priuatio,quæ eſt negatio. Dicẽdum eſt ergo,ꝙ ſolam indiuiſionem ſuper ens addit, ut patet ex ſua ratione formali, q̃ eſt hæc,unum tranſcendens eſt,cui debetur eſſe indiuiſum.

Reſpectu aũt unius numeralis uaria eſt opinio, licet.n. omnes concordent,ꝙ eſt accidens ſecundum Auicennam in 3.ſuæ metaphyſicæ,cap.3.& ſecundum Commentatorẽ in 4.metaphyſicæ cõm.1.& clarius in 10.libro.cõmẽt. 5.Quid autem ſit illud acc͞ns eſt diuerſa opinio. Nã Auicẽna in eodem loco uidetur ſentire,ꝙ ſit eſſe,qđ dat quãtitas continua rei quantæ. Puta ſi quæratur quare lapis iſtę unus numeraliter, reſpondetur,quia habet eſſe quãtitatiuum indiuiſum fluens à quantitate continua lapidis, ita ꝙ tandiu lapis eſt unus numeraliter,quandiu nõ eſt diuiſus ſecundum quantitatem.Si.n.quantitas lapidis diuidatur,fiet alterum,et alterum eſſe quantitatiuum, & ſic fient duo lapides,& hanc ſententiã uidetur ſequi b.Tho. in primo ſen.diſtin.24.ubi recitans mentem Auicennæ,licet improbet ipſum quo ad identitatem unius numeralis cum uno tranſcendenti,non tamen quantum ad hoc ꝙ unitas numeralis ponitur eſſe quantitatis continuæ.

Quidam autem dicũt,ꝙ addit ſuper ens rationem mẽſuræ,qm̃ prima ratio mẽſuræ attribuitur uni ex.10.meta. tex.3. Quod quidẽ quõ ſit uerũ dicemus infra. Et hãc opinionẽ uř tenere b.Tho.in 4. metaph.exponens textũ tertium,ubi arguens cõtra Auicennam inquit,unũ quod eſt principium numeri addit ſup ſubſtãtiam rõnem mẽſuræ, quæ eſt propria paſſio quantitatis,quæ primo inuenitur i unitate,& dicitur per priuationem et negationem diuiſionis,quæ eſt ſecundum quantitatem continuam.

Sed dicet aliquis,ſi ſm̃ b.Tho.unũ numerale dicit eſſe indiuiſum quantitatis continuæ,ergo non dicit rationem menſuræ,qm̃ unius eſt tantum una ratio quidditatiua.

Reſpondeo,nõ eſt incõueniens, ꝙ dicat unum tanquã eſſentiale prędicatum,ſicut homo dicit formaliter rõnale, & alterum tanquam proprietatem ſuam,ſicut homo dicit riſibile, eodem modo unũ numerale dicit eſſe indiuiſum quantitatis ꝯtinuæ,ut p̃dicatũ eſſentiale. Dicit aũt rõnem menſuræ,ut proprietatem ſuam,q̃ fluit à prædicato eſſentiali,ex hoc.n.ꝙ dicit eſſe indiuiſum,ſequitur rõ mẽſuræ ex 10.meta.tex.3.ubi manifeſtatur quamlibet menſuram eſſe indiuiſibilem aut à natura,aut à propoſito.

Quidam aũt,ſicut placuit Paulo Soncinati in 10. metaphyſicæ.q.3.dicunt unum numerale eſſe accidens.& ꝙ illud accñs eſt quãtitas ꝯtinua rei quãtæ,puta unitas huius lapidis eſt quãtitas ꝯtinua eius,& ꝓbat ꝓpoſitum dupl̃r.

Primo,Res ex ſua quantitate cõtinua, eſt indiuiſa in ſe & diuiſa à quolibet alio,ergo quãtitas cõtinua eſt unitas rei quãtæ,ꝯñtia patet à diffinitione ad diffinitum.añs aũt ſic probatur.Diuiſibilitas primo conuenit quantitati continuæ,ut alias probatum eſt,ergo per quantitatem continuam res eſt indiuiſa in ſe,& diuiſa à quolibet alio.

Secundo,per ſolam quantitatem cõtinuam res illa facit numerum cum alia:poſito.n.lapide A,cum ſua quantitate continua,ſimiliter poſito B,omni alio circumſcripto cõſtituunt binarium,ergo uterꝗ eſt unus ſua quantitate ꝯtinua.patet ergo unitatẽ numeralẽ eſſe quãtitatẽ continuã.

Sed contra hanc opinionem ſic arguitur, diuiſibile nõ habet rõnem unitatis,ex diffinitione unitatis,quę dicit in diuiſionem ex 10.meta.tex.3.ſed quãtitas cõtinua eſt diuiſibilis etiam in infinitum,ex 3.phyſ.tex.34.ergo quantitas continua,non habet rationem unitatis.

Sed fortes dices,quantitas continua dupliciter cõſideratur,primo ut habet partem extra partem,et ſic non habet rõnem unitatis,quia ut ſic eſt diuiſibili, ſicut etiam argm̃ probat.Secundo inquantum eſt indiuiſa in ſe,& diuiſa à quolibet alio,& ut ſic habet rationem unitatis.

Contra, & probo ꝙ etiam ſecundo modo accepta non habet rõnem unitatis:quod.n.ꝯuenit alicui ex ſua rõne formali,et in ſuo eſſe quidditatiuo,quocunq; modo conſideratur,ſemper ꝯuenit ei,qm̃ prædicata quidditatiua ſunt inſeparabilia:ſed eſſe diuiſibile,& habere partẽ,extra partem cõuenit quantitati ꝯtinuæ, ex ſua ratione formali & quidditatiuę,ut patet in 6.phy.tex.3.ubi Philoſophus diffiniens continuum inquit.Cõtinuũ eſt diuiſibile in ſemp diuiſibilia et nullũ cõtinuorum diuiſibile in impartibilia: patet ergo,ꝙ quantitas ꝯtinua ẽt conſiderata,ut indiuiſa, in ſe & diuiſa in quolibet alio,nõ habet rõnem unitatis.

Ad primum igitur argm̃,negatur añs,et probatio nihil ualet,imo magis ſequitur oppoſitum.Nam ex hoc ꝙ diuiſibilitas conuenit quantitati continuæ,primo ſequitur,ꝙ indiuiſibilitas conſtituens unitatem, nõ primo conuenit eidem,cum ſint oppoſita.

Ad ſecundum negatur ſimiliter añs,et ſua probatio nihil ualet, nam ſecluſo eſſe indiuiſio dato rei quantæ à ſua quantitate continua duo lapides non conſtituunt binarium,quia neuter eorum erit unus.

Tenẽdũ eſt ergo,qđ unũ numerale addit ſup ens eſſe in diuiſum fluẽs à q̃titate ꝯtinua,ad qđ ſequitur rõ mẽſurę.

Quantum ad tertium agenda ſunt duo.Primo uidebitur,quæ ſit rõ menſuræ. Secundo ꝓponetur concluſio ad principale propoſitum,& probabitur.

Aduerte igitur,ꝙ ratio menſuræ eſt hæc.Mẽſura eſt id

quod ducit in cognitionem quantitatis rei quantæ, unde inquit Ariſt. in 10. meta. tex. 2. Menſura eſt id per quod co gnoſcitur rei quantitas, ubi & Cōment. inquit. Ratio men ſuræ eſt ducere in cognitionem menſurati.

Sed aduerte duplicem rei quantitatem .ſ. dimenſiuam, & uirtualem, quæ idem eſt ꝙ rei perfectio & bonitas. Qđ cunqꝫ ergo ducit nos in cognitionem quantitatis dimenſiuæ, dicetur menſura dimenſionalis. Sicut per cubitũ cognoſcimus quantitatẽ ligni. Illud uero per quod cognoſcimus quantitatem uirtualem, dr̄ mẽſura uirtualis, & hoc ſm pħm in 10. meta. tex. 2. eſt illud quod eſt ſimpliciſſimum, & primum, & perfectiſſimum in quolibet genere, unde & albedo dicitur menſura omnium colorum, qm̄ ꝑ ipſam cognoſcimus quanta perfectio ſit in alijs colorib᷑, quanto. n. magis propinquant ei, tanto perfectiores ſunt, & quanto magis diſtant, tanto imperfectiores, & in gene re ſubſtantiarum, prima ſubſtantia ſeparata eſt menſura omnis ſubſtantiæ: cum. n. illa ſit prima & perfectiſſima in tali genere, tanto aliæ ſubſtantiæ ſunt ꝑfectiores, quanto magis illi propinquant.

Declarata rōne menſuræ, ponitur concluſio ad principale propoſitum. Ratio menſuræ prius reperitur in unita te, quam in omnibus alijs. Ad cuius ꝓbationem ſuppono ꝙ de ratione menſuræ eſt indiuiſibilitas ſm Ariſt. in 10. meta. tex. 3. ubi inquit. In omnibus autem his metrum & principium aliquid, & indiuiſibile, qm̄ & in lineis utimur, quaſi indiuiſibili pedali &c. Et illic declarat Ariſt. ꝙ neceſ ſario menſura eſt aliquod indiuiſibile, aut ſimpliciter, aut humano decreto, ita ꝙ nec ei fiat additio, nec diminutio. Si. n. quid diuiſibile & uariabile eſſet, non certificaret quã titatem menſurati. Hoc ſuppoſito arguo ſic. Vnitati primo conuenit indiuiſibilitas, ex diffinitione ſua, unde inquit Ariſt. in 10. meta. tex. 2. uni eſſe indiuiſibile eſt eſſe. ergo unitati primo conuenit ratio menſuræ, conſequentia patet ex ſuppoſito, nam bene ſequitur, ſi indiuiſibilitas eſt de rōne menſuræ: ergo cui primo competit ratio indiuiſi

bilitatis, eidem primò competit ratio menſuræ.

Prætereà, oẽm quantitatem ꝯtinuam menſuramus numero ꝑ replicationẽ, uel unitate, ſi non replicatur menſura. Numerum aũt menſuramus unitate, cum ſit multitudo conſtituta ex unitatibus, unitatem uero per nullum prius menſuramus, ergo eſt primum menſurans, & nullo modo menſuratum. Patet igitur, ꝙ ratio menſuræ primò conuenit uni. Hæc de Vno dicta ſint.

CAP. III. DE ALIQVID.

NVNC agendum eſt de Aliquid iuxta ordinẽ trãſcendentiũ aſſignatũ ſuprà. Aduerte igitur, ꝙ cognitio de Aliquid pẽdet ex cognitione Vnius. Dictum eſt. n. in ſufficientia tranſcendentium, ꝙ ly aliquid ſignat diſtinctionẽ unius entis ab alio, ꝑꝑ quod nota, ꝙ de rõne unius nõ eſt niſi eſſe indiuiſum in ſeipſo, ꝙ aũt ſit diuiſum ab alio, accidit, qm̃ accidit aliud eſſe, unde dato, ꝙ ſolus Deus eſſet, adhuc eſſet unus, quia omninò indiuiſus in ſe: non tamen propriè eſſet aliquid, quia non eſſet diſtinctus ab alio, ſi nihil aliud eſſet. Niſi fortè diceretur aliquid quia ex natura ſua eſſet aptus diſtingui ab alio ſi daretur, unde diceretur aliquid fundamentaliter, & non formaliter. Hæc de Aliquid dicta ſint.

CAP. IIII. DE RE.

CIRCA hoc trãſcendens qđ eſt Res, iam patet ex ſufficientia trãſcendentiũ ſupra aſſignata, ꝙ diſtinguitur ab ente ꝑꝑ hoc, ꝙ ens ſumitur ab eſſe, Res autem ab eſſentia, & qm̃ entia rõnis, ut dictum eſt ſuprà, non hñt eſſentiam. ideo competit ſolis entibus realibus. Inueſtigandum eſt ergo qualiter ſe habeat eſſentia à qua ſumitur res, ad eſſe à quo ſumitur ens. Et quæritur utrum diſtinguantur realiter, uel ſint idem re, ſed diſtincta tantum ratione, & circa hoc ſic procedendum eſt.

Primo ꝓponentur aliq̃ opiniones, & improbabuntur.

Secundo proponentur uia b. Tho. & defenſabitur.

Prima opinio eſt Henrici de Gãdauo in ꝓmo quolibet. q. 8. hic tenet eãdem rem penitus eſſe eſſentiam & eſſe, ſed

per duplicem reſpectum, quem poteſt habere comparata primæ cauſæ denominatur eſſentia & eſſe: nã imaginatur ꝙ res antequam ꝓducatur eſt ab æterno in intellectu primæ cauſę, ſicut exemplatum in exemplari, & ideatum in idea, & ſic cõſiderata dicit reſpectum exemplari ad exemplar, dato etiam caſu ꝙ nõ produceretur, & ut ſic dicitur eſſentia, puta res quæ eſt homo, ut eſt in intellectu primæ cauſæ, ut ideata, dr̄ eſſentia hominis. Si aũt cõſideratur cõparata ad primã cauſam, ſicut effectus ad cauſam productiuam, prout in actu ꝓducitur, ſic uocatur eſſe, unde res quæ eſt non actu productus dicitur eſſe per talem reſpectum, ſicut per primum reſpectum dicitur eſſentia.

Sed contra hãc opinionem dupl̄r arguitur. Primo, nulla relatio eſt de formali rõne entis abſoluti: dicitur.n. abſolutum ad ſe, & nõ ad alterum: ſed eſſentia puta hominis & lapidis eſt ens abſolutũ, ut patet ergo per relationẽ res non poteſt dici eſſentia, cum eſſentia ſit ſignificatum diffinitionis, ut dicemus infra. Præterea, nulla relatio eſt incluſa in ratione ſui fundamenti, qm̃ fundamentum eſt prius relatione fundata, eſſentia eſt fundamẽtum huius r̃onis, quæ eſt inter rem exemplatam, & primam cauſam ut exẽplar. nam eſſentia eſt id quod eſt ꝓducibile per diuinum exemplar. ergo in ſuã ratione formali non includitur reſpectus, cum ſit reſpectus poſterior fundamento.

Secunda opinio eſt Scoti in 3. ſent. di. 6. & ꝯſiſtit in duobus. Primo ꝙ ſũt idem real̄r, & ſic probat. Duo abinuicẽ inſeparabilia ſunt idem real̄r. Hoc eſt uelut principium in doctrina ſua: ſed eſſe nõ ſeparatur ab eſſentia. Tũc.n. exiſteret eſſentia ſine eſſe, qđ eſt impoſ̄e & implicans contradictionẽ, ergo ſunt idẽ real̄r. Secundo, ꝙ diſtinguũtur ex nã rei, & ꝓbat ſic. De qbuſcunq; prædicantur & uerificantur p̄dicata contradictoria, diſtinguuntur ex nã rei, hæc patet ſm ipſum ex diffinitionẽ diſtinctionis ex nã rei: ſed de eſſe & eſſentia uerificantur prędicata ꝯtradictoria, nam hæc duo ſunt uera, eſſe accidit eſſentię, non accidit eſſentiæ, ſil̄r hęc duo. Eſſentia põt eſſe in potẽtia obiectiua, eſſe

non poteſt eſſe in potentia obiectiua, ergo eſſe & eſſentia diſtinguuntur ex natura rei.

Sed iſtæ rationes in uia noſtra nihil ꝯcludunt. Et ad ꝑmam negatur maior, quoniam non eſt uniuerſaliter uera, nam materia & forma diſtinguuntur realiter, & tñ materia non poteſt ſeparari à forma, ſaltem in eſſe formali, ut pro nunc dimittamus eſſe obiectiuum, & ſm uiam nr̄am diſtinguuntur potentiæ animæ ab anima realiter, & proprietas à ſubiecto, & tamen ſunt inſeparabiles, ergo maior ſua non eſt uera uniuerſaliter.

Ad ſecundam negatur maior, qm̄ ad uerificandum de eodem prædicata contradictoria, ſufficit diſtinctio rationis ſumpta ex parte rei, & non ſolum ex parte intell's ratiocinantis unde de puncto ſignato in medio lineæ, uerum eſt dicere, punctus eſt principium & nō eſt principium .ſ. partis præcedentis. Et tñ idem punctus, ut principium diſtinguitur ſolum ratione à ſeipſo, prout nō eſt principiū, & ſic patet ꝙ maior in uia noſtra nō concludit, licet apud Scotiſtas teneatur ut maxima.

Tertia opinio, quam intendimus ſuſtentare eſt b. Tho. in ſecundo contra Gentes. c. 52. Ad cuius euidentiam agemus tria. Primo quid ſit eſſentia & eſſe. Secundo in quo gñe ſint. Tertio ponam duas ꝯclones rñſiuas propoſito.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ eſſentia dicit ſignificatum diffinitionis ſumptum in concreto, ut ſignificatum huius diffinitionis, animal rationale eſt eſſentia hominis, q̄ apud Philoſophum in 7. meta. dr̄ quodquid eſt, unde id quod eſt res, eſt eſſentia rei. Dico aũt in concreto, quia aliquādo ſumitur eſſentia in abſtracto dicendo, humanitas, ęquinitas &c. Sed in hoc ſenſu nō ſumus locuturi hic: nō .n. eſſe cōpetit rei in abſtracto, ſed in concreto, qm̄ abſtracta habent rationem quo, & non quod eſt. Eſſe aut dicit primam actualitatem impreſſam cuilibet enti creato à prima cauſa, qua formaliter exiſtit, cū ex ſe & ſibi de relictum quocunq; alio circunſcripto exiſtere non poſſit, primo dicitur ꝑmam actualitatem, quoniam eſt primū quo

res eſt

res eſt actu,& ſupponitur ut fundamentum primum cui-libet alteri prædicato perfectiuo. Non.n. pōt res hr̄e eſſe per ſe,neq; corporeum, neq; uiuum: niſi ſuppoſito eſſe. merito ergo dicit primam actualitatem, qm̄ eſt primum actuans formalr. Dr̄ ſecundo,cum ex ſe exiſtere non poſ-ſit.Omne.n.ab alio dependens, non habet eſſe ex ſeipſo, quia tunc non dependeret ab alio. ergo indiget aliquo: quo poſſit exiſtere,&.i.eſſe,unde ſequitur corollariæ,Pri-mam cauſam ſolam poſſe exiſtere ex ſeipſa, qm̄ cum ſit o-mnino independens,non indiget aliquo influente ſibi eſ-ſe.Reliquæ partes dictæ deſcriptionis manifeſtæ ſunt, pa-tet igitur quid ſit eſſentia,& quid ſit eſſe.

Quantum ad ſecundum dico, q; eſſe eſt in eodem gn̄e reductiuæ,in quo eſt ſua eſſentia. Quod ꝓbo dupliciter. Primo actus & potentia ſunt in eodem genere,ex 9.meta. tex.12.ſed eſſe comparatur ad eſſentiam,ſicut actus ad po tentiam.Eſt.n.eſſentia ſuſceptiua eſſe,& eſſe eſt actuans eſ ſentiam, cū ex ſupradictis ſit prima actualitas. ergo ſunt in eodem genere.Præterea ſumo eſſe ſubſtantiæ,puta ho-minis: & quæro aut eſt ſubſtantia,aut accidens,ſi eſt ſub-ſtantia,habeo intentum,ſi eſt accidens,contra. Accidens eſt poſterius ſubſtantia,ex 7.meta. tex.4. ergo ſubſtantia haberet eſſe per aliquod poſterius ipſa, & cum non ſit ſu-ſceptiua accidentis,niſi prius actu exiſtat, ergo prius exi-ſteret q̄ reciperet eſſe,quod ſm̄ te eſt accidens, quod patet eſſe abſurdum. Neceſſe eſt ergo dicere eſſe ſubſtantiæ, eſſe in genere ſubſtantiæ, & eſſe accidentis in genere acciden-tis,& eſſe quantitatis in genere quantitatis,& eſſe qualita-tis in genere qualitatis &c.

Quantum ad tertium,ut pateat propoſitū in uia Tho-miſtica,pono duas concluſiones.

Prima concluſio, In quolibet ente citra primum diſtin guuntur realiter eſſe & eſſentia ſumpta in concreto, puta eſſe hominis,& id quod eſt homo,ꝓbatur dupliciter.Pri-mo ſic,ſuppono q; eſſentia in concreto in nullo recipitur, cum ſit id quod eſt, & ſit ens per ſe, tunc arguo ſic. Si

eſſe hominis eſt idem qđ homo, ergo ſicut homo non recipitur in alio, ſic nec eſſe hominis, tūc ultra. Si eſſe non recipitur in alio. ergo eſt eſſe illimitatum, qm̄ omne limitatum & contractum ideo limitatur & contrahitur, quia recipitur ab alio, ſicut accn̄s in ſubiecto, uel forma in materia, uel limitatur per aliquam dr̄iam contrahentem, ſicut animal limitatur ad hominem per rationale. ſed ſm te eſſe non recipitur in aliquo, cum ſit idem per te cum eſſentia, quæ non recipitur in aliquo, nec habet dr̄iam contrahentem. Eſt. n. eadem ratio ens & eſſe habere differentias, cum ſumatur ens ab eſſe, ſed ens nō habet differentias contrahentes, ex 3. metaph. tex. 10. ergo eſſe remanet illimitatū. Si illimitatum ergo infinitum, ſi infinitum, ergo dabuntur plura eſſe infinita. ſ. eſſe primi & eſſe rei productæ, qđ cum ſit manifeſtæ falſum, ut etiam probabitur in 12. metaphyſ. ſequitur ꝙ non ſunt idem eſſe & eſſentia rei productæ. Secundo ſic, eſſe habet cauſam productiuam, qm̄ eſt effectus agentis, quod dat eſſe ſuo productiuo. Eſſentia autem non habet cauſam productiuam, ergo nō ſunt idem realiter. conſequentia patet. Secunda pars antecedentis multipliciter probatur, nam ſi habet cauſam productiuam: ergo prædicata quidditatiua & eſſentialia habent cauſam productiuam, ſed hæc prædicata conueniunt rei abſq; omni cauſa productiua. Remota. n. omni cauſalitate productiua reſpectu roſæ, quæro an hæc ſit uera, Roſa eſt ſubſtantia corporea, ſi ſic, habeo intentum, ſi non, ergo de roſa abſolutæ ſumpta: non poteſt haberi ſcientia, ſed tantum de roſa ut exiſtit, quod tamen eſt falſum, qm̄ ex 1. poſter. Scientia eſt de incorruptibilibus, & neceſſarijs, Roſa autem ut exiſtit, corruptibilis & contingens eſt, ut ergo de roſa habeatur ſcientia neceſſe eſt hanc eſſe ſempiternæ ueritatis, Roſa eſt ſubſtantia corporea, etiam remota omni cauſalitate productiua.

Præterea, ſi p̄dicata quidditatiua nō conueniunt ſubiecto, ſecluſa omni cauſa effectiua, ergo diffinitio non ſemp conueniret ſuo diffinito, quod eſt abſurdum. Præterea

huius propoſitionis, hoc eſt homo, nulla eſt cauſa, ergo nec huius, homo eſt animal rōnale, & hæc eſt ſnīa Ariſt. in 7. metaph. tex. 59. ubi tenet ꝙ huius propoſitionis, hō eſt hō, nulla eſt cauſa, niſi forte, ut inquit illic Cōmen. aliquis dicat, qm̄ quodlibet eorum eſt unum per ſe, & unum non diuiditur in p̄dicatum & ſubiectum. Et intēdit Cōm. ꝙ non poteſt aſſignari alia cauſa, niſi identitatis prędicati cū ſubiecto. manifeſtum eſt ergo, ꝙ ſi prædicata qdditatiua non hn̄t cauſam effectiuam, nec eſſentia ſumpta in cōcreto includens hmōi prædicata, habet cauſam effectiuā. Ex his ergo patet, ꝙ eſſentia & eſſe in quolibet creato diſtinguuntur realiter. & huic ſententiæ uidetur aſſentire Ariſt. in 2. poſter. ubi tenet ꝙ quid eſt hominis & eſſe hominis non ſunt idem. Et ſm̄ doctrinam Auic. eſſe in omnibus excepta prima cauſa omnibus accidit, eſſentia autem nulli accidit. ergo non ſunt idem.

Secunda concluſio, eſſe rei creatæ, eſt effectiuæ ab agente, formaliter autem à forma, prima pars probatur ſic, ex ſupradictis eſſe habet cauſam productiuam. ergo eſt effectiuæ ab agente, ſiue producente, uel à forma, non à forma, quia omnis cauſa efficiens prior eſt ſuo effectu, ex 12. metaph. tex. 16. ſed forma non eſt prior ſuo eſſe, tunc. n. prius eſſet, ergo &c. Præterea ex 2. phyſ. forma & efficiens non coincidunt in idem numero. ergo forma non dat eſſe effectiuæ. Secunda autem pars ꝓbatur ex diffinitione formæ, nam forma eſt quæ dat eſſe rei, non effectiuæ, ut probatum eſt, ergo formaliter, præterea, proprium eſt formæ ex ſeipſa conſtituere ſuppoſitum, ergo dare ſibi eſſe formaliter. Hæc de Re ut eſt tranſcendens dicta ſint.

Sed dicet aliquis, ſi eſſe & eſſentia in quolibet creato diſtinguuntur realiter, ergo ens quod ſumitur ab eſſe, & res quæ ſumitur ab eſſentia, diſtinguuntur realiter, quod eſt contra determinata ſupra, ubi probatum eſt tranſcendentia non diſtingui realiter ab ente.

Ad hoc reſpondeo dupliciter. Primo poteſt negari hæc conſequentia. Conceſſo ꝙ ens & res in creatis diſtinguan

tur realiter,quantum ad id,à quo nomẽ imponitur. ergo tranſcendenter ſumpta diſtinguuntur realiter,nam in latitudine entis & rei,inuenitur gradus .i. ens diuinũ,in quo non diſtinguuntur realiter eſſe & eſſentia. Secundo dico, ꝙ licet ens imponatur ab eſſe,ſiue ab actu eſsẽdi,& res ab eſſentia ſiue à quidditate: tñ utrunque quantum ad id cui nomen imponitur ſignificat,id quod eſt. ex conſequenti tam ens nominaliter ſumptum: q̃ res,idem ſignificant,diuerſa tamen ratione ſumpta à diuerſis à quibus nomen imponitur, quæ ſunt eſſe & eſſentia.

CAPVT V. DE VERO.

CIRCA tranſcendens Verum duo conſideranda ſunt.Primo quid ſit uerum,uel ueritas formalr. Secundo, quia dictum eſt ſupra in aſſignando ſufficientiam tranſcẽdentiũ, ꝙ uerũ eſt addens reſpectũ ſupra ens,declarandũ eſt ſi hmõi reſpectus eſt realis, uel rõnis.

Quantum ad primum, aduerte duas famoſas opiniones.ſ.Heruei, & b.Tho. & uolo utranq; pertractare, qm̃ utraq; in ſenſu ab eis intento ſuſtineri poteſt.Aduerte igitur opinionem Heruei in 3.quolibet.q.1.conſiſtere in tribus concluſionibus.

Prima ɔclo, Entitas rei,ut habet eſſe extra intellm̃,non eſt ueritas formaliter,& probatur.Si entitas rei, ut ſic: eſt ueritas formaliter,ergo ueritas non eſt formaliter in intellectu. Quod eſt cõtra phm̃ in lib.6.meta.tex.8. Inquit.n. non.n.uerum & falſum in rebus,ſed in mente.Præterea ſi entitas,ut ſic eſt ueritas formaliter, ergo hic terminus homo ſignificat uerum formaliter: qm̃ ſignificat hominis entitatem ad extra,ſed hoc eſt cõtra philoſophum primo Periher. qui tenet nullum incomplexum dicere uerum uel falſum, ergo &c.

Secunda concluſio, Nulla propoſitio inquantum ꝓpoſitio,nec in mente, nec in uoce, nec in ſcripto eſt formaliter ueritas, ſed eſt tantum repræſentatiuæ uera uel falſa.

probatur. Quod ſignificat uerũ uel falſum eſt repreſentatiuum ueri uel falſi, ſed omnis propoſitio, ex primo Periher. ſignificat uerum uel falſum ergo &c. Prȩterea quod ſignificat uerum uel falſum non ex ſeipſo, ſed inquantum aliud ponitur uel remouetur, eſt repreſentatiuum ueri uel falſi. Talis ex propoſitio, ſignificat. n. uerum uel falſum, ex eo ꝙ res ponitur ſic eſſe, uel non ſic eſſe, ſicut eſt uel nõ eſt, unde & Philoſophus in prædicamentis dixit, Ab eo quod res eſt uel non eſt, oratio uera uel falſa.

Tertia concluſio, ueritas formaliter eſt conformitas rei, quæ eſt ad extra ad ſeipſam, ut eſt in intellectu enunciatiuo ſecundum eſſe cognitum. hanc quidem concluſionem prius declaro deinde probabitur.

Aduerte igitur, ꝙ entitas ſiue natura rei dupliciter cõſiderari poteſt. Primo ut habet eſſe extra intellectum in ſuis ſingularibus. Secũdo ut apprehenditur ab intellectu, uel intellectui obijcitur ꝑ ſpeciem intelligibilem. qñ igr̃ intellectus per ſpeciem intelligibilem repreſentantem prædicata naturæ obiectæ, inueſtigat aliquod eius ꝑdicatũ formans conceptum de natura illa, & enunciat talem conceptum uel prædicatum de re dicendo, cœlum eſt corpus incorruptibile, homo eſt animal, inter rem ad extra & ipſammet: ut eſt ſic apprehenſa, uel concepta ab intellectu conſurgit quædam conformitas, quæ repreſentatur per hanc copulam, eſt, oppoſita autem modo cõſurgit difformitas, ſi aliť apprehendatur uel concipiatur: quam ſit conueniens rei. Hanc igitur conformitatem Herue' uocat ueritatem formaliter, difformitatem uero falſitatem. Quæ quidem ſunt reſpectus non reales, ſed rationis conſequentes operationem intellectus. Nam remoto omni intellectu, res nõn cõciperetur conformiter, nec difformiter, ex conſequenti tales reſpectus nõ conſurgerent. Præterea, eiuſdem ad ſeipſum eſt reſpectus rationis, cum nõ ſint extrema realia realiter diſtincta, cum igitur hic reſpectus ſit eiuſdem rei, ut habet eſſe ad extra, ad ſeipſam, ut eſt apprehenſa ab intellectu erit reſpectus rationi.

Poſita declaratione,ſic probo concluſionem.Quod diſtin guitur contra ens reale eſt ens rationis,quia nõ datur me dium inter ens reale,& ens rõnis,ſed uerũ diſtinguitur cõ tra ens reale,ex 6.meta.tex.8.ergo ueritas ſiue uerum eſt ens rõnis.tunc ultra.Omnes ens rõnis eſt reſpectus uel ne gatio,ut poteſt elici ex primo cap.huius tract.ubi conſide ratum eſt de ente reali,& ente rationis.Cõſtat autem ueri tatem nõ eſſe negationẽ:ergo eſt reſpectus,& ab oĩbus cõ muniter conceditur,quod eſt cõformitas,ſiue adæquatio: ſiue cõuenientia:iuxta famoſam diffinitionem qua dr̃, Ve ritas eſt adęquatio rei et intellectus, ergo ueritas eſt cõfor mitas,q̃ eſt relatio rõnis inter rẽ,ut habet eſſe ad extra, & ipſammet,ut habet eſſe cognitũ in intellectu enunciante.

Sed aduerte:ꝙ Herueus nõ loquitur de ueritate uniuer ſaliter,ſed ſolum de ueritate complexa, quæ ſignificatur ꝑ propoſitionem,de qua ſola pertractat Philoſophus in pri mo Periher.et in.6.metaphy.tex.8.Nunc autem quia cõſideramus de uero,ut eſt tranſcendens,conueniens eſt, ut perſcrutemur de omnibus modis ueritatis. Quod & agemus pertractantes opinionem b.Tho.

Secũda opinio eſt b.Tho.ꝓcipue in prima parte.q.16. ꝓ cuiꝰ reſolutione dico duo ꝓncipalr̃. Primo quot ſint de rõne ueritatis.Secũdo quid ſit ueritas tã in re, q̃ i intellũ.

Quantum ad primũ aduerte,ut dr̃ ex doctrina b.Tho. præcipue in.q.de ueritate.q.prima art.8.ꝙ duo includun tur in ratione formali ueritatis.ſ.abſolutum & reſpectus, quod quidem abſolutum,aliquando eſt natura re intelligibilis,aliqñ eſt ſpecies intelligibilis: aliqñ eſt conceptus formatus ut plenius dicemus infra, & reſpectus aliqñ eſt rei ad intellectum,aliqñ eſt intellectus ad rẽ,qui aliqñ eſt realis,aliqñ eſt rationis,ut declarabitur infra. Iterum aduerte,ꝙ abſolutum incluſum in ratione ueritatis,eſt ueritas fundamẽtaliter,ſed nõ formaliter, fundatur.n.ueritas in entitate rei.Reſpectus autẽ incluſus dicitur ueritas formaliter,& quoniam unumquodq; ſolet diffiniri per ſuum formale:inde eſt:quod ſolet allegari hæc diffinitio, ut fa

moſiſſima. Veritas eſt adæquatio rei & intellectus. pro eo dem autem ſumuntur, æquatio, conformitas, & ſimilitudo. uerũ ut habeatur plena notitia diffiniemus ipſam per abſolutum & reſpectum, & ut eſt in re & ut eſt in intellũ.

Tu igitur aduerte, ꝙ ueritas in re ſic diffinienda eſt. Veritas eſt entitas rei: ut conformis intellectui, ſiue ſpeculatiuo ſiue practico. dico aũt ſpeculatiuo ſiue practico, quia alio modo ꝯformatur entitas rei intellectui practico, et alr ſpeculatiuo. Nam cõformatur practico, ut cauſæ ſuæ productiuæ, unde dicitur uerus gladius, quia ꝯformatur ideę gladij exiſtenti in intellectu artificis, quæ eſt cauſa producẽdi gladiũ ad extra. econtra dr̃ falſus gladius quia difformis eſt eidem ideæ, & in naturalibus dicitur uerus lapis, uerum aurum: quia conformantur ideis exiſtentibus in mente primæ cauſæ agentis ad inſtar artificis. Conformatur autem intellectui ſpeculatiuo, quia ab eo cognoſcitur ſicut eſt, & difformatur, quando aliter cognitur quam ſit. Hæc aũt conformitas uel difformitas fit mediante ſpecie repręſentatiua, & cõceptu incomplexo uel complexo, de entitate rei formatis ab intellectu: quibus res ad extra apprehenſa per intellectum habet correſpõdere. Et idcirco, ſi uis recte diffinire ueritatem in artificiatis uel in naturalibus reſpecto intellectus practici, ſic diffinies, Veritas artificiati eſt conformitas eius ad idem à qua pendet. Veritas rei naturalis eſt conformitas eius ad ideam primi agentis à qua pendet, falſitas autem diffinienda eſt per difformitatem. ſi uero diffinire eam uolueris reſpectu intellectus ſpeculatiui, ſic diffinies. Veritas in re, eſt entitas rei, ut conformatur ſpeciei intelligibili tanquam ſuo repræſentatiuo, uel conceptui incomplexo aut complexo, qui per actum intellectus, de re prædicantur, ſicut eſt uel non eſt, ut cum prædicatur uera diffinitio de diffinito.

Facta conſideratione de ueritate, ut eſt in re, ſi uis eam diffinire, ut eſt in intellectu, diſtingues ut ſupra de intellũ ſpeculatiuo & practico, ſi reſpectu practici, dicit duo ſcilicet ideam, & correſpondentiam ſiue cõformitatẽ ad ideã.

tum,qm̃ exemplar & exemplatum debent correſpondere, et ſic diffiniens eam,Veritas in intellectu practico eſt idea ut cauſa productiua,cõformis ideato ut proprio effectui. Si reſpectu intellectus ſpeculatiui, dicit duo.ſ.abſolutum quod erit aut ſpecies intelligibilis,aut cõceptus incomplexus.puta animal rationale,aut conceptus complexus, ut hominem eſſe animal rationale,& dicit reſpectum conformitatis hmõi ſpeciei uel conceptus ad rem cognoſcibilẽ, & tũc ſic diffiniens eam. Veritas i itellectu ſpeculatiuo eſt ſpecies intelligibilis:uel cõceptus incomplexus aut cõplexus,ut conformes & adæquati rei ad extra, ſm quod per intellectum apprehenditur.Ex his ergo patet quid ſit ueritas ſecũdum doctrinam b. Tho.tam in re q̃ in intellectu, ſiue practico ſiue ſpeculatiuo.

Quãtum ad ſecundum principale propoſitum in principio huius capitis.ſ.an reſpectus incluſus in ratione ueritatis ſit realis uel rationis,aduerte, ꝙ aliter dicendum eſt ad mentem Heruei,& aliter ad mentem b.Tho.Nam ſecũdum Herueum,ut declaratum eſt ſupra in tertia cõcluſione ſua,ſemper eſt reſpectus rationis, qm̃ ſequitur apprehenſionem rei ab intellectu in comparatione rei ad extra, ad ſeipſam,ut eſt apprehenſa.

Secundũ doctrinam uero b.Tho.ab utroqꝫ abſtrahit, qm̃ aliqñ eſt realis, aliqñ eſt rationis euidentiam aduerte,ꝙ res alio modo comparatur ad intellectum diuinum, alio modo ad intellectum creatum. Quantum ad intellectum diuinum, uel comparatur eſſentia ſua ad ipſum: quam mere ſpeculatiue intelligit,uel comparãtur creata, quę practicę intelligit.Si reſpectu eſſentię,ſic dico ꝙ reſpectus ille eſt mere rationis ex parte utriuſq;,quoniam intellectus diuinus & eſſentia ſua,cum non habeãt adinuicem oppoſitionem relatiuam,non diſtinguũtur realiter, ſed relatio realis:ut diximus ſupra in ſecũda diuiſione entis realis, reqrit extrema realia & diſtincta realr,erit ergo inter diuinam eſſentiam intellectam, & diuinum intellectum intelligentem talis reſpectus,qualis eſt eiuſdem ad ſeipm.

Si reſpectu creaturæ: dico ꝙ ex parte diuini intellectus, tã practico q̃ ſpeculatiuo, eſt relatio rationis, quoniam diuina intellectio non pendet à creatura: omnia.n. intelligit in eſſentia ſua.

Et ꝓpterea, ut diximus in ſecũda diuiſione entis realis, Deus ut cauſa creatura per intellectum, non eſt eiuſdẽ ordinis cum creatura, ut illic declaratum eſt ergo inter intellectum diuinum practicum & creaturã, ex parte diuini intellectus non eſt relatio niſi rationis, ex parte uero creaturæ, dico ꝙ toto tpe quo exiſtit, talis reſpectus ad diuinum intellm̃ practicum eſt realis. Eſt.n. ſicut reſpectus effectus ad cauſam ꝓductiuam, qui eſt realis. ex.5.met.cap.ad aliquid, pro illo uero tpe quo creatura nõ exiſtit, eſt reſpectꝰ rationis: eſt.n. ſicut reſpectus nõ entis ad ens, qui non põt eſſe realis, qm̃ relatio realis requirit extrema realia, & realiter exiſtentia, ſi debet eſſe relatio realis & actualis.

Quantum ad intellectum creatum, diſtinguẽdum eſt, ut ſupra, de ſpeculatiuo uel practico. De intellectu ſpeculatiuo dico, ꝙ aliquando eſt inter intellectum & rem intellectam relatio realis mutua, aliqñ realis nõ mutua, aliqñ rationis tm̃, nam res intellecta tripliciter poteſt ad intellectum comparari. Pimo ut exiſtens actu & mouens intellectum ad ſui intellectionẽ, & ſic iter ea eſt talis relatio, qualis eſt inter mouens & motũ. Cõſtat autem in 5. metaphyſicæ. cap. ad aliquid illam eſſe relationem mutuam realem, nam mouens eſt agens, & motum patiens, ſed apud Ariſtot. ibidem uniuerſaliter inter agens & patiens eſt relatio realis ſecundi modi, q̃ eſt mutua. Secundo cõparatur res intellecta ad intellectum ſpeculatiuum ſicut menſura ad mẽſuratum, pendet enim ſcientia noſtra ſpeculatiua ab obiecto, ſicut menſuratum à menſura, ſed ex. 5. metaphyſicæ. cap. ad aliquid, inter menſuram & menſuratum datur relatio realis, ex parte menſurati, quoniam pendet à menſura, ſed non ex parte menſuræ, quoniam eſt inde pendens à menſurato, & huiuſmodi relatio eſt tertio modo relatiuorum, ut patet ibidem. Tertio cõparatur res in-

tellecta ad intellectum,eo tempore quo non exiſtit, & tñ de ea intellectus enũciat aliquid ſibi competens ex rei natura, ut dum hyemali tempore enunciat de roſa eſſe florem odoriferum,& tunc ly eſſe dicit reſpectum conformitatis inter prædicatum & ſubiectum,quem conſtat eſſe reſpectum rationis, quoniam conſurgit ex apprehenſione intellectus, & quoniam obiectum non exiſtens non poteſt fundare reſpectum realem,diximus.n.ſupra in ſecunda diuiſione entis,ꝙ relatio realis requirit extrema realia exiſtentia actu.

De intellectu autem practico,inquantum per habitum ſcientiæ practicæ eſt cauſa productiua rei,ſicut artifex per ſcientiam uel artem eſt cauſa ſui artificiati,dico, ꝙ ſemper eſt realis mutua,ſed aliqñ potentialis,aliqñ actualis, nam obiectum ſcientiæ practicæ, uel eſt actu productũ uel producibile:ſi primo modo,ſic inter ipſum et intellectum practicũ eſt talis relatio, qualis eſt inter cauſam & effectum, quam cõſtat eſſe realem mutuam ex 5. metaphyſicæ.cap. ad aliquid, ſic ſecundo modo, ſi non erit realis actualis mutua,qm̃ extremũ alterum nõ eſt actu: erit autem talis relatio,qualis ponitur inter calefactiuum & calefactibile & generatiuum & generabile, quam poſſumus appellare mutuam potentialem, quoniam & ſi alterum extremum non ſit actu,eſt tamen in potentia paſſiua.Ex omnibus ergo dictis patet, ꝙ ſecundum uiam Thomiſticam reſpectus conformitatis incluſus in ratione ueritatis aliquando eſt realis mutuus, aliquando realis non mutuus, aliquando eſtrationis tãtum,& ideo ab omnibus abſtrahit.

Repugnantia uero,quę uidetur eſſe inter Herueum qui tenet huiuſmodi reſpectum eſſe tantum ens rationis,& b. Tho.tenentem eſſe aliquando realem, aliquãdo rationis, ſic concordari poteſt. Loquitur enim b.Tho.de omnibus modis quibus ſumitur ueritas ſiue in re, ſiue i itellũ diffiniente,enunciante,practico,ſpeculatiuo,diuino,et creato. Herueus autem loquitur ſolum de ueritate,ut eſt in intellectu enunciatiuo.Loquendo ergo de hoc, non negaret b.

Tho. quin huiuſmodi reſpectus cõformitatis ſit ens rationis, ut diuiditur cõtra ens reale, quod dicitur ens extra animam. Dicit. n. talis reſpectus ordinem prædicari ad ſubiectum, qui ordo conſurgit ex apprehenſione intellectus cõparantis id quod intellexit de re ad rẽ ipſam, intellexit. n. animal rationale de homine, & aduertit id ꝯuenire ſibi, & hanc conuenientiam, ſiue adęquationem explicat p enunciationem dicens, homo eſt animal rationale. Et quidẽ ꝙ b. Tho. ſic ſentiat patet in 6. metaph. in expoſitione tex. 8. ubi inquit, Ex quo patet, ꝙ talis compoſitio eſt ſolum in intellecto, nõ in rebus. Et ideo illud quod eſt ita ens, ſicut in tali comparatione conſiſtens, eſt alterum ab his, quæ proprie ſunt entia, quæ ſunt res extra animam, quarum unaquæꝙ eſt, aut ſubſtantia, aut quale, aut quantum &c. Patet ergo inter Herueum & b. Tho. nullam eſſe repugnantiam, ſumendo præciſe ueritatem, ut eſt in intellectu enunciatiuo. Hæc de Vero dicta ſint.

CAP. VI. DE BONO.

CIRCA Tranſcendẽs Bonũ cõſiderabimus tria. Primo quot ſint de ratione eius, ut bonum eſt. Secundo duplicem eius diuiſionem. Tertio quia determinabitur bonum includere reſpectum, declarandum eſt quõ eſt nomen reſpectiuum. Reliquas eius conditiones, quomodo habeat rationem finis, & primi cauſantis, & felicitantis, dimittimus pro nunc, quas tamen conſiderabimus in Theologia. Nunc autem non egrediemur limites metaphyſicales, ſecundum quos præſentẽ tractatum diſponimus.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ duo ſunt de rõne Boni, unum ut materiale, alterum ut formale, materiale quidem eſt eſſe rei, quod eſt primum fundamẽtũ bonitatis. nam bonum ut bonum habet rationem perfecti: eſt. n. natura boni, perficere id cuius eſt bonum, unumquodꝙ autem intantum eſt perfectum, inquantum eſt actu, intantũ

eſt actu inquantum habet eſſe, q̄m eſſe eſt prima actualitas trahens rem à potentia ad actum. Ergo eſſe rei actuale eſt materiale & fundamentum in ratione boni. Ex quo ſequitur, ꝙ entia rōnis nō ſunt bona, ut ſic, q̄m neq; hn̄t eſſe p ſe, neq; ſubiectiuę in alio, ut declaratū eſt ſupra in prima diuiſione entis: nec entia chimerica, q̄ non ponunt in rerum natura, nec mathematica, ut cōſiderantur à mathematico. i. ut abſtrahunt à mā ſenſibili, unde inquit Ariſt. in 3. meta. tex. 3. Nō pōt eſſe principium motus, nec ratio boni in rebus immobilibus. i. in mathematicis ſilr mā prima ſecundum ſe non poteſt dici bona, cum ſit ens in pura potentia, & omnem ſuam perfectionem trahit à forma, p quam ſit actu, unde et Philoſophus inquit, in primo phy. tex. 81. Exiſtente forma quodam diuino, & optimo, & appetibili, aliud quidem contrarium ipſi dicimus. i. priuationem, cum igitur materia ex ſe ſit adiuncta priuationi, & priuatio habeat rationem mali iuxta Philoſophum ibidē ſequitur ꝙ nec ex ſe inquantum eſt ens in pura potentia, nec ratione priuationis, ſed tantum ratione formæ per quam ſit actu, & eſt cognoſcibilis, poteſt dici bona. Item nec entia, quæ ſunt in pura potentia agentis & non in potentia paſſiua, ut alter mundus producibilis, ſunt aliquo modo bona, extra cauſam agentem, quia nullum eſſe habent extra agens, neque actuale, neq; potentiale.

Formale aūt indiuiſum in rōne boni eſt reſpectus & ordo ad appetitum, ſicut. n. uerū reſpicit intellectum, ſic bonum eſt perfectiuū appetitus. In ratione autem perfectiui includitur reſpectus, eſt. n. perfectiuum alicuius perfectibilis perfectiuum, ſicut calefactiuum alicuius calefactibilis calefactiuum, patet ergo, ꝙ in ratione boni includitur reſpectus pfectiui, p quē diſtinguitur à quolibet alio Trāſcendente, & ideo per ipſum, ut per ſuum formale diffinitur ſe habet ut differentia complens rationem eius.

Quantum ad ſecundum aduerte duplicem diuiſionem boni. Prima eſt, Bonum eſt duplex. ſ. bonum ſm quid, & bonum ſimpliciter. bonum ſm quid eſt res exiſtens ſub eſ

ſe ſubſtantiali, præſcindendo ab omni eſſe accidentali per fectiuo: Bonum ſimpliciter eſt res exiſtens ſub ſuo eſſe ſubſtantiali, & omnibus accidentibus conferentibus ad perfectionem ſuam.v.g. Homo ſtatim genitus dicitur bo nus ſm quid, pro quanto habet eſſe ſubſtantiale actu, & hæc quidem bonitas, ſolet nominari bonitas entis. Cum autem ad perfectionem ſibi conuenientes deuenerit ſiue naturales, ſiue morales, tunc dicitur Bonus ſimpliciter, ꝓ pter quod aduerte, ꝙ oppoſito modo ſe habent bonum ſm quid, & ens ſm quid: Bonum ſimpliciter & ens ſim pliciter, nam dicitur ens ſm quid, quo ad prædicata acci dentalia, ſm quæ res non fit ſimpliciter actu, ſed actu ta lis, & ſm hoc ſumitur generatio ſm quid ex 5.phyſ.tex. 7. Ens uero ſimpliciter ſumitur ab eſſe ſubſtantiali, quod eſt à forma ſubſtantiali, nam per eam fit res ſimpliciter actu, quæ prius erat in pura potentia, & ſm hoc ſumitur gene ratio ſimpliciter ex 5.phy:tex. 7.patet ergo quod ſe habēt oppoſito modo.

Secunda diuiſio eſt, Bonum triplex inuenitur, utile, ho neſtum & delectabile, uerum quia hæc diſtinctio non eſt metaphyſicalis, ſed potius moralis, ut patet in 8.Ethi. ubi ſuper hoc triplici bono aſſignatur triplex amor, ideo bř me expedio. Dř bonum utile, quod ꝑꝑ alterum, & nō gřa ſui eſt appetibile, ſicut cibus & potus, & reliqua exteriora nobis deſeruientia. Bonum honeſtum eſt, quod gratia ſui eſt appetibile, ut ſcientiæ ſpeculatiuæ, & uirtutes. Bonum delectabile eſt, prout quietat appetitum ueræ aut apparen ter, etiam ꝙ nullam contineat utilitatem nec honeſtatē. Nam delectatio formaliter eſt quies in bono adepto.

Quantum ad tertium, quia determinatum eſt ſupra ꝙ reſpectus eſt de ratione boni, declarandum eſt qūo ly bo num eſt nomen reſpectiuum, unde aduerte, ꝙ nomen re ſpectiuum eſt duplex. Quoddam eſt cuius ſignificatum eſt reſpectus, ita ꝙ totum ſuum eſſe eſt ad aliud ſe habere, ſicut pater, filius, ſeruus &c. Quæ ſolent dici relatiua ſm eſſe, & ſunt entia mere reſpectiua, quæ, ut ſic, nullam dn̄t

perfectionem, quia dicunt tantum ordinem ad alterum. Quoddam autem eſt, cuius ſignificatum eſt quid abſolutum, & tamen non poſſunt concipi niſi conceptu relatiuo, & cum ordine ad alterum. Et huiuſmodi ſolent appellari relatiua ſecundum dici, uerbi gratia, principium effectiuum eſt quid abſolutum, unumquodq;.n. efficit ꝑ uirtutem actiuam, quæ eſt aut ſubſtantia, aut qualitas, & tamen non concipitur in ratione principij, niſi in ordine ad principiatum, quoniam principium eſt principiati principium, & cauſa cauſati cauſa, & ſcientia ſcibilis ſcientia, & ſenſus ſenſibilis ſenſus. Ad propoſitum dico, ꝙ bonum, ſicut & uerum, ex parte rei ſunt nomina reſpectiua. Secũdo modo, licet.n. dicant abſolutum, tamen non ſunt cóceptibilia niſi in ordine ad alterum ex conſequenti connotant reſpectum. Nam uerum in re eſt natura rei, ut diximus ſupra, quæ tamen non apprehenditur, ut uera niſi per reſpectum conformitatis ad intellectum. Et bonum eſt eſſe rei, ſiue alia perfectio, quæ tamen non poteſt concipi ut bonum, niſi per reſpectum appetibilis ad appetitum. Hæc de Bono tranſcendenti dicta ſufficiant.

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII EPITOME IN METAPHYSICEM ARISTOTELIS.

TRACTATVS PRIMVS.

ANTEQVAM deſcendamus ad cō ſiderationem eorum, quæ tractantur ab Ariſtotele in libris ſuæ Metaphyſices, præconſiderabimus aliqua deſeruientia toti negotio metaphyſico, in quibus complectemur intentionem Ariſtotelis in proœmio ſuo. Huiuſmodi autem cōſideranda ſunt qnq;.

Primo, quæ fuit neceſſitas inueniendi Metaphyſicem.
Secundo, quæ ſunt conſideranda à Metaphyſico.
Tertio, quæ, & quanta ſit dignitas Metaphyſices.
Quarto, quis finis Metaphyſices.
Quinto, quàm ordinatæ proceſſit Ariſtoteles in Metaphyſicæ.

CAPVT PRIMVM.

CIRCA neceſſitatem Metaphyſices, aduerte, ꝙ ex tribus ſumitur.
Primo ex parte intellectus noſtri.
Secundo ex parte rerum ſcibilium.
Tertio ex parte ſcientiarum particularium.

Quātū ad ꝓmū aduerte, ꝙ intelľs nř eſt

humanus,inquantũ cõiungitur ſenſui in eadem ſubſtan‑
tia animæ,neq;.n.datur intellectiuum in his generalibus
ſine ſenſitiuo,ut docet Ariſt.in 3.de anima, tex.61. & ha
bet quid diuinũ in ſe,inquantũ eſt immaterialis, ſimplex,
incorruptibilis, & apprehenſiuus entis, ut ens eſt,& non
ſolum huius uei illius entis, & propter hanc intellectus
celſitudinem dictus eſt homo ab antiquis ſapientibus. Ne
xus Dei, & mundi, ab alijs autem dictus eſt Orizon inter
corporea & incorporea,qm̄ utranq; in ſe complectitur na
turam,qm̄ igitur & humanus & diuinus eſt, neceſſe fuit,
ut perficeretur inquantum humanus per ſcientias natura
les,& metaphyſicas,quæ de ſenſibilibus pertractant, neq;
enim abſtrahit phyſicus à materia ſenſibili,nec mathema
ticus à mã intelligibili.i.ſubiecta quãtitati, ex 2.phy.tex.
18.ut autem perficeretur inquantum diuinus, neceſſe fuit
ut intelligeret entia diuina ſeparata à materia, à quantita
te,à loco,à tempore,à motu, hæc autem non poſſunt ſciri
per ſcientias naturales, quarum ſubiectum eſt ens ſub mo
tu,ut declarauimus in phyſicis, nec per ſciẽtias mathema
ticas,quarum ſubiectum eſt ens ſub quantitate continua,
uel diſcreta,ergo neceſſe fuit inuenire ſcientiam ſuperphy
ſicalem,in qua de hmõi fieret conſideratio; & hæc eſt Me
taphyſica,quæ tranſphyſica,& diuina,& ſapientia nomi‑
natur,ut dicemus in 3.cap.&quidem ꝙ de hmõi illic fiat
conſideratio,patet ex Auic.in 1.lib. ſuæ meta.cap.1. inqt
enim,Iam audiſti,ꝙ in diuina ſcientia quæritur de primis
cauſis naturalis eſſe,& doctrinalis eſſe.i.eſſe quanti, & de
eo quod pendet ex eis,& de cauſa cauſarum, & principio
principiorum,quod eſt Deus excelſus. ut igitur perficere‑
tur intellectus noſter, ea ratione qua diuinus,neceſſe fuit
inuenire Metaphyſicem.

Quantum ad ſecundum aduerte, ꝙ ut habeatur ſcien‑
tia de re ſcibili, non ſolum oportet cognoſcere prædicata
ſua propria & ſpecifica & generica, ſed & prædicata uni‑
uerſaliſſima,quæ ſunt ens,unũ multa, actus, potentia, ne
ceſſarium poſſibile,finitum infinitum,dependens indepẽ

dens

dens, perfectum imperfectum, idem diuerſum, oppoſitũ conueniens, & cætera multa. unde Ariſt. quoties uenatur diffinitionem alicuius, incipit ab his prædicatis uniuerſaliſſimis, ut patet in 3. phyſ. text. 6. ubi uenatur diffõnem motus: & in 2. de anima. tex. 2. ubi uenatur diffõnem de anima. Hmõi autem termini in nulla particulari ſcientia potuerunt conſiderari. qm̃ cum omnes, indigeant cognitione talium terminorum, & utantur eis, non eſſet maior ratio, quare conſiderentur in una q̃ in alia. & ideo fuit neceſſe inuenire unam primam uniuerſalem ſcientiam: in qua talia conſiderentur, & à qua particulares ſcientiæ de hmõi cognitionem accipiant, tanq̃ ſibi traditam à Philoſopho, Hęc autem eſt Metaphyſica, in qua, ut uidebitur locis ſuis, de omnibus prædictis fit conſideratio. unde non eſt officium Phyſici conſiderare de forma, actu, & potentia abſolutæ, ſed inquantũ reſpiciunt materiam: ut docet Ariſt. in 2. phy. tex. 26. Idẽ intellige de alijs terminis uniuerſaliſſimis. ut igitur haberetur perfecta cognitio de huiuſmodi terminis abſolutæ ſumptis, à quibus pẽdet oĩum rerum ſcibilum perfecta cognitio (qm̃ ignoratis uniuerſaliſſimis & primis prædicatis, neceſſe eſt neſcire ſequentia) ideo neceſſario inuenta eſt Metaphyſica. propter qđ inquit recte Alb. in lib. primo meta. trac. primo & cap. 1. ſicut cauſa tertia in ordine fundatur ſuper ſecundariam, & ſecundaria in primaria, & primaria non fundatur in aliquo, ſed eſt fundamentum omnium conſequentium, ita naturalia & doctrinalia. i. Mathematica fundantur in diuinis. i. in conſideratis à metaphyſico, & diuina non fundantur, ſed fundant tam mathematica, quam phyſica.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ cum ſciẽtia habeatur per demonſtrationem (eſt. n. habitus concluſionis, per demonſtrationẽ acquiſitus) & demonſtratio ex primo poſt. procedat ex principijs, duplicia ſunt principia, quibus procedit demonſtratio. ſ. propria unicuiq; concluſioni, & cõmunia ſiue uniuerſalia, in quibus fundatur ueritas ꝓpriorum principiorum. Principia propria quidem cõſideran

tur in ea ſcientia: in qua ſunt principia, ut Geometra ꝯſiderat quid punctus, quid linea, quid angulus &c. & ex his deducit ꝯclones ſuas. Principia aũt cõia non pñt conſiderari in aliqua ſcientia particulari, ſed oẽs utuntur eis, ut ſibi conuenit, ſicut declarat Ariſt. in 1. poſt. & in 4. metaph. tex. 7. ubi inquit, intm̃ utuntur eis inquantum ſibi ſufficit, cum. n. oẽs utantur eis, non magis pertineret ad unam, q̃ ad oẽs conſiderare de eis. uerum quia ignoratis principijs impoſſibile eſt ad notitiam ꝯclonis pertingere, ideo neceſſe eſt, ꝙ in aliqua ſcientia certificentur & ſtabiliantur. hæc aũt eſt ſola Metaphyſica, qm̃ ut probat Ariſ. in 4. metaph. cum hmõi principia componantur ex terminis uniuerſaliſſimis, ut ens, unum, uerum, oppoſitum, idem, diuerſum &c. ut in hoc principio, Non ſunt oppoſita. ſ. entia in eodem, & in hoc. De quolibet eſt affirmatio uel negatio uera, neceſſe eſt ut in eadem ſcientia conſiderentur, quæ & de hmõi terminis cõſiderat. hæc autem eſt ſola Metaph. ut dictum eſt ſupra, & probabitur de mente Ariſt. in 4. libro, tex. 7. & 8. ubi inquit. Philoſophi igitur eſt de omni ſubſtantia ſpeculantis inquantum congruit, & de omnibus principijs ſyllogiſticis perſcrutari. Vt igitur ſcientiæ particulares in demonſtrationibus ſuis firmiſſimę procedant, quæ ut in primis radicibus fundantur in primis principijs, neceſſe fuit inuenire Metaphyſicam, quæ de hmõi ꝑncipiorum ueritate conſideraret, & defenſaret ea. Hæc de neceſſitate Metaphyſicæ dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo cap. inueſtigandum eſt, quænam ſint cõſideranda à metaphyſico. Pro cuius notitia aduerte, ꝙ tria cadunt ſub ꝯſideratione cuiuſlibet ſcientiæ. ſ. ſubiectũ: Partes & proprietates ſubiecti, & principia ſiue cauſæ ſubiecti. Et hanc doctrinam docuit Ariſt. in 1. Poſter. quam ſeruauit in ſcientia nãli: in qua de ente, ſiue de corpore mobili, ut de ſubiecto conſideratur, & de partibus ſubiectiuis eius, q̃ ſunt ens mobile ad ubi, ens mobile ad formã, ens mobile ſimplex, ens mobile mixtum &c. Et de

proprietatibus eius, ut de motu finito, & infinito, de loco, & tempore, & de principijs ſiue cauſis eius intrinſecis, ut de materia & forma, & de extrinſecis, quæ ſunt efficiens et finis. Cum igitur hæc tria conſiderari debeant in omni ſcientia, inueſtigandum eſt quid ſit ſubiectum in Metaphyſicæ, deinde quæ ſint partes & proprietates eius, quæ conſiderandæ ſunt à Metaphyſico, deinde quæ ſint principia & cauſæ conſiderandæ à Metaphyſico.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ de ſubiecto Metaphyſices triplex eſt opinio. Quidam dicunt, ut refert Auic. in 1. ſuæ metaph. cap. 2. ꝙ ultimæ & uniuerſales cauſæ ad quas reducuntur aliæ cauſæ, ſunt ſubiectũ in hac ſcientia, & ratio eorum eſt hæc. Cum ſcire ſit rem per cauſam cognoſcere, neceſſe eſt ut in omni ſcientia conſiderentur propriæ cauſæ, puta in ſcientia naturali conſideremus cauſas naturales, in mathematica cauſas mathematicas, & maxime cauſas formales. non. n. mathematicus demonſtrat ꝑ cauſam mãlem, efficientem, & finalem, ut dicemus in 3. metaph. ſed propriæ cauſæ metaphyſicales ſunt cauſæ ultimæ, & uniuerſales, ut prima materia, prima forma, primum efficiens, primus finis. ergo hæc ſunt ſubiectum, circa quod debet uerſari Metaphyſicus. Quòd autem hmõi cauſæ ſint metaphyſicales, patet, quoniam ſicut cauſæ particulares ſunt propriæ ſcientiæ particulares, ſic cauſæ ules debent eſſe propriæ ſcientiæ uniuerſales, quę eſt Metaphyſicæ, ut declarabitur infra.

Sed hæc opinio eſt falſa, qm̃, ut inquit Auic. ubi ſupra, & in hoc eum imitatur D. Alber. 1. meta. trac. 1. cap. 2. proprietates, ſiue intentiones conſideratæ in Meta. non attribuuntur cauſis ultimis & uniuerſalibus, neq; cauſis abſolutæ ſumptis: ergo non ſunt ſubiectum in hac ſcientia. cõſequentia quidem patet, quoniam de eo quod eſt ſubiectũ in ſcientia uenamur proprietates conſiderandas in ſcientia. ergo ſi non conueniunt cauſis, manifeſtum eſt eas nõ eſſe ſubiectum in hac ſcientia. Antecedens autem ſic declaratur. Proprietates cõſideratæ in hac ſcientia ſunt unitas,

multitudo,identitas,diuerſitas,actus, potentia,neceſſitas, poſſibilitas,finitas,infinitas,& alia multa, ut dicetur infe-rius.Conſtat autem,ꝙ hæc communia non uerificantur, nec demonſtrantur in Metaph. de cauſis ultimis & ulib': ſed de ente,ut ens eſt,ut declarabitur. ergo &c.

Aliqui dicunt Deum & entia diuina eſſe hic ſubiectum, qm̄ Meta.eſt de abſtractis à materia ſm eſſe,& ſm rōnem. in hoc .n. diſtinguitur à phyſica & mathematica. hmōi autem ſunt Deus & entia diuina, ut patet in 12. metaph. ergo &c.confirmatur,qm̄ denominatio ſcientiæ fit à ſub-iecto,dicitur autem ſcientia diuina. ergo Deus & diuina entia ſunt ſubiectum.

Sed hæc opinio non eſt uera,qm̄ nullum quæſitum in ſcientia eſt ſubiectum eius.nam ex 1. Poſter. de ſubiecto ſupponitur quia eſt, & quid eſt, ſed ut declarabitur in lib. 12.hic quæritur de Deo,& de entibus diuinis: an ſint, & quid ſint,tūc.n.manifeſtabitur,& præcipue in quæſt. no-ſtris ſuper duodecimum,utrum ſit officium phyſici & me taphyſici probare entia ſeparata à materia.

Alia eſt opinio,quæ eſt ad mentem Ariſtot. & manifeſ-ſtior fiet in 4.lib.quam ſequuntur Auic.in 1.ſuæ metaph. cap.2.& D.Alber.primo metaph.trac.1.cap.2.& Auer.in 4.lib.cōm.1.& b.Tho.in proœ.meta. Iſti dicunt, ꝙ ens inquantum ens: & non hæc uel illa pars entis eſt ſubie-ctum in hac ſcientia, & in hoc diſtinguitur ab alijs ſcien-tijs particularibus.& hanc concluſionem ꝓbant ſic. Nulli attribuuntur, nec uniuerſaliter uerificantur proprieta-tes conſideratæ à metaphyſico,ut unum,multa,potentia, actus,idem,diuerſum &c.niſi de ente inquantum ens,qm̄ omne ens eſt unum,aut multa,idem,aut diuerſum, actu: uel potentia,finitum,uel infinitum: poſſibile,uel neceſſa-rium. ergo ens inquantum ens eſt in metaph.ſubiectum. & conſequentia quidem patet, quoniam illud eſt ſubie-ctum in ſcientia,cui attribuuntur proprietates conſidera-tæ in ſcientia. Præterea, omnis ſcientia eſt de ente,qm̄ ex primo poſter.quod non eſt,non contingit ſcire. cum igi-

tur omnis ſciētia ſit particularis uel uniuerſalis,neceſſe eſt ſicut ſcientiæ particulares,ſunt de ente particulari, ut phyſica de ente mobili, & mathe. de ente quanto, ſic ſcientia uniuerſalis, quæ eſt meta.ſit de ente uniuerſali, quod eſt ens inquantū ens,et hæc ratio fundatur in 4.metaph.tex. 1.ubi inquit Philoſophus,eſt autem ſcientia quædam, q̄ ſpeculatur ens inquantum ens,& quæ huic inſunt ſm ſe. Hæc autem ſcientia non eſt una earum quæ dicuntur particulares, quoniam non eſt alicuins ſcientiæ particularis conſideratio de ente uniuerſali &c.

Suſtinendo igitur,ꝙ ens inquantum ens ſit hic ſubiectum,ſoluenda eſt ratio adducta pro prima opinione, & adducta pro ſecunda.

Ad rationem igitur primæ opi.negatur hæc conſequētia.In meta.conſiderantur ultimæ cauſæ & uniuerſales,ſicut in omni ſcientia cauſę particulares.ergo ſunt ſubiectū in ea.non.n.omne cōſideratum in ſcientia eſt ſubiectum in ea,ſed illud tm̄ cuius cauſas quærimus, & de quo proprias paſſiones demonſtramus.Hæc autem eſt ens inquātū ens,cuius cauſas ultimas,& uniuerſales metaphyſicus conſiderat, tanquam finem, ad quem conatur peruenire. nam ut dicemus infra,ſicut ignorātia cauſarum fuit occaſio philoſophandi,ſic earum cognitio erit finis.unde metaphyſicus quieſcet,cum cauſas uniuerſales entis uniuerſalis inuenerit: nam geometra quieſcit, cū cauſam ſcit propter quam triangulus habet tres æquales duobus rectis,et phyſicus quieſcit:cum cauſam ſcit propter quam terra eſt figuræ rotundæ,& ſtat in medio mundi.

Ad rationem ſecundę opinionis,dico ꝙ non concludit aliud,niſi ꝙ De' & entia diuina ſunt ꝑncipalia, & ultima cōſiderata,ad quæ pertingere poſſit metaphyſicus,ex hoc tn̄ non ſequitur ꝙ ſint ſubiectum,& præcipue ſubiectum adæquatum: ut intendimus, quoniam hmōi ſubiectum debet eſſe uniuerſale conſideratum.i.ꝙ omnia cōſiderata in ſcientia habeant ordinem ad ipſum, & ſit illud cui attribuuntur omnes proprietates: & paſſiones conſideratę

in ſcientia.conſtat autẽ ꝙ Deus,& diuina entia, non ſunt uniuerſale conſideratũ in hac ſcientia,nec eis conueuiunt omnes paſſiones metaphyſicales, non.n.Deus eſt unũ & multa:idem & diuerſum,actus & potentia,poſſibile & neceſſe.Optime autem uerificantur,de ente uniuerſali, quoniam in ſe comprehendit omnes modos eſſendi, unde aliquod eſt unum,aliquod eſt multa,aliquod eſt in potẽtia, aliquod eſt in actu &c.Nec obſtat,ꝙ dicitur Metaphyſica eſſe de abſtractis à materia,ſm eſſe & ſecũdũ rõnem,quoniam id nõ ſolum conuenit Deo & ſubſtantijs diuinis, de quorum ratione eſt,ꝙ non ſunt in materia,ſed & enti uniuerſali & paſſionibus eius,quoniam non eſt de eorum ratione,ꝙ ſint in materia,aliter omne ens,omne unum, oẽ uerum,omni actus, omnis ſubſtantia &c. eſſent in materia,dicũtur ergo abſtrahere à materia,quoniam in ſua latitudine eſt inuenire aliquod qđ nõ eſt in materia, & aliquod quod eſt in materia.hoc autem non cõtingit in latitudine entis mobilis,quoniam omne mobile, ut dicetur ĩ lib.8.de neceſſitate, habet materiam, nec in ente quanto, quoniam oĩs quantitas conſequitur ſubſtantiam rõne materię,propterea de rõne entium naturalium eſt materia,& habent eſſe in materia.Metaphyſica autẽ licet abſtrahant à materia ſm diffinitionem,non tñ ſm eſſe.Hæc de ſubiecto metaphyſicæ dicta ſint. utrum autem ſubiecto metaphyſicæ contineantur ens rationis,& ens per accidens,diſcutiemus in quæſtionibus metaphyſicalibus.

Quantũ ad ſecundum aduerte,ꝙ propriæ paſſiones entis,inquantum ens,ſunt prædicata cõuertibilia cum ente, ut ſunt tranſcendentia,de quibus ordinauimus particularem tract.& hæc conſiderantur à metaphyſico,quoniam ut dicemus in 4.lib.eiuſdem ſcientiæ, eſt cõſiderare ſubiectum, & ea quæ per ſe cõueniunt ei.partes autem entis ſunt illa in quibus diuiditur ens uniuerſale.hæc autẽ ſunt ſubſtãtia,accidens,ut quantitas,qualitas,ad aliquid,& reliqua prædicamenta,potentia ut materia,actus,ut forma, neceſſarium,contingens,dependens,independens, finitũ,

in eſſe,infinitũ in eſſe,& de his omnibus pertractabit Philoſophus in libris ſeq.nam ut dicet Philoſophus 1 lib.11. ſicut ſcientia medicatiua habet conſiderare omnes modos ſalubris,ſic prima philoſophia omnes modos entis.reducuntur enim ad unum,ſicut & modi ſalubris, quod quomodo ſit uerum,declarabitur loco ſuo.

Quantum ad tertium,dico cum Philoſopho, ꝙ habet conſiderare principia prima,& primas ac maxime uniuerſales cauſas enti inquantum ens.Et aduerte, ꝙ per prima principia intelligo primas propoſitiones ueras, in quibus fundãtur oẽs particulares ſcientiæ.nã ſm doctrinã Auic. in primo ſuæ meta.cap.2.ſicut ad primum regentem pertinet conſtituere & ſtabilire principia,ac leges ſecundum quas habent agere ſecundi regentes,ſic primi Philoſophi eſt conſiderare & firmare principia prima, à quibus hñt procedere ſcientiæ particulares. Omnis.n. demonſtratio procedit ex principijs proprijs & communibus, licet non in ſua uniuerſalitate ſumptis,ſed ut applicantur. & de his primis principijs conſiderabit Ariſt.in.4.lib.firmando ea contra negãtes.Per primas & maxime uniuerſales cauſas intelligo cauſas actiuas totius entis cauſati, iter quas ſunt cauſæ cauſatæ,ut intelligentiæ motrices,à quibus pendet omne ens mobile, & ens quantum. nam & cœlum ut eſt ſub motu,pendet ab eis,& eſt cauſa incauſata oĩno, à qua & intelligentiæ,& cœlũ,& naturalia pendet:& dicitur eſſe cauſa totius entis extra ipſum, & de his cõſideratio fiet in lib.12.tãtum quantum attingere poteſt naturalis uirtus intellectus humani.Quòd autem habeat cõſiderare ꝑma principia,& primas ac uniuerſales cauſas,probat Ariſtot. in procemio tali rationes.ſcientia quæ abſolutę dicitur ſapiẽtia,uerſatur circa prima principia,& primas ac uniuerſales cauſas,ſed meta.dicitur ſapientia abſolutæ. ergo &c. Minorem quidem huius rationis declarauimus in 3.cap. cum agemus de dignitate eius. Maiorem autem intendit Ariſt.declarare duplici uia.Primo ex comparatione ſapiẽtiæ in genere.Secundo ex conditionibus ſolitis attribui ſa

pienti.Pro prima uia utitur tali rõne. Nulla ſcientia nullaq́; ars dr̃ ſapientia in genere,nec aliquis ſciẽs,aut artifex dicitur ſapiens,niſi ſciat cauſam eius circa quod uerſatur. ergo nulla ſcientia meretur dici ſapientia abſolutę,niſi ꝑma principia,& primas cauſas conſideret. cõſequentia patet, qm̃ ſi nulla ſcientia uel ars dicitur ſapientia in tali genere,niſi proprias & particulares cauſas in illo genere cõſideret,ꝓportionaliter nulla ſcientia dicetur ſapientia ſimpliciter & abſolutę niſi prima principia,& primas cauſas, quæ ſunt abſolutę principia,& cauſæ,conſideret. Añs aũt manifeſtat Ariſt.longo proceſſu,in quo ſummatim intendit quattuor.Primo declarat ſcientiam excellentia. Secundo ut poſſit graduare cognitiones conuenientes homini, prius graduat cognitiones in brutis. Tertio graduat cognitiones in homine,& comparat eas adinuicem:ut ſciamus, quæ ſit melior. Quarto ex omnibus his declaratis probat antecedens propoſitæ rationis.

Propter primum proponit hoc principium,Omnes homines natura ſcire deſiderant.i.naturali deſiderio.itaq; ſicut graue ex ſui natura deſiderat locũ deorſum, ſic hõ ex natura ſua,quę eſt intellectualis,deſiderat ſcientiã. Et hoc quidem principium manifeſtat b.Tho.triplici ratione,ſed eas hic non adduco,qm̃ uidebis eas in.qõ.noſtris, defenſatas contra Ant.And.Ariſt.uero declarat illud per ſignũ ſumptum à dilectione ſenſuum.pro quo aduerte,ꝙ bruta diligunt cognitionem ſenſuum ſolum ꝑp commodum uitæ,ut.ſ.acquirant conferentia ſibi,& fugiant nociua uitæ ſicut declarauimus in Epit.de anima agentes de ſenſi. interio.non autem curant ſentire ꝑp ſolam delectationẽ, remoto omni commodo uitæ:unde non delectantur ſuauibus ſaporibus,nec uarijs odoribus,nec pulchris coloribus,nec melodijs ſonorũ,niſi in ordine ad cõmodũ uitæ homo uero diligit ſenſus,nõ ſolũ quia utiles ſunt uitę cõſeruandæ,ſed quoniam cognoſcitiui ſunt:& delectatur eorũ cognitione,etiam remota omni utilitate, unde delectatur uarijs ſaporibus & ſuaui odore,etiam nõ habito reſpe

ctu ad nutrimentum,ut declarauimus ſuper lib.de ſen.& ſen. Inter omnes aũt ſenſus magis diligimus uiſum, qm̃ ex ſua ſpiritalitate eſt perfectius cognoſcitiuus, & ex amplitudine ſui obiecti plura per ipſum cognoſcimus, nam per alios ſenſus ſolum inferiora,per uiſum autẽ & inferiora,et ſuperiora cognoſcimus:communicant.n.in lumine, unde magis deſeruit intellectui in acquiſitione ſciẽtię per inuentionem, q̃ cæteri ſenſus ,nec obſtat,ꝙ dixi Ariſt.in lib.de ſen.& ſenſ.auditum eſſe ſenſum diſciplinæ,qm̃ illic intendit ſic acquiſitione ſcientiæ per doctrinam, quæ eſt operatio docentis:hic autem per inuẽtionẽ,quæ fit adminiculo ſenſuum,& præcipue uiſus: qm̃ igitur experimur nos diligere ſenſus,nõ ſolum quia utiles,ſed qm̃ cognoſcitiui,palàm eſt,ꝙ naturaliter diligimus eos, qm̃ deſeruiũt intellectui, & operationi intellectuali, qua acquirimus ſcientiã,& naturaliter deſideramus ſcire, nam ſi medium ad finem eſt naturaliter dilectum & deſideratum, multo magis eſt dilectus & deſideratus finis, ut ſi naturaliter deſidero, nutrimentum, naturaliter deſidero uitam, ſed ut diximus: homo naturaliter amat: & deſiderat, ſenſus etiam remota utilitate uitæ,prout deſeruiunt intellectui:ergo multo magis amat,& deſiderat ſcire:nec obſtat ꝙ non omnes homines incumbunt ſtudio ſciendi, nec aſſequuntur ſcientiam,quoniam hoc naturale deſiderium ineſt homini,ea parte, qua intellectualis eſt,& quidem ſi hõ eſſet tantum naturæ intellectualis,uel ſi oĩs homo uiueret ſecundum dictamen rationis,profecto hoc deſideriũ in omnibus ratione utentibus(ut excipiam amentes,& alios aliquo accidente non compotes rationis)tranſiret in actum uerum qa homo,& ſenſualis,& intellectualis eſt:et in pluribus paſſiones dominãtur adducentes hominẽ à uera natura ſua:& inclinantes ad uitam brutalem,ideo in illis tãtum:in quibus ratio præualet, & male conſuetudines nõ deprimunt:deſiderium ſciendi tranſit à potentia ad actũ: in alijs autem remanet in uirtute:ſicut inclinatio ad locũ deorſum remanet in uirtute ĩ graui detẽto ſurſum,donec

remoueatur impedies,& ſi nunquam remoueretur, illa inclinatio nunquam tranſiret ad actum.

Tu tñ aduerte, ꝙ licet deſiderium ſciendi inſit omni homini, inquantum eſt homo: non tamen omnes incumbentes ſtudio inclinatur ad eandem ſcientiam in ſpecie, ſed diuerſificantur ſecũdum ꝙ diuerſæ ſunt in eis diſpoſitiones naturales, nã ut teſtatur D. Alber. in primo meta. tract. 1. cap. 5. quorum intellectus eſt immixtus, & purus, & cõplexio eſt ſubtilis ſpiritus in calido, & humido, ita qd' humidum eſt luminoſum, non conſtans per frigidum ꝯgelans, nec turbatur per calidum exceſſiuum: ij delectantur ſubtilibus ſtudijs, ut in metaphyſicis, & diuinis theologalib⁹. & hæc complexio ſanguinea eſt, & aptiſſima ſtudijs ſubtilibus. Quorum autem organum imaginationis eſt temperate ſiccum, aptum ad bene ſigillandum figuras, & ſiccũ complexionale non pigritatur per frigidum, cõgelãs, ij bene proficiunt in mathematicis, & horum cõplexio eſt cholerica declinans aliquantulum ad melancholicam. Quorum uero organum imaginationis eſt medulloſum, & purum, & ſpiritus ſunt lucidi, nõ incraſſati, nec inertes per frigidum cõgelans: ij delectãtur ſtudio rerum naturalium, & hæc complexio eſt phlegmatica, declinans tamẽ ad ſanguineam aliquãtulum, uel cholericam. Quorum aũt congelati ſunt ſpiritus, & non bene clari propter frigidus condẽſans, ij in nullo ſtudio ſubtili proficiunt, & ꝯtentãtur hiſtorijs, exemplis, rhetoricis, & quibuſdam ſenſibus ſuperficialibus, & hæc complexio eſt mere phlegmatica, quæ ex humido in nulla re ſubtili firmatur. Complexio autẽ mere melãcholica, ex frigido craſſo & terreſtri, nulli ſtudio ꝑ inquiſitione apta eſt, ſed magis eſt receptiua reuelationũ, & ſuperiorum impetuum, ut diximus in trac. de bo. fortuna. unde efficiuntur poetæ naturales patientes diuinũ furore, & uaticinatores naturales, nec obſtat, ꝙ dicit Ariſt. in Probl. uiros ſapientes pro maiori parte fuiſſe melancholicos. non. n. intendit mere melancholicos, ſed à prædominio, nam tunc melancholia confert, quoniam ex ſui

fixione reddit ſtudioſnm meditatiuum,& bene conſidera tiuum,bene ordinantem conceptus ſuos,& bene patientẽ in labore ſtudendi:cuius oppoſitum experimur in chole‑ ricis,qui omni opere ex calido igneo ſunt concitati,& im patiẽtes moræ.Hæc de naturali deſiderio ſciẽdi dicta ſint, ex quo poſſumus ſic probare excellentiam ſcientiæ in cõ‑ muni,ſcientia deſiderant naturaliter ab omni homine,er‑ go eſt bonum ualde excellens,probatur conſequentia, qa quod uniuerſaliter deſideratur eſt ualde perfectiuum deſi derãtis:omne.n.deſiderium eſt imperfecti ad perfectiuũ. quod autem eſt ualde perfectiuum, eſt excellens bonum ergo &c.& hæc ratio fundatur in primo phyſ.tex.81. ubi ex deſiderio naturali materiæ appetentis formam, conclu dit Ariſt.formam eſſe quid diuinum & optimum.

Quãtum ad ſecundum,aduerte unũ in quo omnia ani malia,ut animalia cõueniunt,deinde multiplices gradus cognitionis,in quibus diſtinguuntur,inter quos ſecũdus eſt perfectior primo,& tertius perfectior ſecundo. Conue niunt aũt in hoc,ꝙ eſt habere ſenſum,nam differt animal à uegetatiuo ꝑ animam ſenſitiuam: unde ſenſitiuũ eſt de formali ratione animalis. Senſitiuum autem eſt, quod ha bet potẽtiam ſentiendi,cõe eſt ergo omni animali habere ſenſum,non tamen omnem ſenſum,ſed ſaltem tactum,eo ꝙ eſt fundamentum omnium ſenſum, & ſimpliciter ne‑ ceſſarius omni animali,ut cognoſcat cõueniẽtia, & diſcõ‑ uenientia uitæ,ſimiliter & guſtum inquantum eſt quidã tactus,unde inquit Ariſt.in 3.de anima.tex.64.ij quidem igitur neceſſarij ſunt animali,quod & manifeſtum eſt,nõ poſſe ſine tactu animal eſſe,& de his quidẽ ſatis diximus ĩ Epitome de aia.Poſito eo ĩ quo oia aialia ꝯueniũt,aduer‑ te tres gradus cognitionis ſenſitiuæ,in qb' diſtinguũtur.

Primus gradus eſt,quædã animalia ſunt memoratiua, quædam non.Illa ſunt memoratiua; quæ retinet in phan taſia ſpeciem ſenſatam,& intentionem nõ ſenſatam in ul‑ timo ſenſuum interiorum,in abſentia obiecti prius appre henſi,& hæc ſunt animalia perfecta,quæ mouentur ad lo

cum diſtantem,ut quærat conuenientia uitæ, eo quod nō habent nutrimentum ſemper ſibi præſens. Nō mouerētur aūt ad quærendum nutrimentum diſtans, niſi reſeruata fuiſſet ſpecies ſenſata,& intentio non ſenſata,ꝗ ſunt neceſſariæ ad memorationem,ut diximus in tract.de memo.et remi. Quę autem non retinent ſpeciem & intentionem in abſentia obiecti,non ſunt memoratiua, eſt.n.memoratio reuerſio in prius apprehenſum, per aliquod principium in memorante retētum,& hæc ſunt animalia imperfecta, ꝗ ex frigiditate aquea,uel terreſtri immobilitāte ſpiritum animalem deferentem ſpecies ſenſatas,prohibentur ſigillare,& retinere ſpecies,nā ſuperflua humiditas aquea prohibet ſigillationem,ex exceſſiua frigiditate terreſtri. Propterea,ut declarauimus in tract.de memo.& remini.pueri & ſenes nō bene memorātur.inter hæc aīalia D. Alber. in primo Meta.trac.primo cap.6.computat muſcas, quæ repulſæ flabello ſtatim ſe ingerunt,imemores receptæ læſionis,nec ad certa loca habitationis ſuæ ſe conferūt, nec ullū oſtēdunt memoriæ ſignū,ſed ex ſola apprehenſione ſenſus in præſenti ꝓſequūtur cōueniētia et fugiūt nociua.

Secundus gradus eſt,quædam animalia ſunt prudētia, quædam non aduerte ꝙ prudentia proprie,ut patet in.6. Ethic.nō eſt ſine ratione,cum ſit recta ratio agibilium, & ut ſic in ſola natura intellectuali,ut in homine inuenitur. Improprie autem & ſecundū aliquā ſimilitudinē inuenitur in aliquibus brutis,nam ſicut homo per rationē practicam diſponit & ordinat media, ꝗbus ſe regat & proſequatur conueniētia,et uitet nociua,ſic quædam bruta per naturalem exiſtimatiuā ordinant uitę ſuæ cōmoda.Id autem nō poſſunt ſine memoria, quoniam prudens eſt, qui ex memoria præteriti & notitia rei pręſentis prouidet ſibi de neceſſarijs in futuro,et conatur uitare nociua, ꝗ igitur ſunt memoratiua poſſunt eſſe prudentia,ſicut formicæ,et apes, & ouis,& canis &c. Quæ autē ſunt immemoratiua non poſſunt eſſe prudētia,ideo non prouident ſibi in futoro,ſed deficiente ſibi ꝑſenti nutrimēto deficiūt, ut muſca,

quæ carens memoria non congregat ſibi pro hyeme,ideo i hyeme deficiũt muſcę,& araneę, & ueſpæ, & multa alia.

Tertius gradus eſt, quædam animalia ſunt diſciplinabilia,uel docibilia,quædam non. Aduerte,ꝙ diſciplina & doctrina proprie,ſicut prudentia eſt in ſola natura intellectuali. Improprie autem & per quandam ſimilitudinẽ inuenitur in quibuſdam animalibus, nam ſicut homo ab homine eruditur ꝑ terminos,& ꝓpoſitiones,& nutus exprimentes conceptum erudientis, ſic quædam animalia audientia ſonos & nomina,conſeruant ea in memoria, & agũt multa ueluti erudita: ut patet in cane,in equo, in elephante,in auibus,in ſimia. Et aduerte,ꝙ plura quidẽ animalia erudiuntur in geſtis artiũ liberaliũ,ut ſaltare, pugillare,tripudiare,canere,uoces ſyllabicatas formare, ꝑcipue pſitacus, pauciſſima aũt erudiri pñt in geſtis artium mechanicarum,ſicut eſt texere,fabricare, ſuere &c. & pp diſtantiam ab homine, ſola autem ſimia pp propinquitatẽ, quam habet ad naturam hominis, ex qua etiam participat figuram eius,imitatiue multa agit ſimilia artibus mechanicis,ut net, ſuit, ueſtit ſe &c. Ratio autem huius tertij gradus eſt, qm̃ animalium memorantium, quædam hñt auditum,& hæc poſſunt diſciplinari, qm̃ ex lib. de ſen. & ſenſ. auditus eſt ſenſus diſciplinæ,cuius ſignum eſt, quod ſi quis naſcatur ſurdus,de neceſſitate erit mutus. Quæ aũt memorantur, & non habens auditum, licet poſſint eſſe prudentia,non tamen diſciplinabilia, ut exemplificat Ariſtot. de apibus,quod exemplum b. Tho. exponit ac ſi omnino careant auditu, & licet congregentur ad ſtrepitum uel ſonum factum, non eſt quia audiant ſonum, ſed quia tactu ſentiunt cõmotionem aeris, ideo uelut timentes ſiſ congregantur. D. Alber. autem in 1. Meta. tract. 1. cap. 6. diſtinguit de auditu: nam eſt auditus perceptiuus ſonorum, & uocum inquantum utiles ſunt ad proſequendum cõferentia,& uitandũ nociua, ſicut uidemus aues aduocari blandis uocibꝰ, & terreri aſperis,ſicut canes & equi &c. & eſt auditus ꝑceptiuus ſonorũ & uocũ, inquantum ſunt

ſigna rerum, per modũ nominum ſignantium cõceptus.

Ad hoc autem ꝙ animalia ſint diſciplinabilia, neceſſe eſt ꝙ habeant auditum, primo & ſecundo modo. Quę autem habeant tantum primo modo, non ſunt diſciplinabilia, licet ad auditum uarij ſoni congregentur, & diffugiãt, & quoniam in apibus inquit Alber. eſt auditus tñ primo modo: ideo non diſciplinantur. Patet igitur triplex gradus cognitionis in brutis, inter quos tertius gradus propinquat cognitioni humanæ, ex eleuatiõe exiſtimatiuæ.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ Ariſt. antequam manifeſtet gradus cognitionis humanæ, prius declarat, in quo humana cognitio excedit animalium cognitionẽ, & intendit ꝙ animalia, aut uiuunt. i. operantur imaginatione. ſ. ꝯfuſa ad ſolam pñtiam obiecti. & hæc ſunt animalia imperfecta, q̃ non retinent ſpeciem ſenſatam in abſentia obiecti, aut opantur memoria. i. ex eo quod memorantur prius ſenſatorum, & hæc ſunt animalia perfecta, quæ mouentur ad diſtans, pp proſecutionem conuenientis & fugam diſconuenientis. Quędam autem operantur aliquali experimento, non tñ proprie dicto. nam ſicut prudentia & diſciplina proprie dicta ſunt tm̃, in natura rationali, ſic experimentum. nam de rõne experimenti duo ſunt, retentio plurium memoriarum eiuſdem ſpeciei, ut dicemus infra, & collatio ſiue conferentia plurium memoriaꝝ adinuicem, ex qua cõferentia ſumitur ſilis acceptio de multis, & hanc conferentiam facit uirtus cogitatiua, quæ dr̃ ratio particularis, ut declarauimus in Epi. de anima. agẽtes de ſenſi. interio. & quæ eſt propria huiuſmodi, cum ſit maxime uicina intelleſtui. Ex his duobus tantum primum, quod eſt, ut materiale ineſt bruto, eo quod poteſt retinere plures & ſimiles memorias, ex quibus ſicut in homine ꝑ collationẽ cogitatiuæ cauſatur uerum experimentum, ſic in bruto ex operę exiſtimatiuæ cauſatur, q̃dã aſſuefactio, ſiue conſuetudo, ſecundum quam operatur, ut patet in equo aſſuefacto ad ſic uel ſic ambulandum, & hm̃oi aſſuefactio dr̃ in bruto experimentum improprie. Cauſatur

enim ex multis,& conſimilibus memorijs,ſicut uerum ex perimentum,ut dicemus, omnia igitur animalia operantur,aut imaginatione,aut memoria,aut aſſuefactionibus, quæ ſunt experimentum improprie dictum.ideo dixit Ariſt.ꝙ experimenti parum participant.

Homo aũt qm̃ rationalis eſt, ideo excedit bruta in tribus,qm̃ uiuit.i.operatur experimento proprie dicto,& arte, & ratione, quod ſi qui homines uiuunt ſola imaginatione & memoria, non ut homines, ſed ut bruta uiuunt. Hæc aũt ſic graduantur, ꝙ ars nobilior eſt exꝑimento, & ratio arte,nam experimentum ad rõnem particularẽ ſpectat.i.ad cogitatiuam.quæ tñ eſt in latitudine uirium ſenſitiuarum,& ars ad rõnem ułem practicam ſpectat, quam dicimus intellm̃ practicum, & ratio ad rõnem ułem ſpeculatiuam ſpectat, quam dicimus intellm̃ ſpeculatiuum. Conſtat aũt intellm̃ practicum eſſe nobiliorem cogitatiua quoniam eſt extra latitudinem uirium ſenſitiuarum,& intellectum ſpeculatiuum eſſe nobiliorem practico, ſicut & habitus ſpeculatiuus eſt nobilior practico,ut declarabitur infra in ratione ſciendi,licet non efficacia operandi, ut dicemus,ſed hæc manifeſta fiet aſſignando modum generationis eorum,& comparando ea adinuicem.

Quantum ad generationem experimenti dicit Ariſt.ꝙ multæ memoriæ unius rei faciunt potẽtiam exꝑientiæ.i. habitũ experimentalem,quo habilitatur & facilitatur homo ad opandũ.ꝑ quo aduerte, ꝙ multæ ſenſationes eorundem effectuũ in ſpecie & retentę in memoria ſunt generatiuæ experimenti.v.g,uidi pluribus annis pluuia abundante in menſe Maij ſegetes male fructificare,& ſequi penuriam,ex quo cauſatum eſt in me experimentum, qd' quoties uidebo Maium pluuioſum, ꝑſumam penuriam ſubſecuturam, & Chirurgus uidit multoties appoſito ſolatro ſuper humorem calidũ mortificari, & ex multis his uicibus generatur experimentum, ꝙ humorem calidum mortificat ſolatrum.Patet igr̃,ꝙ multæ memoriæ in effectibus ſimilibus acceptæ cauſant in nobis potẽtiam expe-

rimenti,& aſſimilatur arti,& ſcientiæ, non tamen eſt tan-tæ pfectionis,ut dicem' infra i cõparatiõe eoꝝ adinuicẽ.

Quantum ad gñationem artis & ſcientiæ, dicit Ariſt. ꝙ generantur ex multis experimentis, unde aduerte, ꝙ ſicut ex multis ſimilibus memorijs fit experimentum,ſic ex multis ſimilibus experimentis fit ſcientia & ars. v. g. quia uidi, ꝙ reubarbarũ purgauit à cholera Socratẽ Calliam, & alios plures,cauſatum eſt in me experimentum, ꝙ reubarbarũ proficit multis cholericis. Si autem ex ſingularibus concludatur hæc uniuerſalis. Omni cholerico ꝓficit reubarbarum,gñatur ars & ſcientia medicinalis.Differt.n. in hoc experimentum ab arte, ꝙ experimentum uerſatur circa ſingularia tantum, ars autem & circa uniuerſalia, qm̃ cauſatur experimentum à cogitatiua, quæ etiam dicitur ratio particularis, ars autem & ſcientia à ratione uniuerſali,quæ eſt intellectus, qui eſt uniuerſalium, ſicut ſenſus eſt ſingularium. Poſita generatione eorum nunc comparemus adinuicem,& aduerte hmõi cõparationem poſſe fieri quo ad perfectionem operationis, uel quo ad perfectionem cognitionis. Et quidem reſpectu primi modi,dico, ꝙ expertus non habens artem perfectius & efficacius operatur artifice non experto, qm̃ actiones ſunt per ſe circa ſingularia,& experientia eſt tantum circa ſingularia, per accidens autem ſunt circa uniuerſale, & ars eſt circa ul'e,ut dictum eſt, nec operatur, niſi applicet ſe ad ſingularia,quia igitur proprium obiectum experti eſt ſingulare, & artificis eſt uniuerſale, ideo efficacior eſt in operando expertus,q̃ artifex ſine experimento. Propterea difficile eſt bene confidere in medico iuuene non experto. Experimentum.n.perficit artem in operando, ideo artifex expertus regulariter & ſine errore operatur, inexpertus autem qm̃ ignorat ſingulare, quod eſt per ſe curabile, multoties peccabit. Reſpectu autem ſecundi modi dico artem & ſciẽtiam pfectiores eſſe quam purũ explmẽtũ in rõne cognoſcendi, niſi adiungatur arti, & ſcientiæ, ſicut non perficitur ars in operando niſi adiungatur experimẽto, unde in

ratione

ratione ſecundi,ſe habet experimentum,& ars, ſicut in naturalibus motus & terminus motus. nam ſicut motus eſt ipſa forma impfecta,ut eſt in acquiri, & terminus motus eſt ipſa forma perfecta,ut eſt in acquiſito eſſe,ſic experimẽtum eſt ſcire imperfectum, qm̃ eſt ſcire perfectum niſi ſciatur uniuerſale, per experientiam autem naſcitur uniuerſale,niſi in confuſo & pôtentialiter, cum uerſetur circa merum ſingulare.ars autem facit ſcire perfectę,qm̃ per ipſam cognoſcitur. expreſſę & formaliter uniuerſale, & quidem eminentiam in ratione cognoſcendi artis ſuper experimẽtum,manifeſtat Ariſt.tripliciter.

Primo,quia artifex eſt magis ſciens, cum.n.cognoſcat concluſionem uniuerſalem cognoſcit cauſam, per quam deducit concluſionem.Scire.n.eſt rem per cauſam cognoſcere, expertus autem cum uerſetur circa ſingulare ſcit tm̃ quia, ſed ignorat propter quid &c.

Secunda habens artem poteſt diſputando defenſare & probare cõcluſionem ſuam.expertus autem non poteſt, quoniam cauſam ignorat. ergo &c.

Tertio hñs artem reputatur ſapientior mero experto, qm̃ dicit cauſam,unde ſe habet ars ad experientiam, ſicut ſe habet ars architectonica.i.principalis: ad ſubſeruiẽtes, quæ quidem dicitur ſapientia: qm̃ primas cauſas totius artificij conſiderat,&dat modum ac formam operandi ſubſeruientibus, & confirmatur ꝙ habens artem ſit magis ſciens,q̃ merus expertus hoc ſigno, quoniam habens artę poteſt uerę docere alterum, & cauſare in eo ſcientiam. cũ enim cognoſcat cauſam,ſciet demonſtrationes facere.Demonſtratio autem ex 1.Poſter.facit ſcire, ſed expertis non põt docere alterum,ita quod faciat ipſum ſcire: qm̃ ignorat cauſam,ex conſequenti non poteſt demonſtrare, quod ſi alterum inſtruet non cauſabit in eo, niſi opinionem & leuem credulitatem.ergo &c.

Sed dicet aliquis, cum inter ſcientias quædam ſit ſpeculatiua,quædam practica,& inter artifices aliquis ſit inuentor artis, aliquis addiſcens, & utens arte inuẽta quæritur,

quæ inter ſcientias ſit nobilior,& quis artifex nobilior.

Reſpondet Ariſt.ꝙ inuentor artis eſt dignior,qm̄ ſapiẽtior reputatur, & eſt apud homines magis admirabilis, quaſi inueniens, quæ excedunt cõem hominum ſenſum, & hoc ideo quia cauſas & principia,& regulas artis conſiderat.utentes autem operantur ſm principia & regulas datas ab inuentore,& non quærunt ultra.unde interrogati quare ſic operantur, reſpondent, quia ſic acceperunt ab inuentore. merito ergo inuentor eſt ſapiens, & dignior. Item ſcientia ſpeculatiua dignior eſt practica: qm̄ hæc eſt gratia ſui.Inuenta eſt.n.remota omni utilitate tpali ſperata,nã & primi phi ſpeculatiui,ut Sacerdotes in Aegypto, abundantes omni bono tpali, inceperunt ſpeculari in metaphyſicis & diuinis.practica autem eſt pp alterum.i.pp opus utile,& magis propinquat ſenſui, ideoq; minus eſt intellectualis,ſed ſpeculatiua uerſatur circa minus ſenſibilia,quoniam circa uniuerſalia,quæ ſunt minus ſenſibilia, præcipue ſcientia ſpeculatiua diuina ergo dignior,& ſi oportet alteram earum uocari ſapientiam, conuenientius eſt,ut id attribuatur ſpeculatiuæ,quia occupatur circa magis intelligibilia,& magis perficit intellectum. Hæc de tertio dicta ſint.

Quantum ad quartum,aduerte qũo Ariſt.ex declaratis in præcedenti proceſſu probat añs propoſitæ rationis, qđ erat tale,Nulla ſcientia,nullaq; ars dicitur ſapientia in genere,nec aliquis ſciens aut artifex dicitur ſapiens. niſi conſideret cauſam eius circa quod uerſatur,ipſum inquam ſic probat.Dictum eſt expertum eſſe ſapientiorem eo, qui habet tantum ſenſum .i. eo qui operatur ſola imaginatione & memoria. magis .n. accedit ad naturam intellectualẽ, cui ſoli conuenit ſapientia proprie dicta. Et dictum eſt artificem eſſe ſapientiorem experto,qm̄ dicit cauſam: de eo de quo expertus dicit tantum quia, & poteſt docere alterum demonſtrando. & dictum eſt inter artifices architectum eſſe ſapientiorem, quoniam dicit cauſam totius negotij, & dat regulam ſubſeruientibus, & dictum eſt ar-

tem ac ſcientiam ſpeculatiuam nobiliorem, ac digniorem nomine ſapientię quã practica, quoniã eſt circa magis in telligibilia, ac ſcibilia, unumquodq; autem uere ſcitur per cauſas ſuas. patet ergo inductiuę, ꝙ unumquodq; cogno ſcens inquantũ eſt ſapiens inquantum cauſas conſiderat, unde ſapiens abſolute eſt ille, qui primas uniuerſales cau- ſas conſiderat ſicut magis declarabitur in ſequentibus.

Secũda uia qua intẽdit Ariſt. declarare, ꝙ ad Metaphy- ſicã ſpectat conſiderare prima principia, & primas ac uni- uerſales rerum cauſas, ſumitur à cõditionibus ſolitis attri- bui ſapiẽti, & intendit ſic arguere, ſapiens eſt qui ſcit om- nia, & pręcipue difficilia, & per certitudinem, & per cau- ſam, & quærit ſcire gratia ſui, ordinat & perſuadet alijs. i. in inferioribus: et nõ ordinatur nec ꝑſuadetur ab eis, ſed metaphyſicus reputatur abſolute ſapiẽs. ergo debet habe re has cõditiones, ſed eas nõ poteſt habere niſi conſideret prima principia, et primas ac uniuerſales cauſas. ergo &c. Quòd autẽ non poſſit has conditiones habere, niſi prima principia, & primas cauſas conſideret, declarat ſic Ariſto. cum omnia inferiora cõtineãtur in primis uniuerſalibus, & in primis cauſis, neceſſe eſt, ut ſciat omnia, ꝙ conſideret prima uniuerſalia, & primas cauſas. Item cũ primę & uni uerſales cauſæ entium ſint remotiſſimæ à ſenſu, ſequitur ꝙ ſint difficilimę ad cognoſcendum. cum enim noſtra co gnitio incipiat à ſenſu, facilitas & difficultas cognitionis graduabitur ſecundũ ꝓpinquitatẽ & remotionẽ à ſenſu.

Ad hoc ergo, ꝙ ſapiẽs ſciat difficilia, oportet ut ſciat ma xime uniuerſalia, cognitiõe. ſ. diſtincta, de qua locuti ſu- mus in trac. de Traſcen. & primas entium cauſas, quę ſunt à materia, & quãtitate ſeparatæ, ut manifeſtum erit in lib. 12. Item cognitio de primis uniuerſalibus eſt certior, qm̃ cum ſequẽtia ſe habeant ex additione ad ipſa, plura requi- runt in ſui cognitione, ex conſequẽti nõ cauſant in nobis adeo clarã euidentiã. Inde eſt ꝙ certius eſt mihi aliquod eſſe ens quã eſſe ſubſtantiam, quoniã conſtat mihi, ꝙ ſibi debetur eſſe, nõ tñ conſtat, ſi ei debetur eſſe per ſe, uel eſ-

ſe in alio.ut ergo ſapiēs habeat certitudinem cognitionis, oportet ut ſciat prima uniuerſalia. Item ſapiens debet eſſe doctrinalis.i.ſciens docere,ſed id perfectę non poterit,niſi ſciat de ſingulis dicere cauſas, & reſoluere quæſitum in ultima principia & ultimas cauſas: qm̄ in illis eſt ſtatus inueſtigationis intellectualis, ergo &c. Item ſapiens debet ſcire maxime ſcibilia, hæc autem quæruntur ſciri grā ſui, qm̄ digniſſima ſunt & omnino perficiunt intellectum ſui, cognitione: & non aliqua utilitate ſeparata. unde Ariſt. in eorum contemplatione ſtatuit felicitatem.ergo &c. Itē ordinans & perſuadens alijs,neceſſe eſt ut conſideret cauſam finalem totius negotij, neq;.n.nauifactor ordinaret, & ſuaderet ſubſeruientibus,niſi formam & finem conſideraret, ad quem fabricatur nauis.

Ad hoc ergo, ꝙ ſapiens metaphyſicus ordinet, & dirigat inferiores ſcientes, oportet ꝙ conſideret totius entis uniuerſalem cauſam & efficientem,& finalem, in qua conſideratione terminabit Ariſt.metaphyſicam ſuam,ut manifeſtum erit in 12. lib. ubi ultimo inueſtigabit de totius naturæ bono.nam & bonum habet rōnem cauſæ finalis, ex 2.phyſ.tex.31. & ſicut Bonum particulare eſt cauſa finalis particularis, ſic Bonum uniuerſale .i. contentiuum omnis boni eſt cauſa finalis uniuerſalis, & prima in cauſando. Manifeſtum eſt igitur, ꝙ metaphyſica, quæ eſt ſapientia abſolutæ, habet conſiderare prima principia, primas & uniuerſales cauſas entis. quæ autem ſint declarabitur infra. Hæc de ſecundo cap.dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio cap.inueſtigandum eſt, quæ & quanta ſit dignitas metaphyſicæ. Aduerte igitur ꝙ Ariſt. quattuor dignitates ei attribuit.

Primo, ꝙ eſt ſcientia ſpeculatiua.

Secundo, ꝙ eſt maxime libera.

Tertio,ꝙ non eſt humana poſſeſſio.

Quarto,ꝙ eſt honorabiliſſima, utpote dea ſcientiarū.

Primum ſic probat. metaphyſ.inuenta eſt propter ip̄m

ſcire,& non ꝑpter utilitatem tẽporalem,nec ꝑpter opus. ergo &c.ꝯñtia patet. Añs probatur. Inuenta eſt ad fugan- dam ignorantiam. nam primi Phi uidentes manifeſtos ef fectus,puta cõtinuatam generationem in his inferiorib', eclipſim ſolis & lunæ,ꝓlixitatẽ dierum in ęſtate,& breui- tatem in hyeme, motum cœli circularem continuuum & regularem,uarius planetarum motus,conſtituti in admi- ratione pp ignorantiam cauſarum inceperũt phari: & co gnitis cauſis ceſſauit ignorantia,& admiratio:ad remotio nem ignorantiæ ſequitur ſcire, ſicut ad remotionem tene brarũ ſequitur lux. ſi igitur finis metaphyſicæ eſt remotio ignorantiæ ad quam ſequitur ſcire, patet ꝙ inuẽta eſt pp ipſum ſcire. ergo eſt ſpeculatiua, & ꝙ non ſit inuenta pp utilitatem,& neceſſitatem uitæ,ſignum eſt inquit Ariſ. ut etiam diximus ſupra,ꝙcum primis phantibus ſuppeterẽt omnia ad neceſſitatem uitæ,ad pigritiam, ſiue otium, ad delectationem corporis,& cũ iam eſſent inuentæ ſcientiæ neceſſariæ ad eruditionem ut grãmatica,& logica,non in tenta aliqua utilitate,ſed tñ gratia ſciendi inceperunt phi loſophari,& inuenerunt hanc ſapientiam. patet ergo eam eſſe ſpeculatiuam. Secũdum declaratur ſic,ſicut hõ dicitur liber,quia non eſt alterius, ſed gratia ſui.i. quia non ordi natur ad alterũ,ſicut ſeru' ad dñm,nec indiget altero, ſed ſibiĳpſi ſufficit, & non accipit ex neceſſitate ab altero, imo dat & auxiliatur alteri,ſic hæc ſcia eſt libera & maxime li bera,qm̃ nõ ordinatus,nec reſpicit aliã,cũ ſit ſuprema,nec idiget alia,qm̃ ipſa in ſeipſa,ut declarabitur in.4.lib. ſtabi lit principia ſua,& ab ea accipiũt aliæ ſciæ ꝓncipia ſua ſta bilita,ex ꝯñti auxiliatur oi alteri, & oẽs deſeruiunt huic tãquã dñę,ut optime declarat Auic.in.2.ſuæ meta. cap.3. ideo eſt ultima in addiſcẽdo. Diſponitur.n. intellectus ad cognitionem ſubſtantiarũ diuinarũ,quæ ſunt de conſide ratione metaphyſici per ſcias naturales & mathematicas, præcipue per aſtrologiã,quæ tñ non põt haberi ſine geo- metria,& arithmetica. ergo eſt libera & maxime libera:& licet multæ ſcientiæ poſſint dici liberales: quia acquirũtur

ab aĩo libero,& expedito à curis, & neceſſitatibus tēpora libus tñ nõ ꝓprie ſunt liberę,quia nõ ſibijpſis ſufficiũt,uñ ſola meta.eſt ꝓprie libera,& cũ multis alijs eſt liberalis.

Sed dices,ſi meta. firmat ꝑncipia ſciarũ particulariũ,eſt ergo utilis eis,& deſeruit,qũo ergo eſt maxime libera?

Reſpondeo,ut inquit Auic.in 1.ſuæ meta.ca.3.eſt quædã utilitas per modũ ſeruitutis,& hęc exhibetur ab interiori erga ſuperiorẽ: & eſt quædã utilitas per modũ influxus & conſeruantis,& hæc exhibetur à ſuperiori erga inferiorẽ,unde & Princeps eſt utilis ſubditis,& ecõuerſo, ſed ſubditi primo modo,& Princeps ſecũdo modo.ꝑmus modus repugnat libertati,ſed non ſecundus,& primus exhibetur à ſcientijs particularibus ipſi metaphyſico, ſecundus aũt econuerſo,ideo non impeditur quin ſit maxime libera.

Tertium ſic probat.Natura hominũm eſt multipliciter ſerua ꝑꝑ ęgritudines, propter indigētiam exteriorum,ꝑꝑ nocumenta illata ab extrinſeco, ꝑꝑ repugnantiam paſſionum,quibus omnibus impeditur:& diſtrahitur à ſpeculatione,præcipue rerum diuinarũ. ergo dato ꝙ aliqualiter attingat metaphyſicam,non tamen poteſt eam poſſidere. Illud enim propriæ poſſidemus cuius ſumus domini: & quo ad libitũ uti poſſumus. unde ut refert D. Alber.in 1. meta.tract.2.ca.8.dixit Hermes Triſmegiſtus poſſeſſionẽ eſſe id in quo per naturam ſedet poſſidens quieto iure utens,homo ſedet in cognitione ſenſibilium, & non diuiniſſimorum:ſed intellectus ſimplex exiſtens à cauſa rerũ per ſcientiam ſuam proprie eſt diuinorum ſimplicium. Propterea inquit Simonides,ſolũ Deum gaudere hoc honore.non tamen eſt uerum quod dicunt alij poetæ.ſ. Deũ inuidere hominibus,& ideo nõ poſſunt aſcendere ad perfecta diuinorum cognitionem. Hoc inquam falſum eſt, quoniam cum in Deo ſit omne bonum: ſicut omnis potentia ex bono extrinſeco,nulla poteſt fieri ſibi additio neque diminutio.ergo nulla ſibi ineſt inuidia.Quod igr̃ homo nõ aſcendat ad claram diuinorum cognitionẽ, nõ eſt quia De⁹ homini inuideat,ſed quoniam umbroſus eſt hu

manus intellectus,tendens in actum ſuum per phantaſmata,à quibus penitus elongata ſunt diuina.

Quartũ ſic probat,metaphyſica eſt ſciẽtia maxime diuina,quia eſt de diuinis.Dictũ eſt.n.ꝙ conſiderat ꝑmas & uniuerſales cauſas,inter quas Deus eſt præcipua. deinde aliæ ſubſtantiæ ſeparatæ,& quoniam Deus ſolus eam maxime habet.nam ut inquit D.Alber. in primo meta.tract. 2.cap.8.diuina natura in nulla parte ancillans cognitionẽ à poſterioribus non accipit,ſed ex fonte,et cardine cauſarum omnium rerum,q̃ eſt ipſamet præhabet compoſita ſimpliciter,temporalia in tẽporaliter.materialia in mãliter intelligens.Et propterea merito dicitur dea ſcientiarũ diuina poſſeſſio prudentia & ſapientia abſolutę,quoniam maxime perficit,clarificat,& firmat intellectum. uere ergo honorabiliſſima eſt,& licet aliæ ſint neceſſariores homini,nulla tamẽ eſt dignior iſta ex prædictis rationibus.

Et aduerte,quod Ariſt.hac de cauſa adeo magnificauit hanc ſcientiam, ut exitaret deſiderium noſtrum ad eam, quoniam licet non poſſimus eam habere per modum poſſeſſionis,ſed tãtum inquiſitiuę & diſcurſiuę,et ualde obũbrate,tamen illud parum dignius eſt quacũq; alia cognitione.ſi quidem efficitur homo diuinus,& per hãc aſſimilatur Deo,& efficitur felix,qualicũq; uera felicitate poſſit homo pro hac uita felicitari.Propterea inquit Ariſ.in 10. Ethi.ſapiens Deo amiciſſimus eſt,eundem autem ueriſimile & feliciſſimum.quare et ſi ſic,erit ſapiens maxime felix. Hæc de tertio cap.dicta ſint.

CAPVT IIII.

IN quarto cap.inueſtigãdũ eſt,quis ſit ultimus terminus intẽtus in hac ſcia.Aduerte igitur,ꝙ cũ hæc ſciẽtia nõ acquiratur ab homine ſimplici intelligẽtia, ſic enim eſt diuina poſſeſſio,ſed acquiritur inquiſitione,& diſcurſu,qui eſt motus intellectus,& cum in omni motu terminus à quo ſit oppoſitus termino ad quem, ex. 1. Phyſi. tex.47.terminus intentus in conſideratione metaphyſica eſt illud quod opponitur ei à quo inceperunt homines ue

nari metaphyſicalia, illud autem diximus eſſe ignorantiā cauſarum, & principiorum uniuerſi entis, ex qua ignorātia cauſabatur admiratio. ergo terminus, & finis, huius negotij eſt cognitio cauſarum & principiorū totius entis, & ceſſatio admirationis, & ad id conatur totū ſtudium metaphyſicum, quo adepto erimus in termino huius inquiſitionis, ſicut Aſtrologus admirans, & neſciens cauſas duorum tropicorum ſolis, & cauſas eclipſium, incipit inquirere de hmōi cauſis, & cum inuenerit quieſcit, nec amplius admiratur. Idem contingit geometræ ſuper incōmenſuratione coſtæ & diametri. Idem accidit phyſico ſuper admirabilibus impreſſionis meteoricis, quarum cauſis inuētis quieſcit. Patet igitur, ꝙ cum peruenerit metaphyſicus in cognitionem principiorum, & cauſarum entis, præcipue autem primi principij, qui eſt Deus glorioſus, tūc erit in quiete, & termino totius inquiſitionis ſuæ. nam hęc eſt ultima intentio ſua unde & Auic. inquit in primo ſuæ metaph. cap. 3. Intentio ultima in hac ſciētia eſt cognitio gubernatoris Dei altiſſimi, & cognitio Angelorum ſpiritalium, & ordinum eorum, et cognitio ordinationis in comparatione ad circulus, id eſt ad ſphęras cœleſtes &c. Hæc de quarto capite dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto cap. declarādū eſt ꝙ̃ ordinatę proceſſit Ariſ. in metaphyſica ſua. Aduerte igitur ꝙ tota intentio Ariſt. fuit immorari in cōſideratione enti uniuerſalis, & in primi cauſis eius, præcipue in prima cauſa efficiente & finali, quod eſt totius naturæ bonum, & hoc ſecūdum exoluet in lib. 12. tantum quantum aſcendere poteſt intellectus noſter ad diuina ex naturali inquiſitione, ad quē librum omnes præcedentes ſunt pręparatorij. ut autem tradere poſſit notitiam de primis cauſis entis, neceſſe eſt ut prius conſideret de partibus entis. ſ. de ſubſtātia & accidēte & de ſubſtantia quidem cōpoſita & ſimplici, et de partibus ſubſtantiæ cōpoſitæ, ut de materia & forma, & id faciet in 6. lib. & 7. & 8. deinde de paſſionibus entis, ut de

actu,& potentia,& uno,& multi,& de his,quæ conſequũtur unum,ut idem,ſimile,æquale,& ſua oppoſita: cum ſit eadem diſciplina oppoſitorum:& de his quæ conſequuntur multa:ut oppoſitio:contrarietas &c. & id peraget in lib.9.& 10.ſed de ente,& partibus,& paſſionibus ſuis determinare nõ poteſt, niſi prius ſtabilitat ſubiectum huius ſcientiæ, & principia ſua, & declaret multiplicitatem terminorum metaphyſicalium, nec laboret determinans in æquiuoco,& id faciet in 4.&.5.lib.uerum quia circa unũ quodq; ſcibile prius expedit mouere dubia, ut ueritas magis eluceſcat,ideo antequam determinet de conſiderandis in hac ſcientia,prius mouet dubia,arguendo ad partes, & id faciet in 3.lib.et quoniam ſignum inuentæ ueritatis eſt ſolutio dubitatorum, ideo antequam determinet dubia mota in 3.lib.prius pertractat de ueritate uniuerſali,& de modo inquirendi eam,nam huius ſcientia eſt conſiderare ens uniuerſale,& uerũ uniuerſale,ſicut particulares ſcientiæ cõſiderant de aliqua parte entis,ut de ente mobili, uel quanto,et de ueritate particulari,circa tale obiectum,et id faciet in lib.2.& quoniam,ut diximus,præcipua intentio Ariſt.eſt determinare de primis cauſis entis, ideo adducit ſentẽtias antiquorum de principijs rerum, tam intrinſecis quàm extrinſecis,ut ſciamus quid uerę & non uerę enunciatum ſit ab illis,& id facit in libro ꝓmo.Et tu aduerte,ꝙ hic non cõnumerauimus lib.undecimum,quoniam eſt repetitio eoꝶ,quæ iam determinata ſunt,partim in libris naturalibus,partim in præcedentibns lib.Metaph.deſeruiũt enim hæc per modũ rememorationis & compendij,ad inueſtigationem primarum cauſarum entis,de quibus aget Ariſt.in lib.12.hunc quidem lib. undecimum.relinꝗmus ueluti non neceſſarium præſenti propoſito noſtro.Poteſt enim diligens lector exercere ſeipſum in repetẽdis iam auditis,& determinatis,ſed nec Cõment.Auer.nec D.Alber. mentionem,nec expoſitionem fecerũt de hoc lib.unde liber duodecimus,apud eos nominatur undecimus.Poſito igitur ordine obſeruato ab Ariſt.in quo primum intentũ

eſt ultimum in executione, & ꝑmum in executione eſt ultimum in intẽtione: ideo primo loco compẽdioſe perſtringemus ſententias antiquorum, de principijs rerũ. Secũdo loco agemus de ueritate uniuerſali, et modo inquirẽdi eã. Tertio loco formabimus dubia omnium conſideratorum in hac ſcientia. Quarto loco firmabimus ſubiectum eius, & paſſiones ſuas, & ſua prima principia cõplexa, quibus etiam innitũtur omnes ſciẽtiæ particulares. Quinto loco aſſignabimus multiplices modos, quibus dr̃ unuſquiſq; terminus metaphyſicalis. Sexto loco agemus de Ente, ut diuiditur in ens ꝑ ſe, & ens per accidens, & in ens in aĩa et extra animam, abijcientes à conſideratione metaphyſici, ens in anima, & ens per accidens. Septimo loco agemus de ente, ut diuiditur in ſubſtantiam, & accidens, ſiue in decem prædicamenta: & prius quidem, quo ad diffinitionẽ & partes diffinitionis, & hoc in 7. lib. deinde quo ad ꝓncipia realia, & in hoc in 8. lib. Octauo loco, conſideratio fiet de ente, ut diuiditur ꝑ actum & potẽtiam. Nono loco, agemus de ente, ut diuiditur per unũ & multa. Decimo loco agemus de primis cauſis entis, ut liber ultimus correſpondeat primo. Et his erit finis cõſiderationis præſentis, nam in quacunqꝫ ſcientia conſtituitur finis in cognitione cauſarum ſui proprij generis ſubiecti. Hęc de quinto capite dicta ſint, & hic terminatur tractatus primus.

TRACTATVS SECVNDVS, In ſe complectens totum librum primum Metaphyſicæ.

IN Tracta. prędenti perſtringemus ſententias antiquorum, de primis rerum cauſis. Et aduerte, ꝙ ſumma omnium opi. ſtat in hoc. Quidam ex antiquis nullam cauſam entium aſſignatum. Quidam poſuerunt ſolam cauſam materialem. Quidam materialem & efficientem. Quidam addiderunt formalem. Quidam abſcure, & per

accidens tetigerunt cauſam finalem,ſed nullus perfecte at tigit eam & quoniam,ut determinatum eſt in 2.Phyſ.tātum quattuor ſunt genera cauſarum,nec plura poſſum dari:ideo omnes antiqui in hoc conuenerunt, ꝙ quancunq; cauſam inuenerunt eam ad aliquam dictarum quattuor reduxerunt,ita ꝙ ſuper quattuor nullam addiderunt. Diſtinguemus igitur præſentem trac.in 5.cap.

Primo ponitur opinio eorum qui nullam cauſam poſuerunt,& reprobatur.

Secunda,opinio eorum qui ſolam cauſam materialem poſuerunt,& reprobatur.

Tertio,opinio eorum quia cauſam materialem, & efficientem poſuerunt,& reprobatur.

Quarto,opinio eorum qui cauſam formalem ultra materialem & efficientem tetigerunt, & improbatur.

Quinto,opinio eorū qui uiſi ſunt aliqualiter & balbutiendo cauſam finalem ponere,& reprobatur.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap.adducēda eſt opinio eorū qui oīno cauſas rerū ſubtraxerūt.Vnde aduerte,ꝙ iſti fuerunt Parmenides & Meliſſus & Xenophanes, cuius diſcipulus dr̄ fuiſſe Parmenides, & fuit clarioris ingenij,q̄ magiſter eius.Iſti igitur in rei ueritate negauerunt oēm cauſam,nā dixerunt,ꝙ eſt tantum unum ens,ita ꝙ omnia ſunt unū, non ſolū ſecūdum materiam,ut aliqui antiqui poſuerūt, ut dicemus infra de Thalete,& Diogene,& Heraclito, ſed etiam ſecundum ſubſtantiam,& qm̄ ponebant tm̄ unum ens & immobile,ideo negabant oēm motum,& mutationem,ex conſequenti omnem generationem,& corruptionem tam ſubſtantialem, quàm accidentalem, ex quibus omnibus ſequitur negatio cuiuſcūq; cauſalitatis, nam cū nihil ſit ſibijpſi cā,qm̄ cā et cauſatū opponūtur,neceſſario cauſalitas requirit diuerſitatem & pluralitatē in rerum natura.Cum igitur iſti auferant multitudinē ab ente & motum ſubtrahunt omnino cauſam & cauſarū, propter qđ relinquendi ſunt à metaphyſico,pro quanto ſcrutatur de

cauſis. Supponit.n. metaphyſicus multa fundamenta naturalia, ut motum, & generationem, & corruptionem, ex conſequēti ſupponit cauſalitatem aliquam in entibus. Tu tñ aduerte, ut inquit Ariſt. ꝙ licet relinquendi ſint ratione, qua negant cauſalitatem, tamen eorum opinio ſpectat ad metaphyſicum, pro quanto uidetur tāgere formam, & materiam, quæ ſe habent ut actus & potentia, & ut ſic ad metaphyſicum ſpectant. Et quidem ꝙ tāgant formam & materiā, patet ex hoc, quoniā Parmenides dixit illud ens unū immobile eſſe finitum, finitas autem & determinatio ſpectat ad formam. Meliſſus autem dixit eſſe infinitum, & infinitas ſpectat ad materiam rōne ſuæ potentialitatis. Xenophanes uero, ut rudior, neutrū tangit, ſe ut inquit Ariſ. ad totum cœlum reſpiciens ipſum unum dixit eſſe Deum. Item aduerte ſententiam Meliſſi & Xenophanis fuiſſe rudiorem, ut patet ex ratione ſua, q̃ Ariſt. in. 1. Phyſ. tex. 23. adducit, & dicit eam magis oneroſam. i. ſtultam. Parmenides autem uiſus eſt magis intelligens, qm̃ licet teneret eſſe tantum unum eas immobile ſecundum rationem, tamen ne ſenſum negaret, dicebat eſſe plura entia ſecundum ſenſum, & iuxta ſenſum ponebat duo principia, calidum & frigidum, attribuens primum igni, & ſecundum terræ. Horum reprobatio & ſolutio rationum ſuarum poſita eſt diffuſę in 1. Phyſicorum. ideo noluit immorari hic ad reprobandum, & tu recurre ad primum Phyſicorum, ne prolixiores ſimus ſine utilitate. Hæc de primo capite dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo cap. adducēda eſt, & reprobanda opinio eorum, qui ſolam cauſam materialem poſuerunt, & iſti quidem in uno conueniunt, in alio differunt. Conueniunt quidem in hoc, ꝙ cauſam rerum materialem dicunt illud cui conueniunt quattuor conditiones, quæ principio materiali conuenire uidentur.

Primo, ꝙ ſit illud ex quo res eſt.

Secundo, ex quo res ꝑ ſe generatur, dico per ſe, ad diffe-

rentiam priuationis,ut declarauimus in 1. Phyſ. in tract. de principijs rerum naturalium.

Tertio in quod ultimum omnia reſoluuntur.

Quarto, ꝙ tã in gñatione, q̃ in corruptione manet ſm ſubſtantiam, licet formæ & paſſiones, & qualitates uarientur. Oportet. n. contraria fieri circa idem, quod ſucceſſiuæ utriq; contrario ſubijcitur. Differunt autem, qm̃ in poſitione huius principij aliqui aſſignant tantum unum elementum, cui attribuunt quattuor prædictas conditiones, aliqui plura, ſed finita, aliqui plura & infinita.

Qui ponunt tm̃ unum, diſtincti ſunt in tres actus. Aliq poſuerunt aquam quorum princeps fuit Thales Mileſius, qui ſolus inter ſeptem Græciæ ſapientes ſe occupauit in ſcientia ſpeculatiua in conſiderandis rerum principijs, alij autem incumbebant moralibus. Hic exiſtimauit omnium rerum corporalium, ex ꝯñti omnium entium, qm̃ nõ apprehendit niſi ens corporeum, principiũ mãle eſſe aquam, ita ꝙ quæcunq; generantur, generantur ex aqua. Sumpſit autem ſuæ opinio. fundamentum ex eo, ꝙ nutrimentum omnium ſe nutrientium eſt humidum., & pro manifeſto habebat, ꝙ ex eadem res nutritur, & generatur. ergo &c. Itẽ ex eo ꝙ ſpermata omnium animalium ſunt humida, primum autem principium humidi eſt aqua. Item ex eo ꝙ antiquiſsimi Poetæ Theologi, qui per multa tpa p̄ceſſerunt Thaletem & alios Græciæ ſapientes, poſuerunt Oceanum & Thetyn deam aquarum parentes gñationis, & Stygiam paludem, per quam, ut per quoddam ſacrum, & honorabilius dij iurabant, nil aliud intendentes ſub his uelaminibus, niſi aquam eſſe principium ex quo generantur omnia, ſed & Hippon Philoſophus eiuſdem fuit ſentẽtiæ cum Thalete, nec ſciuit aliud addere, imo nec forte ita manifeſte locutus eſt pp ſui intellectus paruitatem. Eandẽ opin. Ariſt. tetigit in primo Phyſ. tex. 6. ſed pfunctorie, nec Thaletẽ, nec Hipponem nominauit, nec eos dignatus eſt improbare. Hic autem improbabit, ut patebit infra.

Alij autem poſuerunt aerem eſſe principium aliorũ cor

porum ſimplicium,ex conſequenti omniũ compoſitorũ, quoniam omnia cõpoſita fiunt,ex primis ſimplicibus,horũ princeps fuit Anaximenes,& Diogenes diſcipulus Anaximenis.Accipere autem potuerunt fundamẽtum opinionis ſuę ex eo, ꝙ uiderũt humidũ frigidũ eſſe prohibitiuũ motus.Humidũ aũt calidũ et nutritiuũ et cõſeruatiuũ eſſe uiuificatiuũ uitæ,ut plene declaratũ eſt in trac.de cã mor. & ui.Idem aũt apparet eſſe uiuificatiuũ et generatiuũ.Eſt enim gñatio uia ad uitã, ergo humidũ calidũ ẽ principiũ generationis,hoc autẽ competit aeri, & humidum frigidum competit aquæ. hac ergo rõne diſſentiunt Anaxim. & Dioge.à Thalete,q fuit magiſter Anaximãdri, & Anaximander fuit magiſter Anaximenis;Anaximenes aũt magiſter fuit Diogenis.Eãdẽ opi.tetigit in primo Phy.tex.6: ſed eã nõ improbabit.hic autẽ ĩprobabit,ut patebit infra.

Alij poſuerunt ignem ,ut Hyppaſus Metapontinus & Heraclitus Epheſius:& fundamẽtum eorũ fuit, quoniam principiũ debet eſſe magnæ uirtutis.uidebant autẽ inter omnia elementa ignem eſſe uirtuoſiorem , ut patet ex ſua actuitate.Item debet eſſe ſimplex.nam ſi eſſet cõpoſitum, non eſſet primum rerum principium,poſterius enim eſſet ſuis componẽtibus,inter omnia autem elementa ignis eſt ſimplicior , ut patet ex ſua raritate. his igitur rationibus moti dixerũt ignem eſſe primũ rerum principiũ.argumẽtum etiam ſumebant à corporibus cœleſtibus,& aſtris, & à lumine.nã apud antiquos , famoſum erat cœlũ,et aſtra eſſe naturę igneæ,cum igitur ignis ſit principium entium nobiliorum,quę ſunt principia entium inferiorũ (pendet enim mundus inferior à mundo ſuperiori) ſequitur ĩpm eſſe principium omnium entium corporalium,q̃ ſola credebant eſſe entia . Item uidebant omnia gñari luce cœleſti.lucem aũt dicebant eſſe proprietatem ignis, quare &c. Eandem opin. tangit in 1. Phyſic. tex.6. ſed eam non reprobauit ſicut nec p̃cedentes,niſi in hoc,ꝙ in tex.50.probauit in productione,& in omni fieri naturali non ſufficẽre unũ principium,quoniam neceſſe eſt principia eſſe cõ

traria: unum autem non eſt contrarium ſibijpſi.

Anteq̃ ptractemus opiniones eorum qui plura poſuerunt principia, reprobandæ ſunt ꝑpoſitæ ſectæ de unitate principij mãlis. Et aduerte, ꝙ Ariſt. duplici uia improbat. Primo ꝙ diminutæ locuti ſunt. Secundo, ꝙ rõnes eorum uanæ & friuolæ ſunt. Diminutæ quidem locuti ſunt, qm̃ aſſignat ſolum cauſam, & principium ſubſtantiæ corporeæ, ultra q̃ etiam datur ſubſtãtia corporea, ut probabitur in lib. 12. cuius non poteſt eſſe principium aliquod elemẽtorum, qm̃ ſicut non ens non eſt principium entis, ſic corporeum non poteſt eſſe principium incorporei. Præterea, ponentes tm̃ principium mãle non ſeruant motum, nec gñationem, qm̃ motus requirit principium mouens, ſiue cauſam efficientem, quam tñ non ponũt. ergo &c. Præterea, unaquæq; res corporea habet formam, per q̃ conſtituitur actu, ergo forma eſt principium: de qua tñ nullam mentionem faciunt, patet ergo quod multipliciter diminutæ de principijs entium locuti ſunt.

Quòd aũt eorum rõnes uanæ ſint manifeſtatur, ex modo gñationis ab eis aſſignato, nam dñt omnia gñari, ex illo elemento, ꝙ ponunt principium mãle, per rarefactionem, & condenſationem, v.g. ut dicit Cóm. in 1. metaph. cóm. 12. qui ponunt ignem fingunt, ꝙ qñ inſpiſſatur fit aer, & cum aer inſpiſſatur fit aqua, & cum aqua inſpiſſatur fit terra. qui autem ponunt aerem, fingunt ꝙ cum rarefit, fit ignis, cum inſpiſſatur fit aqua. Qui ponũt aquam fingunt, ꝙ cum rarefit fit aer, cum inſpiſſatur fit terra, ſed ꝙ hoc uana ſint, patet ex eo ꝙ licet hmõi modus gñationis, habeat aliquam apparentiam in quattuor elementis, quæ ſunt prima corpora ſimplicia, ut declaratũ eſt in lib. de generatione. tamen hic modus nõ poteſt ſeruari in cõpoſitis inanimatis & animatis: neq; .n. ut inquit illic Cõment. partes compoſiti, ut caro, & os, & neruus differũt ſola raritate & denſitate, ſed quidditate & diffinitione, quę ſumuntur à proprijs formis. iſti igitur ut diminutę loquẽtes, & uanę, relinquendi ſunt.

Et ratio quidem aſſignata à Thalete nulla eſt, nam licet concedamus humidum eſſe principium materiale proximum, ut ſperma in animalibus, non tamẽ eſt principium primum: illud .n. nullam formam ex ſe habet, ſed eſt in potentia ad omnem, ut declaratum eſt in 1. Phyſ. tex. 69. Præterea conceſſo, ꝙ humidum eſſet principium materiale in animatis, ſicut etiam eſt nutritiuum, ex hoc non ſequitur, ꝙ ſit aſſignatum uniuerſale principium entium, ut in corporibus cœleſtibus, & in igneis &c. Quòd autem dicit de Oceano, & Thety, & Styge, poetica figmenta ſunt, & paruipendenda à Metaphyſico.

Similiter ratio aſſignata à Diogene nulla eſt, qm̃ humidum calidum cum habeat formam in actu non poteſt eſſe primum principium mãle: & dato ꝙ ſit mã gñationis, & nutritionis in rebus animatis, non tñ uẽr in omnibus entibus, ut patet in aqua, & in terra, & in congelatis &c.

Similiter ratio aſſignata ab Hippaſo, & Heraclito nulla eſt, nam perfectio non eſt de ratione principij materialis, imo imperfectio, ut dicetur in 12. metaph. tex. 54. cum ſit potentiale. Eſt autem conditio efficientis & formæ, & finis, qm̃ habet rationem boni, conceditur autem ſimplicitatem eſſe de ratione primi principij mãlis, qm̃ eſt primũ in compoſitione, & ultimum ad quod ſtat reſolutio, ex conſequenti neceſſe eſt ipſum carere omni compoſitione. id autem non competit igni, quoniam licet ſit ſimplicior alijs elementis, non tamen caret omni compoſitione: cum enim ſit corpus naturale, neceſſe eſt ipſum conſtare ex materia, & propria forma, ergo non poteſt eſſe primum principium materiale. Hęc de opinionibus dicentium dari tãtum unum principium materiale, & non aſſignantium quodcunque aliud principium dicta ſint.

Princeps autem eorum, qui ponunt plura principia materialia, fuit Empedocles, qui in ſententia dixit tria. Primo ꝙ terra ſola non poteſt eſſe materia omnium, & præcipue in rebus animatis propter frigiditatem, & ſiccitatem, quæ ſunt contrariæ uitæ. uita .n. ſiſtit in calido, & humido, bene adinuicem

ne adinuicem proportionatis, ex conſequenti frigidũ ſic‑cum deſtructiuum eſt uitæ: ut etiam declaratũ eſt in trac. de cauſa mor. & uitæ. Secundo dixit, ꝙ mãle principium ſunt ignis, aer, & aqua, quibus neceſſe eſt addere terram. Aduertebat.n.cõpoſita, ut lapis, hõ, planta, & alia multa eſſe ſolida, propriasq; obtinere figuras, tria aũt elementa, ex ſua raritate non figurantur proprijs terminis, ſed terminis alienis. ut igitur ex eis generarentur non ſolũ fluida: ſicut gũmatica, oleum, uinum, mel &c. ſed etiam ſolida & dura, neceſſe eſt eis cõmiſcere terram, quæ ex ſua craſſitiæ ſolida eſt, & præſtat ſoliditatem his quibus admiſcetur, ſicut appoſitione farinæ aqua ſolidatur in pane. Tertio dixit: ꝙ hæc quattuor elementa in omni gñatione & corruptione permanent ẜm ſubſtantiam, & ꝙ res non gñatur, nec corrumpitur, niſi ẜm qualitates & figuras, quæ quidem gñatio & corruptio erat per congregationem, & ſeparationem quattuor elementorum, ita ꝙ concordabat in hoc cum antiquis, qui negabant generationem & corruptionem ſubſtantialem, ut declaratum, & improbatum fuit in 1. lib. de generatione. Hæc fuit opinio Empedoclis, & ſequentium eũ: cuius etiam meminit Ariſt. in 1. Phyſ. tex. 32. & qm̃ poſuit finita, dicit Ariſt. in tex. 50. ꝙ minus male ſenſit, quam Anaxagoras ponens infinita. Sed cõtra Emped. arguit multipliciter Ariſt. & nobis ſufficiat duas ex rõnibus ſuis adducere. primo ſic, Neceſſe eſt prima ꝓncipia ſemper manere: alioquin non eſſent prima, ſi ex alijs prioribus, uel ex alterutris fierent: ut declaratum eſt in 1. Phyſ. tex. 42. ſed quattuor elementa non ſemper manent. patet .n. ad ſenſum, ꝗ ex aere fit ignis, & ex aqua aer, ut declaratum eſt in lib. de generatione ergo non pñt eſſe primo prima principia mãlia, licet ſint prima corpora actiua & paſſiua adinuicem, quæ ueniunt in mixtionem compoſitorum. Secundo ſic. Si quattuor elementa ſunt prima materia, ergo nõ poteſt ſaluari alteratio. nam cum alteratio ſit ex contrario in contrarium, impoſſibile eſt ex calido fieri frigidum, & econuerſo, nec ex humido ſiccũ,

niſi ſit unum idem ſubiectum, à quo expellitur unum cõ-
trarium, & in quo recipitur aliud, cogitur igitur Empedo
cles uel negare alterationem, uel ultra quattuor, elementa
contraria ponere aliqđ unum cõe ſubiectum receptiuum
ſucceſſiuę diuerſarum formarum, & contrariarũ qualita-
tũ, qđ ſit ſemper manens, & hoc erit primo primũ princi-
cipium mãle, & hac uia proceſſit Ariſt. in 1. phyſ. tex. 60.
ad inueſtigationem materiæ primæ, & per q̃ ſoluat con-
tra antiquos gñationem, & corruptionem ſubſtantialem,
quas neſcierunt ſaluare antiqui: quia non poſuerunt pri-
mum principium materiale, niſi aliquod corpus naturale
actu, ut ignem, aquam &c. Hæc de opinione ponentium
plura principia materialia, ſed finita, dicta ſint. Nunc ap-
poſitionem opinantium ea eſſe infinita tranſeamus.

Qui poſuerunt principia mãlia rerum infinita, diuiſi
ſunt in duas partes. Prima poſuit ea eſſe infinita minima
& diuerſarum naturarum, ut infinitæ partes minime car-
nis, nerui, oſſis, & medullæ. Secũda poſuit ea infinita indi-
uiſibilia: ſiue atoma, & omnia eiuſdem naturæ, quo ad
ſubſtantiam, ſed dr̃ia in figura, poſitione, & ordine.

Primæ ſectæ auctor fuit Anaxagoras, auditor Anaxi-
menis, ꝯdiſcipulus Diogenis, ætate prior Empedocle, ſed
doctrina inferior, qm̃ peius ſenſit de principijs rerum po-
nens ea infinita quam Empedocles, ut teſtatur etiam Ariſ.
in 1. phyſ. tex. 41. dicens. Melius autem eſt minora & fini-
ta ſuſcipere, quod uerę facit Empedocles. Anaxagoræ aũt
opinio ſtat in tribus. Primo dixit non ſolum quattuor ele
menta eſſe mãm omnium rerum corporearum, ſed quod
cũq; corpus conſimilium partium, quorum infinitas par-
tes poſuit adinuicem cõmiſceri. Secũdo, dixit in quolibet
eſſe infinitas partes ſingulorum, ut infinitę partes ignis in
aere, carnis in oſſe, & hoc ideo, quia uidebat unũ, ex alio
generari. Propterea, dixit quodlibet in quolibet: & quod-
libet fieri ex quolibet. Tertio, dixit gñationem rerum fieri
per ſegregationem conſimilium partium, & congrega-
tionem earum adinuicem, & nõ alr̃, ita ꝙ ſicut etiam di-

cebant antiqui, hmõi principia materialia ſemper manebant,& nihil ſm ſubſtantiam generatur, aut corrũpitur. Quæ aũt eſſet cauſa ſegregans à mixtura hmõi partes & congregans adinuicem, dicemus infra. Eandem opinionẽ recitauit,& diffuſæ reprobauit in 1. Phyſ. à tex.33. uſque ad tex.41.

. Hic aũt compendioſus eum improbat, & intendit tria. Primo quantum ad ea, quæ in uerbis ſuis ſonant, peſſimę & abſurdę dixit,& primo cum uideamus nunc partes uniuerſi eſſe abinuicem diſtinctas, in qua diſtinctione ſtat pfectio uniuerſi, non eſt maior ratio dicere, ꝙ nunc ſint diſtinctæ q̃ in principio mundi. Abſurdum ergo fuit dicere, ab initio omnia fuiſſe confuſa in uno chao & indiſtincta,& præcipue, qm̃ ut probatum eſt in 8. phyſ. mundus, & motus cœli eſt æternus. ergo diſtinctio partium mundi eſt æterna. Secundo, quia impermixtum & permixtum ſunt, ut ſimplex & compoſitum. Simplex autem prius eſt, q̃ compoſitum. ergo entia prius fuerunt impermixta quã permixta, cuius contrarium poſuit Anaxagoras. Tertio, non quodlibet aptum natum eſt permiſceri cuilibet, ſed ea quæ adinuicẽ alterabilia ſunt donec fiat ex eis forma media, ut patet de luto, de pane, de melicrate, de oxymeli. ergo abſurdum eſt ponere omnia indiſtinctæ eſſe permixta. Quarto, ſi omnia per mixta ſunt ſeparabilia abinuicem, cum qualitates, & quantitates, & cætera accñtia ſint mixta, ſiue unita ſubſtantijs, poterunt ſeparari à ſubſtantijs, & eſſe p ſe, ex ꝯñti accñtia fient ſubſtantiæ, quod eſt impoſſibile. Cum igitur tot abſurda contineat opinio Anaxagoræ, ſecundum ꝙ uerba ſonant, relinquenda eſt.

Secundo dicit Ariſt. ꝙ ſi quis conſideret intellm̃ Anaxagoræ, quem tñ neſciunt exprimere, forte apparebit dicere, quid profundius,& mirabilius quàm alij. Nam forte per illud mixtum ſomniabat materiam primam, licet neſciret eam exprimere. Certum eſt.n. quod illud mixtum ſiue chaos, non erat aliquod determinatum nec diſtinctũ, nec in eo continebantur aliqua diſtinctæ, alr non fuiſſent

omnia in ſimul confuſa.non ergo album,nõ nigrum,nec rubem,nec alicuius diſtinctis ſaporis, nec aliquod determinatę quantũ,nec certa ſubſtantia,puta uel homo,uel lapis.ſi.n.fuiſſet aliquæ diſtinctæ ſpecies in eo, non fuiſſet chaos,& cum per ſeparationem fierent omnia corpora diſtincta actione primi intellectus ſeparãtis, ſequitur ꝙ oĩa erant in potentia in illo mixto.hæc autem eſt cõditio materiæ primæ, ut.ſ.ſit in potentia ad omnem formã & nullam habeat ex ſe actũ,ſed reducatur ad actũ actione agentis naturalis.ſi ergo Anaxagoras hoc intendebat, licet ne ſciret explicare,mirabiliter locutus eſt.Si aũt per mixtum intẽdebat latentiam oĩum formarum actu:tunc ut inquit Cõment.primo metaph.cõm.16.intẽdebat Anaxogoras: per iſtos ſermones facere ſibi fimbrias,& propter laudem, & non propter aliquam opinionem famoſam defenſandam,quia ſuo tempore non erat lex:quam defenderet.

Tertio dicit Ariſt.quod quoniam ſermones Anaxagoræ uerſantur circa generationem & corruptionem rerum mobilium,& huius conſideratio eſt propria phyſici, ideo ſufficit.ſic.reprobaſſe eũ.q.d.ſi perfecta.& propria reprobatio quæritur.recurrendum eſt ad philoſophiam naturalem,& tu uide in 1.Phyſ.à tex.33.uſq; ad 41. Hæc de ſecta Anaxagoræ dicta ſint.

Secundæ ſectæ auctor fuit Leucippus, & eius collega Democritus.Horum quidem ſententiam Ariſt.in 1.metaphyſicæ perſtrinxit dicens, ꝙ poſuerunt rerum principia plenum & uacuum,ut poſſent ſeruare motum. Arbitrabantur.n.nihil poſſe moueri in pleno,ne plura corpora eſſent ſimul.motus ergo erit in uacuo,& plenũ quidem attribuebant enti,uacuum autem non enti:qm̃ eſt priuatio, ex conſequenti autem dicebant principia rerum eſſe ens, & non ens.Dicebant inſuper entia genita non diſtingui ſecundum ſubſtantiam, ſed tantum figura & ſitu & ordine partium, ſicut ſyllabæ non diſtinguuntur eſſentialiter à literis,ſed tantum figura & ſitu & ordine literarũ. aliã enim figuram cõtinet mo,quã ma: & aliam ſitum,& ordi

rem continet na, quã an. Dicebant ulterius rem generari ex ãgregatione corporũ infinitorum indiuiſibilium; quæ quidem omnia ſunt eiuſdem naturæ, ſed diſtinguũtur figura, quoniam alia triangularia, alia quadrangularia &c. et diſtinguuntur ſitu dum congregantur, quoniam alia à dextris, alia ſurſum &c. ſituantur, & diſtinguũtur ordine, qm̃ alia prius, alia poſterius congregantur. Et motiuum quidem eorum fuit, ut refert Ariſt. in primo libro de generatione tex. 9. quia crediderũt ſicut corpus eſt omnino diuiſibile in potẽtia, ſit ponere actu omnino diuiſum nõ ſit incõueniens. ſi autem ſit omnino diuiſum, ergo partes nõ ſunt amplius diuiſibiles, ergo ſtat diuiſio ad indiuiſibilia, & quoniam compoſitio opponitur diuiſioni, igitur compoſitio erit ex indiuiſibilibus.

Sed ut arguit Ariſt. contra eos in primo libro de generatione tex. 9. Si compoſitio fieret ex indiuiſibilibus, cõpoſitum eſſet non quãtum, quoniam indiuiſibile additum indiuiſibili tangit ſecundum totum, ex conſequenti non faciunt quantum. unde ſi infinita puncta ſe tãgerent, cũ nõ diſtinguerentur ſitu, non eſſent pluſquam unus punctus. Motiuum autem eorum nihil eſt, non eſt. n. neceſſe omne quod eſt in potentia, poſſe ſimul eſſe, & ſecundum ſe totũ reduci ad actum, ut patet in ſucceſſiuis, & de materia prima, quæ eſt in potentia ad omnes formas: & tamen eſt impoſſibile eam ſimul actuari omnibus formis. ſic in propoſito, licet continuum ſit ſecundum omnem partem, et ſecũdum omne ſignum diuiſibile, tamen repugnat eſſe totum diuiſum actu: quoniam omnis pars adhuc eſt diuiſibilis in minora, nunquam tamen in indiuiſibilia. Hæc de ſecta Leucippi, & Democriti dicta ſint. Et his terminatur ſecundum caput.

CAPVT III.

IN tertio cap. ponenda eſt opinio dicentium duo eſſe rerum principia. ſ. materiale, & efficiens, qui ipſa ueritate excitati cognouerunt ex materia nihil produci, niſi adſit mouens ipſam per alterationem, uel per rarefactio-

nem,uel condenſationem, ut uariæ rerum ſpecies produ- cantur. iſti igitur diuiduntur in tres ſectas.

Primæ ſectæ auctor fuit Anaxagoras, qui introduxit primum intellectum diſtinguentem, & ſeparantem diuerſas partes indiſtinctas in illo mixto,& ex eis extractis, & adinuicem congregatis producentem uarias rerum naturas. Quem quidem intellectum diſtinctum & immixtum illis naturis corporeis poſuit: ut eas poſſet ſeparare. Aduertit.n.ꝙ ſi & ipſe mixtus,ac corporeus fuiſſet, non haberet maiorem uirtutem ſeparandi,ꝗ cætera corporea, unde ſicut receptiuum debet eſſe denudatum à natura recepti,ſic ſeparatiuum aliquorum mixtorum debet eſſe denudatum à natura ipſorum.

Hæc fuit poſitio Anaxagoræ de principio efficiente, quam dicit Ariſt.eſſe deficiẽtem, qm̃ non utitur hoc intellectu niſi in aſſignando neceſſario in ḡnatione mundi,puta interrogatus Anax. quare tot ſunt cœli, quare octaua ſphæra tot habet ſtellas, ſphæræ aũt planetarum unam, quare tot motibus mouẽtur,quare elementa ſic locantur, ſic mouentur, rñdebat id totum prouenire à primo intellectu ſic mouente,& diſponente, in ḡnatione autem rerũ particularium nõ utebatur intellectu ut efficiente,ſed nec aliud efficiens aſſignabat,niſi ſegregationem,quę non eſt efficiens nec mouens,ſed effectus & motus ſegregantis. Patet igitur,ꝙ ex incõſideratione uel impotentia intell̃s, diminute ualde locutus eſt de principio rerum efficiente.

Secundæ ſectæ auctor fuit Heſiodus uetuſtiſſimus poetarum deſcribentium diuina. hic primus poſuit amorem eſſe principiũ motiuum,& productiuum oĩum, unde ſcripſit,ꝙ amor cõdocet immortalia.i.dirigit,et mouet Deos ad productionem rer̨ ex chao: & motiuum quidem ſuũ fuit, qm̃ uidemus in nobis amorem eſſe primum motiuũ ad operandum,nec prima ratio cõmunicandi bonum eſt alia ꝗ amor. Idem exiſtimauit contingere Heſiodus in rerum,& mundi productione.Heſiodo conſenſit Parmenides: qui licet,ut diximus ſupra, ponere tantum unum

ens ſecundum rationem,tamen ſ̃m ſenſum ponebat plura principia materialia.ſ.ignem,& terram,& poſuit amorẽ, ut uirtutem productiuam,unde tẽtans demonſtrare uniuerſi generationem dixit,deorum amorem fore prouidẽtem omnibus ideſt, amor mouet deos ad productionem rerum & totius uniuerſi.

De hac ſecta non multum curat Ariſtot.qm̃ non ut Philoſophi inueſtigandæ rerum ueritati inſudabant, ſed ut poetæ uarijs modis delectabilibus, & figuris nitebantur ſuadere homini: & allicere ad diuina. Tu tñ aduerte dictum Heſiodi, & Parmenidis eſſe uer in rõne cauſæ finalis,non in rõne cauſæ efficientis. amor.n.trahit agens ad operandum ſicut & bonum,quod eſt obiectum deſiderãtis,ſed ut dicemus infra,Philoſophi qui uñr attingere cauſam finalem: non attingunt eam per ſe,ſed per accidens, pro quanto non diſtinguunt inter cauſam efficientem et finalem,& id ad plenum declarabitur in 5.cap. Poſitio ergo hæc non eſt improbanda ut falſa, ſed qm̃ amori non attribuunt cauſalitatem quæ conuenit ei per ſe, quæ aũt conuenit ei per accidẽs eſt cauſalitas efficientis. nam amori ſicut & bono, ex rõne ſua ſibi conuenit eſſe id gratia cuius aliquid fit, non autem eſſe effectiuum & productiuũ.

Tertiæ ſectæ auctor fuit Empedocles: qui ultra quattuor elementa introduxit duo principia ꝓductiua.ſ.amorem & odium,ſiue amicitiam et litem.Et motiuum quidẽ ſuum fuit,qm̃ aduertit in uniuerſo eſſe bona et mala ut cõtraria,imo mala eſſe plura quam bona,& multa inordinata.Amor aũt cum ſit circa bonum non põt eſſe cauſa, niſi boni. Igitur cauſa productiua mali debet eſſe contraria amori.lis aũt & odium contrariantur amori, ergo productiuum boni eſt amor,mali aũt erit odium. Et ſicut ſunt duæ cauſæ productiuæ contrariæ, & duo producta cõtraria,ſic ſunt apud Empedoclem duo modi producendi cõtrarij.nam amor agit per congregationem,odium autem ꝑ ſeparationem. Hęc fuit poſitio Empedoclis,qui quo ad amorem concordat cum Heſiodo, & Parmenide in lite

autem diſcordat.

Sed Ariſt.reprobat ipſum,non quaſi dicentē falſa (licet falſum dicat.ſ.amorem eſſe cauſam boni, ex ꝯñti bonum eſſe cauſam boni, & odium cauſam mali. ex ꝯñti malum eſſe cauſam mali.nam ut dicemus in lib. 12.bonū eſt cauſa boni & mali,ſed boni per ſe, mali per accidens) ſed diminutū & deficientem in aſſignatione cauſæ efficientis,et hoc dupl'r.primo, quia ex poſitione ſua non pōt ſuſtinere amorē eſſe cauſam omnis boni, imo aliqua ſunt ab odio, ut diſtinctio partiū uniuerſi,& aliqua mala ſunt ab amore,ut confuſio partium uniuerſi. Secundo, quia non poteſt ſuſtinere amorem ſemper agere per congregationem, imo congregat,& ſeparat ſ̄m poſitionem ſuam. nam dominante amore ſ̄m ipſum partes uniuerſi confunduntur, & immiſcentur,adinuicem,licet aūt confunduntur:& im miſcentur adinuicem,licet aūt congregentur, pro quanto ſecundum ſe tota non remanet diſtincta ſ̄m ſitum, tñ nō miſcentur adinuicem, niſi totum miſcibile diuidatur in nutiſſimas partes & uniatur alteri, ut patet. ſi ergo amor debet unire aquam terræ, & ſic de alijs elementis, neceſſe eſt ut ſeparet earum partes,& adinuicē uniat. ergo amor congregat et diſgregat. Idem dico ex parte odij.nam ipſo dominante non ſeparat elementa ſitu,niſi extrahat partes unius elementi immixtas alteri, & uniat in unum, ac reducat ad proprium ſitum. Patet ergo quam inſufficienter aſſignauit cauſam efficientē,&modum agendi ab ipſo aſſignatum non poteſt ſuſtinere.Hęc de 3.cap.dicta ſint.

CAPVT IIII.

IN quarto cap.Inueſtigandum eſt,ſi aliqui ultra cauſam materialē,&efficientem peruenerunt ad cognitionē cauſæ formalis,qua rei ſubſtantia conſtituitur,&à qua ſumitur diffinitio.Aduerte igr̄ ad mentem Ariſtot. ꝙ nullus clare eā poſuit qui fuerit ante uiam Platonis. Dico clare qm̄ nullus eā expreſſit,licet obſcure, & interpretatiuæ uideatur illi approximare,ſicut Empedocles, ꝗ poſuit os, & carnem habere aliquam rationem, per quam ſunt

huiuſmodi, tñ illam non expreſſit per modũ cauſæ forma lis. Dico ante uiam Platonis, quoniam licet Pythagoras, & Alcmæon Crotoniates, qui cepit philoſophari exiſten te iam ſene Phythagora, poſuerint altiora principia rerũ quã Philoſophi antiqui naturales, de quibus diximus in 1.& 3.cap.(poſuerunt.n.unitatem,& numerum eſſe rerũ principia, cõtra quos diſputabat Ariſt.in lib. 10.q̃ pñt ap plicari naturis ſenſibilibus & inſenſibilibus.nam & in re bus incorporeis inuenitur unita et numer⁹, nõ aũt ignis, aut aqua, nec aliud elementum corporeum(nõ tamen ex preſſerunt cauſam formalem, imo omnia principia ab eis poſita uidẽtur reduci ad cauſam materialem, quod ex hoc patet, quoniam ponebant prima rerum principia eſſe con traria, ut finitum & infinitum, par & impar, unũ & plura, dextrum & ſiniſtrum, maſculinũ & fœmininum, quieſcẽs & motum, rectum & curuum, lucem & tenebram, bonũ & malum, quadratum & quadrangulum, altera parte lon gius. Hanc autem contrarietatẽ neceſſe eſt accipere ex par te principij materialis, quoniam ut inquit Ariſt. ex princi pijs ab eis poſitis inter quæ ponunt contrarietatem, dicũt ſubſtantiam rei plaſmari, ut ex eis quæ inſunt, quæ eſt ꝯdi tio materiæ ad differẽtiam priuationis, ex qua licet res fiat ex non muſico muſicum, tñ non permanet in re facta, ex primo phyſ.tex.90. Item dico ante uiam Platonis, quo niam ipſe expreſſę cauſas formales introduxit, quas uocat ſpecies ſiue ideas, de quibus proprie dicit haberi ſcientiam & diffinitiones, nã ut clari⁹ uidebitur in lib.7. dixit ideas eſſe cauſas ſingularium, quo ad eſſe & generationem ſciẽ tię noſtrę. non enim poteſt ſciri nec diffiniri hic homo, ſed homo ut homo, quem uocat per ſe homo.

Sed contra Pythagoram arguit Ariſt. triplici ratione, primo, quoniam ex principijs cõtrarijs nõ fit aliquid, niſi actione agentis expellentis unum, & introducẽtis alterũ i eodẽ ſubiecto, ſed Pythagoras, ex hoc ꝙ ponit numeros & paſſiones numerorum eſſe principia, ex quibus rei ſub ſtantia conſtituitur, non aſſignat cauſam motus nec gene

rõnis,in genere cauſę efficiẽtis,ergo diminute locutus eſt.

Secũdo principia, ex quibus res conſtituitur ſunt cauſa proprietatum eius (fluunt.n.paſſiones à principijs cõſtitutiuis,ut riſibile à rõnali anima,graue ab elemento prędominante) ſed à numeris non põt trahi ratio,quare aliqua ſunt leuia,aliqua grauia,aliqua lucida,aliqua opaca. nam numeri ſecundũ Pythagoram ita ſunt principia corpoꝝ mathematicoꝝ,ſicut corpoꝝ naturalium: ergo quantum ſit ex ſe non ſunt cauſa proprietatum naturalium:alr ita cauſarẽt eas in mathematicis,ſicut in naturalibus uidemus.n.ꝙ ubicunq;,&in quocũque ꝯcurrũt elnta cauſant aliq̃ ex his proprietatibus,ergo inſufficienter locutus eſt.

Tertio Pythagoras uř dicere duo incompoſſibilia,nam dicit numeros eſſe principia, ex quibus conſtant corpora cœleſtia,& hæc inferiora, & dicit eundem eſſe numerum conſtitutiuum utrorũque. Hæc aũt non ſtant ſimul,q̃m corruptibilium, & incorruptibilium non pñt eſſe eadem principia materialia. Quale.n.eſt compoſitum talia ſunt componentia &c.&in hoc melius ſenſit Plato,qui etſi exiſtimauit corpora cœleſtia,& inferiora componi ex numeris, tamen alium dixit eſſe numerum cœlorum, & alium inferiorum,& illum eſſe cauſam iſtius. Hæc de ſententia Pythagorica circa prima rerum principia dicta ſint.

Cõtra Platonem aũt,quo ad poſitionem ſpecieꝝ in gñe cauſæ formalis,multiplr arguit,& primo ſic.Id à quo ſumitur ſubſtãtia rei,& per qđ in eſſe ꝯſtituitur,eſt intrinſecum rei,non.n.poſſibile eſt Socr.uiuere,niſi anima ſibi intrinſeca,nec aquã eſſe calidã niſi calore ſibi intrinſeco. Cũ igr̃ ideæ ſecundum Platonem ſint formæ ſeparatę,nõ pñt eſſe cauſæ formales,à q̃bus ſumatur reꝝ ſubſtantia, & per quas cõſtituantur in eſſe. Scđo,à cauſa formali fluunt ꝓprietates reꝝ,ut ab aĩa potẽtię ſuæ,à forma grauis,grauitas:à forma leuis,leuitas: ſed ab ideis ſeparatis impoſſe eſt fluere ꝓprietates reꝝ ſenſibilium.proprium eſt.n. reꝝ ſenſibiliũ ſubijci motui,& tp̃i,& loco. Hæc aũt non fluũt ab ideis,quoniam ſm Platonem immobiles,inalterabiles, in

ſenſibiles ſunt & ꝑ ſe,& ꝑ accn̄s, uerū quia de his diffuſę, iterū diſputabit in lib. 7.ubi declarabit,ꝙ poſitio idearum nihil ꝓficit,ideo ꝑ nunc tráſeo ꝓlixas improbationes, q̄s ponit in hoc primo lib.ne in uanū laborem⁹. Hęc de quar to cap.dicta ſint.Nūc ſupeſt inquirere de principio finali.

CAPVT V.

IN quinto cap.inueſtigandum eſt,ſi qui ultra principiū materiale,& efficiens,et formale,peruenerunt in cognitionem cauſæ finalis.Tu igr̄ aduerte,ꝙ ut inquit Ariſ. in fine huius libri primi, Philoſophia à principio uiſa eſt ſicut infantia balbutiēs,q̄ ut noua in ſermone licet īcipiat ꝓferre oēs terminos idiomatis,tā imperfecte proferre neſcit,nec pōt debilitate inſtrumētoꝝ nālium, ſed balbutiēs obſcure & trūcate loqtur,ſic primi Philoſophi excitati ex ignorātia cauſarū inceperūt eas inqrere,& oīa q̄ttuor gn̄a cauſarū,q̄ pertractata ſunt in 2.phyſ.uiſi ſunt tetigiſſe, & quintū addere nō potuerunt,qm̄ pro rei ueritate nō eſt dabile,tn̄ ex difficultate negotij, & debilitate ingenij ueluti infantes,nullus clare,& ſub ꝓpria rōne propriæ cauſalitatis eas expſſit:ſed adeo obſcure locuti ſunt, ꝙ nullam uidētur attigiſſe.nā & Anaxagoras de cauſa materiali, ut diximus recitātes ſentētiā ſuā potius ſomniauit, q̄ aliqd uere ꝓnunciauerit.De cauſa efficiēte Empedocles,et Heſiod⁹ & alij diminutiſſime locuti ſunt.Aſſignat.n.rōnem agēdi ꝑ agēte & efficiente,ut diximus in 3.cap.Idē patet de formali,ut dixim⁹ in 4.cap.Idē nunc declarādum eſt, de cauſa finali,quā aliqui uidētur attigiſſe & nō attigiſſe.Attigiſſe qdē ꝑ accn̄s,nō attigiſſe aūt ꝑ ſe.Pro cui⁹ notitia aduerte,qđ aliq poſuerūt amorē,& bonum eſſe cauſam reꝝ.Qđ quidē pōt eſſe duplr̄.Primo,ut factiuū & productiuū boni.eſt.n.bonū à bono,ſicut calidū à calido.Secundo,ut illud gratia cuius aliquid fit,ut medicus dat medicinā ꝑꝑ ſanitatem apprehenſam ſub ratione boni. hic ſecundus modus conuenit cauſæ finali per ſe, quoniam in eo conſiſtit propria ratio ſua, omnis autem alius modus ꝯuenit ei per accidens:non enim de ratione boni,ut eſt finis,eſt eſſe

productiuum, ſed eſſe illud gratia cuius producens ꝓdu‑
cit, eſt.n.terminus intentionis ipſius producentis, & in ip
ſo terminatur motus, quia igitur, ut inqt Ariſt. aliqui phĩ
conſiderauerunt, id quod eſt finis, puta bonum, ut à quo,
& non ut gratia cuius aliquid fit, dicit attigerunt cauſam
finalem non ſimpliciter, & per ſe.i.ſecundum propriam
rõnem, ſed per accidens.i.quo ad ſuum materiale, uel ut ſi
bi attribuunt cauſalitatem cauſæ efficientis, quæ conue‑
nit ei per accidens, ſicut formæ per accidens conuenit eſſe
ſubiectum, nam formæ, ut forma conuenit actuare: non
aũt recipere aut ſubijci. uerum eſt igr̃ dicere antiquos atti
giſſe, & non attigiſſe cauſam finalem modo expoſito. Et
hic terminatur ſecundus tract.in quo cõplexi ſumus ſen‑
tentias præcedentium Ariſt.de primis reꝝ cauſis, in qua‑
rum cognitione eſt terminus conſiderationis metaphyſi
calis. Hæc dicta ſint ſuper primo libro Metaphyſicæ.

EIVSDEM CHRYSOST.

IAVELLI CANAPITII

EPITOME

SVPER SECVNDO LIBRO METAPHYSICAE.

POSTQVAM in primo libro ui‑
ſum eſt, quid ſenſerint antiqui de pri
mis rerum cauſis, in hoc ſecundo li‑
bro, iuxta ordinem aſſignatũ in cap.
5.primi tractatus primi lib. agẽdum
eſt de ueritate ſimpliciter ſumpta, &
totam mentem. Ariſtotelis comple‑
ctemur in unico tract. quem diſtin‑
guemus in tria capita.

Primo, quod conſideratio ueritatis eſt nobis facilis & difficilis.

Secundo, ꝙ Metaphyſica proprie & maxime habet cõſiderare ueritatem abſolutæ.

Tertio quis ſit conueniens modus conſiderandi, & inueſtigandi ueritatem.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. declarandum eſt, qũo & qualr conſideratio eſt nobis pro hac uita facilis, & difficilis, pro cuius reſolutione agemus tria.

Primo proponemus aliquas diſtinctiones.

Secundo, aliquas concluſiones cum probationibus ſuis.

Tertio declarabimus, quomodo homines incumbentes ſtudijs ſcientiarum iuuant ſeinuicem, & minuunt difficultatem inueſtigandæ ueritatis.

Quantum ad primũ, aduerte; ꝙ inquiſitio ueritatis poteſt eſſe circa terminos uniuerſaliſſimos, & primas propoſitiones, quas dicimus principia prima, & naturalia: & põt eſſe circa terminos proprios, & propria principia, ut circa propria gña, & differentias, & proprietates, & diffinitiones uniuſcuiuſq; naturæ. Præterea, rerum cognoſcibilium quædam ſunt ſenſibiles materiales, quædam nõ ſubiectæ ſenſui immateriales, quales ſunt anima intellectiua, intelligentiæ, & Deus. Præterea, cum ueritas dicat reſpectum rei & intellectus, qui reſpectus dicitur adæquatio, ſiue cõformitas, ut declarauimus in tract. de Tranſcenden. facilitas & difficultas cognoſcendæ ueritatis põt prouenire ex parte rei, & ex parte intellectus. Ex parte quidem rei, qm̃ eſt modicæ entitatis, ut materia prima, relationes, entia ſucceſſiua, nam quia unumquodq; intantum eſt intelligibile, in quantum eſt ens, & intantum ens, inquantum eſt actu. Cum huiuſmodi magis ſint potentialia, quàm actu: ideo ex eorum natura parum, & cum difficultate ſunt intelligibilia. Ex parte autem noſtri intellectus, qm̃ eſt intellectus potentialis & materialis, ex 3. de anima. tex. 5. unde reſpe-

ctu entiũ,quæ maxime ſunt actu,ut intelligẽtiæ, & Deus, cum ſint ſiue omni materia,difficultas cognoſcendi eſt ex parte intellectus noſtri,ſicut difficultas intuendi ſolem,eſt ex debilitate uiſus noſtri.

Quantum ad ſecundum, propono aliquas concluſio- nes,quarum prima ſit hæc.

Prima concluſio,Via inducens nos ad ueritatẽ,non eſt nobis impoſſibilis,hanc ſic probat Cõmen.in.2. metaph. cõm.primo.Cum habeamus naturale deſiderium ad ſciẽ dum ueritatem,ſi apprehenſio eius eſſet nobis impoſſibi- lis,tunc deſiderium eſſe otioſum.Conceſſum eſt autem ab omnibus,ꝙ nulla res eſt otioſa in fundamento naturæ & creaturæ, ergo &c.Propterea dicit Comment. credimus neceſſaria nos ſcire ueritatem in multis rebus.

Secunda concluſio,Apprehenſio ueritatis eſt nobis fa- cilis & difficilis.Et quidem,ꝙ ſit facilis oſtenditur triplici ter,primo,quia nullus eſt adeo rudis,qui ſit omnino exps ueritatis,modo poſſit uti ratione. unde nullus antiquorũ inuentus eſt,qui incumbens huic inquiſitioni non enũcia uerit aliqd de ueritate,ex ipſa ueritate cõpulſus, licet bal- butiendo & truncate enunciauerit.Secundo, quia ut inqt Comment.& Ariſt.licet quilibet particularis homo parũ de ueritate inuenerit,tamẽ ex omnibus inuentis facta eſt magna aggregatio,ita ꝙ in breui tpe philoſophia maxi- mum augmentũ ſuſcepit unde inuẽtio totius,aut magnæ quantitatis de ueritate cũ breui tpe,ut inquit Cõmen.indi cat eius facilitatẽ.Tertio,quia prima principia cõplexa, ꝑ q̃ tanquã ꝑ ianuã patentẽ datur ingreſſus ad ueritatẽ re- rũ ꝑſcrutãdã,ſunt nobis naturalr cognita, ita ꝙ in eis nõ cõtingit errare,ſicut nullus errat in foribus domus, quo- niã oibus ſunt manifeſtæ.cõtingit aũt error,& difficultas in deducẽdis cõcluſionib'à principijs ꝑ ſe notis.Igitur ap prehẽſio ueritatis ſaltẽ quo ad principia ꝓma eſt nobis fa cilis,unde inquit Cõmen.in 3.lib.cõm.primo et eſt facilis ſecundũ hũc modũ,ꝙ in quolibet genere entium ſunt ali qua in reſpectu eorum,quaſi ianua domus in reſpectu do

mus in hoc,ꝙ nõ latẽt aliquẽ, & iſta ſunt prima cognita, naturaliter habita à nobis in quolibet genere entium &c.

Quod aũt ſit difficilis oſtendit Ariſt. ex eo ꝙ ut inquit Cõment.nullus ſingularis homo comprehẽdit totam ueritatem de rebus,nec magnam partem,licet ut diximus ex inuentis à multis magnum augmẽtum ſuſceperit, & ꝓpꝛea,ut inquit D.Alber.in 2.lib. cap. 1. dixit Ariſt.in ꝓœm. ꝙ hæc ſapientia uerſatur circa difficilia cognita, & ꝙ eſt potius diuina poſſeſſio,q̃ humana,& ꝙ tñ homo aliqualr̃ apprehendit eam,qm̃ nãle deſiderium habet ad illam, qd' non põt eſſe otioſum. Veruntamen aduerte dictum Ptolemæi adductum à D.Alber.in eodem cap.cum inquit, ſi aliqua ſcientia ſ̃m aliquid exaltata eſt ſupra noſſe noſtrũ, & ſ̃m aliquid eſt apprehenſibilis, omnino ſtultus eſt qui negligit eam ꝓp deſperationẽ illius partis, ſ̃m quam exaltatur ſupra nr̃m noſſe. ſic.n.& omnia ſcibilia poſſent negligi,qm̃ in humanis inuẽtionibus nihil eſt ex omni parte perfectum, ſic igitur in apprehenſione ueritatis uĩs illius,quæ ꝑ foribus ſunt,in primis innitentes nitemur paulatim ad ea quæ magis diſtant à cognitione humana.

Tertia concluſio, Difficultas apprehendendæ ueritatis rerum materialium,& ſenſibilium eſt ex parte earum, difficultas autem circa res immateriales, & abſtractas eſt ex parte intellectus noſtri,ſicut difficultas uidendi ſolem in ſphæra ſua,eſt ex parte noctuæ.

Pro euidentia huius concluſionis antequam ꝓbetur, aduerte,ꝙ triplex eſt intell's,& triplex intelligibile,conforme triplici lumini ſolari. Primus quidem intell's eſt diuinus,qui eſt puriſſima lux intellectualis,qui præhabens omnia in ſeipſo, limpidiſſime omnia intelligit, & eſt ſicut lux ſolis in rota ſua,quæ eſt uniuerſalis cauſa omnium luminum extra ipſum.Secũdus eſt intellectus intelligentię, qui participatione luminis primæ cauſæ radiantis ſuper ipſum intelligit omnia,& qm̃ hi duo intellectus ſemꝑ incipiunt à lumine,nunquam admiſcentur tenebris, nec erroribus,nec falſitati. Tertius eſt intellectus animæ noſtræ,

quæ qm̃ continet in ſe gradum ſenſitiuum, & gradus inferiores ſenſitiuo, ideo habet intellectum admixtum imaginationi & ſenſui, cuius intellectio incipit à debili lumine admixto tenebris, ſicut eſt lumen auroræ, & ꝑ ſeparationẽ à ꝯdõnibus m̃alibus paulatim eleuatur, & per aſſiduum ſtudium, tandem deuenit in intelligibile ſincerum, & eſt in ſui inceptione, ſicut oculus noctuæ. In progreſſu tñ ſpeculationum ſuarũ differt ab oculo noctuæ, in hoc ꝙ noctua nunquam adeo confortatur, ꝙ deueniat ad intuitũ ſinceri luminis. Intells aũt nr̃ ex aſſiduo ſtudio adeo in lumine ſuo ꝯfortatur, ꝙ ab intellectione obſcura ad claram & ſinceram deuenit, & coadunito lumine ſuo aſcendit per gradus uſq; ad intellectionem primæ cauſæ, & in hoc eſt ſumma felicitas, cuius meminit Ariſ. in 10. Ethic. & ibi eſt finis deſiderij, quo homo naturaliter ſcire deſiderat.

Primum autem intelligibile eſt primum principium nihil habens potentialitatis obumbrantis, & minuentis intelligibilitatem: ſed eſt merus actus incircunſcriptus illimitatus in ſe continens plenitudinem entis, & aſſimilatur luci ſolari in ſole complantata nullis umbris admixta, ſed ut mera lux in ſe continet lucis plenitudinem.

Secundum intelligibile eſt ſubſtantia intelligentiæ, nulli materiæ, nec quantitati, nec mutationi phyſicæ admixta, ſed immaterialis, ęterna, ſm̃ ſe totam intellectualis exiſtens, & aſſimilatur lumini ſolari egredienti à ſole immediatæ in recepto & ſereniſſimo aere ab omni extraneo & nebuloſo uapore deputato.

Tertium intelligibile eſt res corporea m̃alis ſenſui & mutationi ſubiecta, plures in ſe continens gradus, ut ſubſtantiam, accñtia ſenſibilia, inter quæ quædam ſunt ꝑmanentia, ut quantitas, qualitas, relatio: quædam ſucceſſiua, ut motus, tempus, actio, paſſio &c. & aſſimilatur lumini ſolari admixto tenebris, ut in aurora, & in aere caligine conſperſo. His præpoſitis annecto duas concluſiones.

Prima concluſio, Difficultas apprehendendi quidditati uæ, primũ & ſecundum intelligibile non eſt ex parte rei,

ſed ex

ſed ex parte intellectus animæ noſtræ. Prima pars ſic ꝓ batur ad mẽtem Cõment.in 2.lib.cõm.1.Cũ ſint entia abſtracta ſunt in ſe actu naturaliter intellecta.i.cum ſint ſine materia,ſunt ex ſui nã intelligibilia actu. ergo quantũ ſit ex ſe ſunt ſummę intelligibilia,ſicut lumen in ſole,et lumen receptum in puriſſimo aere eſt perfectiſſime uiſibile. Secunda pars ſic probatur ſm mentem b.Tho. exponentis,ſi difficultas non eſſet ex parte intellectus noſtri. ergo maxime cognoſceremus hmõi entia abſtracta,cum habeamus naturale deſiderium cognoſcendi ea ex ſui nobilitate,uidemus aũt ꝙ diminutiſſimę ea cognoſcimus.ſ.obumbratę & per effectus inadæquatos.ergo &c.Propterea bene Ariſt.comparauit intellectum noſtrum in hmõi cognitione oculo noctuæ, qui habens ſpiritum uiſum obſcurũ & pupillam humori non coadunitam,non poteſt uidere clarum lumen,ſed tenebris admixtum.Vtrum autem hęc difficultas tanta ſit,ꝙ inducat impoſſibilitatem, duæ ſunt opin.ſ.Comment.& b.Tho. Comm.tenet partem negatiuam.Inquit enim in 2.Meta. cõment.1. ſed hoc non demonſtrat res abſtractas intelligere eſſe impoſſibile, ſicut inſpicere ſolẽ eſt impoſſibile ueſpertilionis &c.b.Tho. exponens tenet partem affirmatiuam,propter improportionem,quam habet intellectus cõiunctus ad res abſtractas, cuius ſentẽtiam defendimus in.q.noſtris metaphyſica. & ſoluimus rõnem Cõmen.ſimilitudo autem adducta inter noctuam, & intellectum tenet propter improportionem uirtutis,ſicut enim uirtus uiſiua noctuæ, ex ſui debilitate eſt improportionata lumini claro intuẽdo, ſic intellectus noſter cõiunctus:quia eſt in ultimo gradu intellectualiũ, et quia non intelligit,ut coniunctus ſiue phantaſmate,eſt improportionatus cognitioni quidditatiuæ rei abſtractę, non autem tenet ſimilitudo, pro quanto potentia uiſiua noctuæ eſt organica,imo ut ſic eſt diſſimilitudo.

Secunda concluſio,Difficultas apprehendendi res materiales,& corruptibiles,eſt ex parte rerum: & non ex parte intellectus noſtri.Hæc probatio duplici ratione. primo

ſm̃ Cõment. quia non ſunt intelligibilia actu ex ſe, cũ ſint coniuncta materiæ, quæ ut ſic repugnat intelligibilitati, & neceſſe eſt ut intellẽs noſter faciat ea intelligibilia, ꝑ abſtractionem à phantaſmatibus, & conditionibus indiuiduantibus uirtute intellẽs agentis, ut declaratum eſt in 3. de anima. ergo &c. Secundo, quia ut inquit b. Tho. exponens, cum unumquodq; ſit intelligibile inquantũ eſt ens actu, ut manifeſtabitur in lib. 9. meta. tex. 20. q̃cunq; hñt eſſe deficiens, & imperfectum, parum ſunt ex ſe intelligibilia. hmõi autem ſunt entia materialia, qm̃ ex materia habent eſſe diminutum & potentiale, & ideo ex parte materiæ ſunt non intelligibilia, & omnem intelligibilitatem trahunt à forma, ſicut & eſſe actu. unde Ariſt. in 1. phyſic. tex. 69. dixit materiam primam non eſſe cognoſcibilem, niſi per analogiam ad formam. Tu tamẽ aduerte, ꝙ ſicut entia materialia ſunt in triplici gradu, ſic tripliciter uariatur difficultas apprehendendi ea.

Primus gradus eſt eorum: quæ etſi non habeant eſſe niſi in materia ſenſibili, tñ ſm̃ diffinitionem abſtrahunt ab hmõi materia, ut mathematicalia, de quibus dicemus in 7. & 8. lib. meta. & hæc minus difficilia ſunt ad intelligẽdum: & certiori modo apprehenduntur, eo ꝙ abſtrahũt ut ſic, ab omni motu & uariatione.

Secundus gradus eſt entiũ naturalium, quæ habent eſſe in materia, & nõ diffiniuntur niſi per materiam ſenſibilẽ, ut patet in 2. phyſ. tex. 19. quorum eſſe non eſt ſucceſſiuum, ſed dicuntur entia permanẽtia, ut lapis, lignum &c. Et hæc minus intelligibilia ſunt ex ſui natura quam entia mathematica, eo ꝙ nec ſecundum eſſe, nec ſecũdum rationem abſtrahunt à materia, quæ ut materia, obſtat intelligibilitati, & niſi conciperentur ſine materia indiuiduali, nullo modo intelligeretur, quoniam ſenſus eſt ſingularium, intellectus autem eſt uniuerſalium.

Tertius gradus eſt entium naturalium, quorum eſſe eſt tantum in fieri, ut ſucceſſiua: & quorum eſſe eſt tantũ habitudo ad alterum, ut relationes, & hæc ſunt minime intel

ligibilia, propter deficientem, & minimam eorum entitatem, quæ magis propinquant non enti, q̃ enti. Hæc de ſecundo principali dicta ſint.

Quantum ad tertium aduerte, ut inquit Cōment. in 2. metaph. cōm. 2. nullus ſingularis poteſt per ſeipſum ſolū inuenire artes operatiuas .i. mechanicas, aut conſideratiuas .i. ſpeculatiuas, pro maiori parte .i. quaſi perfectas, niſi per iuuamentum prioris ad ſequentem .i. niſi priores, qui inſudarunt in tali ſtudio auxilium dediſſent poſteriorib⁹, prout .ſ. priores aliquid inuenerunt, & ſequentes addiderunt, & ſic ex multis, licet paruis inuentis, artes & ſcientiæ ad magnum augumentum deuenerunt. priores igitur ad inuenerunt poſteriores, quapropter prioribus gratiæ agēdæ, unde Timotheus muſicus obligatur Phyrno: & nos obligamur Timotheo, cognouit .n. Timotheus ex ſtudio Phyrni multas conſonantias, quas non cognouiſſet: & illis addidit, & moderni per Timotheum, per Pythagoram, p̄ Boethium maxime profecerūt in muſicis. & etiam addiderunt: & non ſolum agendæ ſunt gratiæ primis inuentoribus liberalium artiū, ſed & his qui deſudarunt antiquitus in inueſtigandis rerū cauſis & naturis, qm̄ aut eorum opinionibus, ut ueris cōmunicamus, & ſic parauerūt nobis uiam in uenatione ueritatis, aut eorum opiniones reputamus erroneas, ſicut pro maiori parte uidimus in 1. lib. de inueſtigatione primarum & uniuerſalium cauſarum entis, & ſic etiam obligamur eis, qm̄ dederunt nobis occaſionem exercendi intellectum noſtrum, ut fugientes eorum errores perueniamus ad inquiſitam ueritatem, igitur ut inquit b. Tho. exponens tam bene dicentes, q̃ male, adiuuant nos in ſcrutatione ueritatis, licet diuerſimodæ, qm̄ bene dicentes adiuuant nos directæ, qm̄ aliquid ueri enūciarunt, cui & nos addidimus, ſed male dicentes adiuuant nos indirectæ, p̄ quāto licet ueritatem nō enūcient, tn̄ excitant, & exercēt nos in hmōi uenatione. q̃re utriſq; gratiæ agendæ, & omnes digni laude fuerunt. Egerunt enim quantum in eis fuit, ut rerum ueritatem enuncia-

rent,& eam nobis manifeſtarent. Patet igitur quõ homines ſe mutuo iuuant in apprehendenda rerum ueritate,ex quo iuuamento multum minorata eſt difficultas apprehẽdendæ ueritatis,cuius ſignum eſt manifeſtum augmentũ in qualibet arte & ſcientia.Hęc de primo capite dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo cap. declarandum eſt metaphyſicam eſſe maxime conſideratiuam ueritatis uniuerſaliter & abſolutæ,pro cuius reſolutione tria agenda ſunt.

Primo ꝙ meta. recte uocatur ſcĩa ꝯſideratiua ueritatis.

Secundo, ꝙ licet oĩs ſcientia ſpeculatiua poſſit dici ſcĩa ueritatis, tñ id ꝓprie & maxime conuenit metaphyſicæ.

Tertio,quoniam ꝓbatio philoſophi innititur huic fundamento, ꝙ in omni genere cauſarum datur primũ, ideo defenſandum eſt hoc contra ponentes proceſſum in infinitum in cauſis, & probandum ꝙ in quadruplici genere cauſarum eſt ſtatus.

Quantum ad primũ intendit Ariſt.hanc ꝯcl'onem,metaphyſica eſt ſcientia ueritatis.i.eius finis: & ultima intentio eſt ſcire ueritatem,de his circa quæ uerſatur. Hanc ſic probat, ſcientia ſpeculatiua eſt ſciẽtia ueritatis nam diſtinguitur à practica in hoc,ꝙ finis practicæ eſt opus,& ſi cõſiderat ueritatem non ſiſtit in ea, ſed ordinat eam ad op⁹. nam ut inquit Cõmẽt.cõm.3.practici nõ ꝯſiderant de cauſis,& diffõnibus rerum ut ſciant,ſed ut agant.finis aũt ſpeculatiuæ eſt cognitio ueritatis, eſt.n.grã ipſius ſcire,quo adepto quieſcit. ſed ut manifeſtatum eſt in proęm.1.libri metaph.eſt ſpeculatiua. ergo merito uocatur ſcientia ueritatis,uerum quia hoc eſt cõe omni ſpeculatiuæ, ut nãli & mathem. ideo ut appareat excellentia huius ſcientiæ ſup alias,ponitur alia cõcluſio.quæ immediatæ declarabitur.

Quantum igitur ad ſecundum ponitur hæc concluſio, metaphyſica p̃cipue, & maxime eſt ſcientia ueritatis, qui ſic probat Ariſt. ſcientia conſiderans principia, & cauſas uerisſimas,præcipue & maxime eſt ſcientia ueritatis, metaphyſica eſt hmõi.ergo &c. Maior probatur: ſcientia de

uero non hr̃ niſi per cauſam, qm̃ ex primo Poſter. ſcire eſt res per cauſam cognoſcere. quam cauſam neceſſe eſt eſſe ueram, qm̃ ex primo Poſter. neſcimus uerum niſi per ueꝝ, unde neceſſe eſt demonſtrationem eſſe ex ueris, ex primo Poſter. tunc ſic, ſcientia ueritatis, quæ conſiderat cauſam ueram eſt ſcientia ueritatis. ergo ſcientia conſiderans cauſas ueriſſimas, præcipue, & maxime eſt ſcientia ueritatis. Minor aũt ſic ꝓbatur, metaphyſica, ut dictum eſt in ꝓœ. conſiderat primas entium cauſas, & præcipue effectiuas. ergo conſiderat cauſas ueriſſimas. ꝯñtia probatur. Quod eſt cauſa alioꝝ in unoquoque genere uniuocæ: eſt maxime tale. uidemus. n. cauſam omnium calidorum, quæ eſt ignis: eſſe calidiſſimam. ſed primum in unoquoque gñe eſt cauſa ſequentium. ergo primum in unoquoque eſt maxime tale. ergo primæ cauſæ ueritatis & entitatis ſunt maximę ueræ, & maxime entia. cum igitur metaphyſica conſideret primas entium cauſas, quæ ſunt ueriſſimæ, erit p̃cipue, & maxime ſcientia ueritatis. Et tu aduerte, ꝙ Ariſtot. ex hac concluſione trahit duo corollaria. primum eſt, ꝙ principia motiua & effectiua corporum cœleſtium ſunt ueriſſima, qm̃ cum ſint indefectibilia ſunt ſemper uera, & non quandoque ſic, & quandoque non. Item cũ ſint principia corpoꝝ cœleſtiũ, & non econuerſo, et cauſa dignior, ac uerior ſit ſuo effectu, ſequitur ꝙ ſint ueriſſima. Hmõi aũt principia ſunt intelligentiæ motrices, & ſupremum principium eſt prima cauſa, quæ ſimpliciter eſt cauſa, ut corpora cœleſtia ſint, & moueantur, de qua inquit Cõm. in cõm. 4. quod eſt ens per ſe, & ueꝝ per ſe, & omnia alia ſunt entia, & uera per eſſe & ueritatem eius, & de hoc ſupremo principio intelligendum eſt uerbum Ariſt. cum dicit, quapropter ſemper exiſtentium principia eſſe ueriſſima, neceſſe eſt, nec obſtat quod utitur numero plurali, qm̃ in abſtractis loquens, tanquam de uno genere facile tranſit à plurali ad ſingulare, & econuerſo, ut patet in lib. 12. tex. 29. & 30. Secundum eſt, ꝙ ſicut ſe habet res ad eſſe, ita ad ueritatem. nam eſſe rei eſt fundamentum

ueritatis,ut dicetur in lib.6.quale igitur eſt eſſe,talis eſt ueritas, ſi eſſe eſt primum,erit prima ueritas, ſi eſſe eſt cauſa omnis eſſe,ſua ueritas erit cauſa omnis ueritatis, unde ut inquit Cōment.cōm.4.quanto magis fuerit perfectum in eſſe,tanto magis erit perfectum in eſſendo uerum.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ cum fundamentum concluſionis præcedentis ſtet in hoc, ꝙ metaphyſica conſiderat cauſas primas.aliquis poſſet negare hoc fundamẽtum,dicens eſſe proceſſum in infinitum in cauſis,& ſic nō dari cauſas primas, ex ꝯñti fundamentum non ualet, & ideo Ariſtot.intendit firmare dictum fundamentum probans in nullo gñe cauſarum dari proceſſum in infinitum, & primo in gñe cauſæ efficientis.Secundo in genere cauſę materialis.Tertio in genere cauſæ finalis.Quarto in genere cauſæ formalis.Quòd igitur nō ſit procedere in infinitum in cauſis efficientibus,Ariſt.ſic probat, ſi eſt proceſſus in infinitum, non datur prima nec ultima,termini.n. repugnant infinito. ſi non datur prima, nec ultima. oēs erunt mediæ, ſi oēs erunt mediæ,aufertur omnis cauſalitas,qm̄ mediæ non ſunt cauſæ niſi ultimi. ergo non ſunt ulr cauſæ. ergo neceſſe eſt dari cauſam primam tanquam uniuerſalem,à qua mediæ recipiunt uirtutem cauſatiuam & ultima recipit à medijs,ſed ſi eſt proceſſus in infinitum non datur prima: ex ꝯñti cauſæ mediæ nullam hñt uirtutem cauſandi,nec ultima.ergo aufertur omnis cauſalitas, quod eſt manifeſte falſum. tenendum eſt ergo, ꝙ datur cauſa prima efficiens,à qua media recipit uirtutem,& ultima recipit à media,& ſic optime ſeruatur cauſalitas. non ergo eſt proceſſus in infinitum in genere cauſæ efficientis in cauſis per ſe ordinatis, de quibus nunc intendimus. Hæc fuit demonſtratio Ariſtot.de ſtatu in cauſis efficientibus,& licet in 7. phyſ.in 3.tex. & in 8.in tex.34.uideatur idem demonſtraſſe,ut manifeſtaret: ꝙ neceſſe eſt dari primum motorem immotum, tñ hic non inutiliter replicat,qm̄ ut inquit Cōment.in cōm.8.conſideratio uniuerſalibus in omnibus cauſis in eo ꝙ ſunt cauſæ. eſt hu-

ius ſcientiæ,et quamuis Ariſt.utatur hic demonſtrationi-
bus ſcientiæ naturalis, tñ inducit eas uniuerſalius (qm̃.ſ.
non applicat ſe ad motum phyſicum tm̃, ſed accipit cau-
ſam efficientem quacunque efficientia, & factione etiam
ſine motu) & quanto erit demonſtratio uniuerſalior tan
to magis erit propria huic ſcientiæ &c. Hæc igitur dicta
ſint de ſtatu cauſarum efficientium. & tu ſcias, ꝙ Auic. in
lib. 8. ſuæ meta. cap. primo. neſciuit aliam rationem inue-
nire ad hoc propoſitum, niſi quam formauit Ariſtot. imo
utitur pene eiſdem propoſitionibus, inquit enim, mediũ
quod eſt cauſa proxima cauſati, eſt cauſa unius rei tm̃.ſ.
ultimæ, cauſatum uero ultimum nullius eſt cauſa. ergo
neceſſe eſt dare cauſam non cauſatam, à qua pendet colle-
ctio cauſarum mediarum & ultimæ, aliter totum infini-
tum eſſet medium, quod eſt abſurdum.

Quantum ad cauſas materiales aduerte, ut dicit Com-
ment. in cõm. 7. probans ſtatum in efficientibus, probat
ſtatum in aſcendendo, ita ꝙ datur primum, non aũt pro-
bat in deſcẽdẽdo, qm̃ uidetur notum dari ultimum cau-
ſans, & ſuum proximum effectum, puta ꝙ homo imme-
diate gñat hominem, & ignis immediate cõburrit lignũ
probans aũt ſtatum in materialibus, probat deſcendendo
qm̃ uidetur conceſſum etiam ab antiquis, ut uiſum eſt in
primo lib. dari unum primum, ſiue ſit ignis, ſiue aqua, ſi-
ue aliud ex quo ut uniuerſali materia fiunt alia, non aũt
ita conceſſum eſt in deſcendendo. Dicet. n. aliquis, ꝙ ex
igne, ut primo fundamento fit aer, ex aere aqua, & ſic in
infinitum. Intendens igitur demonſtrare ſtatum in mate
rialibus, & ſupponens ſtatum ſurſum, probat ſtatum deor
ſum, & intendit tria. Primo ponit diſtinct. Secundo, ꝙ
utroque modo eſt ſtatus. Tertio declarat, quomodo ex
duobus modis aſſignatis fiat res ex materia prima.

Diſtinctio eſt hæc. Cum dr̃ hoc fieri ex alio, dupliciter
poteſt intelligi. Primo ex alio. i. poſt aliud, ut ex mane fit
meridies. i. poſt mane, & id eſt improprium, & quoniam
ut ſic ly ex, dicit tm̃ ordinem, & non conuerſionem in

alterum. Secundo ex alio, ut qn̄ unum ſubiectum muta-
tur ex uno in aliud, ut ex calido in frigidum, & id eſt pro
prium. & relinquentes primū ſenſum, ut improprium, ite
rum diſtinguimus ſecundum ſic, aliquid fit ex alio, ut ex
puero uir ex gn̄atione genitum: ex calefactione calefa-
ctū. Et aliquid fit ex alio, ut ex igne aer: ex ligno ignis etc.
Et iſti duo modi dupliciter differunt, qm̄ in primo alter
eſt, ut medium & uia: alterum ut terminus, nam pueritia
eſt uia ad uirum, & gn̄atio eſt uia ac medium ad genitū,
hæc.n.eſt uera, genitum gn̄atione generatur. In ſecundo
aūt, alterum eſt terminus à quo, alterum eſt terminus ad
quem, ut ex aere fit aqua corrupto aere. Differunt ſecun-
do, qm̄ in primo modo non fit reflexio, licet.n.ex puero
fiat uir: non tn̄ econuerſo. in ſecundo autem fit reflexio,
nam ſicut ex aere fit aqua, ita ex aqua fit aer, ut declaratū
eſt in ſecundo de gn̄atione. & ratio quidem huius diffe-
rentiæ eſt, qm̄ in primo modo ſeruatur ordo eſſentialis
prioris & poſterioris: nam eſſentialiter uia præcedit ter-
minum, et non econuerſo, ideo non fit reflexio. Hmōi aūt
ordo non ſeruatur in ſecundo modo, qm̄ idem ſubiectum
poteſt uiciſſim & reflexiuæ actione agentis eſſe ſub utro-
que termino, nam ſicut actione calidi aqua ex frigida fit
calida, ita actione frigidi poteſt fieri ex calida iterum fri-
gida, quoniam inter calidum & frigidum non eſt eſſen-
tialis ordo prioris & poſterioris.

Poſita hac diſtinctione, probat Ariſt. ꝙ in utroque mo
do eſt ſtatus, & quidem in primo modo ſic. qn̄ dicimus,
ꝙ ex puero fit uir, uel ex gn̄atione fit genitum, ly puero,
& ly gn̄atione eſt ut medium & uia: Medium & uia eſt
inter duo extrema, quæ ſecūdum Cōment. in cōm. 7. ſunt
potentia & actus, ſiue non eſſe & eſſe. Quod.n.gn̄atur tē
dit à non eſſe ad eſſe. ſed inter duo extrema non ſtat infini
tas, qm̄ duo extrema terminant. ergo &c. In ſecundo aūt
modo ſic. In ſecundo modo eſt reflexio ab uno ad alterū,
ut ex aere fit aqua, ex igne aer, ex aqua terra ex terra aqua,
ex aqua aer: ex aere ignis. Idem etiam ſeruatur. in com-

poſitis, nam ex elementis fit compoſitum ex compoſito fiunt elementa per reſolutionem. ſed reflexio & reciprocatio non ſtat inter infinita, eſt enim reflexio. reuerſio ab ultimo ad primum: primum autem & ultimum repugnant infinito. ergo &c.

Viſo ꝙ in utroque modo eſt ſtatus, declarandũ eſt ſecũdum quem iſtoꝝ modoꝝ fit aliquid ex materia prima, & intendit, ꝙ nihil fit ex ea. ſecundo modo, qm̃ in ſecundo modo terminus à quo corrumpitur, ut cum ex aqua generatur terra, ſed materia prima eſt ſempiterna, & ingenita, ex primo phyſ. tex. 81. ergo &c. Fit aũt res ex ea, ſicut ex primo modo, in hoc ſenſu, ꝙ ſicut in primo modo, id ex quo aliquid fit eſt in potentia, et imperfectum, ſic materia prima, eſt quid potentiale & imperfectum. Eſt. n. media inter purum non eſſe, & eſſe actu. ergo &c. Patet igitur ꝙ in cauſis materialibus non eſt proceſſus in infinitum.

Quantum ad cauſam finalem, ꝙ ſit ſtatus in ea ſic intẽdit probare, cum finis ſit illud gratia cuius aliquid fit, ad ipſum ordinantur oĩa alia, & ipſum nõ ordinatur ad alia ut finis, ex ꝯñti habet rationem ultimi ut finis, tunc arguitur ſic. Qñ agimus, uel eſt dabile aliquod ultimum ad qđ ordinantur omnia præcedentia, ut in medicatione eſt dabilis ſanitas. ad quam ordinantur diæta, qui es ſyrupus, pharmacum &c. Vel non eſt dabile aliquod ultimum intentum. Si primo modo ergo eſt ſtatus in cauſa finali, ſi ſecundo modo, tria inconuenientia ſequuntur. Primo auffertur natura boni, qm̃ ut inquit Cõment. in cõm. 8. nihil dr̃ eſſe bonum niſi per cauſam finalem, quæ habet rationem poſtremi. Secundo quia nullus conabitur aliquid operari, operans. n. operatur proponens ſibi terminum, ad quem ſperat peruenire. Si aũt aduerteret ſe non peruenturum ad terminum, non operaretur. Tertio auferetur operatio intellectus practici. Agens. n. per intellectũ intendit finẽ, ad quem media ordinat, quo adepto quieſcit, alr̃ ut inquit Cõm. cõm. 9. ſua actio eſſet ocioſa. Ne igr̃ datur hæc incõuenientia neceſſe eſt ponere ſtatũ in cauſis finalibus

Quantum ad cauſas formales,aduerte ꝙ intendit hãc cõſequentiam.Eſt ſtatus in quodquid eſt.i.in diffinitionibus ſiue in p̄dicatis diffinitiuis,ergo eſt ſtatus in formis, conſequentiã quidem reputat manifeſtam,quoniam cum ſola ſpecies ſit quæ proprie diffinitur & unumquodq; cõſtituatur in ſpecie per formam à qua ſumitur rei differẽtia eadem ratio eſt procedere uel non ꝓcedere in infinitũ in formis,& in rõnibus diffinitiuis, unde inquit Cõment.in cõm.6. Si apparuerit ꝙ natura diffinitionum eſt finita.i. ꝙ in partibus diffinitiuis eſt ſtat⁹ neceſſe erit, ut ſit de formis.Añs autem probat Ariſt.multipliciter,primo ſic,uidemus ꝙ in partibus diffinitiuis, quæ eſt prior eſt magis.i. cõmunior & uniuerſalior:poſterior autem minus cõmunis.Nam in diffinitione hominis in plus eſt eſſe animal,q̃ rationale,quia non in quocunq; eſt animal eſt rõnale,tũc ſic,ſi eſt proceſſus in infinitum in partibus diffinitiuis nõ datur pars prior,ergo nec poſterior,nõ eſt.n.poſterior ut inquit Cõmen.in cõm.9.niſi prioris.Si non eſt pars prior nec poſterior,ergo omnes partes erũt æque uniuerſalis,ergo non declarabunt ſufficienter naturam diffiniti,ergo remouetur omnis uera diffinitio,nã uera diffinitio perfecte manifeſtat,& diſtinguit diffinitũ à quolibet alio. Secũdo ſic.Iſta poſitio deſtruit ipſum ſcire,nam neſcimus naturã, rei donec perueniamus ad p̄dicata idiuidua formaliter, q̃ ſunt prædicata ſpecifica:nõ.n.ſpecies nec prædicata cõuertibilia eiuſdem ſunt diuiſibilia in plures gradus formaliter ad differentiam prædicati generici.Sed ſi ꝓcedimus in infinitum deſcendendo in prædicatis diffinitiuis,nunquã deueniẽmus ad hæc prædicata indiuidua, q̃m cum ſint indiuidua ſunt poſtrema:poſtremum autem repugnat infinito. ergo &c. Tertio non ſolum deſtruitur ſcire,ſed uniuerſaliter omne cognoſcere intellectiuũ,quoniam infinitum non cõtingit intelligere,nec eſt inſtantia de linea, cuius diuiſiones tendũt in infinitum, q̃m partes lineæ non ſunt actu,ſed potẽtia infinitæ:partes autẽ diffinitionis cũ omnes ſint actu dum integrãt diffinitionem,ſi nõ eſt ſta-

tus in eis, ſunt actu infinitæ, ex ꝯñti non intelligibiles.
Quarto in omni motu neceſſe eſt intelligere materiam & formam: eſt.n.compoſitum, ut declaratum eſt in 6.phy. ſed ex parte materiæ habet infinitatem, eſt.n.ſecundum ſe interminata, & in pura potentia: ergo ex parte formæ habebit finitatem, forma.n.terminat materiam, impoſſibile eſt aũt infinitum terminare, ergo neceſſe eſt eſſe terminũ in formis, alr̃ infinitum terminaret infinitũ, quod eſt impoſſibile, nam infinitum adæquat infinitum & nõ reſtringit, ꝑpea inquit Cõment. in cõm. 11. Quod determinat infinitum, nõ eſt infinitũ, cũ illud qđ æquabitur infinito debeat eſſe infinitũ: patet igr̃ ꝙ eſt ſtatus ĩ cauſis formalib⁹.
Et tu aduerte, ꝙ Auic. in lib. 8. ſuæ metaph. cap. 3. concordans cum Ariſt. probat idem hac rõne. In partibus diffinitionis datur cõmunitas, & proprietas. i. quædã eſt cõmunis diffinito & alijs ut animal reſpectu hoīs: quædam cõuenit ſoli diffinito, ut dr̃ia propria, ſed ubi eſt cõmunitas, & proprietas eſt naturalis ordo: ſe hñt.n. ut magis cõmune, & minus commune: magis aũt & minus dñr reſpectu alicuius maximi, ut declarabitur in decimo libro metaphyſicæ. Ordo autem repugnat infinitati. ergo &c.
Sed q̃a poſſet aliquis dicere licet ſit ſtatus in cauſis, quo ad gña, non quo ad ſpecies, nam pñt eſſe efficientes diſtincti ſpecie infiniti, idem dicetur de materijs, de formis, de finibus. ideo Ariſt. id improbat tali rõne. Si ſunt infinitæ ſecundum ſpeciem omnino remouetur ipſum cognoſcere, arbitramur.n.ſcire cũ cauſas rei cognoſcimus, infinitum aũt non eſt ꝑtranſire. i. ut inquit Cõmen. in cõm. 13. intellectus q̃ eſt finitus, non põt determinare infinitũ, ita ꝙ cõprehendat ip̃m in actu nõ in potentia, & diximus in actu ad dr̃iam uniuerſalis quod comprehendit res infinitas in potentia, non aũt in actu. Hæc de ſecundo cap. dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio cap. declarandum eſt, quis ſit modus conueniens conſiderandi ueritatem, & agemus tria.
Primo declarabimus impedimenta, quibus q̃ plures

impediuntur à uera comprehenſione ueritatis.

Secūdo aducemus remedia contra hmōi impedimēta, ex quibus conſtabit ꝯueniens modus ꝯſiderandi ueritatē.

Tertio, quis ſit modus conueniens huic ſcientiæ.

Quantum ad primum, aduerte duo impedimenta, unū habens modum naturæ, alterum ex parte naturæ. Impedimentum habens modum naturæ dicitur eſſe conſuetudo q̄ uidetur habere uim naturæ, unde dicitur eſſe altera natura, & quia habet uim naturæ mouet nos ad aſſentiendū multis, etiam quæ ſint falſa & cōtra rationem. Inde eſt ꝙ patiens febrem hecticā.i. quaſi conſuetudinalem, non percipit, nec iudicat calorem ſuum eſſe extraneatum, & præter naturalē, licet maior ſit, q̄ febricitātis tertiana. Hęc igr̄ conſuetudo dicitur eſſe impedimentum percipiendæ ueritatis, quoniam ut conſueuimus audire, ſic reputamus dignum dici, & eſſe uerum, quæ autem non conſueuimus audire, uidentur nobis minus nota, minus uera, & ueluti extranea, & diſſona, non acceptamus etiam ꝙ uera ſint. Cuius ſignū habemus in legibus, in quibus his qui nutriti ſunt in eis, fabuloſa & puerilia pręualent ueræ cognitioni. Nam ex conſuetudine uiuendi & operandi, nutritis in lege facta ſunt huiuſmodi puerilia & uana quaſi naturalia, unū ſi audiant oppoſitum etiam ꝙ ſit uerū, non cognoſcitur, nec recipitur ab illis, ſic accidit multis ſtudioſis, q nutriti in aliqua ſecta adeo ipſi adhærent ex cōſuetudine, ꝙ licet in ea multa uana & falſa contineantur, tn̄ non percipiunt ea eſſe falſa, ſicut nutriti in uia Auerrois non poſſunt percipere hanc eſſe ueram. Anima intellectiua pluri ficatur ſecundū corpora & eſt incorruptibilis, licet ſit forma dans eſſe, & nutriti in uia Auicen. non poſſunt percipere hanc eſſe falſam. Animal perfectum, ut eſt homo poteſt produci ex putrefactione ſicut rana, & hoc impedimentum cōſuetudinis adeo efficax eſt, ꝙ ꝑ ipſum fouētur tot contrariæ opiniones dum unuſquiſq; defendere conatur, quæcunq; cōtenta in ſecta, cui longo tempore adhæſerit, unde concludi poteſt cōſuetudinem abſtuliſſe à nobis ſe

mitam aſſequandæ ueritatis.

Impedimentum ex parte naturæ, eſt uaria diſpoſitio, & complexio reperta in humana ſpeciei, licet. n. homo ſit intellectualis: non tamen eſt purus intellectus, ſed neceſſe eſt ipſum ꝑ hac uita, uti uiribus corporeis & potētijs ſenſitiuis dum exit in actum intelligēdi, quæ deſeruiunt, ut ꝑn cipali agenti ipſi intellectui, qui igitur ſunt eiuſdem diſpoſitionis, eundem modū ſeruare uolūt in omni genere ſciēdi & ſtudēdi, uerbi gratia, qui ſunt fortis imaginationis ita ꝙ imaginatio præualet ſupra intellectū dari ſunt ſcientijs mathematicis, & nulli ꝯcluſioni aſſentiunt in quacūq; alia ſcientia, niſi certiſſimę ſicut in mathematicis, & ad ſenſum demonſtretur, & iſti adeo imaginationi intendunt, q̄ nō poteſt eſſe niſi rei quantæ et corporeæ, quorū ut inquit Cōment. in cōm. 15. non poſſunt credere quin extra cœlū ſit uacuum, & locus, & tēpus, nec poſſunt apprehendere, quin etiam illic uiuētia ſint corporea & breuiter credunt, omne ens corpus, & in loco, ſimiliter qui habent intellectus ualde depreſſum ad ſenſum, nihil credunt, niſi quod teſtimonio alicuius poetæ cōprobantur, uel teſte alio auctore, uel adducto exemplo et ſimilitudine alicuius corporei, & id prouenit eis ex defectu iudicij, non. n. poſſunt iudicare: utrum ratio eis adducta concludat. Et ideo quęrūt alicuius auctoris teſtimonium: in quo firmēt ſententiam ſuam: tales ſunt: poetizantes: & incumbentes legum ſtudijs, quos Ciuiles dicimus. Qui autem habent intellm̄ uigoroſum, & rationem bene inquiſitiuam nihil recipiunt, niſi certitudine & demonſtratione firmatum in his q̄ demonſtrari: & cum certitudine haberi poſſunt: & ut inqt Cōment. in cōm. 15. hęc eſt natura ueri philoſophi, dignū enim eſt pħo aliquid non recipere niſi certa ratione firmatum: qui uero ſunt debiles in ratiocinatione: triſtantur ſi quid diligenti: & certo diſcurſu inquiratur: & contēti ſunt ſuperficiali inquiſitione. Et iſti: ut inquit Cōment. in cōm. 13. nunquam addiſcunt: aut propter ſegnitiem, aut quia eorum intellectus non poteſt comprehendere, & re-

tinere totũ diſcurſum factum, uſqꝫ ad ultimam reſolutio-
nem, aut quia credunt, ꝙ ſicut non decet liberalem com-
putare minima in conuiuio, uel vt inquit Cõmen. ſicut nõ
decet mercatorẽ proteruire in minimis dum negociatur,
emendo aut uendendo, ſic non decet ſtudioſum diſcutere
minima, uel vt inquit Cõment. diſputare uſq; ad minima.

Quantum ad ſecũdum, aduerte duo remedia correſpõ-
dentia duobus impedimentis: Primum correſpondet im-
pedimento accepto ex modo naturæ .i. conſuetudine. Et
eſt inquit Ariſt. ꝙ homo erudiatur ẽm quem modum ſu-
menda ſunt, quæ in ſingulis ſcientijs dñr, nam tunc audi-
ta etiam conſueta quæ ſint contra illum modum non ap-
probabit. Modus aũt iſtæ traditur in Logicis, in quibus a-
gitur de omnibus ſpeciebus argumentationis, & ueræ &
ſophiſticæ, quibus inducimur in omni ſcientia in cogni-
tionem ueritatis, & ideo ut patet, qui procedũt in ſcientijs
ſine logica multipliciter errant. Qm̃ igitur hic modus .i.
logica, quæ eſt modus & regula ſciendi, neceſſarius eſt in
omni ſcientia, ideo Ariſt. dicit abſurdum eſſe ſimul q̃reret
ſcientiam & modum ſciendi .i. logicam .q.d. prius eſt eru-
diendus homo in logicis, aliter ut inquit Cõment. nec di-
ſcet logicam, nec aliam ſcientiam, & aſſimilabitur homi-
ni, qui docet uiam qñ diſcit eam. Et medico qui dedit me-
dicinam infirmo, & poſtea inſpexit librum; & mortuus eſt
infirmus, ut igitur fugiamus ignorãtiam & errores, quos
incurrimus ex conſuetudine, qua detinemur in aliqua ſe-
cta, primo erudiendi ſumus in omni gñe argumentatio-
nũ, ut ordinato diſcurſu apphẽdam⁹ qd uerũ & nõ uerũ.

Secundum remedium correſpondet impedimento pro
uenienti ex parte naturæ, & eſt ut homo non quærat ean-
dem certitudinem in omnibus ſcientijs, ſed conueniẽtem
unicuiqꝫ ſcientiæ: ſicut .n. uaria eſt ſtabilitas & certitudo
ſubiecti in diuerſis ſcientijs, ſic debet eſſe alia & certitudo
rõnum quib⁹ utimur in eis. Cum igitur entia ſcibilia alia
ſint mathematica, alia nãlia, alia moralia, alia metaphyſi-
calia ſiue diuina, & diuerſificent̃ i hoc, ꝙ mathematica ſũt

firmiſſima & immobilia,ut cadunt ſub ꝯſideratione ma-
thematici,quoniam ut ſic abſtrahunt à materia ſecundũ
rationem,licet non ſecundum eſſe,et materia eſt principiũ
& cauſa mutationis,ut declarabitur in libro 8.& in 12.&
ſunt proportionata intellectui noſtro pro hoc ſtatu,quo-
niam & ipſe coniunctus eſt materię,in ſcientijs mathema
ticis quærendæ ſunt certiſſimæ demõſtrationes,quæ ſunt
in primo gradu certitudinis,ut inquit Cõmentat.in cõm.
16.naturalia autẽ minus ſtabilia ſunt,& minus certa, qm̃
non abſtrahunt à materia, nec ſecundum eſſe,nec ſecun-
dum rationem,& ideo non ſunt quærendæ in phyſica de
monſtrationes mathematicæ, & ꝑꝑ quid, ſed ab effectu,
nec quærẽdum qđ ſemper,& ex neceſſitate eſt, ſed qđ ut ĩ
pluribus.Moralia adhuc minus certa ſunt, ꝑꝑ libertatem
principij à quo ſunt,ꝗ eſt hõ,et ꝑꝑ uariabilitatẽ circunſtã
tiarum,& ideo adhuc minus certæ rõnes, quã in phyſica
conuenientes ſunt in ethicis,& ſufficit habere rõnes ꝑſua
ſibiles,ſimiliter & in rhetoricis, uerſantur.n.circa ciuilia,
in quibus multiplex eſt uariatio. ꝓpterea inquit Ariſt.in
primo Ethi. Indecens eſt mathematicũ perſuadentẽ acce-
ptare,& rhetoricũ demõſtrationes expetere.Metaphyſica
lia aũt qm̃ abſtrahunt à mã ſecũdum eſſe,& ſecũdũ rõnẽ
in ſe certiſſima ſunt,ſed qm̃ improportionata ſunt intelle-
ctui noſtro ꝓ hoc ſtatu cuius proprium eſt intelligere ma
terialia cũ ſit materię unitus,ideo de eis non poſſumus ha
bere demonſtrationes certiſſimas,& à priori,ut in mathe-
maticis,nec adeo cõtractas,ut in phyſicis, ſed uniuerſalio
res,quoniam proprias differẽtias ſpecificas, & proprios ef
fectus ſpecificos in ſubſtantijs ſeparatis ignoramus, unde
in libro 12.loquemur de eis,ut de uno genere excepta pri
ma cauſa,quia igitur nõ eadẽ certitudine utendum eſt in
omni ſcientia,ideo dicit Ariſt.ꝙ acribologia mathemati-
ca.i.certiſſima & euidẽtiſſima demonſtratio,ꝙ̃li utimur ĩ
mathematicis,non eſt quærenda in omni ſcientia, ſed in
non habentibus materiam,ut in mathematicis,& in meta
phyſicis,ſi eſſent ꝓportionata intellectui noſtro.In natu-

rali aũt uti hac certitudine non eſſet modus nãlis.i.conueniens ſcientiæ nãli,qm̃ omnis nã .i. ens nãle forſan habet mãm à qua accipit uariationem & mutabilitatem, dicit forſan,non ꝙ dubitet aliquod ens nãle carere mã,aliter eſſet immobile,ex conſequenti non naturale,ſed qm̃ non omnia naturalia habent eodem modo materiam, ut declarabitur in lib.8.uel ut inquit Cõment.in cõm.16.hoc dicit in reſpectu corporum generabilium & corruptibiliũ, quæ dicuntur magis naturalia ſm famoſitatem,q̃ corpora cœleſtia.Hæc fuit doctrina Ariſt. pro inueſtiganda rerum ueritate in omni ſcientia,modo cõueniendi illi ſcientiæ,quam confirmat in primo Ethic.cum dicit diſciplinati eſt intantum quærere certitudinem ſm unumquodque genus,inquantum natura recipit, id eſt inquantum conuenit naturæ ſubiecti ſcibilis.

Quantum ad tertium,aduerte,ꝙ ut inquit D. Alber. in 2.lib.cap.13.ex præhabitis elicere poſſumus modum conuenientem huic ſcientiæ conſiſtere in duobus. Primo,ꝙ non debet hr̃e modum inquirendi mathematicum, nec nãlem,ſed uniuerſaliorem utroq; modo, puta ꝙ non conſiderat lineam inquantum linea,ſed inquantum ens unũ, ſubſtantia,uel accñs &c. Nec conſideret naturam inquantum eſt principium motus,ſed inquantum eſt ens,inquantum eſt actus,uel potentia &c. Et eius probationes erunt citra certitudinem mathematicam & phyſicam, & ſupra certitudinem topicam.Secundo, quod debet primo inquirere, ſi unius tm̃ ſcientiæ eſt quærere principia, & cauſas entis,ſm quattuor genera cauſarum: an ad multas ſcientias pertineat,nam ſi eſt unius tm̃,illa erit prima philoſophia,quæ uerſatur circa ens,ut ens eſt.Si erit plurium, ergo plures erunt primæ philoſophiæ, quia plures conſiderabunt ens, ut ens, & omnes cauſas entis, ſed hoc eſt impoſſibile,qm̃ cum ſcientiæ ſumant unitatem,& pluralitatem à ſubiecto,non poſſunt eſſe plures circa ens, ut ens eſt.Hæc de tertio cap.dicta ſunt,& ibi terminatur intentio Ariſtotelis,pro ſecundo libro Metaphyſicæ.

EIVSDEM CHRYSOST.

EPITOME

SVPER TERTIO LIBRO

METAPHYSICAE.

SECVNDVM ordinem poſitũ in procœm. 1. libri antequam accedam' ad determinationem cõſideratorum in hac ſciẽtia prius expedit ſeorſum mouere dubia principalia, circa determinanda, ut grauius conſideretur difficultas in hmõi determinandis. Circa quæ uariæ fuerunt antiquorũ ſententiæ, & quidam eorum omnino prætermiſerunt, forte exterriti ex rei difficultate. Et ne hmõi dubia leuia appareant, ideo more diſputatiuo adducemus rationes ad partes oppoſitas, & qm̃ Ariſt. in ſequentibus libris ubi expſſe uel uirtualiter determinat hmõi dubia non repetit ea, ita ꝙ diſcens non facile aduertit, ubi & qũo determinet ea, iõ ut fiat doctrina reſoluta, & ſine repetitione, ſic ꝓcedemus in quolibet dubio. Primo ꝓponemus illud formalr. Secũdo arguemus ad ipſum. Tertio determinabimus ipm̃ iuxta mentem Ariſt. q̃ ſic uel eſſe ſic apparebit in libris ſequẽtibus, & totum hunc tertium librum cõprehẽdemus in unico tractatu, quæ diſtinguemus in 15. cap. in quibus cõprehendemus dubia quæ pertractabimus.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. dubitatur cur Ariſt. antequam determinet conſiderata in hac ſcientia, prius & in libro particulari diſputat de eis, mouendo dubia & arguendo ad partes, cum id nõ fecerit phyſicis, cum tñ dubitabilia illic non

deficiant, circa quæ arguere, & diſputare poterat ut hic, ſed ſigillatim ſicut proponit quæſtionem, diſputat circa eam, deinde determinat.

Ad hoc reſpondetur per Ariſt. conuenienter præponit dubitationes determinationibus quadruplici ratione.

Primo, quia hic intendimus inquirere uſem rerum ueritatem, quam non poſſumus recte inquirere, niſi prius mouendo dubia, & arguendo ad partes, ut appareat rei quæſitæ difficultas, nam qui rem difficilem determinare q̃rit, prius non diſputando circa eam, aſſimilatur uolenti ſoluere uinculum & ignoranti eius difficultatem. Dubitatio autem eſt ſicut uinculum, qm̃ ſicut uinculũ ligat membra, puta pedes quo impeditur homo, ne ultra procedat, ſic dubium ligat intellectum impediens, ne ad intentæ ueritatis finem proueniat. ꝓpea ſicut qui intendit ſoluere uinculũ, debet prius conſiderare modum ligationis, ita qui intẽdit rem difficilem determinare, prius debet mouendo dubiũ circa ipſum diſputare arguendo ad partes.

Secundo, qui quærunt ueritatem, non mouendo prius dubia, aſſimilantur ambulantibꝰ ignorantib. quo uadãt, Nam determinatio rei, eſt ſicut terminus uiæ, uia aũt eſt diſputatio circa ipſam, & ideo ſicut qui ignorat uiam, nõ peruenit ad terminum niſi forte à caſu, ſic qui prius non diſputat circa q̃ſitũ, à caſu determinat ueritatem de ipſo.

Tertio, q̃a ſicut ꝗ tendit ad terminũ, & ignorat uiam, neſcit qñ peruenerit, poſito caſu etiam ꝙ perueniat & neſcit utrum illic debeat quieſcere: an ultra procedere, ſic ꝗ quærit determinare quæſitum prius, non diſputando circa ipſum, poſito ꝙ ueræ determinet, ignorat, an ueritatem inuenerit, & ideo utile eſt prius diſputare circa propoſitũ.

Quarto, audiens p̃hiam ſe habet ſicut iudex in litigijs, qui recte iudicare nõ põt, niſi utriuſq; partis rões & fundamenta prius intellexerit. ergo neceſſe eſt prius ad ꝓpoſita quæſita pro utraq; parte arguere deinde determinare. Sed aduerte, ꝙ iſtæ rationes: licet probent eſſe utile præponere dubia, & diſputare de eis, ante determinationem,

tñ non declarant,quare utile fuerit ſimul, & in uno libro huius ſcientiæ,omnia ꝓponere,& de eis diſputare,præciſpue,ꝙ ut inquit Cōment.in 3.lib.cōm.1.conſuetudo fuit Ariſt.in omnibus alijs libris ſigillatim dubia occurrentia ꝓponere,& circa ea diſputare,& in eodē lib.determinare. ſic fecit in 1.phy.inquirens ueritatem de principijs nãlib. & in ſecundo inquirens ueritatē de fortuna, ut utrum nã agat ꝑp finem.& in tertio agens de infinito. & in quarto inquirens ueritatem,de loco,de uacuo,de tpe. uidendum eſt igitur quare hunc ordinem particulariter ſeruauerit in metaphyſica magiſquam in phyſicis,& in moralibus.

Tu igitur aduerte, apud Cōment.in cōm.1.ubi recitat ſententiam Nicolai Peripatetici, qui in metaphyſi.ſua nō ſeruauit ordinem hic poſitum ab Ariſt.ſed ſigillatim mouens dubia,& diſputans circa ea,ſtatim determinat,& dicit ꝙ putauit Nicolaus ſe incedere per uiam meliorē ſic ordinando ſermones ſuos,ſed dicit Cōment.melius eſt qđ fecit Ariſt.hac ratione,quia conſiderat metaphyſicã,& ſciētiam diſputatiuam.i.logicam cōmunicare in ſubiecto & in uniuerſaliter cōſiderationis,ſubiectum.n.utriuſque eſt idem.ſ.ens ſimpliciter,licet modus conſiderationis ſit diuerſus.ſ.modus probabilis,& modus demonſtratiuus, & quia natura ſermonum diſputatiuorum requirit:ꝙ prępo nantur ſermonibus demonſtratiuis,ideo uidit Ariſt. modum hunc diſputatiuum debere poni partem per ſe huius ſcientiæ.ita.ſ.ꝙ ex eo conficiatur particularis liber, ſicut etiam fecit in oibus ſignificãtibus intētionibus huius ſciētiæ.i.in exponēdis:et diſtinguendis ſignificatis terminoꝝ metaphyſicalium econtrario ei quod fecit in alijs ſciētijs, nam in alijs ſcientijs exponit nomina in ꝯſideratione cuiuſlibet qōnis. In hac aũt ſcientia exponit nomina in uno tract.ſ.in lib.5.per totum, non ad diſtinguendum nomē æquiuocum, ſed numerando intentiones.i.ſignificata nominum de quibus conſiderat, hæc ſcientia, hæc fuit ratio adducta à Cōment. ſed D. Alber. in 3. libro tractatu primo,& cap.primo dicit huius rationem fuiſſe, quia meta

phyſica eſt uniuerſalis ſapientia. & eſt de principijs aliarũ ſcientiarum, ad quam ſpectat omni declarare, & determinare, quod facere non poſſet, niſi prius multipliciter dicta diſtingueret, & niſi pri⁹ omnia dubitabilia uniuerſalia ordinaret diſputatiuę, ut ex ꝑus diſputatis ad determinationem accedat b. Tho. exponens aliam rationẽ adducit quę ſtat in hoc. Quia particulares ſcientię conſiderant particulares ueritates, ideo bene eſt particulariter, et ſigillatim circa ſingulas ueritates dubitare, hæc autem ſciẽtia, quia uniuerſalis, & quia conſiderat uniuerſaliter de ueritate, ideo bene fuit, ut uniuerſaliter & ſimul dubitabilia uniuerſalia proponeret. Proponemus dubia eo ordine, quo proponũtur ab Ariſtotele. Hæc de primo capite dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo cap. quæritur utrum ad unum tantũ ſcientiam, uel ad plures ſpectet omnia genera cauſarũ ſpeculari. Circa quod diſputans Ariſt. pro parte negatiua arguit dupliciter.

Primo, quæcũq; ſunt diuerſa, & contraria ad unã ſciẽtiam ſpectant, quia unum contrarium eſt ratio cognoſcendi alterum, ut magis declarabitur in decimo libro. ergo ſi genera cauſarum ſunt diuerſa, & tamen non ſunt ꝯtraria, ad unam ſcientiam non ſpectant. Conſtat aũt, ꝙ non ſunt contraria, non. n. contrariatur efficiens formæ, imo multoties coincidunt in idem ſpecie, nec forma fini, imo coincidũt multoties, in idem numero. ex 2. phyſ. tex. 7. nec materia formæ, cum ſit receptiuæ formæ, ergo &c.

Secundo, non omne genus entis, de quo eſt aliqua ſciẽtia habet quattuor genera cauſarum. ergo non omnis ſciẽtia conſiderat omnes cauſas. conſequentia patet ex primo poſter. quoniam ſcientia unius generi ſubiecti conſiderat cauſas & partes & paſſiones eiuſdem. ergo ſi ſubiectũ nõ habet omnes cauſas non conſiderantur in eius ſcientia. antecedens autem manifeſtat Ariſt. in mathematicis, quæ dicuntur non habere cauſam finalem: neq; efficientem, neq; materialem, materialem quidem, quia abſtrahunt à mate-

ria,ut conſiderantur à mathematico, efficientem autem, quia ſi abſtrahunt à materia,non eſt in eis motus. eſt.n. materia cauſa mutationis,ut dicet in lib.8.& in 12. ſi non eſt in eis motus non eſt in eis efficiens, qm̃ cauſa efficiens ex 2.phyſ.tex.28.eſt unde eſt principium mutationis. finem autem,qm̃ finis eſt terminus acquiſitus per motum, ſicut ſanitas eſt terminus et finis.cuius gratia facta eſt medicatio patet igitur, ꝙ in mathematicis eſt conſideratio ſolius cauſę formalis.ergo non omnis ſcientia omnes cauſas conſiderat, ſed plures ſcientiæ ſunt de pluribus cauſis, aliquæ de una,ut mathematicæ aliquæ de tribus, ut dicemus,aliquæ de omnibus,ſed diuerſimodæ.

Ad partem aũt affirmatiuam, ſic uı̃ arguere Philoſophus,ſi non oẽs cauſæ ad unam ſcientiam ſpectant,difficile erit inuenire, quæ ſcientiarum mereatur dici prima philoſophia,& ſapientia, cum illis dignitatibus quas adduximus in procemio.primi libri.Nam alicui uidebitur,quod ſcientia conſiderans cauſam finalẽ ſit prima philoſophia. Dictum eſt.n.in procemio, ꝙ ſapientia eſt ordinatiua & regulatiua aliarum.& ꝙ aliæ ſunt ei deſeruientes.iſtæ aũt conditiones cõueniunt conſideranti finem, qm̃ ad finem alia ordinantur,& uidemus in artibus,ut dicit Ariſtot. in primo Ethi.conſideratiuam finis principari alijs, ut ciuilis militari,& frenefactiuæ.Alij aũt uidebitur,ꝙ conſideratiua cauſæ formalis ſit prima philoſophia, cum.n. per cauſam formalem maxime ſciamus,ut qñ ſcimus reducere concluſionem in propter quid, quod habet rationem cauſæ formalis,ut propter quid triangulus habet tres,tũc quieſcit intellectus,& decens ſit, ut per primam philoſophiam maxime ſciamus,cum ſit digniſſima ſcientiarum, ſequitur, ꝙ ſcientia conſideratiua cauſæ formalis erit prima philoſophia. Alij uero uidebitur,ꝙ ſcientia cõſideratiua cauſæ efficientis,ſit prima philoſophia,nam qñ cognoſcimus principium generationis, & effectus,tũc uidemur maxime ſcire, ut à qua cauſa uniuerſali, & proxima generatur pluuia, & nix, & compoſita in ſpecie ſua. ſi igi-

tur prima philoſophia facit nos maxime ſcire, congruum uidetur,ut ſcientia conſideratiua cauſæ efficientis, ſit prima philoſophia. De cauſa autem materiali, Ariſt. mentionem non facit, quoniam nulla eſt ſcientia cōſideratiua ſolius materiæ cum ordinetur ad formam, nec conſiderari poſſit, nec ſciri, niſi per formam, ex primo phyſi.tex.69. propterea nulli uideri potuit ſcientiam conſideratiuam ſolius materiæ eſſe primam philoſophiam. Reſtat igitur quæſtio dubia pro utraque parte.

Sed qm̄ Ariſtot. in nullo uno loco inferius uidetur hoc dubium determinaſſe, ſed tantum poſuiſſe fundamenta in diuerſis locis, unde poſſumus determinationem accipere, ideo pro reſoluta doctrina bonum eſt hic determinare propoſitum, pro cuius euidentia dico.

Primo, non eſt neceſſe omnem ſcientiam conſiderare et demonſtrare, per omnia genera cauſarum, qm̄ ut dictum eſt, non omni generi ſcibili inſunt omnia genera cauſarū, ut declaratum eſt in mathematicis ergo &c.

Secundo, eſt neceſſe omnem ſcientiam conſiderare tm̄ aliquam uel aliquas cauſas, ſed poteſt aliqua conſiderare omnes, patet de ſcientia naturali, de qua probat Philoſophus in 2. phy. tex. 73. & 74. q; demōſtrat per omnes cauſas & cognoſcit eas. unde illic Philoſophus inquit: qm̄ cauſæ quattuor ſunt, de omnibus erit phyſici cognoſcere, & in omnes inducens, propter quod demonſtrabit phyſicæ materiam, ſpeciem mouentem, & quod eſt cuius cauſa. ſimiliter mathematica conſiderat omnes cauſas inquātum conſiderat ens uniuerſale, quod diuiditur in cauſam & cauſatum, omne.n.ens uel eſt cauſa, uel eſt cauſatum. Item conſiderat uniuerſalem finem, ut dicemus in 12. & uniuerſale efficiens, & cauſam formalem, ut conſiderat de actu in libro nono. De materia autem licet non conſideret, ut eſt principium mutationis, quoniam ut ſic ad phyſicum ſpectat, tamen conſiderat eam inquantum eſt ſubſtantia, & ſubſtantia eſt pars entis.

Tertio, licet phyſica & metaphyſica conſiderent omnes

cauſas,non tamen eadem ratione, quoniam metaphyſica conſiderat eas ſimpliciter & uniuerſaliſſimę, phyſica aũt contractæ.nam conſiderat eas inquãtum applicantur motui, unde non conſiderat finem niſi inquantum terminat intentionem mouentis,& agentis phyſici, nec formã, niſi acquiſitã per motũ,& receptã in materia,nec efficientem,niſi ut eſt principium mutationis phyſicæ, nec materiam, niſi inquantũ eſt ſubiectum receptiuum formæ, & eſt cauſa mutationis,ſiue ad cõtraria ubi ut materia cœli, ſiue ad contrarias formas ſucceſſiue,ut materia inferiorũ, Metaphyſica autem conſiderat finem acquiſitum,ſiue per motum, ſiue ſine motu, & conſiderat formas, inquantũ ſunt actu,& non ſolum acquiſitas per motum,& receptas in materia,ſed etiam abſtractas à mã & immobiles, quales ſunt formæ ſeparatæ,& conſiderat cauſam efficientem etiam ſine motu,ut primam cauſam agentem per intellectum,& non ſuppoſita materia, & materiam inquantum eſt pars entis & diuiſi,per potentiam & actum.

Ad quæſitum ergo dicendum,ꝙ nõ inconuenit aliquã ſcientiam particularem conſiderare omnes cauſas, ſed cõtractę,ut declarauimus de phyſica,& etiam ſcientiam uniuerſalem,quæ cõſiderat de omnibus, ut eſt metaphyſica, ſed ſimpliciter & uniuerſaliſſimę,ut declarauimus,aliquæ aũt ſcientiæ ꝯſiderãt de aliquibus cauſis,& non de omnibus, ut mathemati. unde pater ꝙ rationes inductæ pro neutra parte concludunt.Ad primam pro parte negatiua, reſpondetur,ꝙ non eſt neceſſe omnia conſiderata in una ſcientia eſſe contraria,ſed uel eſſe contraria,uel reducibilia ad unum ad qđ ordinantur,nam ſcia medicinæ eſt de ſano in urina:in dięta,in medicina,in animali, nõ quia iſti modi ſint contrarij,ſed quia ordinãtur ad ſanum in aiali. ſic in propoſito licet genera cauſarum nõ ſint contraria, tamen ordinantur ad unum,quoniam omnes cauſæ ordinãtur ad cauſam finalem,ideo dicitur cauſa cauſarum. Et propterea non inconuenit:ꝙ ab una ſcientia ꝯſiderentur, & conſideratione metaphyſica ordinãtur, ſiue reducũtur

ad ens. Ad ſecundam reſpondetur, ꝙ etſi concludat in mathematicis: quæ pro quanto conſiderantur à mathematico non mouentur, neque mouent, ex ꝯñti non eſt, ut ſic in eis materia, nec efficiens, nec finis, tñ non concludit in Metaphyſica, licet ſit de ſubſtantijs immobilibus, & abſtractis à materia. non. n. omnis finis eſt terminus motus acquiſitus ab eo quod mouetur, ſed põt eſſe terminus, uel ultimo intentum à mouente immobili, & eſt illud gratia cuius mouet, ſicut dicemus in 12. lib. ꝗ ſubſtantiæ motrices mouent cœlos, ut aſſimilentur primo principio. & poſito caſu, quod ſubſtantiæ ſeparatæ non mouerent, adhuc poteſt in eis aſſignari finis, qui erit terminus intentus per actionem ſuam intellectualem, puta ſemper intelligunt primum principium, ut ſint ſemper in optima diſpoſitione, qualis nobis eſt impoſſibilis, pro hac uita: ut dicemus in 12. lib. Conſtat igitur hanc non eſſe ueram uľr, Vbi nõ eſt motus, non eſt finis, nec efficiens, niſi dicatur ſic, ubi non eſt mouens, nec motum, nec agens actione immanẽti non eſt finis nec efficiens, hæc quidem eſt uera, & ſi ſubſumatur, ꝙ in mathematicis non eſt mouens, nec motum &c. Concludetur uerum. Si autem ſubſumatur in Metaphyſica, erit minor falſa, & concluſio falſa.

Ad rõnes autem pro parte affirmatiua, unica ratione rẽſpondetur ad oẽs, ꝙ nec illa quæ conſiderat cauſam finalem tantum, ſi qua eſſet, nec formalem tantum, nec efficiẽtem tm̃, ſi quæ tales eſſent, ſed quæ conſiderat finalem formalem, & efficientem ſimpliciter, eſt prima Philoſophia. Hæc. n. ut declarabitur in 12. conſiderat primum principium, quod eſt primus et uniuerſalis finis uniuerſi, prima forma, quia eſt primus & puriſſimus actus, & primum agens. Hæc pro ſecundo cap. dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio cap. dubitatur, an ad unã: uel ad plures ſcientias pertineat conſiderare de primis principijs demõſtrationis, quæ dñr cõmunes animi conceptiones, ut, impoſſe eſt ſimul eſſe & non eſſe. De quolibet eſt affirma-

tio,uel negatio uera.& diſputans Ariſt.pro utraque parte arguit.Sed aduerte,ꝙ ꝓponit dubium ſub duplici parte. prima eſt, utrũ ad unam uel ad plures ſcientias pertinea conſideratio primoꝝ principioꝝ. Secunda eſt,ſuppoſito quod ad unam,utrum ad eam,quæ conſiderat de ſubſtan tia ſimpliciter, an ad aliam,& ſi ad aliam quæ earum de bet nominari prima philoſophia,quam nunc quærimus.

Pro parte negatiua arguit dupliciter. Et primo ſic,non eſt maior ratio,ꝙ conſiderentur magis in una ſcientia, q̃ in alia,quia oẽs utuntur eis,firmantes ſuper ea demõſtra tiones ſuas.ergo uel cõſiderantur in omnibus, uel in nul la,non in omnibus,quia idem inutilr tractaretur in diuer ſis,ergo in nulla.ergo nec in ea, quæ conſiderat ſubſtan tiam ſimpliciter.Secundo ſic,ſi in aliqua ſcientia conſide rantur,hoc erit altero duorum modorum, uel quantũ ad quid ſunt.i.quantum ad eorum ſignificata,uel inquãtum demonſtrantur,nõ primo modo,quia cognitis terminis, ex quibus conſtat,naturalr ſcimus quid ſignificent, unde dñr naturaliter nota,&quantum ad eoꝝ ſignificatum ſup ponuntur in omnibus ſcientijs,tanquam cognita lumine naturali intellectus,non ſecundo modo, quia oẽs demon ſtrationes ſunt de aliqua paſſione probata,de aliquo ſubie cto,per ꝓpoſitiones priores &notiores,ut hr̃ in primo Po ſter.Sed prima principia non hñt priora & notiora, aliter non eſſent prima.ergo &c.Patet ergo,ꝙnec in una,nec in pluribus ſcientijs conſiderantur, ſed oẽs utuntur eis tanq̃ notiſſimis & firmiſſimis fundamentis,ex ꝯñti patet,ꝙnec conſideratur in ea. quæ eſt de ſubſtantia ſimpliciter, uel quæ eſt conſideratiua principiorum primorum,& cauſa rum ſubſtantiæ, ut exponit Comment.in cõm.4.

Pro parte affirmatiua arguitur ſic. Cũ iſta ꝑncipia ſint ab aliqbus negata,neceſſe eſt ut in aliqua ſcientia conſide rentur,utrũ ſint uera uel falſa.Igitur ſciẽtia illa,uel eſt ea dem cũ ſcientia conſideratiua ſubſtantiæ ſimpliciter, uel eſt alia,non alia,quia difficile eſſet cognoſcere, quæ ex eis eſſet principalior,& prior,nam qa dignitates ſunt primæ,

& principia, & fundamenta omnium ſcientiarum. ex hac ratione ſcientia conſideratiua earum, uidetur eſſe prior & principalior, quia uero ſubſtantia eſt primum ens, & omnis ſcientia eſt de ente, ex hac ratione, uidetur ſcientia cõſideratiua de ſubſtantia ſimpliciter eſſe prior & principalior, ergo erit eadem cum ſcientia conſideratiua ſubſtantiæ ſimpliciter, hæc autem eſt prima philoſophia, ut declarabitur infra, ergo ad primum philoſophum ſpectat conſiderare de huiuſmodi principis primis.

Et tu aduerte, ꝙ in 4. lib. tex. 7. & 8. determinant hoc dubium pro parte affirmatiua, & indeterminatione uirtualr ſoluit primam & ſecundam rõnem adductam pro parte negatiua, & determinatio ſtat in duobus. Primo, ꝙ magis ad primam philoſophiam ſpectant, q̃ ad aliã ſcientiam, qm̃ & ſi oẽs utantur eis ut conuenit, tñ non conſiderant de ente cõmuni, hæc aũt principia ſunt cõmunia omni enti, applicantur. n. omni enti, ut de qualibet ſubſtantia uerum eſt, ꝙ eſt quanta, uel non quanta, de quolibet corpore, quod eſt corruptibile, uel non corruptibile, de quolibet animali, quod eſt rõnale uel non rõnale &c. Quæ aũt ſunt cõia omni enti, ſunt de ꝯſideratione primi phi, nam ut dicetur in 4. lib. tex. 1. eadem ſcientia eſt conſideratiua ſubiecti, & eorum quæ cõmuniter conſequuntur ipſum. Et ex hoc patet, ꝙ prima ratio in oppoſitum non concludit. Secundo, ꝙ primus philoſophus non conſiderat ea demonſtrando, cum ſint indemonſtrabilia, unde philoſophus in. 4. in. tex. 8. arguit aliquos conantes ea demõſtrare, & dicit ꝙ id accidit eis ꝑꝑ ignorantiam artis analyticę traditę in libris Poſter. ſed conſiderant ea tradendo rõnes terminoꝝ, quibus cognitis ſtatim fiunt manifeſta, & ſoluẽdo argumenta ꝯtradicentium. Et ex hoc patet, quod ſecũda ratio in oppoſitũ non ꝯcludit. Ratio aũt adducta ꝓ parte affirmatiua uera eſt. Hęc de tertio capite dicta ſint.

CAPVT IIII.

IN quarto cap. dubitatur. ſi pertinet ad unam ſcientiã conſiderare de omnibus ſubſtantijs, uel ſi diuerſę ſciẽ

tiæ ſunt de diuerſis ſubſtantijs,puta una eſt de ſubſtantijs corruptibilibus,alia de incorruptibilibus: una de ſeparatis,alia de materialibus,& arguit Ariſt. pro utraq; parte.

Pro parte affirmatiua ſic,ſi non eſt unius ſcientiæ conſiderare de omnibus ſubſtantijs, cuius ergo ſubſtantiæ eſt conſideratiua hæc ſcientia? q.d. non uī maior ratio, de una q̃ de alia,qm̃ cum hæc ſcientia ſi de ente, & ens dicatur principaliter de ſubſtantia,ſicut eſt de ente uľr, ſic debet eſſe de ſubſtantia uľr, & non ſolum de hac uel illa.

Pro parte negatiua ſic.Si una ſcientia ꝯſiderat de omnibus ſubſtantijs, ergo eadem conſiderat de omnibus accidentibus ꝯñtibus oẽs ſubſtantias:ſed hoc eſt falſum,ergo &c.ꝯñtia probatur,qm̃ omnis ſcientia demonſtratiua, ex primo Poſter.tex.20.tria requirit.ſ.ſubiectum,paſſiones, & per ſe accidentia ſubiecti, quæ de ſubiecto demonſtrantur,& principia ex quibus demonſtrantur,ſi ergo una ſciẽtia de omnibus ſubſtantijs, ut de ſub͞o eſt, ꝯñter demonſtrabit omnia per ſe accñtia omnium ſubſtantiaꝝ, falſitas aũt ꝯñt:s ex hoc manifeſtatur,q̄cum ſcientia accipiat unitatem & diſtinctionem à ſubiecto, ex primo Poſter.text. 42. ſi una ſcientia conſiderat de omnibus ſubſtantijs, & omnibus accidentibus, ſcientia conſideratiua de ente mobili & materiali erit eadem cum ſcientia de ente immobili & immateriali ſiue abſtracto,ex ꝯñti phyſica & metaphyſica erunt una ſcientia, quod tñ eſt impoſſibile manifeſtabitur in 6.metaph.Et ſic remanet quæſtio dubia.

Et tu aduerte,quod Philoſophus in 4.lib.tex.2. determinat hoc dubium, unde inquit illic Cõment. & iſta eſt declaratio prędictæ quęſtionis,in qua dř,utrum ſit unius ſcientiæ conſideratio de ſubſtantia,an non, & pro determinatione huius dubij ad mentem Philoſophi propono duas diſtinctiones,ex quibus eliciam,& probabo duas cõcluſiones. Deinde ſoluam rationes adductas.

Prima diſtinctio,conſideratio de ſubſtantia uľr, poteſt eſſe dupliciter. Primo inquantum eſt ſubſtantia. Secundo inquantum eſt hæc, & illa ſubſtantia in ſpecie uel

in genere. Secunda diſtinctio conſideratio de omnibus accidentibus conſequentibus uniuerſaliter ſubſtantiam põt eſſe dupliciter. Primo de omnibus accidentibus conſequẽtibus omnem ſubſtantiam inquantum eſt ſubſtantia. Secundo inquantum eſt hæc ſubſtantia diſtincta in ſpecie, uel in genere ab alia ſubſtantia.

Prima concluſio, Eſt unius ſcientiæ cõſiderare de omni ſubſtantia, inquantũ eſt ſubſtãtia, probatur ſic. Eſt unius ſcientiæ conſiderare uniuerſaliter de ente, ut eſt ens, ut ꝓbatur in 4. lib. ergo eſt unius ſcientiæ conſiderare uĩr de ſubſtantia, probatur ꝯñtia, omnis ſcientia conſiderans de aliquo dicto de pluribus quodam ordine, præcipue eſt de primo, & principaliter dicto, & exemplificat Philoſophus de ſcientia medicinæ, quæ conſiderans uĩr de ſalubri primo, & principaliter conſiderat de ſalubri in animali. Ens autem dr̃ multis modis, ut declaratur in 5. lib. Primo aũt & principaliter de ſubſtantia, nam omnia alia dicuntur entia, quia reſpiciunt ſubſtantiam, ut paſſiones, uel uię uel menſura ſubſtantiæ, ergo eadem ſcientia conſideratiua entis inquantum ens, primo & principaliter eſt conſideratiua de omni ſubſtantia inquantum eſt ſubſtantia.

Secunda concluſio, Non eſt unius ſcientiæ conſiderare oẽs ſubſtantias, ut diſtinguuntur genere uel ſpecie, ſed diuerſarum ſcientiarum, probatur. Nam dicet Philoſophus in ſexto, ꝙ ſicut multiplicatur ſpeculatibile inquantũ ſpeculabile, ita multiplicantur ſcientię ſpeculatiuæ. Speculabile autem in genere tripliciter diuerſificatur, qm̃ quoddam abſtrahit à materia omnino, quoddam autem ſecundum rationem tantum, quoddam nec ſecundum eſſe nec ſecundum rationem, ſed tantum abſtrahit à materia indiuiduali, applicando ſubſtantijs, ſubſtantiæ abſtrahentes omnino à materia ad unam ſcientiam pertinent, ſubſtantiæ aũt non abſtrahentes à materia, nec ſecũdum eſſe nec ſecundum rationem: ſed tm̃ à materia indiuiduali: ad aliam ſcientiam pertinent. De abſtrahentibus autem tm̃ ſecundum rationem: nunc non loquimur: huiuſmodi.n.

ſunt quantitates,& non ſubſtantiæ,& aduerte,ꝙ ſicut formaui duas cõcluſiones de ſubſtantia,ſimiliter poſſunt formari duæ cõcluſiones de accidentibus,quarũ prima erit, Eadem ſcientia eſt cõderatiuo de omnibus ſubſtantijs inquantum ſubſtantiæ,& de omnibus accidentibus ↄſequẽtibus omnes ſubſtantias inquantum ſubſtantię. Secunda erit,Diuerſæ ſcientia ſicut cõſiderant diuerſas ſubſtantias, inquantum diſtinguitur abinuicẽ, ſic conſiderant diuerſa accidentia ↄña diuerſas ſubſtantias, & ratio utriuſque concluſionis eſt,quoniam eiuſdem ſcientiæ eſt conſiderare ſubiectum,& quæ conſequuntur ad ſubiectum, eo modo quo conſequuntur ad ipſum.

Ex his patet, ꝙ rõ adducta pro parte affirmatiua non cõcludit,eſt.n.maior ratio,ꝙ una ſcientia puta metaphyſica,quæ conſiderat de ente inquantum ens, cõſideret de omni ſubſtantia inquantum ſubſtantia,ꝗ alia ſcientia particularis.item ꝙ conſideret magis de hac ſubſtantia puta abſtracta à materia omnino, ꝗ alia ſcientia, ut dicetur in libro 12.Secundo autem ratio, quæ eſt pro parte negatiua,minus etiam concludit, nam falſitas conſequentis eſt nulla, non.n.inconuenit eandem ſcientiam conſiderare de omnibus accidentibus conſequentibus omnes ſubſtantias inquantum ſunt ſubſtantiæ,dummodo non conſideret de omnibus accidentibus proprijs & ſpecificis conuertibilibus cum ſubſtantijs,ut diſtinguũtur abinuicem,hę enim ad diuerſas ſcientias ſpectant,ſicut & diuerſæ ſubſtãtiæ,ut dictum eſt.Hæc de quarto cap.dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto cap.dubitatur.Si ad eandem ſciẽtiã ſpectat ſpeculatio,de ſubſtãtijs, & accidentibus ↄſequentibus per ſe ſubſtantias: an ad aliam & aliam ita, quod una eſt de ſubſtantijs,alia eſt de earum accidentibus,& arguit ad utranqꝫ partem.

Pro parte negatiua,ſic arguit. Si ad eandem ſcientiam utrunqꝫ pertinet,cum ſcientia habeatur per demonſtrationem,ſequitur ꝙ & ſubſtantia & eius accidentia per ſe, co

ſe,leo per ſe.Dubitatur etiam utrum inter ideas,& hæc ſin gularia ſenſibilia dentur intermedia, ut magnitudines ſeparatæ ab omni materia,non ſolum ſm rationem,ſed etiã ſm eſſe,circa quas aliqui ponunt ſcientias mathematicas. Et ad primam quidem quæſtionem,arguit ad utranq; partem.Et pro parte affirmatiua,remittit ſe ad primum librũ, ubi pertractans opinionem Platonis. circa cauſam formalem adduxit rationem, quæ fuit fundamentum Platonis in poſitione idearum,& fuit hæc. Si præter naturalia ſenſibilia ſingularia,non dantur ſubſtantiæ inſenſibiles immateriales,de nullo naturali eſſet ſcientia, qm̃ hæc ſenſibilia ſingularia ſunt uariabilia & corruptibilia, ut patet. Quod autem ſcitur non contingit aliter ſe habere,imo eſt immobile & perpetuum,ergo præter hunc,& hunc hominem neceſſe eſt dari per ſe hominem, de quo habeatur ſciẽtia,ut de immobili & perpetuo: ex conſequenti neceſſe eſt per ſe hominem eſſe inſenſibilem, immaterialem, quoniã ſm Platonem omne ſenſibile,& materiale corruptibile eſt, unde poſuit etiam cœlum ex natura ſua eſſe corruptibile, ut patet in Timæo. confirmat opinionem ſuam ex eo, ꝙ experimur intellectum abſtrahere hominem, ut homo eſt,ab omni ſingulari, & de homine ut homo eſt forma diffinitionem,demonſtrat paſſiones proprias, tunc quæritur,aut hæc abſtractio eſt uera uel falſa, ſi falſa, ergo falſa & chimerica eſt diffinitio hominis, ut homo eſt, ſi uera, ergo ſic eſt in re,ſicut fit per intellectum, entitas enim rei eſt fundamentum ueritatis.

Pro parte negatiua ſic arguit. Ponentes ſubſtantias inſenſibiles, quas dicunt ideas, ponunt impoſſibilia, dicunt .n.ꝙ hic homo,& per ſe homo,ſunt eiuſdem naturę, licet differant in duobus. Primo,ꝙ hic homo eſt participatione hõ.& per ſe homo eſt eſſentialr̃ homo,ſicut lux in aere eſt participatione lux, & lux in ſole eſt eſſentialr̃ lux, ſunt tñ eiuſdem naturæ. Secundo,ꝙ hic homo eſt corruptibilis,& per ſe homo eſt incorruptibilis,ſed id penitus eſt impoſſibile,probabitur.n.in decimo libro, ꝙ corruptibile &

incorruptibile differũt gñe,& non ſolũ ſpecie,ergo nõ pñt eſſe eiuſdẽ nãæ.& ſic ex utraq; parte remanet qõ dubia.

Et tu aduerte,ꝙ in tota philoſophia ſua nãli & diuina, & morali,ut in 1.Ethi.in lib.2.de phyſico auditu,tex.19. & in lib.de generatione,& in 1.& 7.& 12. lib. metaphyſ. conatus ſemper eſt Ariſtoteles deſtruere hãc poſitionem, ſed pro nunc ſufficit ſoluere rationem adductam pro parte affirmatiua,& confirmationem eiuſdem. Nam ratio ꝓ parte negatiua, concludit pro Ariſt. reſpondendo igitur reſolute,negatur conſequentia, & ad probationem iterũ negatur conſequentia, qua infertur, ergo præter hunc & hunc hominem &c. Nam ad hoc ꝙ habeatur ſcientia de homine ſufficit ꝙ intellectus feratur ſuper naturam ſpecificam hominis non conſideratis ſingularibus, nec ut ſtat ſub conditionibus indiuiduantibus,ſic.n.conſiderata natura hominis,eſt quid neceſſarium, & inuariabile & perpetuum,non quod habeat eſſe perpetuum extra ſingularia,ſed qm̃ de ea ſic conſiderata uerificantur infallibiliter, & perpetuo prædicata per ſe,tam primo, q̃ ſecundo modo per ſe,nam hæc ſemper eſt uera, homo eſt animal, eſt rationalis,eſt riſibilis &c.Et ut ſic de homine habetur ſcientia,& formantur concluſiones neceſſariæ, & deducuntur ex principijs neceſſarijs, & ut ſic, homo eſt inſenſibilis, quoniam ſenſus eſt ſingularium,intellectus autẽ uniuerſalium.Et eſt immaterialis, non ꝙ ſit abſtractus à materia ſecundum eſſe,nec à materia ſenſibili cõmuni, diffinitur enim homo,ut probatur in 2.phyſ.tex.19. per carnem & oſſa: ſed abſtrahit à materia indiuiduali, quæ proprie eſt conſtitutiua indiuidui,ut dicemus in lib.7.Ad confirmationem,dico illam abſtractionem eſſe ueram, & cum infertur, ergo ſic eſt in re, hoc ↄñs poteſt habere duplicem ſenſum.Primo,ꝙ ſic ſit in re.ſ. ꝙ homo,ut homo habeat eſſe ſeparatum ab omnibus ſingularibus, & ſic nego conſequentiam. Secundo,ꝙ ſic ſit in re.ſ. ꝙ homo ut homo e't aptus intelligi,& diffiniri, non habito reſpectu ad ſingularia ſine quibus non habet eſſe, & ſic concedo conſequentiam

quentiam & totum ſequens.Nam hæc eſt nã cuiuſcunque prioris, ꝙ poteſt apprehendi non apprehenſo poſteriori. Nam cadunt priora in conceptu poſteriorũ, ſed nõ econuerſo. ꝑpea non poteſt per intelľm abſtrahi homo ab animali, nec hic homo ab homine, ſed bene econuerſo. Hac de cauſa dixit Ariſt. in 2. phyſ. tex. 18. ꝙ intellectus abſtrahit quantitatem à motu, & à qualitatibus ſenſibilibus, qm̃ in ſubſtantia materiali, & mobili prius eſt quantitas q̃ qualitas. illa. n. immediate conſequitur ſubſtantiam materialem & immobilem, hæc autem cõſequitur ſubſtantiam mediante quantitate, & ideo inquit illic Ariſt. neq; fit mẽdacium abſtrahentium. Latet autem hoc facientes & dicentes ideas, phyſica. n. abſtrahunt cum ſint minus abſtracta &c. q. d. aliud eſt intelligere unum non intellecto altero, & aliud eſt intelligere unum eſſe ſine altero. primũ. n. eſt uerum, & ſ'm eſt falſum, & in primo ſenſu abſtrahunt Peripatetici, in ſecundo Platonici, ideo &c. Hæc de prima quæſtione pro nunc dicta ſint. Nam in 7. libro diffuſe iterum pertractabitur.

Pro ſecunda quæſtione arguit ad utranq; partem. Pro parte negatiua ſic. ſicut geometria eſt circa lineas, & Arithmetica circa numeros, ſic ſunt aliquæ aliæ ſcientiæ mathematicæ circa alia ſubiecta, puta aſtrologia circa cœlũ, muſica circa ſonos, proſpectiua circa radios uiſuales. ergo ſi geometria eſt circa lineas ſeparatas à mã omnino, dabitur cœlum ſeparatum, præter cœlum nãle, quod eſt abſurdũ, qm̃ illud cœlum uel eſt mobile, & ut ſic non eſt ſeparatum à mã, omne. n. immateriale eſt immobile, ut dicetur infra, uel eſt immobile, & hoc repugnat naturæ cœli. ſicut. n. naturale eſt graui moueri ad medium, ſic naturale eſt cœlo moueri, uel eſſe mobile circa medium, & ſicut abſurdum eſt dare cœlum ſeparatum: ſic eſt abſurdum dare ſonos, & lineas uiſuales ſeparatas. Nam eadem ratione darentur auditus, & uiſus ſeparati, qui comprehenderent hmõi ſeparata, ſicut auditus, & uiſus quos habemus in nobis cõprehendunt hmõi non ſeparata. Cum igitur hæc ſint ab-

ſurda,ſeqtur ꝙ nõ dãtur mathem.ſeparata ſm eſſe à mã.

Pro parte autem affirmatiua ſic arguit,cum magnitudines,quæ ſunt in materia corrumpantur ad corruptionem ſubſtantiæ rei,ſi non dantur magnitudines ſeparatæ immobiles et incorruptibiles,ſequitur ꝙ ſcientia ſic de corruptibilibus,& ꝙ ipſa ſcientia ſic corrrupta,corruptis his circa quæ eſt.quod tñ eſt falſum,qm̃ quod ſcitur non poteſt aliter ſe habere:& ſcientia non corrumpitur,niſi corrupto obiecto circa quod eſt uel à ſuo contrario,puta ab ignorantiæ prauæ diſpoſitionis.

Præterea, res quale traduntur in ſcientijs, tales debent eſſe,aliter ſcientia nõ eſſet uera,ſed falſa cognitio.ſed multa,ſenſibilia non ſunt talia qualia tradũtur in mathematicis,nam geometra probat ſphæram tangere planum,ſiue rectam lineam in puncto:quod tñ non eſt uerum in ſphęra,& in linea,quæ habet eſſe in materia ſenſibili, & hac ratione uſus eſt Protagoras arguens contra Geometras. Itẽ dicit aſtrologus quoſdam eſſe mot⁹ & reuolutiones cœlorũ,qui tñ uidẽtur repugnare cœlo ſenſibili perfectę ſphærico,puta ꝙ ſint per eccẽtricos & epicyclos.Itẽ dicit Aſtronomus aſtra eſſe ſicut puncta,quod tñ non eſt uerum, de his aſtris ſenſibilibus cum habeant magnitudinem ſuam. ergo ſi hmõi ſcientiæ debent eſſe ueræ,neceſſe eſt ut dẽtur lineæ, & magitudines ſeparatæ ab his ſenſibilibus, circa quas erunt huiuſmodi ſcientiæ,& ſic pro utraque parte remanet quæſtio dubia.

Et tu aduerte ꝙ Ariſt.i ſeptimo libro determinabit hoc dubium,& ut habeat ex nũc reſolutionem,dico tria. Primo ꝙ nec mathematica,ſicut nec naturalia poſſunt eſſe ſeparata à materia,& de rõne accidentia,& de rõne accidẽtis ſit ſubſtantia,neceſſe eſt in ratione quantitatis includi ſubſtantiá, quæ ſit materia, forma, uel compoſitum ſed quoniam quantitas immediatę conſequitur materiam,ſicut qualitas formam:ideo in rõne quantitatis includitur materia,ſicut in rõne hominis includuntur caro et oſſa,et nerui,unde ſicut nõ poteſt eſſe hõ ſine carne,&oſſe,ſic nõ

poteſt eſſe quantitas ſine materia. Secūdo dico, ꝙ licet nō poſſit eſſe ſine materia, i. hoc tñ diſtinguitur à re naturali, ꝙ poteſt intelligi, & diffiniri ſine materia ſenſibili. i. materia ſubiecta qualitatibus & motui, & generationi: et corruptioni qualem mām important caro, & oſſa, & lignum, & lapis, & æs. & ratio huius eſt, qm̄ poſterius nō eſt de intellectu prioris: ſed econuerſo, ſed quantitas prior eſt qualitatibus ſenſibilibus, conſequitur. n. materiam, qualitas autē formam. nam prius neceſſe eſt intelligere mām diuiſam per quantitatem, quam recipiat formam, & qualitates cōſequentes formam ꝑores ſunt motu, ſicut principia mot⁹. ergo intellectus poteſt intelligere ac diffinire quantitatē, non intellecta materia, ut ſtat ſub qualitate & motu. hac de cauſa in diffinitione lineæ uel circuli, non cadit lignū, uel terra, uel lapis, & hoc eſt abſtrahere quantitatem à materia naturali & à motu, non ꝙ dicat intellectus quantitatem eſſe ſine materia naturali, ut imaginabantur Pythagorici: ſed ꝙ intelligit eam, non conſiderata materia naturali. In re autem naturali hanc abſtractionem non poteſt facere intellectus, quoniam, ut probabitur in ſeptimo libro, ratione hominis eſt ꝙ conſtet ex corpore naturali & anima. non datur autem corpus naturale ſine qualitatib⁹ ſenſibilibus, & ſine motu, propterea intellectus nō abſtrahit naturalia à materia ſenſibili, nec à motu, ſed tantum à materia indiuiduali, ut dictum eſt ſupra. Tertio dico, ꝙ ꝑ huiuſmodi abſtractiuam conſiderationem ſaluatur ueritas ſcientiæ mathematicæ. Nam Mathematic⁹ ꝯſiderans lineam ſine materia ſenſibili non iudicat eam exiſtere extra materiam, ſed intelligit eam quo ad prædicata per ſe, quæ poteſt apprehendere non apprehenſa qualitate ſenſibili. nam ſi intellectus poteſt abſtrahere frigiditatem ab albedine in niue, prout poteſt conſiderare niuē frigidam non conſiderando, ut albam, multo magis id poteſt in quantitate, quæ prior eſt qualitatibus ſenſibilibus.

Ex his patet ſolutio rationum pro parte affirmatiua, & ad primam negatur conſequentia, ad probationem dico,

ꝙ prout de magnitudine ſenſibili habet ſcientia,non cor〈…〉
rumpitur ad corruptionem huius uel illius ſubſtantiæ, in quæ niſi per accñs,non.n.ſcitur inquantum eſt in hac ſubſtantia, ſed quo ad prædicata per ſe: quæ immutabiliter uerificantur de ea non habito reſpectu ad materiam ſenſibilem: puta triangulus ſemper eſt prima figura rectilinea & ſemper habet tres æquales duobus rectis.

Ad ſecundam, nego minorē,ad ꝓbationem nego quin ſphæræ: ut ſphæra eſt,cōueniat tangere planū in puncto, imo ſi tangeret, & non tangeret in puncto non eſſet ſphæra, eſt.n. proprietas conſequens rationem ſphæræ: ſicut nō concurrere eſt proprietas parallelæ. & ſi dicis ꝙ experimur ad ſenſum, pilam tangere planum ſm ſuperficiem ergo non in puncto, dico quod experimur hoc tactu phyſico,non autem mathematico, ſicut experimur,ꝙ diuiſio in infinitum non conuenit corpori phyſico in quo dabile eſt minimum probatum,ut in 1.phyſ.tex.36. ſed corpori mathem. ſumpto .i. inquantum continuo. de eccentricis & epyciclis utrum repugnent cœlo uidebitur in libro 10. De aſtris non dicit aſtronomus, ꝙ in ſe ſint ſicut puncta, ſed in reſpectu ad oculum noſtrum, ex maxima diſtantia quæ prohibet uideri obiectum ſub ſua quantitate. manifeſtum eſt igitur: ꝙ non cogimur dare magnitudines ſeparatas,ut uerificentur ſcientiæ mathematicæ.

Et tu aduerte,ꝙ Ariſt.in hoc 3.lib.poſtquam arguit ad partes,pro dubio propoſito introducit opinionem quorūdam qui ponunt mathem.media inter ideas,& has magnitudines ſenſibiles ac mãles, non quidem extra has magnitudines,ſed penetrantes eas, & hæc fuit opinio eoꝝ qui ut uiſum eſt in 4.phyſ.poſuerūt q̃ſdam dimēſiones ꝑ ſe exiſtentes & penetrantes corpora ſenſibilia,&dicebãt eas eſſe locū uacuū,cuius ſentētia,qm̄ illic ad plenū reprobata eſt, iō nō eſt hic inutiłr repetēda. Hæc de ſexto cap.dicta ſint.

CAPVT VII.

IN ſeptimo cap.duo ſunt dubia diſputãda. Primum,ſi principia rerum ſunt genera,quæ ṗdicantur de eis, an

partes primæ, ex quibus componuntur, ſicut ſunt elementa. Secundum, dato ꝙ genera ſint rerum principia, dubitatur an illa ſint communiſſima: ut ens: & unum, & magnum & paruum.

Ad primum dubium arguit Phs pro utraque parte, & pro parte negatiua ſic arguit. Sicut eſt in uocibus. ſ. articulatis, & in demonſtrationibus, quibus probantur deſcriptiones figurarum, & in artificiatis, & in naturalibus, ſic proportionalr̃ debet dici in omnibus alijs rebus. ſed in uocibus, non dr̃ uox, quæ eſt genus. & prædicatur de omni uoce eſſe principium conſtitutiuum uocum, ſed literæ ex quibus cõponuntur primo tanquam ex primis partibus. & apud Geometram non dr̃ diagramma ſiue deſcriptio, quę eſt genus cõmune omni deſcriptioni figurarum eſſe pͥncipium earum, ſed primas demonſtrationes geometricales, ex quibus procedunt aliæ demonſtrationes, tanquam ex primis principijs. ſicut ordinauit Euclides in libro ſuo, in quo poſuit primas propoſitiones, & primas demõſtrationes, tanq̃ elementa prima ſequentium demonſtrationum. ſilr̃ in artificiatis non dr̃ artificiatum, quod eſt genus, eſſe principium eius, ſed illa ex quibus conſtat, puta lapides, cæmentum, figura, ſunt principia domus: ſilr̃ in naturalibus non dr̃ corpus aut animal genus eſſe principium eorum, ſed prima corpora, ut terra, aqua &c. Quæ & antiqui: ut Empedocles, uocabant prima rerum elementa .i. principia materialia, ex quibus componũtur: ergo &c.

Pro parte affirmatiua: ſic arguit. Genera ſunt principia cognoſcendi rem, ergo & eſſendi. patet ꝯñtia: qm̃ eadem ſunt principia cognoſcendi & eſſendi. Quod autem genera ſint principia cognoſcendi, patet, qm̃ ex generibus dantur diffinitiones, adiunctis tamen differentijs, ut dicetur in ſeptimo libro. ſed per diffinitiones cognoſcimus res. eſt enim indicans rei eſſentiam. ergo genera ſunt principia eſſendi in rebus, ſicut & cognoſcendi & confirmatur, quoniam quidam antiquorũ: ut dicetur in decimo libro, utuntur tanquam primis rerum principijs, ente, & uno,

& magno & paruo,quæ exiſtimantur cōmuniſſima gene ra.& ſic quæſitum remanet ex utraque parte dubiū. Huic dubio forte reſpondet aliquis dicens tam genera,q̄ partes primas componentes eſſe rerum principia.

Sed contra hanc ſolutionem,ſic arguit Philoſophus. Si utraque eſſent principia ab utriſque poſſet accipi una & eadem ratio diffinitiua indicans rei ſubſtantiam:quod tn̄ eſt falſum: probatur ꝯn̄tia,qm̄ à rei principijs poteſt ſumi rei diffinitio. Nam per rei principia, ſua ſubſtantia cognoſcitur. Et una eſt tm̄ unius rei diffinitio,cum ſit una tantū eius ſubſtantia. ergo ſi tam genera, quàm partes primæ componentes ſunt rerum principia,ab utriſque poſſet accipi una & eadem ratio diffinitiua, falſitas autem ꝯn̄tis, patet qm̄ genera et partes primæ componentes ſunt diuerſarum rationum, ergo ab eis ſumetur diuerſa diffinitio & non una, puta à genere ſumetur ratio logica, à partibus autem ratio phyſic. Patet ergo,quod hæc non ualet. Ad ſecundum dubium arguit pro utraque parte & primo, ꝙ communiſſima genera non ſunt magis principia, ſed infima prædicata de indiuiduis.i.ſpecialiſſima.

Quantum ad communiſſima genera,quæ hic appellat ens & unū ſic arguit. Si ea quæ ſunt uniuerſaliſſima,ſunt magis principia,quia ſunt gn̄a,cum hmōi cōmuniſſima, ſicut ens & unum ſequitur,ꝙ ens ſit genus,ſilr & unum, ſed hoc eſt falſum. Nam neceſſe eſt omne genus,ad ita differentia conſtituere ſpeciem, de qua dr̄ia non prædicatur genus in primo modo per ſe, qm̄ ſi in diffinitione dr̄ię poneretur genus, ſemper cōmitteretur nugatio qn̄ genus & dr̄ia prædicantur de ſpecie,puta,ſi in ly rationali includitur diffinitiuæ animal cum dr̄ homo eſt animal rationale bis diceretur animal,ſic reſoluendo,homo eſt animal:animal habens rationem,ſed de omni differentia prædicatur ens: aliter eſſet non ens, ſimiliter de omni differentia prædicatur unum,eſt enim conuertibile cum ente, ut uidebitur in quarto. ergo nec ens nec unum poſſunt eſſe genera: ex conſequenti non poſſunt eſſe principia rerum, ex

eo quòd ſunt communiſſima.

Præterea non ſolum ens & unum ſunt communia: ſed intermedia uſque ad indiuidua, ut ſpecies ſubalternæ & ſpecialiſſimæ, quia prædicatur de pluribus, ergo ſi aliqua ſunt principia rerum, quia ſunt communia, hæc omnia erunt principia, ꝙ non uidetur rationabile.

Præterea, non ſolum genera ſunt cõmunia, ſed & drīæ, & ſunt cauſæ cognoſcendi rem cum ſumantur à forma, qua res eſt actu, & unumquodque cognoſcitur inquantũ eſt actu. ergo differentiæ erunt magis principia rerum q̃ genera, quod uidetur abſurdum, quoniam cum ſint pene infinitæ: eſſent quaſi infinita principia rerum, ex conſequenti nulla aut parua haberetur de rebus ſcientia, ut dictum eſt in primo phyſico. tex. 50. contra Anaxagoram.

Pro parte ſecunda. ſ. ꝙ ſpecialiſſima ſint magis principia rerum q̃ genera ſic arguit, unum ſecundum uiam Platonis uidetur maxime habere rationem principij. ergo qđ eſt magis unum, magis erunt principium conſtat aũt ꝙ inter cõmmunia prędicata, ſpecies ſpecialiſſima eſt magis una. quia eſt indiuiſibilis ſecundum formam, non. n. eſt diuiſibilis per differentias formales ſicut genus: ſed tm̃ diuiſione indiuiduali ſiue materiali. ergo eſt magis principium quàm genera generaliſſima & ſubalterna.

Præterea, ſecundum uiam Platonis, ea inter quæ nõ eſt ordo prioris & poſterioris, nec melioris & prioris, poſſunt eſſe ſeparata, ex ꝯſequenti poſſunt eſſe principia, qm̃ Plato ponebat principia reꝝ ſeparata, ut dicetur in ſeptimo et in decimo libro. Inter quæ aũt eſt hmõi ordo non poſſunt eſſe ſeparata. ꝓpea apud Platonem, nec in numeris, nec in figuris poteſt eſſe quid ſeparatum, ex conſequenti nõ poſſunt eſſe principia ſecundum Platonem. ſed in ſpecialiſſima reſpectu indiuiduorum, non eſt huiuſmodi ordo, omnia. n. æque participant naturam ſpecificam & differũt ſolum materialiter. In generibus autem eſt hmõi ordo, qm̃ communiora ſunt priora, & minus communia poſteriora, & diuiditur quodlibet genus in contrarias differen-

tias,quarum una eſt perfectior altera.ergo magis rationabile eſt ponere ſpecialiſſima eſſe rerũ principia,quam gña.

In oppoſitũ autem.ſ.ꝙ magis uniuerſalia ſunt magis principia & nõ ſpecialiſſima,ſic arguit.Quod eſt cauſa & principium oportet eſſe præter principiata: & ſeparatũ ab eis intelligendo de principio & cauſa efficiente, quia cum nihil producat ſeipſum.oportet producens eſſe ſeparatum à producta,ſed iſtæ conditiones magis cõueniunt magis uniuerſalibus,quia prædicantur de omnibus,& non econuerſo,à quo ſumitur ſignum,ꝙ ſunt præter ea, de quibus prædicantur ueluti ab eis ſeparata.ergo ſunt magis principia quàm ſpecialiſſima,et ſic patet ꝙ propoſitum remanet dubium pro utraq; parte.

Pro determinatione utriuſqȝ dubij,aduerte,ꝙ ſecundũ principia doctrinæ Ariſt.paruam difficultatem continet, nam cum ſint tm̃ quattuor genera principiorum & cauſarũ,duo quidẽ intrinſeca.Materiale & formale duo extrinſeca, efficiens & finale, uniuerſalia tam generaliſſima, q̃ media & ſpecialiſſima,ſi habent rationem principijs cum ſint intrinſeca,de his de quibus prædicantur, & non poſſint eſſe ſeparata ſecundum eſſe ab eis,ut probabitur in ſeptimo libro:nõ poſſunt eſſe rerum principia, niſi materiale & formale, inter quæ genus erit principium materiale, quoniam ut probabitur in ſeptimo ſumitur à materia, & ſpecialiſſimum erit formale,quoniam conſtituitur differẽtia,quæ ut probabitur in eodem loco,ſumitur à forma & res magis pẽdet à forma,quam à materia, quoniam per formam conſtituitur & conſeruatur in actu, ideo ſpecialiſſimum eſt magis principium quàm genus.

Secundum principia autem doctrinæ Platonicæ habẽt maiorem difficultatem,quoniam cũ uniuerſalia & cõmunia prædicata ſint ſeparata à ſingularibus apud Platonẽ, ſi habent rationem principij erunt principia extrinſeca.ſ. efficiens & finis,ex conſequenti in uia Platonis argumentari potuit pro utraq; parte, an genera eſſent principia.ſ. efficientia: & poſito ꝙ ſic,an prima genera.i.maxime uni

uerſalia, eſſent magis principia, quàm ſpecialiſſima, cum hæc & illa ponantur ſeparata apud Platonem.

Et qm̄ hic nitimur & adhæremus doctrinæ Ariſtot. Bonum eſt ut ſoluamus rationes prius poſitas, & pro ſolutione rationum ad primum dubium, aduerte duo. Primo ꝙ aliud eſt loqui de principijs rei cōſideratione logica, quæ eſt ſecundum rationem, & aliud de conſideratione reali qualis eſt conſideratio phyſica & metaphyſica. Nam conſideratione reali partes componentes, ſunt uerę principia rei, ſiue ut materia, ut in uocibus literę in artificiatis lignū uel ferrum, in naturalibus quattuor elementa, ſiue ut forma, ut in uocibus ordo literarum, in artificiatis compoſitio ſiue figura in naturalibus, formæ naturales. Conſideratione autem logica, tam genera ꝙ differentiæ, poſſunt dici principia inquantum ſunt conſtitutiua diffinitionū & ſpecierum. Nam ſicut apud phyſicum conſtituitur homo ex elementis & anima, ſic apud logicum conſtituitur ex animali, & rationali, ut ex genere & differentia. Ratione huius duplicis conſiderationis, patet quid dicendum ad rationes primi dubij. Nam ratio inducta pro parte negatiua, concludit ſecundum conſiderationem phyſicam & metaphyſicam. Ratio autem inducta pro parte affirmatiua, concludit ſecundum conſiderationem logicam.

Secundo aduerte, ꝙ diffinitio dupliciter dari poteſt de re. Primo per unum aut per duo gn̄a cauſarum, puta per materiam, aut ꝑ formam, aut per finē, aut efficientem, ut ſi dicatur homo eſt quid cōpoſitum, ex cōtrarijs erit diffinitio per materiam. Si dicatur, homo eſt ſubſtantia intellectualis, erit diffinitio ꝑ formam. Si dicatur, homo eſt ſubſtantia ordinata ad beatitudinem, eſt diffinitio per finem. Si dicatur, homo eſt ens productum à ſibi ſimili in ſpecie, ſecundum corpus & immediate productum adeo ſecundum animam erit diffinitio ꝑ cauſam efficientem. Secūdo poteſt dari per oēs cauſas ſuas, ut ſic dicatur homo eſt ſubſtantia compoſita ex contrarijs intellectuali ſecundū partem, ordinata ad beatitudinem, ꝓducta à ſibi ſimul in ſpe

cie ſecundum corpus creata immediate adeo ſecundũ an i mã. Item aduerte, ꝙ diffinitio poteſt dari de re conſiderata logice, & de re cõſiderata realiter, ut hæc, homo eſt animal rationale, eſt logica, hæc autem, homo eſt quid compoſitum ex contrarijs elementis & anima rationali, eſt realis, ex his diſtinctionibus, patet quid dicendum ad rationẽ Philoſophi qua conatur infringere rñſionem dicentiũ, tam genera q̃ partes componentes eſſe rerũ principia. Negatur igitur conſequentia ad probationem, ꝯceditur ꝙ à rei principijs põt ſumi rei diffinitio, ſed negatur ꝙ unius rei ſi tãtum una diffinitio, niſi detur per omnia principia rei. Si autem non datur per omnia principia non incõuenit eam multiplicari, ut declaratum eſt in diſtinctione data. Et cũ probatur unitas diffinitionis per unitatem ſubſtãtiæ rei diffinitæ nõ ualet niſi in diffinitione cõplectẽte omnia rei principia, & ſi dicas. Ergo nõ omnis diffinitio ſufficienter indicat eſſentiam rei diffinitæ. Reſpondeo ſi complectitur omnia genera cauſarum cõuenientium rei diffinitæ ſimpliciter ſufficienter indicat eſſentiam rei diffinitę, ſi non complectitur omnia genera cauſarũ ſufficienter indicat pro illa genere cauſæ, ſecũdum q̃ datur & illud ſufficit. Hæc pro determinatione primi dubij dicta ſint.

Pro ſolutione rationum inductarum pro ſecundo dubio aduerte, ꝙ rationes probãtes cõmuniſſima & uniuerſaliſſima non eſſe magis principia concludunt ſecundum doctrinam Ariſt. quoniam conſideratione reali, nullum uniuerſale, ut uniuerſale eſt alicuius cauſalitatis, niſi rõne alicuius ſingularis in quo habet eſſe, hæc enim non eſt uera, homo generat niſi quia hic, uel hic generat, & quoniã Plato arbitrabatur maxime cõmuniſſima eſſe extra ſingularia, ideo credebat ea eſſe maxime principia, ſed deſtructo hoc fundamento, quod deſtruetur in ſeptimo & in decimo libro, patet hanc negatiuam eſſe ueram, nullum uniuerſaliſſimum ut ſic, eſt rerum principiũ, nec aliud cõmune ut ſic, ergo non eſt magis principium quàm minus cõmune, & propterea non eſt neceſſe ſoluere rationes probã

tes negatiuam ſupradictam. Rationes autem inductę pro ſecunda parte dubij de ſpecialiſſimo, ꝙ ſit magis principium q̃ communiſſimum, non procedunt, niſi ex fundamento Platonis. ſ. quod eſt magis unum, et eſt ſeparatum à ſingularibus &c. ſed hoc fundamentum applicatum ſiue magis communi, ſiue minus communi, ſiue habentibus ordinem, ſiue non habentibus, eſt falſum in uia Ariſtot. ſola. n. ſingularia habent unitatem realem, & per ſe exiſtunt, ſiue ſint immaterialia, ut intelligentiæ, ſiue materialia, ut compoſita ex materia & forma, quare &c.

Ad rationem in oppoſitum negatur minor ſecundum doctrinam Ariſt. et cum dicitur ꝙ ex quo prædicantur de omnibus, & non econuerſo, ſignum eſt ꝙ ſunt præter ea, ex conſequenti ſunt ſeparata, imo ex hoc ſumitur ſignum oppoſitum, quoniam in omni prædicatione affirmatiua & in recto, neceſſe eſt prædicatum identificari ſubiecto, aut in eſſe ſubiecto. Identificatur autem prædicatum eſſentiale, & ineſt prædicatum accidentale, tam in accidente proprio quàm in accidente communi, quare &c. Hæc de ſeptimo capite dicta ſint.

CAPVT VIII.

IN octauo capite diſputantur duo dubia, quæ immediate ſequuntur ex præcedentibus. Diſputatum eſt. n. utrum uniuerſalia ſint principia, & utrũ magis uniuerſalia q̃ minus uniuerſalia ſint magis principia. Et dictum eſt, ꝙ ſi ſunt ſeparata ſunt principia, ſi aũt non, non dubitatur. ergo ſi dantur uniuerſalia ſeparata per ſe exiſtẽtia, uel ſi nihil per ſe exiſtit niſi ſingulare. Item dubitatur ſi præter ſingulare materiale ſenſibile, datur aliquod ens ſeparatũ, quod ſit compoſitum, uel materia, uel forma.

Ad primum dubium arguit pro utraque parte. pro parte affirmatiua ſic. Si nihil eſt præter ſingularia, nulla habetur ſcientia, qm̃ cum ſint infinita non poſſunt ſciri. ſi ergo de aliquo habetur ſcientia, oportet illud eſſe uľe, tunc ultra, aut illud uniuerſale habet eſſe, aut non: ſi habet eſſe, ergo præter ſingularia datur uniuerſale ſeparatum: ſi

non habet eſſe,ergo ſcientia non erit de uero,qm̄ ens & ue rum conuertuntur,& quod non eſt non contingit ſcire.

Pro parte negatiua ſic. Si ul'e eſt ſeparatum à ſingulari bus,ergo erit neceſſe ꝙ prima gn̄a,uel quæ ſunt ul'ia.i.ſpe cialiſſima,ſint præter ſua indiuidua, hoc aūt eſt impoſſibi le,ut dictū eſt in præcedentibus,& magis dicetur infra.

Pro determinatione huius dubij,aduerte,ꝙ Ariſt. in ſe ptimo libro, multiplici ratione contra Plato. concludet pro parte negatiua,quas nolo hic formare,ne fiat inutilis repetitio, unde pro nunc ſufficit ſoluere rationem addu ctam pro parte affirmatiua.

Ad rationem igitur dico,ꝙ licet ſingularia,ut ſingula ria non poſſint ſciri, tn̄ de uniuerſali prædicato de ſingu laribus,habetur ſcientia,& cum arguitur aut illud uniuer ſale habet eſſe, aut non, dico ꝙ habet eſſe, ſed nego hanc conſequentiam, ergo præter ſingularia datur uniuerſale ſeparatum, nam habet eſſe & in intellectu, ut cognitum obiectum in cognoſcente & in ſingularibus,ut in his qui bus primo competit exiſtentia: hæc.n.eſt uera,homo exi ſtit,quia hic uel hic exiſtit, unde dicit Ariſtot.in prædica mentis, ſecundas ſubſtantias exiſtere in primis, ut in his quæ principaliter,& maxime ſubſiſtunt. Et ſi arguitur,ꝙ intellectus concipit uniuerſale non concepto aliquo ſin gulari,ergo habet eſſe non in ſingulari, aliter intelligeret rem alio modo q̄ ſit,& ſic falſo intelligeret.

Reſpondeo,& nego ꝯn̄tiam,quia cū uniuerſale ſit prius uniuerſali non inconuenit intelligere prius non intelle cto poſteriori, & cum dr̄ quod intelligeret rem aliter quā ſit &c. dico ꝙ id non inconuenit dummodo non enun ciet de re al'r quam ſit, nam cum intellectus ſit uirtus im materialis, intelligit rē materialem immateria l'r.i. modo ſpiritali, ſi tn̄ diceret rem materialem eſſe immaterialem, falſæ intelligeret, ſi l'r cum ſit uirtus in organica & recepti ua ſpeciei repreſentatiuæ ſine cōditionibus ſingularibus poteſt intelligere rei naturam ul'r, nō co intellecto aliquo ſingulari, ſi tamen diceret talem rei naturam exiſtere ſine

ſingularib' falſę itelligeret. Hæc de pmo dubio dicta ſint.
Ad ſecundũ dubiũ arguit pro utraq; parte, & pro parte affirmatiua ſic. Si nihil datur pter ſingulare materiale ſenbile, nullum erit ens intelligibile, ſed tm̃ à ſenſu cognoſcibile: ſenſus. n. eſt proprie ſingularium ſenſibilium, tunc ultra, ergo de nullo habebitur ſcientia, niſi forte quis dicat ſenſum et ſcientiam non diſtingui, ut dicebant aliqui, quorum poſitio reprobata eſt in. 2. de anima tex. 150. ſcientia. n. cum ſit in intellectu pro obiecto habet intelligibile, ſicut ſentire, cũ ſit in ſenſu pro obiecto habet ſenſibile. Præterea, ſi nihil eſt præter ſingularia materialia ſenſibilia, nihil erit ſempiternum & immobile, omnia enim huiuſmodi ſingularia uidentur eſſe ſub motu & corruptione, ſi nihil eſt ſempiternum, non datur generatio, qm̃ in omni generatione eſt id quod fit, & id ex quo fit, ut materia, & nõ poteſt eſſe non ens, quia ex non ente eſt impoſſibile aliqd generari, illud ergo ens, ex quo aliquid fit, aut factũ eſt ex alio, aut nõ, ſi nõ, ergo eſt ingenitum, ergo ſempiternum, ſi ex alio fit, cum non ſit proceſſus in infinitũ in cauſis materialibus, ut dictum eſt in ſecũdo libro, deuenietur tandẽ ad aliquod non factum ex alio, & illud erit ſempiternum, aliter ſi nõ eſt deuenire ad aliquod primũ materiale principium non factum ex alio, nunquam complebitur rei generatio, ex rei conſequenti fruſtra eſſet. Præterea cum nullus motus ſit infinitus neceſſe eſt ut habeat aliquem finẽ, qui erit terminus motus, q terminus eſt aliqua forma aut ſubſtantialis, aut accidẽtalis, dempto motu locali, qui eſt, ad ubi, quem tamen neceſſe eſt eſſe finitum, ſaltem ſecundum quælibet circulationẽ. Quæro igitur de forma quæ eſt terminus motus aut eſt pducta per alium motũ ſiue generationem, aut nõ, ſi nõ, ergo erit ingenita & æterna, ſi ſic, uel eſt proceſſus in infinitũ in cauſis formalibus, uel eſt deuenire ad formam primam ingenitam, ſed pbatum eſt in ſecundo libro, non eſſe proceſſum in infinitũ in formis, ergo datur aliq̃ forma ingenita, ex ꝯſequenti incorruptibilis & æterna, patet ergo ꝙ ultra ſingularia materia-

lia ſenſibilia, q̃ cadũt ſub motu & corruptione, neceſſe eſt dare aliqđ ſeparatum ingenitum & æternum, qđ quidem non eſt compoſitum ex mã & forma, nec eſt mã, q̃m cum ſit ens mere potentiale ſibi repugnat per ſe exiſtere.

Pro parte negatiua ſic arguit. Si ponatur eſſe aliquam formam ſeparatam à ſingularibus, quæritur quæ erunt hmõi formę. Certum ꝙ non erunt artificiales, uanum eſt enim ponere formam domus, ſiue aliquam domum ſeparatam à domo ſenſibili & materiali, ſi ergo hoc nõ datur in omnibus naturis, difficillimũ erit aſſignare in qua natura dentur huiuſmodi formæ ſeparatæ.

Pro determinatione huius dubij aduerte, ꝙ formę ſunt in duplici drĩa. Quædam ſunt quarum nulla actio ſupergreditur materiam omnino, ſed exercetur aut qualitatib' nãlibus, ut calefacere ex calore, frigefacere ex frigiditate, uel exercentur potentijs animæ organicis, ut uegetare, ſentire moueri progreſſiue, concupiſcere, & hmõi formæ nõ poſſunt eſſe ſeparatæ à materia, educuntur enim de potentia materiæ per actionem agentis naturalis, ex conſequenti eis non competit eſſe niſi per eſſe compoſiti materialis, propterea ipſo deſinente deſinunt. Quædam autem ſunt, quarum actio non pendet materia, nec exercetur potentia alligata materiæ, ſed eleuata omnino ſuper materiam, ut intelligere, & uelle, & has non inconuenit ponere ſeparatas à materia, quæ tamen adhuc ſunt in duplici differentia. Quædam .n. ſunt pars ſpeciei, ut animæ humanæ, & hæ quidem unibiles ſunt materiæ, cum dent homini eſſe hominem, ſeparabiles etiam ſunt à materia, & poſt corruptionem compoſiti ſeparatæ à materia permanent in eſſe. Quædam autem completæ ſunt in ſpecie, ut intelligentiæ, & primum principium, & non ſunt unibiles materiæ, cum nõ ſint pars, & ſunt ſemper ſeparatæ à mã, & proprie dicuntur formæ, ſiue actus omnino immateriales & metaphyſici. De primis ꝙ non ſint, nec poſſint eſſe, niſi in materia, determinabit Ariſt. in 7. lib. longo proceſſu. De ſecunda determinabit in lib. 12. tex. 16. De tertijs determi-

nabit in eodem libro in tex.30.

Nunc ſupereſt ſoluere rationes inductas pro utraq; parte,& ad primam pro parte affirmatiua, dico, ꝙ ꝓcedit ex fundamentis Plat. qui arbitratur, ut habeatur ſcientia de naturalibus mobilib' ſit neceſſe dare naturas uniuerſales præter ſingularia,quod non eſt uerum, nam ut habeatur ſciẽtia de naturalibus,ſufficit, ꝙ intellectus abſtrahat uniuerſale à ſingularibus.ſ.intelligendo uniuerſale, non intellectis ſingularibus, ut declaratum eſt ſupra.

Reſpondendo igitur formaliter,nego ꝯñtiam, nam nã rei ſenſibilis licet non exiſtat extra ſingularia, tñ quia conceptibilis eſt ſ̃m ſe,non habito reſpectu ad ſua ſingularia, dicitur eſſe natura intelligibilis,& ut ſic non eſt neceſſe ut incidamus in ſententiam antiquorum, qui non diſtinguebant inter ſcientiam & ſentire.

Ad ſecundam dico,ꝙ licet concludat uerum.ſ.ꝙ neceſſe eſt dare aliquod æternum & ingenitum,ut ſeruetur generatio,tñ non eſt neceſſe illud æternum eſſe aliquam formam,quæ ſit terminus generationis,nec ſ̃m ueritatem illud eſt materia prima, quoniam non eſt uerum, mũdum eſſe æternum,ut docuimus in 8.phyſ.licet Ariſt.aliter ſenſerit. Et qñ probatur,ꝙ aliter erit proceſſus in infinitum in cauſis materialibus & formalibus, nego conſequentiam, quæ fundatur ſuper hac propoſitione,ꝙ materia & forma per ſe generentur, cuius oppoſitum manifeſtabitur in lib. 7.ubi dicemus ſolum compoſitum generari per ſe, partes autem per accidens. Illud ergo æternum (ut declarabitur in lib. 12.) eſt primum agens & intelligentiæ motrices, cum corpore cœleſti, quæ ſunt formæ abſtractæ inalterabiles &c. Et hæc ſolutio ſufficiat pro ſecunda & tertia ratione.

Ad rationem pro parte negatiua,patet ſolutio ex diſtinctione data de formis, ſolæ.n.intellectuales poſſunt exiſtere ſine omni mã, & de artificialibus iudicandum eſt ſicut de nã cibus quantum ad inſeparabilitatem à materia. Hæc de octauo capite dicta ſint.

CAPVT IX.

IN nono capite duo diſputanda ſunt.

Primo utrum omnium indiuiduorum unius ſpeciei, ut omnium hominum, ſit una ſubſtantia.i. una quidditas, ſiue una forma.

Secundo utrum omnium rerum ſint eadem principia numero, uel eadem ſpecie & diuerſa numero.

Ad primum dubium pro parte negatiua ſic arguitur. Si omnium indiuiduorum eſt una quidditas ſiue forma, ergo quæ ſunt multa &differentia non erunt multa,& implicat contradictionem,probatur ꝯñtia. Quorum eſt una quidditas ſiue forma,illa non ſunt multa, ſed unum: ſed per te multorum & differentium indiuiduorum eſt una forma,ergo multa & differentia non erunt multa,ex conſequenti multa non erunt multa,quod implicat.

Præterea, ſi forma omnium indiuiduorum eſt una, nõ poterit aſſignari ratio,quare talis forma uniatur huic materiæ,& illa illi,nam indiſtinctis indiuiduis diſtinctę ſunt materiæ,aliter non different numero,conſequentia autem ſic probatur. Quod eſt in ſe indiuiſum,remanens indiuiſum non componitur cum multis diſtinctis. ergo &c.

Pro parte affirmatiua non arguit, quoniam apud Platonem eiuſdem manifeſtum eſt, ꝙ omnium ſingularium eiuſdem naturæ eſt una forma ſeparata, quam uocat ſubſtantiam & quidditatem omnium ſingularium,ut declarabitur in lib.7.& qm̃ in hoc libro procedit tantum diſputatiue adducens antiquorum rationes & fundamenta ſuper dubia hic pertractata ſufficiebat ꝓ parte affirmatiua, ſupponere prædictum fundamentum Platonis.

Et tu aduerte, ꝙ hoc dubium determinatur ſm̃ uiam Ariſt. ſimpliciter pro parte negatiua.nam in 7.lib.tex.20. ꝓbabit,ꝙ quid eſt.i.rei quidditatem idem eſſe cũ eo cuius eſt,ergo ſicut multiplicantur indiuidua hñtia ſuam quidditatem quæ dr̃ eſſe rei ſubſtantia, ſic multiplicantur q̃ditates.Præterea,cũ generatio ſicut & motus,ſumat unitatem & diſtinctionem à termino, ad quem & terminus generationis

nerationis ſit forma, ſequitur ꝙ omnium indiuiduorum eiuſdem ſpeciei ſit una numero gñatio, ex ꝯñti, omnia indiuidua eſſent unum indiuiduum genitum, quod eſt abſurdum. Præterea, cum unumquodq; habeat eſſe, & unitatem & diſtinctionem à propria forma. Si omnia indiuidua unius ſpeciei hñt unam formam, omnia erunt unum & non multa, & ſic omnes homines erunt tm̃ unus homo, quod eſt contra ſenſum. Rationes adductæ pro parte negatiua concludunt, uerum ideo non ſunt ſoluendæ.

Fundamentum Platonis adductum pro parte affirmatiua deſtruetur in ſeptimo ubi declarabitur uanum eſſe ponere formam ſeparatam ab eo cuius eſt forma.

Ad ſecundum dubium arguit Ariſt. pro utraq; parte, & pro parte affirmatiua ſic. Cum omne qđ eſt in principiato pendet à ſuo principio, ſi principia reꝝ nõ ſunt eadẽ numero nec aliqđ principiatũ erit unum numero. ergo nullum genitũ erit unum numero, nec particulare, & nullum erit particulare, nullum erit uniuerſale, dicitur. n. uniuerſale, quod eſt unum dictum de multis, & in multis, & ſi nõ erit uſ̃e, nulla erit ſcientia, qm̃ eſt proprie de uniuerſali. Præterea ſi non ſunt eadem principia numero, nec ens ꝑ ſe, nec unum per ſe. i. primum ens, & primum unum, qđ ponitur eſſe principium omnium erit idem numero, ex ꝯñti non erit per ſe ſubſiſtens, quod tñ eſt falſum, qm̃ in entibus eſt deuenire ad unum primũ. ꝙ eſt maxime ens, & unum in ſeipſo ſubſiſtens. ergo &c. Pro parte aũt negatiua, ſic arguit. Cum diuerſitas principiatorum pendeat à principijs, ſi principia rerum eſſent eadem numero nulla eſſet diuerſitas in rebus, ſicut uidemus in ſenſibilibus, ſi omnes literæ eſſent eadem, nõ fieret diſtinctio ſyllabarum, nec dictionum, hæc autem ſunt abſurda. ergo diuerſorũ diuerſa ſunt principia.

Et tu aduerte, ꝙ Ariſt. in. 12. in tex. 19. uſq; ad tex. 29. determinat hoc dubium, & declarat qũo ſunt eadem, & qũo diuerſa, utraque. n. pars eſt uera bene intellecta, & reſolutio ſtat in hoc, principia rerũ ſunt duplicia. ſ. intrinſe

cam,ut materia & forma ſiue potentia & actus, & extrinſeca,ut efficiens & finis,principia intrinſeca, iterum dupliciter conſiderantur ſcilicet in uniuerſali, uel in ſpecie, ſi in uniuerſali, ſic ſunt quodammodo eadem in omni prædicamento,quoniam ſicut in prædicamento ſubſtantię principia ſunt forma, cui opponitur priuatio: & materia, ſic proportionaliter in quantitate & qualitate, & in alijs prædicamentis ſunt quædam,ut forma & priuatio &materia, ut in prædicamento qualitatis forma eſt lux, tenebra priuatio, diaphanum materia, ſi in ſpecie, ſic ſunt diuerſa in diuerſis,quoniam uniuſcuiuſq; forma recipitur in ſua propria materia, ut anima intellectiua in corpore humano, anima equi in corpore equi,forma lapidis in materia lapidis. Principia autem extrinſeca quadrupliciter conſiderantur,qm̃ uel vt primo prima abſolutæ: uel vt primo prima in genere,uel vt ſpecifica,uel vt indiuidua. Si primo prima,ſic ſunt ſimpliciter eadem. Nam primo primum efficiens omnium eſt primum principium,à quo pendet cœlum & omnia nãlia,ut dicemus in lib. 12. in tex. 38. Si primo prima in genere.ſ. in genere corporalium ſub cœlo ſic etiam ſunt eadem principia omnium quæ ſub cœlo fiunt, nam intelligentiæ,& corpora cœleſtia principia ſunt omnium inferiorum,tam in elementis,q̃ in elemẽtatis,& hæc cum ſint incorruptibilia, ſemper eadem p̃manent ſm ſubſtantiam,licet cœlum mutetur ſm ubi,quo ad eius partes, ut ſtant ſub motu. Intelligentiæ autem mutantur ſm intellectum & appetitum. Quomodo autem id ſit,non eſt præſentis loci conſiderare,ſed in 12. libro. Si in ſpecie ſic diuerſorum productorum diſtinctorum ſpecie,ſiue etiam genere,ſunt diuerſa principia efficientia,nam ut declarabitur in 12. lib. in tex. 13. unumquodq; fit à ſuo uniuoco. ergo homo ab homine,equus ab equo &c. Si indiuiduo,ſic iterum diſtinguo,quoniam uel in diſtinctis ſpeciebus,uel in eadem. Si primo ſic diuerſorum indiuiduorum, diuerſa ſunt principia effectiua,ut huius hominis hic homo,& huius equi, hic equus, unumquodq; enim agit ſm ſpe

ciem ſuam, & non ultra ſpeciem. Si ſecundo non inconue nit idem efficiens numero eſſe principium plurium indi-uiduorum: ut patet de Socrate generante multos filios. Ad conſeruandam tñ longam generationem ſucceſſiuam in eadem ſpecie. neceſſario requiruntur multa principia ef fectiua, quoniam nullum eorum eſt incorruptibile. Patet igitur quomodo principia effectiua rerum ſunt eadem, & quomodo diuerſa. Et aduerte, ꝙ ad generationem imper-fectorum, poſſunt ſemper eſſe eadem, nam ut dicemus in ſeptimo. Cœlum eſt ſufficiens effectiuum eorum, ut ranæ, & uermis &c. Vltra efficiēs, datur finis principium extrin-ſecum: & id ſimiliter eſt idem & diuerſum, nam primo primum: eſt idem, & hoc eſt Deus benedictus, ad quem ut dicet Ariſt. in lib. 12. omnia entia ordinantur, ſicut totus exercitus ad ducem. & declarabitur illic, quomodo primũ efficiens, prima forma, ſiue primus actus, & primus finis, incidunt in idem numero, fines autem ſecundarij & pro-prij, diuerſi ſunt, ſicut & diuerſa agentia, & diuerſæ actio-nes, & diuerſæ artes, ut declarat Philoſophus in primo Ethicorum.

Rationes autem adductæ pro utraq; parte non ſunt ſol uendæ, nam ratio prima pro parte affirmatiua concludit, ꝙ idem numero principiatum, habet idem principium. ſ. efficiens proximum, ut hic homo, tantum ab uno homi-ne generantur, & habet unam materiã ꝓximam, & unam tantum formam ſubſtantialem, & unum finem ſibi pro-prium, & hæc omnia uera ſunt. Secunda autem cõcludit, ꝙ principium primo primum, quod eſt primum ens, & primum unum, eſt idem.

Ratio autem pro parte negatiua, concludit neceſſariam diuerſitatem principiorum proximorũ tam in principijs intrinſecis, quàm extrinſecis, ut ſeruetur diuerſitas in prin cipiatis. nam ſi materia proxima, & agens proximũ non diuerſificantur, neque factum diuerſificabitur, ut declara-bit philoſophus in 8. lib. in tex. 12. Hæc de capite nono di cta ſint.

CAPVT X.

IN decimo cap. dubitatur. Si ſunt eadem principia corruptibilium & incorruptibilium, & pro utraque parte arguit pro parte negatiua ſic. Si ſunt eadem, non poterit aſſignari cauſa, quare aliqua ſint corruptibilia, & aliqua non. Nam cum ex eiſdem principijs idem ſequitur effectus, uel omnia erunt incorruptibilia, ſi principia ſunt incorruptibilia, uel omnia erunt corruptibilia, ſi principia ſunt corruptibilia.

Ad hanc rõnẽ rñdet Heſiodus, & alij Poetæ dicti Theologi, qui deſcripſerunt diuina ſub fabulis, contenti ut ipſi ſoli ſeipſos intelligerent non curantes de alijs, iſti dicunt Deos eſſe principia corruptibilium & incorruptibilium. ſed differenter, nam fingunt, ꝙ ex dijs aliqui guſtauerunt nectar, & ambroſiam, & iſti facti ſunt immortales, & produxerunt incorruptibilia, ut corpora cœleſtia. Quidam autem facti ſunt mortales, qui non guſtauerunt ꝑdicta, & iſti produxerunt corruptibilia, ut ſunt hæc inferiora.

Sed ſic dicentes, loquuntur inintelligibilr, & pro quanto uerba ſonant dicunt abſurda, nam Dij guſtantes nectar &c. Aut guſtauerunt, ex uoluptate aut ex neceſſitate. ſi ex uoluptate, ergo pp talem cibum non ſunt facti immortales, uoluptas .n. ut uoluptas non eſt cauſa permanentiæ, ſed ſupponit eam, ſi ex neceſſitate, multo minus facti ſunt immortales. ſtultum eſt.n. dicere indigere cibo, & eſſe immortalem, nam ut inquit Cõment. in cõm. 15. Cibus & potus non ſunt neceſſarij, niſi ut reſtaurent corruptum, quo igitur remanet æternum: illud quod eſt natum corrumpi: ſed qm̃ hæc fabuloſa ſunt, relinquamus, quoniam non eſt dignum philoſophiam, quæ eſt ueritatis indagatrix his fabulis multo ſtudio intendere. Ad eandem rationem reſpondet Empedocles & dicit eadem eſſe principia omnium, ſed eis adiunctum odium, & quidem quæ producta ſunt, ſine odio remanent incorruptib. quæ aũt cum odio remanent ſubſtantia generationi & corruptioni, ut hæc inferiora, cœlum autem quia ſine odio ꝓductum eſt

ideo eſt incorruptibile.

Sed hæc ratio non conſonat alijs dictis ſuis. Nam dicit omnia præter Deum generari ex odio, quia non ſtaret diſtinctio inter entia, nec inter partes uniuerſi, niſi ex odio, & dicit ꝙ dominante amicitia omnia erunt unum, & ſic diſſoluetur uniuerſum. de cuius rõne eſt, ut partes remaneant diſtinctæ, eſt igitur odium ita cauſa gñationis, ſicut corruptionis, & quidem cum cœli ſint diſtincti, neceſſario ſunt geniti ex odio, ergo ſunt corruptibiles. Quod aũt dicit Deum in ſe non hr̃e odium deducit ad hoc inconueniens, ꝙ Deus non cognoſcit omnia. Nam ſecundum Empedoclem ſi'e ſimili cognoſcitur, ita ꝙ neceſſe eſt cognoſcentem hr̃e in ſe realiter naturam cogniti, ut dictum eſt in primo de anima ſecundum doctrinam antiquoꝝ: ſi igitur Deus non habet in ſe odium non cognoſcit ip̃m. ergo non cognoſcit omnia quod eſt ualde inconueniens, eſſet .n. minus prudens. i. ſapiens alijs ſubſtantijs intelligentibus, puta intelligentijs & hominibus, qm̃ cognoſcunt naturam odij. ergo &c. Sed & hm̃oi opinionem ut poeticã relinquamus, nullam nãque dicti ſui cauſam adducit, ſed nec rõnem reddit quare tanto tempore regnat odium, & tanto amicitia, niſi quia ſic aptum natum fuit, ſed id non ſatisfacit pħo inueſtiganti ueritatem, patet igitur, ꝙ nec Empedocles recte rñdet rationi inductæ pro parte nega.

Pro parte aũt affirmatiua arguit ſic. Si ſunt diuerſa ꝑncipia corruptibilium & incorruptibilium, aut ſunt corruptibilia aut incorruptibilia. ſi corruptibilia cũ omne corruptibile aliqñ corrumpatur, tandem corrumpentur, quibus corruptis ceſſabit gñatio rerum corruptibilium, ex ꝯñti omnia inferiora, tandem & omnino deficient, quod uidetur inconueniens, qm̃ generatio tendit in perpetuũ, ſi incorruptibilia remanet dubium, quare ex principijs incorruptibilibus quædam fiunt incorruptibilia, quædam autem corruptibilia, deberent enim fieri tantum incorruptibilia, ut principiata aſſimilentur ſuis principijs, præterea omnes antiqui conantur ponere eadem princi

pia omnium corruptibilium & incorruptibilium: licet non uideantur curaſſe rationem adductam pro parte negatiua, ſed leuiter pertranſierunt eam & ſic remanet dubium pro utraque parte.

Et tu aduerte, ꝙ apud Ariſtot. in 12. lib. tex. 34. & in 8. phy. tex. 48. et in ſecundo de generatione tex. 55. ex omnibus his locis ſimul ſumptis haberi poteſt plena huius dubij reſolutio. Pro illius igitur notitia præpono aliquas diſtinctiones, deinde totum reſoluam.

Prima diſtinctio res corruptibiles & incorruptibiles du pliciter ſumi poſſunt. ſ. coniunctim & diuiſim.

Secunda diſtinctio, Rerum incorruptibilium, quędam ſunt permanentia, quædam ſucceſſiua: ut motus corpoꝝ cœleſtium, qui apud Ariſt. ſecundum ſe totum eſt perpetuus. Idem intellige ex parte rerum corruptibilium nam lapis & homo ſunt res permanentes, motus autem inferiores, & generatio & corruptio adiunctis alterationibus ſunt ſucceſſiuæ.

Tertio diſtinctio principia rerum incorruptibilium: uel corruptibilium ſunt in triplici differentia. Quædam prima ſimpliciter: & uniuerſaliſſima. quædam ſecundaria uniuerſalia, quædam proxima & particularia.

His præpoſitis dico ad dubium, ꝙ principia prima & uniuerſaliſſima effectiua & finalia, tam incorruptibilium ꝙ̃ corruptibilium ſunt eadem, imo eſt tantum unum: qđ eſt Deus benedictus, qui ut continens in ſe omnes gradus eſſendi ſua uirtute aliquibus dat eſſe perpetuum & immu tabile ſecundum ſubſtantiam, ut intelligentijs & cœlo & animabus noſtris, omnibus autem alijs dat eſſe temporale & mutationi ſubiectum, & quidem ꝙ hæc ſit mens Ari ſtot. dictum eſt in ſecundo libro: & in 12. in tex. 23. dicet primum omnium eſt mouens. ſ. ad eſſe omnia.

Principia aũt ſecundaria uniuerſalia ſunt intelligentiæ & corpora cœleſtia: & hæc quidem nullius incorruptibi lis permanentis ſunt principia effectiua & finalia, ſed tm̃ rei incorruptibilis ſucceſſiuæ. Nam ſunt principia mo-

tus cœleſtis effectiua, non autem finalia: ut dicemus in 12. lib. Omnes enim intelligentiæ mouent, ut aſſimilentur primo principio. Rerum igitur incorruptibilium permanentium quo ad ſubſtantiam cum intelligentiæ non ſint principia idem & unum ſolū eſt principium. ſ. Deus. Rerum aut incorruptibilium ſucceſſiuarum, ut motuum cœlorum, eadem ſunt principia ſecundaria uniuerſalia, quæ ſunt intelligentiæ motrices.

Rerum corruptibilium permanentium, & ſucceſſiuaꝝ eadem ſunt principia effectiua & motiua ſecundaria uniuerſalia, quæ omnia ſunt incorruptibilia & inalterabilia ſecundum ſubſtantiam, ut intelligentiæ & cœlum, nam Ariſt. in lib. 12. text. 34. reducit perpetuitatem gñationis & corruptionis ad primum cœlum motum uniformi & ſimplici motu, eo ꝙ ſemper & eodem modo ſe habet in tali motu, non. n. magis declinat ad unum polum q̃ ad alterum, ſed uniformiter mouetur ſuper polos mundi, cuius motus in media diuiditur per æquinoctialem. Alternationem aūt gñationis & corruptionis, reducit ad motū planetarum ſub zodiaco, cuius una pars declinat ad arcticū & alia ad meridiem, ut magis declarabitur. 12. Ratio aūt Ariſt. ad hoc propoſitum in 8. phyſ. tex. 48. fuit talis. principia uniuerſalia perpetuæ & alternæ generationis & corruptionis rerum corruptibilium, tam permanentium q̃ ſucceſſiuarum aut ſunt entia corruptibilia aut incorruptibilia, non primo modo qm̄ aut aliquod unum corruptibile aut omnia, non unum qm̄ poſt illius corruptionem ceſſaret generatio & corruptio in inferioribus, non omnia, qm̄ cū ſucceſſiuæ generentur, non omnia ſunt ſimul actu, ergo non omnia poſſunt eſſe principia rerum corruptibilium. Relinquitur ergo ꝙ talia principia ſint incorruptibilia, ut intelligentiæ & cœlum. Et ſi quæras quomodo ex principijs incorruptibilibus poteſt cauſari ens corruptibilis. Reſpondebitur in ſolutione rationum, patet igitur ꝙ omnium rerum corruptibilium eadem ſunt principia effectiua & motiua ſecundaria uniuerſalia.

Rerum autem corruptibilium, tam permanentium, quã ſucceſſiuarum diuerſa ſunt principia effectiua & motiua proxima, nam ut dictum eſt in capite præcedenti, unumquodque fit à ſuo uniuoco: & plene declarabitur in lib. ſeptimo, propterea concludet Ariſtot. in lib. 12. in tex. 34. ꝙ ſi ſic ſe habet, quid ergo oportet quærere alia principia, puta ideas ſecundum Platonem, uel litem. & amicitiam ſecundum Empedoclem, uel deos guſtantes nectar & manna, & non guſtantes, ſecundum Heſiodum.

Si aũt quæratur de principijs intrinſecis, an ſint eadem corruptibilium & incorruptibilium. Reſpondendum, ꝙ non, qm̃ incorruptibilium materia, non eſt ſubiecta priuationi, & eoꝝ forma totaliter perficit potentiam materiæ. Materia aũt corruptibilium eſt ſubiecta priuationi & eoꝝ formæ, utpote particulares non ſunt tantæ perfectionis, ꝙ aliqua eaꝝ poſſit omnino perficere materiam, patet igitur quõ ſunt eadem, uel non eadem principia extrinſeca, & intrinſeca corruptibilium & incorruptibilium.

Nunc reſpondendum eſt in rationibus utriuſque partis. Ad rationem pro parte negatiua, dico, ꝙ ſi eſſent eadẽ principia uniuerſalia, & ſecũdaria uniuerſalia, et particularia, tam extrinſeca ꝗ intrinſeca, non poſſet aſſignari ratio quare aliqua ſint incorrup. & aliqua corrup. uerum quia diſtinguitur realiter primum agens ab intelligentijs et iſtæ à corpore cœleſti, & iſta omnia ab agentibus naturalibus proximis, & principia intrinſeca non ſunt eadem in corpore cœleſti, & in elementis: ac elementatis, ut declaratum eſt. ideo poteſt aſſignari ratio, quare aliqua ſunt corruptib. & aliqua incorrup. nam dicemus in decimo libro, ꝙ ratio intrinſeca corruptionis eſt materia cum priuatione, quæ autem ſunt ſine materia, aut habent materiam ſine priuatione, & ſine qualitatibus actiuis & paſſiuis, ut cœlum ſunt incorruptibilia.

Ad rationem pro parte affirmatiua, dico ꝙ principium primo primum, tam corrup. ꝗ incorrup. eſt unum & idẽ. quod eſt Deus: principia aũt ſecundaria, uniuerſalia, &

particularia corruptibilium non ſunt eadem, nam intelligentiæ & cœlum motum ſunt principia ſecundaria uniuerſalia & ſunt incorruptibilia, agentia aũt naturalia uniuoca cum ſuis productis, ſunt principia proxima particularia, & ſunt corruptibilia, & qñ arguitur ſi ſunt corruptibilia ceſſabit omnino generatio, dico, ꝙ ſi tam principiũ primo primum & ſecundaria uniuerſalia eſſent corruptibilia, ſicut ſunt corruptibilia principia particularia proxima, ꝯñtia eſſet uera, ſed iam dictum eſt, ꝙ licet particularia principia proxima ſint corruptibilia, non tñ primo primum nec ſecũdaria uniuerſalia. Et cum iterum arguitur, ꝙ ſi ſunt incorruptibilia remanet dubium. quare &c. Dico ꝙ, apud intelligentem nõ remanet dubium, nam à primo principio emanant incorrup. & corrupt. qm̃ eſt contẽtiuum omnis gradus entis, & ab intelligentijs producuntur corruptibilia, quia agunt per cœlum motum, quod ut motum eſt cauſa uariationis in inferioribus, & poſtremo non ſolum intelligentiæ, & cœlum cauſant corruptibilia, ſed & agentia proxima, nam ſol & homo generant hominem, & dato caſu ꝙ cœlum ſolum produceret aliqua inferiora ſicut imperfecta, ut ranam adhuc aſſignatur ratio corruptibilitatis in ea, puta quia ſua materia prima eſt ſubiecta priuationi, & quia materia proxima, eſt cum qualitatibus contrarijs, patet igitur quomodo cum identitate & diuerſitate principiorum, ſtat corruptibilitas & incorruptibilitas in rebus, de identitate principiorum, quam poſuerunt antiqui, non eſt curandum, quoniam non attigerunt ueritatem. Hæc de decimo capite dicta ſint.

CAPVT XI.

IN cap. undecimo dubitatur, utrum unum & ens ſint ſubſtantia reꝝ, uel non, & hoc dubium eſt ualde difficile ꝑꝑ opiniones famoſas contrarias, & propter rationes quas pro utraq; parte adducemus. Aduerte igr̃, ꝙ pythagorici & platonici tenẽt partem affirmatiuam, dñt. n. ꝙ ens & unum non adueniunt alicui naturæ, quæ denominetur ens ab eſſe & una ab unitate, ſicut denominãtur

animata uel quãta,uel grauis ab huiuſmodi ſibi aduenien tibus.Naturales autem ut Empedocles, & qui poſuerunt unum uel plura ex elemētis, eſſe ꝓcipia materialia ex quibus rerum nã cõſtat,tenēt partem negatiuam. Qui.n.dñt omni componi ex aqua dicunt aquam eſſe rerum ſubſtan tiam,ſilr qui dicunt & ponunt plura elementa, ex quibus res factę ſunt, dicunt hmōi elementa eſſe rerum ſubſtantiam,& per huiuſmodi principia attribuunt rebus ꝙ ſint ens & ꝙ ſint unum uel plura, nã qui dicunt eſſe tantum unum elementum, ex quo res fiunt, dñt omnia entia eſſe unum ens ſecundum ſubſtantiam,et qui ponunt plura elementa dicunt entia eſſe plura ſecundum ſubſtantiam. Propoſito dubio, arguitur ad partes & pro parte Pythagore & Platonis ſic arguitur,ipſum ens, & ipſum unum ſunt aliqua ſubſtantia ſeparata,& prædicantur de omnibus.Ergo ſunt ſubſtantia omnium,prima pars antecedētis ſic ꝓbatur,ſi non ſunt aliqua ſubſtantia ſeparata,ergo nullum uniuerſaliſſimum eſt ſubſtantia ſeparata, quod eſt falſum probatur hæc conſequentia, qm̄ ipſum unum & ens ſunt maxime uniuerſalia:ergo ſi ipſa non ſunt ſubſtantia ſeparata,multo minus ea quæ ſunt minus uniuerſalia: falſitas autem cõſequentis,patet ex dictis ſupra,quoniam.ſ.eſſent tantum ſingularia ex conſequenti nulla eſſet ſcientia, qm̄ ſentimus ſingularia,ſed non ſcimus. Secunda pars añtis, manifeſta eſt,qm̄ omne quod eſt,ens eſt,& unum eſt, qm̄ omne ens eſt indiuiſum in ſe,& diuiſum à quolibet alio, ergo prædicantur de omnibus, conſequentia autem ſic probatur, Quod de aliquibus prædicatur eſſentialiter & accidentaliter eſt eorum ſubſtantia, quoniam prædicata eſſentialia denotant ſubſtantiam rei ſicut accidentalia accidentia rei, ſed ipſum ens, & ipſum unum prædicantur de omnibus,ut declaratum eſt,ergo &c.

Pro parte uero cõtraria,ſic arguitur ſi ens & unũ ſunt aliquod ſubſiſtēs ſeparatum,ergo unum eſt idem qđ ens. ergo quod non eſt unum nõ eſt ens,& quod eſt diuerſum ab uno eſt diuerſum ab ente,ex cõſequenti eſt non ens, er

go redibit ratio Parmenidis.ſ.ꝙ omnia ſunt unum ens,et ſic erit tantum unum ens,quod eſt falſum, & improbatū eſt in 1.Phyſ.& in primo huius ſcientiæ, & remanet dubium pro utraque parte.

Et tu aduerte,ꝙ Ariſt. partim in libr.4. partim in decimo,partim in duodecimo determinabit hoc dubium.Pro cuius notitia prępono hanc diſtinctionem. Ens & unum tripliciter cōſiderari pñt. Primo pro primo ente & primo uno quod eſt maxime ens,& maxime unum,qm̄ eſt ſimpliciſſime ſimplex, & dr̄ primum principium ſiue prima cauſa. Secundo pro ente & uno tranſcendenter ſumpto, quod de omni ente & omni uno prædicatur eſſentialr̄. Et de hoc modo entis & unius ꝑtractauimus diffuſę in trac. de tranſcendentibus.Tertio pro ente & uno in ꝑdicamento quantitatis,& ut ſic,ſunt determinati gñis, nec exeunt prædicamentū quantitatis & dñt accidens & non ſubſtam.

Hac diſtinctione poſita,dico ꝙ unum & ens primo modo non eſt rex̨ ſubſtantia, qm̄ cum ſit puriſſimus & perfectiſſimus actus in ſeipſo, nulli rei extra ipm̄ identificatur alr̄ cum ſit oīs naturæ extra ipſum principiū & cauſa, idē eſſet cauſa & cauſatū,ſubſtantia.n.idētificatur ei cuius eſt ſubſtantia, ut ēt manifeſtab.tur in 4.lib. licet aūt non ſit rex̨ ſubſtantia,eſt tñ principium à quo pendet oīs rei ſubſtantia,ſicut à primo calido pendet omne calidū,ut dictū eſt in 2.lib.& magis manifeſtabitur in decimo.ens aūt & unum,ſecundo modo dñt rex̨ ſubſtantiam,qm̄ de omnibus ꝑdicantur quidditatiuæ,nam de quolibet uex̨ eſt dicere quod eſt ens unū.i.quod habet eſſentiam indiuiſam, non tñ modo Platonico & Pythagorico dñt rerum ſubſtantiam.Ipſi.n.arbitrantur,ꝙ ſint ſeparata & per ſe exiſtentia,extra res quax̨ dñt ſubſtantiam. Ariſtot.aūt tenet oppoſitū,tenet.n.ꝙ ſunt intrinſeca rebus.Nam ſicut nullū eſt calidum niſi calore ſibi intrinſeco ſic nullū eſt ens formalr̄ aliquo ente extrinſeco:pōt aūt eſſe ens effectiuę ꝑ aliquod ens extrinſecum,qm̄ nihil à ſeipſo producitur.

Ens uero & unum tertio modo dicunt accidens in res

bus:ſunt.n.in prædicamento quantitatis,ut declarabitur in libro decimo,& quoniam accidens poſterius eſt ſubſtā tia,ut declarabitur in lib.7.conſtat ꝙ non dn̄t rerum ſubſtantiam,ſed conſequuntur eam,quod aũt ſit illud accn̄s, declarabitur in lib. 10.ubi aget Ariſt.de uno & multo. Et qm̄ Plato & Pythagorici non diſtinguebant inter ens & unum,ſecundo modo,& tertio modo, ideo decepti ſunt, & intantum proceſſerunt,quod dixerunt unitatem, quæ eſt principium numeri, & numerum eſſe rerum ſubſtantiam,quod eſt penitus impoſſibile aliter ſuba eſſet ex accidētibus,& id dico ſecundum ꝙ eis imponitur ab Ariſt. Quis autem fuerit ſenſus Platonis declarabitur loco ſuo.

Nunc ſupereſt examinare rationes inductas ſm mētem Ariſt.& ad rationem pro Platone: nego primam partem antecedētis,niſi ſumatur ꝓ primo ente,& primo uno qđ eſt Deus,et in illo caſu,nego ſecundam partem antecedentis,de nullo.n.extra ipſum p̄dicatur niſi in obliquo, puta,quicquid eſt extra Deum,eſt à Deo,& ad Deum. Ad ꝓbationem primę partis antecedentis,nego falſitatem conſequenti & concedo,ꝙ nullum eſt per ſe exiſtens niſi ſingulare,& uniuerſale nō exiſtit niſi in ſingularibus,et cum infertur,ꝙ nulla eſſet ſcientia,iam ad hoc reſponſum eſt in cap.octauo,& ad ꝓbationem ſecundæ partis an̄tis, nego omne quod eſt,eſſe ens & unū ſumendo ens & unū ꝓ primo ente & primo uno,& cū ꝓbatur,dico ꝙ probatio uerificatur de ente & uno tranſcendenter ſumpti, ſic enim ſunt prædicata uniuerſaliſſima,ſed nō ſunt ſeparata, ſicut nec quodcunq; aliud ul'e. Ad conſequentiam autem non oportet reſpondere, quoniam ex quo negamus an̄s non poteſt deduci ꝙ ſint ſubſtantia omnium niſi ſumantur tranſcendenter,& tunc negandum eſt ꝙ ſint ſeparata.

Pro ratione adducta à naturalibus aduerte ꝙ in rōne ſua,non intendunt de ente primo & primo uno,ſed de ente & uno, ut ſunt prædicata uniuerſaliſſima, & ratio ſic intellecta,concludit uerum.Nam bene ſequitur ſi ens uniuerſaliſſimum eſt aliquod ſubſiſtens ſeparatum, eſt quid

unum tantum, quoniam non ſubſiſtens ſeparatum, nō habet unde multiplicetur, & ſi dicit ſubſtantiam omnino, ergo omnia erunt illud ens unum, et ſic reddit opinio Parmenidis, ꝙ omnia ſunt unum ens, patet igitur quomodo ens & unum dicunt ſubſtantiam rerum, & quomodo nō. Hæc de undecimo cap. dicta ſint.

CAPVT XII.

IN duodecimo cap. dubitatur, utrū numeri & corpora & ſuperficies & lineæ & puncta dicāt ſubſtantiam rerū ſenſibilium uel non: & hoc dubium uř ſequi ex dubio examinatio in p̄cedenti ca. nam qui dn̄t ꝙ unū eſt ſubſtātia rerum, ꝯn̄r dn̄t numerum & corpus & ſuperficiem.

Arguit igitur Philoſophus ad partes, & pro parte affirmatiua ſic. Si numerus et magnitudines nō ſunt ſubſtātia rerū ſenſibilium non poterimus ſcire quid nam ſit eorum ſubſtantia. uel eorum principia ſubſtātialia, ex quibus cōſtat, qm̄ cum in re ſenſibili, puta in homine, uideamus paſſibiles qualitates, & motus & relationes, & habitus & diſpoſitiones, quæ ſunt in prima ſpecie qualitatis manifeſtū eſt ꝙ nullum ex his eſt ſubſtātia hominis, quoniā omnis hæc reſpiciunt ſubiectum: ſubſtantia aūt non reſpicit ſubiectum cum ſit ens per ſe, ergo &c. Præter hæc autem non uidemus in re ſenſibili niſi dimēſiones, puta lineas & ſuperficiem & corporeitatem, ergo ſi hæc non ſunt eius ſubſtantia ignorabimus quid nam ſit eius ſubſtantia.

Et ſi quæras ac ſic opinantibus utrū hæc oia ſunt ęqualiter ſubſtantia rei ſenſibilis, reſpōdent, ꝙ non, qm̄ corpus eſt minus ſubſtātia quam ſuperficies, & ſuperficies minus q̄ linea, & linea quàm pūctum, & punctus q̄ unitas, quia ſi aliqua ſint ſubſtantia inter quæ unum eſt diffiniens & aliud eſt diffinitum, diffiniens eſt magis ſubſtantia, ſed corpus diffinitur per ſuperficiem & ſuperficies per lineā, & linea per punctum, & punctus per unitatem, ex conſequenti unitas eſt prior puncto, & pūctus linea, & linea ſuperficie, & ſuperficie corpore, ergo nō ſunt æqualiter ſubſtantia rerum ſenſibilium. Et aduerte ꝙ hęc ratio tantum

potuit apud antiquos & putauerunt nullum eſſe ens ſubſtantiam, niſi corpus: alia .n. omnia dicebant accidentia, unde uolentes inquirere principia entis & ſubſtantiæ, ut uiſum eſt in primo libro contentabantur inquirere principia corporum. Succeſſores uero, ut Pythagorici & Platonici, altius ſpeculantes & ponentes entia incorporea, dixerunt nō ſolum magnitudines, ſed & numeros eſſe ſubſtantiam entium quoniam numeri applicantur naturæ corporeæ & incorporeæ, ut uiſum eſt in primo libro.

Pro parte autem negatiua, arguitur multipliciter. Primo ſic, punctus, linea, ſuperficies, non ſunt ſubſtantia, ergo nec corpus quod eſt poſterius, conſequentia patet, quoniam ex poſitione tenentium partem affirmatiuam, hæc ſunt magis ſubſtantia quàm corpus, ergo ſi hæc non ſunt ſubſtantia, nec corpus erit ſubſtantia: antecedens autem probatur, quoniam hæc ſunt termini rei corporeæ. Terminus autem rei non eſt ſubſtantia rei, aliud eſt enim terminare, & aliud conſtituere naturam rei, quod enim terminat habet rationem ultimi, quod autem conſtituit, habet rationem prioris. Præterea hæc uariantur in re ſenſibili, ſtantes ipſa re, ſicut uidemus eundem hominem augeri, impinguari, attenuari, & tamen ſtat idem homo, nō ergo ſunt ſubſtantia rei, impoſſibile eſt.n. rem permanere, mutata rei ſubſtantia.

Secundo hæc omnia ſunt menſuræ & dimenſiones rei ſenſibilis, ergo non ſunt ſubſtantia eis, probatur conſequētia, quoniam ſubſtantia identificatur ei cuius eſt ſubſtantia, menſura autem diſtinguitur à menſurato. ergo &c.

Tertio quod eſt ſubſtantia alicuius eſt actu in eo cuius eſt ſubſtantia, ſed non omnes dimenſiones quæ poſſunt eſſe in re ſenſibili, ſunt actu in ea, puta in lapide per ſectionē poſſunt fieri multæ figuræ actu quæ non ſunt niſi in potentia ante ſectionem, & ad ſectionem nouæ figuræ fiunt actu, nouæ lineæ & ſuperficies quæ prius non erant actu, ſicut in cubo non eſt actu medietas cubi antequam diuidatur, ergo non ſunt ſubſtantia rei ſenſibilis.

Quarto quod eſt ſubſtantia,& aliquando eſt & aliquã do non eſt, generatur & corrumpitur ſed corpus & lineę & ſuperficies & puncta,licet aliqñ ſint,aliqñ non ſint, qm̃ uariantur ſecundum ꝙ corpora adinuicem copulãtur, & abinuicem ſeparantur per diuiſionem, tñ non generãtur nec corrumpũtur,omne.n.quod generatur,ex aliquo ge= neratur,& qđ corrũpitur in aliquod corrumpitur, ſed nõ poteſt aliquid aſſignari,ex quo hęc generentur nec in qđ corrumpantur,pp corũ ſimplicitatem,ergo &c.Confirma tur.qm̃ ut declaratum eſt in quarto phyſi. ſicut ſe habet nunc in tempore,ita punctus in linea; ſed licet uarientur nunc per decurſum mobilis,tñ non generantur nec corrũ puntur,omne.n.ꝙ generatur aut corrumpitur,generatur & corrumpitur in tempore uel in inſtanti, ſed nunc non generatur nec corrumpitur in tempore aliter duraret per tempus, nec inſtanti aliter haberet eſſe in tempore medio inter ipſum inſtans & aliud inſtans in quo corrumpitur, quæ omnia ſunt contra naturam inſtantis cuius natura & duratio eſt indiuiſibilis,ſimiliter dicẽdum eſt de pũcto ꝙ uariatur ad diuiſionem uel copulationẽ linearũ,abſque generatione & corruptione eius.Idem dicendum eſt de li nea quæ uariatur ad uariationem ſuperficierum & de ſu= perficie quæ uariatur ad uariationem corporis. His igitur rationibus concluditur pars negatiua dubij præpoſiti, & ſic pro utraq; parte remanet difficultas.

Et tu aduerte ꝙ hoc dubium reſoluet Philoſophus in libro octauo,ubi determinabit ꝑncipia intrinſeca ſubſtan tialia rei ſenſibilis eſſe materiam & formam,quaꝝ utraq; eſt in genere ſubſtantiæ reductiuæ, & tota ſubſtantia rei ſenſibilis eſt illud quod reſultat ex unione formæ & ma= teriæ, & illud proprie, eſt id quod generatur & corrum= pitur,& ipſi adueniunt corporeitas, ſuperficies, & lineæ, & puncta,tanquam termini,& qualitates tanquam princi pia motuum,& diſpoſitiones,ita tñ, ꝙ dimenſiones adue niunt rõne mãæ: quantitas .n. primo conſequitur mãm, qualitates aũt adueniunt rõne formæ, & relationes conſe

quuntur, tam quantitatem,q̃ qualitatem, ut declarabitur in lib.5. Nam ſm quantitatem, dr̃ hic lapis ęqualis uel inæqualis alteri, & ſm qualitatem dr̃ ſimilis uel diſſimilis. Nunc igitur ſoluenda eſt ratio adducta pro parte affirmatiua, nam rationes pro parte negatiua, uerum concludũt. Ad prædictam igitur rõnem rñdendo, negatur ꝯñtia, ad probationem, negatur diuiſio ut inſufficiens, qm̃ ultra dimenſiones, & qualitates, & motus, & relationes, deprehendimus mãm & formam quæ ſunt principia ſubſtantialia, ex quibus reſultat ſubſtantia compoſita, alr̃ ſubſtantia eſſet ex non ſubſtantijs, ex ꝯñti principia componentia eſſent poſteriora re compoſita, non igitur dimenſiones ſunt ſubſtantia rerum ſenſibilium, neq; æqualiter, neq; inæqualiter. Sed uidetur ꝙ ad mentem Ariſt. ſaltẽ corpus ſit ſubſtantia rei ſenſibilis, nam hæc prædicatio eſt ſubſtantialis & in primo modo per ſe, lapis eſt corpus graue, cœlum eſt corpus quintum. ergo &c.

Ad hoc dr̃ ꝙ ſm doctrinam Ariſt. corpus dicit duo. Primo dicit compoſitum ex mã & forma, ad qđ ſequitur quãtitas continua, non.n. datur magnitudo ſine mã neq; mã ſine magnitudine aliter non eſſet diuiſa à quacunq; alia mã. Secundo dicit trinam dimenſionem. ſ. longit. & latit. & profunditatem, q̃ ſunt accñtia & de p̃nto quantitatis, corpus primo modo eſt ſubſtantia & conſideratur abſolutæ à metaphyſico, inquantum aũt mobile, à phyſico, ſecũdo modo eſt quantitas & conſideratur à mathematico, ꝯcedo igitur ſm doctrinam Ariſt. ꝙ corpus primo modo dicit ſubſtantiam rei ſenſibilis, & ingreditur eius diffinitionem, nego aũt ſecundo modo, & qm̃ antiqui ignorabant hanc diſtõnem crediderunt corpus, ſecundo modo eſſe ſubſtantiam rei, & in hoc deceptu poſuerunt mathematica ut corpus, ſuperficies lineas puncta, numeros eſſe rerũ ſenſibilium ſubſtantias. Hæc de cap. 12. dicta ſint.

CAPVT XIII.

IN cap. 13. dubitatur ſi p̃ter res ſingulares ſenſibiles & p̃ter magnitudines mathematicas, q̃s diximus nõ eſſe

principia

principia ſubſtantialia nec ſubam rerũ ſenſibiliũ ſit neceſſe ponere formas.i.ideas ſeparatas, & arguitur ad partes.

Et pro parte affirmatiua; antequam arguatur declaratur dñia & conuenientia ſenſibilium naturalium cũ mathematicis. Aduerte igitur, ꝙ in hoc differunt, quia ſenſibilia naturalia differunt cum materia, mathematica aũt ſine mã, ut ſupra dictum eſt. Conueniunt autem qm̃ utrobiq; inueniuntur plura numero ſub eadem ſpẽ. Nam ſicut ſunt plures homines ſub ſpecie hominis ſic ſunt plures lineæ rectæ, ſub linea recta & plures iſocheles ſub iſochele, poſita hac declaratione, ſic arguitur ſi non dantur ſpecies ſeparatæ ꝑter ſenſibilia & mathematica quarum q̃libet ſit una ſpecie & numero, ſeqtur ꝙ principia entium ſenſibilium non ſunt determinata ſ̃m numerum, ſed tm̃ ſ̃m ſpeciem, ſed hoc eſt falſum, & ꝯñtia quidem manifeſta eſt, qm̃ cum homo ſit principium hominis, & ſub homine cõtingat dari plures homines numero, ſi non datur hõ ſeparatus, qui ſit unus ſpecie & numero, patet ꝙ principia hominis non ſunt determinata ſ̃m numerum, ſed tm̃ ſ̃m ſpẽm, pro quanto nõ eſt homo niſi ab homine, falſitas aũt ꝯñtis probatur, qm̃ ſi rerum ſenſibilium non ſunt determinata principia ſ̃m numerum, erũt ergo indeterminata, ex ꝯñti potuerunt eſſe numero infinita, quod eſt falſum, & improbatum in 1.phyſ.& in 1.lib.huius ſcientiæ, ut ergo fugiatur hæc inconnenientia oportet ponere ſpecies ſeparatas, quæ ſunt principia determinata numero omnium ſingularium, puta ꝙ per ſe homo ſit principium omnium hominum, & per ſe leo, & harum ſpecierum talis ſit natura, ꝙ nihil per accidens conuenit eis, ſed tantum ea q̃ ſunt de ratione ſpeciei, unde hæc eſt falſa, per ſe homo eſt alb⁹ uel niger, uel ſanus, uel æger.

Pro parte autem negatiua ſic arguit. Si ponantur hmõi ſpecie ſequuntur omnia inconuenientia quæ ſuprapoſita ſunt in capite ſexto, præcipue ꝙ corruptibile & incorruptibile erunt eiuſdẽ naturæ, dicunt enim ponentes ideas hũc hominem & per ſe hominem eſſe eiuſdem naturæ, &

tamen hunc hominem eſſe corruptibilem, & per ſe hominem incorruptibilem, præter hoc inconueniens adducentur multa in libro ſeptimo, & ſic pro utraq; parte remanet difficultas dubij propoſiti.

Et tu aduerte, ꝙ ut diximus in cap. 6. hoc dubiū determinabitur abſolute in lib. 7. parte negat. tā in naturalibus ꝙ̄ in mathe. & niſi adduxiſſet Ariſt. hic parricularem rationem pro Platone non replicatum fuiſſet hoc dubium.

Nunc igitur demiſſa ratione pro parte negatiua, quæ uerum concludit, ſoluemus adductam pro parte affirm. ad cuius euidētiam aduerte, ꝙ ut ſupra diximus in cap. 9. principia rerum ſenſibilium ſunt duplicia quædam extrinſeca, ut efficiens & finis, quædā intrinſeca, ut forma & materia, de principijs extrinſecis præcipue de efficiente & mouente primo & uniuerſaliſſimo & de efficientibus ſecūdis uniuerſalibus, quæ ſunt intelligentiæ & corpora cœleſtia uerum eſt, ꝙ ſunt determinata ſpecie, & numero, & quot ſint, inueſtigabit Ariſt. in lib. 12. in tex. 42. De efficientib' autem particularibus & uniuocis cum ſuis productis, dico ꝙ ſunt determinata ſm ſpeciem, pro quanto unumquodq; agit ſibi ſimile in ſpecie, & nō alr, niſi adſit monſtrum quod prouenit ex defectu agentis uel in diſpoſitione materiæ, non autem eſt neceſſe, ut Plato opinatur ꝙ ſint determinata ſpecie & numero, ita. ſ. ꝙ in omni natura ſenſibili, detur natura ſpecifica præter omnia ſingularia quæ exiſtens una ſpecie & non multiplicata numero, ſit productiua omnium indiuiduorum in tali natura, ſed ſufficit, ꝙ hoc indiuiduum ſit ab hoc efficiente eiuſdem naturæ, concurrente efficiente uniuerſali primo & uniuerſali ſecundario, de principijs aūt intrinſecis maxime de formis ſufficit, ꝙ ſint determinatæ ſm ſpeciem, & ꝙ differāt gradibus formalibus & indiuiduentur per materiam ſignatam, extra ꝙ̄ non habent eſſe, niſi anima intellectiua, quæ non educitur de potentia materiæ. Ex his rñdeo ad rationem, & conceſſa declaratione illic poſita, ſimiliter cōceſſa cōſequentia quo ad principia intrinſeca formalia, ne

gatur falſitas ꝯñtis, ad probationem concedo ꝙ erunt in determinata quo ad numerum conſiderata indiuidualr, nam ſicut multiplicantur indiuidua eiuſdem ſpeciei ꝑ ſuc ceſſionem gñationis, ſic multiplicantur eorum formæ, & cum dr̄ id eſſe falſum & improbatum in 1.phyſ.& in 1.li. huius ſcientiæ, dico ꝙ illic non eſt improbata indeterminatio ſm̄ numerum indiuidualem, ſed ſm̄ numerum formalem, puta ꝙ in omni productione debent eſſe tot principia intrinſeca & non plura neq; pauciora.ſ.mā & forma & priuatio, & probatum eſt in 2.lib.huius ſcientiæ, ꝙ eſt ſtatus in cauſis materialibus ſumptis formaliter, & ſilr̄ in cauſis formalibus, non autem fuit intentio pħi, ponere determinationem ſm̄ numerum in formis indiuidualibus, neq; in partibus materiæ ſignatæ ſiue ut ſtat ſub quantitate, qm̄ ut quanta diuiſibilis eſt in infinitum, patet ergo, ꝙ poſitio Platonis quo ad ideas nullam inducit neceſſitatē. Hæc de cap.13. dicta ſint.

CAPVT XIIII.

IN cap.14. Dubitatur utrū prima principia ſint in actu, uel in potentia & ratio dubitandi fuit diuerſa opinio antiquorum, nam qui ponebant tm̄ principia materialia dicebant ea eſſe in potentia, qm̄ de ratione materiæ eſt, ut ſit in potentia ad hoc quod ex ea fiat aliquid. Qui uero poſuerunt principia formalia ut Plato qui poſuit ideas, dñt ea eſſe actu, qm̄ forma eſt actus, & facit rem eſſe actu, arguit igitur Pħs ad partes, & ꝙ ſint in potentia arguit ſic. Si ſunt actu aliquid eſt prius primis principijs qđ eſt impoſſibile, probatur ꝯñtia, potentia eſt prior actu, ergo potentia erit prior primis principijs, probatur añs, qm̄ prius eſt à quo non conuertitur ſubſiſtendi ꝯñtia: ſed bene ſequitur, hoc eſt actu, ergo pōt eſſe: quod.n.eſt impoſſibile non poteſt eſſe actu, ſed non conuertitur, hoc pōt eſſe, ergo eſt actu manifeſtum eſt igitur potentiam eſſe priorem actu ex conſequenti, neceſſe eſt prima principia eſſe in potentia, ne detur aliquid prius eis.

In oppoſitū arguitur ſic. Si prima principia ſunt in po

tentia,nihil erit productum,imo nullum erit ens,nam qđ eſt in potentia,nundum eſt,ex conſequenti eſt non ens.ergo prima ꝑncipia ſunt nō entia.ergo nullus erit effectus, qm̄ non ens nihil poteſt cauſare.Cum igitur omne ens ſit principium aut principiatum, ſi prima principia ſunt in potentia neq; erunt entia, neque aliquis effectus erit ab eis,ex conſequenti aufertur totum ens.

Et tu aduerte ꝙ Philoſophus in lib.12.tex.30.& 31.replicat idem dubium & eaſdem rationes ut hic,ſed iam in lib.9.tex.13.determinauerat propoſitum, & determinatio ſtat in hoc.Actus & potētia dupliciter cōſiderantur. Primo ſimpliciter.Secundo in eodem procedente à potentia ad actum,primo modo,actus eſt prior potētia,quoniā nihil reducitur de potētia ad actum.niſi per aliquod iam exiſtens actu,uel formaliter, uel uirtualiter. formaliter quidem,ut in productione uniuoca.uirtualiter autem, ut in productione æquiuoca.in eodem uero procedēte à potentia ad actum,conſtat potētiam eſſe priorē actu: & hoc inuenitur in omni generabili, quod.n.generabile eſt ꝑus eſt in potentia q̄ in actu. nam ſi generabile eſt,nundum actu eſt,ex hac ergo diſtinctione patet,ꝙ primū ꝑncipiū, à quo ꝓducitur omne ens eſt omnino actus,& nullo mō in potentia,ut probabit Ariſt.in lib.12.in tex.30.loquendo autem de primo principio materiali,dico ꝙ prius eſt i potētia q̄ in actu,quoniam de ratione materiæ eſt eſſe ens in potentia,& tñ non poteſt reduci ad actum niſi per ens actu,ex conſequenti principium materiale non poteſt eſſe primum ens,principium aūt primum formale, quoniam ut dicemus in lib.12.coincidit in idem numero,cum primo efficiente neceſſe eſt ut ſit actu.Dicemus.n. Deum eſſe primum actum ſiue primam formam metaphyſicalem, primum efficiens & primum finem.

Nunc ſupereſt ſoluere rōnem probantem ꝙ ſunt in potentia.nam ratio in oppoſitū cōcludit.negatur igitur ꝯſequentia.Ad probationem.negatur potentiam eſſe uniuerſaliter priorem actu,licet concedatur in uno et eodem pro

cedente à potentia ad actum,& cum arguitur,qm̃ non cõuertitur &c.dico ꝙ ille modus arguendi uerificatur in omni eo quod reducitur de potentia ad actum. & eſt illud cuius eſſe eſt corruptibile. in æternis aũt ut dicit Ariſtot. in 3.Phyſ.cum non differat eſſe & poſſe, potentia paſſiua non præcedit eſſe actu,& qm̃ prima principia entium productiua ſunt æterna & incorruptibilia & immaterialia, ut declarabitur in lib. 12.ideo ſemper fuerunt actu, ſecundum ueritatem quidem primum principium ſemper fuit actu,ſm Ariſtot.autem & primum principium & intelligentiæ & cœleſtia corpora. Hæc de 14.cap.dicta ſint.

CAPVT XV.

IN cap.15.dubitatur, utrum prima rerum principia ſint uniuerſalia uel ſingularia. & hoc dubium ponitur pp Platonem: qui poſuit naturas ſpecificas abſtractas & eſſe principia & productiua ac formalia ſingularium.Et arguitur ad ambas partes, & pro parte negatiua ſic. Si prima principia prima ſunt uniuerſalia non erunt ſubſtantiæ,& ſit fient ſubſtantiæ à non ſubſtantijs, quod eſt impoſſibile. probatur ꝯñtia. ſubſtantia ſignificat hoc aliquid,ule nõ ſignificat hoc aliquid,ſed qualequid.i.quale ſubſtãtiale, quod idem eſt quod cõmune multis in gñe ſubſtantiæ.ergo ſi principia ſint uniuerſalia non erũt ſubſtantiæ.Et aduerte ꝙ hęc propoſitio,ſubſtantia ſignificat hoc aliquid,proprie uerificatur de prima ſubſtantia, quæ in ſe &per ſe exiſtit.Et quoniam apud Plato.ideę quas ponit principia ſunt per ſe ſubſiſtentes, ideo ſi ſunt ſubſtantiæ ſunt ſubſtantiæ primæ, ex cõſequenti ſignificant hoc aliquid,ex hoc ſequitur ꝙ non pñt eſſe uniuerſales. unde uidetur Plato dicere contradictoria.ſ. ꝙ principia prima ſint ſubſtantiæ in ſe ſubſiſtentes,& ſi uniuerſales.

Sed forte dicet aliquis, non inconuenit, quod eſt commune multis, eſſe hoc aliquid.

Sed contra hoc,ſic arguit Philoſophus,ergo ſingulare poterit eſſe multa hoc aliquid, quod eſt falſum, qm̃ tunc non eſſet unum numero, probatur ꝯñtia. In Socrate,

eſt animal ut commune multi, & homo, & eſt ipſe Socrates, ergo erit tria hoc aliquid. ſ. animal: homo, Socrates, imo Socrates erit tria animalia. nam animal eſt animal & homo eſt animal: & Socra. eſt animal hæc autem ſunt abſurda. ergo &c.

Pro parte affir. ſic. Si prima principia non ſuut uniuerſalia nō ſunt ſcibilia: quoniam ſcientię ſunt uniuerſalium. ſi non ſunt ſcibilia, nec principiata erunt ſcibilia, pendet .n. ſcientia principiatorum à ſcientia principiorum, & ſic omnis ſcientia peribit.

Et tu aduerte, ꝙ in lib. 7. in tex. 46. & 47. & 48. replicabit rōnes hic adductas pro parte negatiua, & alias addet & determinabit ꝓ parte negatiua abſolutę: quoniā apud Ariſt. per ſe ſubſiſtere conuenit tantum, ſingulari, & qm̄ cauſare ſiue principiate, præcipue effectiue, ut dicetur in lib. 6. fundatur in rei exiſtentia: ideo neceſſe eſt omne pͥncipium productiuum eſſe ſingulare, nec actio uerificatur de aliquo uniuerſali, niſi quia eſt in aliquo ſingulari, nam ut ſæpe diximus, homo non generat niſi quia hic uel hic homo generat. Propterea, uanum eſt ponere principia prima rerum eſſe uniuerſalia in prædicando, licet ſint uniuerſalia in cauſando, ut Deus intelligentia, cœlum, quorum tamen unumquodq; eſt in ſe ſingulare, & hoc aliquid, ut declarabitur in libro. 12.

Relictis igitur rationibus pro parte negatiua, quoniam uerum concludunt, ſoluenda eſt ratio pro parte affirmatiua. negatur igitur conſequentia, ad probationem dico, ꝙ ſcientiæ non ſolum ſunt uniuerſalium, ſed etiam ſingularium incorruptibilium et immaterialium, ſunt enim entia neceſſaria, & non contingit ea aliter ſe habere, ergo ſunt ſcibilia, quod autem dicitur ſcientiam non eſſe ſingularū intelligitur proprie de ſingularibus corruptibilibus & materialibus. cum ſint in continua uariatione, quoniam igitur prima rerum principia productiua ſint immutabilia ſecundum ſubſtantiam, licet ſint hoc aliquid, tamen ſunt uerę ſcibilia, imo perfectiſſima, cum ſit maxime actu, &

non eſt neceſſe ut fiant actu intelligibilia, ſicut hæc materialia. Patet igitur, ꝙ non cogimur ponere prima principia rerum eſſe uniuerſalia: neque ut ſint productiua; neque ut ſint ſcibilia. Hæc de cap. 15. dicta ſint & de omnibus dubijs diſputatis ab Ariſt. in hoc 3. lib. Metaphyſicæ.

EIVSDEM CHRYSOST. IAVELLI CANAPITII *EPITOME* SVPER QVARTO LIBRO METAPHYSICAE ARISTOTELIS.

DISPVTATIS dubijs motis in li. 3. & determinatis à nobis, ne ſtudiũ adiſcentis fieret inutile. In hoc 4. lib. intẽdit Ariſt. ſtabilire ſubiectum huius ſcientiæ, & declarare ꝙ ad Metaphyſicum ſpectet conſiderare de ſubſtantia & accidẽte, & de paſſionibus entis, & ut de uno: & multitudine eodem & diuerſo, & de oppoſitis, & de primis principijs cõplexis: quæ dicuntur dignitates. Totam igitur intentionem Ariſtot. concludemus in duobus tractatibus.

In quorum primo agemus de ſubiecto huius ſcientiæ, & de quibus habet conſiderare.

In ſecundo agemus de principijs complexis.

TRACTATVS PRIMVS.

PRimum tractatũ diuidimus in quattuor cap.

In primo ꝓbabitur, ꝙ hęc ſcĩa uerſatur circa ens inquantũ ens, & circa accñtia, quæ ꝑ ſe cõueniunt enti: ex ꝯſiti ens inquantum ens eſt

ſubiectum eius.

In ſecundo probabitur, ꝙ hæc ſcientia habet conſiderare, tam de ſubſtantijs, q̃ de accidentibus.

In tertio probabitur, ꝙ hæc ſcientia habet conſiderare de uno, & multitudine, & eodem, & diuerſo, quę ſunt oppoſita.

In quarto probabitur, ꝙ habet conſiderare de principijs primis complexis, & defenſare ea contra negantes.

CAPVT I.

IN primo cap. probandum eſt, ꝙ hæc ſcientia uerſatur circa ens inquantum ens: & circa eius proprias paſſiones. ad cuius probationem propono duo.

Primum eſt, quoniam ens & proprietates ſuę, ut unum & multa, & idem & diuerſum &c. ſunt termini cõmuniſſimi, à quorum cognitione pendet ſequentium cognitio (ignoratis enim primis impoſſibile eſt ſequentia ſcire) neceſſe eſt ut in aliqua ſcientia conſiderentur, & ſi dicat aliquis, ꝙ ſufficit in aliqua ſpecie conſiderare ens, quoniam ingreditur conceptum omnium: non autem eſt neceſſe conſiderare ea quæ ſunt accidentia entis.

Contra determinatum eſt in primo Poſter. ꝙ eiuſdem ſcientiæ eſt determinare de ſubiecto & de paſſionibus ſiue proprietatibus, quæ per ſe conueniunt ſubiecto, ut qui conſiderat numeꝝ conſiderat parem uel imparem. ergo eiuſdem ſcientiæ eſt conſiderare ens, & quæ per ſe conueniunt enti. Dico aũt quæ per ſe conueniunt ſubiecto ad drĩam eorum, quæ conueniunt per accidens, & qm̃ quæ per ſe conueniunt inferiori, per accidens conueniunt ſuperiori, ſicut eſſe riſibile per ſe conuenit homini, ſed animali conuenit per accidens: nam poteſt inueniri animal ſine riſibili, non aũt homo, ideo quæ conueniunt per ſe partibus entis: ut enti mobili eſſe in loco, habere materiam: & enti quanto eſſe diuiſibile in partes quantitatiuas, ꝑ accidens conueniunt enti inquantũ ens, nam datur ens ſine loco, & ſine materia, & ſine diuiſione quantitatiua, ut declarabitur in 12. lib. Ideo hmõi proprietates nõ ſunt con-

ſiderādæ in ſciētia de ente inquantū ens. Quę aūt ꝯueniūt enti inquantū ens, ſunt ea quę ꝯueniunt cuilibet enti diuiſim, ut unū uel multa, idē uel diuerſum, ſiſe uel diſſiſe. Et hęc ꝯſiderāda ſunt in ſciētia, quę eſt de ente inquātū ens.

Secundum eſt, ꝙ ſcientia conſiderans de ente inquantū ens non eſt aliqua, ex ſcientijs ſpeculatiuis particularibus, quales ſunt phyſica & mathematica. Iſtæ.n.aſſumūt ſibi partem ſubiectiuam entis, circa quam occupantur, & conſiderant per ſe accidentia illius partis, ſicut mathematica aſſumit ſibi numeros & magnitudines & conſiderat de eis, & de ſuis ꝑ ſe accidentibus, ut de recto & curuo, de pari & impari, & naturalis aſſumit ſibi, ut inqt Cōmen. in cōm. primo ens mobile, & cōſiderat de accidentibus eius ſm ꝙ eſt mobile, ut de motu, de loco, de tempore. &c.

Ex his duobus concluditur, ꝙ metaphyſica eſt illa ſciētia, quæ uerſatur circa ens inquantū ens, & circa eius per ſe accidentia, & ꝓbatur ſic. Scientia conſideratiua uniuerſalium cauſarum & principioꝝ entis inquantū ens, uerſatur circa ens inquantū ens, & eius per ſe accidentia, eiuſdē .n. ſcientiæ eſt conſiderare ſubiectum & principia & cauſas ſubiecti, ex 1. Poſter. ſed ut dictum eſt in proœmio huius ſcientiæ ipſa conſiderat principia & cauſas uniuerſales entis inquantum ens, cū ſit ſimpliciter ſapientia, ergo &c. Et confirmatur quoniam antiqui quærentes prima & altiſſima principia, quærebant principia entis, unde qui poſuerunt tm̄ principia materialia dixerunt philoſophiam naturalem eſſe primam philoſophiam, arbitrātes ſola corpora eſſe ens, patet igitur metaphyſicam uerſari circa ens inquantum ens. Hæc de primo cap. dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo cap. probandum eſt, qūo hæc ſcientia habet conſiderare tam de ſubſtantijs, quam de accidētibus, & quoniam ens ſufficienter diuiditur per ſubſtantiam & accidens, conſequenter manifeſtum erit, ꝙ hæc ſcientia de omni ente conſiderat, ut igitur habeatur plena reſolutio, ponuntur tres concluſiones.

Prima concluſio, hæc ſcientia conſiderat de ſubſtantijs & accidentibus ſimul & ſic probatur. Scientia conſiderãs aliquod cõmune multis non æquiuocæ, ſed analogicę cõſiderat de omnibus modis, quibus dicitur. Hanc declarat Philoſophus exemplificans de ſalubri, ſiue de ſano, quod qm̃ conſideratur in arte medicinæ, & de multis dicitur in habitudine ad unum, ut de cibo, de medicina, de urina, in ordine ad animal quod eſt ſubiectum ſanitatis, ideo ars medicinæ habet conſiderare de omnibus modis quibus dicitur ſanum, ſed ens dicitur multipliciter, non æquiuocæ, ſed in ordine ad unum primum quod eſt ſubſtantia, nam alia entia ſunt aut menſuræ ſubſtantiæ, ut quantitates, aut diſpoſitiones eius ſicut qualitates, aut uię ad eam, ut motus et generatio, aut priuationes & negationes eius, ſicut corruptio & mors, ergo hæc ſcientia quæ conſiderat ens inquantũ ens, habet conſiderare de ſubſtantijs & de omnibus, quæ non ſunt entia ſecundũ ſe, ſed in ordine ad eas, hæc aũt ſunt accidentia, tam reſpectiua q̃ abſoluta, tã permanentia quàm ſucceſſiua, patet igitur ꝙ hæc ſcientia conſiderat de ſubſtantijs & accidentibus.

Secunda concluſio, hæc ſcientia eſt principaliter conſideratiua ſubſtantiæ, probatur primum & principale ens eſt ſubſtantia, qm̃ eſt ens per ſe, & non inordine ad aliud, accidentia aũt ſunt entia inquantum fundantur, & pendent à ſubſtantia. Ergo hæc ſcientia principaliter conſiderat de ſubſtantia, probatur ꝯñtia, qm̃ ſcientia conſideratiua alicuius communis analogi, primo & principaliter eſt de primo analogato, & non eſt de alijs niſi in ordine ad ipſum, unde ars medicinæ principaliter eſt de animali ſano, & non eſt de alijs modis, niſi in ordine ad ipſum, cũ igitur hæc ſcientia ſit conſideratiua entis analogi, principaliter eſt de ſubſtantia, quæ eſt primum analogatum & non eſt de alijs niſi in ordine ad ſubſtantiam.

Tertia concluſio, hæc ſcientia habet conſiderare de omnibus ſubſtantijs nõ quidem ſecundum ſpecificas rõnes, quibus abinuicem diſtinguũtur, ſed inquantũ ſunt entia

& inquantũ ſubſtantiæ, hęc ꝓbatur ſic. Quæcunque ſunt unius gñis ſubiecti ad unam ſcientiam pertinent conſideratiuam illius gñis ſubiecti. Nam quia oẽs colores continentur ſub colore quod eſt obiectũ uiſus, ideo ad uaſum pertinent, & quia oẽs uoces literatæ continentur ſub uoce literata quæ eſt genus ſubiectum circa quod uerſatur grãmatica, ideo ad unam ſcientiam grãmaticam pertinẽt, ſed oẽs ſubſtantiæ, tam ſenſibiles, ꝙ immateriales ſunt unius gñis ſubiecti quia continentur ſub ente, ergo ad illam ſciẽtiam ſpectant, quæ uerſatur circa ens, quæ eſt hæc, dixi autem, non quidem ſecundum ſpecificas &c. Quoniam id non ad uniuerſalem ſcientiam ſpectat qualis eſt hæc, ſed ad particulares ſcientias conſideratiuas tantum de aliqua parte entis, puta ad phyſicã quo ad ſubſtantias ſenſibiles, ſubſtantiæ aũt inſenſibiles quod ad proprias eaꝝ rõnes, ſpectant ad ultimam partem huius ſcientiæ, ut declarabitur in lib. 12. Nam illic proprie fiet applicatio ad huiuſmodi ſubſtantias, quarum cognitio uidetur primi Philoſophi. Patet igitur qũo hæc ſcientia conſiderat de ſubſtantijs & accidentibus, ſed principaliter de ſubſtantijs, & de omnibus ſubſtantijs inquantum entia et ſubſtantia ſunt. Et in his habes totalem reſolutionem dubij moti in lib. 3. in cap. 4. Hæc de ſecundo cap. dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio cap. probandum eſt, ꝙ hæc ſcientia debet cõſiderare de uno, & de ſpeciebus unius ſumpti trãſcendenter quæ ſunt idem, ſimile, æquale, ſilr habet cõſiderare de oppoſito ipſi uni, quod dr multa ſiue pluralitas et de ſpeciebus oppoſitis ſpeciebus unius quę ſunt diuerſum diſſimile inæquale, & omnia gña oppoſitionum ſicut oppoſitio cõtraria, contradictoria, priuatiua, relatiua, ut igitur reſoluantur omnia prępoſita pono concluſiones tres.

Prima concluſio, hæc ſcientia habet cõſiderare de uno ſumpto tranſcendenter, quod dico ad drĩam unius, ut eſt principium numeri quantitatiui. Illud. n. ut ſic, eſt de conſideratione mathematici. Hanc concluſionem probat

Ariſt.ſic. Quæ ſunt idem conuertibiliter realiter, licet diſtinguatur rõne ad eandem ſcientiam pertinẽt, ſed ens & unum tranſcendens ſunt idem conuertibiliter, realiter, licet differant ratione. ergo &c. Maiorẽ Ariſt. relinquit ut manifeſtam, nam eiuſdem ſcientiæ eſt conſiderare hoiem & rationale animal & ſenſitiuum, principiũ & cauſæ, qm̃ ſunt idem conuertibiliter realiter. Mi. uero probatur dupliciter, ſed prius declarandũ eſt, ꝙ ſe adinuicem conſequuntur. i. ſe habent conuertibiliter, unde inquit Ariſt. ꝙ ſeinuicem conſequuntur ſicut principium & cauſa. Quod tu intelliges de principio productiuo, & de cauſa productiua, quæ in rebus creatis cõuertibiliter ſe habent, nam in creatis omne principium productiuum eſt cauſa, & omnis cauſa productiua eſt principium, utrum aũt principium abſolutæ ſumptum conuertatur cum cauſa, dicemus in libro quinto. Item ꝙ differunt rõne licet ſint idem re, alr̃ eſſet nugatio dicere ens unum, ſicut cum dr̃, ueſtis & indumẽtum, ſic declarata, minor, probatur ſic. Primo ſi aliqua duo dicantur de aliquo & nullam diuerſitatem cauſant in eo, ſunt penitus idem re, ſed ens & unum ſi dicantur de aliquo nullam diuerſitatem cauſant in eo, nam ſicut idẽ eſt dicere hõ & ens homo, ita homo & unus homo, & ꝓbatur ſic, ſimul generantur & ſimul corrumpuntur ſimultatæ naturæ, homo & ens homo, homo & unus homo. Quæ autem ſimul ſimultate naturæ ad drĩam ſubiecti & proprie paſſionis, ex quibus paſſio eſt poſterior natura generantur & corrumpuntur ſunt idem & nullam diuerſitatem dñt in eo de quo prædicãtur. ergo manifeſtum eſt, ꝙ ens & unum tranſcendens ſunt idem conuertibiliter realiter. Secundo ſic, quæ prædicantur de ſubſtantia rei ꝑ ſe ipſa & non mediante alio, ſunt idem realiter, & dico nõ mediante alio ad drĩam proprie paſſionis, quæ qm̃ non prædicatur de ſubiecto, niſi mediante differentia ſubſtantiali uel forma à qua fluit, non eſt idem re cum ſubiecto, nam riſibile non prædicatur de homine, per ſeipſum, ſed mediante, rationali, ſed ens & unum tranſcendens

prædicantur de ſubſtantia re per ſeipſa. Nam de ente conſtat, qm̄ quicquid eſt, ens eſt, de uno autem ſic probat Cōment. & in cōmento tertio & concorditer b. Tho. Si res eſt una, nō per ſeipſum, ſed mediāte alio, quæritur de illo alio cum ſit ens, erit unū, aut ergo per ſeipm̄ aut per aliud, ſi ꝑ ſeipſum habetur intentum, qm̄ & de primo idem poterat reſponderi. Si per aliud iterū quæritur ut ſupra, et cum nō ſit proceſſus in infinitum dicendum eſt, ꝙ unumquodq; eſt ens & unum per ſeipſum & nō per aliquod medium. Conſtat ergo ꝙ ens & unum ſunt idem realiter conuertibilter. Vtrum aūt unum tranſcendens & unū numerale ſint idem, determinabitur in quæſtionibus noſtris.

Secunda concluſio, hæc ſcientia habet cōſiderare de ſpeciebus unius ſicut de ſpeciebus entis, & ſumitur ibi ſpecies largo modo, ut ſit ſenſus, ꝙ habet conſiderare de partibus unius, ſiue de modis, ſicut de partibus & modis entis, & ꝓbatur ſic. Quia ens & unum ſunt idem realiter per præcedentem concluſionem, ad eandem ſcientiam pertinent, ergo quia eadem ſunt ſpecies utriuſq; ad eandem ſcientiam ꝑtinent. Species autē ſiue modi entis ſunt ſubſtantia quātitas qualitas &c. Species autem ſiue modi unius ſunt idē ꝗuale ſimile. Idē fundatur in ſubſtantia, æquale in quantitate, ſimile in qualitate, ut dicetur in libro decimo. Ergo hæc ſcientia habet ꝯſiderare de eodem, ſicut de ſubſtantia & de qualitate, ſicut de quātitate & de ſimili, ſicut de qualitate: ꝙ aūt eædē ſint ſpecies entis & unius probatur, qm̄ ſicut diuerſorum diuerſæ ſunt ſpecies & differentiæ ſic eorundem eædem ſunt, ſed ut probatum eſt, entis & unius eſt eadem natura, ergo eorundem ſunt eadem ſpecies.

Ex hac concluſione ſequitur corollariū, ꝙ partes huius ſcientiæ ordinantur ſicut ſpecies entis et unius, ſpecies aūt entis & unius ſic ordinantur, ꝙ inter eas una eſt prima, & alia ſubſequitur, quod patet in ſubſtantia, quæ principalr̄ eſt ens, nam datur ſubſtantia abſtracta & ſubſtantia ſenſibilis, abſtracta quidem eſt prima ꝑfectione, ſed poſtrema in cognitione. Sēſibilis autem eſt prima in cognitione no

ſtra,ſed poſterior perfectione, eodē modo ordinantur partes huius ſcientiæ, nam pars ꝯſideratiua de ſubſtantia abſtracta,eſt prior nobilitate,ſed ultima in doctrina, & ideo traditur ab Ariſt.in ultimo loco.i.in lib.12. pars aūt conſideratiua de ſubſtantia ſenſibili eſt prior doctrina,qm̄ noſtra cognitio incipit à ſenſu, & ideo traditur ab Ariſt.in libro 7. & 8. eſt aūt poſterior nobilitate, qm̄ trahit ſcientia maiorem uel minorem nobilitatem à re ſcibili, ut dictum eſt in primo de anima,& declarabitur in lib. 12. unde patet ut inquit Phs,ꝙ metaphyſicus in hoc aſſimilatur mathematico,nam in ſcientijs mathematicis una eſt prior ut Arithmetica,quia eſt de numero, alia poſterior ut Geometria,quia eſt de magnitudine, quæ eſt poſterior numero, qm̄ qualis eſt ordo inter unitatem principium numeri & punctum,principium magnitudinis talis eſt inter numerum & magnitudinem, conſtat autem unitatem eſſe priorem puncto,qm̄ licet utrunq; ſit indiuiſibile, tn̄ punctus addit ſitum ſuper unitatem, ſic in metaphyſica una pars eſt prior & alia poſterior, ut dictum eſt.

Tertia concluſio,huius ſcientiæ eſt conſiderare de pluralitate ſiue de multitudine,& de negatione & priuatione, & de ſpeciebus oppoſitis, ſpeciebus unius quæ ſunt diuerſum inæquale diſſimile. Hæc ꝓbatur quo ad ſingulas partes prima ſic, eiuſdem ſcientiæ eſt ꝯſiderare de oppoſitis, qm̄ per unum cognoſcitur illud, unde eadem eſt diſciplina ſani & ægri, recti & obliqui, ſed unum & multa opponuntur, ut declarabitur in lib. 10. ergo huius ſcientiæ eſt conſiderare de utroq;: ſecunda pars ſic,eadem ſcientia eſt conſideratiua alicuius,& eorum quæ ſunt de rōne eius,ſicut ſcientia conſiderans de lapide conſiderat de materia & forma lapidis, ſed negatio & priuatio ſunt de rōne unius non quidem negatio abſolutæ,qm̄ cum negatio abſolutæ dicta uerificetur,tam de ente,q̄ de non ente,tam ens,q̄ nō ens eſſet unum,quod eſt falſum,qm̄ in plus eſſet unum q̄ ens. & tn̄ dictum eſt in prioribus ꝙ ſunt idem conuertibiliter.Negatio igitur in ſubiecto eſt de ratione unius, ut di

catur res una cuius natura uel entitas eſt indiuiſa: hæc aũt negatio in ſubiecto dicitur priuatio de qua tractabimus in lib. 5. & in lib. 10. Sed tu aduerte, ꝙ quam priuationem includat unum an .ſ. priuationem multitudinis, an priuationem diuiſionis formalis uel quantitatiuæ determinabitur in quæſtionibus noſtris, tertia pars ſic. Idem & diuerſum, æquale & inæquale, ſimile & diſſimile ſunt oppoſita. ergo ad eandem ſcientiam pertinent, & qm̃ contrarietas quædam dr̃ia eſt, omnis autem dr̃ia, quædam diuerſitas eſt. ut declarabitur in 10. lib. ideo huius ſcientiæ eſt cõſiderare de contrarijs, & non ſolum de his, ſed & de omni genere oppoſitionis, qm̃ omnia oppoſita diuerſa ſunt. Impoſſibile eſt. n. idem, ut idem ſibi ipſi opponi, patet igitur ꝙ hæc omnia conſideranda ſunt in præſenti ſcientia, ſed quia quodlibet eorum dr̃ multipliciter, non quidem æquiuocæ nec uniuocæ, ſed analogicæ, ideo prius diuidendum eſt unumquodq; eorum & omnes modi reducendi ſunt ad unum principaliter dictum, & id Philoſophus aget per totum quintum librum, hæc de tertio cap. dicta ſint. Ex quibus habes plenam determinationem dubij moti in 3. lib. cap. 5. Illic. n. quærebatur, ſi eiuſdem ſcientiæ eſt conſiderare ſubſtantias & accidentia per ſe ſubſtantiæ, quę dñr eſſe unum & multa idẽ &c. Nam cum ſola ſubſtantia ſimpliciter ſit ens, quod concluſum eſt hic de ente, poteſt applicari ſubſtantiæ.

Et tu aduerte, ꝙ poſtquam Philoſophus ſecundam & tertiam concluſionem rationibus proprijs probauit, eiſdem applicat quaſdam rationes communes & probabiles, ex quibus formamus duas ad pleniorem doctrinam, relinquentes reſiduum, ut non neceſſarium præſenti propoſito. Decreuimus enim ita ordinare negotiũ metaphyſicum ꝙ non relinquamus utilia, nec immoremur in ſuperfluis, & breuitati ſtudendum eſt.

Prima igitur ratio ſm Cõment. in cõm. 5. & ꝯformiter b. Tho. ſic formatur. De eodẽ & de contrarijs mouentur multa dubia, ut dũ quæritur, ſi idem eſt Socrates & Socr.

ſedens,& ſi unum uni contrarium eſt,& ſimiliter fiunt q- ſtiones de ſimili & diſſimili &c.Ergo in aliqua ſciētia hęc dubia conſideranda ſunt, conſtat aūt ꝙ non conſiderantur in aliqua ſcientia particulari, qm̄ in illa non ꝯſiderantur niſi dubia q̄ fiunt circa ꝓprium ſubiectum,& ſuas proprias paſſiones,puta in Geometria circa magnitudinem,ſi cōponitur ex indiuiſibilibus.Circa rectum &obliquum ſi ſufficienter diuidunt lineam,idem intellige in arithmetica circa numerum &paſſiones ſuas.In ſcientia naturali circa ens mobile & motum,& graue & leue.ergo ad ſcientiā ulem,q̄ eſt metaphyſica ſpectat de his conſiderare. Cum igitur entis & unius eædem ſint proprie paſſiones, & hæc ſcientia conſiderat de ente & uno ꝯn̄s eſt, ut de paſſionib' eorum conſideret, & determinet quæ circa eas mouentur dubia. Quapropter antiqui ſapientes quærentes de primis rerum principijs,non peccabant conſiderantes de uno & multitudine & numero, & de contrarijs, ſed peccabant quoniam relinquebant conſiderationem ſubſtantiæ quæ debebat eſſe principalis.

Secunda autem ratio,metaphyſicus,Logicus,Sophiſta aſſimilantur in ſubiecto circa quod, nam de ente omnes conſiderant,ſed diſtinguuntur modo conſiderandi, & fine. Modo quidem quoniam metaphyſicus conſiderat de entę quo ad prædicata realia. Logicus autem quo ad prædicata intentionalia, quæ ſunt genus ſpecięs indiuiduum &c.Ideo dicitur uerſari circa ens rationis. Qđ quidem quid proprie ſit,& qūo diſtinguitur ab ente reali, ꝑtractauimus in tractatu de tranſcendentibus, quem præpoſuimus toti negotio metaphyſico. Item differunt,qm̄ ut inquit Comment. comm. 5. Metaphyſicus conſiderat de ente conſideratione demonſtratiua. Logicus autem conſideratione probabili. Sophiſta autem nullam habet ueram cognitionem,fine uero differunt, quoniam metaphyſicus intendit ſcientiam, Logicus ueram opinionem, Sophiſta neutrum,ſed gloriam & apparentiam tm̄, ſed ex eo quod logicus & ſophiſta uerſantur circa ens, de omnibus

nibus pertractant & in omnibus ſe immiſcent,unde ꝯtra-ctant de prædicamentis,de cauſis,de ꝯtrarijs,de priuatione,de habitu,de ſimili et diſſimili,de forma,de materia,de fine,ut patet in topici. ergo & metaphyſicus cuius ſubiectum eſt ens debet uerſari circa oīa prędicta,modo ſibi cōuenienti.ſ.modo inueſtigatiuo ueritatis,& generatiuo ueræ ſcientiæ. Concludit igitur Ariſt.ꝙ ad unam ſcientiam ſpectat ſpeculari ens inquantū ens & de his quę conſequūtur ens ut ens & non ſolum de prędictis paſſionis entis & unius & pluralitatis,ſed de priore & poſteriore, genere & ſpecie,toto & parte:& de alijs talibus, quoniam ut inquit Comment.cōm.6.Omnia iſti ſunt accidentia enti inquantum ens eſſentialia, ſed quædam opinabilia.i. ſecundum opinionem antiquorum puta: ꝙ omne ens ſit totum & pars, hoc.n. dicunt, qui tenent tantum ens corporeum. Quòd autem omne ens ſit prius aut poſterius eſt ſecundum ueritatem,quoniam ut declarabitur in lib.12.omnia entia ſunt quodammodo ordinata.

CAPVT IIII.

IN quarto cap.probandum eſt,ꝙ hæc ſciētia habet cōſiderare de ꝑmis principijs,quas nominat Ariſ.dignitates mathematicas,quia mathematicus maxime utitur eis,quia habet magis certas & manifeſtas demonſtrationes,ut igitur propoſitum reſoluatur pono aliquas concluſiones de mente philoſophi.

Prima concluſio,ad philoſophū primum ſpectat conſideratio talium principiorum,& probatur ſic. Quæ ſunt cōmunia omnibus generibus entis inquantum ens,debēt conſiderari à philoſopho primo ſpeculante ens inquantū ens,ſed talia principia ſunt cōmunia oībus generibus entis,ſunt enim applicabilia cuilibet generi entis,cuiꝰ ſignū eſt,ꝙ omnes ſcientię ſpeculatiuę,quarum ſubiecta ſunt diuerſa genera entis utuntur his principijs,non quidē abſolutę,ſed ut eis conuenit,uerbi gratia,dicit geometra, omnem lineam eſſe ſimetram uel aſſimetram, uel æqualē,uel inæqualem,dicit phyſicus,omne ens mobile eſſe corrupti

bile uel incorruptibile.ergo &c. Et confirmatur,quoniam cum in aliqua ſcientia neceſſe ſit ea conſiderare,aliter demonſtrationes nullam haberent firmitatē,quoniā in ipſis firmātur,& conſtat ꝙ nulla ſcientia de eis conſiderat quæ ſit particularis,licet eis utatur, relinquitur hæc conſideratio primo philoſopho tanquam ſcienti uniuerſali,nec obſtat ꝙ aliqui ex antiquis phyſicis,fecerunt de eis conſiderationem,quoniām neſcientes aliud ens quàm ens naturale & corporeum:arbitrabātur phyſicam eſſe primā philoſophiā,ſed quoniā eſt aliud ens altius ente naturali, ideo phyſica licet ſit philoſophia, nō tamen prima, ideo ad ipſam nō pertinet horum conſideratio. Quomodo aūt peccauerunt qui uoluerunt ea conſiderare & firmare per demonſtrationem dicemus parum infra.

Secunda concluſio,licet ad primum philoſophum ſpectet conſiderare de omnibus primis principijs,maxime tamen de primo in quo fundantur omnia alia,& à quo pendet eorum ueritas, & probatur ſic, Philoſophus maxime cognoſcitiuus habet maxime conſiderare de primo & firmiſſimo principio,quoniam ab eo pendet omnium aliorum cognitio & ueritas,ſed primus philoſophus eſt maxime cognoſcitiuus, quoniā dictum eſt in procemio, quod eſt ſimpliciter ſapiens & ꝙ ſapiens eſt maxime cognitor primorum principiorum & cauſarum, ergo maxime primi & firmiſſimi principij.

Tertia concluſio, primum & firmiſſimum principium complexum eſt hoc. Impoſſibile eſt idem eidem ſimul in eſſe & non in eſſe. Et intelligēdum eſt ſecundum idem ſimiliter & ut declaratum eſt in logicis: & dico principium complexū,quoniam dantur prima principia complexa & incomplexa. Incomplexa ſunt cōceptus terminorum maxime uniuerſalium,inter quos primus & ad quem omnes alij reſoluuntur eſt conceptus entis,complexa ſunt primæ propoſitiones conflatæ ex primis terminis uniuerſaliſſimis & maxime notis inter quas hæc eſt prima. Impoſſibile eſt idem ens eidem enti ſimul in eſſe & non in eſſe, hæc

autem concluſio ſic probatur. Cōditiones primi & firmiſſimi principij ſunt tres. Prima eſt, ꝙ circa ipm̄ nullus poſſit errare, ex q̄nti neceſſe eſt ipſum eſſe nobis maxime manifeſtum & cognitum, & magis clarum quam alia, qm̄ ut inquit Philoſophus non decipiuntur homines niſi in eo quod ignorant, uel vt inquit Cōment. in cōm. 8. decipiuntur in eo quod non eſt eis ualde manifeſtum. Secunda eſt ꝙ debet eſſe uerum abſolutæ, & non ſub conditione uel ex ſuppoſitione, quod. n. eſt neceſſe haberi ab intelligente quodcunq; genus entium, debet eſſe ſimpliciter uerum & non ex conditione, aliter intelligens nunquam poſſet ſe firmare niſi data tali conditione, conſtat aūt, ꝙ neceſſe eſt intelligentem quemcunq; hr̄e ueritatem primi principij aliter de nullo ſequenti ueritatem haberet, ergo neceſſe eſt ipſum eſſe non conditionaliter, ſed abſolutæ uerum. Tertia eſt ꝙ eius cognitio adueniat nobis per naturam .i. ꝙ naturalr̄ & non per demonſtrationem ſit nobis cognitū. ea aūt naturaliter cognoſcimus quæ non per inueſtigationem ex aliquo priori noto. ſed ſolo lumine intellectus cognitis terminis apprehendimus eſſe uera, & oppoſita eſſe falſa, & ſic apprehendimus prima principia complexa; & maxime primum in quo fundantur omnes ſciētiæ. Sed iſtæ tres conditiones conueniunt huic complexo: Impoſſibile eſt idem eidem ſimul in eſſe & nō in eſſe, quod ſic manifeſtatur, prima conditio ei cōuenit. Nam impoſſibile eſt aliquem ſani intellectus mente concipere, ꝙ idem eidem poſſit ſimul ineſſe & non ineſſe, licet aliqui dicant Heraclitum aliter dixiſſe, ſed non eſt neceſſe oē dictum horæ, mēte teneri, ergo nullus poteſt circa ipſum decipi, antecedens ſic probatur. Si quis poteſt mente cōcipere idem ſimul eſſe & non eſſe, ergo poteſt in ſuo intellectu habere ſimul contrarias opiniones quod eſt manifeſte falſum, cōtraria ſunt enim quæ ſe mutuo expellunt ab eodem ſubiecto, conſequentia ſic probatur. Determinatū eſt in ſecundo periher. ꝙ duæ opiniones duorum contradictoriorum ſunt cōtrariæ, ſed ſimul eſſe & non eſſe ſunt duo cōtradictoria. ergo

ſi quis opinetur dua contradictoria eſſe ſimul uera, habebit ſimul in ſuo intellectu contrarias opiniones. Patet igitur ꝙ prima conditio conuenit ei, ex conſequenti conuenit ei, ſecunda. Nam ſi non poſſum aliter mente cõcipere, neceſſe eſt ut ſit abſolutæ uerum & non ex conditione, alioquin, remota conditione, poſſet eſſe non uerum: & tunc poſſem mente tenere oppoſitum ſimiliter tertia conditio ſequitur ex prima, nam ea circa quæ errare non poſſumus: oportet ut nobis ſtatim innoteſcant, ergo non per diſcurſum ſunt nobis nota, omnis.n.diſcurſus fit in tpe, & ex aliquo magis noto, ſi non per diſcurſum. ergo ſolo lumine intellectus, ergo naturaliter. Patet igitur hoc eſſe primum & firmiſſimum principium ad quod demõſtrantes expreſſę uel uirtualiter reducunt ultimam opinionem ſuam, nec poſſumus aliquid firmiter apprehẽdere niſi hoc principio intellecto & firmato.

Quarta concluſio, licet hoc principium non poſſit abſolutæ demonſtrari, poteſt tñ elenchicæ.i.redarguitiuæ. Prima pars ſic declaratur. demonſtratio abſolutæ ſumpta eſt ex notioribus & prioribus, ſi igitur hoc principium poteſt abſolutæ demonſtrari, aut per ſeipſum, aut per aliud, non per ſeipſum, qm̃ eſſet notius & ignotius. Si per alterũ aut ꝑcedetur in infinitum aut ſtabitur in aliquo indemonſtrabili & tamen notiſſimo, non eſt proceſſus in infinitum, ut probatum eſt in 1. poſter. nec eſt ſtatus in aliquo indemõſtrabili notiſſimo, qm̃ nullum principium eſt notius iſto, nec firmus eo, propter conditiones poſitas ſupra, hinc patet error eorum, qui dignantur hoc principium demonſtrare, in quem inciderunt propter ineruditionem quorũ debeat eſſe demonſtratio, & quorum non. neq;.n. omnia ſunt demonſtrabilia, aliter, aut contingeret circulus in demonſtrando, aut proceſſus in infinitum. Si igitur quorundam non eſt demonſtratio id maxime conuenit huic principio propter ſui maximam euidentiam.

Secunda autem pars ſic declaratur. Demonſtrare elenchicæ non eſt ex aliquo priori uel notiori, ſed ex aliquo di

cto & conceſſo: à dubitante, etiam ꝙ ſm ſui naturam eſſet minus notum. Quod ſi dubitans nihil concedit: deriſio eſt quærere rõnem ab eo qui nulla utitur rõne. Talis .n. eſt ſimilis plante, & deterior bruto: qm̃ bruta utuntur certis ſignis ad ſignandum ad extra proprias phantaſias & affectus, qui autem nihil concedit ſaltem determinatũ ſignificatum terminorum, non utitur certis ſignis ad ſignandum quod habet in mente, ideo ſimilatur plante carenti cognitione, & eſt deterior bruto. Qui igitur negant hoc principium, aut aliquid cõcedunt: aut non, ſi ſic, pñt ex conceſſo redargui quod eſt demonſtrare elenchice. Si nihil concedunt deriuendi ſunt. Et hoc modo procedet Ariſtoteles, in tractatu ſequenti, contra negantes hoc principium. Hæc de quarto capite dicta ſint. Et hic terminamus primum tractatum ſuper quarto libro.

TRACTATVS SECVNDVS, *ſuper quarto Metaphyſicæ.*

IN hoc ſecundo tractatu defenſandum eſt primum principium contra negantes, ipſo enim defenſato, defenſantur reliqua prima complexa, quoniam firmitatem accipiunt ab eo, & comprehendimus mentem Ariſtot. in quattuor capita.

Primo diſputandum eſt contra eos uniuerſaliter & ex rationibus uniuerſalibus.

Secundo ſoluendæ ſunt dubitationes propter quas primum principium negarunt.

Tertio diſputandum eſt contra ſtatuentes ueritatem rerum in apparentia.

Quarto diſputandum eſt contra eos qui ponunt medium inter contradictoria, ex conſequenti concedunt ea eſſe ſimul falſa.

Quinto diſputandum eſt contra errores principiorum logicæ & philoſophiæ naturalis.

CAPVT. I.

IN primo cap. diſputandum eſt contra eos uniuerſaliter ꝙ impoſſibile eſt contradictoria eſſe ſimul uera, & arguit Philoſophus ſeptem rationibus, quarum prima procedit ex determinato ſignificato nominis. Ad cuius euidentiam præpono quattuor.

Primo contra negantes primum principium complexum nõ eſt aſſumenda aliqua propoſitio: qua affirmetur aliquid de re, uel negetur, hoc.n.eſſet petere principium, & aduerſarius negaret quæcunque aſſumeretur. Nam ſi negat primum principium circa quod diximus, neminẽ poſſe decipi multo magis negaret quamcunque aliam ꝓpoſitionem. Aſſumendum eſt ergo pro principio diſputation s ꝙ nomen prolatum inter diſputantes aliquid determinatæ & unum ſignificat, tam loquenti q̃ audienti. Et ſi aduerſarius id non admittit relinquendus eſt, ut deterior beſtia, nec diſputandum cum eo, ſi cõcedit iam habebimus uiam concludendi contra eum, ꝙ non ſunt contradictoria, ſimul uera, ut patebit infra. Si non uult concedere ꝙ ſignificet determinatæ unum, ſed plura, cõtra, aut illa plura ſunt finita aut infinita, ſi finita, tũc licebit unicuique adaptare proprium nomen, quod eo caſu, determinatę ſignificabit unum: puta quia ſanum ſignificat ſubiectũ ſanitatis, & cauſatiuum & indicatiuum, primum ſignificatur per animal, ſecundum per medicinam, tertium per urinam. Si aũt ſunt infinita nulla poterit fieri intelligibilis, ſed penitus confuſa locutio et diſputatio, eo ꝙ audiẽs intelligere non poterit, quo ſenſu & ſignificato Loquens utatur terminis Nam ſi eorum ſignificata ſunt infinita, non erit maior ratio quod ſignificet hoc quam illud.

Secundo ex hoc fundamento poſito, aſſumo hoc nomen homo, & ſi ſignificat unum, illud erit eſſe hominem uel eſſe animal bipes. Significatum enim nominis eſt id quod eſt res, ſiue ſuum quodquideſt ſiue diffinitio rei.

Tertio ſi homo ſignificat eſſe hominem, uel animal bi pes, non ſignificat non eſſe hominem uel non animal bi pes, alr non ſignificaret determinatæ unum, uel eſſe homi nem & non eſſe hominem eſſet unum quod eſt ſtultum dicere, nam quæcunque prædicantur de homine nõ ſunt unum Sumendo unum non pro unitate ſubiecti, ſed pro unitate rei, alr & muſicum & album & doctũ &c. Eſſent unum re, omnia.n.prædicari pñt de homine. Et cum infi nita prædicata accidentalia poſſint aduenire homini, om nia eſſent unum quod eſt penitus abſurdum, ergo multo minus ſunt unũ, eſſe hominem & non eſſe hoiem, qm̃ pri mũ ponit ſubſtantiam hominis. ſecundum autem negat.

Quarto, homo & non homo non ſignificat idem, qm̃ homo ſignificat eſſe hominem, & non hõ ſignificat non eſſe hominẽ, ſed hæc duo nõ ſunt idem, aliter non homo prędicaretur de homine, præterea magis differunt hõ & non homo q̃ homo & album. illa.n. differunt ſubſtantia liter, hæc aũt accidentaliter: ſed hæc duo non ſunt idem, li cet unum prędicetur de altero, ut dictum eſt ſupra, ergo multo minus ſunt idem, eſſe hominem & non eſſe hoiem.

His prępoſitis, ſic formatur prima ratio: Neceſſe eſt ꝙ homo ſit animal bipes, hoc.n.eſt determinatum ſignifica tum ſuum, ut declaratum eſt ſupra, & ſummo pro eodem hominem ſignificare eſſe hominem & hominem eſſe ani mal bipes, tũc ultra. ergo eſt impoſſibile hominẽ non eſſe animal bipes, quod.n.neceſſe eſt eſſe, impoſſibile eſt non eſſe, ſi eſt impoſſibile hominem non eſſe animal bipes, er go impoſſibile eſt hanc eſſe ueram, hõ non eſt animal bi pes: ergo ſemper erit falſa, & cũ ſit ꝯtradictoria huius: hõ eſt animal bipes, quæ neceſſario eſt uera, impoſſibile eſt duo contradictoria eſſe ſimul uera, Sed forte rñdebit ali quis & dicet rõnem non concludere, qm̃ qñ quis interro gatur, ſi homo ſignificat animal bipes uel non, non reſpõ debit affirmationem tm̃, uel negationem tantum, ſed di cet, ꝙ ſignificat utrunque, contra id arguit Philoſophus. Quando qs ſimpliciter interrogatur. i. de parte affirmat.

uel negatiua. Simpliciter de una debet reſpondere, aliter nũquam terminaretur diſputatio, ſi uellet de oĩbus conue nientibus rei reſpondere, conſtat.n.ꝙ homini poteſt con uenire eſſe album & magnum, & doctũ & quodammodo infinita prædicata. Si igitur quis in diſputatione interro gatur, an homo ſit albus uel non & rñdere uelit, ꝙ eſt al bus, magnus, doctus, calidus, grauis &c. Vana eſſet hmõi diſputatio, nec unquam concluderetur. Cũ igitur in pro poſito quis interrogatur an hõ ſignificet aĩal bipes uel non, reſpondere debet de altera parte tantum: alr non eſt diſputandum cum eo, cum nihil determinate ponat.

Secunda ratio ſumitur ex ratione prędicati ſubſtantia lis & accidentalis. Et ſtat in hac conditionali. Si contradi ctoria ſunt ſimul uera, ergo nullum erit prædicatũ ſubſtã tiale & quidditatiuum, ſed omnia erunt prædicata accidẽ talia. ex cõſequenti aufertur omnis uera diffinitio, qm̃ nõ datur niſi per prædicata ſubſtantialia & quidditatiua, ſed impoſſibile eſt omnia prædicata eſſe accidẽtalia, ergo &c. Pro reſolutione huius rationis probanda eſt conſequen tia, deinde manifeſtanda eſt impoſſibilitas conſequentis.

Pro euidentia conſequentiæ præpono duo. Primo præ dicatum ſubſtãtiale in hoc differt ab accidẽtali, quod ſem per ineſt, & impoſſibile eſt ab eſſe, cum ſit de natura & eſ ſentia rei. Accidentale autem poteſt ad eſſe & ab eſſe, hæc enim eſt ratio accidẽtis, ex quo ſequitur, ꝙ ſi de aliquo ue rificatur prædicatum A. & de eo uerificatur ſuum oppoſi tum, erit prædicatum accidentale. Secundo prædicatũ ſub ſtantiale eſt tantum unum re, licet poſſit plurificari rõne, nam eſt idem re cuius eſt prædicatum, quælibet autem res eſt tãtum una cum ſit indiuiſa in ſeipſa, aliquo modo indi uiſionis, ergo prędicatum ſubſtantiale eſt tantum unũ re, ut animal rationale cum ſint idem cũ homine, ſunt tantũ unum re: ſed prædicatum accidentale nõ eſt unum re, quo niam licet ſit in ſubiecto, non tñ eſt idem cum ſubiecto, nã licet Socra. ſit albus, non tñ eſt albedo, & ꝑpterea nõ incõ uenit plus eſſe prædicata accidentalia cõuenientia uni rei.

Ex his arguitur ſic. Si hæc duo ſunt uera ſimul hō eſt homo,& hō non eſt homo,uel iſta.& hō eſt non homo, ergo eſſe hominis cōuenit homini,& remouetur ab eo, ſicut.n.nigrū remouet albū,ſic non hō, uel non eſſe hois, remouet eſſe hominis, ergo tam eſſe hominis, q̃ non eſſe hominis eſt prædicatum accidentale. Prȩterea eſſe hominis & non eſſe hominis,non ſunt unū prædicatum.Dictū̄ eſt.n.in prima ratione, ꝙ nomen ſignificat determinatæ unum, ſed non ſunt unum eſſe hois & non eſſe hominis, ut probatū eſt in prima rōne. Si non ſunt unum,nec ſunt idem homini,ergo ſunt p̄dicata accidentalia, ex declaratione, & dr̄ia aſſignata inter prædicatum ſubſtantiale et accidentale. Patet igitur ꝙ hæc poſitio deſtruit totaliter prædicatum ſubſtantiale. Quod aūt ſit impoſſibile omnia prædicata eſſe accidentalia,ſic probat Philoſophus. Si non eſt aliquod prædicatum ſubſtantiale, ergo nullū erit prædicatum per ſe et uſe,id eſt ſecundum quod ipſum,ſed omne prædicatum prædicabitur per aliud & non per ſeipſum: quod.n. per accidens prædicatur non per ſeipſum, ſed per aliud prædicatur, nam & propria accidentia prædicantur de ſubiecto per aliud,ut per diffinitionem ſubiecti.Diffinitio aūt per ſeipſam uerificatur de ſubiecto, tunc ultra. Si omne prædicatum accidentale prædicabitur per aliud, ergo non eſt deuenire ad primum ex ꝯñti erit proceſſus in infinitum in prædicatis accidentalibus, ſed hoc eſt impoſſibile, & ꝙ ſit impoſſibile, ſic declarat Philoſophus. Modus prædicationis accidentalis eſt tantum duplex,quoniam aut prædicatur accidens de ſubiecto, ut Socra.eſt albus uel prædicatur accidens de accidente, ut muſicum eſt album, ſed in neutro poſſibilis eſt proceſſus in infinitum,non quidem qñ accidens prædicatur de accidēte,quia ambo conueniunt ſubiecto,ergo erit ſtatus in ſubiecto, quod eſt primum fundamentum huius prædicationis,nec quando accidens prædicatur de ſubiecto. Iſte.n. proceſſus in infinitum,non fieret niſi duobus modis,primo ꝙ ſicut Socrates ſubijcitur albo, ita Socrates albus

ſubijciatur alteri à accidenti, puta calido, & Socr. albus calidus ſubijciatur alteri, puta graui, & Socr. albus calidus grauis ſubijcitur alteri, & ſic in infinitum, ſed hic modus eſt impoſſibilis, qm̄ ideo Socr. ſubijcitur albo, quia eſt qd unum, ſed ex Socr. & albo non fit tale unum, qualis eſt Socrates, eſt.n. Socrates unum per ſe. Socrates aūt albus unū per accidens, & propterea non eſt neceſſe, ꝙ ſubiectum & accidens ſubijciantur alteri accidēti, ſicut ſubiectum ſubijcitur accidenti. Secundo ꝙ ſicut Socr. ſubijcitur albo, ita album calido, & calidum graui &c. Sed hoc eſt impoſſibile, qm̄ accidens ex ſe non habet uirtutum ſubijciendi alteri. De ratione enim accidentis eſt ꝙ accidat alteri.i. ſubſtantiæ non ꝙ ſubijciatur alteri, aliter eſſet ordo inter accidentia, puta ꝙ muſicum reſpiceret album ut ſubiectum, ſed id non contingit: nulla eſt enim ratio quare magis album ſit ſubiectum muſici quam econuerſo.

Non ergo contingit proceſſus in infinitum in prædicatis accidentalibus, ut igitur non deſtruatur prædicatio ſubſtantialis, neceſſe eſt dicere, ꝙ impoſſibile eſt duo contradictoria eſſe ſimul uera.

Tu tñ aduerte, ꝙ, licet accidens non ſit ſubiectū accidētis, eſt tñ aliqñ ratio & cauſa ꝙ alterum accidēs inſit ſubſtātiæ, ſicut ſuperficies eſt cauſa exiſtendi caloris in ſubſtātia, & calidum humidū ſunt cauſa ꝙ dulcedo inſit pomo & meli, & in rōne cauſalitatis non inconuenit unū accñs reſpicere & ordinari ad aliud, ut color reſpicit quantitatē, in ratione autem ſubiecti reſpicit tantum ſubſtantiam.

Tertio ratio ſumitur ex diuerſitate reꝝ, quam tollit p̄dicata poſitio, & ſtat in hac conditionali, ſi contradictoria ſunt ſimul uera, ergo oēs res erunt unum, ita ꝙ nō diſtinguentur triremis & murus, & homo, & cætera omnia, & hoc idem ſequitur expoſitione Pythagoræ, qui dixit, qđ uidetur alicui eſſe uerum, illud eſt uerum, nam ſi alicui uř ꝙ homo ſit aſinus, erit aſinus, & ſi alteri uidetur oppoſitum, non erit aſinus. Idem etiam ſequitur ad poſitionem Anax. qui poſuit omnia confuſa & indiſtincta in uno, ex

conſequenti homo capra leo & alia erunt unum & nō diſtinguētur abinuicem. Qui tamen decipiebatur, qm̄ putabat loqui de ente in actum & ſuum dictum non poteſt uerificari niſi de ente in potentia. Res.n.quādiu ſunt in potētia, ſunt indiſtinctę: dum aūt ponuntur in actu diſtinguuntur: actus.n.eſt qui diſtinguit ea quæ ſunt in potentia, ut patet in ligno, multæ ſunt figuræ et imagines in potētia, et ut ſic non diſtinguūtur, cum aūt fiunt actu patet ꝙ diſtinguuntur. Relinquens igitur Ariſt. falſitatē ꝯñtis ut manifeſtam, probat ꝯñtiam. Pro cuius euidentia ſupponitur, primo ꝙ ſi de aliquo uerificatur propria negatio multo magis uerificabitur negatio alterius, nam proximus eſt eſſe cuiuſlibet rei, ſibi ipſi, quam eſſe alterius rei, ſi ergo de re uerificatur ſuum non eſſe, multo magis uerificabitur non eſſe alterius, unde ſi iſta eſt uera homo eſt non hō, multo magis eſt non lignum, non lapis &c. Supponitur ſecundo, id quod dicet hæc poſitio.ſ. quia contradictoria ſunt ſimul uera, de quocunque uerificatur negatio, uerificatur affirmatio ex quo habetur, ꝙ ſi homo eſt non lignum, eſt etiam lignum, ex his ſuppoſitis ſic probatur ꝯñtia. Si homo eſt homo & eſt non hō. ergo non eſt lignum non triremis non murus &c. Per primum ſuppoſitū ſi eſt non lignum, & ſi eſt non murus: eſt etiam murus &c. Per ſecundum ſuppoſitum, homo ergo erit oīa, & ſic ſequitur ꝙ omnia erunt unum quod eſt abſurdum.

Quarta ſumitur ex cognitione, et arguitur ſic à ſufficiēti diuiſione, ſi contradictoria ſunt ſimul uera, aut ſic eſt in omnibus contradictorijs aut in quibuſdā. Si in quibuſdā tm̄, ergo in alijs, uerum erit certitudinaliter unam partem eſſe ueram, & aliam falſam, ſi in omnibus hoc poteſt eſſe dupliciter. Primo ꝙ affirma. & nega. in omnibus ſint ſimul ueræ, ita ꝙ fiat econuerſo, puta quoties affirmatiua eſt uera, negatiua etiā ſit uera, & econuerſo. Secundo ꝙ non fiat econuerſo, puta licet qñ affirmatiua eſt uera, ſit negatiua uera, non tamen econuerſo, ita ꝙ fiat nega. eſſe ueram, & tamen affirmat. eſſe falſam. Si dicatur ſecun

do modo, ergo nega. erit uerior & firmior q̃ affir. quod eſt abſurdum, probatur ꝯñtia, qm̃ nega. abſolutæ & ſemper erit uera: non aũt affir. quia dicis, non ſemper eſſe affir. ueram, qñ negat. eſt uera, ſemper aũt nega. eſſe ueram, etiam ꝙ affir. ſit falſa: ergo erit uerior & firmior: falſitas autem ꝯñtis probatur, qm̃ nega. probatur per affir. & non pendet ueritas affir. ex ueritate neg. nec concluſio nega. poteſt probari niſi ex aliqua præmiſſarum affirmatiua, ſi dicatur primo modo, id poteſt eſſe dupliciter. ſ. diuiſim uel coniunctim diuiſim quidem. u. g. ꝙ hæc eſt uera per ſe, homo eſt animal, & hæc eſt uera per ſe, homo non eſt animal, coniunctim autem qñ neutra eſſet uera per ſe ſumpta, ſed ſi ſimul ſumatur utraque eſt uera ſicut ſi ſumatur Plato per ſe, & Socrates per ſe, neuter trahit nauem. Sumpti autem ſimul trahunt nauem, & tunc eſt uerum ꝙ Socr. & Plato trahunt nauem. Si dicatur coniunctim, duo ſequuntur inconuenientia, primo ꝙ neutra pars eſt uera, nam à coniunctis à diuiſa non ualet ꝯñtia & cum omnis propoſitio ſit uera uel falſa, ſequitur utranque partem eſſe falſam. Secundo ꝙ omnia ſunt unum, ut etiam dictum eſt in præcedenti rõne, nam per te iſtæ duæ ſunt ſimul ueræ, homo eſt Deus, homo non eſt Deus, & ꝙ dr̃ de his duabus poteſt dici de omnibus alijs contradictorijs, qm̃ de unoquoque pñt omnia alia entia affirmari & negari. Si dicatur diuiſim, ſequuntur multa inconuenientia, primo omnia erunt unum, qm̃ etiam diuiſim, pñt omnia alia de unoquoque affirmari & negari, unde ſi iſtæ duæ ſunt ueræ diuiſim, homo eſt albus & homo nõ eſt albus, poſſum inferre. ergo homo eſt albus, & quod dico de albo poteſt dici de quolibet ente prædicato de homine, & ſic patet, ꝙ homo erit omnia. Item quod homo nullum ens erit, qm̃ omnes propoſitiones negatiuæ, quæ ſunt altera pars contradictionum, ſecundum iſtam poſitionẽ ſunt ueræ, ergo non eſt hõ non eſt animal, non eſt ſubſtantia, non eſt ens &c. Secundo omnes ſemper dicerent uerum, qm̃ nõ loquuntur niſi per affirmationem uel negationẽ,

ergo ſi utraq; eſt uera, omnes dicēt uerum, & omnes mē-tientur, quia omnes cōfitentur ſe dicere falſum, qn̄ dicitur cōtradictorum prioris dicti, quod reputabatur eſſe uerū, puta dicens negationem poſt affirmationē quam reputabat eſſe uerum, confitetur ſe mentiri. Tertio nulla erit perſcrutatio ueritatis nec diſputatio, qa neceſſe eſt diſputantē dicere determinatę ita eſſe, uel non ita eſſe, q̄ ſi dicat ſic, & non ſic eſſe, iam nihil determinatę ponit nec determinatę negat, ergo non relinquitur locus diſputationi. Quarto aufertur diffinitio ueri & falſi. Nam uerum eſt quando res ita eſt ſicut dicitur uel non eſt: falſum autem quando res nō eſt ſicut dicitur ex quo ſequitur, q̄ ſi per affirmatiuam res dicitur ſicut eſt, affirmatiua erit uera, & qm̄ per negatiuam contradictoriam aliter dicitur, negatiua erit falſa, non poteſt igitur ſaluari diffinitio ueri & falſi, & ponere cōtradictoria eſſe ſimul uera, uerum quia aduerſarius poſſet dicere, q̄ Ariſt. in hoc quarto inconuenienti petit principium. Nam ſi aduerſarius ponit contradictoria ſimul uera non admittet diffinitionem datam de uero & falſo. Et propterea ſubiunxit quintam rationem.

Quinta ratio ſumitur ex nā rei ſignificate per propoſitionem, & arguitur ſic. Si dicens contradictoria dicit uex, ergo dicens affirmationem tm̄ eſſe ueram, mentitur & qui dicit negationem tm̄ eſſe ueram mentitur ſed hoc eſt falſum, conſequentia patet, falſitas conſequentis probatur, ſi dicens affirm. tantum eſſe ueram uel negationem tantum mentitur. ergo naturæ rerum non ſunt determinatę entitatis, ergo ſol non eſt magis lucidus q̄ non lucidus, & terra non eſt magis grauis quam leuis, & ens non eſt magis ens quam non ens ex conſequenti dicens aliquid, nō dicit aliquid nec opinans aliquid, opinatur aliquid quia nō magis opinatur de eo q̄ de ſuo oppoſito: ita. n. opinatur ſolem obſcurum ſicut clarum, ſed qui talia dicit, non eſt audiendus nec diſputandum cum eo, quia non differt à planta, & negat ſe eſſe rationale, qm̄ ut inquit Cōment. in commento 17. Rationale non diuiditur ab animatis .i. ue-

getabilibus & brutis niſi per comprehenſiones & exiſtimationes terminatas.ſ.hoc eſſe tale uel non eſſe tale.

Sexta ratio ſumitur à deſiderio & fuga uirtutis appetitiue,& arguitur ſic. Si cõtradictoria ſunt ſiḿ uera,ergo opinans ea ſimul uera nõ magis appetet unũ q̃ aliud, nec magis fugiet unũ q̃ aliud,ex ꝯñti,q lõge eſt à patria nõ magis deſiderabit ire,q̃ nõ ire,ex quo ire,& nõ ire ſunt ſimul uera,& q timet cadere in foueã nõ magis fugiet uiam ducẽtẽ ad foueã q̃ oppoſitam:uidemus autem per experientiam, ꝙ propoſitis duobus contradictorijs homo eligit unum & relinquit aliud.Nam propoſitis famelico comedere & non comedere eliget comedere & reliquet oppoſitum, ergo manifeſtum eſt contradictora non eſſe ſimul uera,cum uideamus homines ſaltem in manifeſte bonis & malis,& in melioribus ac deterioribus reputare ueritatem conſiſtere tantum in una parte contradictionis. aliter non magis eligerent bonum q̃ oppoſitum nec magis quod eſt melius q̃ quod deterius.

Sed forte dicet aliquis,ꝙ homines magis eligũt hoc bonũ quã oppoſitũ,nõ quia ſciunt differre hoc bonũ ab oppoſito,ſed quia ſic opinantur,quorum tñ opinio eſt falſa, qm̃ ſecundum ueritatem idem ſunt bonum & non bonũ.

Contra,inquit Ariſt.ſi homines omnes ſunt conſtituti in falſa opinione q́ eſt defectus ueritatis,multo magis deberẽt quærere ueritatem,ſic infirmus magis quærit ſanitatem q̃ ſanus.Omnis autem opinans falſę infirmatur ſecũdum intellectum. Cum ergo uideamus ꝙ eligentes magis hoc bonum q̃ oppoſitum quietantur in electione, ſignum eſt ꝙ ſunt ſani intellectus & tenentes uiam oppoſitam infirmantur.

Septima ratio ſumitur à gradibus falſitatis,nam datur magis falſum & minꝰ falſum,puta qui dicit quattuor eſſe quinque,minus mẽtitur,quàm qui dicit quinque eſſe mille,minus enim diſtant quattuor à quinque quàm quinqꝫ à mille, ſed magis & minus falſum dicitur ſecundum ꝙ magis uel minus diſtat à uero,ergo oportet dare abſolutę

uerum & nõ omnia æque uera & æque falſa, ergo opinio dicens contradictoria eſſe ſimul uero & ſimul falſa, eſt ab ſurda, qm̃ tũc nõ daretur gradus in falſitate, nec ĩ ueritate.

Patet igitur, ꝙ per has rationes poſſumus liberari ab errore opinantium contradictoria eſſe ſimul uera, & poſſumus aliquid mente diffinire ac determinare tanquam ſimpliciter uerum, & aliquid tanquam ſimpliciter falſum. Et aduerte, ꝙ nõ ſolũ liberamur à prædicta poſitione, cuius auctor uidetur fuiſſe Heraclitus, qui adeo errauit, ꝙ dixit nihil ſciri, nec de aliquo poteſt fieri certa interrogatio, nec certa reſponſio. Sed etiam liberamur ab opinione Pythagoræ, qui poſuit ueritatem in rerũ apparentia & exiſtimatione. Nam coincidit cum opinantibus cõtradictoria eſſe ſimul uera. Conſtat enim diuerſos de eadẽ re diuerſas & contradictorias habere exiſtimationes. Nam exiſtimat Socrates uoluptatem eſſe ſummũ bonum & Plato exiſtimat oppoſitum, ergo uoluptas eſt ſummum bonum, & nõ eſt ſummum bonum, ſi ueritas ſtat in apparẽtia, uel humana exiſtimatione, ſed contra poſitionem hanc diſputabitur in tertio cap. Hæc de primo capite dicta ſint.

CAPVT SECVNDVM.

IN ſecundo capite ſoluendæ ſunt dubitationes, propter quas aliqui tenebant contradictoria ſimul uera. Vnde aduerte, ꝙ ut inquit Ariſt. aliqui deducti ſunt ad hunc errorẽ, ex aliquibus rationibus quas neſciebant ſoluere, & ideo cogebantur concedere concluſionẽ. Sicut dictum eſt in ſexto Phyſicorum de Zenone, qui coactus fuit negare motum propter rationem ſophiſticam, quam neſciuit ſoluere. Aliqui aũt ad hunc errorum deducti ſunt non ex ratione ſophiſtica cogente, ſed ex proteruia & elatione, ut uiderentur ſingulares in ſententijs ſuis. Aduertentes. n. primum principium non poſſe probari ꝑ demonſtrationem, ſtatuent tenere oppoſitum, ſuadentes ſibi ꝙ nulla ratione poſſent concludi nec aliqua uia probatiua, & qm̃ utrique iſtorum infirmi ſunt intellectu, ſed non eodem modo, qm̃ primi infirmantur ignorantia, ſecundi autem proter-

quia,ideo diuerſo modo iuuãdi ſunt,primi quidem ſolutio ne rationis,quam neſciunt ſoluere curabuntur,ſecundi au tem non poſſunt curari,niſi rationibus poſitis in præcedẽ ti cap.& præcipue ratione. Sumpta ex ſignificato termi norum,nunc igitur intendẽtes curationi primorum,addu cemus rationem quam ſoluere neſcierunt.

Tu igitur aduerte,ꝙ aliqui ex his ſenſibilibus corrupti bilibus & generabilibus,moti ſunt ad cõcedendum cõtra dictoria ſimul uera,hac ratione quam neſcierunt ſoluere, contraria ſunt in eodem,ergo & cõtradictoria.añs proba tur. Ex eodem fiunt contraria.ergo ſunt in eodem.nã ex aqua fit aer qui eſt calidus, & fit terra quæ eſt frigida; ergo calidum & frigidum prȩexiſtunt in aqua:cum enim ex nihilo naturale nihil fiat neceſſe eſt omne quod fit præ exiſtere in eo,ex quo fit,conſequentia uero probatur, qm̃ in uno eſt negatio alterius,nam frigidum eſt non calidũ. Si igitur in aere eſt calidum & frigidum.eſt etiam calidũ & non calidum,& ſic contradictoria ſunt ſimul uera, ue rum eſt.n.dicere aerem eſſe calidum & eſſe non calidum quia & frigidus.Et hac ratione mot⁹ eſt Anaxagoras po nere omne in omni,quia uidebat omne ex omni fieri, & credebat nihil fieri ex alio niſi præxiſteret in eo. Eidem ra tioni uidetur conſenſiſſe Democritus, quia poſuit omnia fieri ex pleno & uacuo,& plenum attribuit enti, uacuum autem non enti, ex conſequenti in quolibet ponebat ens & non ens,quæ ſunt contradictoria. Huic rationi dupli citer reſpondet Ariſt.Primo ſic diſtinguit.Ens dicitur du pliciter,ſcilicet in actu & in potentia,eodem modo dicun tur contraria, & quidem ſi intelligunt ꝙ ens ſit ex ente præxiſtunt in actu male intelligunt. Quod enim actu eſt iam non fit,ſed factnm eſt,ſi intelligant de ente in poten tia bene dicunt,ſed non ſequitur contraria eſſe actu in eo dem,ſed tantum in potentia. Subiectum enim quod eſt actu ſub uno contrario eſt in potẽtia ad aliud. Inuenitur etiam aliquod quod in ſe cõtinet utrunq; in potentia,neu trum autem actu ſaltem perfecto,ut in tepido,eſt calidum

& frigidum

& frigidum in potentia,neutrum autem perfecte actu.Ad rationem igitur nego antecedens,intelligẽdo de cõtrarijs in actu,de contrarijs autẽ in potentia cõcedo antecedens, ſed nego conſequentiam, & cum probatur antecedens,nego ꝙ præexiſtant actu in eodem.Similiter ad probationẽ conſequentiæ, dico ꝙ in uno contrario non eſt negatio actualis alterius cõtrarij niſi alterũ contrariũ exiſtat actu, & ideo non ſequitur contradictoria eſſe ſimul uera.

Secunda reſponſio ſtat in hoc,ꝙ ipſi habent concedere ſubſtantiam unã imobilem ingenerabilem incorruptibilem,de qua locuti ſumus in phyſicis, ex qua non poſſunt fieri contraria, cum ſit inalterabilis, ex conſequenti non ſunt contraria in ea, ergo ſaltem in ea ratione contrariorum:non poteſt concludi, ꝙ de ea uerificentur contradictoria:ſed prima reſponſio melior eſt,qm̃ in nullo ente debet concludi ſiue ſit mobile,ſiue immobile,contradictoria eſſe ſimul uera.Hæc de ſecundo capite dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio cap.diſputandum eſt cõtra eos, qui ſtatuunt ueritatem rerum in apparentia,ſiue in exiſtimatione, ſed iſti fuerunt in duplici differentia.Nã aliqui ſic ſenſierunt propter quædam dubia quæ neſciebant ſoluere,& aliqui ex ſola proteruia,diſputandũ eſt igitur primo contra primos. ſecundo contra ſecundos.Pro diſputatione cõtra primos tria agenda ſunt.

Primo ponetur eorum ratio, propter quam moti ſunt ad ſic ſentiendum.

Secundo ponetur cauſa talis poſitionis.

Tertio improbantur.

Quantum ad primũ aduerte, ꝙ ſicut aliqui poſuerunt, contradictoria ſimul uera,ex eo quod credebant in ſenſibilibus corruptibilibus præexiſtere ſimul cõtraria actu. Sic aliqui poſuerunt ꝙ ex parte rerum nullam certam ueritatem habemus,nec ſcientiam, ſed tantum ſecundum apparentiã & exiſtimationem humanam, ad hoc autem deuenerunt, quia uident ꝙ de eodẽ fiunt contrariæ opiniones

& contraria iudicia apud diuerſos, & unuſquiſq; determinat,ſic eſſe in re ut exiſtimat.v.g. Idem cibus ab uno iudicatur eſſe dulcis: ab alio amarus. Idem pabulum uidetur boui ſapidum & homini inſipidum. Imo idem hō iudicat idem puta uinum uno tpe dulce alio tpe amarum,ut cum febricitat. Ex his contrarijs experientijs, ſic arguunt nulla certa ratio aſſignari poteſt manifeſtatiua quæ harū exiſtimationum ſit uera,& quæ ſit falſa, omnes.n.ſuadent ſibi exiſtimare uerum. Ergo uel utraq; opinio eſt ęqualiter uera,uel æqualiter falſa,ex ꝯñti uel homo nullam cognoſcit ueritatem uel conſiſtit in apparentia & exiſtimatione, & ideo has contrarias exiſtimationes conſiderans. Democritus inquit,ꝙ aut nihil eſt uerum ex parte rerum,aut eſt nobis in manifeſtum,quoniam ſecundum iſtos non iudicamus de rebus niſi per ſenſum. Senſus autem nō eſt certus,quoniam non eſt ſemper æque ſufficiens & diſpoſitus nec eiuſdem complexionis in diuerſus, & ideo de re non ſeruatur idem iudiciū,ſed pro uno tempore iudicat unum pro alio iudicat contrarium.

Sed forte aliquis dicet,ꝙ certa ratio aſſignari pōt, quæ ex cōtrarijs opinionibus ſit uera,& quę falſa,& dicet quo ad ſenſibilia dum imutant ſenſum,illud iudiciū eſt uerum quod faciunt ſani,quorum ſenſus nō ſunt impediti nec indiſpoſiti,falſum autem eſt quod faciunt infirmi,quorū organa ſenſuum alterata ſunt. Quantū autē ad intellectualia dicet illud eſſe uerum, ꝙ iudicatur per ſapientes & intelligentes & illud falſum ꝙ iudicatur per ſtultos.

Hanc ſolutionē remouent ſic opinātes, & dicunt quod non poteſt ſciri ueritas hoc modo,quoniam hoc nō eſſet: niſi ſecundum pluralitatem & paucitatem ſic opinātium ſed ueritas & falſitas non ſtat in huiuſmodi pluralitate & paucitate,nam ſi oēs hoies,uel quaſi omnes eſſent infirmi & tantum duo ſani tunc infirmi reputarentur ſani & eorum iudicium reputaretur uerum.duo uero ſani: reputarentur infirmi & iudicium eorū falſum, ſimiliter ſi quaſi omnes eſſent ſtulti,& tantum duo ſapientes ſtulti reputa-

rentur ſapientes & iudicium eorum uerum. Duo uero ſapientes reputarentur ſtulti & eorum iudicium falſum. ergo dicta ſolutio non ualet.

Quantum ad ſecundū aduerte, ꝙ ſic opinātes ad hanc poſitionē deuenerunt ex hac prima radice falſa, ꝙ nō diſtinguebant inter ſenſum & intellectū, ex conſequenti nec inter cognitionem ſenſitiuam & intellectiuā: & ex hoc ſequebatur, ꝙ iudicium ſenſus eſt iudiciū intellectus. Iudicium autem ſenſus dicebant fieri per actionē ſenſibilis in ſenſum, ſenſus igitur iudicat ſecūdū ꝙ ſenſibile imprimit. Senſibile autem imprimit ſecundum ꝙ eſt. ergo ſenſus iudicat ſicut eſt, ergo ſtat ueritas in exiſtimatione ſenſus. Hæc fuit radix ſui erroris. In quā plures antiquorū incide rūt. Inter quos fuit Empedocles & Democritus, ut coniecturare poſſumus ex dictis ſuis & Parmenides & Anaxagoras, & Homerus, & quidē ꝙ ſenſus nō diſtinguatur ab intellectu ſecundū Empedoclē, patet ex eo quod dixit per mutantes complexionē, permutare intellectum. Et Parmenides dixit, ꝙ intellectus appropriatur homini ſecūdū complexionē membrorū, & Anaxago. dixit, ad quoſdam ſocios. Talia ſunt entia, qualia exiſtimauerunt, & Homerus loquens de Hectore uulnerato dixit, ꝙ percuſſus amiſſit proprium intellectum, ex quo dicto trahitur ꝙ Homerus opinatus eſt intellectum eſſe uirtutem organicā, neq; propter plagam illatam amiſiſſet intellectum niſi eſſet organicus, patet igitur radix, ex qua in hunc errorem deuenerunt, & grauiſſime peccauerunt, quoniam ſi cognouerunt nullum uerum poſſe ſciri, niſi tantum exiſtimatione hominum, cum eſſent tantum diligētes in inueſtigatione ueritatis, quare non ceſſauerunt, & quare non reſpuerunt conantes philoſophari, nam ſi eorum poſitio eſſet uera inquirere ueritatem aſſimilatur ei qui proſequitur uolantia, quæ quanto magis proſequitur tanto magis elongant ſe.

Sed dices unde prouenit tanta cæcitas ſic opinantiū, reſpondet Ariſt. ꝙ id proceſſit ex duplici cauſa. Primo quia nō putabāt eſſe alia entia niſi hæc ſenſibilia in quibus cō

ſiderabant multam indeterminationem ex parte materiæ quæ indeterminatę ſed habet ad multas formas, et ex parte ipſius eſſe corruptibilis, & propterea opinati ſunt nihil determinatę ueri eſſe nobis manifeſtũ, ſed prout ſenſui apparet, cuius apprehenſio uariabilis eſt, ſicut & ſenſibili uariatur, & quidem licet eorum opinio nõ ſit uera, eſt tamen ueriſimilis cõſiderata ſenſibiliũ uariabilitate, & melius eſt ſic dicere, quã nõ dixit Epiphanius ad Xenophanem, quid autem dixerit non explicat Ariſto. ſed Albertus inquit dixit Xenophanes, ut uiſum eſt in primo libro, oĩa eſſe unũ ens, & illud eſſe Deum. Contra quem inſtabat Epiphanius propter multitudinem, quę uidetur in ſenſu diuerſarũ ſubſtantiarum ſenſibilium, ex quibus conſtat ꝙ Epiphanius cõcordabat cum iſtis qui ponunt ſola ſenſibilia eſſe entia, ſed uerior uidetur expoſitio B. Tho. dicit enim ꝙ Epiphanius forte dicebat, omnia entia eſſe neceſſaria & immobilia, & per certitudinem ſciri. quod dictum eſt minus rationabile, quoniã conſtat nobis de contingentia & uariatione ſenſibilium. Secũdo in hanc opinionẽ ceciderunt, quia ſequebãtur opinionẽ Heracliti dicentis, omnia eſſe in continuo motu, nec poſſet idem bis demonſtrari, & ad hoc deuenit, ꝙ credebat de nullo poſſe loqui, nec per orationem demonſtrari, ſed ſolo digito oſtendebat. Suadens ſibi motum digiti breuiorem, quàm ſit pronũciatio orationis, ex conſequenti credebat, ꝙ ſi oratione loqueretur aut demõſtraret rem: citius illam tranſiſſe, & factam aliam, quã oratio terminaretur, & dixit arguens Ariſtippum, ꝙ nõ ſolũ bis, ſed nec ſemel poteſt homo intrare in eundẽ fluuium, propter continuũ defluxum aquæ in quo una ſuperuenit alteri, eodem modo dixit contingere in natura rerum corruptibilium, ita ꝙ nunquã in eodem ſtatu permanent. Iſti igitur adhærentes opinioni Heracliti dixerunt nullam determinatam ueritatem eſſe in rebus ſenſibilibus, ſed tantũ ſecundũ exiſtimationem: quoniã de eo quod mutatur ſecundum quod mutatur nihil poteſt determinatę uerificari. Nam quod calefit, nec eſt calidum: quoniã nũdum eſt

in termino ad quem,nec eſt frigidum,quoniá non eſt am plius in termino à quo.Idem intelligendum eſt in omnibus alijs ſenſibilibus ſuppoſito ꝙ ſint in continuo fluxu, ut dixit Heraclitus.Iſtę fuerunt cauſæ & radices, ex quibus moti ſunt plures ex antiquis,ut dicerent rerum ueritatem conſiſtere in apparentia & exiſtimatione.

Quantum ad tertium.Aduerte,ꝙ Ariſt. arguens cõtra eos.primo arguit contra cauſam ſumpta expoſitione Heracliti.ſecundo cõtra cauſam ſumptam ex uariabilitate & indeterminatione ſenſibilium corruptibilium.Tertio improbatur dictum eorum de ueritate rei ſecundum apparentiam & iudicium ſenſus, declarans quomodo contraria iudicia de eadem re non fiunt à ſenſu, ſed à phantaſia, & alijs cauſis.

Ad euidentiam primi ſic arguit. Qui exiſtimat non eſſe quod non eſt,uerę exiſtimat & uerę enunciat, ſi ore ꝓfert.ſed qui dicit de eo quod mutatur dum mutatur,quod nõ eſt in termino à quo,nec in termino ad quem,dicit nõ eſſe quod non eſt.ergo uerę exiſtimat, & uerę enunciat,ergo de his quę mutantur.poſito etiam ꝙ eſſent in cõtinuo de fluxu, poteſt aliquid uerę ſciri.Prętere in eo quod mouetur, uerũ eſt dicere ꝙ eſt aliquid de termino à quo alr iam motũ eſſet,& aliquid determino ad quem, alr nundũ moueretur,& in eo quod generatur uel corrũpitur uerũ eſt dicere, ꝙ eſt materia ex qua,qm̃ non fit ex nihilo, nec uertitur in nihilum & eſt agens à quo generatur uel corrũpitur,qm̃ nihil ſeipſum producit aut deſtruit, niſi forte ꝑ accñs.ergo de eo quod mouetur ſiue generatur ſiue corrumpitur poteſt aliquid uerę ſciri,cõſequentia eſt manifeſta & omnes partes accidentis probatæ ſunt in phyſicis.

Præterea,contra poſitionem Heracliti,ſic arguitur. Motus non ſolum eſt ad quantitatem,ſed etiam ad qualitatẽ, et ad formã,poſito ergo caſu,ꝙ omnia eſſent in continuo motu quo ad quantitatẽ,quia continuę augentur,licet inſenſibiliter (ſic enim dicebat Heraclitus cuius opinio reprobata eſt in octauo phyſic.tex.23.)non tamen ſequitur

ꝙ ſint in continuo motu ſm qualitatem nec continuæ tranſmutentur ſm ſubſtantiam. Ergo ſtante poſitione Heracliti licet falſa, adhuc de eo quod mouetur poteſt aliqđ ueræ ſciri, magis enim eſt cognoſcibilis res per ſuam qualitatem, & ſpeciem, q̃ per quantitatem.

Præterea, Impoſſibile eſt omnia moueri neque cõtinuo neque diſcontinuo motu, probatum eſt enim in 8. phyſ. tex. 40. ꝙ in mouentibus & motis, eſt ſtatus & deuenitur ad unum omnino immobile & idem iterum manifeſtabitur in lib. 12. huius ſcientiæ, ergo ſtultum eſt dicere nullũ uerum ſciri, quia omnia ſunt in motu.

Præterea ſententia ſic opinantium repugnat alteri ſententiæ eorum, quia ſupra dixerunt contradictoria eſſe ſimul uera, nam ſi ſunt ſimul uera, idem eſt & non eſt, ſed ſi res ſunt in continuo motu, non eſt uerum dicere, idem eſt & non eſt, qm̃ de eo ꝙ mouetur ut mouetur, neque eſt, neque non eſt, cum non ſit in termino, à quo, nec in termino ad quem, ultra hoc ſequitur, ꝙ ſi contradictoria ſunt ſimul uera, omnia quieſcant, omnia.n. erunt unum, ut declaratum eſt ſupra, & omnia erunt in omnibus ex ꝓñti nihil mouebitur, quia non erit in quod uel ad quod poſſit aliud permutari, ſi.n. frigidum eſt in calido quomodo poterit calidum moueri ad hoc quod fiat frigidum, nihil enim mouetur ad habitum, ſed ad non habitum.

Ad euidentiam ſecundi ſic arguit. Irrationabile fuit iudicare de omnibus entibus nullam hr̃e ueritatem, & omnia entia eſſe in cõtinuo motu, ratione ſumpta ab his ſenſibilibus inferioribus, qm̃ ſunt minor pars in entibus: tota enim terra eſt ueluti punctus, reſpectu ſuperiorum quę uidemus immobilia & immutabilia præter quam motu locali, quo tamen non mutatur rei ſubſtantia, ut probatum eſt in octauo phyſ. unde minus peccaſſent ſi tota natura ſenſibilis fuiſſet iudicata ſm motum corporum ſuperioꝝ cum multum excedant hæc inferiora in quantitate.

Ad euidentiã tertij, aduerte, ꝙ Ariſtot. multiplicetur arguit contra opinantes quod uerum & falſum eſt ſecundũ

ꝙ apparet uel non apparet ſenſui,ſentienti rem ſic eſſe uel non ſic eſſe,puta ſi guſtus iudicat uinum eſſe dulce, uinũ eſt dulce,ſi iudicat eſſe amaꝝ, eſt amarum & falſum eſt ip ſum eſſe dulce. Contra hoc igitur arguit primo ſic,ſenſus circa proprium obiectum non decipitur, ergo ſemper eſt uerus, ſi igitur de eodem ſenſibili fiant iudicia contraria, ut circa uinum reſpectu dulcis & amari, hoc nõ prouenit à ſenſu,ut ſenſus eſt, ſed ex indiſpoſitione organi uel medij,uel à phantaſia,quę ut inquit Cõment.in cõment.14. ſolet imaginari res, quæ præciſe uñr impoſſibiles ſicut ꝙ detur chimera in mundo, præcipue autem tunc prouenit error à phantaſia, quando læſum eſt eius organum, ſed phantaſia nõ eſt ſenſus.ſ.exterior, ſed motus factus à ſenſu,ut declaratum eſt in ſecundo de anima. ergo &c.

Præterea mirandum eſt: qũo iſti dubitare pñt utrum tantę ſunt magnitudines: quantę uñr de propinquo, an quantę apparent à remoto, & de coloribus, ſi tales ſunt quales uñr de propinquo uel quales à remotis, & de guſtabilibus ſi talia ſunt qualia uñr ſanis,uel qualia ĩfirmis, & de ponderibus,ſi talia ſunt qualia uñr robuſtis uel qualia debilibus. Omnia iſta dubia deriſoria ſunt, qm̃ recte ſentienti cõſtat,ꝙ res uiſa à remotis,non ita perfecte mouet ſenſum,ſicut uiſa de ꝓpinquo,& ideo iudicare de magnitudine uel colore,ut uidetur à remotis falſum iudiciũ eſt. Item organum infirmi indiſpoſitum & malo humore, ideo falſum eſt eius iudicium, ꝙ non contingit in ſano. Item uirtus portatiua hominis debilis, diminuta eſt, ideo falſum eſt iudicium eius de ponderibus, iudicat.n. minus graue eſſe magis graue,ex paucitate uirtutis,quod tñ non eſt ex parte rei grauis, id autem non contingit in robuſto,uana igitur ſunt hmõi dubia,& ſunt ſimilia,ſicut ſi quis dubitaret.utrum res ſint quales apparent dormientibus,an quales uigilantibus, & poſito ꝙ aliquis diceret eas tales eſſe quales apparẽt dormientibus,tñ non ſic mẽte teneret,cuius ſignum eſt, ꝙ non talia agit. quia ſic ſomniauit,qualia ageret ſi uigilaſſet. Manifeſtum eſt igitur

ꝙ non omne apparens ſenſui eſt uerum.

Præterea: non eſſet differentia inter ſermonem ſapientis & ignorantis: & tunc conſilium medici ſapientis eſſet ſimile conſilio neſciētis ſanare uel non ſanare.i.neſciētis pronoſticari infirmum ſanandum uel moriturum, quod eſt deriſorium dicere.

Præterea, non differret in ueritate, iudicium ſenſus circa proprium obiectum, & circa obiectum alienum, uel circa ſenſibile cōmune. Nam uiſus uidens pomum uel uuã, non ſolum iudicat de colore, ſed etiam de ſapore, puta qđ eſt dulcis. Si igitur omne apparens ſenſui uerum eſt, ſequitur ꝙ ſicut uiſus non erat circa colorem uuæ, ſic nec circa ſaporem, quod tñ eſt falſum. Accidit.n.ꝙ guſtus percipit uuam amaram quam uiſus iudicauerat eſſe dulcem, idem dico de ſenſibili communi. Contingit.n.uiſum iudicare ſphæricum eſſe planum, ſicut iudicat de terra, propter ſui amplitudinem, & cœlum tangere terram propter Orizōtem: & tamen ratione manifeſtatur oppoſitum. ergo nō omne quod apparet ſenſui uerum eſt.

Præterea ſenſus, neque pro eodem tempore neque pro diuerſis temporibus, habet cōtraria iudicia circa propriũ obiectum, nunquam.n.iudicat dulcedinem eſſe amaritudinem, ſed ſi habet iudicia contraria id prouenit ex mutatione ſentientis uel ex mutatione facta circa ſubiectum in quo eſt obiectum proprium ſenſibile.u.g.ꝙ uinum modo iudicetur ponticum, quod heri guſtabatur dulce, non eſt ex natura dulcedinis, quæ mutata ſit in acetoſitatem, ſed quia lingua guſtantis heri in ſua naturali diſpoſitione erat, hodie uero forte infecta eſt phlegmate crudo, ꝑꝑ quod quicquid guſtatur, uidetur pōticum uel quia uinũ mutatum eſt in ponticum ſiue acetoſum. Nō ergo omne quod apparet ſenſui uerum eſt ex parte rei: niſi quod apparet ſtante debita diſpoſitione organi ſenſus, & debita propinquitate: & non mutato ſubiecto proprij ſenſibilis.

Præterea, ſic opinantes, non ſolum auferunt prædicata ſubſtãtialia, ſicut & illi qui ponũt prædicata ꝯtradictoria

ſimul uera, de quibus dictum eſt ſupra, ſed etiã auferunt prædicata neceſſaria. Nam neceſſarium eſt illud quod nõ poteſt aliter ſe hr̃e, ſi igitur natura rei, ſenſibilis talis eſt qualis eſt apparens ſenſui, ſequitur, qđ dulcedo contingẽ ter ſit in dulci, & non neceſſario, nec ex natura rei. Nam ſi uinũ dulce guſtatur à febricitante iudicatur amarum, & ſi guſtatur remota febre iudicatur dulce, ſi igitur ueritas eſt ut apparet ſenſui ſequitur dulcedinẽ & amaritudinem eſſe prædicata accidentalia & nõ neceſſaria, & idem intel- lige de alijs prædicatis conuenientibus rei ex natura rei.

Præterea, ſequitur nulla eſſe ſenſibilia ſi non ſit ſenſus, & ſic nulla erunt inanimata, neque uegetabilia, quod tñ eſt falſum, qm̃ non inconuenit prius eſt ſine poſteriori, ſenſibile aũt prius eſt ſenſu, qm̃ eſt mouens ſenſum, & mo uẽs eſt prius moto. Nec obſtat ꝙ uñr eſſe correlatiua quæ ſunt ſimul natura, qm̃ nõ ſunt corrolatiua mutua relatio ne reali, ut declarabitur in libro quinto. Præterea licet ſen ſibile in actu ſit ſimul cum ſenſu in actu, quoniam ſenſa- tio eſt paſſio facta à ſenſibili in ſenſum, tamen non incon uenit ſenſibile in potentia eſſe ſine ſenſu: ꝯñtia aũt ſic pro batur. Iſti ſic opinantes dñt ſenſibile non eſſe tale, niſi iu- dicetur à ſenſu eſſe tale, puta non eſt ignis calidus niſi iu- dicetur tactu eſſe calidus, remoto igitur tactu, non erit ignis, quia ſi non eſt calidus non eſt ignis & ſic dico de omnibus ſenſibilibus, cũ igitur abſurda ſint omnia prædi cta, patet uanam eſſe ſententiam opinantium, rerum ueri tatem conſiſtere in apparentia & exiſtimatione ſenſus.

Reprobatis illis, qui aliq̃bus dubijs moti ſtatuerunt ue rum in apparentia nunc reprobãdi ſunt alij, qui ſola pro- teruia & elatione, eandem ſñiam tenuerũt, non ſuſtentan tes ſe aliqua rõne, ſed ſic moleſtantes eos qui dñt opinio- nes contrarias non eſſe æque ueras, ſed opinio quam ha- bet ſanus de guſtato accipienda eſt ut uera, & opinio in firmi ut falſa. Silr̃ opinio quam habet ſapiens de re, eſt ue ra, opinio aũt neſcientis eſt falſa, & opinio uigilantis eſt uera, dormientis aũt ut in pluribus eſt falſa. Contra hos

igitur recte ſentientes,inſtant aliqui ex proteruia,quomodo poteſt iudicari quis ſanus ex certitudine,& quis ſapiēs & quis uigilans, & in ſumma in quacunque diuerſitate opinionum,quomodo poteſt ſciri quis recte iudicat & qs non recte. Nam qui reputatur ſapiens ab aliquibus, ab alijs habetur ut ſtultus, non igitur poteſt ſciri, quæ contrariarum opinionum ſit uerior aut quæ falſa.

Sed ut inquit Ariſt.oēs iſtæ inſtantiæ ſunt ſtultæ,& procedunt ex eadē radice,nam credunt q ea quæ non pñt demonſtrari,non poſſint cognoſci,& in eis pōt homo loqui ut licet,& tenere quod ſibi placet,& qm̄ aduertunt ea quę ſumantur,ut prima principia non poſſe demonſtrari, proteruientes dn̄t ea non poſſe ſciri,& tn̄ ſi aduertunt naturā demonſtrationis de cuius ratione eſt,ut reſoluatur in aliqua prima indemonſtrabilia, & tn̄ notiſſima, aliter non faceret ſcientiam, non hn̄t cauſam perſiſtendi in huiuſmodi errore. Et notandum q licet uerbis defendant ſuum errorem tn̄ mentem non ſic tenent,cuius ſignum eſt,q non agunt ſecundum quancunque opinionem,ſed ſecundum opinionem quam reputant ueriorem,puta ſecundum opinionem uigilantis et non dormientis,alr ſomniantes agerent in uigilia ſicut ſomniauerūt, quod tamen non agūt. Contra igitur iſtos dupliciter Ariſtoteles procedit.Primo ex eorum poſitione.Secundo ſecundum rei ueritatem.

Quantum ad primum aduerte, q iſti proteruientes in tm̄ audent,q non ſolum dn̄t,omnia apparentia eſſe uera, ſed etiam quod contraria ſunt in eodem & ſunt ſimul uera.Nam unus iudicat uinum eſſe dulce, alter iudicat ip̄m amarum.Cum ergo quæ apparent ſint uera,ut dn̄t ipſi, ſequitur uinum eſſe dulce & amarum. Contra iſtos igitur, primo arguitur ex poſitione eoꝝ.Iſti dicunt omne apparens eſt uerum, ergo omne apparens eſt,qm̄ eſſe & eſſe uerum idem ſunt.Silr omne non apparens non eſt, qm̄ non apparens ſecundum eos,non eſt uerum,ergo non eſt, ergo res ſunt & non ſunt ſolum ex apparentia, ſed hoc eſt ſtultum dicere, quoniam ſi non omnia ſunt ad aliquid

ſed aliqua ſint abſoluta,nō eſt neceſſe,ꝙ ſint,ut apparent, ſed ut ſunt in ſeipſis.Si autem omnia eſſent relatiua,ueriſi milis eſſet eorum opinio,qm̃ apparens relatiuum eſt. Nã apparens alicui apparet,puta uiſui,uel alteri ſenſui uel opi nanti,ex cōſequenti rerum eſſe ſtaret in apparentia. Quòd autem omnia entia ſint ad aliquid uel nō,nunc Ariſt.non determinat,ſed poſito ſecundum opinionem ſic proteruiẽ tium,ꝙ omnia eſſent ad aliquid,adhuc nō ſequitur, ꝙ cō traria abſolute & ſimpliciter ſint in eodem, nam qñ quæ runt utrum omne apparens ſit uerum non eſt concedẽdũ abſolute ꝙ ſic,qm̃ inæuitabiliter ſequeretur contraria eſſe ſimul,nam ut dictum eſt de uino,uni apparet dulce alteri auſterum,ergo eſſet dulce & auſterum,ſed eſt reſpondẽ dum cum his determinationibus,id qđ apparet eſſe uerũ, non ſimpl̃r,ſed illi cui apparent,& quantum et qñ & ſicut apparet,& non al̃r,ex conſequenti non ſtat rei ueritas in apparentia ſimpliciter,ſed ei cui apparent,& quidem ſic re ſpōdendo,uitantur multã inconuenientia,primo ꝙ contraria abſolute nō ſunt eodem,ſed tantũ ſecũdum opinio nem & aparentiã illius opinantis.Secundo ꝙ cōtradictoria nō ſunt ſimul uera,qm̃ eſſe uerũ huic ſic opinãti,& nō eſſe uerũ alteri,al̃r opinãti,nō eſt cōtradictio,debet.n.eſſe reſpectu eiuſdẽ,& ſecũdum idẽ,& ſimiliter & eodem tem pore. Patet igitur,ꝙ etiam ſequendo eorum poſitionem, non poſſunt nos deducere ad inconuenientia prædicta.

Quãtum ad ſecundum.aduerte,ꝙ Ariſt. ſecundum rei ueritatem dupliciter arguit contra eos,etiam nō cōceden do aliquod poſitum ab eis. Et primo omnia entia habent reſpectum ad id cui apparẽt,quoniam apparens alicui ap paret,non apparent aũt niſi ſenſui uel opinioni,ergo omnia habẽt reſpectum ad ſenſum uel opinionẽ, & cum eſſe uerum ſit eſſe,ſequitur omnia entia habere, eſſe ꝑ ſenſum & opinionem, quod eſt falſum, qm̃ ſi non apparerent.i. apprehẽderẽtur ſenſu uel opinione non eſſent entia,ex cō ſequẽti res non ſenſate nec opinate, ſicut multa occultata in uiſceribus terrę & in corporibus cœleſtibus, non eſſent

entia quod eſt ſtultum dicere. Secūdo arguitur ſic. Si omnia entia referūtur ad ſenſum uel opinionem, ſequitur ꝙ unum relatiuum non referatur ſolum ad unum relatiuū & determinatum, ſed hoc eſt falſum, qm̄ unicuique relatiuo corrñdet determinatum correlatiuū, ſicut patri filius, domino ſeruus, dimidio duplum æquali æquale &c. ꝯña autem probatur. Si omnia entia habent reſpectum ad opinantem, ſumo dimidium, de quo conſtat ꝙ habet reſpectum ad duplum & per poſitionem iſtorum habet reſpectum ad opinans, ergo unum relatiuum, non refertur ſolum ad unum determinatum relatiuum. Cum igitur tot & tantis rōnibus reprobatus fuerit, ſic opinantium error manifeſtum eſt hanc eſſe firmiſſimā & ueriſſimam ſniam, ꝙ contradictoria non ſunt ſimul uera, & ad hanc ſequitur, ꝙ non pñt eſſe contraria actu & ſimpliciter in eodem, cum. n. in uno contrario ſit negatio alterius contrarij. Si eſſent in eodem contradictoria eſſent ſimul uera, ſi. n. manus eſt calida & frigida, ergo eſt calida & non calida. Dixi autem actu & ſimpliciter, qm̄ non inconuenit utrunq; eſſe in potentia, ſicut calidum & frigidum potentialiter ſunt in tepido uel unum in actu alterum in potentia. Nā aqua frigida eſt potentialiter calida uel unum ſecundum principales partes, & alterum ſecundum unam tantum. Sicut æthiops ſecundum corpus eſt niger, ſm dentes tantum eſt albus. Hæc pro tertio capite dicta ſint.

CAPVT IIII.

IN quarto capite diſputandū eſt cōtra, dicentes dari mediū inter contradictoria, quoꝝ aliqui moti ſunt ad hoc neſcientes ſoluere quaſdā rōnes ſophiſticas, aliqui aūt, quia in omnibus quærunt probationem & quæ non poſſunt eis probari, nolunt concedere, et qm̄ prima principia non poſſunt probari. ſ. per demonſtrationem, cum nō habeant aliqua priora magis nota, ideo nolunt ea concedere, unde ſicut aliqui contra quos diſputatum eſt ſupra dixerūt ꝯtradictoria eſſe ſimul uera, qui. ſ. ſequebantur opinionē Heracliti ponentis omnia in cōtinuo fluxu, ita ali

qui poſuerunt inter cõtradictoria dari medium, ita ꝙ nõ eſt neceſſe alterum eorum eſſe uerum, imo utrũq; erit falſum, & iſti ſunt qui ſequebantur opinionẽ Anaxagoræ. Nam ponebat omnia eſſe mixta in quodam medio, mixtũ autem neutrum eſt extremorum, ex cõſequenti nec eſt bonum, nec non bonũ, nec ens, nec nõ ens. Cõtra hos igitur diſputandũ eſt ex ſignificato hominis, ſicut & ſupra diſputandum eſt contra ponentes cõtradictoria ſimul uera. Significatum autem nominis, eſt eius diffinitio, quod ſi negant ſignificatum nominis reliquendi ſunt, ſunt.n.ut plantæ igitur ſic arguitur contra eos.

Primo ſupponitur diffinitio ueri & falſi, & ſunt iſtę, uerũ ſignificare, eſt ſignificare rem, ſicut eſt, uel ſicut nõ eſt, falſum ſignificare, eſt ſignificare rem aliter quam ſit, tunc arguitur ſic. Quicunq; dicit aliquid aut dicit, ſicut eſt, uel ſicut nõ eſt, & ſic dicit uerum, aut dicit aliter q̃ ſit, & ſic mẽtitur, ergo ſtante diffinitione ueri et falſi impoſſibile eſt dari medium inter contradictoria.

Præterea, cum medium inter extrema nõ inueniatur, niſi ꝑ participationẽ utriuſq; extremi, ſicut tepidum eſt medium inter calidum & frigidũ, uel per negatione utriuſq; extremi, ſicut lapis eſt ens medium inter hoiem & equum ſi eſt medium inter cõtradictoria, aut eſt ꝑ obnegationẽ, aut per participationem, nõ primo modo, quoniam nulla poſſet fieri mutatio qđ probatur ſic omnis mutatio eſt inter extrema cõtrariæ uel contradictoriæ oppoſita, ut ꝓbatum eſt in quinto phyſi. & quando eſt inter contraria: eſt etiam inter contradictoria, quoniam in uno ꝯtrario eſt negatio alterius, ſi igitur datur mediũ per abnegationem inter contradictoria, illud nec erit ens nec non ens: alterum enim contradictorium eſt ens, alterum nõ ens. Si illud medium non eſt ens nec nõ ens, cum ois mutatio ſit ab extremo ad medium, uel ab extremo per mediũ ad extremum, ſequitur ꝙ mutatio terminetur ad medium quod non eſt ens nec nõ ens, uel id quod permutatur antequam perueniat ad extremũ, ꝑuenit ad huiuſmodi medium, ſed im-

poſſibile eſt dari terminum, neq; mediũ neq; extremum imutatione, quod nõ ſit ens, neq; nõ ens, omnis enim mutatio eſt à bono ad nõ bonũ, uel econuerſo. Quod autem neq; eſt ens, neq; non ens, non eſt bonũ, neq; nõ bonum. ergo &c. Non ſecundo modo, quoniam medium per participationem, nõ eſt niſi inter extrema, quę ſunt unius generis, ut patet de tepido & de palido, ſed duo contradictoria nõ ſunt eiuſdẽ generis, ut contradictoria ſunt, quoniã alterum eſt ens, alterum eſt non ens, quibus nõ poteſt aſſignari cõmune genus, ut patet. ergo &c. Præterea, omnis intellectus componens & diuidens, aut componit & diuidit ſicut res eſt, & ſicut nõ eſt, & ſic eſt uerum ex diffinitione ueri aut cõponit aliter quã ſit, & eodẽ modo diuidit, & ſic eſt falſum ex diffinitione falſi, ergo impoſſe eſt dari cõpoſitio uel diuiſio q̃ nõ dicat rẽ eo, mõ quo eſt, uel eo modo quo nõ eſt. Et aduerte hãc rõnẽ parũ differre à prima.

Præterea, ſi contradictoria habẽt medium id erit in omnibus contradictorijs. Quod enim naturaliter cõuenit alicui, ut inquit Cõment. in cõm. 27. non inuenitur in quodam ſic, & in quodam non, ſed hoc eſt impoſſibile, tunc enim inter uerum & nõ uerum daretur medium, & ſic homo poſſet loqui, & non dicere uerum neq; non uerum, quod eſt inopinabile, qm̃ aut dicit ſicut res eſt, & ſic dicit uerũ, aut aliter quam ſit & ſic, dicit falſum, ut patet ex diffinitione falſi & ueri. Item daretur medium inter ens & nõ ens, quod eſt impoſſibile aliter daretur transmutatio quæ non eſſet generatio, nec corruptio omnino, neq; ſm ſubſtantiam, neq; ſm accñs. Omnis. n. generatio eſt à non ente ad ens, & corruptio eſt ab ente ad non ens, talis autem tranſmutatio non eſt imaginabilis, qm̃ non inciperet ab ente, neq; à non ab ente, nec alterum eorum terminaretur.

Præterea cũ in altero contrariorum includatur cõtradictoriũ alterius, ſeq̃tur quod dari poſſet numerus q non eſſet par, neq; impar, eſt. n. impar non par, hoc aũt eſt impoſſibile, qm̃ omnis numerus diuiſibilis eſt per æqualia uel inæqualia, ſi per æqualia eſt par, ex diffinitione paris, ſi p inęqua-

lia eſt impar ex diffinitione imparis. Præterea, ſi q̃s interrogatur, utrũ ſit nix alba, rñdens aut aſſentit aut nõ, ſi ſic, affirmat, ſi nõ negat, ergo manifeſtũ eſt, nõ eẽ mediũ inter affirmationẽ & negationẽ, ex ꝯñti nec inter ꝯtradictoria.

Præterea, ſi īter par & ĩpar datur mediũ, ergo illud erit numerus. Mediũ .n. eſt eiuſdẽ gñis cũ extremis. Ergo ille numerus erit par uel impar. Q̃m diuiditur per ęqualia, uel inæqualia, & ſi inter par & impar datur mediũ adhuc dabitur numerus, q ut p̃cedens diuiditur per par & impar, inter q̃ iterũ dabitur medius numerus, & ſic nunq̃ erit ſtatus ĩ his medijs. Intell's aũt abhorret infinitũ. Ergo eſt ſtultũ dicere inter ꝯtradictoria dari mediũ. Deinde ſi ĩter par & ĩpar datur mediũ, ergo ĩter duo & tria datur nuđ' medi', ergo ĩter duo & tria nõ daŧ ꝓportio emiola .i. ſexqaltera, q̃m tria nõ ſolũ ꝯtinebũt duo & medietatẽ duoꝝ, ſed & illũ numeꝝ mediũ. Cũ aũt hæc oĩa ſint irrõnabilia, patet ꝙ iter ꝯtradictoria nõ datur mediũ. Hæc ꝓ 4. cap. dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto cap. diſputandũ eſt ꝯtra eos q deſtruũt principia logicæ, & ꝯtra eos q deſtruũt principia ꝑhię nãlis, nã cũ oĩa principia ſciẽtiaꝝ particulariũ fundẽtur ſuꝑ hoc principium, non ſunt ꝯtradictoria ſil' uera, nec ſil' falſa, nec datur mediũ inter ea. Et cũ hoc principiũ ſit de ꝯſideratione huius ſciẽtiæ, ut dictũ eſt in ultimo cap. p̃cedentis trac. ex ꝯñti ad hãc ſcientiã ſpectat defenſare ꝑnci pia ſcientiaꝝ particulariũ, fuerũt aũt multi q deſtruxerunt principia logicę .ſ. ꝙ oĩs ꝓpoſitio eſt uera uel falſa, q̃m uel ſignificat ut eſt in re, uel aliter. Multi aũt, đñt ꝙ omnis ꝓpoſitio eſt uera. Alij autem ꝙ propoſitio eſt falſa, & omnes propoſitiones ſunt ſicut iſta. Diameter eſt cõmenſurabilis coſtæ, utraq; igitur reprobanda eſt & ſi daretur tertia .ſ. ꝙ oẽs ſunt ſimul ueræ & falſæ reprobaretur, ſicut duæ p̃cedẽtes, nam ſi ꝓbabitur quod de neceſſitate omnis ꝓpoſitio eſt uera uel falſa, ꝯſtabit, ꝙ non omnis eſt uera nec omnis falſa, nec omnis ſimul uera & falſa, & pro fundamẽto ſupponitur ſignificatũ ueri & falſi .i. diffõnes ſuæ

quas ſi non concedunt, non eſt diſputandum cum eis.

Primo igitur ſic arguitur. Cōſtat dari aliqua cōtradictoria, ut dictū eſt in capite pręcedēti, inter quę nō datur medium, ut uerum & nō uerum, ens & non ens, ergo de neceſſitate, alterum uerum alterum falſum. ergo non omnia ſunt uera nec omnia falſa, nec omnia ſimul uera & falſa.

Præterea, uerum eſt dicere quod eſt eſſe, uel quod non eſt non eſſe: falſum autem eſt dicere, quod eſt nō eſſe, uel quod nō eſt eſſe. Quicūq; ergo dicit quod eſt eſſe, uel qđ non eſt non eſſe dicit uerum, ergo qui dicit oppoſitum dicit falſum, ergo non omnia ſunt uera nec omnia falſa.

Præterea iam probatum eſt, ꝙ omne quod cōtingit affirmare contingit etiam negare, ergo nō omnia poſſunt ſimul affirmari & negari, ex ꝯſequēti licet oīs ꝓpoſitio ſit uera uel falſa, nō tamē omnis eſt uera nec omnis eſt falſa.

Præterea iſtis cōtingit qđ famoſum eſt. ſ. quod poſitiones ſuę, ſeipſas deſtruūt, nā qui opinatur oīa eſſe uera, facit opionem contrariā ſuæ opinioni eſſe uerā. Sed opinio cōtraria ſuæ opioni eſt qđ nō oīa ſint uera. ergo iſta poſitio deſtruit ſeipſam. Ex ipſa. n. infertur oppoſita contra ſeipſam. Itē q opinatur oīa eſſe falſa, facit opinionē cōtrariam ſuæ opinioni eſſe falſam, ſed opio ꝯtraria ſuæ opioni eſt ꝙ nō oīa ſunt falſa, ergo deſtruit ſeipſam, cū ex ſeipſa inferatur oppoſitū cōtra ſeipſam. Cū igitur ipoſes ſint hmōi pōnes patet eſſe ueriſſimū principiū logicæ. ſ. ꝙ oīs propoſitio eſt uera uel falſa, non autem oīs uera, nec omnis falſa.

Fuerunt aūt & alij qui deſtruxerunt principiū primum philoſophiæ naturalis. ſ. ꝙ datur quies & motus in naturalibus, qm̄ ex diffinitione naturę, natura eſt principiū motus & quietis, aliqui aūt dicunt ut Heraclitus ꝙ oīa ſunt in continuo motu, ex conſequenti nihil quieſcit. Ad improbationem igitur huius erroris probatur, primo ꝙ nō oīa ſemper quieſcunt, ſecundo ꝙ non omnia ſemper mouentur. tertio ꝙ non oīa aliquādo mouētur, & aliqñ quieſcūt, ſed q̄dam ſemper mouentur quædā ſunt ſemper immobilia, quædam aliquando mouentur aliquando quieſcunt.

Primum

Primum ſic probatur. Si omnia ſemper quieſcunt, ergo omnia remanent in eadem diſpoſitione in qua aliquando ſunt, ex conſequenti quod eſt uerum, ſemper erit uerum, et quod eſt falſum, ſemper erit falſum, hoc autem uidemus eſſe inconueniens, nam propoſitio uariatur de ueritate, in falſitatem, quoniam uidemus rē uariari, ſaltem uidemus ad ſenſum Socratem dicentem uerum uariari, quoniam ꝓ aliquo tempore non fuit, & pro aliquo tempore non erit, & qui negat hoc eſt ſine iudicio & ſenſu, ergo non omnia ſemper quieſcunt.

Secundo probatur ſic, ſi omnia continuæ mouentur, nihil erit uerum: ſed omnia falſa, cuius oppoſitum probatum eſt ſupra, probatur conſequentia, quod eſt, uerũ eſt, nam ſignificare uerum, eſt ſignificare rem ſicut eſt, ſed qđ mouetur, ut mouetur nundum eſt, aliter, iam motũ eſſet, ergo &c. Præterea in omni re mota eſt aliquid permanēs, ergo non omnia cōtinuæ mutantur, probatur antecedēs. Omne quod mutatur eſt ens, quoniam purum non ens non poteſt eſſe ſubiectum motus nec quietis, & omne qđ mutatur, mutatur ex alio in aliud, uel in alio, puta in qualitate uel in loco, ergo omne quod mutatur permanet ſucceſſiuæ ſub utroq; termino, ita ꝙ ſm ſubſtantiam nō mutatur. ergo &c.

Tertium probatur ſic, corpora cœleſtia ſemper mouentur & nunquam quieſcunt ut uidemus. Primum autem mouens, ut probatum eſt in 8. phyſ. eſt ſemper immobile, & inferiora aliquando ſunt, aliquando non ſunt, ergo &c. Et hic terminatur tota intentio Ariſt. in quarto libro metaphyſicæ.

EIVSDEM CHRYSOST.

SVPER QVINTO LIBRO METAPHYSICAE

EPITOMA.

POSTQVAM ſtabilitum eſt ſubiectum huius ſcientiæ, & declaratum quod habet conſiderare de proprietatibus entis inquantum ens eſt, & defenſauit prima principia, ꝯñs eſt, ut aſſignentur multiplicia ſignificata terminorum ſignificantiũ principia entis, & hui⁹ termini ens, & terminorum ſignificantium paſſiones entis, & id facìemus in pñti libro, quod utiq; expedit, antequam determinemus de partibus & paſſionib⁹ & principijs entis, qm̃ ut inquit D. Alber. in 5. lib. Metaph. trac. 1. cap. 1. poteſtas ſubiecti nõ ſcitur niſi ꝑ diuiſionem ſubiecti in partes & partiũ ulterius in partes, & ideo, qm̃ iſta ſcientia intendit ꝯſiderare de ente & de principijs & de cauſis, & de ꝓprietatibus eius & de primis eius partibus oportet in ea aſſignare multiplicitatẽ iſtoꝝ. Tunc. n. nos ſcientiam ꝑfectę de his habebimus, cũ ſinguloꝝ aſſignate fuerunt diffõnes ſiuę rõnes quo ad ſingulos modos. Et aduerte ꝙ ut inqt Cõment. cõm. 1. non ideo diſtinguuntur hic hmõi nomina ad ſciendũ intentionem q̃ſitam ab alia intentione. i. ut aliqs modus hic intẽtus accipiatur, & ali⁹ modus nõ intẽtus dimittatur. Sic. n. fit in ſcientijs particularibus, ſed ut ſciatur tota latitudo eoꝝ quę hic tractanda ſunt & cum tractata fuerint ſciatur perfectio huius ſciæ.

Totum igitur hũc librũ complectemur in tribꝰ tractatibꝰ.

Primus erit de nominibus ſignificantibus cauſis entis, quod eſt ſubiectum huius ſcientiæ.

Secundus erit de nominibus ſignificantibus ſubiectum & primas partes ſubiecti huius ſcientiæ.

Tertius erit de nominibus ſignificantibꝰ ꝓprietas eius.

TRACTATVS PRIMVS.

TRACTATVM primũ diuidimus in quinque capita.

Primo agitur de hoc termino ꝑncipiũ.

Secundo de hoc termino cauſa.

Tertio de hoc termino elementorum.

Quarto de hoc termino natura.

Quinto de hoc termino neceſſarium.

CAPVT I.

IN primo cap. agendum eſt de hoc termino principium quot modis dicatur, ſed antequam deſcendamus ad ipſos modos, aduerte tria.

Primo qm̃ oẽs termini hic diſtinguendi ſunt de natura analogorum de quorum ratione eſt, ut inter omnes modos detur unus principalis ad quem omnes alij hñt attributionem, uel cuius reſpectu ſuſcipiunt prædicationem analogi, ideo Ariſt. in hoc termino principium poſtquam poſuerit omnes modos principij, reducet eos ad unum cõmune, ad quod omnes reſpiciunt.

Secundo, qm̃ innata eſt nobis uia procedendi à cõmunioribus conuenienter inter terminos importantes cauſalitatẽ incipit à principio, qm̃ cõmunius eſt, licet.n.omnis cauſa ſit principium, non tñ econuerſo. Nam punctus eſt principium lineæ, non tñ realiter cauſa, & mane eſt principium diei non tamen cauſa.

Tertio, quoniam quæ manifeſtiora ſunt ſenſui, ſunt nobis uia deueniendi ad minus manifeſta, ideo Ariſt. in om-

nibus his terminis ſemper incipit à modo magis manifeſto,& ab omnibus,conceſſo etiam φ non eſſet modus perfectior ex parte rei. Et in hoc declaratur Ariſt. fuiſſe naturaliſſimus doctor tradens hanc ſcientiam modo proportionatiſſimo noſtro intellectui.

His præpoſitis aduerte quinq; modos aſſignates à philoſopho quibus dicitur principium.

Primus & notiſſimus eſt in ſitu,ut id quod eſt primum in longitudine ſiue in uia,à quo incipit motus localis rectus dr principium motus,& oppoſitum.i. in quo terminatur motus localis dicitur ultimum,& ſm Cõment.principium motus augmenti eſt illud ſm quod primo fit: fit autem primo ſm longitudinem, deinde ſm latitudinem, deinde ſm profunditatem. Dicemus igitur φ ſm hunc modum longitudo dicitur principium augmenti. Et qm̃ qualis eſt ordo in magnitudine talis eſt in motu & in tẽpore,ideo ſm hunc modum,ſicut prima pars magnitudinis dicitur principium eius, ſic prima pars motus & prima pars tpis dicentur principium motus. & principium tpis,& qm̃ in omni ſpecie motus. Datur aliquod primum à quo incipit motus, & dicitur terminus à quo, ideo hic primus modus uerificatur non ſolum in motu locali, ſed & in omni alio motu & in generatione ac corruptione ſubſtantiali adiunctis alterationibus præuijs. Quod ideo dico, qm̃ ſm ſe ſunt inſtantaneæ ex conſequenti non diſtinguitur in eis primum & ultimum.

Secundo dicitur principium,omne illud ex quo primo congrue & optime aliquis operatur,ſiue facit,ſiue mouet, & diſtinguitur hic modus à præcedenti in hoc qm̃ illic quod eſt ſimpliciter primum in ſitu ex parte rei dr principium: hic autem quod ſumitur pro primo, quia reputatur eſſe opportunum à quo incipiat motus uel operatio, dicitur principium: ut in ludo ſaltandi,ſaltans incipit moueri non à prima parte uiæ ſimpliciter,ſed ab ea, quam reputat ſibi magis cõgruam. Et exemplificat Ariſt.in doctrina. nam qui docet aliquem non ſemper incipit ab eo qđ

eſt primum ſimpliciter,ſed ab eo quod magis congruit in tellectui adiſcẽtis. Sicut Ariſtot. fecit in ph:a naturali, qui ab effectibus incipit,cum tñ ſint poſteriores cauſis. Et ad- uerte ꝙ hic, modus etiam uerificatur in motu ſphærico, nam licet in ſphæra non ſit principium diſtinctum à ter- mino. tñ mouens mouere poteſt à puncto ſignato, quod dicetur principium hoc modo,qm̃ eſt primum à quo inci pit motus,prout congruit,& uř optimum mouenti: & ſic in motu cœli primi,principiũ motus eſt punctus oriẽtis. Principium aũt motus planetaꝝ eſt punctus oppoſitus.

Tertio modo dr̃ principium illud quod primo in re ge neratur & eſt intrinſecum rei,& illud à quo primo effecti uæ res generatur et eſt extrinſecum à re,qm̃ nihil ſeipſum generat. Exemplum primi,fundamentum eſt principium domus: cor eſt principium animalis,ſecundum eos qui cõ ſiderãt animal,ex eo ꝙ mouet ſeipſum,uel cerebrũ ſecun- dum eos qui ꝯſiderãt animal,inquantum ſentit,uel aliud, puta hepar, ſecundum eos qui conſiderant animal inquã tum nutrit ſeipſum. Quod autem ſit illud apud Ariſtot. dictum eſt in libro de motu animalium & in libro de ſo- mno & uigilia. Exemplum ſecundi,pater eſt principium filij,& conuicium eſt principium belli.

Quarto modo dicitur principium præcipue in morali bus & in artificialibus, illud à quo primo mouentur infe riora ſiue deſeruientia. Exemplum primi, princeps & rex tyrannus dicuntur principium,quoniam eorum uolunta te & decreto mouentur ſubditi Exemplum ſecundi ars Ar chitectonica eſt principium artium deſeruientium, ut mi litaris eſt principium æqueſtris, & frenefactiuæ, dirigit enim eas & dat modum eis ſic uel ſic operandi.

Sed tu aduerte, ꝙ hic quartus modus põt uerificari de principio effectiuo ſecundũ exempla data, & ſic exponit b. Tho. & poteſt uerificari de principio finali, ut exponit Cõment. & D. Alber. & tunc intelligatur ſic textus Aliud ſecundũ cuius uoluntatem mouentur mobilia. i. propter cuius uoluntatem mouentur mobilia, non. n. ſubditi or-

dinatæ mouerentur à principe, niſi uolũtas principis quã ſopponũt iuſtam et uelut regulam: eſſet finis propter quẽ, ſic uel ſic agũt. Similiter inter artes, architectonica eſt, ꝓncipium finale artium ſubſeruientium, ordinantur.n.ad eã & ea ſubtracta, ille ſubtrahũtur. Et aduerte ꝙ D. Albertus in quinto metaphyſicæ trac. primo & capite primo reprehendit expoſitionẽ b. Tho. & inquit. nõ ignoramus quoſdam accipere hunc modum principij ſecũdum rationem cauſæ efficientis, ſed illorum dicta non curamus, quia inductos modos non niſi ſm materiam uerificant, & ciuilia, & ciuilium rationes ignorant, ut uidetur hic.

Mirum eſt qũo tam leuiter reprehendit b. Tho. Cũ uerba philoſophi, ita bene exponi poſſit de principio efficiente ſicut de finali, & melius nam in fine textus, ibi quapropter natura principium antequã faciat uerbũ de principio finali, replicat, & præuoluntas de qua mentionem fecerat in quarto modo. Deinde facit uerbũ de principio finali dicens. Et qđ eſt cuius cauſa. Ergo non eſt abijcienda expoſitio b. Tho. præcipue cum ſæpe coincidant principium efficiens & finale, ut dicetur in lib. 12. de primo motore qui mouet ut efficiens & finis, unde non inconuenit, in ciuilibus uoluntatem principis eſſe à qua & propter quam mouentur ſubditi. Idem intellige de architectonica.

Quinto modo, dicitur principiũ illud per quod primo rem cognoſcimus per diſcurſum intellectus, & qm̃ omnis diſcurſus reſoluitur in primas et notiſſimas propoſitiones quas defenſauimus in quarto libro, ideo illa dicuntur ꝓncipia hoc quinto modo. Similiter quoniam per diffinitionem ſubiecti innoteſcunt nobis proprietates ſubiecti, ideo diffinitio dicitur principiũ hoc quinto modo. Et aduerte ꝙ ut inquit Cõmen. diſtinguitur hic modus à modo ſecũdo in quo explificatum eſt de principio doctrinæ, qm̃ illic dicitur principium illud à quo incipit doctor mouere intellectum diſcipuli accõmodans ſe eius capacitati, dato ꝙ nõ ſit primum ex natura rei. hic autem dicitur ꝓncipium illud à quo ex nã rei incipit notitia intellectualis diſcur-

ſiua,ita ꝙ illud dicetur principium in adiſcendo: hoc aũt dicetur principium in quærendo & uenando ſcientiam. Et dr̃ principiũ eſſendi rem & cognoſcẽdi. Illud aũt ſufficit eſſe principiũ cognoſcẽdi. Tot igr̃ modis dr̃ principiũ, & aduerte ꝙ cum oĩs cauſa ſit principiũ, licet non econuerſo: põt etiam dici principium tot modis quot dr̃ cauſa.

De modis autem cauſæ dicemus in capite ſequenti.

Poſitis modis principĳ, cum ſit analogũ reducit eos ad unũ, cuius participatione oẽs alĳ uerificantur & quo remoto remouentur, dr̃ igitur principium ur̃ & abſolutæ quod eſt primũ in ordine, ante quod nullũ tale eſt, ad qđ ſequuntur ea quæ principiata ſunt. Hmõi aũt primum poteſt eſſe, unde res eſt aut fit aut innoteſcit. Et propterea aliquod principium eſt intrinſecum, ſicut natura & elementum, & forma rei, aliquod aũt eſt extrinſecum ſicut mens .i. intellectus qui eſt principium artificiatorum. Et præuoluntas, puta principis quæ eſt principium in ciuilibus, ut diximus in quarto modo, finis etiam dicitur principium, quoniam bonum in proſequendo, & malum in fugiẽdo, mouent agens ad ſic uel ſic agendum. Bonum autem habet rationem finis & propter bonũ agunt agentia naturalia & moralia & artificialia. Hęc de primo cap. dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo capite agendũ eſt, de hoc termino cauſa, & quot ſint cauſaꝝ gñа, & qui ſunt modi cauſarum. Sed anteq̃ deſcendamus ad gñа cauſarum: aduerte ꝙ licet eodẽ modo tractet hic de cauſis quo & in 2. phyſ. non tñ eadem rõne. Nam illic cõſiderantur in ordine ad ens mobile tm̃. Hic autem in ordine ad ens, conſiderantur .n. inquantum ſunt cauſę entis & non ſolũ in ordine ad motũ, unde datur efficiens & finis & forma ſiue actus metaphyſicus ẽt ſine motu phyſico, ut dicemus in libro nono, & in 12. Hoc prænotato, aduerte, ꝙ Ariſt. intendit tria.

Primo diſtinguere cauſam in genera ſua ſiue ſpecies, quæ ſumuntur aduerſa ratione cauſandi, alia eſt enim cauſalitas efficientis alia formæ &c.

Secundo aſſignare quædam conſequentia ad cauſas.

Tertio reducere oẽs cauſas ad quattuor gña cauſarum.

Quarto aſſignare diuerſos modos cauſarum, etiam in eodem genere cauſæ.

Quãtum ad primum, aduerte, ꝙ cauſa primo dicitur illud ex quo res fit, & eſt in exiſtens ac permanens in re facta ſicut æs eſt cauſa ſtatuæ, & non ſolum æs, ſed metallũ & liquabile, quæ ſe hñt ut gña ad æs. Dixi aũt & eſt inexiſtens ac permanens ad differentiã contrarij, ex quo aliqd fit, aut ꝑuationis, qm̃ ut inquit Philoſophus in ꝑmo phy. tex: 60. Nõ oppoſitũ quidem. i. materia, manet in re facta oppoſitũ autem. i. terminus à quo qui aliquando eſſe ꝯtrarium, ut quando ex albo fit nigrũ, aliquando eſt priuatio, ut ex nõ homine fit homo &c. Illud non manet, alr̃ oppoſita eſſent ſimul in eadem materia & in eodem ſubiecto.

Secundo dicitur cauſa, ſpecies & exemplar. i. forma intrinſeca, per quam res eſt, & forma extrinſeca ad quã res ſic, & apud Græcos dicitur idea ſiue paradigma, & qm̃ à forma intrinſeca rei, ſumitur ratio & diffinito rei indicatiua ſiue quidditatis: ideo hoc modo cauſa dicitur nõ ſolũ ſpecies ſiue forma, ſed & ratio & qđ quid erat eſſe rei, principale. n. indicatiuum quidditatis. eſt ipſa forma. Et nõ ſolum forma ſpecifice ſumpta, dicitur cauſa hoc ſecũdo modo, ſed & eius genera, ut cauſa diapaſon in muſica, nõ ſolum eſt proportio duorum ad unum: ſed & proportio dupla: & numerus, & nõ ſolum tota diffinitio rei dicitur cauſa, hoc ſecundo modo, ſed etiam omnes parte diffinitiue, & maxime quæ dicuntur in recto de diffinito. Secus aũt ſi dicuntur in obliquo: tunc enim habent rationem materiæ ut cum dicitur, ſimitas eſt naſi curuitas.

Tertio dr̃ cauſa quod eſt principium à quo aliquid mouetur, aut fit aut producitur aut oĩno mutatur. Et hoc modo conſilians, generans, efficiens & mouẽs eſt cauſa, et ulr̃ diſponens, adiuuans, perficies & quod eſt cauſa nõ ſolum à quo eſt motus, ſed ẽt quietis dr̃ cauſa hoc modo. Ab eodẽ enim habet res ꝙ moueatur ad locũ & quieſcat in loco

ſicut ab eodem aqua calefit & permanet calida ad tẽpus.

Quarto modo dr̃ ut finis, & eſt illud gratia cuius aliq̃d fit, quod quidem licet in re ſit ultimum, tñ eſt ueræ cauſa inquantum mouet agentem ad operandum, nam interrogati pp quid ſic agimus, rñdemus ꝙ propter talem finem & tunc credimus reddidiſſe cauſam, finis ergo eſt cauſa. Sed aduerte ꝙ non tm̃ ultimum in aliquo ordine eſt cauſa ut finis, ſed etiam quæ ſunt intermedia: nam in ordine ſanationis, ante ſanitatem præcedunt attenuatio et purgatio exercitium &c. Et hęc ita ſe hñt, ꝙ unum reſpectu p̃cedentis eſt cauſa finalis, reſpectu aũt ſequentis eſt cauſa efficiens, u.g. attenuatio eſt finis proximus purgationis & eſt efficiens ſanitatis, & quod dixi de iſtis actionibus intermedijs, intellige etiam de inſtrumentis quibus præparatur medicina: unum.n. ordinatur ad aliud, & omnia ad ſanitatem, unde ſolet dici, ꝙ omnia intermedia habent rationem finis quo, ultimum autem eſt finis gratia cuius, Iſta igitur ſunt quattuor genera cauſarum famoſa.

Quantum ad ſecundum aduerte tria ɔ̃ntia ad dictas cauſas Primo unius rei pñt eſſe multę cauſæ per ſe: non tñ in eodem gñe æque proxime, & ſufficientes, ut ſtatuæ artifex eſt cauſa & metallum, ſed artifex ut cauſa efficiens, & metallum, ut cauſa materialis. Dixi per ſe, qm̃ de cauſis p accidens non dubitatur, declaratum eſt.n. in ſecũdo phy. ꝙ quodammodo infinitis cauſis per accidens, poteſt produci effectus per accidens, ut inuentio theſauri. Dixi æque proxime qm̃ non inconuenit plura agentia per ſe producere idem, ſed unum erit agens proximum, alterum remotum, ut ſol et homo gñant hominem. Dixi ſufficientes qm̃ non inconuenit plures cauſas eiuſdem gñis, dummodo nulla per ſe ſufficiat, concurrere ad eundem effectum, ſicut multi trahunt nauem coniunctim & non diuiſim.

Secundo contingit cauſas eſſe ſibi inuicem cauſas, in diuerſo tñ genere, ut exercitium eſt cauſa ſanitatis, ſed effectiua, & ſanitas eſt cauſa exercitij, ſed finalis. Eſt autem efficiens reſpondens fini, qm̃ actione ſua producit finem

ſiue attingit ipſum,& finis rñdet efficienti,qm̄ mouet efficiens ad operandũ,ſine quo non operaretur. Quæ tñ correſpondentia non eſt ſecũdum eſſe,licet.n.efficiens deducat finem ad eſſe,non tñ econuerſo, qm̄ finis ſupponit eſſe efficientis. Et aduerte ꝙ ſicut correſpondentia eſt inter efficiens & finem,ita eſt inter cauſam materialem & formalem,nam forma eſt cauſa materiæ,qm̄ facit ipſam actu,cũ ſecundum ſe ſit tm̄ in potentia & materia eſt cauſa formę, qm̄ recipit & ſuſtentat ipſam,ex ꝯñti ſunt ſibijnuicem cauſæ quo ad eſſe,licet non ſemper eodem modo. Nam licet forma ſubſtantialis det eſſe actu ſimpliciter ipſi materiæ, non tñ forma accidentalis niſi ſecundum quid,non.n.immediate recipitur in materia nuda,ſed in materia iã actuata forma ſubſtantiali, ſilr̃ licet materia ſuſtentet ſimpliciter oẽm formam eductam de potentia materiæ,non tamẽ formam cuius eſſe nõ pendet à materia niſi pro tempore quo informat materiam, nam ſeparata retinet eſſe & talis eſt anima intellectiua, de qua loquemur in lib. 12.

Tertio contingit idem eſſe cauſam contrariorum effectuum in eodem genere cauſæ, puta in genere cauſæ efficientis,ſed diuerſimodæ. Nam præſentia luminoſi eſt cauſa illuminationis,& abſentia eius eſt cauſa obtenebrationis. Præſentia principis in ciuitate eſt cauſa pacis & abſentia eius eſt cauſa tumultus. Dixi aũt diuerſimodæ, qm̄ idẽ eodem modo ſe habens,cauſat idem,ut igitur cauſet contraria,neceſſe eſt ut diuerſimodæ ſe habeat.

Quantum ad tertium Ariſt. reducit oẽs cauſas ad quattuor genera per hanc ſufficientiam,omnis cauſa uel eſt illud ex quo res fit,ut elementatum ex elementis, dictio ex literis,artificiatũ puta ſtatua ex ære,totum ex partibus cõcluſio ex præmiſſis,non inquantum propoſitiones ſunt, ſed inquantum cõtinet maiorem & minorem extremitatem. Nam inquantũ propoſitiones ſunt illatiuæ ꝯclõnis, ex ꝯñti non ſunt cauſa ex qua,ſed à qua,& ſic omnia p̄dicta reducuntur ad genus cauſæ,quod dr̃ materiale, quod demõſtratur per hanc ꝓpoſitionẽ,ex,uel eſt illud quo res

ꝯſtituitur in actu, ſic ordine ꝯſtituitur ciuitas uel exercit⁹, cõpoſitione ꝯſtituitur domus, mixtione cõſtituitur elẽtatum, & bẽ illud quo poſito, res habet eſſe actu, & quo remoto deſinit eſſe & eſt intrinſecum ei. Omnia hæc reducũtur ad genus cauſæ, quod dr̃ formale, et demonſtratur ſolo ablatiuo ſine aliqua præpoſitione, ut exercitus conſtat ordine domus compoſitione, mixtum mixtione, anima tũ anima &c. Vel eſt illud à quo res fit aut producitur aut mouetur aut quieſcit, ut uirtute actiua ſeminis generatur animatum, à medico uel ab ambulatione.i.exercitio fit ſanus ęger, à generãte mouetur graue & qẻſcit in loco ſuo, & hęc reducũtur ad genus cauſæ, quod dr̃ efficiens, & demõſtratur per hanc propoſitionem A, uel eſt illud gratia cuius alia fiunt, & eſt finis ac bonum eorũ. Et hoc eſt genus cauſæ finalis, quod demonſtratur per hanc propoſitionem.pp. Et eſt tantæ excellentiæ, ut inquit Cõment. cõmento tertio, ꝙ omne carẽs cauſa finali, caret bono. Patet igitur oẽs cauſas reduci ad quattuor genera.ſ. materiale formale efficiẽs finale, quoꝝ potiſſimum eſt finale. Eſt.n. cauſa ꝙ agens cauſet & eſt cauſa ꝙ forma det eſſe, & eſt cauſa ꝙ materia recipiat & ſuſtentet formam, unde dicitur eſſe cauſa cauſalitatis aliorum generum cauſarum.

Quantum ad quartum, aduerte ꝙ Ariſtot. aſſignat modos cauſarũ. Et hæc diuiſio differt à præcedenti in hoc, ꝙ illa eſt ueluti ꝑ diuerſas rõnes cauſandi eſſentiales, quaꝝ plures non pñt conuenire uni generi, nam cauſalitas materiæ tm̃ conuenit materiæ, idem dico de alijs: hæc aũt eſt per rõnes diuerſas cauſandi accidentales, ex quibus non inconuenit plures inueniri in uno genere, puta datur efficiens particulare & uľe, per ſe & per accidens, potentiale & actuale. Iſti igitur modi ordinatæ collecti reducuntur ad ſex & quilibet diuiditur per potentiam & actum, ut declarabitur, omnes igitur ſimul ſumpti ſunt.12.

Primo diuiſio, cauſarum quædam prior quędam poſterior, quod quidem poteſt dupliciter exponi. Primo ſecundum cauſalitatem, ut dicatur cauſa prior quæ dat cauſali

tatem cauſæ ſequenti, & poſterior quæ cauſat in uirtute prioris, ſicut uidemus in cauſis p ſe ſubordinatis, unde ſol dr̃ cauſa, prior & hō cauſa poſterior hominis geniti. Secū do ſecundū prædicationem, & tunc cauſa prior dr̃ cauſa gñica. Poſterior aūt cauſa ſpecifica uel ſingularis, ut cauſa ſanitatis prior. i. uľis dr̃ artifex, cauſa aūt poſterior dicitur medicus uel hic medicus, differunt tñ cauſa prior & poſterior ſecundum prædicationem, à cauſa priori & poſteriori ſecundum cauſalitatem, qm̃ ſumptæ ſecundum prædicationem non diſtinguuntur realiter, neque. n. diſtinguitur realr̃ magis uľe, à minus uniuerſali, neque minus uľe à ſingulari, ſed tm̃ ratione, ut declarabitur in 7. libro. Sumptæ aūt ſecundum cauſalitatem diſtinguuntur realiter, qm̃ realiter una recipit ab alia, & non econuerſo. Iſti duo modi maxime quo ad prædicationem inueniuntur in omni genere cauſæ, nā cauſa materialis prior finale eſt metallum, poſterior aūt eſt argẽtum, cauſa formalis prior in diapaſon eſt numerus, poſterior autem eſt proportio dupla. Cauſa efficiẽs prior in ſanitate eſt artifex. Poſterior eſt medicus, cauſa finalis in guloſo prior quidem eſt uoluptas, poſterior autem eſt uoluptas in guſtu.

Secunda diuiſio, cauſarum quædam per ſe, quædam p accidens, cauſa per ſe eſt, quæ ſecundum ſe influit in effectum, ut calidum per ſe calefit, medicus per ſe medicatur, ædificator per ſe ædificat, cauſa per accidens eſt, quæ accidit cauſæ per ſe, & ſecundum ſe nihil influit in effectum, ut qm̃ ędificatori accidit eſſe Socratem, uel album uel muſicum, iſta dicuntur cauſa per accidens, & horum genera, ut homo animal corpus coloratum quale &c.

Tu tñ aduerte ꝙ cauſa per accidens dr̃ dupliciter, primo ex parte cauſæ per ſe, ſecūdo ex parte effectus per ſe, ex parte cauſæ per ſe, illud dr̃ cauſa per accidens, quod accidentaliler coniungitur cauſæ per ſe, ut ſi muſica adueniat ædificatori dicitur muſicus ædificat. Ex parte effectus per ſe illud dicitur cauſa per accidens alicuius quod accidit effectui per ſe. Sicut ſi diſcordia cōiungatur domui quæ eſt

effectus per ſe ædificatoris, poteſt dici ædificator cauſa per accidens diſcordiæ, quia diſcordia coniungitur domui. Hæc aũt cauſa per accñs ex parte effectus uariatur tripliciter, nam contingit ꝙ ſemper habet ordinem ad effectum intentum, puta quotieſcũꝙ remouetur impediens lapidẽ deſcendere, lapis deſcendit & deſcenſus lapidis dr̃ effectus per ſe intentus à generante ex grauitate ſibi impreſſa. Res mouens autem impedimentum dicitur cauſa per accidẽs huius deſcenſus, qm̃ nihil influit, in lapide, ut deſcendat. Contingit etiam quod rariſſimæ & præter propoſitũ agentis coniungitur effectui, per ſe, ut rariſſimę & præter intentionem fodientis, coniunguntur foſſio ſepulchri & inuentio theſauri. Contingit etiam ꝙ nunquam realiter, ſed tm̃ exiſtimatiuæ coniungitur effectui per ſe, ut ꝙ me nudato uel extracto enſe rubiginoſo ſequatur eclypſis, unde hæc dicitur cauſa per accidens mere imaginaria.

Tertia diuiſio cauſaꝝ quædam complexa, q̃dam incomplexa. Incomplexa qñ ſumitur ſola cauſa ꝑ ſe uel ſola cauſa per accñs, ut ædificator ædificat uel Polycletus ędificat. Complexa aũt qñ utraꝗ ſumitur, ut Polycletus ędificator ædificat, põt etiam dici incõplexa, qñ una ſola agit & ſufficit. Complexa aũt qñ plures uniuntur, & nulla per ſe ſufficit, ut in conflictu contra inimicos. Sed de hoc non loquitur Philoſophus, qm̃ pro rei ueritate non ſunt plures cauſæ, ſed partes integrantes unam cauſam.

Poſitis tribus diuiſionibus, unũquẽꝗ modũ diuidit ꝑ potentiam & actum, nam q̃dam cauſa prior ſiue uľis, potentialiter cauſat, ſed nondum actu, ut ſol in hyeme habet potentiam productiuam roſæ, ſed nondum actu producit, in ueræ aũt actu ꝓducit. Idem intellige de cauſa poſteriori ſiue particulari, eodem modo intellige in ſecunda & tertia diuiſione. Ratio aũt diuiſionis ꝑ potentiam & actũ fuit, qm̃ aliam habitudinem habent cauſa in actu, & cauſa in potentia ad effectum, nam cauſa in actu proxima & ſingularis huius effectus ſimul ponitur & remouetur cũ hoc effectu, dum eſt in fieri. Si.n. medicus actu medica-

tur,aliquem infirmũ medicatur,& ſi eſt aliquod ędificans eſt aliquod ædificatũ,& econuerſo. Et ſi ædificans remouetur,ædificatum ceſſat ædificari. Non ſic aũt eſt de cauſa potentiali & de effectu, non.n.eſt neceſſe ꝙ ſi corrumpitur ædificator, qui iam ædificauit domum, corrumpatur domus,qm̃ non pendet ab ędificatore niſi in fieri,non aũt in facto eſſe. Quod ſi pendet effectus in fieri & in facto eſſe à cauſa ſua,tunc remota cauſa, deſinit eſſe & effectus,ut lumen in aere deſinit ad abſentiam luminoſi: fit.n.& cõſeruatur lumen ſola præſentia luminoſi. Et eandem habitudinem habent omnia creata ad primam cauſam, à qua non ſolum producuntur,ſed & manu tenentur.

Sed dices,quare Ariſt. comparans cauſam in actu ad effectũ,cõparat ſolum cauſam ſingularem ad effectum ſingularem, cum ſit neceſſe omni cauſæ in actu ſiue uľi ſiue ſingulari corrñdere effectum in actu, nam ſi ſol gñat aliquod eſt gñatum, & ſi nullum eſt gñatum ſol non actu gñat. Ad hoc dico,ꝙ alio modo comparatur cauſa uľis in actu,ad effectum in actu, & cauſa ſingularis in actu ad effectum in actu. Nam ſingularis determinatæ reſpicit hũc effectum tm̃,uľis aũt non præciſe reſpicit hunc, ſed hunc uel illũ:non.n.ſequitur,ꝙ ſi ſol gñat hominem, gñet hũc puta Socratem,ſed alium uel alios,& huius cauſa eſt, qm̃ uirtus cauſę particularis eſt limitata ad hũc effectum. uirtus aũt cauſæ uniuerſalis ſtat in quadam amplitudine, & quanto maior eſt uniuerſalitas ſua,tãto ad plures effectus ſe extendit,non ſolum numero,ſed & ſpecie & genere differẽtes. Volens igr̃ Ariſt. aſſignare differentiam inter cauſam in actu,& cauſam in potentia notificauit per cauſam ſingularem & effectum hunc ſingularem,inter quæ manifeſtior eſt ſimultas poſitionis & remotionis,nã inter cauſam uľem i actu & effectũ,nõ ſeruatur hm̃oi ſimultas niſi diſiũctim,uel incõfuſo,ut dcm̃ ẽ. Hęc de.2.cap.dicta ſint.

CAPVT TERTIVM.

In tertio cap.aſſignandi ſunt modi,quibus dicitur elementũ. Deinde reducendi ſunt ad aliquod unũ cõmu

ne,cuius participatione,omnes modi aſſignandi dicuntur elementum,& non aliter. Ad plenam igitur notitiam præſentis propoſiti quattuor agenda ſunt.

Primo deſcribendum eſt elementum.

Secundo aſſignandi ſunt modi elementi proprie dicti.

Tertio aſſignandus eſt modus elementi improprie & tranſumptiue dicti.

Quarto reducendi ſunt ad unum commune.

Quantum ad primum ſic deſcribitur elementũ ab Ariſ. Elementum eſt illud ex quo primo componitur aliquid et eſt inexiſtens,& eſt indiuiſibile ſpecie in aliam ſpẽm. Aduerte ꝙ rõne primæ particulæ, elñtum proprie non uerificatur niſi de cauſa mãli ex ꝯñti nõ dr̃ niſi de cauſis intrinſecis,& in hoc opponitur principio quod uerificatur proprie de cauſis agentibus quæ ſunt cauſæ extrinſecæ, ut teſtatur Cõment. in cõm.4. Ratione aũt ſecundæ particulæ uerificatur ſolum de primis componentibus quæ non cõponuntur ex prioribus, unde caro & oſſa non ſunt elñta hominis,ſed prima corpora ſimplicia, ut ignis aqua &c. Ratione tertiæ particulæ priuatio & contrarium, ex quo res fit,non ſunt elñtum,qm̃ ut diximus in cap. de cauſis, non permanent in re facta,& ſm Cõmentat.mã tranſiens ex qua aliquid fit,non põt dici elementum, unde licet ex ſanguine generetur caro, tñ ſanguis non poteſt dici elementum,qm̃ non permanet,ut pars carnis. Ratione quartæ particulæ nullum corpus determinate ſpecie ſiue naturæ diuiſibile.i.ſolubile in priora corpora diuerſarum naturarum poteſt dici elementum, unde nulla mã proxima ex qua fit animal,puta caro,oſſa,nerui,poſſunt dici elemẽtum,qm̃ diuiſibilia ſunt in priora corpora diuerſarum ſpecierum,puta in aquam aerem &c. Et aduerte ꝙ dixi indiuiſibili ſpecie in aliam ſpeciem,ut denotet negationem diuiſionis formalis,non aũt quantitatiuæ:non.n.diuiſio in partes quantitatiuas impedit rõnem elementi, al'r ignis & aqua non eſſent elemẽta. qm̃ cum ſint corpora,diuiſibilia ſunt in partes quantitatiuas. Hæc deſcriptio elementi,quã

b. Thom. dicit non conuenire materiæ primæ ex defectu quartæ particulæ, qm̄ non habet aliquam ſpeciem ſm ſe, cum ſit in pura potentia, ſm Cōmentat. aūt maxime conuenit ei, qm̄ non eſt diuiſibilis abſolute in priora diuerſa ſpecie. Quæ autem harum opinionum ſit uerior, determinauimus in. q. noſtris metaphyſicalibus.

Quantum ad ſecundum, aduerte tres modos elementi, primus eſt in uocibus, ſecundus in naturalibus, tertius in demonſtrationibus. Quantum ad primum literæ ſunt elementa uocum. i. terminorum, componuntur. n. ex ſyllabis & ſyllabæ ex literis, & illic eſt ſtatus, qm̄ literæ non diuiduntur nec componuntur ex prioribus ſpecie diuerſis, ſed ſi diuidantur, diuiſio erit in partes conſimiles ſicut qn̄ diuiditur aqua in partes aquæ, omnes. n. ſunt eiuſdem naturæ. Silr̄ qn̄ diuiditur litera, diuiditur ſm tpa prolationis, prout litera longa habet tpa duo: breuis aūt tm̄ unum, omnes uero partes tpis ſunt eiuſdem naturæ, qm̄ omnes ſunt tempus. Non fit autem præciſe talis diuiſio in ſyllabis, qm̄ reſolubiles ſunt in literas diuerſarum ſpecierum, puta in A, in B, in C, &c. Quæ ſunt diuerſarum ſpecierum in genere ſuo. Quantum ad ſecundum prima corpora ex quibus naturalia componuntur, & in quæ ultimo reſoluuntur, & quæ non reſoluuntur in priora diuerſarum ſpecierum, ſiue hmōi corpora ſint tantum unum ut poſuit Diogenes omnia cōponi ex aere tales ex aqua: aliqui aūt poſuerunt plura, ut Empedocles, & de his actum eſt in 1. libro, dicuntur elementa, qm̄ omnia diuiduntur in ea ultimate: ipſa autem non diuiduntur in priora diuerſarum ſpecierum, & tu intellige per diuiſionem alteratiuam, non aūt per ſolam quantitatiuam, aliter quolibet homogeneū eſſe elementum. Indiuiſibile eſt. n. quantitatiuæ in diuerſas ſpecies cum partes ſuæ recipiant prædicationem totius in recto. Intelligatur ergo de diuiſione alteratiua, nam ſi mixtū homogeneum alteretur, reſoluetur tandem in terram & aquam &c. Quę ſunt diuerſarum ſpecierum. Si aūt alteratur aqua, ita ꝙ corrumpatur, non reſoluetur in prio

ra corpora

ra corpora,ſed mã prima remota forma aquæ recipiet forſmam alterius elementi,ut declaratum eſt in 2.lib.de generatione.Merito ergo prima corpora naturalia dñr elementa,non autem aliquod mixtum, ſiue homogeneum, ſiue ætherogeneum.Quantum ad tertium dñr elementa, primæ demonſtrationes maxime in geometricis & ulr in alijs ſcientijs,nam primæ demonſtrationes factę ex primis propoſitionibus ſunt elementa omnium ſequentium demonſtrationum,quæ componuntur ex eis,&reſoluuntur in illas,& ille non reſoluuntur in priores qm̄ eſt ſtatus in primis propoſitionibus cognitis ex terminis,ut declarauimus in 4.lib.& ſunt indemonſtrabiles. Primæ autem demonſtrationes conſtant ex tribus terminis tm̄, qm̄ mediũ non reſoluitur in aliquod prius.Sequentes autem conſtat ex pluribus,puta ſecunda ex quattuor, tertia ex quinque, quarta ex ſextæ &c. Et ut id pateat ſic declaro,ſi uolo demonſtrare ꝙ omne animatum mouet ſeipſum deducam ſic.Omne habens principium motiuum intrinſecum ſeipſum mouet ſeipſum.Omne animatum habet principium motiuum intrinſecum in ſeipſo,quia habet animam, quæ eſt principium motus inanimato, ergo omne animatum mouet ſeip̄m.Si aũt uolo demonſtrare ꝙ ſenſitiuum mouet ſeip̄m deducam ſic, & accipiam ꝯclõnem præcedentẽ pro principio.Omne animatum mouet ſeip̄m, omne ſenſitiuum eſt animatum.ergo &c. Si aũt uolo probare quod animal mouet ſeip̄m,ſic deducam.Omne ſenſitiuũ mouet ſeip̄m,oẽ animal eſt ſenſitiuum: ergo &c.Si ulterius uolo ꝓbare ꝙ hõ mouet ſeip̄m ſic deducam, oẽ animal mouet ſeip̄m: omnis hõ eſt animal,ergo &c. In his demonſtrationibus patet ꝙ quarta eſt magis cõpoſita. cõtinet.n.ſex terminos.ſ.maiorem & minorem extremitatẽ,& medium qđ continet tria media præcedentium demonſtrationũ, nam animal reſoluitur in ſenſitiuũ: & hoc inanimatũ, & hoc in principium intrinſecũ motiuũ qđ eſt anima,& illic eſt ſtatus,merito ergo prima demonſtratio dicitur elemẽtum & ſubſequẽtes ſunt elementate,& hac de cauſa ꝯſueui

mus dicere, prima & uniuerſaliſſima theoremata eſſe elementa in genere intelligendi: ſicut propoſitiones libri de cauſis, primę et uniuerſaliſſimæ ꝓpoſitiones Euclidis &c.

Quantum ad tertium principale aduerte, ꝙ aliqui extē derunt hoc nomen per ſimilitudinē ad ſupradicta, ad omne illlud qđ eſt unū ſiue ſimplex & indiuiſibile, & ad multa utile. Hinc proceſſerunt antiqui ut aliqui eorum ponerent punctum eſſe elementum corporum: aliqui poſuerūt maxime uľia, ut ens & unum eſſe aliorum elementa, eo qđ indiuiſibilia ſunt ſm diffinitionem. cum.n. non habeant genera ſuperiora, quæ diuidantur per differentias oppoſitas eorū diffinitiones ſunt irreſolubiles in genus & dr̄ias, non ſic autem eſt de gn̄ibus ſubalternis nec de ſpeciebus ut patet. Aduerte tn̄ ꝙ ſm rei ueritatem, punctum non poteſt dici elementum corporum, qm̄ magnitudo non reſoluitur in puncta, nec componitur ex punctis. Ex ꝯn̄ti deſcriptio elementi non conuenit ei ſed magis uniuerſalia poſſunt dici uere elementa, qm̄ ut declaratum eſt in 3. lib. in cap. 7. nullum ulē eſt pars componens compoſitione reali, ſed tm̄ conſideratione logica: unde licet ſint indiuiſibilia ſm diffinitionem: ex hoc tn̄ non habetur quod ſint elementa proprie, quoniam de ratione ſua eſt, ut ſit illud ex quo primo aliquid componitur. Si tamen. ratione indiuiſibilitatis poteſt dici aliquod eſſe elementum, id magis competet magis uniuerſali, quā minus uniuerſali, qm̄ minus diuiſibile eſt, nam diffinitio minus uniuerſalis: puta ſpeciei diuiditur in genus & differentiam, nō autem diffinitio generis generaliſſimi, cum non habeat genus ſupra ſe. Tranſcendentia autem non ſunt uere genera, cum non ſint uniuoca, ergo &c. Quantum ad quartum principale, aduerte ꝙ cum ratio elementi ſit eſſe primum in unoquoque compoſito, ex quo cōponitur & in quod ultimate reſoluitur, quilibet dictorum modorum intantum dicitur elementum, inquantum participat hoc commune, & qm̄ id maxime competit materię primæ, ideo ſm Cōm. eſt elementum & eſt cauſa aliorum elementorum, cum ſit pri-

mum ſimpliciter,ex quo,& in quod reſoluūtur omnia nā lia,& eſt oīno ſimplex,& ſ̃m ſe indiuiſibilis oīno ſ̃m formam,& ſ̃m quantitatem,oēm.n.diuiſionē, accipit à forma & à quantitate.quare &c.Hæc de.3.cap.dicta ſint.

CAPVT IIII.

IN quarto capite aſſignādi ſunt modi quibus dr̃ hoc nomē nā.Sed anteq̄ deſcendamus ad modus naturæ.

Aduerte,ꝙ natura dupliciter cōſideratur.Primo in quantum eſt principium motus & quietis præciſe, & ſic nō cadit ſub ꝯſideratione hui⁹ ſcię,ſed philoſophiæ nālis, ut uiſum eſt in ſecūdo phyſ.Secūdo inquātū dr̃ nā ſecūdū unum modum ut patebit de omni ſubſtantia,& dr̃ de mā & forma,quæ ſunt partes entis,& dr̃ de cauſis,eſt.n.cauſa efficiens quædam natura,& cauſa materialis,& cauſa formalis,& ut ſic eſt de conſideratione huius ſcientiæ, nam ea ratione qua conſiderat de ſubſtantia uł̃i, & de materia ac forma inquantum ſunt partes entis,& de cauſis,eadem ratione habet conſiderare de natura, ut dicitur de omni ſubſtantia & de forma & de materia & cauſis.

Deſcendētes igr̃ ad modos naturę, primo aſſignabim⁹ ſingulos eoꝝ:ſecundo reducemus oēs ad unū ꝑncipalem.

Primo dr̃ natura,generatio naſcentium, naſcuntur aūt propriæ uiuentia,unde eorum natiuitas ſiue naſcentia, ſolet dici natura quaſi naſcitura,et tūc apud Gręcum phyſis .i.natura ſumpta pro naſcitura producit primum.y.

Secūdo dicitur natura illud ex quo primo generatum genitum eſt ſiue formatum,et illud primum eſt formans, & eſt intrinſecum ipſi formato:& hoc modo cor poteſt dici natura,quoniam eſt primum ex quo formantur membra,& radix in planta,poteſt dici natura,quoniam eſt primum ex quo formātur rami,folia,fructus,& ſemini,et eſt intrinſecum ipſi formato,quoniam in uiuentibus formatum adhæret non ſolum per contactum,ſed etiam per cōtinuationem ſuo principio,ut patet in embryone, & in ramis plantarū,& per talē continuationē porrigitur uirtus formatiua generantis ad formatū & fit ſibi intrinſeca rō

ne cuius, principium formans dr̃ intrinſecum formato.

Tertio dicitur natura, illud unde eſt motus in quolibet ente mobili & eſt in eo per ſe & non ſ̃m accñs, ut anima dr̃ natura in ente animato: qm̃ eſt principium motus in eo, inquantum eſt animatum, & grauitas eſt nã in lapide, qm̃ eſt principium motus deorſum in eo inquantum grauis eſt, & qm̃ in quolibet ente naturali, formæ & ſuæ qualitates ſiue actiuæ, ſiue paſſiuæ, ſunt principia motuum & operationum, ideo hoc tertio modo dñr natura, dixi autem & non ſ̃m accidens, aliter ſi medicus infirmatur & ſanatur à ſeipſo, ars medicinæ exiſtens in eo eſſet natura, ꝙ non eſt concedendum, qm̃ non inquantum medicus, ſed inquantum infirmus ſanatur, accidit autem eundem eſſe medicum, & infirmum.

Quarto dicitur natura, illud ex quo primo eſt aut fit aliquid, quod ſ̃m ſe eſt in formæ & non poteſt moueri ſua uirtute: ut formetur per receptionem formę, ſed neceſſe eſt ut moueatur ab aliquo agente cuius actione diſponitur ad formam & recipit eam, & remanet ſaluum, mutatis & abiectis diſpoſitionibus & forma per contrarium. Et hoc modo materia dicitur natura, ut uaſorum æreorum, æs, & uaſorum ligneorum lignum. Nam abiecta forma adhuc ſaluatur ęs & lignum, ideo iudicatur ſola materia eſſe eorum natura. Idẽ iudicium faciebant antiqui naturales de rebus naturalib⁹, qm̃ exiſtimabant omnes formas eſſe accidentia, ſicut formæ artificialium: unde, qui ponebant tm̃ unum elementum, ex quo dicebant conſtare omnia, puta aquam, uel aerem: dicebant illud eſſe nãm omnium, & non aliud. Idem dicebant qui ponebant plura, ut Empedocles, & decepti ſunt omnes, quoniam non cognouerũt niſi generationem accidentalem & negauerũt aliquid generari ſimpliciter. Contra quos ſatis actum eſt in primo de gñatione. Sed aduerte, ꝙ licet omnis materia, tam artificialium, q̃ naturalium, poſſit dici natura: tamen materia prima in quolibet genere proprie dicitur natura, puta omnium liquabilium, aqua eſt natura, eſt.n. prima eorum

materia aqua, qm̃ quæ calido liqueſcunt & frigido indurantur ſunt à prædominio aqueo, ut declaratur in 4. Meteor. & omnium inflãmabilium natura eſt aer aut ignis, & omnium durorum non liquabilium natura eſt terra.

Quinto dr̃ natura, forma uel ſpecies, per quam res hẽt eſſe actu, ſicut dixit Empedocles naturam reꝝ: quæ fiunt ex elementis eſſe compoſitionem, ex hoc.n.ꝙ per amicitiam elementa adinuicem diuerſimodæ componebãtur, diuerſæ res ꝓducebantur, et qm̃ arbitrabantur rem per cõpoſitionem fieri actu, ideo dicebant compoſitionem eſſe rei naturam, ulr̃ aũt conſiderantes ꝙ nullum naturalium eſt actu nec dr̃ eſſe niſi habeat formã ſuam & remota forma deſinit eſſe, ut patet in animalibus quæ per aduentum animæ ſunt actu & per remotionem deſinunt eſſe, ideo conuenienter dixerunt formam eſſe naturam & quę ſunt compoſita ex utriſque.i.ex materia & forma dñr à natura uel naturalia. Sed aduerte ꝙ non ſolum forma partis dr̃ natura, ſed etiam forma reſultans ex unione formæ & materiæ, quæ ſolet dici forma totius, ut humanitas eſt natura hominis, & equinitas equi. Ratio aũt propter q̃ poteſt dici natura eſt, qm̃ ſicut forma partis eſt principium gñationis, ita forma totius eſt terminus generationis, recepta enim forma in materia, conſurgit forma totius & terminatur generatio in unaquaque ſpecie. Extenſiue aũt & per quandam ſimilitudinem, omnis eſſentia & quidditas & ſubſtantia ſolet dici natura, ut natura Dei eſt eſſentia ſua, ſilr̃ natura intelligentiæ, natura cœli, natura elementi, & quoniam de omni ſubſtãtia ſolet dici, ideo ratione iſtius uniuerſalitatis eſt de conſideratione metaphyſici.

Poſitis modis naturæ reducit eos Ariſt. ad quintũ tanquam ad principium, in cuius reſpectu uerificantur alij modi. dictum eſt.n.ꝙ quinto modo forma partis dr̃ natura: qm̃ per ipſam res fit actu, & dicitur naturalis, qñ habet formam, & non ante, qm̃ ergo forma conſtituit rem naturalem actu & eſt principium actionis & motus in naturalibus, ideo ex parte rei, primo & principaliter

dicitur natura, & materia non dr̄ natura niſi quia recipit formam. Et gñatio ſiue natiuitas non dicitur natura niſi quia eſt uia ad formam,& principium motus non dr̄ natura,niſi quia tale principium eſt forma intrinſeca ſubſtā tialis uel accidentalis ꝯñs ſubſtantialem. Et non dr̄ natura illud ex quo primo genitum formatum eſt,niſi quia in eo primo reſidet uirtus formatiua,fluens à forma animati inquantum animatum eſt.Dictum eſt.n.in 2.lib.de anima,ꝙ ſeminatiua & formatiua deſeruiunt animæ uegetatiuæ.Patet igitur ꝙ natura principaliter dicitur de forma & per prius ex parte rei.Dixi autem ex parte rei,qm̄ reſpectu cognitionis noſtræ,quę pro maiori parte incipit à poſteriori et à magis ſenſato,prius dicitur de generatione uiuentium, nam per generationes & operationes & motus deueniemus in cognitionem formæ quæ eſt principium generationis & operationis & motus. Et quoniam Ariſt. tradit ut naturalis doctor hanc ſcientiam modo conuenienti intellectui noſtro,ideo incepit à modo naturæ nobis notiori,ſed ex parte rei poſteriori,reducens autem omnes ad unum, reduxit ad priorem ex parte rei, ultimum autem in ordine cognitionis noſtræ. Hæc de quarto capite dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto capite diſtinguendum eſt hoc nomen neceſſarium cuius conſideratio ideo ſequitur conſiderationem cauſarum, quoniam licet non dicat cauſam formaliter,tamen modi quibus dicitur, ad diuerſum genus cauſæ reducuntur,& propterea omnis cauſa dicit quędam neceſſitatem ad effectum,nam à cauſa de neceſſitate ſequitur uel eſt aptus ſequi effectus,Ariſt. igitur

Primo aſſignat modos neceſſarij.

Secundo reducit eos ad unum, cuius participatione alij uerificantur.

Tertio agit de neceſſario indemonſtrationibus.

Primo igitur dr̄ neceſſarium ſine quo non poteſt animal eſſe nec uiuere,quod licet non ſit principalis cauſa eſ

ſendi aut uiuendi, tamen eſt ſimul cum alio cauſa, ut reſpi rare & cibus in animali, nam licet uita fundetur in calido & humido bene contemperato, tamen calidum non poſſet ſeruari, niſi temperaretur per inſpirationem & expirationem, nec humidum radicale, quod eſt ſubiectum caloris naturalis poſſet conſeruari niſi per reſtaurationem factam ex nutrimento, & hæc omnia declarauimus in Paruis naturalibus, patet igitur, ꝙ ſicut calidum naturale, & humidum radicale ſunt materialis cauſa uitæ & de neceſſitate, ita neceſſaria ſunt hęc duo, ut con cauſa, reſpirare, et cibus, aliter non ſaluatur animal.

Secundo dicitur neceſſarium, illud ſine quo non poteſt homo, aliquod bonum conſequi, aut aliquod malum expellere, reſpectu boni, puta ut quis acquirat pecuniam, neceſſaria eſt nauigatio ad eginam. Reſpectu mali, puta ut quis liberetur à febre neceſſarium eſt bibere pharmacum. Et breuiter omne medium, ſine quo non poteſt finis intẽtus haberi dicitur neceſſarium hoc modo.

Tertio omne uiolentũ.i.omne factum contra inclinationẽ rei naturalis uel contra uoluntatem in agente à propoſito, dr̃ neceſſarium. Omneq́; agens faciens uiolentiam dr̃ neceſſitate, ut proijciens neceſſitat lapidem aſcendere et depopulans ciuitatem neceſſitat ciues mendicare, & qm̃ talis neceſſitas eſt contra uoluntatem, ideo eſt contriſtatiua & lamentabilis & digna miſeratione, & non eſt culpabilis nec reprehẽſibilis. non.n. culpamur nec meremur reprehẽdi niſi in uolũtarijs, ut probatum eſt in moralibus.

Quarto dicitur neceſſarium illud quod non contingit uel non poteſt aliter ſe habere, & hæc eſt propria ratio neceſſarij, nam opponitur poſſibili ſiue contingenti, poſſibile autem eſt, quod poteſt aliter eſſe, ergo neceſſarium eſt quod non poteſt aliter eſſe, oppoſitorum enim oppoſitæ ſunt rationes. Et aduerte ꝙ ut inquit Commentator in commento ſexto, iſtæ modus eſt famoſior inter omnes, nam communiter loquẽtes dicimus, hoc eſt neceſſe, quia non poteſt aliter eſſe.

Poſitis modis prædictis: reducit Ariſtot.tres pręceden tes ad hũc quartum,ut ad principalem,quoniam non ueꝛ rificantur niſi inquantum participant rationem huius quarti modi. nam tertius modus ideo eſt neceſſarius, qa uiolentatus ab aliquo agente faciente impetum & cogen te uel impediente, non poteſt aliter agere, uel non poteſt non pati,& ſecundus modus eſt neceſſarius, quia non po tẽſt ſine tali medio acquiri bonum,puta pecunia uel libeꝛ rari ab ægritudine: & primus modus eſt neceſſarius, quia non poteſt ſeruari animal in eſſe nec uiuere niſi reſpiratio ne & cibo, patet ergo quod ratio quarti modi ſeruatur in omnibus præcedentibus.

Et ſi quæras in quo differat quartus modus à pręceden tibus,dico ꝙ in quarto eſt neceſſitas abſoluta, in alijs aũt eſt neceſſitas cõditionata. Abſoluta autem dicitur qñ nul lo modo poteſt aliter eſſe, poſita ſiue remota quacunque conditione.Et talis neceſſitas ſumitur à cauſis intrinſecis, ut à materia & à forma, ſiue ab ipſa rei eſſentia: puta neꝛ ceſſe eſt elementatum corrumpi quia componitur ex con trarijs elementis,neceſſe eſt hominem eſſe riſibilem, quia habet animam intellectiuam neceſſe eſt intelligentiam eſ ſe æternam quia eſt immaterialis,neceſſe eſt Deum eſſe tm̃ unum quia eſt naturæ omnino infinitæ. Conditionata autem dicitur quando non abſolutæ, ſed aliquo ſuppoſiꝛ to,non poteſt aliter eſſe, & hæc ſumitur à cauſis intrinſeꝛ cis, ut à fine uel ab agente: nam medicina non eſt mihi neceſſaria niſi ſuppoſito: ꝙ uelim ſanari,nec cibus eſt mi hi neceſſarius: niſi ſuppoſito ꝙ uelim uiuere nec neceſſiꝛ tor mendicare uel incarcerari,niſi ſuppoſito ꝙ nõ poſſim præualere contra uiolentantem. Patet igitur differentia inter quartum modum & alios, & etiam quomodo omꝛ nes iſti modi reducuntur ad aliquod genus cauſæ, proꝛ pterea poſt diſtinctiones nominum ſignantium, cauſas cõuenienter Philoſophus aſſignauit modos neceſſarij.

Et quoniam neceſſarium non ſolum inuenitur in com plexis,ſed etiam in incomplexis, aliqua.n. propoſitio eſt

contingens,ut Socr.currit aliqua neceſſaria,ut hō eſt aniſmal,ideo poſtq̄ tractauit de neceſſario cōplexo,tractat de cōplexo,ex quo cōſtituitur demonſtratio & intendit tria.

Primo quod concluſio demonſtrationis eſt neceſſaria quarto modo.

Secundo ꝙ præmiſſe ſunt ſimiliter neceſſariæ.

Tertio ex omnibus dictis tam de neceſſario complexo, quàm incomplexo concludit tres concluſiones.

Quantum ad primum dicit Philoſophus demōſtratio eſt neceſſariorum.i.de concluſione neceſſaria, quoniā qđ demonſtratur ſimplr non cōtingit aliter ſe habere alr demonſtratio non faceret ſcire,nam primo poſte.Illud ſcitur quod non contingit alr ſe habere,ſed concluſio demōſtrationis eſt ea quæ demonſtratur & ſcitur,quoniam ſcientia eſt habitus concluſionis demonſtrare,ergo concluſio demonſtrationis eſt neceſſaria.Dixi autem quod demōſtratur ſimpliciter, quoniam ſi demonſtratur tantum ad hominem illud non requiritur,quoniam talis demonſtratio poteſt eſſe de aliquo impoſſibili concluſo ex alio impoſſibili conceſſo ab aduerſario ſicut fecit Ariſtot.in quarto libro diſputans contra negantes primum principium complexum ubi inter cætera cōcluſit,ꝙ ſi contradictoria ſunt ſimul uera.ergo non omnia ſunt unum.

Quantum ad ſecundū probatur ꝙ oportet p̄miſſas eſſe neceſſarias,nam cū ſe habeant ad cōcluſionem,ſicut cauſa ad effectum,ſi poſſent aliter ſe hr̄e quo ad ueritatem,ergo effectus neceſſarius produceretur à cauſa non neceſſaria quod eſt impoſſibile,aliter maior perfectio eſſet in effectu q̄ in cauſa.Et propterea inquit Comment.in cōm.6.Si terminus medius ſit de natura poſſibili, illa res ideſt concluſio erit de natura poſſibili,& terminus medius ſit de natura neceſſaria, illa res erit de natura neceſſarij, patet igitur ꝙ tam concluſio q̄ præmiſſe demonſtrationis ſunt neceſſariæ quarto modo.

Quantum ad tertium, aduerte concluſiones, quarum prima eſt de neceſſario cōplexo & incomplexo, ſecunda

& tertia de neceſſario incomplexo.

Prima concluſio, neceſſariorum tam complexorum, q̃ incomplexorũ quædã habent cauſam ſuæ neceſſitatis quę dam nõ, ſed ſunt cauſa alijs. Exemplum de complexis con cluſio neceſſaria habet cauſam.i. præmiſſas., nam ideo ho mo eſt riſibilis quia eſt rationalis & triangulus habet tres, quia habet angulum extrinſecum æqualem duobus intrinſecis & ternarius eſt impar, quia diuiditur per inæqua lia. Exemplum de incomplexo, motus cœli eſt neceſſarius ſecundum Philoſophum quia non poteſt deſinere, & tamen habet cauſam.ſ. primum mouens & cœlum eſt ne ceſſarium ſecundum ſubſtantiam, & tamen habet cauſam largientem ſibi eſſe, & motum, ut dicemus in libro duode cimo. Quædam autem non habent cauſam, ſed ſunt cau ſa alijs. Exemplum de complexis, ut prima principia indemonſtrabilia defenſata in quarto libro cognita nobis à natura. Exemplum de incomplexis, ut prima cauſa, quæ eſt penitus independens habens eſſe à ſe, non ordinata ad alterum, à qua omnia entia capiunt eſſe & ueritatem, ut di xit Comment. in lib. 2. commen. 4.

Secunda coclusio, primum neceſſarium incomplexum & quod proprie eſt neceſſarium ſecundum omnem condi tionem neceſſitatis, eſt ſimplex in ſubſtantia ſua, nam ſi eſt primum habet cauſam ſuæ neceſſitatis, ſed potius eſt cauſa alijs. Si eſt proprie & omnino neceſſarium, nullo modo poteſt aliter & aliter ſe habere, ſed ſi non eſt ſimplex in ſubſtantia poſſet aliter & aliter ſe habere, omne.n. compoſitum aliqua mutatione mutabile eſt: quod autem mutabile eſt aliter & aliter eſſe poteſt: facit enim mu tatio diſtare rem à diſpoſitione priori, cum igitur primũ ſit omnino neceſſarium eſt ſimplex in ſubſtantia. Præterea, non contingit ipſum habere pluſquam habeat, nec etiam minus, quod enim plus & minus habet. ideo habet quia non habet à ſe, ſed recipit ab alio, ſi enim à ſe haberet perfectiſſime & in ſummo haberet, quoniam per eſſentiam & nõ per participationem, ſed primum quicquid

habet, habet à ſe, & non recipit ab alio, quoniam ipſum largitur omnibus, ergo nec plus nec minus habere poteſt, ex conſequenti eſt omnino ſimplex & inuariabilis ſubſtantiæ, & conuenienter appellatur primum neceſſe, omne enim præter ipſum eſt ens poſſibile uel neceſſariū cum admixtione alicuius gradus poſſibilitatis.

Tertia concluſio, ſi aliqua ſunt entia ſempiterna & immobilia, ſunt quidem neceſſaria, quarto modo: non autem tertio modo, ita quod nihil per uim, neque præter naturam eſt in illis, nam uiolentum nulli ineſt, niſi quia ex potentia alicuius agentis extrinſeci remouentur à diſpoſitione ſua naturali, quod autem ſic remouetur, mutatur, quod mutatur immobile non eſt, ſi igitur dentur aliqua entia ſempiterna & immobilia, nullum uiolentum ineſt illis: quæ autem ſint huiuſmodi entia dicemus in lib. 12. Et tu aduerte ꝙ ex his duabus concluſionibus, patet error quorundam Auer. ſequentium, qui dicunt Ariſtot. in toto hoc text. incipiens ibi. Horum quidē ita ꝙ altera &c. uſque in finem cap. non loqui niſi de neceſſario complexo. Conditiones enim poſitæ in ſecunda & tertia concluſione manifeſte oſtendunt oppoſitum. Et confirmatur per D. Alber. qui in cap. de neceſſario, circa finem, ſic inqt. Hæc autem dicta ſunt de ordinibus cauſarum ineſſe ſumptarum, ex primo motore, & non ſunt dicta de neceſſario demonſtrationum. Item aduerte ꝙ Comment. in commen. 6. quia tenet nullum neceſſarium permanens acquirere eſſe ab alio exponit hanc tertiam concluſionem, non ad mentem Ariſtot. ſed ut ſequens dictum ſuum fundamentum falſum ſcilicet quod nullum ens ſimplex æternum & immobile acquirit eſſe neceſſarium ab alio, ſed quod id ſit contra mentem Philoſophi declarabitur in quæſtionibus noſtris ſuper lib. 12. Hæc de quinto capite dicta ſint.

SECVNDVS TRACTATVS Eiuſdem Chryſoſtomi Iauelli, ſuper quinto libro Metaph.

IN HOC ſecundo tractatu iuxta ordinem poſitum in principio libri diſtinguenda ſunt nomina ſignificantia ea quæ ſunt ſubiectum in hac ſcientia, & ſignificantia partes eorum: ſubiectum autem communiſſimum huius ſcientię, ut dictum eſt in 4.lib.eſt ens, & qm̄ ens & unum ſunt id:m realiter, poteſt dici, ꝙ etiam unum eſt ſubiectum in ea, ſubiectum uero principale eſt ſubſtantia, quoniam ipſa eſt ſimpliciter ens, accidentia uero in ordine ad ſubſtantiam, primo igitur diſtinguemus hæc tria, unum, ens, ſubſtantia, deinde ſignificantia partes unius, & partes entis, & diſtinguemus totum tract. in tot cap. quot erunt nomina diſtincta.

CAPVT I.

IN primo capite diſtinguendum eſt hoc nomen unū. Aduerte igitur ꝙ cum unum & ens ſint idem, quotuplex eſt ens totuplex eſt unum. ens aūt prima diuiſione diuiditur in ens reale, & ens rōnis. Et ens reale diuiditur prima diuiſione, diuiditur in ens per ſe, & ens per accidens, ut declarauimus in tractatu nr̄o de tranſcendens. Cōformiter Ariſt. in hoc cap. diuidit unum diuiſione reali & diuiſione logica, quæ eſt diuiſio ſecūdum rationem, unum aūt realr̄ ſumptum diuidit in unum per accn̄s et in unū per ſe, unum per accidens diuidit in tres modos, & unū per ſe in ſex, deinde reducit ad unum principalem.

Modi unius per accidens ſunt tres. Primus eſt quando prædicatur accidens de ſubiecto, ut Coriſcus eſt muſicus. Secundus eſt quando compoſitum ex ſubiecto & accidente, ut Coriſcus eſt Coriſcus muſicus. Tertius eſt quando accidens prædicatur de accidente, ut muſicus eſt iuſtus. Differunt autem iſti modi, quoniam in primo unū accidit al

teri.ſ.muſicus Coriſco.in ſecundo, quoniam prædicatum ratione unius partis accidit ſubiecto,licet.n. muſicus accidat Coriſco,non tamen Coriſcus accidit Coriſco.in tertio, qm̄ utrunq; accidit tertio.ſ.ſubiecto.Hæc enim nō eſt uera,muſicus eſt iuſtus,niſi quia idem homo eſt muſicus & eſt iuſtus.Et aduerte,ꝙ ſicut exemplificatum eſt de ſubiecto ſingulari,ita exemplificare poſſumus de ſubiecto uniuerſali,ſiue ſpecifico, ſiue gñico,ut homo eſt muſicus, hō eſt homo muſicus,muſicus eſt iuſtus,quia homini poteſt in eſſe muſica & iuſtitia,ſed differentia eſt in hoc,ꝙ prædicatum per accidens uerificatur immediate de ſingulari,ꝓmæ.n.ſubſtantiæ principaliter & immediate ſubſtant accidentibus.de uniuerſali autem nō uerificatur niſi mediāte ſingulari. Secundæ ſubſtantiæ non ſubſtant niſi quia ſunt in primis ſecundum doctrinam Ariſt. Oppoſito aūt modo fit in prædicatis per ſe,non.n.uerificantur de ſingulari niſi quia participat naturam uniuerſalem, unde hæc nō eſt uera,Socrates eſt riſibilis,niſi quia homo cui primo & per ſe & ſecundum ipſum conuenit eſſe riſibile prædicatur de Socrate,ſed alio modo prædicatur homo de Socrate & riſibile,nam homo prædicatur ut ſpecies, ex conſequenti eſt prędicatio eſſentialis,riſibile autem prædicatur ut paſſio,uel ut habitus &c.

Modi unius per ſe realiter ſumpti, id eſt ut inuenimus in rerum naturis ſunt ſex.

Primus modus,ea quæ ſunt continua ſunt unum. Continuorum autem quædam continuantur per artem,ut tabulę uiſco compaginatę.Quędam continuantur per naturā,ut partes animalis unite ꝑ neruos & chordas, horū tn̄ magis proprie continua ſunt quæ per naturam quam per artem. Quæ enim per artem per aliquod alterius naturæ copulantur, ut tabulæ clauo uel uiſco, lapides cemento, unde magis contacta uel contigua quam cōtinua dici debent. Quæ autem per naturam,ſi per aliquod medium copulantur illud eſt eiuſdem naturæ cum eis,ut duæ medietates lineæ copulantur per punctum quod eſt in eodem

genere reductiue cum linea,& membra animalium conti nuãtur per neruos qui ſunt naturæ animatæ ſicut ipſa mẽ bra. Præterea quæ continuantur per artem non dicuntur quid unum,non.n.duo ligna compaginata uiſco dicũtur unum lignum,quæ autem copulantur per naturam dicũ tur quid unũ,nam duæ medietates lineæ copulatæ ad pũ ctum. A1 dicuntur una linea.ergo continua per naturam ſunt magis continua quam continua per artem. Item con tinuorum per naturam quędam ſunt continua ſolida ſine reflexione,ut tibia,quædam ſunt continua cũ reflexione, ut totum reſultans ex tibia & crure quæ faciũt reflexionẽ in genu,ex his magis continua ſunt quę ſunt ſine reflexio ne,ſiue ſunt recta,ſiue curua,nã ꝓprijſſime continua ſunt q̃ ſunt unius motus.i.in quibus non poteſt una pars mo ueri quin totũ moueatur,id aũt uidemꝰ uerũ i ꝯtinuis ſoli dis carẽtibus reflexione,nõ ſic aũt eſt in ꝯtinuis habenti bus reflexionẽ,cõtingit.n.moueri tibiã,& quieſcere crus.

Secundus modus, illa ſunt unum quorum ſubiectum proximum uel ultimum,id eſt remotum eſt unius quanti tatis cõtinuę & unius formę,& talia ſunt omnia homoge nea,quarum partes recipiunt nomẽ & diffinitionẽ totius, uñ aqua in cyatho eſt una hoc modo, & caro, & neruus, & os, qm̃ omnis pars carnis eſt caro idem dico de ner uo & de oſſe,per oppoſitum,ſi aliqua ſint continua ſecun dum quantitatem & ſint diuerſarum formarum nõ ſunt unũ niſi ꝑmo modo,unde baculus cuiꝰ una pars eſt ſicca, & alia uiua non eſt unum hoc ſecundo modo,ſed tm̃ pri mo modo. Dixi autem quorum ſubiectum proximum,ut cõparando oẽs partes aquæ in cyatho ad formam aquæ, & omnes partes uini ad formam uini. Dixi uero ſubiectũ ultimum,ut comparando omnia liquida nõ ad proprias formas,ſed ad aquam,quæ uidetur eſſe cõmunis materia eorum,unde omnia liquida poſſunt dici unũ hoc modo, quia conueniunt in uno ſubiecto quod eſt unius formę.i. in aquam,minus tamen ſunt unum quàm ea quorum ſub iectum eſt unius formæ,& eſt ſubiectum proximum, illa

enim ad proximas formas comparata nõ ſunt unum, iſta aũt cum conueniant in forma ſpecifica ſunt uere unum.

Tertius modus, illa ſunt unum quæ conueniunt in genere propinquo uel remoto diuiſo in oppoſitis drijs, ut homo, capra, leo, ſunt unum in animali, quia conueniunt in ſenſitiuo quod eſt cõſtitutiuum animalis, ſilr ſunt unũ in animato, quod eſt genus remotum & ſuperius. Sed aduerte, ꝙ alio modo uerificatur eſſe unum in gñe propinquo, & alio modo in gñe remoto, nam genus remotum prædicatur de ſpeciebus ultimis cũ additione unitatis & in recto, ut Iſocheles & Scalenon ſunt una figura, continentur. n. ſub una dria figuræ. ſ. conſtitui tribus lineis rectis conuenientibus in tribus angulis. Genus aũt proximum cum deſcendat in ſpecies per diuerſas drias, non põt prædicari de eis cum additione unitatis, niſi in obliquo, unde hæc eſt falſa. Homo & leo ſunt unum animal, & hęc eſt uera, homo & leo ſunt unum in animali, ſimiliter hæc eſt falſa, iſocheles & ſcalenon ſunt unus triangulus ſunt tm̃ unum in triangulo, quia conueniunt in ratione trianguli, licet non eadem dria. Item aduerte, ꝙ iſtæ modus eſt ſimilis modo quo aliqua dñr eſſe unum in materia, nam ſicut quæ ſunt unum mã diſtinguuntur proprijs formis, ſic quæ ſunt unum genere diſtinguuntur proprijs formis differentijs, præterea, licet genus non ſit materia quia prædicatur in recto de eo cuius eſt genus, tñ ſumitur ab eo q̃d eſt materiale in re. illud autem eſt quod eſt determinabile per differentias ſicut materia eſt determinabilis per formam, unde ſenſitiuum comparatur ad rationale ſicut materia ad formam. & propterea in animali genus ſumitur à ſenſitiuo, & differentia à rationali.

Quartus modus, illa ſunt unũ quorum eſt una diffinitio indicans quid eſt eſſe rei, ex conſequenti, eorum diffinitio eſt indiuiſibilis non quin diuidatur in genus & differentiam: hoc eſt. n. cõe omni diffinitioni, ſed dicitur indiuiſibilis, quia diffinitio unius nõ diſtinguitur à diffinitione alterius, ſicut ſunt omnia ſynonyma. Sed aduerte ꝙ id

contingit dupliciter. Primo quorum eſt una diffinitio ꝓpria & totalis, ut ſi homo et ſimia cõuenirent in hoc ꝙ eſt eſſe rationale animal eſſet omnino unum quarto modo. Secundo quorum eſt cõuenientia in ratione generica, nõ aũt in ratione propria, ut homo & leo dicuntur conuenire in diffinitione animalis, non autem in rationibus proprijs, & hęc nõ ſimpliciter dicuntur unum quarto modo, ſed ſecundum quid ſimiliter augmentum et diminutio dicuntur unum ſecundum quid hoc quarto modo, quia cõueniunt in ratione motus facti in quantitate, ſimiliter omnes ſpecies ſuperficiei dicuntur hoc modo unum ſecundum quid, quia conueniunt in ratione ſuperficiei.

Quintus modus ꝑfectior & uerior et famoſior illa ſunt unum, quorum intelligentia eſt indiuiſibili. i. quorum nã conceptus non cõponitur ex multis, ſed eſt in ſe ſimplex, ut in quantitate continua punctus in quantitate diſcreta unitas, in genere ſubſtantiæ. ſubſtãtia immaterialis, & potiſſime prima cauſa, in qua eſt ſumma ſimplicitas & unitiſſima unitas, & i latitudine entiũ quæ ſunt ꝓpinquiora primæ cauſæ ſunt magis unum hoc quinto modo, & ea quæ ſunt unum hoc modo, ſunt magis unum quàm quæ ſunt unum modis præcedentibus.

Sextus modus, aliqua dicuntur unũ non quia cõtinua, nec quia habent partes requiſitas, ſed ultra continuitatem & totalitatem partium habent debitam ſpeciem. i. formã, non ſicut homogenea, ſed conſurgentem ex debita diſpoſitione partium, quia in artificiatis dicimus unum calceũ, uel unam ueſtem, qñ habet partes requiſitas et adinuicem ordinatas, ſicut figura calcei & ueſtis, ſi autem partes non ſunt debitę ordinatę nõ erit calceus nec unus calceus, unitas enim ſupponit eſſe. Et aduerte ꝙ hic modus non ſumitur ab indiuiſione, ſed à totalitate & perfectione, & propter hoc linea ſphærica eſt maxime una, quoniam non ſolum eſt continua, ſed perfecta, quoniam ſibi nõ poteſt fieri additio ex coincidentia principij & finis. Poſitis modis unius per ſe ſumptis realiter reducit quinque ad unũ, qui

eſt, ꝙ

eſt,ꝙ omne unum intantum unum inquantũ nõ habent diuiſionem ut ea dicuntur unũ in homine, quæ ſunt indiuiſa & differentia in diffinitione hominis ſunt indiuidua ſpeciei humanæ,& eo dicuntur unum in animali quæ cõueniũt in ratione animalis,unde quinqꝫ modi prædicti intantum diuidunt unum inquantum diuerſimodę dñt in diuiſionem,unde primus modus dicit indiuiſionẽ in quãtitate continua.ſecundus in forma.tertius in materia &in genere quod habet ſimilitudinem materiæ.quartus in diffinitione.quintus in intelligentia & in ſubſtantia.dixi notanter quinqꝫ, qm̃ ſextus potius ſumitur à perfectione q̃ ab indiuiſione,ut dictum eſt. Iſti ſunt principales modi, poſt quos aſſignat Ariſtot.quoſdam ſecundarios, qm̃ pro rei ueritate ſunt plura, ut plures trahentes nauem dicunt unum,quia cõicant in una actione,& ciuitas dicitur una, quia ciues cõicant in uno regimine, ſub quo regulantur, aut quia habẽt unũ puta agrum:aut quia reſpiciunt unũ, ſicut exercitus ducẽ.Poſita diuiſione unius per ſe & realiter ſumpti aſſignãdi ſunt modi ſ̃m conſiderationem logicam. Aduerte igitur quattuor modos.ſ. unum numero, unum ſpecie,unum genere,unum analogia.Illa ſunt unũ numero quorum eſt una materia ſignata, quæ eſt principium ſingularitatis,ut determinabimus in.q.noſtris, unde ſynonyma ſicut Marcus Tullius ſunt proprie unũ numero.Illa ſunt unũ ſpecie ſpecialiſſima quoꝝ eſt una diffinitio cõſtans ex gñe et differentia ſpecifica,& qm̃ differentia ſumitur à forma, quæ ſunt unum ſpecie cõmunicant in una forma ſpecifica : ut omnis homo in anima intellectiua &in humanitate,quę eſt forma totius.Illa ſunt unũ genere quæ conueniunt in una figura prædicationis.i. in uno modo prædicandi, & qm̃ prædicamenta diſtinguuntur ſ̃m diuerſos modos prædicãdi,ut dicemus in cap.ſeq. ideo q̃ ſunt unius prædicamenti ſunt unum gñe.Et aduerte ꝙ hic non facit mentionem de genere ſubalterno,quoniam intendit aſſignare modos unius ſecundum logicam conſiderationem qui uerificantur abſolute:unde ſicut ab

ſolute ſunt unum ſpecie, quę conueniunt in ſpecialiſſimo, qm̄ ita eſt ſpecies ꝙ non eſt genus, ita abſolute ſunt unum genere quę conueniunt in genere generaliſſima qm̄ ita eſt genus ꝙ non ſpecies, quæ aūt conueniunt in genere ſubalterno poſſunt dici unum ſpecie & unum genere, qm̄ ſub alternū diuerſa habitudine eſt ſpecie & genus, & ideo nō poſſunt dici abſolute unum genere nec unum ſpecie. Illa ſunt unum analogia, quæcunq; ſe habent ſicut aliud ad aliud, ut tranquillitas in mari et ſerenitas in aere ſunt unū analogia, qm̄ ſicut quies in aqua facit tranquillitatem in mari, ſic quies in aere facit ſerenitatem in aere. De modis autem analogiæ quomodo. ſ. aliqua eſt diuerſorum ad diuerſa aliqua diuerſorum ad unum, aliqua unius ad alterū, determinabimus in. q. noſtris agentes de ente, an ſit uniuocū uel analogum, & qūo ſubſtantia & accidens analogantur in ente. Inter hos quattuor modos talis datur ordo, ꝙ unum numero eſt unum ſpecie, ſed nō cōuertitur, et tu intellige per ſe. nam ſit in ſpiecie non ſit niſi unū indiuiduum, ut in abſtractis, tūc unū ſpecie eſt unū indiuiduo, ſed hoc accidit ſpeciei, ut inquit Cōment. in cōm. 12. Species enim ut ſpecies eſt prædicabilis de pluribus, ſed ſingulare ut ſingulare tantum de uno, & quæ ſunt unū ſpē ſunt unum genere & conuertitur, qm̄ natura generica partitur oppoſitis differentijs, quæ impoſſibile eſt cōuenire in una ſpecie, cum ſint contrariæ, & quæ ſunt unum genere ſunt unum proportione, & non conuertitur, quoniam ſubſtantia & accidens ſunt unum proportione, dicit. n. accidens habitudinem ad ſubſtanttam, & tamen non ſunt unum genere, quoniam non habent conuenientiam niſi ente quod non eſt genus, ut dictum eſt in 3. libr. Sed aduerte quoniam non ita clarum eſt quæcunqꝫ ſunt unum genere eſſe unum proportione: ideo ſuper hoc inuenio duas opinio. una eſt Cōment. in cōm. 12. qui dicit id uerificari, quoniam æqualitas quam ſumit pro ꝓportione, eſt aliqđ genus, ſed id nō eſt uerum, quoniam ſi proportio eſſet genus aliquod, quæcūqꝫ conueniunt in proportione cōueni

rent in genere,ex conſequenti cum ſubſtantia & accidens conueniunt in ente,ut proportionata & analogata conuenirent in genere,quod eſt manifeſte falſum,qm̃ ſupra generaliſſimũ non eſt genus,alia eſt D.Alber.in.5. metaph. cap.9.qui inquit,ex omni cõmunitate naturę ſequitur cõmunitas proportionis & non cõuertitur.Cum.n.dico, Socrates & Plato ſunt homo uel animal.i. communicant in homine uel animali,ex illa cõmunitate relinquitur ꝙ Socrates & Plato ſunt ſuppoſita eiuſdem ſpeciei uel eiuſdem generis,cõueniunt ergo Socrates & Plato in hoc ꝙ ſuppoſita ſunt,& cõmunitas ſuppoſita eſt cõmunitas proportionis,quia eſt cõmunitas unius habitudinis duorũ uel plurium inferiorum ad unam naturam cõmunem:uerum eſt ergo ꝙ quæcunq; ſunt,ſunt unum genere,ſunt unum ꝓportione,et non conuertitur.Hic terminatur conſideratio modorũ unius,& qm̃ unum et multa opponuntur ex modis unius,manifeſtatur etiam modi multorum, unde aliqua ſunt multa,quia non continua,& aliqua,quia ſunt diuerſarum formarum,& aliqua,quia ſunt diuerſorum generum,& aliqua, quia non ſunt diuerſarum diffinitionũ, & aliquia:quia ſunt ſimplicis:ſed diuiſibilis ſubſtãtię, ſicut oĩa corporea cõpoſita ex materia & forma. Tu tñ aduerte ꝙ Ariſt. non aſſignat modum multorum correſpondentem modo quinto unius, qm̃ ex hoc ꝙ ſubſtantia rei corporeæ eſt diuiſibilis, non ſequitur ꝙ ſit multa,niſi uirtualiter.ſi autem diuidatur,fiet multa ſimpliciter. Et hæc dicta ſint pro primo cap.De proprietate uero unius.ſ.menſura,dicemus in 10. libro ideo hic pertranſeo, nec fiat inutilis repetitio.

CAPVT II.

IN ſecundo cap.agendum.n.eſt de modis entis, & qm̃ entium quoddam eſt per ſe, ut homo, quoddam per accidens,ut homo muſicus.Primo diſtinguemus ens per accidens in mod s ſuis.Deinde ens per ſe, de quo proprie habetur ſcientia.Modi entis per accidens ſunt tres. Primus quando accidens prædicatur, de accidente.

Secundus quando accidens prædicatur de ſubiecto.

Tertius quando ſubiectum prædicatur de accidente, & iſti modi diuerſa ratione uerificantur.

Nam primus uerificatur, quia duo accidẽtia inſunt uni ſubiecto, ut muſicũ & albũ ineſt homini; rõne cuius unũ accidens in concreto prædicatur de alio accidente, ſenſus eſt enim, Illud cui ineſt muſicum, ineſt etiam album.

Secundus autem uerificatur, quia prædicatũ ineſt ſubiecto, puta muſicum ineſt homini.

Tertius uerificatur, quia prædicatum eſt illud cui ineſt ſubiectum, ut muſicus eſt homo: ſenſus eſt.n. ꝙ homo eſt illud cui ineſt muſicum, & ideo prædicatur de muſico. Et aduerte ꝙ ens per accidens ſe habet, ut cauſa per accidẽs: nam ſicut fit cauſa per accidens, quia aliquid accidit cauſę per ſe, puta muſicum accidit ædificatori, ita fit ens per accidens, quia accidens accidit ſubiecto, quod eſt ens per ſe. Quid autem ſit ens per ſe, & ens per accidens, declarauimus in tract. de Tranſcen.

Modi entis per ſe tripliciter aſſignantur:

Primo ut habet eſſe in rerum natura.

Secundo ut habet eſſe in anima.

Tertio ut diuiditur per potentiam & actum.

Quantum ad primum aduerte modi entis per ſe ut habet eſſe in rerum natura, tot ſunt quot prædicamenta. Sumuntur enim prædicamẽta à modis prædicandi: & modi prędicandi fundantur in modis eſſendi, aliter eſſent uana. Prædicamenta autem ſunt decem, ut communiter conceſſum eſt in uia peripatetica.

Modi igitur entis per ſe ſunt decem .i. modus ſubſtantiæ, modus quantitatis, modus qualitatis. De quorum ſufficientia uide b. Tho. in expoſitione huius tex. & in 3. lib. phyſ. ſuper tex. 22. Quod autem prædicamẽta diſtinguantur, per diuerſos modos prædicandi ſumptos à modis eſſendi, determinabimus in .q. noſtris metaph.

Quantum ad ſecundum dicit phs ꝙ ens non ſolũ ſignificat id quod habet eſſe extra animam: ſed ẽt ſignificat có-

poſitionem factam per intellectum inter prædicatum & ſubiectum, & dr̄ ens uerum, uerum eſt illud quod ita eſt uel non eſt, ſicut apprehenditur & enunciatur, per oppoſitum aūt falſum eſt ꝙ aliter ſe habet q̄ apprehenditur & enunciatur. nam quia Socrates eſt muſicus, hæc eſt uera, Socrates eſt muſicus, & negatiua eſt falſa, & qm̄ diameter non commenſuratur coſte, affirmatiua eſt falſa, et negatiua eſt uera. Et aduerte ꝙ ens in anima conſequitur ens extra animam. nam cognitio noſtra cauſatur à rei natura, ex ꝯñti, ueritas quę eſt in intellectu pendet à re, loquendo de intellectu ſpeculatiuo, & uerum in propoſitione fundatur in re: qm̄ ab eo ꝙ res eſt uel non eſt, dr̄ oratio uera uel falſa. Et iterum aduerte ꝙ, iſtæ modus entis dicitur ens rationis, de quo diffuſæ pertractauimus in tract. de tráſcen. Et iterum loquemur de eo in lib. 6. Item aduerte ꝙ ens ut ſignificat rei eſſentiam eſt prædicatum ſubſtantiale, ut Socra. eſt ens, ut autem ſignificat ens uerum expreſſum in propoſitione per copulam uerbalem eſt prædicatum accidentale, qm̄ cum res non pendeant à noſtro intellectu, nec à ſcientia noſtra accidit rei ꝙ aliquid affirmetur uel negetur de ea intellectu uel uoce. nam remoto intellectu componente uel diuidente adhuc res eſt talis in ſe.

Quantum ad tertium dicit Philoſophus ꝙ ens eſt dicibile actu & eſt dicibile potentia. i. aliquod ens poteſt dici eſſe actu, & aliquod in potentia, & hæc diſtinctio circundat omne prædicatum accidentium. nam in puero quantitas cubitalis eſt in actu, & bicubitalis in potētia. in aqua calida frigiditas eſt in potentia, & in glacie eſt actu: & ſic diſcurre in alijs prædicamentis accidentium, circundat ēt entia quæ ſunt in anima, ut ſpecies intelligibilis actus & conceptus, horum. n. quædam ſunt actu, quædam pn̄t eſſe, & qui hn̄t ſcientiam aliquando eſt utens ea actu, aliqn̄ poteſt uti: & circundat prædicamentum ſubſtantiæ, aliqua. n. iam actu eſt, aliqua poteſt eſſe, ut roſa in hyeme, & imago Mercurij aliqn̄ eſt actu in lapide, aliquando in potentia, ſilr̄ medietas lineæ poteſt diuiſionem totius lineæ

eſt actu, ante diuiſionem eſt in potentia: hæc tñ exempla ponuntur in prædicamento ſubſtantiæ ſm opinio. antiquorum, qui dicebant metaphyſicam eſſe ſubſtantiam rerum, & reprobabuntur in ſequētibus. Quid autem ſit ens actu & ens in potentia, & quomodo differant, & quid ſit prius dicemus in lib. 9. Hæc de ſecundo cap. dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio cap. diſtinguendū eſt hoc nomē, ſubſtantia, & Ariſt. quidem aſſignat quattuor modos, incipiens à nobis notiſſimo, & ab omnibus confeſſo, ex qbus tres ſunt ueri, quartus autem eſt ſm opin. antiquorum, & non uerus, ut declarabitur deinde reducit omnes ad duos.

Primus & famoſiſſimus eſt, quod ſubſtantia dr̄ de primis corporibus ſimplicibus, quæ dn̄r elementa, & ſunt prima fundamenta, ex quibus conſtant omnia naturalia compoſita, ex conſequenti dicitur ſubſtātia de oibus corporibus compoſitis tam homogeneis q̃ ætherogeneis et de animalibus, & de eorum partibus materialibus, ut de carne, oſſe, & neruo, hæc autem oia dicuntur ſubſtantia qui nō dicūtur de ſubiecto. i. de inferiori, quia ſunt indiuiduæ & particulares ſubſtantię, ſed alia dn̄r de eis. Et aduerte quod Ariſt. breuitati ſtudens in hoc quod dicit, ſed alia dn̄r de eis inuit, inquit Cōment. in cōm. 15. quod hic ſermo continet primas & ſecundas ſubſtantias, et hæc eſt diuiſio q̃ poſuit in pdicamentis. Item aduerte quod in hoc primo modo etiam ſubintelligitur cōtineri materia prima. nam quod ſubſtantiæ indiuiduæ nō dicantur de ſubiecto, ſed ſint penitus incōmunicabiles, hoc hn̄t à materia prima, per q̃ indiuiduantur ſm uiam nr̄am. ergo materia prima reductiuæ continetur ſub hoc primo modo. dr̄ igitur ſubſtantia de materia prima, & de omnibus corporibus naturalibus particularibus, tā ſimplicibus q̃ compoſitis, tā animatis q̃ inanimatis, & de demonibus. i. de idolis, ut alia litera hēt, quorum materia eſt corpus naturale, ſiue lignum, ſiue metallum, & hæc ſunt prima ſubſtantia deſcripta in prædicamentis, quæ non dicitur de ſubiecto, nec eſt in ſubiecto, dr̄ ex con

ſequenti de ſecundis ſubſtantijs, quoniam dicũtur de pri-
mis prædicatione quid.

Secundus eſt ꝙ ſubſtantia dicitur de eo quod eſt cauſa intrinſeca exiſtendi.i.ꝙ ſint actu ſubſtantiæ, quæ non dicuntur de ſubiecto, & intendit ꝙ illud per quod indiuidua ſubſtantia conſtituitur actu ſit ſubſtantia, hoc aũt nõ eſt materia, qm̃ potentia non dat eſſe: ſed eſt forma qm̃ cum ſit actus conſtituit in actu cuius eſt forma, & exemplificat de anima in animali, de qua ut declaratum eſt in 2. de anima conſtat ꝙ ſui præſentia exiſtit animal, & ſui remotione deſinit eſſe animal, quod non eſt ita manifeſtũ in alijs naturalibus: licet ex parte rei idẽ ſit dicendum. nã ſicut nõ eſt animal actu ſine anima, ſic nec ignis, nec lapis nec caro, & ſic de alijs ſine formis ſuis. dr̃ igitur ſecundo modo ſubſtantia forma per q̃ naturalia exiſtunt actu.

Tertius eſt ꝙ ſubſtantia dr̃ de quo quid eſt.i.de quidditate & eſſentia cuiuſlibet rei: & hoc eſt ſignificatum diffinitionis. nam diffinitio hoĩs nõ ſignificat ſolam materiã, aut ſolam formam, alr̃ non prædicaretur in recto de diffinitio, ſed ſignificat naturã reſultantẽ ex partibus, quæ dr̃ eſſentia & quidditas & ſubſtantia hoc ſecundo modo, unde eſſe animal rõnale eſt ſubſtantia hoc tertio modo. Et aduerte, ꝙ hic modus põt applicari tm̃ prędicamento ſubſtantiæ: & ſic ſignificatum cuiuſcunque diffinitionis date de ſubſtantia erit ſubſtantia hoc tertio modo. poteſt etiã applicari cuilibet prædicamento tam ſubſtantiæ q̃ accidẽtium. nam & accidentia hñt eſſentias & quidditates ſuas, & ſic ſubſtantia dr̃ de ſignificato diffinitionis tam ſubſtã tiæ q̃ accidentis, unde Cõment. in cõm. 15. exponens hũc modum inquit. Dicitur ſubſtantia de illo quod datur ad interrogationem factam per quid in unaquaque rerũ, & hæc eſt ſubſtantia cuiuſlibet rei, & eodem modo Ariſtot. in anteprædicamẽtis accipit ſubſtantiam, cũ dicit, uniuoca ſunt, quoꝝ nomen eſt unum, & ratio ſubſtantiæ eſt eadem, conſtat autem ꝙ in accidentibus et in ſubſtantijs dã tur æquoca & uniuoca, eſſentia ergo & q̃dditas cuiuſlibet

rei poteſt dici ſubſtantia hoc tertio modo.

Quartus modus ſm antiquos eſt ꝙ ſubſtantia dr̃ de terminis corporum naturalium, termini aũt ſunt punctus, linea, ſuperficies, unitas, numerus: et fundamentum eorum fuit, qm̃ opinabantur illud eſſe rei ſubſtantiam, quo remoto natura rei remouetur, & qm̃ uiderunt non poſſe conſtare rei ſenſibilis naturam ſine his dimenſionibus, neque ſine unitate uel numero, qm̃ omne ens aut unum, aut multa eſt, ideo arbitrati ſunt talia eſſe rei ſubſtantiam, ſed hic modus non eſt uerus, nec ratio ſua cogit, non.n. neceſſe eſt omne inſeparabile à re eſſe ſubſtantiam rei, ſed ſufficit ꝙ cõſequatur rei ſubſtantiam, ut proprietas eius, alr̃ calor in igne, humiditas in aqua, grauitas in lapide eſſent ſubſtantia, qđ conſtat eſſe falſum, qm̃ quod eſt ſuba in nullo eſt accñs. conſtat aũt calorem & humiditatem in manu eſſe accidens, ergo in nullo ſunt ſubſtãtia, et iſtæ error ꝓuenit eis, qm̃ non pertingebant ad reꝝ cognitionem, niſi ut ſubiacent ſenſui. Itẽ de unitate & numero errauerunt, qm̃ nõ diſtinguebant inter unum numerale & unum tranſcẽdens. Hæc tñ opi. diffuſæ reprobabitur in lib. 7. & in 10.

Poſitis his quattuor modis reducit eos ad duos, quorũ primus eſt, ꝙ ſubſtantia dr̃ ultimum ſubiectum. i. ſubſtãtia prima quæ per ſe & ultimatæ. i. non mediante alio ſubſtat accidentibus, ideo non dicitur de inferiori, & eſt hoc aliquid, & eſt diſtincta ab omni alio, ex conſequenti eſt ſeparatabilis à quolibet alio indiuiduo, ut Socr. cum ſit unũ numero: & in his conditionibus differt ſubſtantia prima à ſubſtantia ſecunda, ut patet.

Secundus modus eſt ꝙ ſubſtantia dicitur ſpecies & forma rei, & per ſpeciem intellige eſſentiam uel quidditatem, per formam intellige formam partis qua res conſtituitur actu, & ad hos duos modos reducuntur omnes alij, præter quartum, qui eſt falſus: nam ad primum reducuntur omnes ſubſtantiæ ſingulares & partes eorum materiales, & materia prima, quæ ueræ eſt ultimum ſubiectum, ad ſecundum non poteſt apponi ſignum uniuerſale, cum dica

tur de inferiori. reducuntur omnes formæ reducentes materiam in potentia ad eſſe actu, & ſunt termini generationis ſubſtantialis. Idem reducuntur omnes eſſentiæ & quidditates, tam materiales quàm abſtractæ à materia, unde & Deus & intelligentiæ ſub hoc ſecundo modo continentur, & omne quod ſignificatur per ſpeciem aut genus, nam cum ſpecies prædicatur de indiuiduis, & genus de ſpeciebus, in quid, tam in prædicamento ſubſtantiæ quàm in prędicamentis accidentium ſignificãt eſſentiam eorum de quibus prædicatur. Hæc de modis ſubſtantiæ dicta ſint.

CAPVT. IIII.

Diſtinctis nominibus ſignificantibus ſubiectum huius ſcientiæ, incipiemus diſtinguere nomina ſignificantia partes ipſius ſubiecti, & primo, ea quæ ſignant partes unius, deinde ea quæ ſignant partes entis. Partes quidem unius ſunt, idem, ſimile, æquale. Incipientes igitur ab hoc nomine idem aduerte, ꝙ diſtingui tur eo modo quo & unum, ſ. in idem per accidens, & in idem per ſe. Modi identitatis per accidens ſunt quinque.

Primus eſt, quando prædicatur accidens de accidente, ut album eſt muſicum, nam albedo & muſica dicuntur per accidens idem, quia in ſunt eidem ſubiecto.

Secundus eſt quando accidens prędicatur de ſubiecto.

Tertius eſt ecõtrario, tunc enim eſt identitas per accñs, quia unum ineſt altero, & non per ſe, qm̃ contingit inuenire unum ſine altero, puta hominem ſine albedine.

Quartus eſt quando ſimplex prædicatum prædicatur de compoſito ſubiecto, ut albus homo eſt albus.

Quintus eſt ecõtrario, ut albus eſt albus homo. Et aduerte ꝙ in his modis nunquam apponitur ſignum uſe, qm̃ cum prædicata per accidens non conueniant naturæ uniuerſali ſecundum ſe, ſed tantum ratione ſingularum, hæc eſſet falſa, omni homo eſt albus, uel econtrario, & ideo ſubiectum propoſitionum accidentalium debet eſſe particulare, uel indefinitũ, uel ſingulare, ſingulari autem

non pôt apponi ſignũ uniuerſale,cũ dicatur de inferiori.
Modi identitatis per ſe tot ſunt,quot modi unius per ſe. nam cũ idẽtitas ſit unitas uel unio,pari modo diuidẽtur. Quot autem ſint modi unius ꝑ ſe,uide in cap.de uno.Sed aduerte,ꝙ quæcũꝗ ſint idem per ſe,uel ſunt idem, quia licet ſint plura ſecũdum proprias naturas,tñ in aliquo uno conueniunt,ratione cuius dicuntur idem,puta quæ diſtinguũtur formis ꝯueniunt in materia ſiue proxima, ut duo uaſa terrea,ſiue remota,ut omnia metalla in aqua, & quæ diſtinguuntur numero ſunt idẽ ſpecie, & diſtincta ſpecie idem genere &c.uel ſunt idem quia licet ſint eadem res,tñ intellectus apprehendit ea ut plura, puta licet in linea ſit idem punctus qui eſt principium & finis reſpectu partis præcedentis & ſequenti, tamen intellectus ponit aliquam pluralitatem ſecundum conceptum, qm̃ alium conceptũ format de puncto,ut eſt principiũ,et alium,ut eſt finis ꝑꝑ quod dicitur punctos idẽ re,& diſtinctus ſecundum rationem,eodem modo contingit quando intellectus comparat eandem rem ad ſeipſam,dicẽdo,idem eſt eidem idem, cum.n.comparatio ſit relatio,& relatio ſit inter duo extrema,neceſſe eſt ꝙ quando idem comparatur ſibijpſi, diſtinguatur à ſeipſo,nõ re, ſed opus intellectus collatiui,aliter inter idem & idem non eſſet relatio idẽtitatis. Tu tamen aduerte,ꝙ hæc relatio quando ideo numero comparatur ſibijpſi eſt relatio rationis,quoniam non ſunt extrema diſtincta realiter,ſed tantum per opus intellectus, quando autem indiuidua comparantur adinuicem in natura ſpecifica,ut cum dicitur Socrates & Plato ſunt idem in homine,tunc hæc relatio identitatis eſt relatio realis,qm̃ extrema diſtincta ſunt realiter,et fundamentum eſt reale.Idem dico quando comparantur duæ ſpecies ad naturam generis,ſed de natura relationũ loquemur in cap. ad aliquid, & in noſtris.q. Et qm̃ ſicut unum & plura opponuntur ſic idem & diuerſum. nam idem eſt pars unius,& diuerſum eſt pars pluralitatis,quæ autem opponuntur debent ſucceſſiue pertractari, cum ſit eadem diſciplina oppoſito-

rum. Igitur poſt modos identitatis aſſignandi ſunt modi diuerſitatis, & q̄m ſub diuerſo continentur dr̄ia & oppoſita & diuerſa ſpecie. nā nihil à ſeipſo differt, nec ſibijpſi opponitur, nec eſt à ſeipſo ſpecie diuerſum, ideo poſt diuerſum agendū eſt de dr̄ntibus, de oppoſitis, de ſpē diuerſis.

Quantum ad diuerſum aduerte, ꝙ cum opponatur eidem, & quot modis dr̄ unum oppoſitorum tot modis & reliquum, ideo quot ſunt modi identitatis ſiue per accn̄s, ſiue per ſe tot modi diuerſitatis poſſunt aſſignari. Tres tñ famoſiores & magis uſitati aſſignantur ab Ariſtot. Primo ea ſunt diuerſa quorum ſunt plures ſpecies, ut homo & equus. Diſtinguuntur. n. formis ſpecificis & differentijs ſpecificis, & hæc dicitur diuerſitas realis formalis. Secundo, ea ſunt diuerſa, quæ licet ſint in eadem ſpecie, tñ diſtinguuntur numero, ut duo indiuidua eiuſdem ſpeciei. Diſtinguuntur enim materia & quantitate quæ ſunt principia ſingularitatis, & hæc dicitur diuerſitas realis materialis, non autem formalis, q̄m ſub ſpecialiſſimo non dantur plures gradus formales, unde licet Socrates & Plato diſtinguantur ſuis proprijs formis, non tñ formaliter, ſed materialiter, q̄m & ſuæ proprię formæ diſtinguuntur ex materia in qua recipiuntur. Tertio, ea dn̄r diuerſa quæ licet ſint idem re, uel ſubiecto, tamen eorum eſt diuerſa ratio ſiue diffinitio, & dicuntur diuerſa ſecundum rationem formalem. Exemplū primi, Actio & paſſio licet ſint unus motus, tamen ſunt diuerſa ſecundum rationem formalē. Exemplum ſecūdi, Homo & muſicum licet ſint idem ſubiecto, tamen alia eſt ratio hominis, & alia muſici. Et aduerte, ꝙ diuerſitas primi modi eſt maior, & ſecundi eſt minor, & tertij adhuc eſt minor, ut patet.

Quantum ad differentiam ponit Ariſtot. duos modos, quorum unus eſt cōmuniter dictus, & alius proprie. Cōmuniter igitur dr̄ia ſunt quæ in genere ſunt diuerſo, & in nullo gn̄e conueniunt, nec etiam generaliſſimo, ut linea, & albedo quę in nullo uno gn̄aliſſimo cōueniunt, & hoc modo differens eſt idem quod diuerſum. nam diuerſa pro

prie ſunt quæ in nullo conueniunt. ſed ſunt diſtincta ſeipſis, ut materia prima, & Deus, & duæ ultimæ dr̄iæ, nam ſi oēs differentiæ aliquibus differentijs differrent, eſſet in eis proceſſus in infinitum. Proprie uero dr̄iæ ſunt quæ licet in aliquo conueniant, tñ unum non eſt aliud: illud aũt in quo conueniunt poteſt eſſe idem ſuppoſitum, ut Socrates ſed ens differt à ſe non ſedente, licet ſedens & non ſedens conueniant in ſubiecto ſiue ſuppoſito. Item poteſt eſſe ſpecies, ut licet Socrates & Plato ſint diſtincta indiuidua, tñ conueniunt in homine. Item poteſt eſſe genus, ut licet homo & aſinus ſint diſtinctæ ſpecies, tñ conueniunt in animali. Item poteſt aliquod proportionale ſiue analogum, ut licet ſubſtantia & quantitas ſint diſtincta, tñ conueniũt in ente. Hæc igitur ſunt proprie dr̄ia, & hæc diſtingnuntur à proprie diuerſis, qm̄ ratio eorum ſtat in hoc, ꝙ cum ſint diſtincta in nullo conueniunt. Ratio aũt proprie differentium ſtat in hoc, ꝙ cum in aliquo conueniant, tamẽ ſunt abinuicem diſtincta. Et ſi quæras quæ ſint proprijſſimę differentiæ. Dico ꝙ ſunt duæ ſpecies contrariæ conuenientes in uno gñe diuiſio per differentias contrarias, & duæ ſpecies caloris, uel ſaporis, uel ſaltem ſint duæ ſpecies non contrariæ conuenientes in uno genere diuiſo per differentias contrarias, ut homo & aſinus: licet.n. ſpecies ſubſtantiæ non ſint contrariæ, tñ conſtituuntur dr̄ijs contrarijs. Omne.n.genus diuiditur per differentias contrarias, ut dicemus in lib. 10. Ideo autem dicuntur proprijſſimę differentiæ qm̄ differunt ſubſtantialiter & formaliter. Defectu primi non differunt proprijſſime, Socrates ſedens & Socrates non ſedens. Defectu ſecundi non differunt proprijſſime duo indiuidua eiuſdem ſpeciei, quoniam inter ea tantum diſtinctio materialis, ut dictum eſt ſupra.

Item aduerte quòd cum diuerſum ſe habeat in pluſquam differens, non ſequitur, quòd ſi aliqua ſint non differentia ꝙ ſint idem, nam ſtat quod ſint diuerſa, quia ſeipſis diſtincta, & tamen non ſunt differentia, quia in nullo conueniunt. Hinc patet error Alexandri Græci, qui ut refert

D. Alber. in hoc 5. lib. tract. 2. cap. 7. dixit materiam primã & noym. i. mentem, & Deum eſſe idem, quoniam cum in nullo conueniant (ſunt. n. ſimpliciſſima) non differunt, ergo ſunt idem, conſtat autem, ꝙ licet non differant, tamen ſunt diuerſa, ideo non ſunt idem: ſecus autem ſi nec diuerſa nec differentia eſſent.

Quantum ad oppoſita aſſignat Ariſt. quattuor gña oppoſitionis, quæ ſunt famoſiſſima. ſ. oppoſitio contraria, contradictoria, relatiua, & priuatiua, quarum ſufficientia ſtat in hoc, omne quod opponitur alteri aut opponitur rõne dependentiæ, & ſic eſt oppoſitio relatiua, nam unum relatiuum neceſſario ſequitur ad aliud, ut filius ad patrẽ, ſeruus ad dñm, paſſiuum ad actiuum &c. aut opponitur ratione remotionis, quia. ſ. unum remouet aliud, quæ remotio tripliciter poteſt fieri, nam ſi unum totaliter remouet reliquum nihil relinquens eſt oppoſitio contradictoria: alterum. n. contradictorium eſt non ens, ſi uero remouet formam & relinquit ſubiectum aptum hr̃e formam, ſic eſt oppoſitio priuatiua: priuatio. n. eſt negatio in ſubiecto apto nato, ut dicemus infra, ſi autem remouet formam & relinquit ſubiectum quod ex natura ſua eſt receptiuum eius, & relinquit identitatem in genere, ſic eſt oppoſitio contraria, nam licet albedo remoueat nigredinem à ſuperficie, non tamen deſtruit ſuperficiem eius receptiuam, nec deſtruit colorẽ in quo conueniunt quattuor igitur ſint genera oppoſitionum, ſed aduerte, ꝙ Ariſt. hic nõ proſequitur de cõtradictoria, quoniam ſatis de ea actum eſt in lib. 4. ubi defenſauimus primum principium contra negantes, nec de relatiua, quoniam in hoc 5. libro formabitur cap. de ad aliquid, nec de priuatiua, quoniam de priuatione in hoc libro formabitur cap. poſſumus tamen diſcere, ꝙ cum in omni contrarietate ſeruetur ratio priuationis & habitus, ſe habet enim unum ut perfectum, & alterum ut imperfectum, ut dicemus in decimo libro Ariſtot. proſequens de contrarietate agit ſimul & uirtualiter de oppoſitione priuatiua. Innitens igitur proſequi de mo-

dis ꝯtrarietatis,prius dat duos modus cognoſcēdi oppoſito in cōi ſiue cōtradictoriæ,ſiue ꝯtrariæ,ſiue ꝑuatiuæ &c.

Primus modus eſt; quæcunq; ſe habent ut terminus à quo,& terminus ad quem in mutatione ſunt oppoſita cō tradictoriæ, ut in generatione ſubſtantiali, & ſimiliter in corruptione,uel cōtrariæ aut priuatione,ut in motu locali,& in augmento & decremento,& in alteratione, probatum eſt enim in primo phyſic.tex.43.omnem motum eſſe inter terminos oppoſitos,non poſſunt autem eſſe oppoſiti relatiue, quoniam in quinto Phyſico.tex.10. non eſt motus in ad aliquid.

Secundus modus eſt quando aliqua ſunt apta ineſſe eidem ſuſceptibili & non ſe cōpatiūtur in eodem, ſicut duo extremi colores & duo medij.nam quia album et nigrum non ſe cōpatiūtur in eadē ſuperficie,neq; uiride & rubeū quæ componuntur ex extremis,ut dicemus in 10.lib.

Poſitis his duobus modis ad cognoſcendum aliqua eſſe oppoſita in communi, conſequenter aſſignat modos contrarietatis,& ſunt decem.

Primus eſt,ea dicuntur contraria, quæ differunt genere, & non poſſunt ineſſe idem naturaliter, ut qualitas elementaris,& motus ſphæricus, quorum unum.ſ.qualitas elementaris repugnat mobili ſphæricæ naturaliter. Dico naturaliter qm̄ ſi corpus elementare moueatur ſphæricæ, hoc non eſt ei naturale,ſed prēter naturam,ut declaratum eſt in primo cœli.Moueri autem naturaliter ſphæricæ cō uenit tantum cœlo cui repugnat qualitas elementaris, ut probatum eſt in primo cœli. Sed aduerte ꝙ hic modus eſt ualde improprius.

Secundus modus eſt, ea dicuntur contraria quæ cum plurimum differant ꝯueniunt uel in uno genere,ut albū, & nigrum in colore,uel in uno ſuſceptibili generico,ut ſanum & ægrum apta in eſſe ſoli animali, uel in eadē poteſtate.i.in potentia rationali quę ſe habent ad oppoſita,ut declarabitur in libro 9.ſicut conſonantia & inconſonātia in muſica,ueritas & falſitas in ſyllogizando.Sed aduerte

ꝙ plurimum differre poteſt eſſe tribus modis. Primo ſimpliciter, ut oriens & occidens in motu cœli, arcticum & antarcticum in axe cœli. ſecundo in genere eodem, & duę extremæ differentiæ conſtituentes duas extremas ſpecies & diuiſiue eiuſdem generis. tertio in eadem ſpecie, ut principia indiuiduantia duorum extremorum indiuiduorum ſub eadem ſpecie, puta principia indiuiduantia perfectiſſimum hominem, & hic ſecundus modus eſt proprius:

Poſitis his duobus, ut principalibus aſſignat alios modos ſecundarios, quorum primus eſt, ꝙ aliqua ſunt contraria habitu .i. quia ſunt habitus qui ſunt principia contrariarum operationum, ut uirtus & uitium.

Secundus eſt, aliqua ſunt contraria quia ſunt receptiua contrariorum, ſicut homo ægrotatiuus qui .d. facili ægritudinem recipit, & homo ſanatiuus qui de facili ſanitatem recipit.

Tertius eſt, aliqua dicuntur contrario, q̃a actu exiſtunt contraria, uel quia actu ſubſtant contrarijs. Exemplũ primi calor & frigiditas. Exemplum ſecundi, ignis & aqua.

Quartus eſt, aliqua ſunt contraria, quia ſunt actiua cõtrariorum, ſicut agentia per qualitates contrarias, ut ignis & aqua, uel ſicut agentia uirtualiter, ſed formaliter contraria, ut Saturnus qui eſt cauſatiuus frigiditatis, & Iupiter cauſatiuus caloris, licet calor & frigiditas non ſint formaliter in eis, ſimiliter dicitur piper contrarius camphoræ, quoniam ille calefacit, & hæc infrigidat.

Quintus eſt, aliqua dicuntur contraria, quia ſunt potẽtiæ receptiuę contrariorum non à contrarijs, ſed ab eodẽ, ut uiſus noctuæ recipit à luce triſtitiam, & uiſus aquilę recipit lætitiam.

Sextus eſt, aliqua dicuntur contraria, quia ſunt agentia & patientia, q̃m omne patiens à ſuo diſſimili & contrario patitur, & cum aſſimilatum fuerit ſuo agenti nõ amplius patitur, unde & in 2. de anima. tex. 44. & 45. dicit Ariſt. alimentum ante decoctionem eſſe contrarium alito, q̃m patitur ab alito per calorem naturalem decoquentem.

Septimus eſt,aliqua dicuntur contraria,quia unum eſt cauſa acquirendi uel ſuſcipiendi unum contrarium,& alterum eſt cauſa expellendi, & ſic combuſta ſunt contraria ſcamoneæ,quoniam combuſta generant choleram & ſcamonea expellit choleram.

Octauus eſt,aliqua dicuntur contraria, quia unum eſt receptiuum habitus,& alterum priuationis,ut aer concluſus eſt receptiuus tenebrarum & apertus eſt receptiuus luminis.Hæc de contrarijs dicta ſint,in 10.autem lib.complebimus eorum conſiderationem.

Quantum ad diuerſa ſpecie aduerte q, Ariſt. quinque modos aſſignat.Primus eſt quando aliqua ſunt in eodem genere ſaltem generaliſſimo, & tamen non in eodem genere ſubalterno, ſicut ſcientia & triangulus, licet.n.contineantur ſub qualitate, alterum tamen continetur ſub habitu,& alterum ſub figura. Secundus eſt, quando aliqua continentur ſub eodem genere & habent differentiam ad inuicem,etiam quod illæ differentiæ non ſint ueræ contrariæ, unde homo ut bipes, & leo ut quadruples ſunt hoc modo diuerſa ſpē, quæ diuerſitas ſumitur à figura in qua non eſt alteratio ut probatur in 7.lib.phyſ.tex.15.ex conſequenti nec proprie cōtrarietas. Tertius modus,quando aliqua ſunt diſtincta contrarijs differentijs diuiſiui unius generis,ſiue illa diſtincta ſint contraria,& differentiæ eorum contrariæ,ut albedo & nigredo & cōgregatiuum & diſgregatiuum,nam tam ſpecies q̃ differentiæ ſunt cōtrariæ,ſiue differentiæ ſint contrariæ,non exiſtentibus ſpeciebus contrarijs,ut rationale & irrationale,non tamen homo eſt aſinus ſunt ſpecies contrariæ, quoniam in ſubſtantia non eſt cōtrarietas.Quartus modus,quando ſunt duæ ſpecies ſpecialiſſime conſtitute ſpecificis differentijs diuiſiuis unius generis ultimi, & hæc proprijſſime dicuntur diuerſa ſpecie, quæ enim ſunt diuerſa genere & ſpecie, ſicut homo & lapis,ita poſſunt dici diuerſa genere ſicut diuerſa ſpecie.Quintus modus, qñ aliqua ſunt ſimul in eadem ſubſtantia realiter differentia,ut duo accidentia in eodem

ſubiecto

ſubiecto ſunt diuerſa ſpecie, ut albedo & dulcedo in pomo, caliditas & ſiccitas in igne, qñ impoſſibile eſt duo accidentia eiuſdem ſpeciei, ut duæ albedines ineſſe ſimul eidem ſaltem ſm eſſe materiale, utrum autem poſſint ſimul ineſſe eidem ſm eſſe intentionale determinabitur in. q. noſtris. Hæc de eodem diuerſis oppoſitis contrarijs & diuerſis ſpecie dicta ſint.

CAPVT V.

IN hoc cap. diſtinguendum eſt hoc nomen ſile, & ſuum oppoſitum quod eſt, diſſimile. Et aduerte ꝙ Ariſt. primo aſſignat modos ſimilium, deinde dat regulam per quã poſſumus cognoſcere aliqđ eſſe maxime ſimul alteri.

Primus igitur modus eſt, quando aliqua patiũtur, ſiue recipiunt per alterationem eandem ſpecie qualitatem, ut duo corpora dum denigrantur uel calefiũt. Hæc dñr ſimilia, non quia conueniant in una qualitate: ſed quia mouẽtur ad unam qualitatem, unde ſunt ſimilia in fieri, licet nũdum in facto eſſe.

Secundus eſt quando aliqua ſunt patientia .i. mouẽtur ad eandem uel diuerſas qualitates dicuntur ſimilia, nõ ratione termini, ſi mouentur ad diuerſas qualitates, ſed rõne motus: quia conueniunt in alteratione quæ eſt motus ad qualitatem, & ſm hunc modum dici poſſunt ſimilia corpus quod calefit & corpus quod infrigidatur, inquantum utriꝗ ineſt alteratio, ſed hic modus eſt imperfectior primo, ut patet.

Tertius eſt, qñ duo conueniunt in una qualitate ſpecifica ꝗ iam actu habent, ut nix & lac ĩ albedine, & hic eſt uerus & proprius modus ſimilitudinis. Modi uero diſſimilium ſunt oppoſiti modi ſimilium, & ſunt etiam tres, quo ex teipſo conſiderare poteris.

Regula autem per quam maxime ſiue præcipue ſimilia cognoſcere poſſumus ſtat in duobus. Primo, ſi dantur duo q̃ conueniant in paucioribus qualitatibus, & duo cõuenientia in pluribus, iſta ſunt maxime ſimilia, illa autem non, unde piper eſt maxime ſimilis igni, quoniam calidus

& ſiccus eſt,mel autem non, qm̄ eſt calidum humidum. Secundo, quod conuenit cum alio in qualitate ſibi magis propria eſt maxime ſimile illi, unde quod participat calorem ſimilius eſt igni q̃ id quod participat ſiccitatē. Patet igitur quod aer eſt ſimilior igni q̃ terra. Hæc de modis ſimilium,& qūo aliqua ſunt maxime ſimilia dicta ſint.

Sed aduerte, ꝙ prædicti modi ſimilium proprie uerificantur inter ea,quorum unum non pendet ab altero.nam in his quorum unum eſt cauſa,& alteꝝ cauſatum, falſum eſt dicere,ꝙ ſint mutuo ſimilia, & præcipue in cauſa improportionalr̄ excedente cauſatum qualis eſt cauſa prima.nam ſimilitudo quædam imitatio eſt,conſtat aūt cauſatum imitari cauſam, quia accipit à cauſa bonitatem, nō autem econuerſo, unde licet imago dici poſſit ſimilis imaginato,non tñ econtrario.Item aduerte,quod licet æqualitas ſit pars unius,ſicut identitas & ſimilitudo,tamen Ariſ. non diſtinguit eam, qm̄ cum conſtet in indiuiſibili non poteſt dici multis modis,niſi forte applicādo diuerſis ſpeciebus quantitatis, ut æqualitas in numeris, æqualitas in lineis,æqualitas in ſuperficiebus &c.

CAPVT VI.

IN ſexto cap. aſſignandi ſunt modi prioris & poſterioris, antequam diſtinguantur nomina ſignificantia partes entis,& hac quidem rationabiliter fecit Ariſt.qm̄ cōſiderauit prius & poſterius conſequi ad multa prædeterminata,ut ad principium, ad cauſam, ad ſubſtantiam, ad unum,nam in ente finito principium eſt prius, & principiatum poſterius,idem eſt inter cauſam &cauſatum,& inter ſubſtantiam & accidens, & inter unum & pluralitatē, utile igitur fuit poſt diſtinctionem poſteriorum aſſignare modos prioris & poſterioris. Aduerte ergo,ꝙ oēs modi aſſignati ab Ariſt. poſſunt reduci ad &c.

1 Primus,prius dicitur de eo quod eſt primum in quolibet genere determinato à quo fluit tota natura illius generis, & poſterius dr̄ illud ad quod deriuatur natura illius primi,& conſtituitur in eſſe per ipſum,ut in gn̄e ſubſtan

tiæ prius eſt, qđ eſt prima & nobiliſſima ſubſtantia, & oẽs aliæ dicuntur poſteriores ad illam. In genere quantitatis continuæ punctus dicitur prius, & omnis dimenſio poſterior. In genere quantitatis diſcretę unitas dicitur prius, & numerus dicitur poſterius. in genere ſcientiæ Metaphyſica dicitur prior & omnes aliæ poſteriores &c.

Secundus eſt ꝙ eſt propinquius alicui principio determinato, & poſterius quod eſt remotius ab eo, & id manifeſtatur primo in loco, nam prius in loco dicitur quod eſt propinquius alicui, quod conſideratur ut principium in ordine locandi, ſiue ſit centrum mundi, ſiue concauum orbis lunæ, & quidem ſi ſit centrum mundi dicetur aqua prior ſm locum, & aer poſterior. ſi autem ſit concauũ orbis lunæ erit oppoſito modo. Idem intellige qñ determinatur principium non ſolum ex natura rei, ſed ex propoſito humano. nam ſumpta magnitudine A, D, cuius principium ſit A, & diuidatur in tres partes. ſ. in A, B, & B, C, & C, D, & locetur lapis unius in A, B, & alius in B, C, conſtat quod locatus in A, B. eſt prior ſm locum, & alius eſt poſterior. ſecundo in tempore, in quo pro principio ſumitur aliquod inſtans, puta inſtans præſens: reſpectu cuius aliqđ dr̃ prius & poſterius in tp̃e, ſed alio modo in præterito, & alio in futuro. In præterito quidem quod eſt remotius à præſenti, nunc dicitur prius, ut prius fuit bellum Troianũ q̃ Romanorum, qm̃ tunc nundum erant Romani: & prior fuit Hector q̃ Alexander. In futuro autem quod propinquius erit præſenti nunc, dicetur prius, ut nobis conſtitutis in hyeme, uerum eſt dicere. prius erunt roſæ q̃ poma. Tertio in motu, in quo aliquid determinatur pro principio, à quo incipit motu, ut in motu cœli Aries ſumitur ꝓ principio: reſpectu cuius uerũ eſt dicere quod motus Solis in Tauro eſt prior motu eiuſdem in Cancro: eodẽ modo dicemus puerum eſſe priorem uiro, qm̃ propinquior eſt principio generationis, à quo incipit motus augmenti, & puer eſt prior quo ad motum augmenti. Eodem modo dicimus uiros qui ſunt maioris auctoritatis apud prin

cipem eſſe priores quo ad regimen,quod conſiſtit in diuerſis motibus uoluntarijs ſub ordinatis, quorum principiũ primũ eſt uoluntas princeps. Tales.n.uiri mouent inferiores ad ſic operandum,& ſi non mouent nec inferiores mouent ſe ad operandũ. Quarto in ordine,reſpectu cuius illud dr̄ prius: quod eſt uicinius principio talis ordinis, poſterius aũt quod eſt remotius ab eodem, ut in ordine curialium ille eſt prior qui propinquior eſt principi,& in ordine militum propinquior duci dicitur prior, & in chordis cytare illa eſt prior, quæ propinquior eſt chorde graui,& in numeris ille eſt prior qui propinquior eſt unitati.

Tertius prius eſt quod eſt prius ſm cognitionem per reſpectum ad intellectum uniuerſalia ſunt priora, quoniã eius proprium obiectum eſt natura uniuerſalis, quod ad ſenſum ſingularia ſunt priora, quoniam ſunt illa quæ primo imprimunt in ſenſum: ſed de his ſatis dictum eſt in 2. lib.& 3.de anima.

Quartus,priora ſunt quæ ſunt paſſiones priorum ſubiectorum,ut rectitudo quæ eſt paſſio lineæ prior eſt lenitate,quæ eſt paſſio ſuperficiei,qm̄ linea,ut patet prior in ſuperficie,ſimiliter potētia uegetatiua prior eſt potentia ſenſitiua,quoniam illa conſequitur animam uegetatiuã,hæc autem conſequitur animam ſenſitiuam: quæ naturaliter poſterior eſt anima uegetatiua.

Quintus,priora ſunt quæ ſunt priora quo ad eſſe ex natura ſui,& id contingit tripl'r. Primo,quo ad ea quæ poſſunt eſſe ſine alijs,& non ecõuerſo, & ſunt illa in quibus non conuertitur exiſtendi ꝯñtia, & hoc modo magis uniuerſalia priora ſunt minus ul'ibus nam poteſt eſſe ſubſtantia,puta Deus,dato ꝙ non ſit corpus, ſed non econuerſo, & poteſt eſſe animal dato ꝙ non ſit aſinus &c. Secundo quo ad ſubſtantiam ad accidens.nam quoniam ens principaliter dicitur de ſubſtantia & dicitur de accidente in ordine ad ſubſtantiam, ideo ſubſtãtia ex natura rei eſt prior accidente.Tertio quo ad potentiam & actum. nam ut dicemus in lib.9.in generabilibus prius eſt eſſe in potentia

quàm eſſe in actu, quoniam in his eſt progreſſus à poten-
tia ad actum. Loquendo autem abſolutæ prius eſt eſſe
actu, quoniam nihil reducitur de potentia ad actum, niſi
per aliquod exiſtens actu, ut declarabitur in 9. & in 12. li.
Item quæcunque componunt aliud, priora ſunt ſecun-
dum potentiam, & poſteriora ſecundum actum. nam par
tes quandiu componunt totum non habent eſſe niſi in
potentia, ſi autem debent eſſe actu, ideſt ſi debent habere
ſeparatum eſſe à toto neceſſe eſt, ut totum corrumpatur et
reſoluatur in partes, unde elementa quæ habent eſſe in po
tentia in mixto incipiunt habere eſſe in actu per corru-
ptionem mixti reſoluti in elementa. Iſti ſunt modi quibus
dicuntur aliqua priora & poſteriora, & ſi tu bene conſide
ras aduertes quòd omnes reducuntur ad primum mem-
brum quinti modi, in quo dictum eſt quòd ea ſunt priora
quæ non poſſunt eſſe ſine aliis, & poſteriora quæ non poſ
ſunt eſſe ſine illis. nam de natura poſterioris eſt præſuppo
nere prius, ex conſequenti aliquo modo pendere à priori,
unde remoto priori ſaltem per intellectum remouetur po
ſterius, ſed non econtrario. Et tu applica quod dictum eſt
ad oẽs ſupra dictos modos & inuenies ſic eſſe, dummodo
prius ſit talis naturę, quod ſibi ex ſe nõ repugnet eſſe actu
quod dico pp materiam primam, quæ licet ſit prior for-
ma, tñ non poteſt eſſe ſine forma, qm̃ ex ſe eſt ens mere in
potentia, & omnem actualitatem accipit à forma ſecun-
dum uiam noſtram. Hęc de priori & poſteriori dicta ſint.

CAPVT VII.

Diſtinctis nominibus ſignificãtibus partes unius, nunc diſtinguenda ſunt nomina ſignificãtia partes entis. Partes aũt entis ſunt potentia & actus, & decem prædicamenta. Primo ergo diſtinguendum eſt hoc nomen potentia, deinde nomina prędicamentorum. Diſtinctionem uero actus relinquemus conſiderandam in lib. 9. ne fiat inutilis repetitio.

Quantum igitur ad nomen potentiæ primo diſtinguemus potentiam.

Secundo ipſum poſſibile.

Tertio impotentiam.

Quarto ipſum impoſſibile.

Quinto declarabimus potentiam metaphoricam.

Sexto reducemus omnes modos ad unum.

Quantum ad primum, aduerte quattuor modos potẽtiæ propriẹ dictæ.

Primus, potentia dicitur principium mouendi ſiue trãſmutandi aliud inquantum aliud, ita ꝙ mouens ſiue trãſmutans, in quo eſt tale principiũ ſemper eſt aliud ſiue ſuppoſito ſiue realr ab eo quod mouetur aut tranſmutatur, nihil.n. ut probatum eſt in 8. Phyſ. tex. primo et per ſe mouet aut tranſmutat ſeipſum. dico aũt primo qm̃ non inconuenit idem mouere ſeipſum ſecundũ partẽ, ut cum Socr. manu percutit ſeipſum. Dico per ſe, qm̃ ut inquit Ariſt. accidit artem medicatiuam eſſe in ſanato. nam per accidens eſt eundem eſſe medicum & infirmum. igitur hoc principium in motu uel tranſmutatione per ſe neceſſario eſt in alio, quod mouet uel tranſmutat aliud, ut ars ædificatiua eſt in ædificante quod tranſmutat ẹdificatum. Dixi autem ſemper eſt aliud ſiue ſuppoſito ſiue realiter, qm̃ aliquando ſuppoſitum mouet aliud ſuppoſitum, ut hic ignis calefacit hanc aquam, Socr. mouet hunc lapidẽ. aliquando pars mouet totũ, ut anima mouet animatum, & in hoc ſufficit quod mouens in quo eſt potentia motiua ſit aliud realiter à moto. nam pars realiter diſtinguitur à toto. iſte igitur eſt primus modus potentiæ, & eſt de potentia actiua.

Secundus, potentia dicitur principium quo aliquid mouetur aut tranſmutatur ab alio, & hæc eſt potentia paſſiua, ut grauitas in lapide qua mouetur deorſum à generãte, & hæc eſt potentia qua patiens potẽs eſt pati: ſiue patiatur proprie ſiue improprie. Improprie quidem pati eſt aliquid recipere ſiue bonum ſiue malum, unde infirmus recipiẽs ſanitatem, & debilis fortitudinẽ improprie patitur. proprie autem eſt recipere aliquid quo trãſmutatur à conuenienti diſpoſitione, ut infirmari, triſtari, incarcerari &c.

ſub hoc autem modo continetur potentia,quæ quocunq; modo eſt principiũ patiẽdi ſiue recipiẽdi aliquid ab alio, unde potentia materiæ & potentia qua mouetur cœlum ab intelligentia continetur ſub hoc modo.

Tertius,potentia dicitur principium quo poſſumus bene & perfecte operari,uel quo poteſt aliquid bene & de facili pati,ut expeditum lingua dicimus poſſe loqui:quia bene loqui,et balbutientem nõ poſſe loqui: quia male loquitur,ſimiliter quæ ſunt ſm legem dicimus poſſe agere,quę autem ſunt contra legem dicimus non poſſe,quia non bene fierent,ex parte autem pati,ut lignum dicimus inciſibile,quia de facili inciditur, lapidem autem ecõtrario,et hic tertius modus continet in ſe potentiam actiuam & paſſiuã adiuncta hac conditione bene uel de facili.

Quartus, potẽtia dicitur omnis habitus ſiue diſpoſitio uel uirtus, qua poſſumus reſiſtere corrumpentibus,& reddimur quaſi impaſſibiles,& ꝑ oppoſitũ , ſi non poſſumus reſiſtere dicimur habere impotentiam,& hæc eſt naturalis potentia uel impotentia,quam poſuit Ariſt.in prædicamentis in ſecunda ſpecie qualitatis.

Quantum ad ſecundum,aduerte quattuor modos quibus dicitur aliquid poſſibile.i.potens.

Primus potens eſt illud quod in ſe habet principiũ mouendi uel trãſmutandi aliud,et dicitur potens potentia ꝑmo modo dicta quæ eſt potentia actiua,ſiue ſit potens immediate uel mediate. Immediate, ut ignis cõburit lignũ. Mediate autem,ut ignis calefit manum,pro quanto communicat calorem aeri circunſtanti,& aer ex calore ſibi cõmunicato calefacit manum.

Secundus potens eſt illud quod in ſe habet principium quo poteſt moueri uel trãſmutari in aliud,ſiue in melius, & dicitur potens potentia primo modo dicta,ideſt potentia paſſiua hoc modo corruptibile dicitur potens corrumpi,cauſa quidem qua aliquid dicitur hoc modo potens cõſiſtit in duobus primo in habere aliquid,puta Socrates eſt potens infirmari,quia habet naturam uel complexionem

talem,uel quia habet humorem peccantem & non regulatum. ſecũdo in habere priuationem alicuius uirtutis qua poſſet reſiſtere contrarijs inducentibus infirmitatem, puta debilitatem uirtutis naturalis,ex qua debilitate cũ non poſſint uincere contrarium ducitur ad ægritudinem, & ſi tu bene aduertes inuenies quod in omni potente pati,hęc duo concurrunt,ſcilicet aliquid habere,& aliquo priuari. nam aqua ideo potens eſt pati ab igne,quia habet naturã receptiuam caloris: & quia caret uirtute,qua poſſit repugnare ne ignis agat in ipſam.

Tertius, potens dicitur illud quod non habet aliquod principium per quod patiatur uel corrumpatur ab alio in quantum aliud, ut Socrates regulatus in humoribus dr̃, potens,quia caret principio.i.regularitate humorum qua poſſet infirmari: & cœlum eſt hoc modo potens, quia caret qualitatibus alteratiuis,quibus poſſet corrumpi.

Quartus,potens dr̃ illud,quod in ſe habet principium, quo poteſt bene & prompte agere uel pati, ut Logicus dr̃ potens arguere,quia ineſt ſibi logica, ut principium recte arguendi, & cera dicitur potens diuidi propter mollitiẽ, & hic modus tranſlatus eſt etiam ad inanimata. nam cytharam in chordis temperatam dicimus potentem ad ſonandum: quia bene & dulciter ſonat, intemperatam aũt dicimus non potentem, quia male & inſuauiter ſonat.

Quantum ad tertium prius aſſignanda eſt ratio impotentiæ,deinde modi ipſius. Aduerte igitur quod cum potentia ſit principium agendi uel patiendi,tam bene quam male,ut patet ex dictis,impotentia eſt ablatio illius principij non abſolutæ, ſed in determinato ſubiecto apto hr̃e illud principium,eo modo quo ſibi conuenit, & tali tempore,unde in uiro eunucho eſt in potentia generãdi, qm̃ ut homo eſt aptus generare,& eſt ætatis apte ad generandum,non autem in puero,qm̃ impotentia proprie eſt priuatio potentiæ,priuatio autem non eſt negatio ſimpliciter, ſed cum circunſtantijs, dictis cum igitur impotentia opponatur potentiæ, quot modi potentiæ aſſignati ſunt

tot ſunt impotentiæ,quos non eſt neceſſe numerare,qm̄ ti bi manifeſti erunt,ſi ſingulis modis potentiæ applicaueris ablationem illius principij. nam ſicut potentia primo modo dicta eſt principiū in alio mouendi uel tranſmutādi aliud,ſic primus modus in potētię eſt ablatio principij in alio mouēdi &c.unde ſicut in ſano eſt principium mouendi lapidē decem pondeꝝ,ſic infirmo eſt ablatio eiuſdē principij eodē modo conſideratū in alijs modis potentię.

Quantum ad quartum,aduerte duplex impoſſibile, ſcilicet reale & logicum. Reale opponitur poſſibili reali, quod dicitur potens aliquo modo potentiæ, ut declarabimus.Impoſſibile igitur reale idem eſt quod impotens, ſicut ergo potens dicitur tot modis quot potentia, ſic impotens dicitur tot modis quot modis impotentia.Iſti autem tot ſunt quot modi potentiæ.ergo &c.Dicetur ergo infirmus impoſſibilis ideſt impotens ad mouendum lapidem decem pōderum,eodem modo applica tu in alijs modis. Impoſſibile logicum opponitur poſſibili logico,quod eſt complexum non de neceſſitate uerum, nec de neceſſitate falſum,dicitur enim poſſibile logicum quod poteſt eſſe et non eſſe,ut Socratem ſedere,& hoc poſſibile facit propoſitionem modalem diſtinctam contra propoſitionem de neceſſe & de impoſſibili. Impoſſibile logicum eſt complexum de neceſſitate falſum,cuius oppoſitum de neceſſitate uerum,ut diametrum eſſe commenſurabilem eſt impoſſibile,quoniam ſua negatiua eſt de neceſſitate uera, & huiuſmodi impoſſibile conſtituitur ex repugnantia terminorum,unde quæcunque implicant contradictionem dicuntur hoc modo impoſſibilia.

Quantum ad quintum,aduerte quòd dicitur potentia & potens per quandam ſimilitudinem in mathematicis, ſicut qn̄ dicimus quod ternarius eſt in potentia ad nouēnarium,quoniam ſi ducatur in ſeipſum conſurgit nouennarius.nam ter tria conſtituunt nouem,hæc autem potētia non eſt realiter & uerę potentia,quoniam in quantitate,ut ſic,non eſt principiū actiuum nec paſſiuum,ſed tan

tum per ſimilitudinem. nam ſicut ex eo quod eſt in poten tia fit id qđ eſt in actu, ita ex ductu alicuius numeri in ſe ipſum ꝯſtituitur numerus quadratus & numerus ductus in ſeipſum dicitur metaphoricæ radix ſiue potentia.

Et aduerte, ꝙ potentia metaphoricæ dicta concordat cum poſſibili & impoſſibili logico in hoc, ꝙ ſicut ibi dici tur, poſſibile & impoſſibile non per realem potentiam uel impotentiam, ſed ex habitudine terminorum, ſic ibi dici tur potentia per ſolam ſimilitudinem.

Quantum ad ſextum, aduerte quòd omnes modi po tentiæ reſpiciunt primum modum qui eſt de potentia actiua, ita quod illo ſublato alij auferuntur, & id ſic de claro. nam quod eſt in potentia paſſiua, ideo eſt quia ali quid poteſt agere in ipſam, ergo paſſiua reſpicit actiuam, & quòd poteſt bene & faciliter agere reſpicit poſſe agere, & quod poteſt bene & faciliter pati, reſpicit poſſe pati, & naturalis potentia qua poſſumus reſiſtere corrumpenti bus neceſſario eſt actiua uel paſſiua, paſſiua autem, ut di ximus neceſſario reſpicit actiuam, conſtat ergo quod actiua eſt principalis, & omnes aliæ reducuntur ad ip ſam. Et quod dixi de modis potentiæ intellige ſimiliter de modis poſſibilis ideſt potentis, & de modis impoten tiæ & de modis impoſſibilis ideſt impotentis realis. Om nes enim reſpiciunt impotentiam actiuam, dempto poſ ſibili & impoſſibili logico, & potentia metaphoricæ di cta. Bene ergo Ariſtot. diffiniens potentiam primo modo dictam tanquam principalem dixit eam eſſe principium permutationis in alio ſe cundum quod aliud. Hæc de modis potentiæ & poſſibilis, & im potentiæ & impoſſi bilis dicta ſint.

CAPVT VIII.

IN octauo cap. diſtinguendum eſt hoc nomen quantum, ſed antequam deſcendamus ad modos eius tria declaranda ſunt.

Primo cum hic intendat diſtinguere nomina ſignificãtia partes entis, prout diſtinguitur in 10. prædicamenta, quare non incipit à ſubſtantia, ut à primo prędicamento.

Secundo, cum ſint decem prædicamenta quare diſtinguit tantum tria nomina ſcilicet quantum, quale, ad aliquid, & prætermittit alia ſex.

Tertio, quare prius aſſignat diffinitionem quanti ꝙ diſtinguat, cum in prædicamentis ſtatim incipiat à diſtinctione & prætermittat diffinitionem, ſic enim incipit. Quantitatis aliud continuum, aliud diſcretum.

Ad primum, patet reſponſio ex prædeterminatis. nam in tertio cap. huius trac. diſtinctum iam fuit hoc nomen, ſubſtantia, quoniam ipſa eſt principale ſubiectum in hac ſcientia, non fuit ergo neceſſe replicare hic.

Ad ſecundum, dico ꝙ cum metaphyſicus ſit uſis & maxime uniuerſalium conſiderator, ut dictum eſt in procœmio metaphyſicæ ad ipſum non ſpectat conſiderare quæ ſunt determinati gñis ſecundum propriam rõnem, ſed ad ſcientias particulares, nam ens mobile inquantum mobile, non ſpectat ad metaphyſicum, ſed ad phyſicum. Siſr quæ conſequuntur ens mobile, ut motus & actio & paſſio, quæ non diſtinguuntur à motu, ex tertio phyſ. & locus & tempus quæ ſunt menſurą entis mobilis, ubi aũt reſpicit locum, & qñ reſpicit tempus. Similiter ſitus reſpicit locum, habitus autem uidetur eſſe de genere ad aliquid, prætermiſit igitur ea Ariſt. ut pertinentia ad phyſicum ne habitus ſcientifici confundantur. Poteſt etiam dici ꝙ cũ hæc uideantur dicere abſolutum adiuncto reſpectu, quod quidem abſolutum eſt ſubſtantia uel quantitas, uel qualitas: reſpectus aũt eorum continetur in ad aliquod, ex eo quod pertractat de ſubſtantia quantitate & qualitate & ad aliquid perſuaſit ſibi Ariſtot. tractaſſe de alijs ſex.

Ad tertium dico ꝙ Ariſt.in prædicamentis non conſiderat de quantitate niſi ut habet rationem menſuræ. Menſura autem alia ratione conuenit quãtitati cõtinuę,& alia quantitati diſcretę. Quæ uero ſunt diuerſarum rationum, ut ſic non poſſunt una diffinitione explicari. Et propterea neceſſe eſt ea prius diſtinguere, deinde ſingulum membrũ diffinire, hic aũt cõſiderat eam ſecundum naturam ſuam, & inquantum eſt in ſe tale ens, & inquantum ſui modi ſunt ſpeciale modi entis & ut ſic poteſt diffiniri & aſſignari communis ratio, in qua conueniunt tam quantitas continua quàm diſcreta.

His declaratis aſſignãda eſt cõmunis ratio eius, deinde deſcendimus ad modos ſuos. Aduerte igitur quod ſic diffinitur ab Ariſt. Quantum eſt, quod eſt diuiſibile in his quę inſunt quorum utrunqꝫ aut ſingulum unum quid, & hoc aliquod aptum eſt eſſe.i. Quantum eſt quod eſt diuiſibile in partes, quæ ei inſunt nõ ſolum in uirtute, ut elemẽta in mixto, ſed per eſſentiam, quorum utrunqꝫ ſi quantum diuiditur in duas medietates, aut ſingulum, ſi diuiditur in plura q̃ duo, eſt quod unum quantum, qñ eſt actu diuiſum à toto. Et hoc unum eſt aptum natũ eſſe hoc aliqd, ideſt aliquid ſaluatum in ſeipſo, ita quod retinet eandem entitatem, quam habebat in toto. Et in hoc diſtinguitur quantum à ſubſtantia animata, cuius partes ſeparatæ à toto, non retinent priorem entitatem: caro.n. abſciſa non eſt caro, nec oculus eſt oculus niſi æquiuoce, ut dicitur in ſecundo de anima. Pars autem quanti continui, ſiue in toto ſiue extra totum, retinet in ſe entitatem & unitatem & cõtinuitatem ſuam. Et ſi numerus diuidatur, partes ſuæ ita ſunt unitates & indiuiſibiles, ſicut exiſtentes in toto, hæc igitur eſt diffinitio quanti ſecundum entitatem ſuam, & non per reſpectum ad aliquod extrinſecum.

Poſita diffinitione quanti, diuidẽdũ eſt in ſpecies ſuas, deinde in modos ſuos. Species ſuæ ſunt duæ, ſcilicet pluralitas & menſura, ideſt multitudo & magnitudo. Multitudo eſt numerabilis, & magnitudo eſt mẽſurabilis, & di

citur multitudo id quod eſt diuiſibile in partes non continuas. Magnitudo autem eſt quod eſt diuiſibile in partes continuas. Quæ quidem diuiſio in partes cõtinuas poteſt eſſe triplex .ſ. ſm longitudinem tantum, ſm longitudinem & latitudinem, ſm longitudinem & latitudinem & profunditatem. Et quidem ſi multitudo ſit finita dicitur numerus, ſi diuiſio ſm longitudinem ſit finita dicitur linea. Si diuiſio ſm longitudinem & latitudinem ſit finita, dicitur ſuperficies. Si diuiſio ſm trinam dimenſionem ſit finita dicitur corpus.

Sed dices, quare Ariſt. apponit ly finita cum linea diuidatur per finitam & infinitam, ſimiliter ſuperficies, & corpus ut patet apud mathematicum.

Reſpondeo Ariſt. in mathematica conſiderat partes & modos entis, prout poſſunt eſſe, uel eis non repugnat eſſe, & ſic conſiderat de quanto non ut quantum præciſe, ſed ut eſt pars entis & ut ſibi competit eſſe. Et quoniam repugnat apud ipſum dari quantum infinitum actu, ſiue continuum, ſiue diſcretum, ut probauit in 3. lib. phyſ. ideo appoſuit ly finita. q.d. licet apud mathematicum cõſiderantem quantum præciſe in ratione quanti & abſtractæ. Longitudo ſiue imaginata ut finita, ſiue ut infinita, dicatur linea, non tamen apud metaphyſicum, conſiderantem quãtum in ordine ad eſſe, quoniam repugnat dari quantum infinitum. Et ideo ut ſit linea & ſuperficies & corpus, neceſſe eſt apponi ly finita. Idẽ intellige de multitudine ad hoc quod ſit numerus, nam de ratione numeri eſt menſuratio quæ repugnat infinito.

Modi uero quanti ſunt in duplici differentia, qm̃ aliqui ſunt modi quanti per ſe, & aliqui, quanti per accidens. Quantum quidem per ſe eſt duplex. Quoddam eſt ut ſubſtantialiter & eſſentialiter quantum, & eſt omne illud in cuius rõne ponitur quantum ſiue quantitas, ut numerus, linea, ſuperficies, corpus. Quoddam autem ut paſſio conſequens quantum ſubſtantialiter, ut multum & paucum, conſequitur numerum, longum & breue, conſequitur li-

neam, latum & ſtrictum, conſequitur ſuperficiem, altum & profundum, conſequitur corpus, magnum & paruum conſequitur, conſequitur omne quantum ſubſtantialiter, tam continuum, q̃ diſcretum, aliquando quidem abſolute: aliquando autem reſpectiue, ut dicetur in libro 10. & dictum eſt in prædicamento quantitatis. Et aduerte quòd paruum & magnum etiam transferuntur ad qualitates: ſic & æqualitas, ut dicemus in decimo libro, unde dicimus magnam ſcientiam eſſe in magiſtro, & paruam in diſcipulo. Magnam auctoritatem eſſe in duce, & paruam in milite.

Quantum autem per accidens dicitur dupliciter, primo quia eſt in ſubiecto quanto, ſic album eſt quantum, quoniam eſt ſubiectiuæ incorporeæ quod eſt quantum per ſe, & hoc modo omnia accidentia recepta in quanto, ſunt quanta per accidens, id eſt per ſubiectum quantum. Secundo quia habent continuitatem & diuiſionem ad diuiſionem, & continuitatem alicuius per ſe quanti ad quod conſequuntur. Et hoc modo motus eſt quantus, quoniam habet continuitatem & diuiſionem à magnitudine ſuper quam eſt motus: probatum eſt.n.in ſexto phyſico.textu 10.quòd motus diuiditur ſecundum quòd diuiditur magnitudo, unde ſi magnitudo diuideretur indiuiſibile, ſimiliter & motus, eodem modo tempus eſt quantum, quoniam ſumit continuitatem & diuiſionem à motu, cuius eſt in menſura, ut patet in ſexto phyſico. Sunt igitur motus & tempus quanta per accidens non quia ſunt ſubiectiuæ in quanto, ſed quia ſumunt continuitatem & diuiſionem in aliquo primo & per ſe quanto reſpectu cuius poſſunt dici & per accidens & poſterius quanta.

Sed dices, quare Ariſtot. in prædicamentis ponit tempus quantitatem per ſe, hic aũt per accidens, & quare hic nõ nominat locum quem poſuit illic. Speciem quantitatis continuæ & quare hic non nominat orationem quam illic poſuit quantitatis diſcrete ſpẽm, & quare hic nominat

motum de quo non fecit illic mentionem. Pro reſponſio- ne præmiſſorum, præmitto duo. Primo ut dixi Ariſtot. in prædicamentis non conſiderat de quantitate, niſi ut habet rationem menſuræ, unde dato quod unamet quantitas ha bet & plures rationes menſuræ reſpectu diuerſorum talis conſtitueret diuerſas ſpecies quantitatis, & per oppoſitū. Si eſſent duæ quantitates, quæ tamen non haberent diuer ſam rationem menſuræ, non ponerētur diſtinctę ſpecies. In metaphyſica autem conſiderat quātitatem, quo ad en titatem & eſſe ſuum, & ideo niſi adſit diſtinctio realis, nō ponuntur ut diſtinctę ſpecies & niſi habeat diuiſibilitatē ex ſe non dicuntur quantitates per ſe, ſed per accidens. In prædicamentis autem dummodo habeāt propriam & di- ſtinctam rationem menſuræ, computātur inter quantita- tes, per ſe etiam quòd habeant diuiſibilitatem ab alio. Se cundo præmitto quòd dicit hic. Commentat. in com- mento decimo octauo in fine, ſcilicet quod Ariſtot. in prædicamentis intendit nominare ſolum ſpecies famo- ſas quantitatis, ſed in metaphyſica intendit loqui ſecun- dum rei ueritatem.

His præmiſſis dico ꝙ tempus in ratione menſuræ eſt quantitas per ſe. Nam linea ſuperficies & corpus menſu- rant illud in quo ſunt, tempus autem menſurat extrinſe- cum. i. motum, ſed quo ad eſſe quantitatis, quod eſt eſſe di uiſibile eſt quantitas per accidens, diuiſibile eſt. n. ad diui ſionem motus & motus ad diuiſionem ſpatij ex ſexto phy ſico. De loco dico quod eſt eadem quantitas cum ſuperfi- cie, eſt enim locus ſuperficies locantis, ex quarto phyſico. tex. 41. & ideo ſm metaphyſicum non facit diſtinctam ſpeciem per ſe, propterea cum Ariſt. nominauit hic ſuper- ficiem, intendit omnem quantitatem non diſtinctam rea liter à ſuperficie, ſecundum logicum autem quoniam ea- dem ſuperficies comparata corpori contento eſt menſura eius extrinſeca, ideo in ratione menſuræ ponit à logico di ſtincta ſpecies: à ſuperficie. De oratione dico quod quo ad eſſe nō diſtinguitur à motu, & iō Ariſt. noīans motu, intę

dit nominatum id quod eſt idem cum motu. Quantũ autem ad rationem menſura, dico ꝙ habet diſtinctam rationem à numero. Nam numerus proprie dicitur menſura diſcreti, tam permanenti q̃ ſucceſſiui. Oratio uero ꝓprie eſt menſura diſcreti ſucceſſiui, ideo ponitur ſpecies diſtincta à numero, de motu dico ꝙ in prædicamentis non nominauit eum, quia non competit ſibi ratio menſuræ ſecũdum ſe, nam ut inquit Commentat. in comm. 18. non eſt conſuetudo quod menſurentur per partem ſuam, ſed per ſpatium ſuper qđ fit aũt ꝑ tempus in quod fit. Hic autem nominauit eum inter quanta per accidens, qm̃ habet eſſe quantum ideſt eſſe diuiſibile non quidem ex ſe, ſed ex alio ideſt ex magnitudine ſuper quam fit, diuiditur enim ſecundum partes magnitudinis, ut declaratur in 6. phyſic. Hæc de quanto dicta ſint.

CAPVT NONVM.

IN nono capite aſſignandi ſunt modi huius nominis quale. Aduerte igitur, ꝙ Ariſt. aſſignat quattuor modos, deinde reducit eos ad duos.

Primus modus, quale ſiue qualitas dr̃ de omni dr̃ia ſubſtantiali qua res ſubſtantialiter abinuicem differunt. Dr̃ia enim qualificat ſubſtantiam cuius eſt, unde ad ipſam reſpondetur per quale. dum .n. quæritur quale eſt animal reſpondetur, bipes aut quadrupes. Et qualis figura eſt circulus reſpondetur exagona. i. ſine angulis.

Secundus modus, omne qualificans mathematica, ſiue ponantur immobilia, ut dicunt Platonici ponẽtes ea abſtracta ſm̃ eſſe ſiue ponantur mobilia quia non abſtrahunt à materia niſi ſecundum rationem, ut tenet Ariſt. dicitur quale uel qualitas, unde proportiones numerorum dicuntur eſſe qualitates, puta par impar primus compoſitus perfectus ſuperfluus diminutus, quadratus, cubus ſuperficialis, ſolidus. Similiter differentiæ figurarum, quib⁹ abinuicem differunt, dicuntur qualitates, ut trigonum tetragonum

tragonum pentagonum extragonũ &c. Nã ſi quæritur, numerus ſenarius,qualis eſt:reſpõdetur,perfectus, qm̃ cõſurgit ex omnibus partibus ſuis ſimul ſumptis,& ſi quæritur figura ignis qualis eſt,reſpondetur.pyramidalis,& figura terræ eſt rotunda. Et aduerte,ꝙ hic modus correſpõdet quarto generi qualitatis in ꝑdicamẽtis,ubi dixit Ariſ. Amplius autem adhuc rectitudo & curuitas,& ſi quid ſimile eſt his,ſm̃.n,unumquodque eorum, quale quid dicitur. Triangulum.n.uel quadratum eſſe quale dicitur.

Terti⁹ modus, omnes paſſiones ſm̃ quas mutãtur ſubſtãtiæ ſenſibiles.i.ſm̃ quas fiunt alterationes dicũtur qualitates, ut caliditas, frigiditas, humiditas, ſiccitas, ſapor, odor,& breuiter omne quod eſt obiectum ſenſus exterioris, & hic modus correſpondet tertiæ ſpeciei qualitatis in prædicamentis. Vbi exẽplificans Ariſt.inquit,ſunt autem hm̃õi:ut dulcedo & amaritudo & auſteritas & omnia his cognata. Amplius autem & calor,& frigus, & albedo, & nigredo. Et quod hæ qualitates ſint manifeſtum eſt. Quæcunq;.n.ea ſuſceperint qualia dicuntur ſecundum ea.

Quartus modus, Omne illud quo diſponitur homo ad operandum ſm̃ uirtutem uel uitium & ulr̃ omne quo res bene uel male ſe habet in ordine ad naturam ſuam uel ad propriam operationem,dicitur qualitas,unde oẽs habitus intellectuales & ſua oppoſita & oẽs habitus boni morales & ſua oppoſita,et oẽs habitus corporales boni et ſua oppoſita:ut ſanitas & ægritudo,pulchritudo & deformitas &c. Sunt in hoc quarto modo. Et hic modus correſpõdet ꝓmæ ſpeciei qualitatis in ꝑdicamẽtis, ubi inquit Ariſ. Et una quidem ſpecies qualitatis,habitus & diſpoſitio dr̃.

Poſitis hic quattuor modis,reducit eos ad duos nã ſecũdũ reducit ad primũ,qm̃ ꝓprietates in mathematicis ſunt differentiæ ſubſtantiales,eis.n.ut differentijs differunt,puta differt q̃ternarius à ternario,quia eſt cõpoſitus quia eſt pars quia eſt primus numerus quadratus &c. Quartũ aũt modum reducit ad tertium, nã ſicut qualitates ſenſibiles ſunt principia motuum et actionum in naturalibus ſic ha

bitus & diſpõnes ſunt principia bonæ uel malæ actionis maxime in agente libero ut in homine, & hoc uel ſm intellm ut ſcientia & ignorantia, uel ſm uoluntatem ut uirtus & uitium, uel ſm corpus ut ſanitas & ægritudo.

Sed dices, quare Ariſt. primum modum hic poſitũ non nominauit in prædicamentis, & quare hic prætermiſit genus, ſm poſitum in prædicamentis. Rñdeo aliter conſiderauit plis de qualitate in prædicamentis & alr hic, nam illic conſiderauit inquantum eſt unum prædicamentũ accidentium, & ideo neceſſe eſt oẽs ſpecies eius eſſe accñtia, & qm̃ dr̃ia ſubſtantialis non eſt accñs, ideo non poſuit eam inter ſpecies qualitatis inquantum eſt prædicamentum. Hic autem conſiderat eam non ut eſt prædicamentum ſicut dicit Cõment. in cõm. 19. ſed ut eſt nomen multiplex, & intendit numerare omnes modos quos hoc nomẽ quale ſiue qualitas cõmuniter dicta: ſignificare conſueuit ſiue ſit ſubſtantia ſiue accidens, dum modo prædicetur in quale: & qm̃ differẽtia ſubſtantialis prædicatur in quale: ideo continetur ſub qualitate cõmuniter dicta, nõ autem ſub prædicamento qualitatis.

De ſecundo autem gñe, quod eſt nãlis potentia & impotentia, dico quod prætermiſit, illud, qm̃ iam locauerat ipſum in capite de potẽtia ſiue poteſtate. Et eſt quartus modus. In prædicamentis aũt nominauit eam, qm̃ & ſm eſſe eſt accidens: & quo ad modum nominandi, habet modum qualitatis. Hæc de qualitate dicta ſint.

CAPVT X.

IN capite decimo aſſignandi ſunt modi huius nominis, ad aliquid ſiue relationis, & primo quidem modi rr̃onis ſm ſe deinde modi ſm aliud, ſiue rõne alteri⁹.

Primus modus eſt q fundatur ſuper quantitatem, tam continuam, q̃ diſcretam. Super continuam quidem, ut æquale & inæquale. Duæ. n. lineæ finitæ adinuicem comparatæ ſunt æquales aut inæquales. Super diſcretam uero, ut duplum triplum dimidium, ſed quia quantitas continua, non fundat relationem, niſi ut induit rõnem unitatis aut

numeri, ideo Ariſt. dicit quod primus modus eſt ſecundū numerū, ut duplum ad dimidium, triplum ad tertiam partem: & multiplex ad ſubmultiplex, & excedens ad exceſſum. Et tu aduerte ꝙ in hoc primo modo cōtinentur omnes ſpecies proportionum numeralium, quæ ſunt aut numeri ad numerum aut numeri ad unitatem, & ordinatam diuiſionem harum ſpecierum: iā diſpoſuimus in epitomi ſuper octo libros phyſ. in libro ſeptimo, ubi pertractauimus de proportionibus motuum. Et b. Tho. ordinat in expoſitiones præſenti tex. Et iterum aduerte omnes relationes huius primi modi eſſe reales & mutuas, qm̄ ex natura rei omnes duæ quantitates numerales mutuum ordinem habēt adinuicem in rationem menſurę fundatę ſuper quātitatem. Patet enim ꝙ ſicut dimidium ex ſui natura, & nō ſolum ex apprehēſione noſtri intellectui reſpicit duplum ita & econuerſo. Idem intellige in alijs, & iterum aduerte ꝙ in hoc modo continentur omnes relationes quæ ſunt inter excedens & exceſſum & inter continens & contentum, dato quod non ſit commenſurabilia, ſicut eſt latus et diameter in quadrato, cum enim utrunque ſit quantitas finita, uerum eſt dicere quòd ſunt æqualia uel inæqualia, non æqualia ut patet, ergo inæqualia, ergo unum eſt tantum, & adhuc amplius.

Secundus modus eſt qui fundatur ſuper potētiam actiuam & paſſiuam inquantum ſunt principia agēdi uel patiendi. Quæ quidem dupliciter poſſunt conſiderari: Primo inquantū nundū ſunt coniunctæ actui, & nominantur his terminis uerbalibus, motiuum mobile, actiuū paſſiuum, ut calefactiuū calefactibile. Secundo inquantum ſunt coniunctæ actui & nominantur terminis participiorum pñtis tp̄is ex parte potentiæ actiuæ, & terminis participij præteriti, ex parte potentiæ paſſiuæ, ut mouens motum, calefaciens calefactum, cauſans cauſatum. Item inquantum non ſunt coniunctæ actui, poſſunt comparari ad tempus præteritum & ad futurum. Ad præteritum quidem inquantum fuerunt ſub actu, ut pater & fi-

lius,pr.n.eſt qui genuit,& filius qui genitus. Ad futurum aũt inquantum erunt ſub actu, ut ædificaturus & ædificandum. In hoc aũt modo etiam continentur relationes fundatæ ſuper priuationem potentiæ quæ dr̃ impotentia à qua deriuatur impoſſibile,uel impotens reale de quo locuti ſumus in cap.7.ubi aſſignauimus differentiam inter impoſſibile reale & impoſſibile logicum: nam quod eſt impoſſibile uel impotens reale,reſpectu alicuius eſt impotens & quod eſt inuiſibile,reſpectu alicuius eſt inuiſibile. Et aduerte ꝙ relationes huiuſmodi oẽs ſunt reales mutuæ modo ſint fundate ſuper potentiam actiuam & paſſiuam creatas: ſic enim ſunt eiuſdem ordinis & ſe mutuo perficiunt. Nam agens creatum non ſolum actu ſuo actuat & perficit paſſum: ſed & ex actu ſuo perficitur. Si aũt fundentur ſuper potentiam actiuam increatam, & potentiam paſſiuam creatam,nõ erit mutua realis, ſed realis tm̃ ex parte creati,qm̃ licet paſſum creatum,perficiatur ab agente increato tamen ipſum actu ſuo non perficitur, cũ ſit ſubſtantia ſua,ut dicemus in lib. 12.

Tertius modus eſt qui fundatur ſuper menſurationem uel dependentiam unius rei ab alia uel ſuper imitationem unius rei ad aliam. Exemplũ primi,ut ſenſibile & ſenſus, ſcibile & ſcientia intelligibile & intelľs. Nam ſenſus quo ad actum pendet à ſenſibili, habemus.n. ſenſum ut ſentiamus,ut dicetur in 9.lib. Sic ſcientia noſtra ſpeculatiua pendet à ſcibili,ſic intellectus noſter quo ad actum pẽdet ab intelligibili. Exemplum ſecundi,ut imago & imaginatum,dicitur.n.imago,quia imitetur imaginatum. Relationes autem hmõi in hoc diſtinguuntur à relationibus primi & ſecundi modi, qm̃ ille ſunt reales mutuæ, ex hoc ꝙ unum extremum refertur ad aliud & econuerſo, hic aũt non ſunt mutuæ, ſed ſtat relatio realis tm̃ in uno extremo,ſcilicet in eum quod dependet uel imitatur. Alterum autem dicitur relatiue,ſolum quia alterum extremum refertur ad ipſum & ipſum eſt terminus talis relationis,uerbi gratia ſcibile dicitur relatiuẽ ad ſcientiam qa ſcientia re

fertur ad ipſum, & quia terminat dependentiam ſcientiæ ab ipſo. Similiter imaginatum dicitur ad imaginem, quia imago refertur ad ipſum & terminat illius imitationem, utrum autem extremum terminans talem relationem, terminet eam ſub ratione abſoluti an ſub ratione relatiui, declarabitur in quæſtionibus noſtris metaphyſicalibus. Iſti igitur ſunt modi relatiuorum per ſe aſſignati ab Ariſtot. Sed dices, uidetur Philoſophus diminutus, nam identitas ſpecifica, ut diuerſitas ſunt relationes reales. Socrates. n. & Plato realiter conueniunt in natura humana, homo aũt & leo realiter differunt in naturis ſpecificis. Et hæc identitas & diuerſitas non fundantur ſuper quantitatem, nec ſuper potentiam actiuam & paſſiuam, nec ſuper menſurationem ſiue dependentiam, ſed ſuper rei ſubſtantiam. ergo &c. Præterea ſimilitudo & diſſimilitudo, ſunt relationes reales & fundantur ſuper qualitatem. ergo &c.

Rñdeo, fundamentum relationis non debet conſiderari præciſe ut res eſt, ſed ut ſtat ſub rõne fundandi, nam ut res poteſt eſſe ſubſtantia, quantitas, qualitas, actio, paſſio, ut aũt ſtat ſub rõne fundandi, dico quod non poteſt fundare, niſi ut induit rõnem quantitatis, puta unius uel numeri uel rõnem potentiæ actiuæ & paſſiuæ uel rõnem dependentiæ &c. Vnde ſubſtantia non fundat identitatem niſi ut una, nec diuerſitatem niſi ut plures. Idem dico de qualitate, ut fundat ſimilitudinem & diſſimilitudinem, propterea inquit Ariſtot. in tex. Hęc. n. ſecundum unum dr̃ omnia, eadem nanque quoꝝ ſubſtantia una. Similia uero quoꝝ qualitas eſt una &c. Modi uero ad aliquid ratione alterius ſunt tres. Primus eſt rõne generis, ut medicina dicitur ad aliquid, quia continetur ſub ſcientia ut ſub genere, quæ dicitur ad aliquid, & eſt in tertio modo, ut uiſum eſt. Secundus eſt ratione habentis, ut æqualitas & ſimilitudo, & aliæ habitudines dicuntur ad aliquid, quia habentia æqualitatem, ideſt æqualia &c. dicuntur ad aliquid. Hic tamen modus eſt improprius, qm̃ huiuſmodi habitudines ſunt quibus aliqua dicuntur ad aliquid & nõ

quæ dicuntur ad aliquid, tertius eſt ratione accidentis, ut ſubiectum dicitur ad aliquid: quoniam.n.accidens dr̄ ad aliquid, puta quia hic homo eſt duplex ſm quantitatem comparans alteri homini, dicetur hic homo ad aliquid quia ei accidit eſſe duplum, quod eſt ad aliquid, & Socr. dr̄ aliquid quia eſt ſeruus quod eſt aliquid. Hæc de modis aliquid dicta ſint. Et hic terminatur ſecundus tractatus.

INCIPIT TERTIVS TRACTATVS SVPER QVINTVM metaphyſicæ eiuſdem Chryſoſtomi.

IN HOC tertio tractatu diſtinguenda ſunt nomina quæ ſignificant per modum proprietatum ſiue paſſionū entis & ſunt iſta.

Perfectum.
Terminus.
Secundum quod.
Diſpoſitio.
Habitus.
Paſſio.
Priuatio.
Habere.
Ex aliquo.
Pars.
Totum.
Colobon.
Genus.
Falſum.
Accidens.

CAPVT I.

IN primo capite aſſignandi ſunt modi huius nominis perfectum, & ſic procedemus.

Primo ponemus modus perfecti ſecundum ſe.

Secundo declarabimus quomodo iſti modis diuerſis diuerſimodę conueniunt.

Tertio aſſignandi ſunt modi, quibus aliqua dicuntur perfecta in ratione alterius.

Quantum ad primum, aduerte ꝙ modi perfecti ſecundum ſe, ſunt tres. Primo illud perfectum eſt, cui nulla particula deeſt requiſita ad integritatẽ ſuam, & hoc eſt perfectum ſecundum quantitatem dimenſiuam et non uerificatur niſi in rebus quãtis, ut tempus puta dies dr̃ perfectũ qñ pertranſierint. 24. horæ, & tẽpus uitæ cuiuſlibet uiuentis dicitur perfectum, quando nulla pars deeſt tali tempori, & homo ut totum integrale dicitur perfectus, qñ nullum membrum ſibi deeſt: nec eſt membrum diminutum, nec excedens conuenientiam naturæ ſuæ, & hoc modo dicitur corpus perfectum, quoniam cum nõ dentur niſi tres dimenſiones nulla ſibi deeſt et mundus corporeus dicitur perfectus, quoniam nulla ſubſtantia corporea ad eius integritatem requiſita ſibi deeſt.

Secũdo illud eſt perfectum, cui nihil deeſt de uirtute & bonitatem ſecundum quod ſibi competit, ita quod in gñe ſuo non datur excedens ipſum in uirtute, nec ipſum in uirtute: nec ipſum eſt minus habens q̃ habeat habere, & dicitur perfectum ſecundum qualitatem. Et hic modus uerificatur tam in rebus corporeis, q̃ incorporeis, ut ſol perfectus eſt in luce, & intelligentia eſt perfecta in uirtute motiua & in ſcientia, & medicus perfectus eſt cui nihil deeſt requiſitum ad actionem medicinæ, nec datur ſuperior eo in tali arte, & aduerte quod hic modus adeo communis eſt, ꝙ etiam uſitatur in rebus prauis: dicimus. n. perfectũ mendacem quando in ſummo mentitur, & perfectũ furẽ, quando eſt in ſummo latrocinij nec eſt mirum, quoniam cum perfectio ſit bonitas, utimur etiam per extenſionem nomine boni in rebus malis, ut bonus ſupplantator bonus fur & eſt, quando aliquis in malo operę ita prudenter procedit ſicut bonus in bono operę.

Tertio, illud eſt perfectum quod eſt conſecutum finem ſuũ, ut homo dicitur perfectus qñ eſt beatus, tunc.n. attingit ultimum bonitatis ſuę, & dicitur bonitatis ſuæ. Ad dñiam eoꝝ qui conſequuntur finem malum, ut adulter & proditor patriæ, iſti.n. non merentur dici perfecti ex fine malo, ſed miſeri, qm̃ ſicut malum opponitur bono, ita & perfectioni. Tu tñ aduerte, quod qm̃ finis habet rationem ultimi: conſueuerunt loquentes extendere hoc nomen perfecti, ad quodcunque ultimum, etiam quod ſit malum, unde cum res omnino deſtructa uel corrupta fuerit, ſolet dici perfecta deſtructa, ſed hæc locutio eſt impropria, & ſolum per metaphorã ſicut & qñ dicimus mortem eſſe finem, qa eſt ultimum. Quòd tñ non eſt proprie dictũ, nam de rõne finis duo ſunt. ſ. eſſe ultimũ & eſſe appetibile, eſt.n. id gr̃a cuius opamur, ſed ſecũda ꝯditio deficit in morte. quare &c.

Quantũ ad ſecundũ, aduerte, quod iſti modi præcipue primus & ſecundus alicui conueniunt abſolutæ & ſimpliciter alicui in gñe. Abſolutæ quidem primus modus conuenit mundo corporeo, qui continet omnem dabilem magnitudinem extra quem, ut probatur in ſecũdo cœli, nulla eſt magnitudo nec corpus nec locus nec tempus, ſecundus autem modus abſolutæ conuenit ſoli Deo, qui in ſe continet omnes dabiles bonitates cuiuſcunque generis, nec ab aliquo exceditur, nec ab alio accipit, nec extra ipm̃ eſt bonitas, quæ non ſit ab ipſo, & dicit Cõment. in cõm. 21: quod iſta eſt diſpoſitio primi principij.i. Dei. In gñe autẽ primus modus conuenit illi cui nihil deeſt requiſitum ad integritatem ſubſtantiæ ſuæ corporeæ, & eodem modo omne corpus dicitur perfectum, inquantum ſibi ineſt omne genus dimenſionis. ſ. longitudo, lati. et profunditas ex oppoſito linea & ſuperficies dicuntur imperfecta, ſecundus, uero modus ineſt illi, qui habet omnem uirtutem & bonitatem ſibi debitam, pro tali genere et à nullo exceditur in tali genere, nec diminuitur, ut perfectus medicus, perfectus muſicus, perfectus philoſophus.

Quantũ ad tertium, aduerte aliqua nominari perfecta

ratione alterius, quattuor modis. Primo quia producit aliquod perfecte, ut dicitur in quarto meteo. pfectũ eſt unũ quodq; cum producit tale quale ipm eſt. Secũdo quia habet aliquid perfecte, ut ſol dicitur perfectus quia habet pfectam lucem. Tertio quia imitatur aliquid perfecte, ut diſcipulus perfectus, quia in docendo perfecte imitatur magiſtrum. Quarto quia repreſentat aliquid perfecte, ut imago conformis imaginato ſic omnis effectus uniuocus dicitur perfectus quando perfecte aſſimilatur cauſæ ſuæ. Hæc de perfecto dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo capite aſſignandi ſunt modi huius nominis terminus, ſed prius declarandũ eſt, quid ſit termin' cõſideratione metaphyſica. Aduerte igr̃ q terminus eſt ultimũ cuiuſque rei. Intra quod cõtinetur quicquid ad terminatũ pertinet, & extra qđ nihil rei primæ terminatæ reſtat, ut primum cœlum eſt terminus mundi corporei, qm̃ intra ipſum continentur omnes partes mundi, & extra ipſum nihil reſtat. Dixi aũt rei primæ terminatæ, qm̃ non inconuenit idem eſſe ultimum partis præcedentis, & principium partis ſequentis, ut punctus in medio lineæ põt dici terminus. i. ultimũ primæ medietatis, non aũt ſecundæ.

Modi autem termini ſic diffiniti ſunt quattuor. Primus dicit ultimum magnitudinis uel habentis magnitudinẽ, ut ſuperficies eſt terminus corporis, & ſuperficiei linea, & lineæ punctus & cutis in animali eſt terminus partiũ animalis. ſ. oſſis, carnis, nerui, ſanguinis &c. Secũdus dicit ultimum ad quod eſt motus, ſiue actio, ut quantitas debita rei animate, eſt terminus augmenti. Dixi aũt ad quod eſt motus, qm̃ licet ſolitum ſit dicere, motũ eſſe inter duos terminos. ſ. à quo & ad quem, tñ proprie dicitur terminus, id ad quod eſt motus, quoniam de ratione termini eſt terminare. i. ultimare. Tertius dicit finem gratia cuius aliqd fit, quoniam finis eſt ultimum ad quod reſpicit agens, ut ſanitas eſt terminus medicantis, & habitus eſt terminus ędificantis. Quartus dicit rei diffinitionẽ ſignificantẽ rei

ſubſtantiam,& quidditatem dr̄ aūt diffinitio terminus q̃ a habita rei diffinitione hr̄i poteſt ultimata rei cognitio. Nā habita diffinitione demonſtrari pn̄t paſſiones de ſubiecto quibus demonſtratis acquiſita eſt de re ſcibili ſcientia. Quòd ſi diffinitio eſt terminus cognitionis,eſt ēt termin⁹ rei, quia diffinitio ſignificat eſſentiam qua unumquodq̃ terminatur in certo gradu entis,& q̃m primum ens eſt illimitatum & penitus in terminatum ut pote exiſtens æquiualenter omne ens,ideo de eo non poteſt haberi diffinitio proprie dicta, patet igitur quot modis dicitur terminus apud metaphyſicum. Quod dico, ut excludam conſiderationem logici, de qua nunc non me intromitto.

Et aduerte, ꝙ ſi comparetur terminus ad principiū tot modis dicitur quo & principium & amplius, nam omne principium eſt terminus, unde principium lineæ.i. punctus dicitur terminus, ſed non omnis terminus eſt principium,nam punctus in quo finitur linea eſt terminus, ſed non eſt principium. Hæc de termino dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio capite diſtinguenda ſunt hæc tria ſecundū quod ſecundum ſe.i.per ſe,& diſpoſitio. Ratio aūt diſtinguendi hęc tria ſucceſſiuæ eſt hæc, q̃m ut patebit aliq̃s modus ſm quod,eſt idem cū aliquo modo p ſe. Itē aliquis modus ſm quod diſpoſitione,ut manifeſtabitur.

Aduerte igitur,ꝙ ly ſm quod quattuor modis dr̄. Primo dicitur eſſentiam & quidditate rei,nam ſi quæratur,ſecundum quid homo eſt riſibilis, reſpondetur ſecundum quod eſt animal rationale,& ſecundum quid mouet ſeipſum,rn̄detur, ſecundum quod eſt ſubſtantia animata.

Secundo dr̄ de primo ſubiecto & immediato receptiuo alicuius accidentis, ut ſi quæratur ſm quod corpus eſt coloratum,rn̄detur ſecundum ſuperficiem, & aduerte hunc modum pertinere ad cauſam materialem,q̃m ſubiectū habet rõnem materiæ,primus autem ad cauſam formalem.

Tertio dr̄ ulr̄ de omni cauſa, nam idem eſt quærere ſm quàm cauſam id factum eſt.i. congelata eſt aqua, uel fa-

ctum eſt tonitruum,& per q̃ cauſam,ſed hic modus idio= mate latino non eſt multum in uſu.

Quarto dr̃ de poſitione ſiue de ſitu,ut cũ quæritur, ſ̃m quem ſtat ille in eccleſia.i.iuſta uel penes qué.Sed hic mo dus uſitatior eſt idiomate græco.Hęc de ſ̃m qđ dicta ſint.

Modi uero ſ̃m ſe.i.per ſe ſunt quattuor. Primo illud di citur per ſe quod ſignificat rei eſſentiam, & quoniam diffi nitio & partes diffinitionis ad eſſentiam ſpectant, ideo quando dicitur diffinitio uel pars diffinitionis de diffini= to continetur in hoc primo modo per ſe.

Secundo illud eſt per ſe, quod apparet in aliquo primo ſubõ ſiue ſ̃m totum,ſiue ſ̃m partem.Exemplum primi ſu perficies eſt colorata. Exemplũ ſecundi,hõ eſt uiuens,qa eius pars eſt aĩa cuius naturę eſt eſſe primũ principiũ uitę.

Tertio illud eſt per ſe quod cõuenit alicui ſine alia cau= ſa,ſed ex ſe,ut qñ idem prædicatur de ſeipſo,nam licet ſint multæ cauſæ quare hõ exiſtit,puta anima efficiens,mate= ria, tñ huius nulla per ſe hoc tertio modo, & aduerte ꝙ hic modus maxime uerificatur in Deo glorioſo,quia non mediante alio eſt omne quod eſt, unde dicitur hoc tertio modo,per ſe bonus,per ſe uiuens,per ſe intelligens &c.

Quarto illud eſt per ſe, quo ſine conſortio eſt, & tunc ly ꝑ ſe æquipollet ſolitariæ ut fenix eſt ꝑ ſe in mundo. Et hic modus ponitur tertius in libro poſter. Primus aũt & ſecundus corrñdet primo & ſecũdo in poſterioribus & ter tius hic poſitus pñt corrñdere quarto in poſterioribus.

Quantũ ad hoc nomen diſpoſitio,aduerte primo quid ſit,deinde quot modis dicatur.Eſt igr̃ diſpoſitio ordo par tiũ in quolibet hñte partes,ut diſpoſitio domus eſt,ꝙ fun damentũ ſit inferius,& parietes in medio et tectũ ſupius.

Modi eius ſunt tres. Primus eſt ſecundũ ordinem par= tium in loco, ita ꝙ ſicut totus locus corrñdet locato, ita partes loci correſpondeant partibus locati, puta totus lo= cus à concauo orbis lunæ uſque ad centrum correſpon= det quattuor elementis:huius autem totalis loci,alia pars correſpondet igni alia aeri &c. Et ex hoc ordine dñr ele=

menta bene diſpoſita ſecundum locum.

Secundus eſt, ſecundum ordinem partium quo ad uirtutem ſiue potentiam actiuam aut paſſiuam, puta reſpectu nutritionis, ꝙ dentes, ꝙ ſtomachus, ꝙ cætera membra uitalia bene ſe habeant, & tunc dicimus eſſe animal diſpoſitum ad nutriendum ſe, quando autem male ſe habent dicitur animal indiſpoſitum.

Tertius eſt, ſecundum ordinem partium quo ad ſpeciē ſiue formam totius, & iſtæ modus requirit tres conditiones. primo ꝙ omnes partes ſint permanentes, unde in ſucceſſiuis non ſeruatur hic modus diſpoſitionis. Secundo quod oēs partes ſint in toto, ut requirit forma totius, puta in homine, caput ſit ſurſum, pedes deorſum, oculus in capite &c. Vnde in monſtro nō ſeruatur hic modus diſpoſitionis. Tertio ꝙ partes adinuicem continentur, ꝑpea in hoīe cuius pedes aut manus eſſent abſciſſe, non ſeruatur hic modus diſpoſitionis. Et aduerte ut dicit Cōmen. in cōmen. 24. ꝙ diſpoſitio ſecundū primum modū, eſt prędicamentum ſitus, et quo ad tertium modū eſt dr̄ia quantitatis, dictum eſt. n. in prædicamentis aliquam quantitatem hr̄e poſitionem, ut linea, ſuperficies &c. aliquam autem non, ut tempus & numerus. Et quantum ad ſecūdum modum, ut dicit b. Tho. eſt prima ſpecies qualitatis. Hæc de diſpoſitione & de modis eius dicta ſint.

CAPVT IIII.

IN quarto cap. aſſignandi ſunt modi huius nominis habitus, deinde paſſionis, deinde priuationis, deinde huius infinitiui habere.

Quantum ad habitum Ariſtot. duos modos aſſignat. Primus eſt habitus de eo quod eſt medium inter hominē ueſtitum & ueſtem & eſt quaſi ut actio aut paſſio quędā, nam ſicut inter calefaciens & calefactum mediat calefactio, quæ ex parte agentis dicitur calefactio, actio & ex parte paſſi dr̄ calefactio paſſio, ita inter habentem ueſtem & habitam ueſtem mediat habitus, qui ex parte habentis ſignatur ut actio, ex parte habite ueſtis ſignatur ut

paſſio. Quid autem realiter ſit, an reſpectus an abſolutum determinabimus in.q.metaphyſicalibus.

Sed dices, ſi habitus eſt quid medium inter ueſtitum & ueſtem, nunquid ineſt ueſtito mediante alio habitu.

Reſpondeo ꝙ nõ, aliter eſſet proceſſus in infinitũ, nam ſi habitus ineſt ueſtito mediante alio habitu, quæri poterit de illo alio ſicut de primo, & ſic de alijs dicendum eſt, ergo habitum ineſſe ueſtito per ſeipſum, & non per alium habitum medium, unde idem eſt iudiciũ de habitu, ſicut de accidente quod ineſt ſubiecto non mediante alio accidente: uanum.n.eſt dicere albedine ineſſe niui, mediante alia albedine & uanum eſt dicere relationem ineſſe relatiuo mediante alia relatione, & aduerte ꝙ habitus ſic dict' eſt ultimum prædicamentum.

Secundus eſt habitus, & dicitur diſpoſitio .i. qualitas qua aliquid bene uel male diſpoſitum eſt, ut uirtute homo bene diſponitur moraliter & uitio male, ſanitate bene diſponitur quo ad actione naturales, ægritudine autem male. Sed aduerte habitum ſic dictum poſſe conuenire alicui dupliciter. Primo ſm ſe & ſic homo exiſtens uere ſan' dr hre habitum ſanitatis in ſe & ſm ſe. Secundo in reſpectu ad aliud, ut laborans febre quartana põt dici eſſe ſan' reſpectu laborantis febre continua. Item aduerte, ꝙ non ſolum de bona uel mala diſpoſitione totius dr habit'. hoc ſecundo modo, ſed etiam bona diſpoſitio partium, puta ſi quis ſit ſanus capite, & infirmus pede, põt dici hre habitũ ſanitatis ſm partem, & habitum ſanitatis ſm partem, & habitum ægritudinis ſm partem. Idem dico reſpectu corporis & animæ: contingit .n. forte hre habitum bonum ſm corpus, quia ſanus & robuſtus, & malum ſm animam quia uitioſus & profanus, & habitus ſic dictus eſt in prima ſpecie qualitatis, ut patet in prædicamentis. Et aduerte huiuſmodi habitum eſſe medium inter potentiam & actũ ſecundũ & conſtituitur res per ipſum in actu primo, unde ſciens dormiens dicitur ſciens in habitu. Hęc de modis habitus dicta ſint.

Quantum ad modos paſſionis, aduerte quattuor poſitos ab Ariſt. Primo omnis qualitas ſm quam fit uera alteratio, dr̃ paſſio, unde omnis qualitas in tertia ſpecie qualitatis poteſt dici paſſio, unde & Ariſt. in prædicamentis appellat hmõi qualitates, paſſiones uel paſſibiles qualitates & ſm eas proprie & ſolum fit alteratio, ut probatur in 7. phyſ. tex. 14. Huiuſmodi autẽ qualitates ſunt primæ qualitates elementares, & ſecundæ qualitates cauſatæ à primis, ut ſapor, & odor, & durities, & mollities, & aliæ de qbus agitur in 4. lib. meteororum.

Secundo dicitur de omni motu alterationis denominato ab his qualitatibus, ut ſe tenet ex parte recipientis ut calefactio aquæ dicitur paſſio, & uniuerſaliter omnis receptio ſenſibilis qualitatis in ſubiecto dicitur paſſio, & hoc modo paſſio eſt prædicamentum oppoſitum prędicamento actionis.

Tertio dr̃ de alterationibus nociuis.i.trahentibus naturam rei, à conuenienti diſpoſitione ad ſibi contrariam, ut ægrotatio, & hic modus eſt ꝓprius & famoſos, nam ut dicit Ariſt. in 7. phyſ. tex. 16. ridiculum eſt dicere rem dum perficitur alterari, ut qñ infirmus ſanatur, aut domus accipit complementum. Alteratur aũt proprie, qñ deterioratur unde febricitantem dicimus alteratum, idem dicendũ eſt de paſſione, nam cõi ſermone paſſio proprie dicit receptionem diſconuenientis & contriſtatiuæ qualitatis.

Quarto dr̃ de magnis calamitatibus & de magnis proſperitatibus & gaudijs non quidem ſm ſe, ſed ut cadunt in malum neſcienti bene uti bona fortuna, & neſcienti ſe regulare in magnis exultationibus pp hmõi abuſum, quã plures in multis malis inciderunt, ideo ſicut calamitates magnæ dici conſueuerunt paſſiones, ſic & magnæ exultationes. Hæc de modis paſſionum dicta ſint.

Quantum ad modos priuationis, aduerte, ꝙ cum dicat negationem cum aptitudine in ſubiecto, poſſunt aſſignari ex parte aptitudinis et ex parte negationis. Ex parte aptitudinis ſunt quattuor modi.

Primo dicitur priuatio ſiue priuari de eo quod eſt aptũ natum eſſe in aliquo,non tñ in eo quod dicitur priuatũ ut lapis priuatus eſt oculis,qui licet non ſint apti eſſe in lapi de,tñ ſunt apti eſſe in aliquo alio puta in homine. Si aũt tale non eſt aptum eſſe in aliquo de eo non uerificatur pri uatio,uanum eſt enim dicere lapidem eſſe priuatum chi- mera,quoniam cum ſit ens fictitium in nullo eſt aptum eſ ſe realiter.

Secundo dicitur de eo,ꝙ licet non ſit aptum habere,tñ aliquod ſui generis eſt aptum habere,ut talpa dicitur pri- uata uiſu,quem licet talpa non ſit apta habere, tamen ali- quid ſui generis,ut homo,canis,leo,equus &c. Quæ conti nentur ſub animali,ut talpa ſunt apta habere.

Tertio dicitur de eo ꝙ eſt aptum habere ſecundum ſe- ipſum,& non habet pro tempore ſibi ꝯuenienti & in quo loco,& ſecundum talem partem & ſecundum modum cõ uenientem,& hæc eſt proprijſſima priuatio, propter pri- mam circunſtantiã,canis non eſt cæcus ante nonũ diem, propter ſecundam non dicitur nox eſſe in centro terræ,qa lux ſolis non eſt apta ibi illuſtrare,propter tertiam non di citur homo caluus ſecũdum manum,quia capilli nõ ſunt apti eſſe in manu, propter quartam non dicitur homo paruus, quia non eſt magnus ſicut turris, nec tardus in motu,quia non currit ut ceruus.

Quarto dicitur de eo,à quo aliquid ꝑ uim aufertur qđ eſt aptum poſſidere illud ut uiator dicitur priuatus ueſte, quam prædones ab eo rapuerunt, & hic modus eſt ualde famoſus apud communiter loquentes,unde ſolemus dice re aduerſam fortunam priuaſſe ſortem filijs aut amicis aut diuitijs &c. Igitur inter omnes modos tertius & quartus ſunt in magis in uſu.

Ex parte autem negationis quattuor ſunt modi. Primo negatio alicuius ſolet dici priuatio,ut ęqualitas,iniuſtitia, inuiſiblie,eo ꝙ non habet calorem omnino,nec lucem. Se cundo non ſolum negatio alicuius ſolet dicit priuatio,ſed etiã ſi illud habeatur defectiue aut turpiter ſicut infirmus

dicitur priuatus colore,quia aut non habet debitum colo rem,aut habet turpem. Et raucus dr̃ priuatur uoce,quia non habet bonam.Tertio ꝙ habet parum de eo quod eſt aptum habere dicitur priuatum eſſe,ut infirmus grauis dicitur priuatur uiribus & ſpiritu,& ſermone, qui de his parum habet. Quarto ꝙ non de facili aut bene, eſt tale uel tale dr̃ priuatiue tale ut lapis eſt inſecabilis,quia cum difficultate ſecatur. Quinto dicitur aliquid priuatiue & ꝓprie ſi non ſolum defectiue aut turpiter,aut parum,aut non bene,ſed ſi omnino non habet ut ille dicitur cœcus,nõ quia eſt monoclus,aut parũ uidet,ſed quia omnino nõ uidet, & tamen eſt aptus uidere. Et aduerte ꝙ inter hos modos, primus in improprijſſimus,& quintus proprijſſimus,medij autem,medio modo ſe habent. Iterum aduerte ꝙ qm̃ priuatio proprie dicta, dicit negationem & aptitudinem in ſubiecto,cum circunſtãtĳs ſuprapoſitis inter habitum & priuationem datur medium, unde ante omnis homo eſt iuſtus uel iniuſtus,ſed põt eſſe nõ iuſtus ut puer, & in hoc differt oppoſitio priuatiua ab oppoſitione contradictoria in qua non datur medium,unde & Cõmen. dicit in cõm. 27. habitus & priuatio diuidunt uerum & falſum non in omnibus rebus,ſed in ſubiecto.ſ. proprio & apto, hæc de modis priuationis dicta ſint.

Habere aũt dr̃ quattuor modis. Primo de eo, ꝙ habet aliqd ĩ diſpoſitione,& facultate ſua,ut febris habet febricitãtẽ. Tyrãnus ciues poſſeſſor rẽ poſſeſſam domin' ſeruũ. Secũdo ſubiecto,cui ineſt forma,aut ſubalis, aut accñtalis,ut materia cœli habet formã cœli,corp' habet aiam,cuprum habet ſtatuã,ſuperficies habet colorẽ,intellectus habet ſciẽtiam,& uniuerſaliter hic modus uerificatur de ſubiecto reſpectu cuiuſcunꝗ accidentis ſibi exiſtentis. Tertio de omni continente reſpectu cõtenti & hoc modo cœlum habet omnia elementa,& elemẽtata & oẽ totũ habet ſuas partes,et oĩs locus ſuum locatum. Quarto de omni ꝓhibẽte aliquid moueri,aut operari ſecundum impetum ſuum, ſic colũnę habet domum,quoniam prohibent ipſam moueri

ueri ſm imptū ſuum .ſ. deorſum, ſic apud poetas Athlas habet cœlum,quia ꝓhibet ipſum cadere, ſic anima habet corpus,quia ꝓhibet ipm diſſolui,quandiu eſt in eo.& hoc etiam modos continens habet contentū,quia tenet ipſum unitū aliter ſepararentur partes ꝯtenti abinuicē. Iſti ſunt modi ipſius habere,quibus,ut inquit Ariſt. correſpōdent modi eſſendi,qui in 4.phyſ.ſunt octo,ex quibus primus, & ſecundus,tertius,quartus,& octauus correſpondet tertio modo ipſius habere.Quintus aūt correſpondet ſecundo modo ipſius habere. Sextus correſpondet primo modo ipſius habere.Septimus uero correſpondet quarto modo ipſius habere. Hæc de modis habitus,& paſſionis, & priuationis,& habere dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto cap.diſtinguenda ſunt nomina,quæ important partem,aut totum, ſiue integrale, ſiue eſſentiale, ſiue uſe,& qm̄ pars eſt ex qua aliquid componitur,iō prius diſtinguendū eſt hic terminus,ex quo, deinde pars, deinde totum,deinde colobon,deinde genus.

Aduerte igitur,ꝙ aliquid pōt dici fieri ex aliquo tripl̄r.

Primo proprie, & primo.

Secundo propriæ,ſed tantum ſecundum partem.

Tertio improprie.

Modi quibus aliquid fit propriæ,& primo ſunt q̄ttuor.

Primo aliquid fit ex aliquo,ut ex mā, ſiue remota, ſiue proxima.Remota quidem ut omnia liquabilia fiunt ex aqua,proxima autem,ut domus fit ex lapidibus, & ſtatua ex ære & hic modus procedit uia compoſitionis,& eſt oppoſitus tertio modo,ut apparebit.

Secundo aliquid fit ex aliquo,ut ex primo mouente ſic pugna fit ex conuicio &c.& omne primum, ex quo originatur aliquid.

Tertio aliqd fit ex aliquo uia reſolutionis, ſicut ex cōpoſito componentia,reſoluitur.n.compoſitum in componentia. & hoc modo fiunt elementa ex elementato, uerſus ex poemate,literæ ex ſyllabis.lapides ex domo. & hic

modus opponitur primo nõ ſolum, quia hic attẽditur penes reſolutionem, & ille penes cõpoſitionem, ſed quia hic eſt proceſſus à forma ad materiam. illic autem eſt proceſſus à materia ad formam, partes. n. habet rationem materiæ, totum autem habet rationem formę, & perfecti.

Quarto aliquid fit ex aliquo, ſicut ſpecies ex parte ſpeciei, ut homo ex anima, & corpore, uel ex carnes, & oſſe, & neruo, dicitur autem pars ſpeciei illud, ſine quo nõ ſaluatur natura ſpeciei, uel quod eſt de ratione ſpeciei. Conſtat autem, ꝙ non ſaluatur natura ſpeciei, puta homo ſine carne & oſſe, & neruo. ſaluatur autem ſine his carnib⁹, & his oſſibus. & ideo hmõi partes indiuiduales dicuntur partes materiæ. Ad hoc. n. quod ſaluetur natura ſpecifica hominis, non eſt neceſſe eſſe hunc hominem, ex conſequenti poteſt eſſe homo ſine his carnibus, quoniam ſi non ex his erit ex alijs, ſed de partibus ſpeciei, & materiæ ad plenum dicemus in libro ſeptimo.

Modus autem, ſm quem aliquid fit ex aliquo ſm partẽ eſt, qñ aliquid dicitur fieri ex aliquo toto. & tamen nõ fit ex toto, niſi ratione partis, ut filius dicitur ex patre, non ratione totius ſubſtantiæ patris, ſed ratione ſpermatis, & dicitur fieri ex matre non ratione totius, ſed ratione menſtrualis materiæ, & plantę fiũt ex terra ratione nutrimenti tracti ex terra.

Modus uero ſm quem improprie, & tranſumptiue fit ex aliquo eſt quando ly ex, ſtat pro poſt, ut quando dicimus ex die fit nox. i. poſt diem, ex nubilo fit ſerenum.

Et aduerte, ꝙ uniuerſaliter duobus modis contingit aliqua fieri ex aliquo. primo quando tranſmutantur adinuicem ſic, totũ fit ex partibus uia generationis, & partes fiũt ex toto uia corruptionis. ſecundo quando unũ fit poſt aliud præciſe, ita ꝙ ibi eſt tantum ordo ſm tempus, ut ex feſtis dionyſiis fiunt feſta tragelia. Hæc de modis huius termini, ex quo dicta ſint.

Pars autem dicitur quinq; modis, ſm uiam Commentatoris: ſed ſecundum b. Tho. quattuor modis, quoniam in

primo comprehendit de duos.

Primo dr̃ de parte quantitatiua non aliquota, nec men ſurante totum,ut duo ſunt pars trium,& tria ſunt pars qn que.& hoc modo oẽ quantum ſubtractum ab aliquo qn to,modo ſit minus,eo à quo ſubtrahitur dr̃ pars eius.

Secundo dr̃ de parte quantitatiua aliquota, & menſu rante,ut tria ſunt pars nouem, q̃m ter tria conſtituunt nō uem.& hoc modo omne quantum ſubtractum ab aliquō toto, ſi aliquoties ſumptum præciſe menſurat totum dr̃ pars eius.& hic modus eſt qui obſeruatur à geometra, & eſt propriiſſimus modus.

Tertio dr̃ de parte ſubiectiua, & uerificatur de omnib⁹ inferioribus,in quæ diuiditur ſuperius & hoc modo indi uidua ſunt partes ſpeciei: & ſpecies partes generis, & ge nera ſubalterna partes generaliſſimi.

Quarto dr̃ de parte eſſentiali .i. ex qua conſtat naturà rei,ut corpus,& anima ſunt partes animati, & metallũ eſt pars ſtatuæ,& angulus eſt pars trianguli. conſtat.n.natu ra trianguli ex tribus angulis.Hmõi autem pars eſſentia lis aliqñ dicitur pars ſpeciei,ut ſumpta in uniuerſali, ſicut quando dicitur homo eſt quid compoſitum ex corpore, & anima rationali,aliqñ dicitur pars materiæ, ut quando dicitur hic homo conſtat ex hoc corpore, & hac anima, ſed ut prædiximus de partibus ſpeciei,& partibus materię loquemur in libro 7.

Quinto dr̃ de parte diffinitiua,ut de genere,& dr̃ia, ex quibus conſtituitur tota diffinitio,ſed aduerte ꝙ pars dif finitiua dicitur pars ſm rationem,& non ſm rem. prædi catur.n.de diffinito in recto,quia dicit totã naturam diffi niti,licet aliter genus,quia ſub conceptu confuſo, & aliter differentia,quia ſub conceptu determinato.hæc de modis quibus pars dicitur, dicta ſint.

Locuturi de modis totius,prius diffiniemus ipſum to tum,inquantum totum abſolute.Aduerte igitur ꝙ totum abſolute eſt illud,cui nulla partium ſuarum deficit, ex q bus conſtituitur natura totius,& ↄtinentur in toto, ita ꝙ

ſunt unum in eo, quia non habent eſſe ſeparatim: ſed exiſtunt per eſſe totius, quandiu componunt ipſum. & hæc diffinitio uerificatur de quolibet ſimpliciter toto, qm̃ totum & perfectum, ſiue completum uidentur eſſe idem ex 3.phyſ.tex.63.

Modi autẽ totius ſunt duo. Primus eſt de toto uniuerſali, ut genus, & ſpecies. ſunt.n.continua ſuorum inferiorum, ſicut totum continet partes. Secundus eſt de toto eſſentiali, & integrali, ut homo inquantum eſt compoſitum naturale: & linea, & numerus quinarius inquantum ſunt compoſita quantitatiua.

Differunt aũt iſti duo modi in hoc, ꝙ totum uľe non propriæ eſt quid compoſitum ex partibus ſubiectiuis, ſed ita continet eas, quod eſt unaqueq; earũ, prædicatur enim in recto de partibus. nã & hõ, & leo capra, ſunt animal, totum uero integrale, & eſſentiale eſt cõſtitutum, & reſultans ex partibus, ita ꝙ nulla partium ſuſcipit prædicationem totius in recto. non.n.anima eſt homo, nec materia ſua eſt homo: nec brachium eſt homo. & aduerte ꝙ in toto integrali poſſunt eſſe partes in potentia, ut in linea ante diuiſionem, & partes in actu, ut in exercitu, & in domo. quilibet.n.homo in exercitu habet eſſe ſeparatum ab altero, ſic & ſinguli lapides, ex quibus conſtructa eſt domus. eſt tñ uerum ꝙ perfectius eſt, uerius eſt totum, in quo partes ſunt in potentia, qm̃ totalitas eſt quædam unio. unde ubi maior unio partium, ibi perfectior totalitas.

Iterum aduerte, ꝙ totum continuum põt eſſe ſm nãm, ut lapis, & planta. & poteſt eſſe ſm artem, ut tabulæ, in quibus plura ligna ſunt compaginata, continuum quidem p naturam eſt magis totum, quoniam eſt magis unum, ut probauimus in ſecundo tract.cap.primo. ubi id probauimus duplici ratione. ultra hoc autem ꝙ eſt magis totum. aduerte, ꝙ tripliciter diuerſificari poteſt propter ſitum, & diſpoſitionem partium. nam licet in omni continuo partes ſint ſituate, & poſitionem habeant tamen in aliquibus continuis quocunq; modo ſituẽtur, ſiue ſic, uel ſic

ſic ponantur non diuerſificatur natura rei, & hmõi ſunt corpora humida, quæ figurantur non propria, ſed figura cõtinentis. & in his nominamus totum per ly omne. Dicimus omnis aqua, & omne oleum, & non dicimus, niſi improprie, tota aqua, & id magis uerificatur in idiomate grȩco, nam in latino cõſueuimus nominare hmõi per ly omne, & per ly totum. in aliquibus autem requiritur determinata poſitio partium, ita ꝙ non conſtaret natura rei, ſi aliter diſponerentur, ut in animali, & in domo, & in alijs, in quibus requiruntur diuerſæ partes ſic, & non aliter ſituatæ: & in his nominamus totum nomine totius, & non ꝑ ly omne. non. n. dicimus omne animal, quando eſt tantũ unum, ſed totum animal, aliquando autem per tranſpoſitionem partium non mutatur rei natura, ſed figura. & iſta ſunt, quæ habent partes eiuſdem naturæ. & tñ poſſunt figurari diuerſis figuris, ſicut ueſtis linea, cuius omnes partes ſunt ex ligno. in qua ex uario ſitu partiũ, licet non mutetur natura rei, qui ſemper erit linea, tñ mutabitur quo ad figuram. nam alia figura cauſatur in ueſte, ſi partes anteriores fiant poſteriores, uel ſuperiores fiant inferiores, & in his totum poteſt nominari per ly omne: ex parte naturȩ rei. & per ly totum ex parte figuræ.

Et ſi quȩras, quare totum ſimilium partium dicitur omne, num autem totum diſſimilium partium.

Dico id eſſe, quoniam totum ſimilium partium ſola diuiſione fit multa, quorũ ſingulum eſt eiuſdem naturȩ cũ toto, unde una aqua ſola diuiſione fit plures aquæ, quare poteſt dici una exiſtens. & omnis hæc aqua: & omnes hæ aquæ, id autem non ſeruatur in toto diſſimilium partiũ, quoniam nulla eſt eiuſdem naturȩ cum toto. et ex diuiſione non multiplicatur natura totius, imo deſtruitur ex cõſequenti non continet in ſe actu, nec in potentia proxima pluralitatem eiuſdem naturæ. unde in hmõi non uerificatur omne quod pluralitatẽ ſignat cum ſit ſignum uniuerſale, uerificatur autem totum quod collectionem, ſiue reſultãtium ex pluribus ſignat. Hæc de modis totius abſolu

tæ ſumpti dicta ſint.

Circa colobon, quod dicitur totum diminutum, uel deficiens in aliqua ſuarum partium. Aduerte, ꝙ Ariſtot. non aſſignat plures modos, q̄m non dabiles ſunt: niſi ſm magis & minus, puta hō cui deficiunt manus, et pedes eſt magis colobon, q̄ ille cui tm̄ pedes deficiunt. immoratur igitur ad declarandum conditiones requiſitas ex parte totius diminuti, & ex parte particule deficientis ad hoc: quod aliquid dicatur colobō. Aduerte igr̄, ꝙ ex parte totius requiritur, ut ſit totum quantitatiuum ad dr̄iam totius uniuerſalis, ut eſt genus, aut ſpecies: nam ex ſubtractione indiuidui non dr̄ ſpecies coloba. aliter omnes ſpecies corruptibilium ſemper eſſent colobe. & ꝙ ſit ex diſſimilibus partibus compoſitum unde homogenea ex ſubtractione partis nō ſunt coloba, ut aqua, caro, os, neruus. & ꝙ ſubtractū ſemper ſit minus. unde ſi aliquid cōponatur ex duabus partibus tm̄, & æqualibus. ablata una reliquum non pōt dici colobon: unde lapis bicubitalis ablato cubito nō dicitur colobō, nec homo ſectus in duo media. Et ꝙ poſt ablationem partis remaneat nomen, & ſubſtantia totius, unde numerus ex ſubtractione unitatis non dr̄ colobon: q̄m non remanet nomen, nec eadem ſpecies numeri. & ꝙ tranſpoſitio partium faciat dr̄iam in toto, eo modo quo declarauimus in modis totius. unde ut diximus homogenea non poſſunt dici coloba. & ꝙ totum ſit ex partibus continuitatis adinuicem. unde exercitus ex ſubtractione alicuius militis non dicitur colobon, nec harmonia ex ſubtractione unius uocis dicitur coloba, q̄m componitur ex uocibus grauibus, & acutis, quæ adinuicem non continuantur, ſed proportionantur. Ex parte aūt particulę ſubtractæ, requiritur ꝙ non ſit ex principalibus, pp quas ſeruatur totius ſubſtantia. unde animal abſciſo capite, nec planta abſciſa radice pn̄t dici coloba, q̄m deſtruitur ſubſtantia totius, & ꝙ ſit ſituata in extremitatibus, ut auris, naſus, manus, ramus. unde ſi ab homine aufertur pars carnis, puta ex coxa, uel etiam aufertur aliquod intrinſecū:

puta ſplen non dicetur colobon. & ꝙ pars ablata non re- generetur. unde ex ſubtractione folij, aut rami non dici- tur arbor colobon, nec animal ſubtractione pilorum, nec homo ſubtractione unguium, aut capillorum. Hæc de co lobon dicta ſint.

Vltimo aſſignandi ſunt modi huius nominis genus, et quot modis dicuntur aliqua diuerſa genere.

Genus igitur quattuor modis dicitur. Primo de conti- nua generatione multoꝝ conuenientium in eadem natu- ra ſpecifica, ut hominum genus. Secundo dr̃ de principio gñante, à quo primo deſcendit talis multitudo: ut Romu lus dicitur romanorum genus. & Heber hębreorum ge- nus. & ſic primus pater cuiuſcunque multitudinis conue nientis in natura ſpecifica dr̃ genus. & digniori modo, q̃ mater, qm̃ pater eſt agens. mater uero ut materia, licet & prima mater aliqñ dicatur genus, ut pleias dicitur genus pleiadum, qm̃ trahunt originem à pleia matre. Tertio dr̃ de primo, & communi ſubiecto rerum diuerſarum forma rum: ut aqua eſt genus omnis metalli, quia eſt prima eo- rum materia. & ſuperficies eſt genus omnium figurarum ſuperficialium, ſiue planarum. eſt.n. proprium primum ſubiectum in quo figurantur oẽs figuræ plane, ſicut cor- pus eſt genus omnium figurarum ſolidarum. Quarto di- citur de eo, ꝙ primo ponitur in diffinitione, & dicitur de diffinito in quid, & diuiditur differentijs, quæ ſunt quali- tates generis. qualificant.n. & determinant naturam ge- neris, ut animal eſt genus. primo enim ponitur in diffini- tione ſpeciei, puta hominis, & dicitur de eo in quid, & di- uiditur rõnali, & irrationali quibus determinatur ad ſpẽs, ideo dñr eſſe qualitates ſuæ. & aduerte ꝙ hęc doctrina nõ deuiat à doctrina Porphyrij. nam in prędicabilibus, ut ui dere poteris ponit primum, & ſecundum modum eo mo- do, & ordine quo Ariſtot. ponit, ſed in ſecundo modo in hoc differt ab Ariſtot. ꝙ Porphyrius addit locum, ſiue pa triam, & Ariſt. ponit matrem, quartum modum ẽt mani- feſte poſuit Porphyrius, cum dixit, Genus eſt cui ſup-

ponitur ſpecies,& prædicatur de pluribus ſpecie differen tibus inquid. tertium modum non poſuit manifeſte, qa potius ad mathematicum,& metaphyſicum ſpectat,q̃ ad logicum, poſſumus tamẽ dicere,ꝙ uirtualiter poſuit, qm̃ tertius,& quartus,quaſi ad unum reducuntur,eo ꝙ uterque habet rationem materiæ,& potentiæ. nam ſicut ſubiectum ſe habet ad formam ſic genus ad differentiam,diſtinguuntur tamen in hoc,ꝙ genus non eſt ueræ,& realiter ſubiectum,nec materia. prædicatur,n.in recto. de eo cuius eſt, & dicit totum rei naturam ſub conceptu tamen generico, qui eſt conceptus confuſus. ſubiectum autem eſt materia non dicit totam rei eſſentiam, ſed partem, ut patet. Hæc igitur de modis dicta ſint.

Quantum ad diuerſa genere.aduerte,ꝙ Ariſt.non immoratur circa primũ:& ſecundum modũ generis, qm̃ magis ad oratorem,quam ad Philoſophum ſpectāt. aſſignat aũt diuerſa genere,iuxta tertium, & quartum modum.

Primo igitur illa dicuntur diuerſa genere quorum primum ſubiectum.i.materia eſt diuerſa ita ꝙ non tranſmutantur adinuicem, nec utrunque in aliud tertium: unde color & ſapor ſunt diuerſa genere,primum.n. ſubiectum coloris eſt ſuperficies,ſaporis aũt eſt humidum,quantitas uero & qualitas ſunt adinuicem intranſmutabiles,ſimiliter cœlum et elementum ſunt diuerſa genere: qm̃ materia cœli diuerſa eſt à materia elementi,ut alias declarabitur, per oppoſitum omnia elementa & elementata ſunt unius generis,quia cõmunicant in materia prima eiuſdem rationis,&ſunt adinuicem tranſmutabilia:ut declaratur in lib. 2.de generatione.Et aduerte hic loquimur de genere phyſico quod ſumitur non ab uno modo prædicandi, ſed ab unitate uel diuerſitate primi ſubiecti.

Secundo illa dicuntur diuerſa genere quæ continentur ſub diuerſis prædicamentis,ut linea & albedo. Res.n.diuerſorum prædicamentorum non tranſmutātur adinuicem nec reducuntur ad aliud tertium, cum nõ conueniāt uiſcum ente quod non eſt unum niſi analogia,p oppoſi

tum res unius prædicamenti poſſint dici unius gn̄is ſaltē generaliſſimi. Et aduerte, ꝙ hic ſecundus modus magis at tenditur ſecundum genus logicum q̄ genus phyſicum, nam conſtat, ꝙ res huius prædicamenti dici pn̄t ſecundū phyſicum diuerſarum generum, ut cœlum & elemētum, quæ tamen continentur in prædicamento ſubſtantiæ & in eodem genere ſubalterno quod eſt corpus. Hæc de mo dis diuerſorum genere dicta ſint.

CAPVT VI.

IN ſexto capite diſtinguenda ſunt nomina quæ un̄r importare ens diminutū. Et hæc ſunt falſum & accn̄s. Circa falſum aduerte, ꝙ pōt dici de re, de diffinitio ne, de homine. De re quidē dupliciter, primo de eo quod non eſt & tn̄ dicitur eſſe, ut diametrum eſſe ſimetrum fal ſum, eſt cuius oppoſitum eſt uerum, & nota ꝙ hoc falſum dr̄ dupliciter. primo cum redditione ad uerū, ut Socr. ſta re dum ſedet, & dicitur falſum contingens, ſecundo ſine redditione ad uerum, ut hominem eſſe aſinum, & dicitur falſum impoſſibile. ſecundo principaliter dr̄ de eo quod in ſe quidem eſt aliquid, non tn̄ eſt illud de quo facit appa rentiam, ut ſomnium & auricalcum, nam ſomnium in ſe quidem eſt reuerſio ſimulacrorum ad ſenſum cōmunem, ut diximus in lib. de ſomno & uig. tamen non eſt res ad extra de qua eſt ſomnium. Item auricalcum eſt metallū, non tamen eſt illud quod apparet. ſ. aurum.

De diffinitione dr̄ duobus modis. Primo de ea quæ nul lius rei poteſt eſſe diffinitio, & dicitur falſa ſecundum ſe, & eſt illa quæ conſtat ex partibus repugnantibus, ut ſi di cerem homo eſt animal incorporeum. Secūdo de ea quo alicuius quidem eſt diffinitio, nō tn̄ illius cui attribuitur: & dicitur falſa per accidens. ſ. ratione male attributionis, in ſe tn̄ uera eſt, ut ſi dicerem trigonum eſt figura agona. Hæc. n. uerificatur de circulo. Et falſatur de trigono.

De homine dr̄ duobus modis, primo de eo qui eligit ra tiones & ſermones falſos & delectatur in illis, quaſi finis eius ſit delectari falſo & non aliam commoditatem ex

petit, quod dicitur propter uendentem dicentem falſum cuius finis non eſt delectari falſo, ſed lucrari, & tunc uerius dicitur hō cupidus quam homo falſus, ſecundo de eo qui facit. & cauſas rōnes falſas in alio ut appareat alius quam ſit, ſic Hypocrita dicitur falſus, & proditor & adulator dñr homines falſi, quia licet ſint aliquid, non tñ tales ſunt qualem de ſe cauſant apparentiam, & aſſimilantur rebus quas diximus in ſecundo modo eſſe falſas.

Et prædictis immediate patet falſitas duaꝝ opinionum Prima eſt id Ipia qui eſt liber Platonis. Hæc dicit eundem hominem eſſe uerum & falſum, qui pōt mentiri & poteſt dicere uerum, ſed id non ſequitur, nam ex potentia mentiendi & dicendi uerum, non dicitur homo falſus & uerus & niſi eligat menti & delectatur mendatio aut cauſet opinionem falſam in alio, nec etiam dicitur homo uerus niſi eligat & delectetur dicere aut cauſare in alio ueram opinionem, aliter uir ſciens & prudens poſſet dici falſus, quia poteſt mentiri, & uerus quia poteſt dicere uerum, & eadē oratio eſſet uera & falſa, quoniam poteſt eſſe falſa puta Socra. ſedet ipſo ſtante & poteſt eſſe uera ipſo ſedente.

Secundo opinio eſt eorum qui dicunt, agentem praua ſponte, meliorem eſſe q̃ agens praua coactus quod ſic probant, claudicans ſponte perfectior eſt claudicante ui puta ex detruncata tibia ergo à ſimili agens praua ſpōte: ſed iſti decipiūtur, quia agere praua eſt deficere in moralibus in quibus uoluntarium aggrauat & inuolutarium excuſat, claudicare aūt eſt deficere in naturalibus ex indiſpoſitione inſtrumenti potentiæ motiuæ, & ideo ſi ſponte claudicat non ſtat indiſpoſitio ex parte inſtrumenti ex ꝯñti non eſt deterior. Tu tñ aduerte, ſecundum philoſophum, poteſt eſſe ſimilitudo in hoc claudicans ſpōte deterior eſt in genere moris, quoniam reprehenſibilis eſt, ſed melior eſt in eſſe naturæ, quia non deficit inſtrumento potentiæ motiuæ, quæ eſt potentia naturali, eodem modo, agens praua ſponte deterior eſt in genere moris, non tamen in eſſe naturę, quia forte eſt magis perfectus ſecundum in

tellectum puta quia eſt magis ſciens quo modo operádũ in moralibus licet non agat ſm ſcientiam ex praua uoluntate. Hæc de modis falſi dicta ſint.

Circa accidens aduerte duos modos aſſignatos à philoſopho. Primo accidens dicitur id quod alicui ineſt, & uerum eſt dicere ꝙ ineſt, non tamen neceſſario, nec ut in pluribus ſed in paucioribus, ut fodientem cauſa plantandi uitem inuenire theſaurum accidens eſt, quoniam non ex neceſſitate nec in pluribus hæc duo coniunguntur, nec neceſſario unum cauſatur ab alio, nec ſequitur ad aliud, qm̃ milies foditur terra nec ſemel inuenitur theſaurus. Item hominem muſicum eſſe album uel album eſſe muſicum accidens eſt, qm̃ non ex neceſſitate fit horum coniunctio, aliter homo non albus nõ poſſet eſſe muſicus quod ad ſenſum eſt falſum, neque hæc coniunctio fit ut in pluribus ut patet & ſicut aſſignatum eſt accidens ex parte ſubiecti, ita poteſt aſſignari ex parte tẽporis, puta ꝙ quando fit corruſcatio occidatur animal accidens eſt, & ex parte loci, ut ꝙ foſſura & inuentio theſauri coniungantur in eodem loco accidens eſt. Et aduerte, ꝙ accidens hoc modo dictum nõ habet cauſam determinatã, quod.n. à pluribus cauſis poteſt eſſe nõ eſt præciſe ab una, determinata, ſed à caſu quæ eſt cauſa indeterminata ex ſecũdo Phy. Vt cũ aliquis nauigat eginam & tñ non intendebat illuc nauigare, ſed cauſa nauigandi fuit orta tempeſtas aut quia captus à latronibus & illuc deductus, patet igitur huiuſmodi accidens nõ eſſe à cauſa determinata, ſed poteſt diſiunctim à pluribus eſſe & fieri. Et ſi quęras in quo differt exemplum primum ſumptum ex parte loci uel temporis ab exemplo ſecundo ſumpto ex parte ſubiecti. Dico ſecundum Commentatorem in commento. 35. ꝙ in primo unum eſt cauſa per accidens alterius, foſſura enim eſt cauſa inueniendi theſaurum, & corruſcatio eſt per accidens occidendi animal, In ſecundo autem unum non eſt cauſa alterius, ſed eſt coniunctum cauſæ, accidit enim homini qui eſt cauſa muſici quòd ſit albus, unde poſſumus dicere primum exem-

plum eſſe de cauſa, ſecundum autem de prædicabilibus per accidens, uel ſecundum b. Tho. primum ſumitur à fieri, ſecundum autem abeſſe.

Secundo dicitur accidens illud quod conuenit alicui per ſe, & tamen non eſt ſubſtantia eius, ut riſibile eſt accidens homini, & habere tres angulos, accidens triangulo, & hic ſecundus modus per ſe eſt aſſignatus in poſterioribus, & ſupra. Et ſi quæras in quo differt hic ſecundus modus dicendi à primo, dico ꝙ differt in duobus. Primo quoniam accidens hoc ſecundo modo, eſt ſempiternum, nam proprium inſeparabile eſt ab eo cuius eſt proprium. Ex accidentibus autem primo modo dictis nullum contingit eſſe ſempiternum, quoniam non habent neceſſariam connexionem, neque reſpectu loci, neque temporis, neque ſubiecti, Et rationem huius magis aſſignabimus in libro ſexto. Vbi loquemur de ente per accidens, nam ut dicit Comment. in commen. 35. loqui de accidentibus et de modis accidentium ad alium tractatum ſpectat, hic autem non intendit Ariſt. niſi exponere tantum nomina. Secundo differt, quoniam ut inquit b. Tho. primus modus opponitur huic quod duo ſecundum ſe, ſecundus autem opponitur eſſentiali & quidditatiuo prædicato. Hæc de modis accidentis dicta ſint. Et hic terminatur tota conſideratio nr̄a ſuper quintum librum Metaphyſicæ diſtincta in tribus tractatibus.

EIVSDEM CHRYSOST. *EPITOMA*, SVPER SEXTO LIBRO METAPHYSICAE.

SECVNDVM ordinem, quem propoſuimus in proœmio huius ſcientiæ, incipiendum eſt in hoc 6. lib. tractare de ente, & quoniam ut uiſum eſt in lib. 5. dicitur ens multipliciter, ideo prius cōſiderandum eſt qui ſint illi modi entis, de quibus nō eſt principalis intentio Meta. conſiderare, hæc autem ſunt ens per accidens, & ens uerum, totam igitur intentionem Philoſophi in hoc 6. compſectemur in unico tractatu quem diuidemus in quattuor capita.

Primo, declarandus eſt modus proprius huius ſciētiæ, quo habet conſiderare de ente.

Secundo excludemus ab hac ſcientia ens per accidens.

Tertio, quoniam dicere poſſet aliquis uanæ excludens per accidens, qm̄ non datur aliquod ens per accidens, ideo deſtruenda eſt hæc opinio.

Quarto, excludendum eſt ens uerum quod dicitur ens in anima, & ſic concludemus principale intentum Metaphyſici eſt uerſari circa uniuerſale ens reale per ſe, cuius cōſiderationem incipit in lib. 7.

CAPVT PRIMVM.

CIRCA primum caput ut ſciamus modum proprium huius ſcientiæ in conſideratione entis quinque agenda ſunt.

Primo oſtendetur conuenientia eius cū alijs ſcientijs.

Secundo oſtendetur eius differentia in communi ab alijs ſcientijs.

Tertio oſtendetur modus proprius Phyſicæ & Mathematicæ & huius ſcientiæ.

Quarto declarabitur quòd cum Phyſica & Mathematica, & hæc ſcientia ſint theori.quare hæc ſola dicitur theologia.

Quinto ſoluetur dubium.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ omnis ſcientia particularis quocũq; modo ſit cognitio intellectiua, ſiue ſpeculatiua, ſiue practica actiua, ut moralis, ſiue mechanica inquirit principia & cauſas ſui ſubiecti, ſiue per omnimodã certitudinem, ut Mathematicæ, ſiue cum aliquali incertitudine & ſuperficialiter, ut morales, & hæc quidem propoſitio manifeſtatur inductiuæ. nam medicina inquirit cauſas conualeſcentiæ, geometria cauſas & principia magnitudinis, puta punctum eſt principium lineæ, linea principium ſuperficiei, & Arithmeticus principia & cauſas numeri, puta unitas eſt principium numeri, & diuiſio continui eſt cauſa eiuſdem naturalis, principia & cauſas entis mobilis, puta materiam & formam & efficientem, moralis principia & cauſas habitus moralis, puta agens liberũ, & frequentati actus conſimiles, mechanica, puta ædificatoria principia & cauſas ædificij, puta hanc materiam, hunc finem, hanc figuram, hoc agens. Patet igitur oẽm ſcientiam inquirere principia & cauſas ſui ſubiecti. Cum igitur Metaphyſica ſit maxime ſcientia, ad ipſam ſpectat conſiderare principia & cauſas entis inquantum ens qđ eſt eius ſubiectum, ut ſtabilitum eſt in 4. lib. trac. 1. cap. 1. in hoc igitur conuenit hæc ſcientia cum alijs ſcientijs particularibus, ꝙ ſicut illę conſiderant principia & cauſas ſui ſubiecti proprij, ſic & iſta.

Quantum ad ſecundum aduerte differentiam in communi conſiſtere in hoc, ſicut omnes ſcientiæ particulares uerſantur circa determinatum genus entis, non inquantũ eſt ens ſed inquantum eſt hoc uel illud genus entis, puta geometra uerſatur tm̃ circa magnitudinẽ, nõ inquantũ eſt ens (ſic.n.ad primũ Ph̃m ſpectat) ſed inquantũ eſt ma

gnitudo,ſic inquirunt propria & particularia principia illius generis entis,& proprias cauſas inquãtũ eſt tale ens, & non aliter. Primus autem philoſophus ſicut ſpeculatur ens uniuerſale,quod eſt ens inquantum ens,ſic habet inquirere prima & uniuerſalia principia & uniuerſales cauſas entis inquãtũ ens,& id iam ſtabilitũ eſt à nobis in primo tractatu primi libri cap.2.et manifeſtum erit in lib.12.patet ergo quõ differt primus philoſophus à quocunq; alio ſciẽte particulari,tam in ſpeculatione ſubiecti,quàm in inquiſitione principiorum & cauſarum. Et ex hac differẽtia aduerte corollaria duo.

Primum eſt,ſicut nulla ſcientia particularis conſiderat ens inquantum ens, nec aliquod genus entis inquantum ens,ſic non habet conſiderare quod quid eſt, ſiue quidditatem ſui ſubiecti.eiuſdem.n.ſcientiæ eſt cõſiderare rei entitatem et ſuam quidditatem, ſuũq; quod quid eſt. Ad primum igitur philoſophum ſpectat conſiderare de quod quid eſt ſicut de ente.

Sed dices quomodo ergo ſciẽtia particularis demonſtrat paſſiones.de proprio ſubiecto, cum quod quid eſt ſubiecti ſit medium in demonſtratione.

Reſpondeo,licet non inueſtiget quod quid eſt ſubiecti ſui tñ accipit ipſum ut notificatũ ſibi ex ſenſu,ſicut phyſicus accipit quid eſt anima,qm̃ ſenſu accipit ipſam eſſe pncipium operum uitæ, uel ſupponit ipſum ut notificatum in prima ſcientia, ſicut geometra accipit à primo Philoſopho quid ſit magnitudo,&eo notificato ſibi per ſenſum uel ſuppoſito utitur ad demonſtrandum,quæ quidem demonſtratio non eſt de ipſo quod quid eſt, ut probatum eſt in ſecundo poſte. ſed de paſſione quam concludimus ineſſe ſubiecto per ipſum quod quid eſt. Tu tamen aduerte,ꝙ hęc propoſitio,ſolus metaphyſicus conſiderat quod quid eſt habet ambiguitate, quas determinabimus in.q. metaphyſicalibus.

Certũ eſt enim quòd philoſophus inueſtigat quidnã eſt motus, & infinitum, & locus, & tempus, nec id ſup,

ponit inueſtigandum à primo philoſopho.

Secundum eſt, ſicut nulla ſcientia particularis conſiderat quod quid eſt ſui ſubiecti, ſic nec dicit, an ſit uel nō ſit, qm̄ eiuſdem ſcientiæ eſt manifeſtare de ſubiecto an ſit, & quid ſit, ſpectat ergo ad primum philoſophum quæſtio de quid eſt, & an eſt cuiuſcunq; ſubiecti determinati in aliqua ſcientia particulari, & propterea Ariſt. in primo poſter. dicit ꝙ de ſubiecto ſupponitur quid & quia.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ modus proprius Phyſicæ quæ apud antiquos non ponentes aliquod ens incorporeum & immobile credebatur, prima philoſophia manifeſtatur ex tribus, primo quia uerſatur circa certum genus entis, ꝙ non circa ens communiſſime ſumptum, hoc autem genus dr̄ ens naturale, in quo eſt principium mot' & quietis, & dicitur ens mobile, ꝙ pro maiori parte dr̄ inſeparabile à materia, nec habet eſſe niſi in materia, excepto intellectu, de quo dicet Ariſt. in lib. 12. text. 17. quòd nil prohibet ipſum remanere ſeparatum à materia, ſecundo quia conſiderat ens naturale modo ſpeculatiuo & non practico, eſt. n. theorica & non practica, quod ſic declaratur, omnis ſcientia practica aut eſt actiua, aut factiua, actiua proprie dicitur cuius actio remanet in agente, ut uelle, eligere, appetere, unde & philoſophia moralis dicitur practica actiua, uerſatur enim circa actiones immanentes & partis rationalis & partis appetitiuæ, ut eſt apta obedire rationi, ſicut declaratur in fine primi Ethicor. factiua autem proprie eſt cuius actio tranſit in materiam exteriorē, ut ædificare, ſculpere, pingere, unde artes mechanicę dicuntur practicæ factiuæ, quoniam earum actiones tranſeunt in exteriorem materiam, & non remanent in agente, ſed philoſophia naturalis non eſt ſcientia actiua nec factiua. nam tam actiua quàm factiua eſt principium productiuum ſui obiecti, ut ſcientia moralis adiuncta uoluntate eſt principium productiuum actus & habitus moralis & ſcientia ædificatiua adiuncta uoluntate eſt principium productiuum domus, ſed philoſophia naturalis non

lis non eſt principium productiuum rei nãlis, qm̃ res naturales pro principio hñt naturam quæ eſt principium in quo eſt, ut dictum eſt in 5. lib. Et præterea. aſtronomia nõ eſt productiua, ſed cognoſcitiua cœli, nec homo generãs hominem generat per philoſophiam naturalem, aliter ſoli philoſophi generarent, ergo philoſophia naturalis non eſt practica. Et aduerte quod ex hoc ꝙ practica eſt productiua ſui obiecti, theorica autem non, ſed ſupponit ipſum, extracta eſt illa differentia inter practicam & ſpeculatiuã, quam poſuit Ariſt. in procemio huius ſcientiæ, & in 2. lib. tex. 3. cum dixit, Theoricæ finis eſt ueritas. i. uera cognitio ſui obiecti, practicæ autem opus, & eſt differentia ſumpta ex parte finis.

Verum quia conſiderare obiectum modo ſpeculatiuo, & eſſe theoricam, cõe eſt phyſicæ & mathematicæ & huius ſcientiæ: ideo tertio Ariſt. declarat modum proprium phyſicæ ex modo diffiniendi ſibi proprio, modus aũt diffiniendi proprius phyſicæ non põt manifeſtari niſi etiam manifeſtetur modus proprius diffiniẽdi mathematicæ & huius ſcientiæ. Aduerte igitur tres modos diffiniendi. Primus eſt, ꝙ in materia ſenſibili qualis eſt diffinitio ſimi. Secundus eſt, ſiue materia ſenſibili, licet diffinitum non habeat eſſe ſeparatum à materia ſenſibili, qualis eſt diffinitio recti & curui. Tertius eſt ſine omni materia, tam ſenſibili q̃ intelligibili, eo quod diffinitum eſt omnino immateriale & non quantũ, qualis eſt diffinitio intelligẽtiæ, primus modus eſt proprius ſcientiæ naturali, eo qđ naturalia nõ abſtrahunt à motu, ex ꝯñti, nec à materia ſenſibili, ut patet de partibus animalis & de partibus plantæ, unde & in 2. phyſico. text. 19. aſſignans philoſophus differentiam inter phyſicam & mathematicam, dixit diffinitionem naturalium eſſe ſicut diffinitio ſimi, in cuius ratione ponitur ſubiectum ſenſibile. ſ. naſus, & non ſolum naturalia compoſita diffiniuntur per materiam ſenſibilem, ſed & formæ naturales & quæcunq; anima non poteſt eſſe ſine materia, unde diffiniuit eam per eſſe actum corporis phyſici

Dico aũt animam quæ non poteſt eſſe ſine materia, qm̃ ſi quæ eſt ſeparabilis à materia ea rõne qua ſeparabilis eſt, iam ad metaphyſicum pertinet, unde in 2.phyſ.tex.26.ponens pħs terminum conſiderationis circa formas, inquit. Qũo autem ſe habeat hoc ſeparabile.i.anima inquantum ſeparabilis, & quid ſit.ſ.ꝑm eſſentiam ſuam primæ philoſophiæ eſt determinare.

Secundus aũt modus eſt proprius mathematicæ: nam licet nundum ſit determinatum utrum entia mathematica ſint ſeparata à materia ꝑm eſſe, ut dicunt aliqui quorũ rationes adduximus in 3.lib.cap.5.& eas iam ſoluimus il lic. Ariſt. autem hoc determinaui in lib.7.tamen manifeſtum eſt ꝙ ſpeculantur à mathematico, ac ſi eſſent ſeparata. non.n. conſiderat triangulum inquantum ligneum, aut æneum, aut terreum, ſed inquantum eſt talis figura recti linea, & propterea mathematica entia, ut cadunt ſub ſcientia mathematica, nõ recipiunt in diffinitione ſua materiam ſenſibilem, ſed ut ſic dicuntur abſtrahere ꝑm rationem à motu, à materia, à fine, unde in 2.phyſ. tex.19. dixit Ariſt. impar & par, & lineam, & rectum, & curuum diffiniri ſine motu, & ſine materia: non autem caro & os, & homo &c.

Tertius uero modus, proprius eſt huius ſcientiæ, nam ſi eſt aliquod ens immobile ſempiternũ & ſeparatũ à mã ꝑm eſſe, conſtat quod ad hanc ſcientiam pertinet, nã phyſica licet ſit theorica uerſatur tm̃ circa entia mobilia, ut dictum eſt, & Mathematica licet ſit theorica uerſatur tantũ circa quantitatem continuam aut diſcretam, quæ licet ut conſideratur à mathematico abſtrahat à motu, tñ ꝑm eſſe eſt inſeparabilis à materia, ut determiuabitur in lib.7. pertinet ergo ad ſcientiam priorem & digniorem phyſ.& mathematica, talis autem non datur niſi hæc ſcientia, & qm̃ entia immobilia ſeparata & æterna, ſunt maxima & prima entia, & maximum & primum eſt cauſa aliorum, ut dictum eſt in ſecundo libro, ideo hæc ſciẽtia conſiderat primas & uniuerſales cauſas horum ſenſibilium quas in 12.

lib.dicemus ſubſtantias abſtractas,& præcipue primam.

Cum igitur metaphyſica conſideret hmõi entia,neceſſe eſt quod eius modus diffiniendi ſit omnino ſine materia. nam cum uera diffinitio ſit indicatiua eſſentiæ rei diffinitæ ſi daretur per materiam,nõ competeret diffinitio, imò eſſet falſa,ut declarauimus in lib.5. tract.3. cap.6. puta ſi dicerem intelligentia eſt ens corporeum. ſicut ſi dicerem, animal eſt ens incorporeum.

Quantum ad quartum aduerte,ꝙ Ariſt.ex triplici cõſideratione entis.ſ.entis mobilis inſeparabilis à materia ſecundum eſſe & ſecundum rationem,& entis ſeparabilis à motu & à materia tm̃ ſm rationem, & entis ſeparati ſm eſſe & ſm rationem,& concludit tria genera philoſophiæ theoricæ.ſ.phyſicam, mathematicam, & hanc ſcientiam quam dici theologiam, quod declarat dupliciter, primo quia ſi eſt in aliquo genere rerum aliquod diuinum, maxime in genere entium ſeparatorum,quæ diximus conſiderari in hac ſcientia. ſecundo, quia cum hæc ſcientia ſit honorabiliſſima,ut declaratum eſt in proœmio,debet uerſari circa honorabiliſſimum ens, hoc autem eſt ens diuinum,conuenienter, dicitur ergo theologia.

Quantum ad quintum aduerte, ꝙ ex prædictis immediate oritur dubiũ.nam ſi hæc ſcientia diſtinguitur à phyſica & mathematica,quia illę conſiderant de ente inſeparabili à materia, hæc autem de ente abſtracto & ſempiterno,ergo erit ſcientia particularis;ſicut & illę: ens.n.abſtractum ſempiternum eſt unum determinatum genus entis,ſicut & ens inſeparabile, cuius tñ oppoſitum determinatum eſt in 4.lib.ubi dictum eſt hanc ſcientiam ſpeculari ens inquantum ens,& quæ per ſe inſunt enti, ꝑpea dicta eſt communis & uniuerſalis & prima ſcientia.

Ad hoc rñdetur ꝙ licet hæc ſcientia principaliter uerſetur &ultima intentione circa ens abſtractum ſempiternũ, ex hoc tñ non eſt ſcientia particularis, qm̃ entia abſtracta ſunt cauſæ & principia totius entis: ex conſequenti conſiderat totum ens, hæc autem ratio deficit in phyſicã &

mathematica,quoniam non ſolum conſiderant determinatum genus entis,ſed & principia & cauſæ ab eis conſiderate non ſunt principia uniuerſalia & cauſæ uniuerſalis entis,ut dictum eſt ſupra.

Poteſt etiam dici ꝙ hæc ſcientia non ſolum eſt cõis & uniuerſalis, quia conſiderat primas & uniuerſales cauſas entis,ſed quia conſiderat non ſolum entia ſeparata & immobilia ut intelligentias, ſed & ens unum & bonum & actum &c.quæ quidem cõia poſſunt dici ſeparata ſm eſſe non repugnanter,non.n.de neceſſitate habent eſſe in mã, aliter non inueniretur ens & unum & bonum & actus niſi in materia,& hæc ratio etiam deficit in phyſica & in mathematica, quoniam omne ens naturale cum ſit mobile, & omnis quantitas: qm̃ conſequitur materiam,de neceſſitate non habent eſſe niſi in materia, patet ergo ꝙ non eſt neceſſe hanc ſcientiam eſſe particularem, ſicut phyſica & mathematica, eſt tamen uerum quod ſi non daretur niſi ſubſtantia naturalis & eius accidentia, phyſica eſt prima & communis & uniuerſalis ſcientia, quia conſideraret de toto ente, & non eſſet alia ſcientia prior & honorabilior ea. Hæc de primo capite dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo capite excludendum eſt ens per accñs à principali conſideratione metaphyſici,ad cuius reſolutione duo agenda ſunt.

Primo ꝙ de ente per accidens non poteſt haberi ſcientia,ex cõſequenti hęc ſcientia uane laboraret circa ipſum, ideo prætermittendum eſt.

Secũdo,qm̃ qualiſcunqꝫ cognitio haberi poteſt de ipſo, ideo cum hæc ſcientia conſideret ens inquantum ens, & oẽs diuiſiones entis iter quas hæc eſt prima, entiũ aliud ꝑ ſe,aliud per accidens,ideo cõgruum eſt ut ibi cõſideretur quicquid de ente ꝑ accñs cognoſcibile eſt,ne apud metaphyſicum remaneat aliquis modus entis penitus itactus.

Quãtum igitur ad primum pono hanc concluſionem. De ente per accidens nulla eſt ſcientia, hanc probo ſigno

& ratione,ſigno quidem ſic.ſi de eo tractaret aliqua ſcientia:uel illa eſſet practica,uel theorica,non practica,nã practica,puta edificatoria,licet conſideret per ſe requiſita domui:puta talem mãm,talem formam,talem finem,tñ quę per accidens poſſunt aduenire domui,puta ꝙ uni ſit in triſtitiam,alteri in uoluptatẽ, uni utilis,alteri dannoſa non conſideret,nec poteſt conſiderare,à cauſis.n.infinitis hæc accidere poſſunt, ex conſequenti, cognoſci non poſſunt nec ſpeculatiua non.n.geometria ſpeculatur ſi triangulus eſt ligneus uel terreus,hæc.n.accidunt triangulo, ſed cõſiderat quæ per ſe conueniunt ei, puta quod eſt prima figura recti linea quod habet tres æquales duobus rectis &c.Ratione aũt ſic,omnis ſcientia eſt de eo quod eſt ens: ꝙ.n.nõ eſt nõ ꝯtingit ſcire ex primo poſt,ſed ens per accidens non eſt ens,ſed potius non ens,& ſi eſt ens eſt magis nomine quam re pro quanto unum de alio prædicatur, puta dicendo grãmaticum eſt muſicũ,& quidem ꝙ re nõ ſit ens patet ex hoc ꝙ cum ens & unum ſint idem ut probatum eſt in 4.lib.ens per accidens nõ magis eſt ens quã ſit unum,eſt aũt unum nomine pro quanto unum de altero prædicatur,copula.n. ſignificat unionem, non autem eſt unum re,nulla.n.res eſt quæ conſtituatur ex albo & muſico, licet eidẽ ſubiecto ineſſe poſſint.Præterea,quæ uerę ſunt ens,ut animal rõnale & corpus animatum una generatione generantur,& eodem modo corrumpuntur,dũ enim generatur rationale generatur animal,ſed quæ ſunt ens per accidens non una generatione generantur, nec ſimul corrumpuntur:ſed diuiſim, ut album una, & muſicum alia, ergo entia per accidens magis & uerius ſunt nõ entia quàm entia, & propterea Pla. non male fecit ordinans artem ſophiſticam circa ens per accidens.ordinare ipſam circa non ens.Dicebat enim ens per accidens, circa quod deſudant ſophiſtæ eſſe non ens.

Sed dices qũo ſophiſtæ uerſantur circa ens per accñs.

Reſpondeo,cum multę ſint fallaciæ maxime uerſantur circa fallaciam accidẽtis,per quam propter ſui ſubtilitatẽ,

multoties decipiũtur ſapientes,prouenit autem hmõi fal-
lacia ex eo quod aliqua ſunt ſm ſe accepta diuerſa, & tñ
aliquo modo uniuntur ſiue coniunguntur, & ex hoc ꝙ
aliquo modo uniuntur creditur quicquid conuenit uni
conuenire alteri,ut ſi arguatur ſic, muſicum eſt diuerſum
à grammatico,qm̃ alia ſcientia eſt muſica & alia eſt gram
matica,& muſicum eſt grammaticum,contingit.n. eun-
dem eſſe muſicum & grammaticum,ergo muſicum eſt di
uerſum à ſe non ſequitur,quia in maiori eſt diuerſitas per
ſe, in maiori aũt eſt unitas per accidens: ex qua non põt
concludi diuerſitas eiuſdem à ſeipſo,eodem modo dicen-
dum eſt ad hunc paralogiſmum, muſicum eſt diuerſum
à coriſco, quia alteꝶ dicit qualitatem,alteꝶ ſubſtantiam,
& muſicum eſt coriſcus, quia coriſcus poteſt hr̃e muſicã,
& contingit ꝙ de facto habeat, ergo muſicum eſt diuer-
ſum à ſe.Item non ſequitur ſi ſic arguatur quod eſt:& nõ
ſemper fuit,eſt factum,ſed grãmaticus eſt muſicus: con-
tingit.n. Socrates prius didiciſſe grammaticam: & poſt
aliquod tp̃s didiciſſe muſicam,ergo grãmaticus factus eſt
muſicus non ſeqtur, quia maior eſt uera in ijs quæ per ſe
ſunt tm̃, ſed grãmaticum eſſe muſicum non eſt per ſe: ut
patet,& ideo non ſequitur grãmaticum eſſe factum muſi
cũ ad ſenſum quo intendit ſophiſta, intendit.n.eandem
ꝓductionem eſſe terminatam ad utrũque, quod non eſt
ueꝶ,qm̃ non ſunt unum niſi per accidens,& ideo alia pro
ductio terminatur ad unum,& alia ad aliud, ſi aũt eſſent
unum per ſe ſicut homo & animal,ſophiſta haberet intẽ-
tum, quoniam eadem productione producitur homo &
animal,& homo & unus homo,& homo & rationale.

Quantum ad ſecundum aduerte quod licet de eo ꝙ eſt
ens per accidens non poſſit hr̃i certa cognitio,ſicut nec de
eo quod ponitur infinitum:uel fortuitum, uel uacuum.i.
de ſubtracto, tñ de ente per accidẽs formaliter ſumpto po-
teſt hr̃i cognitio,ſicut de infinito,ut patet in tertio Phyſi-
co ubi diffinitur,& de fortuito,ut patet. in ſecundo phyſ.
& de uacuo,ut patet in quarto phyſico.De ente igitur per

accidens formaliter ſumpto, duo conſideranda ſunt, primo, quæ ſit eius cauſa, ſecundo, quæ ſit eius natura & ex ijs manifeſtum erit quare de eo quod fit per accidens, id eſt de ſubtracto non poteſt habere ſcientia.

Quantum ad cauſam, aduerte, ꝙ cum omne per accidēs reducatur ad per ſe neceſſe eſt entia per ſe eſſe cauſam entis per accidens entia aut per ſe ſunt duplicia, quædam ſunt ſemper eodem modo ſe habentia, ex conſequenti neceſſaria, non per uiolentiam, ſed quia non poſſunt ſe aliter hr̄e ut complexa in primo & ſecundo modo per ſe, quædam non ſunt ſemper, ſed ut in pluribus, ut hominem generare hominem & non monſtrum, hyemē eſſe pluuioſam: æſtatem calidam & ſerenam, & hæc ſunt cauſa entis per accidens, nam ut inquit Cōment. in cōmen. quinto qn̄ in eis quæ fiunt pro maiori parte, non fit illud quod innatum eſt fieri, fit illud quod eſt per accidens, puta qn̄ homo non naſcitur cum quinque digitis, naſcitur monſtrū quod dicitur ens per accidens, quoniam eſt ex defectu eius, quod eſt ut in pluribus, unde ſequitur quod ſi omnia eſſent neceſſaria & infallibilia, nullum eſſet ens per accidens. Ad hoc ergo quod ſaluetur ens per accidens, neceſſe eſt dari entia contingentia, quæ licet ſint talia pro maiori parte, tamen prout raro fit oppoſitum dicitur ens per accidens, patet igitur, quod cauſa entis per accidens eſt id qđ eſt ut in pluribus inquantum deficit.

Quantum ad naturam entis per accidens, aduerte ꝙ de rōne, & quidditate eius eſt, ut non ſit ſemper, nec pro maiori parte. ſic. n. eſſet ens per ſe, ſed raro, & in paucioribus. Ex hoc. n. quod ea quæ ſunt, ut in pluribus, aliqn̄ deficiūt prouenit ens per accidens, ut ſi ſub cane pluat, eſt ens per accidens. nam ut in pluribus æſtas, & maxime ſub calida æſtuans, & ſicca. & id conuenit æſtati per ſe. Item quod homo ſit albus eſt per accidens, uel quod albus ſit muſicus. quod autem ſit animal, uel riſibilis eſt per ſe, qm̄ hoc eſt ſemper, illud autem raro. Item quòd ædificator ædificet eſt per ſe, quòd autem ſanet aliquem eſt per accidens,

qm̄ ut in pluribus ædificat, raro aūt contingit ædificatorē eſſe medicū, & ideo per accidens ſanat. Item quod coquus faciat cibum delectabilem eſt per ſe. id enim intendit, & ut in pluribus ſic facit. quod aūt faciat cibum ſalubrem eſt per accidens, qm̄ id non intendit inquantum coquus, & raro id facit, unde ſicut ad medicum ſpectatur per ſe dare medicinam ſalubrem, per accidens aūt medicinam ſuauem, ſic oppoſito modo contingit in coquo. Ens igitur per accidens proprie dictum eſt illud quod raro, & præter intentionem euenit. & eſt à cauſa interminata, ut declarauimus in lib. 5. in tract. 3. cap. 6. diſtinguentes hoc nomen accidens & pro rei ueritate hoc ens per accidens coincidit cum fortuna, & caſu, de quibus manifeſtum eſt in 2. phy. Hæc igitur de ente per accidens formaliter ſumpto dicta ſint, ex quibus poſſumus rationem ſumere, quare de ſubtracto non poteſt haberi ſcientia. nam omne quod ſcitur poteſt doceri, omne quod poteſt doceri eſt ſemper, uel ut in pluribus. neceſſe eſt enim docentem determinare id quod docet, aut quia ſemper ſic eſt, aut pro maiori parte, aut pro tali tempore, puta in luna noua. quod aūt raro à cauſa interminata prouenit non poteſt determinari. ergo non poteſt ſciri. nam docens medicinam, ideo docet mellicratum eſſe bonum febricitanti, quia pro maiori parte ſibi prodeſt, quod ſi raro, & indeterminate ſibi proficeret, non poſſet de eo certa regula fieri, ex cōſequenti, nec ſciri, nec doceri. Hæc de 2. cap. dicta ſint.

CAPVT III.

IN cap. 3. deſtruenda eſt quædam opinio, quæ conatur tollere ens per accidens, quod eſt ens fortuitum, ſiue cauſale, & 4. agenda ſunt.

Primo ponentur fundamenta huius opi.

Secundo arguetur contra eam.

Tertio inferetur contradictam opinionem corollariū, per quod ſuſtinetur natura entis per accidens.

Quarto ſoluentur duo dubia.

Quantum ad primum aduerte quoſdam dicere omnia

ordinato curſu ſibi ſuccedere,& unum ex alio de neceſſitate procedere,ut omne futurum ex aliquo præterito,et fundant ſe ſuper duas propoſitiones,quas hñt pro ueris,licet decipiantur.prima eſt, omne quod fit in mundo inferiori habet cauſam per ſe,& determinatam.ſecunda eſt,ad quãlibet cauſam per ſe,& determinatam neceſſe eſt ſequi effectum, ex his duobus ſuppoſitis ſequitur cauſam nũquam fruſtrari ſuo effectu,ex cõſequenti nihil agitur, niſi quod aptum natum eſt agi. ergo nullum eſt ens per accidens. Dictum eſt enim ens per accidens prouenire ex eo,ꝙ cauſæ agentes, ut in pluribus aliquando deficiunt.

Quantum ad ſecundum aduerte,quod Ariſt.intendens deſtruere hanc opinio.proponit hoc fundamentum,non inconuenit gñari,& corrumpi principia, & cauſas aliquorum effectuum,& tñ non neceſſario ſecundum eum ordinem,& infallibilem ſucceſſionem producuntur,& corrũpuntur effectus,qm̃ poſſunt impediri,uel ex indiſpoſitione materiæ,uel occurſu contrarij agentis.Exemplum primi,ex indiſpoſitione materię,aliqñ non naſcitur ſemen ſeminatum ſtante uirtute actiua ſufficienti in ſemine,& influentia cœli,qm̃ terra eſt non madefacta, uel non culta. Exemplum ſecundi, palea ſicca approximata igni non cõburitur,qm̃ aqua ſuperinfunditur, ex hoc fundamẽto ſic arguit Ariſtot.ſi omnis effectus habet cauſam per ſe,& ad illam poſitam per ſucceſſionem cauſarum, neceſſario ſequitur effectus,ergo omnia de neceſſitate euenient, ita ꝙ nihil contingens, nihilq́; liberum erit & de quolibet futuro erit uerum determinate dicere,erit uel non erit, hoc autem eſt falſum,quoniam ut inquit Comment.in cõment. 7.id eſt contra intellectum,& ſenſum, conſequentiam ſic deducimus, ſi omne quod fit habet cauſam per ſe,ad quã neceſſario ſequitur effectus, ſumo aliquod futurum, puta granum ſeminatum naſciturum, & quæro, aut habet cauſam poſitam in præterito, uel in præſenti. ad quam ſecundum te neceſſario ſequitur aliud quod reſpectu ſequentis erit cauſa, & ad illam aliud, & ad illam aliud,

& ſic per cõnexionem cauſa℞ ſibijnuicem ſuccedentium, tandem deuenietur de neceſſitate ad effectum futurum, cuius iam cauſa eſt poſita,& ſic erit uerum dicere ẽt de pręſenti,nunc determinate hoc erit, qm̃ tempus medium inter præſens . nunc & illud,in quo effectus producetur eſt finitum,ex conſequenti tandẽ totum cõſumetur per ordinatam ſucceſſionem cauſarum,ſi aũt cauſa nõ ponitur determinate erit uerum dicere,ꝙ non erit,& ut manifeſtius fiat,ꝙ dicimus,proponitur hoc futurũ.Socra. occidetur, & deducitur ex fundamentis huius opinio. ꝙ de neceſſitate occidetur,& ponatur cauſa ſuæ occiſionis,quia exiuit de nocte domo.ad quod ſecundum hanc opinio.ſequitur de neceſſitate aliud,puta quod fuit inuentus ab inimico, ad hanc inuentionem ſequitur uulneratio lætalis. ad hãc ſequitur mors . eſt ergo uerum determinate dicere, quia Socr.exibit domo inuentus erit ab inimico,quia erit inuẽtus uulnerabitur,quia uulnerabitur occidetur . huius aũt effectus.ſ.exibit domo ponitur cauſa præcedens, puta qa uolet haurire aquam,& huius etiam ponitur cauſa præcedens,puta quia ſitiet.& huius etiam ponitur cauſa præcedens, quæ tandem demonſtrabitur in præſenti, uel fuiſſe in futuro,puta quia heri comedit ſalſa,uel nunc comedit, & ſic à prima cauſa iam poſita,decurrẽdo ordinate ꝑ cauſas medias,de neceſſitate deuenietur ad occiſionem Socr. Idem intelligendum eſt de quolibet futuro contingenti ſingulari . & ſic patet quod omnia de neceſſitate eueniet, quia non eſt maior ratio de uno contingenti, q̃ de alio .

Quantum ad tertium,aduerte ꝙ cum ſit ſtultum ponere omnia euenire ex neceſſitate,manifeſtum eſt ꝙ non omne futurum habet oẽm ſuam cauſam per ſe,licet.n.effectus futuri aſſignari poſſint aliquæ cauſæ per ſe, tñ nõ eſt neceſſe eas reduci ad aliquam primam cauſam per ſe, imo illa prima aliqñ erit per accidens, & caſualis, u.g.occiſio Socr.habet cauſam proximam per ſe.ſ.quia lætaliter uulneratus, & hæc reducitur ad cauſam per ſe.ſ.quia incidit in latrones,hæc aũt non reducitur in cauſam per ſe.quod

enim inciderit in latrones non datur determinata cauſa, ſed potuit eſſe ab infinitis cauſis. & ideo per accidens, & caſualiter incidit in latrones. nam licet Socr. intẽderet ire ad talem locum, puta ad puteum, & latrones intenderent ire ad eundem locum, tñ fuit mere per accidens, & præter intentionem, ꝙ ſimul concurrerint in eodem loco, unde patet quod prima cauſa occiſionis Socr. fuit non per ſe, ſed per accidens, à qua prouenit effectus per accidens, qui dicitur ens per accidens. ſ. ipſa occiſio. falſa ergo ſunt fundamenta reprobate opinio. ſ. omne quod fit in mundo fit à cauſa per ſe, ita ꝙ & prima, & omnes intermediæ ſint cauſa per ſe. Item quod à cauſa per ſe infallibiliter, & de neceſſitate ſemper ſequatur effectus, quoniam multæ cauſæ per ſe impediri poſſunt, uel defectu materiæ, uel concurſu contrarij agentis, ut diximus ſupra.

Quantum ad quartum, aduerte, ꝙ circa prædicta oriũtur duo dubia, primum eſt, qm̃ dictum eſt immediate, ꝙ non eſt neceſſe reduci oẽm effectum in cauſam per ſe, ſed prima illius cauſa poterit eſſe per accidens, ut exemplificatum eſt in occiſione Socr. dubitatur, ad quod genus cauſæ, illa reducitur an ad materiam, an ad efficientem, an ad finalem, de formali non poteſt eſſe dubium, qm̃ in generatione effectus ipſa forma eſt finis. unde ſi talis reductio fit ad cauſam finalem fit ꝯñter ad cauſam formalem, prout forma eſt finis. Hoc dubium mouet quidem Ariſt. in text. ſed pertranſit non rñdens, innuens ꝙ recurrendum eſt ad determinata in 2. phy. tex. 65. Vbi determinauit caſum, & fortunam, quæ ſunt cauſa per accidens reduci ad cauſam efficientem, quoniam fortuna eſt in his, quæ fiunt per intellectum, & caſus in his, quæ fiunt per naturam, ſed intellectus, & natura. i. agens naturale ſunt in genere efficientis, ergo &c. propter hoc igitur, ut inquit Commentat. in comment. 10. dimiſit hic loqui de hoc dubio, ut pote determinatum in Phyſic. ſecundum eſt, quare Ariſt. arguens contra negantes ens per accidens formauit, & deducit conſequentiam, et tamen non probauit falſitatem

conſequentis.ſ.ꝙ falſum ſit omnia euenire de neceſſitate. Ad hoc dico, ſicut ad præcedens, qm̄ id iam declarauerat in fine primi Periher. ubi inquit, ſi omnia de neceſſitate eueniunt, iam non expedit conſiliari, neque negociari, cõſiliamur.n.non in neceſſarijs, ſed in his quæ poſſunt alio, & alio modo fieri, ſed ſi omnia de neceſſitate eueniunt, nõ poſſunt aliter ſe hr̃e. Item negociamur credentes, quod ni ſi ſic, uel ſic operemur, non conſequemur finem intẽtum, ſed ſi omnia ex neceſſitate eueniunt, ſiue operemur, ſiue non, conſequemur finem intentum. ergo uanum erit negociari, ſtulta eſt igr̃ hæc opin. qm̄ aufert omnem moralitatem quæ fundatur in actu libero, & legem præmiatiuã, ac punitiuam. ſicut.n.in naturalibus, ſic in neceſſarijs nõ eſt meritum, nec demeritum, ex ꝯñti nec præmium, nec pœna. Item aufert motiuum omnis honeſti laboris, & conſtituit hominum genus in totali ocio. Tenendum eſt ergo, quod ultra ens neceſſarium, & ens, ut in pluribus datur ens contingens, & ens per accidens, de quo ſufficit.

CAPVT IIII.

IN cap.4. excludendum eſt ens, uerum à principali conſideratione metaphyſici. & tria agenda ſunt.

Primo qualiter dicatur hoc ens.

Secũdo in quo eſt, an in rebus, an in aĩa, ſiue in mente.

Tertio aſſignatur rõ, quare eſt ꝑtermittendum à meta.

Quantũ ad primum, aduerte, ꝙ ens ueꝝ, & non ens, ut falſum eſt ſignificatum propoſitionis ueræ, & propoſitionis falſæ, & deſignatur per copulam uerbalem affirmatã, uel negatam, ut cum dicimus. hæc propoſitio eſt uera, hõ eſt animal, quia ſignãt ſicut eſt. et hęc eſt falſa, homo non eſt animal, quia ſignificat alr̃, q̃ ſit, & hmõi ens non eſt in terminis incomplexis, ut declaratum eſt in primo Peri her. ſed tantum in propoſitione affirmatiua, quæ dicitur compoſitio, quia componitur prædicatum cum ſubiecto, uel quia ſignat prædicatum in eſſe ſubiecto, & in propoſitione negatiua, quæ dicitur diuiſio, quia ſignat prædicatum remotum à ſubiecto, & huiuſmodi ens uerum, &

non ens falſum circundat omnem contradictionem, q̄m neceſſe eſt, ut probatum eſt in 4. lib. nam partem eſſe uerã, & alteram falſum, ſed differenter in terminis repugnantibus, & in terminis nõ repugnantibus. nam in terminis repugnantibus affirmatiua eſt falſa, ut homo eſt aſinus, & negatiua eſt uera, ut homo non eſt aſinus, in terminis autem non repugnantibus, ſed cõiunctis adinuicem affirmatiua eſt uera, ut homo eſt animal, & negatiua eſt falſa, ut homo non eſt animal, & hoc eſt regulariter uerum in materia neceſſaria, ſiue naturali, & in materia remota, ſed in materia cõtingenti, ſufficit ꝙ ſi affirmatiua eſt uera, negatiua eſt falſa, & ſi negatiua eſt uera affirmatiua eſt falſa. & ratio huius eſt, quoniã in materia contingenti termini nõ ſunt neceſſario cõiũcti, nec neceſſario diſiuncti nã Socrates põt eſſe diues, & poteſt nõ eſſe diues. ſi tñ hæc eſt uera, Socrates eſt diues, hæc erit falſa, Socrates nõ eſt diues, & ſi hæc eſt uera, Socrates non eſt diues affirmatiua erit falſa.

Sed dices, ſi hmõi ens eſt tm̃ in propoſitione, ſiue affirmatiua, ſiue negatiua. cum propoſitio ſit quoddam compoſitum ex prædicato, & ſubiecto, nec poſſit intelľs propoſitionem formare, niſi intelligat ſubiectum, & prædicatũ, q̃ritur an ſimul utrunq; intelligat, an ſeparatim. i. una intellectione, uel diſtinctis, quaꝝ una ꝑñr ſe habet ad aliam.

Huic quæſito Ariſt. non reſpondet hic; ſed dicit quod de hoc eſt alius ſermo. ſ. in lib. 3. de anima. ex quo põt trahi rñſio ad hoc. nam in 3. lib. de anima. tex. 23. loquens Ariſt. de prima, & ſecunda operatione intelľs, intendit qđ ſi intelľs intelligit partes alicuius diuiſibilis, puta duas medietates lineæ, inquantum ſunt unum in linea, quam cõponunt intelligit eas ſimul, quia per modum unius. ſi aũt intelligit eas inquantum ab inuicem diſtinguuntur, & unamquanq; ẜm ſe tunc intelligit eas ſeorſum, & ſeparatim. i. diſtinctis intellectionibus, quia tunc intelligit plura per modum plurium, ſic in propoſito quæſito, ſi intellectus intelligit ſubiectum ſecundum ſe, puta hominem, & prædicatum, ut animal, intelligit ea ſeorſum, & di-

ſtinctis intellectionibus, quæ erunt duæ diſtinctæ appre-henſiones duorum terminorum incõplexoꝝ ſi aũt intelligit ea, ut ſunt unum. i. ut componunt hanc propoſitionẽ, homo eſt animal. ſic intelliguntur ſimul, & unica intellectione, quæ eſt ſecunda operatio intellectui.

Quantum ad ſecundum aduerte, quod cum uerum, & falſum ſint circa compoſitionem, & diuiſionẽ intellectus, & operatio intellectus, utpote operatio immanens ſit tm̃ in intellectu, patet quod uerum & falſum ſunt in intellectu, & non ſimpliciter, qm̃ non eſt in prima apprehenſione, nec in diffinitione, ſed in ſecũda opatione & ex hoc patet, ꝙ uerum, & falſum diſtinguuntur à bono, & malo, qm̃ hæc ſunt in rebus. nam res dr̃ bona inquantum habet pfectionem ſibi debitam. mala autem inquantum deficit à perfectione ſibi debita. unde oculus conuenienter uidẽs eſt bonus. ſi autem eſt cœcus eſt malus, uerum autem & falſum ſunt in cognitione. nam ſi res cognoſcitur ut eſt, eſt uera cognitio, ſi aliter, ꝙ̃ ſit eſt falſa cognitio. cognitio autem nõ eſt in re cognita, ſed in cognoſcente, ſicut uiſio in uidente, ergo uerum & falſum non ſunt in rebus, ſed in mente. i. intellectu cognoſcente. unde inquit Cõment. in cõm. 8. uerum, & falſum ſunt in cognitione, & bonum, & malum ſunt in materia, & nullum entium, quæ ſunt in cognitione dicitur eſſe ſimpliciter, ſed ſecundum quod eſt extra animã. De uero igitur & falſa qualiter ſint, & in quo ſint, hæc dicta fuerint. Reliqua autem conſiderando circa huiuſmodi ens pro quanto ſpectat ad metaph. pertractabimus in fine 9. lib. huius ſolentiæ. Dixi autem prout ſpectat ad metaph. quoniam directa eius conſideratio ad logicum pertinet, unde & ſubiectum in ea ponitur ens rationis. i. ens in anima, quod Ariſt. hic nominat ens uerum, cui opponitur falſum, utrum autem ſit in re ueritas, & in prima operatione, & in diffinitione diximus in tracta. de tranſcenden. de opinione Heruei, & b. Tho.

Quantum ad tertium aduerte, quod philoſophus hac principali ratione excludit ens uerum ab hac ſciẽtia, ita. ſ.

quod non debet eſſe de principaliter conſideratis ab ipſo. nam hoc ens,ut diximus conſiſtit in cõpoſitione & diuiſione. non quidẽ qualis inuenitur in rebus,ſed ĩ intellectu componente terminos incomplexos,uel diuidente, ꝑ ut cõparat unum ad alterum,uel idem ad ſeipſum,ut ad alterum,talis autem cõpoſitio,& diuiſio ſunt operatio intellectus,ſed eiuſdem ſcientiæ eſt conſiderare de potentia, & actu eius,& proprietate conſequente actum. nam conſiderans de luce ſolis cõſiderat de illuminatione,& calefactione,quæ conſequitur illuminationem. liber autem de anima,ut patet in 3. lib. conſiderat de intellectu,& actibus intellectus. ergo ad ipſum ſpectat conſiderare de uero,& falſo. Hac igitur ratione dimittatur à metaphyſico, ſicut & ens per accidens,licet alia ratione. Diximus.n.dimitti ens per accidens,qm̃ habet cauſam interminatam, ex conſequenti in cognoſcibilem,uerum autem,& falſum,quoniã ſunt paſſio mentis.i.conſequuntur operationem mentis. Tu tamen aduerte, quòd licet, ut ſunt paſſio mentis ſpectent ad ſcientiam de anima,tamẽ ut ſunt ens rationis ſpectant etiam ad logicum. Poteſt tñ & alia ratio aſſignari, propter quam tam ens per accidens,q̃ ens,uerum relinquenda ſunt à metaphyſico. nam utrunq; eſt circa ens per ſe, ens.n.per accidens,prouenit ex concurſu duorum, quorũ utrunq; ſecundum ſe acceptum eſt ens per ſe,puta muſicũ eſt ens per ſe,ædificator eſt ens per ſe,quod autem in eodẽ ſubiecto conueniant eſt ens per accidens. Item intellectus facit compoſitionem,& diuiſionem circa res prædicamentales,ut homo eſt ſubſtantia,albedo eſt color &c.

Circa quam cõpoſitionẽ,& diuiſionem ſtat uerũ,& falſum,ut diximus,res aũt prædicamẽtales ſunt entia per ſe. Si igitur metaphyſicus ſufficiẽter pertractauerit de ente ꝑ ſe,ex conſequenti manifeſtum erit de ente per accidens,et de ente uero,non ergo eſt neceſſe quod particularem conſiderationẽ faciat de eis,ſed ſatis erit,ſi cõſiderabit de ente per ſe uniuerſaliſſime ſumpto,ꝑſcruptãdo ipſius cauſas,et principia, & hanc ſpeculationem incipiemus in libro 7.

EPITOME

SVPER SEPTIMO LIBRO

METAPHYSICAE.

QVONIAM ens eſt ſubiectum metaphyſicæ, & ab eius conſideratione abijciemus ens per accidens, & ens in anima, reſtat ut conſideremus de ente per ſe, quod eſt extra animam, quod quidẽ diuiditur .ſ. per corporeum, ſiue materiale, & incorporeum, per actum, & potentiam, per unum & multa. De ente materiali agendum eſt in ſeptimo & octauo lib. de act. & potentia, in 9. de uno & multo, in 10. de entibus incorp. quæ ſint primæ, & uniuerſales cauſę entis corporei in lib. 12. in quo complebitur conſideratio primi philoſophi. & quoniam ens materiale dicitur de ſubſtantia, & accidente exiſtente in ſubſtantia materiali. & poteſt pertractari modo logico, & modo reali. utroq; modo pertractãdum eſt, quoniam ut diximus in quarto libro logicus, & metaph. conſimiles ſunt in ſubiecto de omnibus, inconſiderant. prima igitur conſideratio erat logica, & fiet in libro 7. ſecunda erit realis, & fiet in libro 8. intendens ergo reſolute, & ordinate procedere perſtringemus totam intentionem Ariſt. in hoc ſeptimo lib. in unico tract. quem diuidemus in 10. cap.

Primo quod de ente dicto de ſubiecto, & accidente ſufficienter pertractabitur, ſi de ſubſtantia pertract. fuerit.

Secundo, ꝙ de ſubſtantia ſenſitiui prius determinã. eſt.

Tertio de quod quid eſt, ex quib. prædic. conſtituitur.

Quarto de quod quid eſt, quorum eſt, an ſubſtantiarũ tantum, an accidentium, an utriuſq;.

Quinto ſi quod quid eſt identificatur ei, cuius eſt.

Sexto ſi quidditates rerum ſenſibilium generantur à formis,ſiue ideis ſeparatis.

Septimo ex quibus partibus conſtituitur quidditas ſubſtantiæ ſenſibilis.

Octauo quod quid eſt ſubſtantiæ ſenſibilis ex partibus conſtitutum eſt unum.

Nono quod uniuerſalia non ſunt ſubſtantiæ, nec ſunt ſubſtantiæ à ſingularibus ſeparatæ, nec ipſæ ideæ Platonis poſſunt diffiniri.

Decimo ſubſtantia: quæ eſt ipſum quod quid eſt, cauſa,& principium.

CAPVT I.

IN primo cap. declarandum eſt, quod ad habendam notitiam de ente ſufficiet tractare de ſubſtantia.4.igitur agen.ſunt.

Primo,ꝙ ſubſtan.eſt primum,& principaliter ens.

Secundo ꝙ eſt prior acciden. notitia,tpe,& natura.

Tertio ꝙ de ſola ſubſtantia agendum eſt, & id ſufficiet ad habendam notitiam de ente uniuerſali.

Quarto quid determinandũ ſit de ſubſtan. ſm opiniones antiquorum,& ſm opin.Ariſt.

Quantum ad primum ponitur hæc concluſio,cum ens dicatur multipliciter.ſ.de eo quod eſt quid.i.de ſubſtãtia, & de quanto,& quali,& de alijs prædicamẽtis accñtium. ens qđ ſignat ſubſtantiam eſt primũ ens. & ꝓbatur ratione,ac ſigno,ratione qdem ſic, ſubſtantia eſt ens per ſe, & ſimpliciter. accñs autem eſt ens, ſm quid,& in ordine ad aliud.i.ad ſubſtantiam. ergo ſubſtantia eſt primum ens. añs ſic probatur,quæ ſignificant ſubſtantiam dicunt quid eſt aliquid abſolute,puta qđ eſt homo,aut lapis,aut deus, quæ autem ſignificant accidens non dicunt quid aliquid ſit,ſed quale quid,aut quantum,quia, per quod ſignificatur eſſe ens ſecundum quid. Item ſubſtantia non reſpicit accidens, ſed econuerſo, propter quod accidens non eſt ens,niſi quia eſt entis,puta quia eſt qualitas, aut quãtitas ſubſtantiæ.ergo accidens eſt ens in ordine ad aliud,quod

eſt ſubſtantia. ꝓñtia uero manifeſta eſt. nam omne ſimplr prius eſt eo, quod eſt ſm quid, & quod eſt per ſe, prius eſt, eo quod eſt quid aliud, uel per aliud. nam ſm quid, & per aliud ſupponit id, quod eſt ſimplr, & per ſe, ergo &c. ſi ergo ſic, ſi ſumantur accñtia in abſtracto, ut uadere, & ſanare, & albedo, & nigredo, dubitatur ſi ſunt entia, uel non. ſi autem ſumantur in concreto non dubitatur. ratio autem dubitationis eſt, quia in abſtracto ſumũtur ſine ſubiecto, à quo non ſunt ſeparabilia. & ꝓpea in abſtracto uñr, non entia. in concreto autem ſumuntur cum ſubiecto, quod eſt ſubſtantia, & per ſubiectum uidentur habere eſſe qm̃ accidentis eſſe eſt ineſſe. manifeſtum ergo eſt primum ens eſſe ſubſtantiam; & per eam accidentia ſunt ens, & ea remota non ſunt ens, primum ergo & per ſe, & ſimpliciter ens eſt ſubſtantia.

Quantum ad ſecundum pono hanc ꝓclonem, ſubſtantia eſt prior accidente, natura, tempore, & cognitione, natura quidem, quoniam accidentia pendent ex ſubſtantia, ex eo .n. ꝙ inſunt entia ſunt, non autem econuerſo, qm̃ fundamentum à fundato non pendet, tempore autem, quoniam nullum accidẽs poteſt inueniri ſine ſubſtantia, cum ſit inſeparabile à ſubſtantia, in latitudine autẽ ſubſtantiarum non inconuenit inueniri ſubiectũ ſine accidente, ut eſt primum principium, in quo quicqd eſt ſubſtantia eſt, ut dicetur in lib. 12. cognitione uero. qm̃ & prius diffinitur, & prius cognoſcitur. quod quidem prius diffiniatur, patet, qm̃ accñs diffinitur per ſubſtantiam, & non econuerſo. nam ſicut non eſt ens, niſi per ſubſtantiam, ut dictum eſt, ſic non poteſt diffiniri, niſi per ſubſtantiam, cũ diffinitio declaret naturam diffiniti, ſicut eſt. id autem per qđ aliquid diffinitur eſt prius eo. diffinitione, ut animal homine, quod autem prius cognoſcatur patet, qm̃ qñ ſcimus aliquid per prædicamenta ſubſtantialia magis ſcimus, q̃ qñ per accidentalia. magis.n. notificatur nobis homo per eſſe corpus animatum ſenſitiuum rationale, q̃ per eſſe magnum: calidum, album &c. Item magis ſcimus

rem cognoſcendo quid ſit: q̃ cognoſcendo quanta qua-
lisq; ſit,ſed non cognoſcimus quid ſit,niſi per prædicamẽ
ta ſubſtantialia,ut dicemus infra. ergo &c. & quidem ꝙ
magis cognoſcamus rem, cognoſcendo quid ſit, q̃ quo-
cunqꝫ alio modo, patet ex eo ꝙ & accñtia putamus ſcire
qñ ſcimus quid ſunt.patet ergo ſubſtantiam eſſe priorem
cognitione,q̃ accidentia.Tu tñ aduerte,ꝙ ratio Ariſt. ui-
detur probare de prioritate cognitionis, non quidem tp̃e,
ſed perfectione,ut ſit ſenſus, ꝙ cognoſcere rem per ſubie-
ctum eſt perfectius,q̃ cognoſcere per accidens.utrum ue-
ro ſit uerum de prioritate cognitionis,quo ad tempus de-
terminabitur in.q.noſtris.

Quantum ad tertium ponitur hæc concluſio,pro con-
ſideratione entis uniuerſatis ſufficit determinare de ſubſtã
tia.nam & antiqui quærentes nãm entis circa ſolas ſubſtã
tias laborabant,inueſtigantes ſi omnium eſſet una ſubſtã
tia.uel plures,& aliqui ponebant unam,ut qui poſuerunt
tm̃ unum principium materiale,aliqui plures, aliqui fini-
tas,aliqui infinitas,& has opin.perſtrinximus in 1.lib.uo
lens igitur Ariſ.imitari antiq.in hoc dicit,quapropter no
bis maxime,& primum, & ſolum, ut eſt dicere de ſic ente
.i.de ſubſtantia ſpeculandum quid ſit, & id rationabiliter
facit,quoniam cum ſubſtantia ſola ſit ens abſolute, de ea
ſola abſolute ſpeculandum eſt,& cum accidentia non ſu-
per entia, niſi per ſubiectum non cognoſcuntur, niſi per
ſubſtantiam.ſicut.n.res habet ſe ad eſſe: ita ad cognoſci,
patet ꝙ cognitio accidẽtium eſt participatio cognitionis
ſubſtantiæ,ſicut eſſe accidentis eſt participatio eſſe ſubſtã
tiæ,ex conſequenti cognita natura ſubſtantiæ cognita eſt,
& natura accidentis, quantum ſpectat ad primum pb̃m.
pro conſideratione ergo entis uniuerſalis quaſi ſufficit, &
determinare de ſola ſubſtantia.

Quantum ad quartum,aduerte ꝙ aliquas eſſe ſubſtan-
tias manifeſtiſſimum eſt,ut animalia,& plantas,& natura
lia corpora,ut ignem,& aquam,& terram,& horum par-
tes: ut cœlũ,& aſtra: de tribus autem nõ eſt manifeſtum

ut de magnitudinibus, de numeris, de ſpeciebus rerũ ſenſi bil. & non ſolũ eſt immanifeſtũ, an ſint ſubſtantiæ, ſed an ſint ſeparatæ ab his ſenſibilibus, uel non. Circa hmõi.n. ſunt oppoſitæ ſcientiæ, ut manifeſtauimus in 5. lib. huius ſcientiæ, ut igitur pfectam habeamus notitiam de ſubſtã tia, perſcrutandum eſt in ſeq. primo quidem de ſubſtantia ſenſibili, quam manifeſtum eſt eſſe ſubſtantiam, ut elemẽ ta, & elementata, & cœlum &c. ſecundo ſi mathematica, & ſpecies ſunt ſubſtantiæ, & an ſeparatæ, uel non. tertio poſito, ꝙ nec mathematica, nec ideæ ſint ſeparatæ. utrum dentur præter ſubſtantias ſenſibil. aliquæ ſubſtantiæ ſepa ratæ immateriales æternæ. & hoc determinabitur in libro ult. huius ſcientiæ. Hæc de primo cap.

CAPVT II.

IN ſecundo cap. declarandum eſt, ꝙ de ſubſtantia ſenſi bili, & materiali prius determinandum eſt. & cum diui datur in materiam, & formam, & compoſitum prius de terminandum eſt de forma, ſic ergo procedendum eſt.

Primo reſumemus diſtinctionem de ſubſtantia.

Secundo ponetur hæc concluſio relictis alijs modis prius agendum eſt de ſubſtantia ſenſibili.

Tertio ponetur hæc concluſio, licet hæc ſubſtantia ſen ſibilis diuidatur in mãm, & formam, & compoſitum reli cto compoſito, & materia prius agendum eſt de forma.

Quantum ad primum, aduerte ꝙ pro nunc ſolent aſſi gnari 4. modi. primo dicitur ſubſtantia ipſum quod quid eſt. i. qdditas, & eſſentia rei, ut animal rationale eſt ſubſtã tia hominis. & hic modus eſt uerus. ſecundo dicitur de uniuerſalibus. ſ. de ſpeciebus, quas dñt Platonici eſſe ſub ſtantias, & ſeparatas à ſingularibus. & hic modus eſt fal ſus, & improbabitur infra. tertio de primis, & uniuerſaliſſ. gñibus, quæ apud Plat. & Pythag. dñr ens, & unum, de quibus diſputabimus in 3. lib. in cap. 11. & hic modus eſt falſus, & ultra determi. quam fecimus in 3. lib. reprobabi tur ẽt infra. quarto de ſubiecto. i. de ſubſtantia particulari, quæ dr̃ prima ſubſtantia, de qua alia. i. ſuperiora, & ac

cidentia prædicantur.ipſa autem de alijs non prædicatur, niſi indirecte,ut homo eſt Socr.uel per accidens: ut muſicus eſt Plato.& hic eſt uerus modus,& confeſſus ab omnibus. unde & in prædicamentis dicitur eſſe maxime ſubſtantia. & eſt illa quæ ad ſenſum nota eſt.

Quantum ad ſecundum,aduerte,ꝙ cum ſit nobis innata uia procedendi à notioribus nobis cõuenienter prius, de quarto modo ſubſtantiæ determinandum eſt. nam cũ ſubſtantia ſenſi. particulares ſubiaceant ſenſui ſunt notiores nobis,etiam ꝙ ſint minoris nobilitatis,& entitatis, ex ꝯñti per eas habebimus uiam procedendi ad notiora naturæ,quæ ſunt maioris nobilitatis, licet ſint à ſenſu remota: unde ſic contingit in practicis, quod ex ſingularibus bonis peruenitur ad conſecutionem boni uľis, ut patet in regimine ciuitatis,& in arte medicandi, in qua ex ſanatione membrorum particularium peruenitur ad ſanationem totius,ſic in ſpeculatiuis ex notitia ſubſtantiæ particularis peruenimus ad notitiam ſubſtantiæ uľis, & ex notitia hoꝝ ſenſib.perueniemus ad notitiam ſubſtantiarum inſenſib.quæ digniores, & notiores ſunt ſm naturam, ut declarauimus in lib.2.cap.1. & hæc notitia præbebit nobis uiam ad ea,quæ pertractanda ſunt in ultimo libro.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ ſubſtantia ſenſibilis tria dicit.ſ.materiam,ut cuprum, & formam, ut figuram puta Mercurij,& cõpoſitum puta ſtatuam,& comparando formam materiæ,& cõpoſito: declarandum eſt formã eſſe priorem magis ens,ꝗ̃ materia.& ſiľr eam eſſe priorem compoſito. deinde reprobanda eſt opin. antiq.qui. arbitrabantur ſolam materiam eſſe ſubſtantiam, et maxime ſubſtantiam:demum declarandum eſt,ꝙ relicta materia, & compoſito prius agendũ eſt de forma. Quòd igr̃ forma ſit prior,et magis ens,ꝗ̃ materia.conſtat ex hoc, qm̃ ut inquit Comment.in commen.7. materia eſt in potentia, & forma eſt in actu: ſed ut determinabitur in lib.9. & in. 12. actus ſimpliciter loquendo eſt prior potentia. nihil enim reducitur de potentia ad actum, niſi per aliquod

extra ens actu,ergo &c.eadẽ ratione eſt magis ens q̃ mã, quoniam pp formam materia eſt ens.ordinatur.n.ad formam,ut potentia ad actum.ergo formæ eſt magis ens.ex illo pp quod unũquodq; &c.eadem ratione forma eſt ꝑor compoſito,qm̃ non eſt actu:niſi per formam, & tam forma,q̃ materia ſunt principia compoſiti, principium autẽ eſt prius ꝑncipiato,utrum autem ſit magis ens, & in quo ſenſo,q̃ compoſitum determinabitur in.q.noſtris.Viſa cõparatione facta inter partes ſubſtantiæ ſenſibilis ſecundũ ordinem prioris,& poſterioris reprobãda eſt antiq. opin. qui credebant ſolam materiam eſſe ſubſtantiam:ꝙ oẽs formas eſſe accidentia,quorum ratio fuit hæc.ſi à re ſenſibili,puta lapide auferantur omnia quæ conſtat non eſſe ſubſtantias,ſed diſpoſitiones,uel affectiones,uel uiam ad ſubſtantiam,ut magnitudo,qualitates,& motus, ſiue generationes.patet ꝙ nihil remanet,niſi materia,ex qua res eſt, puta terra uel aqua &c.& id maxime apparet in artificiatis. ergo uidetur materia ſola eſſe ſubſtantia. & maxime ſubſtantia.nam ex conditionibus attributis materiæ, ut diximus in 1.lib.in tract.2.in cap.2.ſunt iſtę, ꝙ ſit ultimum,in quod omnia reſoluuntur,et ꝙ tã in generatione, q̃ corruptione permaneat ſecũdum ſubſtantiam:licet formæ,& dimenſiones,& qualitates uarientur. hac ratione igitur uiſum eſt antiquis ſolam materiam eſſe ſubſtantiã. Sed contra eos arguitur, & ut ratio noſtra euidentior ſit contra eos,declaratur prius,quæ ſit natura materiæ. nam ignorantia eius peccauerũt antiq.non.n.cognouerũt dari primam materiam,quæ ſit ens in pura potentia ſed credebant ipſam eſſe ens actu, ex quo fierent omnia, puta aquam,aerem &c.& ideo ignorauerunt mutationes ſubſtantiales,ut clare habetur in primo de generatio. Aduerte igitur ſecundum Ariſtot. materiam primam eſſe talis naturæ, quòd non eſt quid.i.ſubſtantia, nec quantitas, nec qualitas,nec ens cuiuſcunq; prædicamenti.ſ.in actu, ſed eſt in potentia omnia iſta. 10.prædicamenta. eſt.n.receptiua formæ ſubſtantialis:per quam fit ſubſtantia actu,

& eſt receptiua quantitatis, per quam fit quanta actu, & ſic de alijs, & eſſe eius aliud eſt ab unoquoque eoꝝ, quæ recipit, qm̄ ut declaratum eſt in 1. phyſ. neceſſe eſt ſubiectū motus: & mutationis alteꝝ eſſe ab utroq; termino: materia aūt ponitur ſubiectum motus, & mutationis: ut declaratum eſt in 1. phyſi. & declarabitur infra, ergo &c. et aduerte ꝙ licet natura materiæ ſit alia ab unoquoque receptorum. in ea tñ omnia prædicantur de ea. hoc quidem modo, ꝙ omnia accidentia prædicantur de ſubſtantia, quæ eſt actu, ut homo eſt quantus qualis ſĩr̃is agens, patiens &c. ſubſtantia aūt actu prædicatur de mã, non quidem ẜm ſe, ſed concretiuæ ſumpta, uel denominatiuæ. nã hęc eſſet falſa materia eſt hõ, qm̄ ſola materia non dicit totã eſſentiam hominis, ſicut hæc eſſet falſa, homo eſt quãtitas, ſed hæc eſt uera, hoc materiatum. i. hoc, cuius pars eſt mã eſt homo, ſicut hæc eſt uera, homo eſt quantus. i. eſt ens cui ineſt quãtitas. ex hoc aūt modo prædicandi uult innuere Ariſt. ꝙ ſicut accidentia ſunt aliud à ſubſtantia, de qua prædicãtur denominatiuæ: ita ſubſtãtia actu exiſtens eſt aliud à mã de qua prædicatur denominatiuæ ex conſequenti mã non eſt tota ſubſtantia rei. Et aduerte, qđ ut inquit Cõment. in cõmen. octauo, ſermones quos hic induxit Ariſt. ſunt logici & famoſi. In octauo lib. loquemur de forma & ſubſtãtia materiæ modo demõſtratiuo. Declarata mã, nunc probandum eſt ꝙ non ſola nec maxime eſt ſubſtantia, imo ꝙ & compoſitum & forma ſunt magis ſubſtantia, nam eſſe ſeparabile & eſſe hoc aliquid ſunt conditiones ſubſtantię, ſubſtantia. n. cum ſit prior accidente eſt ex natura ſui inquantum ſubſtantia ſeparabilis ab accidente, & eſt hoc aliquid demonſtratū, quod nõ cõpetit alicui gñi accidentium: ſignificat. n. aut quantitatem aut qualitatem &c. ſed hęc magis conueniunt compoſito & formæ, nam compoſitum habet eſſe per ſe, & eſt actu, & completum in nã ſua, ideo habet eſſe ſeparatum à quocūque alio cõpoſito, & hoc eſt aliquid demonſtratū, forma uero licet non habeat eſſe per ſe completa ſubſtan-

tia,cum ſit pars,tñ cum ſit actus eſt cauſa compoſiti quod ſit actu & ſit hoc aliquid,hæc autem non conueniunt materiæ ratione ſuæ potentialitatis,ergo &c. His præhabitis declarandum eſt, ꝙ pro nunc relinquenda eſt ſubſtantia compoſita & materia, & incipiendum eſt à conſideratione formæ,nam ſi de priori prius agendum eſt: conſtat nõ incipiendum eſſe à compoſito cum ſit poſterius ſuis principijs quæ ſunt forma & materia. Præterea,ipſum compoſitum eſt ſubſtantia manifeſta,ſubiacet.n.ſenſui,&omnes antiqui confitentur huiuſmodi ſenſibilia compoſita eſſe ſubſtantias,& ideo in eius cognitione non eſt,primo immorandum, ſed in eo de quo dubitatur multum propter ſui ineuidentiam,hoc autem eſt forma, quoniam formæ rerum ſenſibilium non ſubiacent ſenſui.

Et ſi dicas, quare prius conſiderandum eſt de forma q̃ de materia,cum circa utranque ſint multa dubia.

Dico ꝙ ideo fit: qm̃ materia quoquo modo cognita & confeſſa eſt ab omnibus eſſe ſubſtantiam,formam autem non.Dico quoquo modo,qm̃ & ſi ab omnibus nõ fuerit cognita prima materia, tamen quod unuſquiſqꝫ ponebat materiam illud confitebatur eſſe ſubſtantiam.Circa igitur formam ut circa rem magis dubitabilem prius immorandum eſt.Hæc de ſecundo cap.dicta ſint.

CAPVT III.

Iuxta ordinem præpoſitum agendũ eſt de forma ſubſtãtiæ ſenſibili.Sed aduerte ꝙ hmõi forma poteſt ſumi pro forma partis, ut anima, uel forma lapidis, & poteſt ſumi pro quidditate uel eſſentia rei: ut humanitas: lapideitas &c. & hæc iterum poteſt dupliciter cõſiderari.

Primo in abſtracto. & dicitur forma totius.

Secundo: in concreto: & dicitur ſignificatum diffinitionis, ut eſſe animal rationale eſt quidditas hominis.

Nam facta interrogatione quid eſt homo. Rñdetur ꝙ eſt animal rationale,unde apud Ariſtot. eſſe animal rationale eſt quod quid eſt homo.In hoc igitur lib. agendum eſt de forma in hoc ultimo ſenſu: unde ꝑtractabitur ſub

hoc titu.quod quid eſt. Sed aduerte, ꝙ ly quod quid eſt apud philoſophum realem ſumitur pro ſignificato diffinitionis, quod eſt ipſa quidditas, uel eſſentia, uel ſubſtantia rei, apud logicum ſumitur pro diffinitione indicante eſſentiam per prædicata eſſentialia. In hoc 7.lib. pertractatur modo logico. In octauo autem modo reali, & ideo in hoc 7.lib. procedentes modo logico acturi de quod quid eſt, ideſt de diffinitione, cōſiderabimus in hoc cap. ex quibus prædicatis conſtituitur, pro cuius reſolutione ponuntur tres concluſiones.

Prima concluſio, Quod quid eſt non conſtituitur ex prædicatis per accidens, & probatur, quod quid eſt rei eſt illud per quod reſpōdetur ad interrogationem factam ꝑ quid, ſed ſecundum prędicata per accidens, nō conuenienter rñdetur ad interrogationem de quid, ſi.n. interrogo quid tu ſis, & rñdes quod tu es muſicus, male reſpondes. nam dum interrogo quid tu ſis, quæro de eſſentia & natura tua, conſtat autem ꝙ eſſentia muſici nō eſt eſſentia tui, muſica enim qualitas eſt, tu es ſubſtantia, cum igitur per quid quæram, quid tu ſis ſecundum teipſum intrinſecæ, & non ſecundum aliquod extraneum, non eſt reſpondendum per prædicata accidentalia, ergo quod quid eſt non conſtituitur ex prædicatis per accidens.

Secunda concluſio, Nec conſtituitur ex prædicatis per ſe, quæ tñ ſunt in ſecundo modo per ſe quales ſunt proprietates & paſſiones. nam prædicatum per quod reſpondetur ad quid dicit eſſentiam eius de quo fit interrogatio, puta ſi quæro quid eſt homo, intendo quærere quæ natura & quæ res ſit homo, & ſi reſpondetur quod eſt animal ſenſus eſt, ea res uel eſſentia, quæ eſt animal eſt ea quæ eſt homo, ſed prædicata per ſe in ſecundo modo non dicunt eſſentiam eius de quo fit interrogatio per quid, imò aliã, nam hæc eſt per ſe, ſuperficies eſt colorata, & tamen ut conſtat aliud eſt eſſe ſuperficiem, quoniam id ad quantitatem pertinet, & aliud eſſe coloratum, quoniam id ad qualitatem ſpectat, ergo &c. Præterea, quòd prædicata

per ſe in ſecundo modo nõ dicant eandem eſſentiam cum ſubiecto de quo fit interrogatio per quid, ſic probatur, cũ contingat eidem aſſignari multas paſſiones, ut ſuperficiei paſſiones ſunt coloratum, aſperitas, lenitas, ſi dicuntur eã dem eſſentiam cum ſuperficie, ergo inter ſe erunt idem, quod eſt manifeſte falſum. nam aſperum & lenæ contraria ſunt, conſequentia patet per illud principium quæcunque uni & eidem ſunt eadem inter ſe ſunt eadem. Patet ergo quod quid eſt non conſtitui ex prædicatis per ſe in ſecundo modo per ſe.

Tertia concluſio ꝙ quid eſt conſtituitur ex prædicatis per ſe in primo modo, quæ dicuntur prædicata eſſentialia ſiue quidditatiua. nam cum ſit neceſſe quod quid eſt conſtare ex aliquibus prædicatis & non conſtet ex his quæ ſunt per accidens, nec ex ijs quæ ſunt per ſe in ſecũdo modo, reſtat ex ſufficienti diuiſione quod conſtet ex ijs quæ ſunt per ſe in primo modo, & id rationabiliter, nam cum diffinitio dicat rei eſſentiam, neceſſe eſt eam conſtare ex prædicatis magis intimis & eſſentialibus, hæc autem ſunt in primo modo per ſe, ut declaratum eſt in poſterioribus analyticis. ergo &c. Hæc de hoc.

CAPVT IIII.

IN hoc quarto capite uidendum eſt quæ poſſint habere quod quid eſt, ideſt quorum poteſt eſſe diffinitio, & pro reſolutione agemus quattuor.

Primo, quod eorum quæ ſunt ens aut unum per accidens non poteſt eſſe diffinitio.

Secundo, quod tam ſubſtantiæ quam accidentium ſumptorum per ſe ut ſuperficiei & albedinis &c. poteſt eſſe diffinitio.

Tertio quod diffinitio primo eſt ſolius ſubſtantiæ, ſecũdario autem eſt accidentium.

Quarto, ſoluuntur duo dubia.

Quantum ad primum, aduerte quod ſicut ex materia

& forma fit ſubſtantia ſenſibilis compoſita, ſic ex ſubiecto & accidente fit compoſitum accidentale, puta homo albus, & ſicut ſubſtantia compoſita pōt ſignari per unum nomen, ut per hominem uel lapidem, ſic & compoſitum accidentale, unde homo albus poteſt ſignari per ueſtem, ut utamur exemplo Ariſt. & ſicut de homine poteſt aſſignari aliqua ratio, per quā declaratur quid ſignificet homo puta animal rationale, ita de ueſte poteſt aſſignari ratio ſignificatiua nominis, puta ꝙ ueſtis ſignificat hominem album, ex conſequenti uidetur ex omnibus iſtis ꝙ ſicut ſubſtantiæ compoſitæ poſſunt diffiniri, ſic & compoſita accidentalia, & propterea Ariſt. ne quis decipiatur ponit concluſionem, negatiuam, cuius ratio eſt, quæcunque compoſita diffiniuntur conſtat ex duabus partibus quæ ſunt eiuſdem prædicamenti puta utraque eſt ſubſtantia, & dicuntur per ſe, & conſtituunt aliquid, ideſt aliquod unū quod dicit unam eſſentiam uel quidditatem, ſed compoſitis accidentalibus nulla harum conditionum conuenit, ut patet, ergo &c. & quoniam iſtæ conditiones conueniunt ſpeciei ſpecialiſſimę in genere ſubſtantiæ, ideo illa proprie diffinitur, nec obſtat ꝙ de compoſito accidentali poteſt aſſignari ratio, quoniam non omnis ratio declaratiua nominis poteſt dici diffinitio, niſi conſtet ex genere & differentia quorum utrunque prædicatur per ſe diffinito, alias ut inquit Ariſtot. Ilias poteſt dici diffinitio. Declarat enim totum bellum Troianum per Homerum deſcriptum. Huiuſmodi autem ratio declaratiua contingit fieri dupliciter, primo quando per nomen magis notum manifeſtatur quid ſignificet nomen minus notum, ut ſi per hoc nomen ſapiētiam manifeſtatur quid ſit philoſophia, ſecundo quando per orationem manifeſtatur ſignificatū nominis ſimplicis, ut interpretando philoſophum per amatorem ſapientiæ.

Quantum ad ſecundum, aduerte, quòd cum diffinitio importet quod quid eſt, ſiue quidditatem, & ipſum quod quid eſt inueniatur in ſubſtātia, quę proprie ſignificat qd

& hoc aliquid inueniatur etiam in prædicamentis accidẽtiũ,nã & in eis ſit interrogatio ꝑ quid,ut quid eſt albedo, quid linea,quid centrum, & per huiuſmodi interrogatio nem quærimus de quidditate ſiue eſſentia eorum , manifeſtum eſt quod et accidentia ſicut & ſubſtãtiæ poſſunt diffiniri,& ꝯfirmatur,nam ſicut ſe habent ens ad ſubſtantiam & accidentia,ſic & quod quid eſt & diffinitio , quoniam hæc ſignificant rei entitatem,ſed ens non tantum ſignificat ſubſtantiam,ſed & quantitatem & alia prædicamenta,ergo quod quid eſt , & diffinitio non ſolum conuenit ſubſtantijs,ſed & accidentibus.

Quantũ ad tertium, aduerte,ꝙ licet accidẽtia habeant quid,non tñ ſimpliciter,ſed ſecũdum quid,nam ſicut ſunt entia,ſic habet quid,dictũ eſt autem ſupra , quod ſubſtantia eſt primum et ſimpliciter ens , accidens autem eſt ens in habitudine ad ſubſtantiam,unde eſt ens,quia eſt entis, ex conſequenti,eſt ens ſecundario & ſecundum quid , qm̃ per ſubſtantiam,cum igitur habeant quid ſecũdum quid, & diffinitio ſignificet quid,patet ꝙ diffinitio primo & ꝓncipaliter eſt ſolius ſubſtantiæ ſecundario eſt accidentiam, & ex ijs ſequitur corollariæ ꝙ diffinitio cõpetit ſubſtantiæ & accidenti,non uniuoce, quoniam cum uniuocatione non ſtat primum & ſecundarium, ſicut nec prius , nec poſterius,nec æquiuoce,quoniam in æquiuocatione non ſeruatur ordo nec habitudo unius ad alterum,ergo competit proportionaliter.ſ.in reſpectu unius ad alterum & id rationabile eſt,nam ſicut ens analogicæ cõuenit ſubſtãtiæ & accidenti,ſic dicendum eſt de quid,& de diffinitione,unde & Ariſt.in tex. dicit,ꝗ hæc ſe habent ſicut medicinale , quod conſtat dici non ut unum , ſed ut ad unum, ideſt prædicatur de pluribus, puta de operæ , de uaſe , per reſpectum ad corpus medicabile , quod eſt ſubiectum in quo operatur medicina , patet ergo , quòd tam ſubſtantiæ quàm accidentis eſt diffinitio , ſed ſubſtantiæ ſimpliciter , accidentis autem ſecundario . Sed dices , uidetur Ariſtotel. ſibi contrarius , nam iam determinaue

rat quòd accidentis poteſt eſſe diffinitio,hic autem determinat oppoſitum.Ad hoc dico dupliciter.primo,non negauit ſupra,quin accidentis ſit,diffinitio,ſed entis per accidens,quod eſt unum per accidens,ut homo albus,non eſt autem eadem ratio de utroq;,qm̄ accidēs,puta albedo eſt ens per ſe,dictum eſt.n.in libro quinto ens p ſe diſtingui in decem prædicamenta,ens aūt p accñs non eſt ens p ſe, ut patet,ſed omne diffinibile neceſſe eſt eſſe ens p ſe, aliter non diceret unam eſſentiam uel quidditatem,ex conſequēti non diceret quid,et ſic eius non poſſet eſſe diffinitio,ſtat ergo quod de ente per accidens non poteſt eſſe diffinitio, & tamen de accidente per ſe ſumptu erit diffinitio, unde & hominis & albi eſt diffinitio,ſed hominis albi nulla eſt diffinitio.Dico ſecundo quòd tam entis per accidēs quàm accidentis ſi negauit Ariſt.diffinitionem non negauit niſi primo & ſimpliciter,illud.n.conuenit ſoli ſubſtantiæ,ut declarauimus,non autem negauit ſecundario, & ideo nō eſt ſibi contrarius.

Quantum ad quartum,aduerte, ꝙ ex determinatione facta qua dictum eſt accidentis eſſe diffinitionem, licet ſecundario duo inſurgunt dubia,& ſecūdum inſurget ex ſolutione qua ſoluetur primum.Primū ſi accidentia habent diffinitionē,aut illa diffinitio eſt ſine additione aut ex additione.i.aut in ea nihil aſſumitur ꝙ nō ptineat ad eſſentiā diffiniti,aut aliqd aſſumitur ꝙ eſt extra eſſentiā diffiniti,ſi primo,ergo diffiniūtur accñtia ſicut ſubſtātiæ, oīs.n. pars diffinitiuæ ſubſtātiæ eſt ſubſtātia & ſunt de quidditate diffiniti,ut homo eſt animal rationale, uel quid cōpoſitum ex corpore & animal rationali,ſed hoc eſt falſum,dictum eſt.n.ꝙ diffinitio non ꝯuenit ſubſtantiæ & accidēti uniuoce,ergo nō eodē modo,ſi ſecūdo,ergo diffinitiones accidentium nō ſunt diffinitiones,nam cū diffinitio ſit indicatiua ſolius eſſentiæ diffiniti,nulla pars diffinitionis debet eſſe extra eſſentiā diffiniti.i. huiuſmodi ergo diffinitiones nō ſunt uere diffinitiones.Ad hoc rñdetur quod cum duplicia ſint accidētia,ſcilicet ſimplicia et copulata ſiue cō

poſita, ſimplicia quidem ſunt quæ non determinant ſibi certum ſubiectum, ut cōia accñtia, & accñtia mathematica, ut rectum & curuum, linea & ſuperficies &c. licet .n. non poſſint eſſe ſine ſubiecto, tñ non determinant ſibi hāc uel illam ſubſtantiam pro ſubiecto, copulata uero ſiue compoſita ſunt quæ fiunt determinatæ circa tale uel tale ſubiectum, & extra quod non poſſunt eſſe, & hmōi ſunt accñtia propria, ut riſibile, rudibile, ſimum, aquilum, criſpum. nam riſibile determinat ſibi hominem rudibile aſinum, ſimum & aquilum naſum, criſpum capillos, licet ſimplicia, in ſui diffinitione non recipiant determinatum ſubiectum, tñ eſt neceſſe id fieri copulatis, qm̄ ſine proprio ſubiecto non poſſunt intelligi, nam ſicut maſculinum & fœmininum non poteſt intelligi ſine animali ex ꝯñti non poteſt diffiniri ſine animali, ſic nec ſimum nec aquilum ſine naſo. Ad rationem igitur in oppoſitum dico, ꝙ huiuſmodi accidentium diffinitiones ſunt per additionem, ad improbationem dico ꝙ ſufficit diffinitioni indicare eſſentiam rei diffinitæ ſm modum conuenientem rei diffinitæ, nam ſi res diffinita eſt ens ſimplr & ſm ſe & non reſpectu ad alterum, diffinitio ita debet manifeſtare eſſentiam rei diffinitæ, ꝙ quælibet pars diffinitiua ſit de eſſentia eius, ſi autem non eſt ens ſimpliciter & ſm ſe, ſed ſm quid, & in ordine ad aliud, ita debet manifeſtare eſſentiam rei diffinitæ, ꝙ exprimat illud per quod eſt ens, etiam quod ſit extra eſſentiam ſuam, & quoniam huiuſmodi accidentia ſunt entia in ordine ad ſubiectum, ideo neceſſe eſt in eorū diffinitione aſſumi ſubiectum, nego igitur quod ſit neceſſe omnem partem diffin. eſſe de ſubſtantia rei diffinitæ niſi ſit ſubſtantia, & non ſolum ſubſtantia, ſed ſit ſine habitudine ad alterum, & id dico quoniam in diffinitione formæ ſubſtantialis ponitur propria materia, unde & Ariſt. in ſecundo de anima. diffinit animam per eſſe actum corporis phyſici, propter quod concluditur ꝙ diffinitio ſine additione non datur niſi de ſubſtantia, completa & quæ non habet rōnem partis. Secundum dubium inſurgit ex

ſolutione primi, dictum eſt enim quòd accidentia copulata habent diffinitionem ex additione, & ꝙ hoc non eſt conueniens cum non poſſint intelligi nec eſſe ſine ꝓprio ſubiecto, ſed contra. nam ſi habent diffinitionem ex additionem, accipio naſum ſimum, & quæro aut eſt idem dicere naſum ſimum & naſum concauum, nō idem, quoniam eadem diffinitio non datur de utroq;, nam ſimum aſſumit naſum in ſui diffinitio, ſecundum te, concauum autē non, cum ſit accidens mathematicum, quæ abſtrahunt à materia ſenſibili, ut dictum eſt in ſexto libro & dicetur infra in hoc ſeptimo libro ſi non eſt idem, ergo hoc ideo eſt, quia dum dico ſimum dico naſum, cum autem dico concauum non dico naſum, quo per te conceſſo quoties dico naſum ſimum faciam nugationem, nam loco nominis licet diff. ponere, idem ergo eſt dicere naſum ſimum & naſum cōcauum, ſed cum uitanda ſit negatio in diffinitionibus, patet ꝙ non debet admitti huiuſmodi diffinitio per additionem in accidentibus, ſed tenendum eſt ſolius ſubſtantiæ eſſe diffinitionem. Ad hoc dico, ꝙ omnino neceſſe eſt accidentia diffiniri per ſubiectum, quoniam cum dependeant à ſubiecto non habent eſſe niſi in ſubiecto, nec poſſunt intelligi ſine eo, & cum arguitur, ergo fiet nugatio, nego conſequentiam: ad probationem dico, ꝙ ſimū & concauum eſſentialiter ſunt idem: non enim eſt aliud eſſentialr̄ ſimitas niſi quædam conca. unde differunt ſolū ex cōnotato: quod tamen non eſt de eſſentia nec ſimita. nec concauitatis, & qm̄ ſunt idem eſſentialiter idem penitus eſt dicere naſum ſimum & naſum concauum, unde ſi quæratur quid eſt naſus ſimus, non eſt reſpondendum. quod eſt naſus concauus, ſed quod eſt naſus concauus, & cum arguitur quod loco nominis poteſt poni diffinitio, hoc non eſt uniuerſaliter uerum, niſi quando utraq; pars diffinitiua eſt intrinſeca diffinitio, quòd ſi in aliquibus alijs teneat erit accidens, poteſt etiam dici quod id uniuerſaliter eſt uerum, dummodo ſumatur præciſe ipſum diffinitum, puta ſimum, nam loco ſimi poteſt poni diffinitio,

ſcilicet naſus concauus,in propoſito autem, dicendo naſum ſimum non ſumitur præciſe diffinitum,ideo non ualet. Hæc de quarto capite dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto cap.uidendum eſt ſi quod quid eſt,eſt idem an diuerſum ab eo cuius eſt,ſed antequam deueniam' ad determinationem quæſiti aduerte,ꝙ Ariſt. id quærit propter Plato.quod ut ſibi imponit Ariſt. tenebat qď quid eſt.i. quidditatem ſpecificam eſſe ſubſtantiam diſtinctam & ſeparatam ſm eſſe ab ijs quorum eſt quidditas .i. à ſuppoſitis ſuis,ut quidditas hominis à quolibet homine,quando ergo quærit Ariſt. utrum quod quid erat eſſe ſit idem,aut alterum &c. intendit utrum ſuppoſitum & natura ſpecifica illius ſint idem,aut diuerſum, puta Socrates,& id quod eſt homo, & qm̃ Ariſtot.in improbatione Plat.diffuſus eſt, adeo quod uidetur addiſcentis ingeniũ inuoluere,ideo conabor determinationem facere reſolutam & compendioſam.

Pro determinatione igitur faciam quattuor.

Primo præponam diſtinctionem.

Secundo ponam hanc concluſionem, in ijs quæ ſunt ꝑ ſe entia quod quid eſt nec eſt diuerſum,nec ſeparatum ab eo cuius eſt.

Tertio ponam hanc concluſionem, in ijs quæ ſunt per accidens quod quid eſt non eſt idem cum eo cuius eſt.

Quarto ſoluentur quædam argumenta ſophiſtica.

Quantum ad primum,aduerte ꝙ cum Ariſt. in hoc 7. libro procedat modo logico,ut diximus ſupra, qui ſumitur à modo prædicandi unius de altero,& cùm omnia ꝓdicata dicantur de ſubiecto ꝑ ſe uel per accidens quando quæritur utrum quod quid eſt ſit idem cum re cuius eſt, poteſt quæri in ijs quæ prædicantur per ſe,& in ijs quę ꝓdicantur per accidens, exemplum primi, Socrates eſt homo, homo eſt animal &c.exemplum ſecundi, homo alb' eſt homo albus,& pro utraq; parte diſtinctionis quæſitũ determinabitur.

Quantum

Quantũ ad ſecundũ,probandum eſt qđ in ijs quæ ſunt per ſe.i.quando prædicatum dicitur per ſe de ſubiecto: ut Socrates eſt hõ,quod quid eſt prædicati.i.quod ſignificatur per prædicatum,non eſt diuerſum eſſentialiter à ſubiecto,nec habet eſſe ſeparatum extra ſubiectum & quidem quod non ſit diuerſum,probatur dupliciter.

Primo,ſuppoſita imaginatione Platonis quod dẽtur illę ideæ abſtractæ, quas dicit priores ſubſtantias iſtis ſingularibus, ſi uniuerſaliter qđ quid eſt ſit diuerſum ab eo cuius eſt,ſequitur ꝙ cum illę ideę ſint quędam res,habeãt ſuum quod quid eſt,et quod ſuum quod quid eſt ſit diuerſum ab ipſis,non.n.eſt maior ratio de uno q̃ de alio, hoc autem eſt falſum quoniam ideæ haberẽt priores ſubſtantias abſtractas,nam quod quid eſt, eſt prius eo cuius eſt: quoniam unumquodq; pendet à ſuo quod quid eſt,& ſic ens & bonum & unum haberent aliquod prius,quod tamen eſt contra Plato.qui tenet per ſe ens,per ſe bonum, per ſe unum eſſe ſimpliciter prima.

Secundo,ſi quod quid eſt non eſt idẽ cum eo cuius eſt, ergo erit proceſſus in infinitum,quod eſt abſurdum, nam ſumatur equus & ſuum quod quid eſt, ſi ſunt idem, ergo quod quid eſt equi eſt alia res ab equo,&cum quęlibet res habeat ſuum quod quid eſt. ergo quod quid eſt eq habet ſuum quod quid eſt,qđ eſt idem uel diuerſum à quod qd eſt equi, ſi idem, eadem rõne debuit poni identitas inter equum,& ſuum quod quid eſt,ſi diuerſum,ergo & ipſum habebit ſuum quod quid eſt,de quo quæritur,ut ſupra,& ſic patet ꝗ erit proceſſus in infinitum, quod tamen eſt falſum. Demonſtratum eſt.n.in 2.libro ꝙ in omni genere cauſarum eſt ſtatus, quod quid eſt autem habet rationem cauſæ & principij formalis,ut dicemus infra,ergo &c. Dicendum eſt ergo ꝙ in ijs quæ ſunt per ſe. Quod quid eſt & id cuius eſt,ſunt idem realiter,& non ſolum realiter,ſed etiam ratione.

Quomodo autem ſunt idem ratione declarabitur in.q. noſtris metaphyſicalibus. Quòd autem non ſit ſeparatũ

ita quod ſit extra id cuius eſt,probatur ſic. Cum quod qd eſt dicat quidditatē & ſubſtātiam ſiue naturam eius cuius eſt,ſi eſt ſeparatū,ergo id cuius eſt,puta homo animal bonum,ens nō poterit ſciri,nec ens erit ens, nec bonum erit bonum, nec unum erit unum, quæ omnia ſunt abſurda, probatur ꝯñtia,nam unumquodq; ſcitur per ſuam quidditatem:ſed ſi eſt ſeparata qūo poterit ſciri,nam ſicut eſt impoſſibile ſcire rem eſſe animatā,niſi ſibi inſit anima ſic impoſſibile eſt ſcire rem talem niſi ſibi intrinſeca ſit quidditas ſua.Nam uanum eſt arbitrari circulum eſſe ſcibilem, niſi ineſſet ſibi rotunditas.Quod aūt ſequatur ens non eſſe ens &c.Probatur ſic nullum eſt talis naturæ,niſi per aliquod ſibi intrinſecum,& præcipue in ijs quæ non dñr ad alterum.Quod dico quia in reſpectiuis poteſt fieri denominatio ab extrinſeco,ut locatum à loco, qui tñ non eſt in locato.In abſolutis autem id non contingit,nam ſtultum eſſet dicere,calidam aquam, niſi calor ſibi ineſſet, & hominem eſſe animal niſi natura ſenſitiua ſibi ineſſet. Si igitur quod quid eſt entis,non ineſt enti,ens nō erit ens, idem dico de bono,de uno, & de quolibet alio in genere ſuo,ut igitur non ſequantur hæc inconuenientia dicendum eſt.Quod quid eſt entis,& boni & benigni & cuiuſcunq; alterius,in ijs quę ſunt per ſe,non eſſe diuerſum,nec ſeparatum ab eo cuius eſt.

Quantum ad tertium,aduerte ꝙ in ijs quæ dicuntur ꝑ accidens: ut homo albus eſt homo albus,ideo ꝙ quid eſt prædicati eſt aliud à ſubiecto,qm̄ ſi comparetur totum p̄dicatum ad hominem certum eſt quod aliam naturam dicit homo albus ut albus,ab hominem inquantum homo, ſi autem comparetur prædicatum ratione partis, puta albus ad ſubiectum ratione partis,puta homo, certū eſt qđ nō eſt idem,qm̄ quidditas albi eſt accidēs,q̄dditas hoīs eſt ſubſtantia.Quod ſi comparetur prædicatum ratione albi, ad ſubiectum ratione albi,tunc erunt idem,nam ſicut qđ quid eſt hoīs eſt idem cum homine,ſic quod quid eſt albi eſt idem cum albo,album.n.eſſentialiter puram qualitatē

ſignificat:patet igitur quomodo in ijs quæ dicuntur ꝑ accidens,ꝙ quid eſt,non eſt idem cum eo cuius eſt, in ſenſu tñ expoſito eſt idem. Sed aduerte,ꝙ album non prædicatur de albo per accidens, eſt.n. prædicatio eiuſdem de ſeipſo quæ eſt per ſe,ut hõ eſt homo unde dicẽdum quod loquendo proprie in ijs quæ dicuntur per accidens ſemper eſt diuerſum quod quid eſt ab eo cuius eſt.

Quantum ad quartum,aduerte,ꝙ aliqui ſuſtinere uolẽtes,quidditatem nõ identificari eius cuius eſt qdditas,formant quædam argumenta ſophiſtica,quorum tñ ſolutio poteſt haberi ex nũc determinatis, arguunt autem ſic. Si Socr.eſt idem cum ſua quidditate,ergo eſt idem cũ animali rationali. Sed animal rõne eſt duo,ergo Socra.eſt duo. Itẽ ſi Socrates eſt idem cũ ſua quidditate, ergo quicquid eſt Socrates,eſt ſua quidditas,ſed Socrat.eſt albus per caſum,ergo albus eſt quidditas Socr. Item ſi homo eſt ſua quidditas,ergo eſt incorruptibilis, quia rerum quidditates ſunt incorruptibiles,cum ſint uniuerſales & ut ſic abſtrahant ab hic,& nunc.

Patet autem ex determinatis horum & ſimilis ſolutio Intelligendum,eſt.n.rem & quidditatem ſuam eſſe idem, quo ad intrinſeca eſſentialia,non autem omnibus modis, nã quidditas importat ſola ꝑdicta eſſentialia, & excludit omnia prædicata exrranea & accidẽtalia. Res autem cuius eſt qdditas, ut Socrates & homo licet importent prædicata eſſentialia,non tamen excludunt prædicata accidentalia neqꝫ ꝑncipia indiuidualia,& ideo nihil prohibet aliqd prædicari de re,quod non prædicatur de qdditate,ut albũ prædicatur de Socr.& de homine.& nõ de quidditate, & aliquid prædicatur de quidditate.quod nõ prædicatur de re,ut eſſe principium ſciẽtię ſiue demonſtrationis eſſe principium formale,conſtitui ex genere & differentia quæ ſignificantur ut duo,unde ſi bene conſideras hmõi ſophiſmata,peccant per fallaciam accidentis. Patet igitur ex dictis quomodo quodquid eſt(ꝓ eodem.n.accipimus qđ quid eſt & qdditate)in ijs quæ ſunt per ſe eſt idem & non

eſt ſeparatum ab eo cuius eſt,in ijs autem quæ ſunt ꝑ acci dens non eſt idem,& quomodo ſoluuntur ſophiſtici elen chi.Hæc de 5.cap.dicta ſint.

CAPVT VI.

IN ſexto capite uidendum eſt ſi res ſenſibiles ſingulares generãtur à formis ſeparatis quas Plato uocat ſpecies uel ideas.Sed antequam determinemus propoſitum,aduerte,ꝙ Plato ut ſibi imponit Ariſt.triplici de cauſa poſuit ideas,primo ut per eas ſciremus ſubſtantias ſenſibiles corruptibiles,& hanc cauſam pertractauimus in lib. 3.in cap.6.ubi & ſoluimus rationem Plat.ſecundo ut per idearum participationem, res ſenſibiles ſingulares exiſterent, exiſtimabat.n.quod ſicut non exiſtit calor in aqua niſi participatione caloris eſſentialis, qui eſt in primo calido,ſic non exiſterent indiuidua ſub hac uel illac ſpecie, niſi participarent naturam ſpecificam quæ eſſentialiter eſt idea,ſed hæc cauſa reprobabitur infra tertio,ut eſſent principia effectiua generationis horum ſenſibilium. Exiſtimauit.n.quod ſicut primo & per ſe calidum eſt cauſa effectiua omnis calidi ſic.primo & per ſe homo eſt cauſa generationis omnis hominis,primum autem & per ſe hominem uocat ideam hominis, & hominem per eſſentiam, & hæc cauſa reprobabitur in hoc cap.Pro determinatione igitur propoſiti tria agenda ſunt.

Primo præponẽtur quædam quæ neceſſe eſt præcognoſcere ante determinationem propoſiti.

Secundo determinabitur propoſitum contra Plato.

Tertio ſoluentur quattuor dubia quæ conſurgit ex determinatis.

Quantum ad primum,aduerte, ꝙ quattuor præcognoſcenda ſunt.primo quot modis contingit res generari, ſecũdo quot requiruntur in omni generatione, tertio quid eſt illud quod proprie generatur,quarto quod unũquodque generatur à ſuo ſimili.

Quantum ad modos generationis, aduerte quod tribus modis contingit fieri generationem.ſ.ex natura,&di

citur generatio naturalis,uel ex arte, & dicitur generatio artificialis,uel à caſu ſiue fortuna,& dicitur generatio caſualis ſiue fortuita.

Naturalis generatio eſt illa cuius principium eſt natura,ut quando generatur planta,aut lapis,aut animal,horum enim principium eſt uirtus naturalis indita rebus naturalibus per quam agunt.

Quæ autem fit & quomodo fiat generatio quæ eſt alia à naturali,& cauſalis dicemus poſtquam aſſignauerimus quot requiruntur in omni generatione.

Aduerte igitur tria requiri.primo id à quo res fit, nihil enim ſeipſum generat,aliter ſe de potentia ad actum reduceret,ex ꝯñti prius eſſet quam eſſet,ſecundo id de quo generatur,nihil.n.naturaliter fit ex nihilo,ſed neceſſe eſt ſubijci ſubiectum, ſiue materiam, ut probatum eſt in primo phy. tertio id quod generatur quod dr̄ terminus generationis qui quidem terminus non ſolum inuenitur in prædicamento ſubſtantiæ, ſed & in prædicamentis accidentium,generatur.n.& Socrates & quantum & quale &c.licet generatio in prædicamento ſubſtantiæ dicatur generatio ſimpliciter,& in prædicamentis accidentium, generatio ſecundum quid, ut declaratum eſt in quinto phyſ. Et aduerte ꝙ licet in omni generatione requiratur forma, tñ de ea non loquitur particulariter Ariſtot. qm̄ includitur in termino generationis,quod enim generatur accipit eſſe per formam,& quoniam manifeſtum eſt in omni generatione dari agẽs & id quod generatur,ideo philoſophus probat ſolum de materia ſic arguens. Quæcunque pñt eſſe,& non eſſe habent materiam,nam materia inquantum eſt in potentia ad formam eſt principium eſſendi, & inquantum eſt ſub priuatione eſt principium non eſſendi, unde dicemus infra,quod materia eſt in potentia contradictionis & quæ non habent materiam,ut ſic incorruptibilia ſunt,ſed quæcunque generantur,natura aut arte,poſſunt eſſe & non eſſe, nam ad ſenſum patet quod aliquando ſunt aliquando non ſunt. ergo &c.

Et ſi quæras quõ hæc ſe habent ad naturam,utrum tam materia quàm forma & generatum & agens poſſint dici natura. Reſpondeo ut determinatum eſt in 2.phyſ. Materia uerę dicitur natura, quoniam intrat conſtitutionẽ rei naturalis & ꝑmanet,unde inquit Ariſt.in 2.phyſico. tex. decimo,uno quidem modo natura dicitur primo unicuique ſubiecta materia habẽtium in ſeipſis principium motus,& mutationis,& aduerte,ꝙ à materia ut eſt natura dicuntur generationes corporum ſimplicium puta ignis & aquæ,eſſe naturales,nam cum dicitur natura eſſe ꝑncipiũ motus,non eſt neceſſe, ꝙ ſemper ſit principium actiuum ſed uel actiuum uel paſſiuum,prout rebus conuenit natura in rebus animatis naturę eſt principium actiuum,generantur enim à principio intrinſeco,& ſeipſam mouent localiter,in rebus aũt inanimatis eſt principium paſſiuum, qm̃ generantur à principio extrinſeco,ut patet in ſecundo de generatione,& mouentur localiter non à ſeipſis,ſed ab extrinſeco,ut declarauimus in quarto cœli.

Item forma ſm̃ quam res fit,dr̃ proprie & eſt magis natura quam materia,qm̃ ut declaratum in ſecundo phyſic. tex. 14. gñatio rei maxime in uiuentibus dicitur natura, quia eſt uia in naturam: conſtat aũt quod ideo eſt uia in naturam,quia eſt uia in formam, ergo forma proprie eſt natura: & magiſquam materia,qm̃ per formam fit res naturalis actu, per materiam uero tantum potentialiter.

Generatum uero, non proprie dr̃ natura, qm̃ natura formaliter eſt principium, generatum uero eſt principiatum,unde ut inquit Ariſt.in ſecundo phyſ.tex. 12. Quod autem eſt ex ĳs,natura quidem non eſt,ſed à natura.

Agens aũt qm̃ non ſm̃ ſe totum agit ſed per formam, forma aũt eſt nã,ideo ut ſic põt dici natura, & præcipue qm̃ forma agentis & forma geniti uel ſunt eiuſdẽ ſpeciei, & diſtinguuntur tantum numero,ſi ſit agens uniuocum, uel ſaltem hñt aliquam conformitatem, ſi non eſt generatio uniuoca,ut declarabitur infra, qñ inueſtigabimus, ſi unumquodque generatur à ſuo ſimili. Patet igitur quod

requirantur in omni gñatione & quomodo ſe hñt ad naturam. Reuertentes nunc ad manifeſtandum gñationem diſtinctam à naturali, & caſualem ꝯſiderabimus duo. primo quid ſit. ſcd̃o qũo proceditur in ea quæ eſt artificialis.

Aduerte igitur, ut colligitur ab Ariſt. ſic poteſt diffiniri. Generatio diſtincta à naturali eſt, quæ propriæ dicitur factio, cuius principium actiuum eſt, aut ars, aut potentia, aut intellectus, in qua contingit aliquid fieri à caſu, & à fortuna, ſicut in his quæ generantur à natura.

Primo dicitur, quæ proprie dicitur factio. nam ut inquit Cõment. in cõm. 22. generabilia, quæ ſunt in ſubſtantijs proprie dicuntur generata. alia uero quæ ſunt præter ſubſtantias magis ſunt acta, q̃ generata, ut ſanatio per artem proiectio lapidis per uirtutem motiuam manus, gubernatio familiæ &c. Et ratio quidem huius differentiæ eſt, quod producta à natura determinato modo producuntur. & non aliter, ideo dicuntur genita. Quæ autem producuntur alio principio q̃ à natura, puta ab intellectu uel uoluntate produci, poſſunt aliter, & aliter, ideo non proprie dicuntur genita, ſed acta, aut facta: & eorum productio dicitur proprie factio.

Secundo dr̃ cuius principium eſt, aut ars &c. Aduerte ꝙ in his quæ non fiunt à natura aliqñ ſufficit ſola potentia facientis ſine arte, ut tractus campanæ: proiectio lapidis, ſciſſio ligni, fractio continui, & harum factionum dr̃ potentia. ſ. agentis eſſe principium. Quę quidem potentia ſm̃ Cõment. in cõm. 22. ſignificat uirtutem animatam naturalem, ut uirtutem motiuã ſm̃ locum, de qua locuti ſumus in tertio de anima. & in trac. de motu animalium, aliquando ultra potentiam naturalem requiritur ars, qua p̃determinata media agens operatur, ut in ædificatione. & tunc haꝝ factionum dicitur ars eſſe principium. Aliqñ ſufficit excogitatio intellectus ſine arte, aut alio habitu, ut qñ quis regulat equum, aut nauem ex ſuo ingenio abſque hoc, quod artem gubernatoriam circa hmõi didicerit, & harũ factionum principium eſt mens, ſiue intelle-

ctus unde inquit Comment.in commen.22.& per cognitionem intendit illud quod homo agit ex cogitatione, & uoluntate &c.

Tertio dicitur, in qua contingit aliquid fieri caſu, & fortuna &c. Aduerte ꝙ ſicut in generatione naturali aliquid euenit præter intentionem agentis, ut ꝙ homo naſcatur cum ſex digitis: quod eſt fieri à caſu, ut determinatum eſt in ſecundo phyſ. Item ſicut in naturalibus aliqua generãtur ex ſpermate, dicuntur genita per ſe, aliqua ſine ſpermate, ut rana, & uermis, & dñr genita à caſu, de quibus dicemus infra. ſic in his factionibus non naturalibus, contingere aliquid poteſt præter intentionem agẽtis, puta Socr. infirmus intendit itinerari gratia ſolatij, & ſanatur prętet intentionem. & hmõi ſanatio fit à caſu, & aliquis proijciens lapidem ad ſignum. frangit caput tranſeunti, & aliquis ædificans in altum, ruit deorſum, & frangitur tibią. & hæc dicuntur eſſe à caſu. Quomodo autem genita ſine ſpermate ſint eadem, uel non eadem cum his quæ generãtur cum ſpermate, & quomodo ſint genita à caſu: determinabimus in quæſtionibus metaphyſicalibus.

Viſo quid ſit factio, ut diſtinguitur à generatione naturali uidendum eſt, quomodo procedimus in factione, cuius principium eſt ars, & conſiderabimus duo. primo de principio effectiuo artificiati. ſecundo quomodo ex hoc principio procedimus ad artificiatum producendum.

Aduerte igitur, quod ſicut in gñatione naturali principiũ quo agens agit eſt forma eius naturalis qua eſt actu, ſic in factione artificiali, principium quo artifex operatur eſt forma artificiati exiſtens in anima artificis, ſecundum eſſe cognitum, quam Ariſt. appellat ſpeciem, et quod quid erat eſſe. i. ſignificatũ per diffinitionem artificiati, & primã ſubſtantiam. i. primam formam. eſt. n. cauſa formæ artificiati ad extra, ex ꝯñti eſt prior. Quę quidem forma differt in tribus à forma naturali: Primo in eſſe: qm̃ illa habet eſſe reale, hæc autem eſſe cognitum. Secundo ex ſubiecto, plures enim formæ naturales oppoſitorum non ſe compa

tiuntur in eodem, iſtæ autem ſe compatiuntur in eodem intellectu, qm̃ licet eſſe unius oppoſiti ſit corruptio eſſe al terius oppoſiti, non tñ cognitio unius tollit cognitionem alterius, imo adiuuat, ut per materiale cognoſco immate riale, & per uirtutem cognoſco uitium. Tertio ex effectu, nam forma naturalis non producitur, niſi ſibi ſimile, for ma autem, quæ eſt in anima producuntur contraria, ut pro ſanitate cognita poteſt medicus cauſare ſanitatem, & infirmitatem, ut clarius dicemus in lib. 9. agentes de potẽ tia rationali. Patet igitur, ꝙ principium artificiati eſt ſpe cies, ſiue ratio eius in mente artificis.

Quantum ad materiam procedendi in productione ar tificiati, aduerte, ꝙ duę actiones requiruntur. prima dr̃ in telligentia, ſecunda dicitur factio. nam primo neceſſe eſt ut intelligam quid ſanitas, et qm̃ diffinitur per adæquatio nem humorum, neceſſe eſt ut ſecundo loco intelligam qd ſit adæquare, & quomodo adæquantur humores, & qm̃ adæquare diffinitur per reducere ad temperamentum hu morem excedentem, neceſſe eſt ut tertio loco intelligam, quid, & quomodo reducitur ad temperamentum, & quo niam reductio huiuſmodi fit per appoſitionem contrarij eſt neceſſe quarto loco, ut intelligam, quod eſt illud con trarium, & quomodo apponendum eſt, & qua menſura, & in hoc ultimo eſt ſtatus intelligentiæ, & ab eodem inci pit factio, ita ꝙ primum in intelligentia eſt ultimum in factione, & ultimum in intelligentia eſt primum in factio ne, quæ dicitur executio. Hoc igitur modo procedimus in factionibus artificialibus reſpectu artificiatorum, quę fiũt per ſe. i. ex intentione agentis, ut ſecludamus artificiatum caſuale. Hæc de factione artificiali dicta ſint.

Nunc agendum eſt de factione caſuali.

Aduerte igitur ꝙ factio tunc eſt caſualis, qñ acquiritur finis, qui etiam acquiritur per artem ſed non per intelligẽ tiam agentis, imo præter propoſitum ſuum, cuius tamen principium in exequendo contingit eſſe idem cum prin cipio factionis artificialis, uerbi gratia Socrates infirma

tur propter exceſſum humoris frigidi,quem neceſſe eſt diſſolui per calorem, medicus intẽdens diſſolutionem caloris ordinat confricationẽ,ut excitatiuam caloris, & ab ea incipit ſanationem.Plato laborat exceſſu eiuſdem humoris,& neſciens confricationem excitatiuam caloris confricationem facit,& ad eam præter intentionem ſequitur ſanitas. Patet ergo.idem eſſe principiũ in exequendo utriuſque ſanationis.Dico in exequendo,non quo ad intelligẽtiam. qui.n.operatur caſualiter reſpectu effectus caſualis nõ procedit per intelligentiam. Quod quidem principiũ, puta calor,ſi per ſeipſum ſanat eſt pars ſanitatis.Si aũt per reſpectũ non ſufficit.ad ipſum ſequitur aliquid, puta ſubtiliatio humoris craſſi,ad quam ſequitur ſanitas. Contingit.n.aliqñ per unum medium, aliquando per plura acquiri ſanitatem,tam per artem,ꝙ caſualiter. Manifeſtum eſt igitur ex ꝑdictis, quot modis contingit res generari, & quot requirũtur in omni generationi, & præcipue qũo neceſſe eſt præexiſtere materiam, qm̃ apud phyſicum ex nihilo nihil fit, quam neceſſe eſt eſſe partem ſubſtantiæ ſenſibilis,qm̃ ineſt ei,& permanet.& poteſt dici, quod fit ipſum genitum per aduentum formæ, qua deducitur ad actũ.nam ferrum per aduentũ figuræ gladij fit gladius.

Quantum ad tertium.ſ.quid eſt illud quod ptoprie generatur in omni ꝓductione,tam naturali, ꝙ artificiali, ꝙ etiam caſuali,aduerte,ꝙ cũ omne quod fit, fiat ab aliquo agente,& fiat ex aliquo,ut ex materia, & non ſolũ ex priuatione,& fit aliquid quod eſt terminus productionis, id quod fit,non eſt materia, illa ẽt præexiſtit, ut probatum eſt ſupra,ergo nõ eſt terminus productionis, quo habito ceſſat ꝓductio, nec eſt forma, licet ſit terminus formalis productionis. nam quod proprie fit, ut probatum eſt ẽt in primo phyſico. fit ex materia, & forma. Hæc.n.ſunt principia per ſe reqſita in omni factione phyſica, ſed forma,ut patet non fit ex materia, licet educatur de potentia materiæ actione agẽtis,nec fit ex forma alr forma eſſet formæ,& ſic proceſſus in infinitum,non ergo proprie,& per

ſe ſit forma, licet poſſit dici fieri per accidens.i.quia aliud producitur,& ipſa producitur,puta quia producitur ęnea ſphæra,poteſt dici ꝙ producitur ſphæra, & quia produci tur lapis,producit forma lapidis. Reſtat ergo à ſufficienti diuiſione,ꝙ producatur compoſitum,cuius ratio eſt. Cũ generatio ſit proceſſus à non eſſe ad eſſe illud proprie fit, cui competit eſſe, ut quod eſt, hoc autem eſt ipſum compoſitum,unde dicitur hoc aliquid,formæ uero non competit eſſe,ut quod ſed quo. eſt.n. forma qua compoſitum habet eſſe.Conſtat ergo ſolũ compoſitum fieri proprie.& per ſe, non aũt formam, ſed illam dicemus fieri in materia.i.introduci in materia per eductionem de potẽtia materiæ, & ſicut non fit forma, niſi per accidens. ſic non fit quodquid eſt hominis,licet ſit idem cum eo, cuius eſt, ut probatũ eſt ſupra, nam quodquid eſt ad naturam ſpecificam ſpectat,excludens principia indiuidualia, ſed natura ſpecifica,non per ſe generatur,cum ſit uniuerſalis,& generationes non ſint,niſi ſingularium, ergo &c. Patet ergo id quod generatur per ſe eſſe ſolum compoſitum.

Quantum ad quartum.ſ.ꝙ unumquodque gñetur à ſibi ſiſi declaratur ſic. Quæcunque fiunt,aut fiunt ab arte, aut à natura,aut à caſu. Quæcũque fiunt ab arte, patet ꝙ fiunt à ſibi ſimili. Dictum eſt.n. ꝙ domus ad extra,fit à domo cognita,quæ eſt in mente artificis, & ſanitas ad extra,ab intelligẽtia ſanitatis,quæ eſt in anima medici, fit ergo domus à domo,& ſanitas à ſanitate, ꝑpea inquit Ariſtot. Quare accidit modo quodam fieri domum habentẽ materiam ex domo ſine materia, & ex ſanitate ſanitatem fieri. Similiter quæ fiunt à natura fiunt à ſuo ſimili uidemus.n.quod homo hominem generat, & equus equum, &q negat hoc,negat ſenſum.Hac.n.cauſa,intrinſeca ſunt ſemina inanimatis pfectis,ut producant ſibi ſiſe,et qualitates actiuæ,& paſſiuæ iſunt elñtis,ut producant ſibi ſiſe. nã uidemus ignẽ gñare ignẽ.Quę aũt fiunt à caſu,nõ eſt neceſſe ut fiãt à ſibi ſiſi,qm non fiũt ex intẽtione agẽtis,& fiũt multoties ex indiſpoſitione mãæ,ut patet in mõſtris,

ꝑ quã ꝓhibetur aſſimilatio geniti ad generãs, utrum aũt id uerificetur. tam in ſubſtãtijs, q̃ in accidentibus, & utrũ hæc ſimilitudo debeat eſſe i eadẽ ſpecie, & quantã latitudi nẽ ſuſcipiat, determinabitur i qõnibus meta. Hęc igr̃ ſunt, q̃ neceſſe erat ꝑcognoſcere ante determinationẽ ꝓpoſiti.

Quantũ ad ſecundum principale, ex præmiſſit, & præcognitis ponitur hæc concluſio contra Platonem nõ ſunt ponendæ ſpecies abſtractæ uniuerſales, ut per ſe homo, ꝑ ſe leo propter generationem ſenſibilium ſingulariũ, & ꝓbatur ſic. Si ponũtur ut cauſę generationis, ergo uel ut generãtes, uel ut exemplaria. ad quorum ſimilitudinẽ ab aliquo agente generantur, non ut generantes, qm̃ cum unũquodq; producatur à ſibi ſimili, & uideamus genitum eſſe hoc aliquid, puta Socratem, & Caliam, & eſſe hoc aliquid eſt, quia habet eſſe in hac materia, neceſſe eſt generãs eſſe hoc aliquid, ſed ſpecies ſeparatæ non ſunt hoc aliquid ſed quale quid. i. quid uniuerſale, ut homo animal &c. Nã ſecundum Platonem non habent eſſe in hac, uel illa materia per quam fit hoc aliquid. ergo uanum eſt ponere tales ſpecies quaſi generantes, & ſi ponerentur eſſent quantum ad hoc inutiles: nam ut inquit Commentator in cõm. 28. homo, & animal uniuerſale eſt ſicut ſphæra uniuerſalis, q̃ non generat, nec generatur, non ſicut exemplaria, qm̃ uidemus manifeſte in naturalibus, & in generationibus naturalibus unumquodq; generare ſibi ſimile, ut patet generat filium, qui licet non ſint unũ numero, ſunt tamen unũ in ſpecie, ad inducendam igitur ſimilitudinem generantis in genito, ſufficit uirtus formatiua indita generanti, & non eſt recurrendum ad exemplar extrinſecum, nec obſtat, ꝙ in aliquibus uidemus generari ſimile à diſſimili, ut mulum ab equo, quoniam talis generatio eſt præter naturam. i. præter intentionem naturæ particularis puta equi generantis. Intendit enim producere equum, ſed quoniam ſemen equi receptum in materia menſtruali aſinæ non poteſt cauſare formam equi, ideo ne opus naturæ fruſtretur cauſat formam mediam inter equum, & aſi

num. Dicendo eſt ergo in generationibus ſecundum natu ram, quas uocat Cõment. in cõm. 28. generatiões nõ ceſſa biles, ſimile generari à ſibi ſimili in ſpecie. In generationi bus aũt præter naturã, ſufficit ſimilitudo in gñe, qm̃ utrũ que eſt animal, & utrũq; eſt iumẽtũ. Cum igr̃ uideam' ge nerãs, & genitũ eſſe duo in numero, & unũ intẽtione uñ, impoſſe eſt ponere formas abſtractas, ut cãs gñationis.

Quantum ad tertium principale, aduerte quod ex præ dictis quattuor inſurgunt dubia.

Primum eſt, ſi in omni productione requiritur illud, ex quo res fit. unde eſt quod illud, ex quo res fit aliquãdo p̃dicatur de re facta, & ſi non in abſtracto, ſaltem denomi natiuæ. nã quia ſtatua fit ex ære, licet nõ ſit æs. eſt tñ ærea, & quia homo fit ex carne, & oſſe, licet non ſit caro, & os, eſt tñ carneus, & oſſeus, aliquando autem id, ex quo non prædicatur de re facta in abſtracto, nec denominatiuæ. li cet. n. ex infirmo fiat homo ſanus, tamen non dicitur ſa nus eſt infirmitas, nec dicitur ſanus eſt infirmus.

Ad hoc reſpondens Ariſtoteles dicit id prouenire, quia ly ex aliquo uerificari poteſt de ſubiecto. i. de materia, ut ex carne, & oſſe fit homo, & de priuatione, ut ex infirmo, & ſanus, ex tenebroſo fit lucidũ. Sed aduerte ꝙ poteſt ſub iectũ eſſe id, ex quo ut ex ferro fit gladius, & id in quo, ut ĩ homine fit ſanitas, quando eſt ſubiectum, in quo magis di citur fieri illud, q̃ ex illo, ut uerius dicitur, homo fit ſanus, q̃ ꝙ ex homine fit ſanus. Quando aũt eſt ſubiectũ ex quo magis dicitur fieri ex illo, q̃ quod fiat illud, ut uerius dici tur, ex ære fit ſtatua, quàm quod æs fiat ſtatua. Ex his ad dubium reſpondens. dico quòd quando ly ex aliquo dici tur de priuatione, nõ prædicatur de re facta, nec in abſtra cto, nec denominatiuæ, quoniam priuatio non permanet in re facta, unde licet ex infirmo fiat ſanus, tamen hæc eſt falſa, ſanus eſt infirmus. Quando autem ly, ex ali quo dicitur de materia ſubiecta priuationi, ut ex ære infi gurationi ſubiecto fit ſtatua tunc prædicatur de re nõ in abſtracto, ſed denominatiuæ, ut ſtatua facta ex lapide dici

tur lapidea,qñ licet materia animi priuatione non remaſneat in re facta,tñ quo ad ſubm p̄manet. ideo p̄dicari pōt denominatiuæ,& hoc nō ꝯtingit in p̄uatione,ut dcm̄ eſt.

Secundū dubium eſt,dictū eſt ſupra, ꝙ ſicut in nālib⁹, aliqñ fit aliqd à caſu, ſic in artificialibus, aliqñ fit aliqd à caſu,ut ſanitas ex ꝯfricatione,dubitatur,quare aliqua artificialia pñt fieri,& ex arte,& à caſu ut ſanitas. Aliqua aūt non pñt fieri,niſi ex arte,ut domus,& aduerte ꝙ artificiatum tunc fit à caſu qñ fit à nā.Erit ergo dubium, quare aliqua artificiata fiunt ab arte,& à natura,ut ſanitas,aliqua autem ab arte tantum,ut domus,& gladius, & ueſtis &c.

Ad hoc rñdens Ariſt.dicit id prouenire, quia materia artificij,aliqñ habet in ſeipſa partem rei fiendæ, per quam ex ſe poteſt moueri ad formam abſq; mouente extrinſeco,ſicut corpus humanum,quod eſt materia ſanitatis, habet in ſe uirtutem actiuam,puta calorem naturalē in corde,ut in primo principio, per quem poteſt moueri ad ſanitatem,ſicut ſi moueretur ab arte medicinæ, & tunc contingit idem produci ab arte,& à nā.Aduerte tñ ꝙ licet huiuſmodi uirtus ſit motiua materiæ,non tñ ſemper eodem modo quo moueretur ab arte. nam licet uirtus motiua ſm locum,quæ eſt homini ſit cauſa ſaltationis,non tñ talis ſaltationis,qualis eſt in correis, niſi adſit ars corrizandi,quæ adiuuatur arte muſicæ.nam ut inquit Cōment. in cōm.29.quædam artes non poſſunt agere actiones ſuas, niſi alia ars adiuuet.v.g.ars ſaltandi, quæ non complebitur,niſi arte irach,quæ eſt pars muſicæ. Ad hoc ergo, ꝙ idem poſſit fieri ab arte,& à natura, neceſſe eſt ut illa uirtus intrinſeca ſit ſufficiens motiuum materiæ ad formam, ſicut ſi moueretur ab arte.Aliqñ autem in materia artificij non eſt hmōi uirtus actiua,ſed tm̄ eſt aptitudo recipiendi formam,ſi ſibi imprimatur ab extrinſeco agente,ut in ferro,nulla eſt uirtus actiua,qua moueatur ad formam gladij,ſed eſt durities,qua eſt aptum recipere hmōi formam, ſicut in elementis, nulla eſt uirtus qua moueatur materia ad formam elementi,ſed neceſſe eſt, ut generentur ab ex

trinſeco generante,ſicut mouentur localiter ab extrinſeco mouente,& hmõi artificiata non poſſunt fieri, niſi ab arte mouente mãm ad formam,unde aduerte, ꝙ artificiata, q̃ poſſunt fieri ab arte,& à nã,aſſimilantur rebus animatis, quæ poſſunt moueri localiter à ſeipſis,ex 8.phyſ. & ab extrinſeco,ut qñ mouentur ab agente uiolento. Artificiata autem,quæ tantum fiunt ab arte aſſimilantur rebus inanimatis,quæ mouentur tm̃ à mouente extrinſeco,& hanc ſimilitudinem expreſſit Cõment.in cõm.29.cum inquit,ita enim eſt de generabilibus,ſicut de mobilibus,quemadmodum.n.eorum,quæ mouentur localiter,quædam mouentur ex ſe,& quædam ex alio,ſic eſt de generabilibus, utrũ autem rei generandæ præſit aliqua pars, quam aliqui dñt inchoationem formæ, determinabitur in.q.noſtris metaphyſicalibus.

Tertium dubium eſt,dictum eſt unumquodq; generari à ſibi ſimili,& ppea non eſt neceſſe ponere ideas generantes,ſed non apparet id eſſe uerum ulr. nam generatur calor ex motu,& rana non ſemper ex rana,ſed putrefactione,& mulus nõ ex mulo,ſed ex equo. Quæritur ergo,q̃ñ hoc principium habeat ueritatem.

Pro rñſione huius præpono talem diſtinctionem. Qđ gñatur,uel eſt accñs,puta calor,uel ſuƀa.Si ſuƀa,uel naturalis,uel artificialis,ſi ſuƀa,ſiue naturalis, ſiue artificialis, uel generatur per ſe,uel per accidens.i.à caſu.

Si generatur per accidens, non eſt neceſſe ꝙ generetur à ſuo ſimili,uidemus.n.calorem generari à motu, qui nõ eſt calor,niſi uirtute,& quantitas: & relatio non generantur à ſuo ſimili: qm̃ nec quantitas: nec relatio ſunt formę actiuæ: ſed cauſantur à ſubſtantia agente: qui.n.dat formam rei: dat accidentia eius &c.

Si generatur ſubſtantia naturalis,uel generatur ex ſpermate:uel nõ,ſi ex ſpermate generatur à ſuo ſimili: uel in ſpecie,uel in genere proximo, in ſpecie quidem, qñ uirtus formatiua poteſt introducere formam eiuſdem ſpeciei in materia,quam tranſmutat, unde uidemus hominem ge-

nerare hominem,& leo generat leonem. Si aũt uirtus formatiua nõ poteſt introducere formam eiuſdem ſpeciei, ſaltem introducit formam eiuſdem generis proximi, ut quãdo generatur mulus ex equò, conueniunt.n.nõ ſolum in genere animalis,ſed & in genere iumenti, ſi ſine ſpermate nõ eſt neceſſe ꝙ generetur à ſua ſimili,neq; ſpecie, neq; genere. Hæc.n.generantur à caſu cõparata agenti particulari,qđ eſt calor putredinalis,neq;.n.huiuſmodi calor intẽdit generationem animalis,puta ranæ,uel uermis, ſicut intendit uirtus formatiua,quę eſt in ſpermate.aſſimilatur enim arti,unde inquit Ariſt.ſperma facit,ſicut quæ ab arte,quæ autem per accidens, & à caſu fiũt non eſt neceſſe aſſimilari generanti,qm̃ eueniunt præter intentionem generantis,unde non oportet theſaurum inuentum aſſimilari fodienti ſepulchrum, neq; monſtrum generanti,neq; muſicam cadaueri ex quo generatur, ſed ſufficit in materia putreſcente eſſe aliquam uirtutem generatiuam, puta calorem,quæ proportionatur uirtuti generatiuæ, quæ eſt in ſpermate,quæ tñ in hoc differunt, ꝙ uirtus ſpermatis eſt ab aia,& à cœlo,ut ab uniuerſali principio omnis generationis,& corruptionis,uirtus autem,quæ eſt in materia putreſcẽte habet uigorem tm̃ à corpore cœleſti,in quo uirtualiter continentur omnes formæ rerũ inferiorũ excepta anima intellectiua,de qua loquemur in lib. 12.

Si fit ſubſtãtia artificialis,puta domus,aut gladius, partim fit ex ſimili,partim ex diſſimili,ex ſimili quidẽ quo ad ad formam exemplarem,quæ eſt in anima agẽtis. Ex diſſimili quo ad eſſe, qm̃ forma artificiati producti habet eſſe materiale,in anima autem artificis habet eſſe immateriale. Quod non contingit in ſubſtantijs naturalibus. In illis enim generatum poteſt eſſe ſimile omnino generanti,quoniam in utroq; forma eſt eiuſdem rationis, & in utroque habet eſſe naturales.

Sed dices,ſi per artem non producitur ſubſtantia artificialis,puta domus,ſed qualitas,puta ſanitas,nunquid neceſſe eſt quòd fit aſſimilari à quo fit.

Ad hoc

Ad hoc dico quod ſic, ſed hæc aſſimilatio aliqñ eſt actualis, aliqñ uirtualis. Actualis quidem qñ cauſatum ad extra præeſt in mente agentis ſm intelligentiam, ut medicus cauſam ſanitatem, ex ratione ſiue quod quid eſt ſanitatis. uirtualis aũt qñ cauſans continet uirtute, & non formaliter ipſum cauſatum, ut qñ per motum cauſatur calor, non. n. formaliter, ſed uirtualiter motus eſt calor. & aduerte quod utraq; aſſimilatio poteſt contingere dupliciter, qm̃ uel ſm totum, uel ſm partem, ſm totum quidem, qñ totum productum præeſt actu: uel uirtute in producente, ut ſanitas in mente artificis, & calor in motu. ſm partem uero, quando in producente præexiſtit pars producti, ſiue actu, ſiue uirtute, actu quidem, ut qñ medicina calida cauſat calorem in corpore ægri exceſſiue in frigiditati, & ſanatur. calor. n. eſt pars ſanitatis, eſt. n. ſanitas conſurgens non ſolum ex calore, ſed ex alijs humoribus adæquatis. uirtute uero, ut qñ ex motu in corpore ægri cauſatur calor proportionaliter, ſicut ex medicina, & inducitur ſanitas.

Patet igitur quõ uerificatur hoc principium unumquodq; à ſuo ſimili producitur. De his aũt quæ generantur per accidens, & à caſu non eſt neceſſe ſolicitari. nam cum ſm Ariſt. in lib. 12. tex. 13. caſus, & fortuna ſint priuationes naturæ, & artis, non eſt neceſſe in his attendi ſimilitudo inter generans, & genitum, niſi forte quo ad prædicata tranſcendentia, puta ꝙ ens generat ens, quod unum, unum: quod res, rem &c.

Quartum dubium eſt. Qm̃ determinatum eſt ſupra fieri compoſitum, & non formam. Quæritur ſi. i. uerum, tam de forma ſubſtantiali, q̃ accidentali.

Ad hoc rñdens Ariſt. tenet partem affirm. pro utraque forma, cuius ratio eſt, qm̃ omnis forma, tam ſubſtantialis, q̃ accidentalis non habet eſſe, ut quod, ſed ut quo, ergo non poteſt eſſe id quod generatur. Dicendum eſt ergo ꝙ ſicut non generatur forma lapidis, ſed lapis ſic non generatur ſphæra, ſed ænea ſphæra, nec albedo, ſed lignum

albũ,nec quantitas,ſed lignũ quantũ,aut animal quantũ.
Aduerte tñ,ꝙ licet,tam in ſubſtantijs, q̃ in accidentib⁹ compoſitum,& non forma ſit genitum,tñ eorum gñatio in hoc differt,ꝙ compoſitum ſubſtantiale neceſſario præexigit alteram ſubſtantiam,aqua generetur. non.n.generatur ſubſtantia,niſi à ſubſtantia,compoſitum autem accidentale non neceſſario prǽexigit compoſitum alterũ actu præexiſtens,ſed ꝙ ſit tale in potentia,puta non eſt neceſſe ad hoc ꝙ fiat album præexiſtere album actu, ſed ſufficit præexiſtere materiam,ſiue ſubſtantiam,quæ ſit alba in potentia.& hoc ideo eſt,quia ſubſtantia non poteſt eſſe, niſi à ſubſtantia,aliter productum eſſet nobilius producente. accidens autem poteſt eſſe à ſubſtantia.nam cum ſubſtantia ſit primum,& ſimpliciter ens,ut dictum eſt ſupra non inconuenit quòd ſit cauſa ſubſtantiæ,& accidentis. unde uidemur quòd generans ignem generat calorem, & leuitatem,& ſiccitatem,& lucem in igne. Hæc de ſexto capite dicta ſint.

CAPVT VII.

IN cap.ſeptimo inueſtigandum eſt, ex quibus partib⁹ conſtituitur quidditas ſubſtantiæ ſenſibilis.&qm̃ qditas,quæ eſt ipſum quod quid eſt,ſignificatur per diffinitionem,cum hic procedamus modo logico, ut dixim⁹ in principio huius libri,manifeſtũ erit propoſitum, ſi declaratum fuerit,quæ partes intrent diffinitionem. nam ut inquit Ariſt.cum diffinitio ſignificet rei quidditatem, & omnis diffinitio habeat partes.cum ſit oratio, & quid cõpoſitum ex genere,& differentia.conueniens uidetur, qđ ſicut tota diffinitio correſpondet toti rei diffinitæ, ita partes diffinitionis partibus rei. quod quidem an uerum ſit, & in quo ſenſu determinabimus in.q.noſtris.

Vt igitur ſciamus,quæ partes ponantur in diffinitione, & ex conſequenti,ex quibus partibus conſtituitur quidditas ſubſtantiæ ſenſibilis. Aduerte quod Ariſt. ad huius declarationem,præponit duo dubia.

Primum eſt ſi partes rei, ſiue diffinitiones partium rei

ponuntur in diffinitione totius.

Secundũ eſt, ſi partes ſunt priores, uel poſteriores toto.

Quantum ad primum dubium Ariſt. arguit ad partes, & pro parte neg. ſic. ſemicirculus eſt pars circuli, & tñ nec ſemicirculus, nec diffinitio ſemicirculi ponitur in diffinitione circuli, aliter cum diffiniamus ſemicirculum per circulum (eſt.n. ſemicirculus portio circuli) eſſent circulares diffinitiones. Pro parte autem affirmatiua ſic. Literę ponũtur in diffinitione ſyllabæ. nam ſyllaba eſt quid compoſitum ex literis, ſed literæ ſunt partes ſyllabæ, ſicut ſemicirculus eſt pars circuli, ergo &c.

Quantum ad ſecundum dubium arguit ſilr, & ꝓ parte affirmatiua ſic. ſimplicia & componentia ſunt priora cõpoſita, qm̃ ſupponit illa, ſed partes ſunt ſimplices, & componentes reſpectu totius, ergo &c. Pro parte negatiua ſic. Totum ponitur in diffinitione partis. diffinitur.n. angulus acutus per angulum rectum. nam acut⁹ eſt q̃ eſt pars recti, & ſi diffinitur digitus, in eius diffõne ponetur hõ. ſed diffinitio datur per priora, ergo &c. Præterea totum põt eſſe ſine parte, & non econuerſo, ut hõ ſine digito, non tñ digitus ſine homine, niſi æquiuocę. ſeparatus.n. ab homine non eſt digitus, ſicut nec oculus pictus eſt ocl̃s ex ſecũdo de anima, ſed quod põt eſſe ſine alio, & non econuerſo eſt prius, ut declarauimus in 5. lib. ergo &c.

Pro reſolutione primi dubij ponetur diſtinctio de partibus. Deinde duæ concluſiones cum probationibus ſuis.

Pars eſt duplex. ſ. quantitatiua, & eſſentialis. Quantitatiua eſt, ex qua integratur res quanta, ut quanta, ut linea cubitalis eſt pars itegralis lineę bicubitalis eſſentialis eſt, ex qua conſtituitur ſubſtantia rei cõpoſitæ, ut corpus, & anima ſunt partes eſſentiales animalis, tunc prætermittenda eſt pars integralis. & ſcrutandum eſt de partibus eſſentialibus. Aduerte igitur ꝙ ſicut ſubſtantia compoſita põt dupliciter conſiderari. ſ. ut uniuerſalis, puta homo, & ut ſingularis, puta hic hõ. ſic partes eſſentiales in uniuerſali quidem, ut corpus, anima, caro, os, neruus &c. In ſingu-

lari uero, ut hoc corpus, hæc caro &c. Conſiderate in uniuerſali dicuntur partes ſpeciei: ſumendo ſpẽm non pro forma, ſed pro quidditate, ſiue naturę ſubſtãtiæ cõpoſitę uniuerſalis, ut hoīs equi &c. Conſiderate in ſingulari dicũtur partes materiæ. i. partes indiuiduales, ſiue conſtituẽtes indiuiduum. Conſtituitur. n. indiuiduum determinata materia non ſolum in ſpecie, ſed in numero. nã Calias non ſolum cõſtituitur ex carne, & oſſe, ſed ex carne, & hac carne humana, & hac anima rationali. differunt autem in hoc quod partes ſpeciei per ſe conueniunt naturæ ſpecificę. nõ enim ſaluatur natura ſpecifica ſubſtantiæ compoſitæ, niſi conſtituatur ex his partibus: ut homo nõ eſſet homo, niſi conſtaret ex corpore humano, & anima rationali. Partes autem materiæ per accidens conueniunt naturæ ſpecificę. Accidit. n. homini quod ſit Calias. Adhuc enim remoto Calia ſaluatur homo, puta in alio indiuiduo & accidit circulo diuidi in duos ſemicirculos. Hoc. n. non conuenit circulo inquantum circulus, ſed inquantum hic, uel ille circulus. Et ſicut accidit homini eſſe Caliam, ſic accidit homini componi ex hac carne: & ex hac anima, & circulo accidit componi, ex ſemicirculo A, & ſemicirculo B.

Ex hac diſtinctione ponuntur duæ concluſiones.

Prima eſt. Quæ ſunt partes ſpeciei, ponuntur in diffinitione totius probatur. Quæ ſunt ꝯſtituentia ſubſtantiam, & qdditatem totius, & per ſe eidem conueniunt, ponũtur in diffinitione eius, aliter diffinitio non ſufficienter declararet nãm diffiniti, ſed partes ſpeciei conſtituunt quidditatẽ totius, & per ſe ei cõueniunt, ut declaratũ eſt, ergo &c.

Secunda ꝯcl'o, partes materiæ non ponuntur in diffinitione totius uniuerſaliter ſumpti, nec ſingulariter ſumpti. Quod non uniuerſaliter ſumpti probatur. nam diffinitio eſt ex his, quæ per ſe conueniunt diffinito, ut declaratum eſt ſupra in 3. cap. ſed partes materiæ non per ſe conueniunt toti uniuerſaliter ſumpto, ut diximus paulo ante, ergo &c. Quòd non ſingulariter ſumpti probatur, qm̃ ſingularia nõ diffiniuntur, ſed imaginatione, & ſenſu cogno

ſcuntur. Et ſi cognoſcuntur ab intellectu: non cognoſcuntur, niſi in ratione uniuerſalis, puta cognoſcitur hic circulus, quia eſt circulus, & hic homo, quia eſt homo. Tu tñ aduerte, ꝙ ſi ſingulare diffiniretur in eius diffinitione ponerentur partes materiæ, quoniam ſunt conſtituentia indiuiduum, & perſe ei conueniunt.

Ex his patet ſolutio ad argumenta adducta ad partes. nam ideo ſemicirculus nõ ponitur in diffinitione circuli, quia ut declarauimus eſt pars materiæ. ideo autem literæ ponũtur in diffinitione ſyllabę, quia ſunt partes ſpeciei, cõſurgit. n. ſyllaba ex literis, ſicut homo ex carne, et oſſe &c.

Aduerte tñ, ꝙ literę abſolutę ſumptę ſunt de ratione ſyllabæ, non autem literæ æreæ. aut plumbeæ. non enim eſt neceſſe literas fieri in ære: uel in plumbo. unde ut ſic ſe habent per accidens ad ſyllabam: ut ſyllabam.

Ex his corollariæ ſequitur ꝙ, cum non poſſit ſaluari natura ſubſtantiæ ſenſibilis, niſi in materia nõ ſolum forma, ſed & materia ſumpta in uniuerſali ſunt de diffinitione, & quidditate eius. & non ſolum id uerificatur in ſenſibilibꝰ, ſed in mathematicis, licet aliter & aliter. nam materia eſt duplex. ſ. ſenſibilis, & intelligibilis, ſenſibilis quidẽ eſt, ut æs, & lignum, & elementa, & caro, & os, & breuiter omnis materia mobilis. Intelligibilis eſt, quæ compræhenditur ab intellectu eſſe in ſenſibilibus non inquantum ſenſibilia ſunt, qualia ſunt mathematica, ut linea, corpus, ſuperficies iſta. n. dicuntur materia figuratum mathematicarũ. nam ſicut formæ naturales non fiunt, niſi in tali materia ſenſibili, ſic figuræ mathematicæ non fiunt, niſi in quantitate continua, quæ diuiditur in lineam ſuperficiem, & corpus. unde inquit Cõment. in cõm. 35. linea demonſtrata ſuperficies, & corpus ſunt materia figurarum habentium angulos, & carentium angulis, ſicut igitur materia ſenſibilis ſumpta in uniuerſali eſt de diffinitione, & q̃dditate ſubſtantiæ ſenſibilis, ſic materia intelligibilis eſt de ratione figurarum mathematicarũ. unde in diffinitione triãguli de neceſſitate ſumitur linea, uel ſuperficies, uel corpus. Hæc

pro primo dubio dicta ſint.

Pro reſolutione ſecundi dubij ponuntur tres ꝯclones.

Prima eſt partes ſpeciei ſunt priores toto, probatur, ex partibus ſpeciei cõſtituitur q̃dditas totius,& ponuntur in diffinitione eius,ſicut declaratũ eſt ſupra,ſed conſtituẽtia, & diffiniẽtia ut ſic,ſũt ꝑora ꝯſtituto,& diffinito:ergo &c.

Secunda eſt,Partes materiæ comparatæ toti,ſunt poſteriores,probatur. Totum ponitur in diffinitione earum ſi diffiniuntur,ut digitus eſt pars hominis, ſemicirculus eſt portio circuli. Angulus acutus eſt minor recto,ſed diffiniens eſt prius diffinito. ergo &c.

Tertia eſt: Partes materiæ,ſecũdum illum modum quo aliquid dr̃ prius, ut principium principiato ſunt priores toto.ſ.indiuiduo quod componunt, nam componens eſt prius compoſito,& cauſa effectu,ſm̃ autem illum modũ, quo aliquid dicitur prius: quia poteſt eſſe ſine alio et non econuerſo, quædam ſunt poſteriores, quædam ſimultaneæ, nam minus principales ut digitus oculus auris &c. Non poſſunt eſſe ſine toto, ſed bene econuerſo, ut patet: principales autem ut cerebrum epat cor, non poſſunt eſſe ſine toto,nec totum ſine ipſis ut patet. ergo &c.

Ex ijs ergo patet quod propoſito dubio non eſt ſimpliciter reſpõdendum,nam in uno ſenſu ſunt priores, in alio poſteriores,in alio ſimultaneæ.Patet etiam ex quibus partibus conſtituitur quidditas ſubſtantiæ ſenſibilis, qm̃ ex ijs quæ intrant diffinitionem eius.Hęc autem ſunt partes ſpeciei. Hæc de ſeptimo capite dicta ſint.

CAPVT VIII.

IN octauo capite inueſtigandum eſt, cum diffinitio et quod quid eſt,quod eſt ſignificatũ diffinitionis, cõſtet ex partibus, q̃uo diffinitio eſt una & quod quid eſt unum. Ad reſolutionem igitur huius dubij dicemus tria.

Primo:quare idem dubium motum in ſecundo poſter. non fuit illic ſolutum.

Secundo, argumentabimur ad partes.

Tertio,reſoluemus ipſum.

Quantum ad primum,aduerte ꝙ philoſophus in ſecũ do Poſt.mouit hoc dubuim. Quare diffinitio ſignificat unũ,& tñ habet partes,puta ſi diffinitio hominis eſt animal bipes. Quare ſignificat unum,puta naturã hominis quæ eſt una,cum animal & bipes nõ uideatur eſſe unum ſed plura.Hoc quidem dubium ideo illic nõ determinatur ſm Cõment.in cõm.42.qm̃ licet ſit cõmune logico & primo philoſopho cõſiderare de diffinitione,modis tñ diuerſis,nã logicus conſiderat de ea inquantum eſt inſtrumentum inducens intellectum ad intelligere quidditatẽ rerũ, primus autem Philoſophus inquantum ſignificat rerum naturas,& ideo reddere cauſam quare ſignificat unũ licet habeat partes,magis pertinet primo philoſopho, qui conſiderat naturas rerum,ex cõſequenti conſiderat partes diffinitionis,non inquantum prædicãtur de diffinitio(hoc.n. ad logicum ſpectat)ſed inquantum ſunt naturę rerum diffinitarum, nam ſi genus & differentia ex quibus conſtat diffinitio,eſſent diuerſæ naturæ,impoſſibile eſſet diffinitionem ſignificare unum.Quoniam igitur ad primum philoſophum ſpectat inueſtigare ſi partes diffinitionis ſunt idem realiter,uel non,ideo ad ipſum ſpectat determinatio propoſiti dubij,nã ex eo ſolo quod diffinitio & partes diffinitionis prædicantur de diffinito,non põt ſciri.

Quantum ad ſecundum,aduerte ꝙ Ariſt.pro parte nega.ſic intendit arguere diffinitio,uel conſtat ex genere & una differentia,ut animal rationale,uel ex genere & pluribus differẽtijs,ut ſubſtantia animata ſenſitiua rationalis, ſed neutro modo poteſt ſignificare unum.ergo &c.Et qđ primo modo, nõ ſignificet unum arguit ſic.Si duo debẽt ſignificare unum,neceſſe eſt illa eſſe unum,uel fieri unũ, nam quoniam homo eſt album ſunt duo niſi fierent unũ ex eo quod homo recipit & participat album non ſignificarent unum:puta hominem album, quod eſt unum per accidens,ſed genus & differentia:puta animal bipes ſunt duo,quoniã inuenitur animal ſine bipede, & nõ poſſunt fieri unum,quoniam cum genus diuidatur cõtrarijs diffe

rentijs,quã ratione fieret unum cum una participando il‑
lam,eadem ratione fieret unum cum altera participando
eam, ſed hoc eſt impoſſibile, qm̃ contrariæ differentiæ ſi‑
mul ineſſent eidem generi,ergo impoſſibile eſt diffinitio‑
nem conſtante ex uno gñe,& una dr̃ia ſignificare unum.

Quod aũt ſecundo modo, non ſignificet unũ arguitur
ſic.Sit hæc diffinitio hominis.Homo eſt animal greſſibi‑
le bipes alatum,ſi iſtæ tres dr̃iæ ſunt unũ cum animali, &
unum inter ſe (ibi.n.intelligimus de unitate eſſentiali)
hoc ideo eſt,quia ſunt in uno,puta in animali, ſed id non
ſufficit,alr̃ omnia accidentia quæ ſunt in uno ſubiecto eſ‑
ſent unum eſſentialiter,& ſic albedo : dulcedo grauitas in
pomo eſſent unũ eſſentialiter,quod eſt falſum ut patet,p̃‑
terea ut inquit Cõmen.in cõm.43.totus mũdus eſſet unũ
eſſentialiter,qa omnia ſunt in cœlo qđ eſt unũ , ergo &c.

Pro parte aũt affir.ſic arguit.Diffinitio ſignificat rei ſub
ſtantiam : ſed rei ſubſtantia eſt una, ut hominis ſubſtan‑
tia eſt una cum ſit una ſpecies , & Socratis ſubſtantia eſt
una,cum ſit unum numero & hoc aliquid . ergo &c.

Quantum ad tertium inueſtiganda eſt ratio quare dif
finitio conſtans ex gñe & unica dr̃ia ſignificat unum, ſilr̃
quando conſtat ex genere & pluribus differentijs.Exem‑
plum primi,homo eſt animal rationale. Exemplum ſecũ
di,homo eſt ſubſtantia animata ſenſitiua rationalis, dein
de ſoluenda ſunt argumenta inducta pro parte negat.

Aduerte igitur ꝙ ratio propter quam diffinitio cõſtãs
ex genere & unica dr̃ia ſignificat unum eſt hæc quia ge‑
nus & differentia addita generi , & contrahens genus ad
ſpeciem non dñt diuerſas eſſentias : ſicut genus & dr̃ia ac
cidentalis uel propria paſſio:ut animal album,uel animal
rudibile,quorum unum eſt ſubſtãtia & alterum qualitas,
ſed dicunt eandem eſſentiam diuerſimodæ conceptum ,
puta genus ſub conceptu confuſo , & differentia ſub con
ceptu determinato,unde in hoc quod dicitur rationale cõ
prehenditur natura animalis , ſed ſpecificata ſub tali gra
du , puta cum ratione . Ex hoc igitur fundamento poſſu

mus ſic arguere. Ratio conſtans ex duobus quæ realiter ſunt unum ſignificat unum, ſed diffinitio eſt ratio &c. er go &c. Hinc manifeſte conſtat quare ſpecies eſt unum qd per ſe: quoniam tam genus q̃ differentia dicunt totam na turam ſpeciei: ſub diuerſo conceptu ut diximus. Et ſignũ ꝙ dicant totam naturam ſpeciei eſt: quia tam genus q̃ differentia ut genus eſt: prædicantur in recto de ſpecie. Dico autem ut genus: ad differentiam eius quod aliqñ eſt genus: aliquando eſt materia, ut corpus: nam quan do ſumitur ut genus prædicatur in recto: ut homo eſt ſubſtantia: & eſt corpus: & eſt animal. Quando autem ſumitur ut materia, prædicatur in obliquo: ut homo eſt quid compoſitum ex anima & corpore. Quomodo uero idem poſſit eſſe genus & materia, & quibus rationibus de clarabimus in quæſtionibus noſtris.

Ratio autem propter quam diffinitio conſtans ex gene re & pluribus dr̃ijs ſignificat unum: eſt quia ultima dr̃ia quæ dicitur ſpecifica: id eſt conſtituens ſpeciem: & dici tur indiuidua: id eſt non diuiſibilis in alias differentias inferiores: continet oẽs ſuperiores: quæ dñr genericæ: ex conſequenti diuiſibiles in alias: puta in hac diffinitio ne: homo eſt ſubſtantia corporea animata ſenſitiua ratio nalis: ly rationalis continet omnes præcedentes: qm̃ prę dicantur de rationali: & præterea ut inquit philoſophus, ſi non contineret eas: oporteret multoties idem repetere in diffinitionibus: & fieri nugationem: u.g. cum corpo reum diuidatur per animatum & inanimatum: & anima tum per ſenſitiuum & non ſenſitiuum: & ſenſitiuum per rationale & irrationale: ſi inferior non includit ſuperio rem: ergo erit neceſſe dicere: ꝙ homo eſt ſubſtantia cor porea: corporea, habens animam: ſimiliter quod eſt ani mata: animata habens ſenſum & quod eſt ſenſitiua: ſen ſitiua habens rationem: omnis autem ſuperfluitas & nu gatio uitanda eſt in diffinitionibus: dicendum eſt ergo inferiorem differentiam continere ſuperiorem: & ultimã includere omnes præcedentes: quoniam igitur ulti-

ma includit omnes præcedentes, ita ꝙ prædicantur de ea prædicatione identica, & ultima complet diffinitionem, ideo diffinitio conſtans ex genere & pluribus differentijs eſſentialibus ſignificat unum, ſicut ea quæ conſtat ex gñe & unica differentia, nam ſicut differentia adita generi, nõ dicit aliam eſſentiam à genere, ſic nec differentia adita differentiæ, dicit aliam eſſentiam ab ea cui aditur, ſed tãtum diſtinctionem formalem, ut plene declarabimus in quæſtionibus noſtris. Vltima ergo differentia dicit totam rei ſubſtantiam, ex conſequenti diffinitio quæ completur per ultimam differentiam manifeſte ſignificat unum.

Ad argumentum primum pro parte negat. dicendum ꝙ genus & differentia non ſunt duo realiter diſtincta, imo ſunt unum, & quando dicitur ꝙ genus inuenitur ſine differentia, puta animal ſine rationali, ut in aſino. Ex hoc non impeditur, quin ſint unum, ſed ꝙ non ſunt unũ conuertibiliter. Dicendum eſt etiam ꝙ non inconuenit contraria in eſſe eidem potentialiter, differentiæ autem cõtrariæ non inſunt actu generi, quoniam genus ſecundum ſe abſtrahit à differentijs, ſicut materia ſecundum ſe abſtrahit ab omni forma. Ad ſecundum dubium, dico ꝙ non ſunt unum, quia ſint in uno, ſed quia ultima includit præcedentes & prædicantur de ea eſſentialiter, ex conſequenti dicunt eadem naturam, ſub diuerſo conceptu. Hęc de octauo capite dicta ſint.

CAPVT IX.

IN capite nono reprobãda eſt opinio Platonis, quam ſibi imponit Ariſt. de generibus et de maxime uniuerſalibus, ut de ente & uno, & de ideis ꝙ non ſint ſubſtantiæ, & ut perſtringamus longum diſcurſum Ariſt. cuius mentem iam pertractauimus in tertio libro in cap. 11. dicemus quattuor.

Primo, quod abſolutæ non ſunt ſubſtantiæ.

Secũdo, ꝙ non ſunt ſubſtãtię, à ſingularibus ſeparatæ.

Tertio, quod ideæ Platonicæ non poſſunt diffiniri, nec demonſtratio poteſt de eis haberi, ex conſequenti uane ponuntur.

Quarto uidendum eſt in quo Plato bene uel male dixerit circa huius modi.

Quantum ad primum, aduerte ne procedamus per incognita, ꝙ uniuerſalia hic non intelliguntur naturæ, quibus poteſt intellectus attribuere intentionem uniuerſalitatis, quæ ut ſic dicuntur uniuerſalia obiectiuæ, ut natura hominis, natura equi huiuſmodi enim ut ſic, ſunt ſubſtantiæ, habentes eſſe in ſingularibus, ſecundum ueritatem, ſed hic intelliguntur naturæ, ut ſtant ſub intentione uniuerſalitatis, puta homo, animal, ens, inquantum prædicātur de multis, & apta ſunt eſſe in multis, ſic enim ſumuntur à Platone, ut ſibi imponit Ariſtot. & uolebat ꝙ ut ſic eſſent ſubſtantiæ, & haberent eſſe extra ſingularia, & contra hunc ſenſum intendit arguere Ariſtoteles.

Dupliciter autem arguit. Primo, ꝙ non ſunt ſubſtantiæ, inquantum uniuerſalia ſunt. i. inquantum prædicantur de multis. Secundo nec inquantum ſunt partes diffinitionis.

Pro primo ſic arguit, cum omnis ſubſtantia ſit alicuius propria ſubſtantia, ita ꝙ non eſt alterius, ſi uniuerſale eſt ſubſtantia eſt alicuius ſubſtantia, aut ergo eſt ſubſtantia omnium de quibus prædicatur aut unius tantum & non omnium, non poteſt eſſe omnium, quoniam cum illa ſint plura, & plura ſint illa, quorum ſubſtantiæ ſunt plures, impoſſibile eſt tale uniuerſale, eſſe ſubſtantiam omnium, aliter illa omnia nō remaneret plura, ſed eſſent unum. Quorum enim ſubſtantia eſt una, illa ſunt unum nec poteſt eſſe unius tantum, quoniam qua ratione eſſet unius, eſſet ēt aliorum, cum prædicetur de illis, unde ſequitur ꝙ aut omnia indiuidua alicuius uniuerſalis erunt unum numero ſi habent unam ſubſtantiam numero, quæ ſit ſubſtantia illius uniuerſalis Platonici, aut non uniuocantur in ipſo uniuerſali, ſi eſt ſubſtantia tantum unius.

Præterea ſubſtantia ſecũdum id quod eſt realiter, ut p̃ſcindamus à conſideratione logica, non dr̃ ſubiecto, qm̃ omnis ſubſtãtia ſecundum id quod eſt, eſt alicui propria, ſed uniuerſale dicitur de ſubiecto, ut patet. ergo nõ eſt ſubſtantia. Et aduerte hanc rationem concludere apud philoſophum, qui conſiderat rei naturam, & non intentiones rei attributus ut conſiderat logicus.

Pro ſecundo ſic arguit, ſi uniuerſale inquãtum eſt pars diffinitionis, eſt ſubſtantia, ſequitur idem eſſe ſubſtantiam duorum. nam ſi diffinitur homo, diffinitur per animal, ſimiliter ſi diffiniretur Socrates diffiniretur per animal, ergo ſi animal uniuerſale eſt ſubſtantia erit ſubſtantia, & hominis et Socratis, quod eſt inconueniens, quoniam omnis ſubſtantia alicuius propria, & non alterius eſt ſubſtantia, ut dictum eſt.

Præterea, ſequitur quod dabitur tertius hõ, nam cũ homo ſenſibilis, puta Socrates ſit hõ & hõ itelligibilis apud Platonẽ ſit homo, ſequitur ꝙ datur tertius homo qui de utroque prædicatur. Et aduerte, ꝙ non ſolum dabitur tertius, ſed & quartus & quintus, & ſic ĩ infinitũ, nam cum Socrates ſit homo, & homo intelligibils ſit homo, & homo tertius ſit homo, dabitur quartus qui prędicatur de tribus eadem ratione dabitur quintus, et ſic in infinitum.

Præterea ſequitur ſubſtantiam ſingularem, nõ eſſe unũ per ſe, quoniam ex pluribus exiſtentibus in actu non fit unum per ſe, ſed eſt pluribus, quorum unum ſit actus & alterũ potentia, ut ex forma & materia, uel utrunq; ſit in potentia, ut duæ medietates exiſtentes in linea in potentia conſtituunt unam lineam actu, ſed ſi uniuerſalia ſint ſubſtantiæ, exiſtunt actu in ſubſtantia ſingulari, puta in Socrate exiſtet actu homo et actu animal, ergo Socrates non erit unum per ſe.

Sed dices, ſi uniuerſalia non ſunt ſubſtantię, & ſi ex pluribus in actu non fit unũ per ſe, ſequitur ſubſtantiam ſingularem ſenſibilem eſſe uel incompoſitam, uel cõponi ex non ſubſtantijs. Quorum utrunq; eſt manifeſte falſum.

Reſpondeo,nego conſequentiam, datur.n.tertiũ, nam declarabitur infra,ꝙ componitur ex ſubſtantijs in poten-tia,totum.n.componitur ex partibus, quæ ſunt in poten-tia in toto,patet igitur ex omnibus prædictis, ꝙ uniuerſalia abſolute non ſunt ſubſtantiæ.

Quantũ ad ſecundũ ꝓbandũ eſt,ꝙ non ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ à ſingularibus & arguitur ſic.Si hõ & equus & leo ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ,cum hmõi ſpecies componantur ex gñe & dĩa,ea ratione qua ponuntur ſpecies ſeparatæ à ſingularibus,ponentur ẽt gña & dĩæ, quod inconueniens eſt, ut ẽt Plato ꝯcedit,ꝯñtia qdem probatur, nam ideo Plato ponit ſpecies ſeparatas ab indiuiduis, qa ẜm unam rõnem prædicantur de idiuiduis,& quia intelľs põt abſtrahere ſpeciem ab eis .i. qa põt intelligere nãm ſpecificam,non intellecto indiuiduo,ſed genus ẜm unam rõnem prædicatur de omnibus ſpeciebus, ſilr dĩa, ut patet.ergo &c.Et poteſt per intellm abſtrahi genus à ſpeciebus,ſicut ſpecies ab indiuiduis.ergo &c.

Quantũ ad tertium,aduerte ꝙ ut imponit Ariſt.Platoni,poſuit Plato ideas ut de naturalibus hr̃etur ſcientia, q̃ non poteſt hr̃i de ſingularibus naturalibus,eo quod unũquodq; eorum corruptibile eſt,ſcientia autem hr̃ de eo ꝙ poteſt diffiniri & demonſtrari.Intendens igitur Ariſt.declarare opinionem Platonis eſſe uanam de ideis,probat ẽt ꝙ ſi darentur non poſſent diffiniri.

Primo igr̃ ſic arguit,de ſingulari non datur diffinitio, quoniam non intellectu ſed ſenſu cognoſcitur ſingulare, ſed idea,cum ſit aliquid per ſe ſubſiſtens, & immateriale, eſt quid ſingulare,& unum numero.ergo &c.

Secundo quia poſſet reſpõderi rationi præcedenti eam cõcludere de ſingulari materiali corruptibili, ideo arguit ſic,cum idea ſit quid ſingulare ſi diffinitur,talis diffinitio, aut conſtat ex terminis ſingularibus,aut communibus, ſi ſingularibus,ergo illa erũt ſynonyma ut ſi diffiniatur Cicero quod eſt Marcus Tullius, per ſynonyma autem non datur competẽs diffinitio,ſi communibus ergo diffinitio

non competet ſoli diffinitio,ergo &c.

Quantum ad quartum dicit pħs,ex quo Plato ponebat ideas eſſe ſubās bene dixit eas eſſe per ſe exñtes & extra ſingularia.Male aũt dixit eandē ideam eſſe in multis ſingularibus.Repugnat.n.aliquod unũ ſubſiſtens eſſe in multis.

Et tu aduerte qđ in reprobatione hac contra Platonē, perfunctoriæ tranſiui,qm̃ & in 1.lib. & in 3. & iterum in 12.Ariſt.idem pertractat,& nos pertractauimus ad mentem eius in 1.lib.in tract.2.cap.4.& in 3.lib.ca.8. & in 2. lib.de generatione ſuper tex.52. formauimus de hac mã duas quæſtiones, & in quæſtionibus noſtris ſuper ſeptimum librum huius ſcientię diſcutiemus,quantum ualeãt rationes Ariſtotelis contra Platonem,ꝑ nunc aduerte qđ Ariſt.incepit impugnare Platonem de ideis, etiam uiuēte Platone,nam apud Platonem in Parmenide introducitur Parmenides diſputans cum Socrate pręſente Ariſtotele de ideis,ubi ſic legitur. Antequam exercitatus ſis ô Socrates .ſ.in poſitione idearum,definire aggrederis,quid pulchrũ iuſtum,bonum,& aliarum quamlibet ſpecierum. Hoc.n. pridem aĩaduerti hic te audiens una cũ Ariſt. diſputantē. pulcher ſane atque diuinus hic impetus tuus, quo ad rationes aduolas. Cæterum collige teipſum, diligentiusq; te in ea facultate exerce, quæ inutilis eſſe uidetur, & à multis garrulitas ſiue nugatio nuncupatur, dum iuuenis es,alioquin te ueritas fugiet.Hæc ibi ad literam. Hæc pro quanto ſpectant ad nonum caput dicta ſint.

CAPVT X.

IN capite decimo declarandum eſt,quod ſubſtantia, q̃ eſt quodquid eſt, ſiue quidditas rei ſit principium & cauſa,& ad euidentiam propoſiti dicemus tria.

Primo,ꝙ eſt principium & cauſa.

Secundo,mouebitur dubium & ſoluetur.

Tertio,ꝙ non eſt principium ſiue cauſa materialis ſed formalis.

Quantum ad primũ ponitur hæc concluſio. Quidditas rei,eſt principium &cauſa,puta quidditas hominis,id

eſt id quod eſt homo,puta animal rationale,uel compoſi tum ex corpore & anima itellectiua eſt cauſa & principiũ omnium quæ per ſe cõſequuntur ad homninem, puta qđ homo ſit electiu⁹ & deliberatiuus, & riſibili &c.& proba tur. De quidditate rei nõ formatur quæſtio propter quid, ſed per ipſam ſoluũtur alia quæſita ꝑꝑ quid,ergo eſt prin cipium & cauſa,ꝯñtia quidem manifeſta eſt, qm̃ ꝑꝑ quid dicit cauſam,ut ꝑꝑ grauitatem lapis deſcendit. Añs uero quo ad primam partem ſic probatur. In omni quæſtione ꝑꝑ quid, quæritur aliquid aliud de aliquo, puta propter quid in luna eſt eclipſis,nam eclipſis aliud eſt à luna, ſed quidditas non eſt aliquid aliud ab eo cuius eſt quidditas, ut declaratum eſt ſupra,ergo &c.Et propterea ſi quis quę reret,propter quid homo eſt homo,nihil quæret,nec ſi qs quæreret,propter quid homo eſt animal rationale.Iſte.n. ſunt propoſitiones immediate niſi forte quis dicat ut inqt philoſophus,quia idẽ prædicatur de ſeipſo uel quia unũ- quodq; eſt indiuiſibile, ſiue unum ſibijpſi. ſecunda pars antecedentis ſi declaratur, licet apud logicum, quæſtio propter quid reducatur aliquando in cauſam formalem, ut propter quid hõ ineſt intellectu & uoluntas,reſponde- tur propter animam intellectiuam exiſtentem in homine aliquãdo in cauſam materialem,ut propter quid gladius eſt durus,reſpondetur propter ferrum aliquando in cau- ſam efficientem,ut propter quid lapides & ligna fiunt do mus,reſpondetur propter artem ædificatiuam. Aliquan- do in cauſam finalem,ut propter quid ſumitur medicina, reſpondetur propter ſanitatem,tamen apud primum phi loſophum proprie reducitur in quod quid eſt ſiue indiffi nitionem indicantem rei quidditatem,ut propter quid la pis eſt ſubſtantia,quia eſt ens per ſe propter quid triangu lus habet tres angulos,quia eſt figura rectilinea, habens angulũ extrinſecum æqualem duobus intrinſecis ſibi op poſitis,& huius quidem ratio eſt qm̃ ſicut unumquodq; per ſuam quidditatem eſt talis uel talis naturæ, ita ꝑ ean- dem inſunt ſibi tales proprietates effluentes à rei q̃dditate

ut calor & leuitas à quidditate ignis,cum igitur de qddi-tate non ſtat quæſtio ꝑꝑ quid,& per ipſam ſaluantur cæ-tera q̃ſita,manifeſtum eſt,ꝙ dicit principium & cauſam.

Quantum ad ſecundum,aduerte,qm̃ dictum eſt, quod in omni qõne ꝑꝑ quid, quæritur aliud de aliquo dubium confugit, qm̃ ſtantibus prædictis dum quæritur quid eſt homo quæſtio nulla eſſet,non .n. q̃ritur aliud de aliquo, ſed de eodem ſimpliciter quæritur quid ſit.

Ad hoc dicendum, quod licet in quæſtione quid, non quæratur formaliter aliud de aliquo, tamen cum quæſtio quid & quæſtio ꝑꝑ quid coincidant in idem numero, ut probatur in lib.2. poſter. poteſt uerti quæſtio quid in q̃-ſtionem ꝑꝑ quid, & tunc manifeſte apparebit quod hoc de illo quæritur,uerbi gratia ſcito quod homo eſt animal rationale,poteſt quæri,ꝑꝑ quid Socrates eſt homo, & re-ſpondetur ꝑꝑ animal rationale, ut igitur in quæſtione quid,quæratur aliquid aliud de aliquo,uertatur in ꝑpter quid,& tunc nullum erit dubium.

Ex quibus corollariæ ſequitur, quod in ſubſtantijs ſim-plicibus in quibus non eſt aliud & aliud nõ poteſt forma-ri q̃ſtio ꝑꝑ qd.Qm̃ de omni eo quod q̃ritur, contingit ali-quid cognoſcere,puta de luna cognoſco quod eclipſatur, ſed ignoro cauſam ꝑpea formatur q̃ſtio propter qd, ſed i ſimplicibus cum non ſit aliquid & aliqd, non contingit aliqd ſcire & aliqd ignorare,ſed aut totum ſcitur,aut totũ ignoratur.Ergo in eis,non habet locum proprie q̃ſtio ꝑꝑ qd,ſed eſt alius modus nobis perueniendi in cognitionẽ earum.ſ.à poſteriori & per effectum, ut declarabitur in li-bro 12.ubi per motum æternum inueſtigabimus ſubſtan-tiam æternam immaterialem.

Quantum ad tertium, aduerte ꝙ cum in hoc libro 7. loquamur de quidditate ſubſtantiæ ſenſibilis quæ eſt com-poſita,neceſſe eſt hmõi quidditatem eſſe uel partes com-ponentes,uel id ꝙ reſultat ex partibus cõponentibus, pu-ta ꝙ quidditas hominis ſit caro & oſſa,& quidditas lapi-dis ſit ignis terra & alia elementa, uel aliquid, ut ter-

tium

tium reſultans ex eis,non pōt aūt eſſe partes componētes, qm̄ ſtat partes cōponētes ſaluari,& tñ qdditas compoſiti nō ſaluatur,nam ſicut lr̄æ a,b,cōponētes ſyllabam ab, qñ ſeparantur ab inuicē ſaluantur,& tñ ſyllaba ab nō ſaluatur,ita elnta cōponentia lapidē qñ corrūpitur ſaluantur, & tñ ſubſtantia lapidis nō ſaluatur, cū igr̄ partes cōponētes ad principiū & cauſam mālem ꝑtineant,patet quidditatem rei nō eſſe principium aut cauſam mālem,relinquitur igitur ut ſit entitas reſultans ex partibus unitis,q̄ quidem dr̄ eſſe principium,aut cauſa formalis q̄ non eſt forma partis. illa nāq; non eſt quidditas, ſed pars qdditatis, ut declaratū eſt ſupra,ſed dr̄ forma totius, ut humanitas, equinitas,quæ quidem,ut diximus ſupra in cap.3. pōt ſignari nomine abſtracto,& tūc habet rōnem quo & ſignari nomine ꝯcreto & habet rōnem qd', & dr̄ ipm̄ ꝙ qd eſt & ſignificatum diffinitionis, & pro tanto apud primum pħm habet rōnem principij formalis,quia eſt ratio ꝑ quā inſunt proprietates,& demonſtratur de ſubiecto &c.Hæc de cap.10.dicta ſint, & ibi terminatur reſolutæ ſententia Ariſt.in 7.lib. Metaph.

EPITOME

SVPER OCTAVO LIBRO METAPHYSICAE.

SECVNDVM ordinem poſitū in ꝓncipio ſeptimi libri in hoc 8.lib. agendū eſt de ſubſtantia ſenſibili modo reali, inueſtigando de partibus & principijs ſuis intrinſecis, cum.n.ſit ſubſtantia cōpoſita neceſſe eſt ipſam conſtare ex ꝓncipio materiali &principio formali. Totam igr̄ ſententiam Ariſt.in unico trac.

perſtringentes diuidemus ipſum in quattuor cap.

Primo, declarabitur quod materia & forma inſunt ſubſtantiæ ſenſibili ut principia intrinſeca conſtitutiua.

Secundo, conſiderabuntur quæ conſideranda ſunt à primo Philoſopho de forma.

Tertio, conſiderabuntur quæ conſideranda ſunt à primo Philoſopho de materia.

Quarto, conſiderabitur de cauſa unionis earum adinuicem, & propter quid ex eis ſit unum quod eſt ſubſtantia compoſita quæ eſt una per ſe.

CAPVT I.

IN primo cap. manifeſtabitur in omni ſubſtantia ſenſibili eſſe materiam & formam ut principia intrinſeca componentia. Et de materia quidem dicemus tria.

Primo, in quo differt à forma, & à compoſito.

Secũdo, ꝙ in omni ſubſtantia ſenſibili neceſſario ponitur materia.

Tertio, ꝙ non in omni ſubſtantia ſenſibili eſt eodem modo materia.

Quantũm ad primum, aduerte mãm, formam compoſitum in hoc diſtingui eſſentialiter, ꝙ materia non eſt aliquid actu demonſtratum ſm ſe, ſed eſt in potentia, ut per aduentum formæ ſit aliquid actu, puta ferrum ſm ſe non eſt gladius, ſed per aduẽtum formæ gladij ſit gladi⁹ actu, ut etiam declaratum eſt in 2. phyſ. tex. 11. forma uero diſtinguitur à mã, quia eſt actus, & ea ſit aliquid actu, dat .n. eſſe actu ei cuius eſt forma, & eſt ſeparabilis ſm rõnem .i. diffinitionem à materia, non autem ſm eſſe. ſm rõnem dico, qm̃ cum forma ſit actus non repugnat eſſe per ſe cognoſcibilem, cum autem materia ſit pura potentia, non eſt cognoſcibilis niſi per formam, ut declaratum eſt in 1. phyſ. tex. 70. patet igitur formam eſſe ſeparabilem à materia ſm cognitionem, non autem materiam à forma,

qm̃ eſſe per ſe cognoſcibile repugnat potentiæ paſſiuæ, ut declarabitur in 9.lib. Dico aũt non ſm eſſe: qm̃ ut inquit Cõment.in hoc lib.in cõm.3. impoſſibile eſt formã ſeparari à materia,quod intelliges tu de forma naturali educta de potẽtia materiæ,ut pſerues te ab anima intellectiua uel ſi includatur aĩa intellectiua,dictũ Cõment. erit uerũ de forma inquãtũ forma.i.quo ad actũ informãdi,nõ aũt quo ad ſubſtantiam, & ſic uerum eſt ułr nullam formam informatiuam materiæ eſſe ſeparabilem à materia ſecundum eſſe informatiuum,cum quo tñ ſtat eam eſſe ſeparabilem ſecundum ſubſtantiam,unde de anima ſeparata uerum eſt dicere,ꝙ eſt ſubſtantia per ſe exiſtens,non tñ actu forma,cum actu perficiat materiam. Compoſitum autem quod eſt tertium reſultãs ex ijs,eſt ſeparabile ſimpliciter. ideſt ut inquit Cõment.in cõm.3.& ſecundum diffinitionem,cum ſit ens actu,ex conſequenti eſt ſm ſe cognoſcibile,& ſm eſſe,qm̃ cũ ſit illud ꝙ proprie generatur & corrumpitur,ut declaratum eſt in.7.lib cõuenit ei ſeparatim exiſtere.i.habere eſſe diſtinctũ à quocunq; alio cõpoſito, & ideo ſolum compoſitum dicitur proprie hoc aliquid & ens actu, eſt igitur materia ens in potentia, forma uero actus,compoſitum autem quod exiſtit actu.

Quantum ad ſecundum,aduerte,ꝙ fundamentum ueniandi materiã eſſe in omni ſubſtãtia ſenſibili eſt,quia omnis ſubſtantia ſenſibilis cũ ſit naturalis, mutabilis eſt, in omni aũt mutatione tam accidentali q̃ ſubſtãtiali,cũ eius terminis ſint oppoſiti,neceſſe eſt dari ſubiectum,quod habet rationem materiæ,quod aliquando eſt ſub uno termino,& aliquãdo ſub alio,ut in alteratione: idem ſubiectũ, aliquando eſt album,aliquando nigrũ,& in augmẽto, aliquando eſt ſub parua quantitate,aliquãdo ſub magna,eſt enim proceſſus à parua ad magnã,uel à minori ad maiorem quantitatem,& in motu locali,aliquãdo eſt in uno ſitu,deinde in alio,et in generatione ſubſtantiali,neceſſe eſt dari ſubiectum.ꝙ recipit unam formam cum obiectione alterius: & hæc omnia iam pertractata ſunt in primo phy

ubi declaratum eſt i omni fieri naturali ultra duo contra‑
ria requiri tertium.i.ſubiectum quod ſit ſucceſſiue recepti
uum contrariorum,& hoc incipiendo à tex.51.uſq; in fi‑
nem lib.Cum igitur omnis ſubſtantia ſenſibilis mutabilis
ſit,et non poſſit ſaluari mutatio ſine materia,neceſſe eſt in
ea poni materiam ut principium intrinſecum, ita tamē ꝙ
ut inquit Cōment. in cōm.4.materia quæ eſt ſubiectum
in trāſmutatione ſubſtantiali,ſit in omni potentię,quę au
tem eſt ſubiectum in tranſmutatione accidentali ſit in a‑
ctu quo ad eſſe ſubſtantiale,in potentia autem quo ad for
mam accidentalem recipiendam,& ut ſic eſt media inter
eſſe actu & non eſſe.

Quātum ad tertium,aduerte,ꝙ cum ſubſtantia ſenſibi
lis diuidatur in ſempiternam,quale eſt cœlum,& in gene
rabilem ac corruptibilem, qualia ſunt elementa & elemē
tata,alio modo eſt materia in ſubſtantia generabili & cor
ruptibili,& alio modo in ſempiterna.nā in generabili, &
corruptibili eſt materia quę eſt ſubiectum generationis &
corruptionis,& dicitur materia ſubiecta ꝑuationi, qm̄ dū
eſt ſub una forma eſt priuatiua alia, & eſt in potentia ad
ipſam, & ſicut eſt ſubiectū generationis ac corruptionis,
ſic eſt ſubiectum aliarū mutationum,omne.n. generabile
eſt alterabile & mobile ſm locum,in ſubſtantia uero ſem‑
piterna cū non ſit generabilis,nec alterabilis, ut probatur
in primo cœli.alteratione ꝓprie dicta, ſed mobilis tm̄ ſm
locum,eſt materia,quæ ſolius mutationis localis eſt ſubie
ctum,& hanc uocat Ariſt.materiam localem, qm̄ per ip‑
ſam eſt ſubſtantia ſempiterna ſenſibilis,in potentia ad di‑
uerſa, ubi ſucceſſiuæ, aliam autem uocat generabilem &
corruptibilem, quod tu intelliges ſubiectiuæ & non ter‑
minatiuæ,alioquin contradiceret ei quod dixit in libro 7.
tex.26.& in 1.phyſ.tex. 82. Dixi autem alteratione pro‑
prie dicta, quæ fit ſecundum qualitates actiuas & paſſi‑
uas: & quæ eſt uere motus in prædicamēto qualitatis,ut
excipiam illuminationem q̄ fit in ſubſtantia ſempiterna,
ut in aſtris,& præcipue in luna, ſed hmōi illuminatio nō

eſt motus localis,licet igitur in omni ſubſtãtia ſenſibili ſit materia,non tamen in omni eodem modo. Tu tamen aduerte, ꝙ licet alio modo ſit materia in cœlo & in ijs corruptibilibus,tñ in omnibus eſt pars eſſentiali,ita ꝙ & cœlũ & inferiora uerę ſunt cõpoſita ex materia & forma modo ſibi conuenienti, unde nõ acceptabis dictum Cõment.in cõm.4.cum dicit,ideo uidemus ꝙ cœlum non componitur ex materia quę eſt in potẽtia,& forma quę eſt in actu. Et ſcias ꝙ contra Comment.formaui.q.in hoc lib.8.pro defenſione b.Tho.uide eam ad placitum.

Poſtq̃ manifeſtauimus in omni ſubſtãtia ſenſibili dari materiam uel principium intrinſecum, nunc agẽdum eſt de forma,& declarandum qũo neceſſario eſt in ea, & eſt de ſubſtantia eius,& dicemus duo,Primo,quid de hoc ſenſerit antiqui. Secundo, quid de hoc dicendum ſecundum Ariſt.& ueritatem.

Quãtum ad primum,aduerte ꝙ omnes antiqui in quolibet ſenſibili ponebant formam,ut ſeruarẽt diſtinctionẽ rerum abinuicem,quæ ſumitur nõ à materia,qm̃ in ea cõueniunt,ſed à forma,unde recitat Ariſt.Democritum aſſignantem in rebus tres differentias.ſ.ſm figuram,ſm ſitũ, ſm ordinem,quæ tñ non ſufficiunt, ut declarat Ariſto.in tex.nam multo plures aliæ ſunt rerũ differentiæ ad prædictas tres non reducibiles.Differunt nãq; aliqua compoſitione:aliqua mixtione,aliqua colligatione,aliqua tempore aliqua loco,aliqua mollicię,& duritiæ,raritate,& denſitate,grauitate,& leuitate,licet autem formam in quolibet ſenſibili ponerent,tñ decipiebantur in hoc,ꝙ non poſuerunt aliquam formam eſſe de ſubſtãtia rei,exiſtimabat.n. totam ſubſtantia rei eſſe materiam & formas omnes eſſe accidentia, ut declaratum eſt in ſecundo phyſic.tex.7. & propterea, negauerunt generationem & corruptionem ſubſtantialem,ut patet in primo de generatione tex.5.ibi Democritus & Leucip. uerum poſitionem hanc ſatis improbauimus in primo de generatione & in q̃ſtio. noſtris, ideo nolo in hoc immorari,ſed ſufficit pro nunc tibi cõſta

re, quod ſi ſequeremus antiquorum ſententiam non eſſet ſubſtantia ſenſibilis conſtans ex materia, & forma, ut partibus ſubſtantialibus, ſed tota ſubſtantia eſſet materia, reliqua autem oīa eſſent, aut paſſiones aut diſpoſitiones, aut habitus, ut dicit Ariſt. in ſecundo phyſicorum. tex. 9.

Quantum ad ſecundum, aduerte ꝙ Ariſt. manifeſtat in ſubſtantia ſenſibili eſſe formam, ut actum ſubſtantialem ratione ſumpta à differentia ſubſtantiali, & intendit ſic arguere. Quælibet ſubſtantia ſenſibilis habet ſuam diffinitionem, ſiue ſuum quodquid eſt. ergo habet genus, & differẽtiam. ex hic. n. cõſtat diffinitio, ut patet in lib. 7. hmōi aũt genus, & differentiam, neceſſe eſt eſſe prædicata, nõ per accidens, nec per ſe in ſecundo modo per ſe, ſed per ſe primo modo, ut declarauimus in 7. lib. ex cõſequenti neceſſe eſt, ut ſint prædicata, quidditatiua, & ſubſtantialia, ſed genus ſumitur à materia. differentia autem à forma. ergo ſicut quod quid eſt ſubſtantiæ ſenſibilis cõſtat ex genere & differentia ſubſtantiali. ſic ipſa ſubſtantia ſenſibilis cõſtat ex materia, & forma, ut partibus ſubſtantialibus. Præterea cum ſubſtantia ſenſibilis non habeat eſſe actu, niſi per formam, nam ſicut gladius nõ eſt gladius, niſi per formã gladij, ſic nec caro, nec os, nec homo habent eſſe actu, niſi ꝑ propriam formam, neceſſe eſt dicere hmōi formã eſſe ſubſtantiam & magis ſubſtantiam, q̃ materiã, qm̃ dat eſſe ſubſtantiale, magis q̃ materia dat. n. eſſe actuale. materia autẽ tantum potentiale. Tenendum eſt igitur ſm̃ Ariſt. & ueritatem ſubſtantiam ſenſibilem conſtare ex materia, & forma, quorũ utrunq; eſt ſubſtantia. & qm̃ forma eſt: quæ diſtinguit. ideo neceſſe eſt diuerſas formas eſſe diuerſarum materiarum, ita ut proprius actus fiat in ſua propria materia. hinc uidemus aliam eſſe materiam. ſ. proximam, in qua recipitur forma lapidis, & aliam, in qua recipitur forma plantæ. Propterea dixit Ariſtot. in 2. de anima tex. 26. uniuſcuiuſq; actus natus eſt, nõ in qualicunq;, ſed in propria fieri materia, & quoniam diffinitio debet ſufficienter declarare naturam rei diffinitæ, ideo qui diffiniunt ſenſibi

lia per ſolam materiam,aut per ſolam formam male diffi‑niunt. Quæ autem diffinitiones cōplectuntur utrunq;.ap probantur etiam ab Archita, ſicut qui diffinit ſerenitatem dicens,ꝙ eſt quies in aere multo.nam quies eſt forma, & aer multus eſt materia,& tranquillitas eſt æquitas maris, æquitas forma,mare eſt materia.Hæc de 1.cap.dicta ſint:

CAPVT II.

IN ſecundo cap.debemus conſiderare ea, quæ à primo Philoſopho conſideranda ſunt de forma.& ſunt quin que.Primo,forma rei ſenſibilis non eſt tota quidditas, uel eſſentia eius,ſed pars.nā ſi eſſet tota eſſentia eius. ergo nomen impoſitum ſubſtantiæ ſenſibili,ut homo, & ani‑mal,& domus importaret ſolam formam: ſicut dicit Pla. ideas.ut per ſe hoiem & per ſe leonem diceret tantum for mas ſeparatas à materia,ſed hoc eſt falſum,qm̄ animal im portat animam in corpore,& non ſolam animam, præci‑pue cum anima ſit alicuius corporis actu,& dom⁹ nō im‑portat tm̄ tegumētū,ſed tegumentū cōpoſitū ex lapidib⁹, & lignis &c. & quod hmōi nomina non ſignificent ſolā formam patet ex hoc, qm̄ in formis ſeparatis à mā idem eſt quod quid eſt:& id cuius eſt in his autem ſenſibilibus non eſt idem,quod quid eſt,& id cuius eſt,ut declaratum eſt in lib.7.ergo &c.quidditas ſubſtantiæ. ergo ſenſibilis nō eſt ſola forma,ſed quid reſultans ex materia & forma.

Secundo forma eſt aliquid præter partes materiæ,puta cōpoſitio domus eſt aliquid pręter lapides,& ligna.et aia eſt aliquid præter corpus:& partes corporis.nam cum for ma ſit actus, & perficiat materiam, neceſſe eſt ut ſit ali‑quid præter mām.alioquin actus,& potētia coinciderēt.

Tertio nulla forma eſt per ſe generabilis,& corruptibi‑lis,ſed tantum per accidens.ſ.ad generationem, & corru‑ptionem compoſiti.id declaratum eſt in 7.lib.in cap.6.

Quarto formæ rerum corruptibilium non ſunt ſepara‑tæ à materia,ut exiſtimauit Plato.& aduerte,ꝙ ly formæ nō ſtat ſolum per formam partis, ſed pro quidditate ſpeci fica,ut humanitas,equinitas,& lapideitas.id quidem per‑

tractatum eſt diffuſæ in 3.lib.& in 7.lib.contra Plato. & in hoc 8.lib.Ariſt. declarat propoſitum in artificialibus, de quibus conſtat ꝙ non ſunt ſeparata,ut domus,uas, ſcānum &c. & quoniam aliquis poſſet dicere non eſſe eandē rationem de formis artificialibus: & naturalibus: quoniam ille ſunt accidentia,quibus eſſe eſt ineſſe materiæ, & ſubiecto. iſtæ autem ſunt ſubſtantiæ, quibus non repugnat eſſe ſine materia. unde Plato id aduertens poſuit formas naturales,& non artificiales ſeparatas.

Contra hanc rñſionem ſic inſtat Ariſt.ſi ſpecies,&quiditates: ſiue formæ reꝝ ſenſibilium ſunt ſeparatæ habebit locum dubitatio Antiſten. philoſophi, licet indocti forte propter imperitiam logicę contra Plat. Dixit.n.Antiſten. nihil poſſe diffiniri, q̄m extimabat quidditatem cuiuſcunque rei eſſe ſimplicem. diffinitionem autem cum ſit oratio longa: q̄m componitur ex genere, & differentia non poſſe conuenire rei ſimplici: ex conſequenti nullam quidditatem poſſe diffiniri.Dicit igitur Ariſt. ſi formæ reꝝ ſenſibilium ſunt ſeparatæ à materia ſunt ſimplices.ergo non p̄nt diffiniri,cum diffinitio conſtet ex genere, & differentia: & genus correſpondeat materiæ. differentia autem formæ,& ſic dubitatio Antiſten.concludet contra Plato.

Quinto,licet formæ,& q̄dditates reꝝ non ſint numeri, ut exiſtimauit.Pithag.& Pla.tñ in quattuor aſſimilātur, numero, primo ſicut omnis numerus tandem reſoluitur in indiuiſibilia.i.in unitates, ſic omnis diffinitio quæ eſt indicatiua quidditatis reſoluitur in indiuiſibilia.i. in primum genus,& primam dr̄iam, aliter ſi diffinitionis eſſet diffinitio in infinitū non eſſet ſtatus in partibus diffinitiuis,ex ꝯñti de nullo haberetur ſcientia,ut dictum eſt in 2. lib. & propterea illic Ariſt. probauit eſſe ſtatum in cauſis materialibus,& formalibus. ſecundo, ſicut non remanet idem numerus aliquo etiam minimo (quale eſt unitas) addito: uel ſubtracto,ſed fit alia ſpecies, ut patet ſi ternario additur unitas,non remanet ternarius, ſed fit quaternarius,& ſi à quaternario remouetur unitas, nō remanet

quaternarius,ſed fit ternarius,ſic in diffinitionibus indicā tibus quidditates,& compoſitis ex gn̄e,& pluribus diffe rentijs,ſi addatur,uel ſubtrahatur dr̄ia fit alia diffinitio,et non remanet eadem quidditas,u.g.in diffinitione animalis,quæ eſt hæc.animal eſt ſubſtantia animata, & ſenſitiua,ſi remouetur ſenſitiua fiet diffinitio plantæ, ſi additur rōnale fiet diffinitio hois, tertio,ſicut numerus eſt unus, puta binarius per ultimam unitatem, & ſilr ternarius per tertiam unitatem,& ſic de reliquis,ſic natura rei ſenſibilis, puta hominis habet unitatem à forma ſua, ab eodem.n. res habet eſſe,& unū eſſe,ſed à forma habet eſſe, ergo &c. ex quo ſequitur corollariæ,quod ea ſunt unum, quorum eſt una forma,& plura,quoꝝ ſunt plures formæ, quarto, ſicut numerus non recipit magis,& minus,ſtat.n. in indiuiſibili,quælibet.n.trinitas eſt æque trinitas, inquantum trinitas, ſic forma, & quidditas ſpecifica non recipit magis,& minus,non enim ut inquit Comment. unus hom̄o eſt maioris humanitatis ſecundum formam.i. ſecundum naturam ſpecificam hois,q̄ alius hō,ſed ſi ſuſcipit magis, & minus, hoc eſt mā.i.ſi conſideretur cum diſpoſitionibus, quæ ſe tenent ex parte materiæ, quia ſunt ratio recipiendi formam,pōt dici recipere magis,& minus,nō quidem ſm ſe,ſed ratione diſpoſitionum,quæ ſunt qualitates intenſibiles,& remiſſibiles. hæc de 2.capite dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio cap. conſiderabimus, quæ à primo philoſopho conſideranda ſunt de materia, & ſunt octo.

Primo,ſi eſt una materia omnium, quæ fiunt .i. omnium generabilium, & corruptibilium.

Secundo,poſito ꝙ ſit una,unde prouenit diuerſitas, & multitudo.

Tertio,ſi ad habendā rei cognitionem ſufficit aſſignare primam materiam, & idem intellige de alijs cauſis.

Quarto,ſi eſt materia in ſubſtātijs naturalibus ęternis.

Quinto,ſi eſt materia in accidentibus.

Sexto, ſi eorum, quæ quandoque ſunt, & qn̄que non

ſunt,non tamen per ſe generantur, & corrumpuntur eſt aſſignare materiam.

Septimo,ſi materia eſt in potentia æqualiter, & ſine ali quo ordine ad duo contraria.

Octauo,ſi uinum eſt mã aceti, & uiuũ materia motui.

Quantum ad primum aduerte,ꝙ Ariſt. duplicem ma‑teriam aſſignat.ſ.primam,& propriam. De prima dicit ꝙ eſt eadem,ſiue ſunt eadem prima corpora,ut quattuor ele menta, ex quibus generãtur omnia compoſita inferiora, & in quæ reſoluuntur. De propria dicit, quod non eſt ea‑dem omnium,ſed diuerſoꝝ diuerſę ſunt, ut materia fleg‑matis eſt dulcis cibus,& craſſus,ſiue unctuoſus, & mate‑ria choleræ eſt cibus amarus,& ratio eſt, qm̃ flegma hu‑midum eſt,dulcia, & unctuoſa humida ſunt,amara uero ſicca,cum igitur cholera ſit ſicca,et unumquodque gene‑retur ex ſibi conuenienti gñatur cholera ex cibo amaro, & flegma ex dulci. Tu tñ aduerte,ꝙ contingit eiuſdem eſ ſę plures materias, quodam tñ ordine, ut pote qñ unum ſit ex alio,u.g.flegmatis eſt materia,dulce,& unctuoſum, ſiue pingue.hoc tñ ordine,quod pingue ſit ex dulci, cum pingue ſit ſapor medius,& dulce eſt ſapor extremus,& me dia fiunt ex extremis.Item materia choleræ eſt amarum, & terreſtre combuſtum, hoc tñ ordine, ꝙ amarum ſit ex terreſtri combuſto, & hæc manifeſtata ſunt in lib.de ſen. & ſenſ. Item aduerte, ꝙ duobus modis contingit aliquid fieri ex aliquo, ut ex materia primo uia generationis, ut quando ultimum eſt ex primo, quia primum tranſmuta‑tur in ultimum, ut quando elementa tranſmutantur in compoſitum.ſecundo uia reſolutionis, ut quando primũ eſt ex ultimo,quia ultimum tranſmutatur in primum, ut quando compoſitum reſoluitur in elementa.

Quantum ad ſecundum, aduerte ꝙ licet ſit una prima materia generabilium,tñ plures cauſas,poſſumus aſſigna re diuerſitatis, & pluralitatis in entibus, & primo poteſt prouenire ex diuerſitate agentis,uel quia ſi ſit unum agẽs poteſt diuerſimodæ agere, & id maxime patet in artificia

libus.nam ex ligno poteſt ſtatuæ factor facere imaginē, & carpentarius facere arcam, uel ſi idem homo habeat utranque artem, faciet utrunque ex ligno, q̄m licet ſit idē agens ſuppoſito, non eſt tñ idem formaliter. ſtante igitur unitate materię etiam proprie pñt cauſari diuerſa propter diuerſitatem agentis. ſecundo poteſt prouenire ex diuerſitate formaꝝ ſpecificaꝝ. nam quędam formę ſunt, quę in eadem materia ſunt apte recipi, ut forma ſtatuæ, & ſcāni, & arcæ in ligno. quædam aūt eſt, quæ non poteſt recipi, niſi in una materia, ut forma ſerre in ferro propter duritiē & non in ligno, nec in lana. & hæc diuerſitas reducitur in diuerſitatem materiæ, quę tñ ſumitur à diuerſitate formę, & finis. ex quibus ſequitur corollariæ, ꝙ ſi forma non determinat ſibi determinatam materiam, ut dictum eſt de ſerra. ſtante eodem agente, & diuerſa materia non inconuenit idem ſecundum ſpeciem produci, ut artifex producit phialam in auro, & phialam in argento, quæ tñ ſecundum ſpeciem nō diſtinguuntur. ſi aūt agens eſſet unū & materia, tam prima, q̄ propria eſſet una, eſſet impoſſibile ſeruare diſtinctionem, & diuerſitatem ſpecificam in entibus naturalibus. Tu tñ aduerte, ꝙ cum diximus quaſdā formas aptas recipi in eadem materia, intelligendum eſt de formis artificialibus, ut inquit Cōment. in cōment. 11. nam quælibet forma naturalis habet materiam propriā: in qua recipitur ex ſecundo de anima: tex. 26.

Quātum ad tertium: aduerte, ſi debet cognitio hri propria: & diſtincta alicuius non ſufficit aſſignare cauſam materialem remotam: puta quattuor elnta: ſed propria: puta in homine eſt aſſignandus menſtruus ſanguis pro materiali cauſa propria. nam per cauſas ules: & remotas non hr̄ cognitio de re: niſi imperfecta: et confuſa. ideo dixit Ariſt. in primo Poſter. tunc arbitramur ſcire cum cauſam cognoſcimus: & q̄m illius eſt cauſa. ſ. propria: & qđ dictum eſt de cauſa materiali, intellige de alijs cauſis, uerbi gratia cauſa efficiens in homine eſt ſperma maris, cauſa formalis eſt illa forma, quę dat quidditatem homi-

ni.i.per quam homo eſt homo,ut anima intellectiua,cau ſa finalis eſt illa,propter quam fit homo,puta propria ope ratio,& ultima perfectio ſua. Tu tamen aduerte,ꝙ cauſa formalis,& finalis multoties ſunt idem.nã forma inquan tum dat eſſe eſt cauſa formalis,& inquantum terminat ge nerationem eſt cauſa finalis, unde ſolet dici formam eſſe finem generationis,ſed non rei genite. illud enim eſt pro pria operatio,in qua ſtat rei perfectio.

Quantum ad quartum,aduerte,ꝙ Ariſt. per ſubſtãtias materiales æternas intendit, ut dicit Cõment.in cõm.12. elementa quæ ſunt æterna ſecundum totum, & corpora cœleſtia,dicit. Igitur ꝙ de his alia ratio eſt, ꝗ de gñabili bus,qm̃ quædam eorum (& hæc ſunt omnia corpora cœ leſtia,ut excipiat elementa) forſan non habent materiam, aut ſi habent non talem qualis eſt in generabilibus, qm̃ alia eſt ſub priuatione, per quam dum eſt ſub una forma eſt in potentia ad aliam.& hanc materiam, ut diximus in primo phyſico.cognouimus ex generatione,& corruptio ne ſubſtantiali, cui neceſſe eſt aſſignare ſubiectum quod ſucceſſiuę ſtet ſub utroque termino, hanc igr̃ conſtat non eſſe in cœlo,cum ſit elongatum à gñatione,& corruptio- ne,uerũ quia cœlum mouetur ſecundum locum, & dum eſt in uno ubi,eſt in potentia ad alterum ubi, ideo neceſſe eſt ponere in cœlo materiam mobilem ſecundum locum :i.per quam cœlum eſt in potentia ad diuerſa loca, & hãc Ariſtot. ſupra in tex.4.appellauit materiam localem.

Sed dicet,utrum hęc materia localis ſit ueræ,et proprię materia,ita ꝙ ex ſe ſit ens in pura potentia,et pars compo ſitiua corporis cœleſtis.

Reſpondeo ſecundum Cõment.in cõm.12.non eſt ue- ræ materia, inquit.n.materia in rei ueritate, cuius eſſe eſt in potentia non inuenitur,niſi in rebus generabilibus, & corruptibilibus,ſubſtantiæ uero æternæ, quia in eis non eſt potentia ad corruptionem non eſt in eis materia, ſed materia eorum eſt aliquid exiſtens actu.ſ.corpus, ideo di gnius habet hoc nomen ſubiectum, ꝗ hoc nomen mate-

ria.hæc Cōmen.& aduerte,ꝙ in eodem cōm.dicit cœlum non eſſe compoſitum ex materia,& forma,ſed ex corpore, & forma animata intelligibili,quæ.ſ.mouet cœlum localiter,hæc fuit mens Cōment.quam reprobat b.Tho. in 8. phyſ.lect.21.& in 1.par.q.66.art.2.& tu uidebis.q.nr̃am metaphyſicalē in hoc 8.lib.ubi ſuſtineo uiam b.Tho. declarans,qūo uere eſt mā in cœlo, quæ ex ſe ens eſt in pura potentia,cuius tñ potentialitas iam perfecta, & completa eſt ex forma quam habet,nec te moueat ꝙ b.Tho. in hoc 8.lib.exponens tex.12.ibi, in naturalibus quidem &c. uī declarare ad uiam Cōment. & utitur termino Cōment.ſ. ſubiectum,ſic .n. dicit,corpus cœleſte uniuerſaliter nullo modo habet materiam,ſi ſubiectum materiam non dicat, uel habet materiam ad ubi, ſi ſubiectum dicatur materia, licet in quam ſic dicat hic,tñ melius ꝯſiderans in 8. phyſ. & in primo cœli, & in prima parte declinauit omnino à uia Comment.

Quantum ad quintum,aduerte,ꝙ Cōment. exponit ly in accidentibus non,uniuerſaliter,ſed de accidentibus quę apparent in corporibus cœleſtibus,ut de eclipſi,ſicut exēplificat Ariſt. uerum quia exemplificat etiam de ſomno, quod conſtat non eſſe in cœlo,melius eſt, ut dicamus Ariſtot.hic intelligere de accidente uniuerſaliter,quod eſt priuatiuum. in tex.autem ſequenti de accidētibus poſitiuis, & de omnibus formis,quæ non per ſe generantur.loquēdo ergo de accidentibus priuatiuis dicit Ariſt. ꝙ non habent materiam,quæ.ſ.ſit ens in pura potentia, in qua immediate recipiantur,ſed materia eorum eſt ſubſtantia,quę patitur & recipit accidens in priuatiuum, & quoniam huiuſmodi ſubſtantia eſt ſubiectum talis accidētis poteſt dici materia, ſolet enim ſubiectum dici materia pro quanto recipit accidens,ſicut materia recipit formam,& exemplificat de eclipſi lunæ,de qua ſi quæratur materia. reſpondebitur,quod eſt luna,quæ patitur defectum luminis, ſi q̃ratur cauſa eius efficiens. reſpondetur quòd eſt terra,quæ interiacens diametraliter inter ſolem, & lunam prohibet

lunam illuminari à ſole. & ſi quæratur cauſa eius finalis forte non poterit aſſignari, quia eclipſis contingit ꝑꝑ motum, & ꝑꝑ neceſſitatem conuerſionis lunę ad ſolem, & nõ ꝑꝑ aliquod intentum ad extra, & ſi quæratur cauſa formalis, dicetur, ꝙ eſt ratio, & quidditas rei quæſitæ, puta eclipſis eſt formaliter priuatio luminis, ſed hæc ratio erit diminuta, niſi addatur cauſa efficiens, ut ſic dicatur, eclipſis eſt priuatio luminis in luna proueniẽs ex obiecta terra inter ſolem & lunam, exemplificat etiam de ſomno, cuius cãm materialem, & primum principium, ſiue radicem, & cãm effectiuam, & formalem, & finalem diffuſe declarauimus in Epit. noſtra ſuper lib. de ſom. & uigil.

Quantum ad ſextum, aduerte, ꝙ nõ ſolum accñtia priuatiua carent mã, ex qua, ſed eorum mã eſt eorum ſubm, imò & quæcũq; accñtia poſitiua, quæ aliqñ ſunt, & aliqñ non ſunt: licet non generentur per ſe, ſed per accñs, ſicut quantitates, & qualitates, & formæ ſubſtantiales, nam q̃cunq; habent materiam, ex qua in his generabilibus ſunt tranſmutabilia adinuicem & utrum generatur ex altero, & unum elementum ex altero, & homo albus ex homine nigro, ſed una qualitas, nec quantitas, nec forma ſubſtantialis, tranſmutatur in aliam, nec generatur ex alia, ut declaratum eſt in 1. & in 5. phy. & in 7. metaph. in hoc ergo non datur materia, ex qua, ſed in qua.

Quantum ad ſeptimum, aduerte, ꝙ cõtraria ſunt in duplici differentia, quædam. n. ſunt talis naturæ, ꝙ quando unum eorum eſt in materia actu, alterum eſt in potentia, & quando fuerit actu ſub eo iterum eſt in potentia ad alterum, uerbi gratia quando corpus animalis eſt ægrum eſt in potentia ad ſanitatem, & quando eſt actu ſanum eſt in potentia ad ægritudinem, & econuerſo. Item qñ aer eſt tenebroſus eſt in potẽtia ad lucem, & quando actu eſt ſub luce eſt in potentia ad tenebras, & econuerſo, quædam aũt ſunt talis naturæ, ꝙ unum comparatur ad alterum, ut ad terminum, ita ꝙ unum præſupponit alterum præfuiſſe in materia, ſicut terminus præſupponit uiam. Reſpectu qui-

dem primorum materia indifferenter ſe habet ad ea, & ſine ordine prioris, ac poſterioris. Reſpectu aũt ſecundorũ quodam ordine ſe habet ad ea. nam mã prius reſpicit illud contrarium, quod eſt ut habitus, & eſt ſicut uia ad aliud quod eſt, ut priuatio, unde aqua, quæ eſt materia humidorum prius reſpicit formam uini, deinde formam aceti. eſt enim uinum uia ad acetum, & non econtrario, & mã animalis prius reſpicit uitam, poſterius mortem, qm̃ uita eſt uia ad mortem, & non econuerſo, & qñ eſt ſub uita eſt in potentia ad mortem, ſed non econuerſo.

Quantum ad octauum, aduerte, ꝙ cum acetum ſit corruptio uini, non poteſt uinum eſſe materia aceti. Materia enim permanet in eo, ex quo fit, ut declaratum eſt in ꝓmo phyſ. tex. 60. & in hoc diſtinguitur materia à priuatione. conſtat autem ꝙ non permanet uinum in aceto, imò corrumpitur ab eo, idem dico de uiuo, & mortuo. Etſi quæras quæ ſit materia aceti, dico ꝙ eſt aqua, quæ ſ̃m ordinẽ prioris, & poſterioris reſpicit formam uini, & formam aceti, ſed prius formam uini, & materia animalis prius reſpicit uitam, deinde mortuum. Et ſi quæras, quomodo ergo hæc eſt uera ex uino fit acetum, & ex uiuo fit mortuũ. Dico, ꝙ ly ex, ſignat ordinem, & non materiam, unde in eodem ſenſu hæ uerificatur, ex uino fit acetum quo uerificatur iſta ex mane fit meridies. i. poſt mane, ſic in propoſito ex uino fit acetum. i. poſtquam materia uini recepit, & admiſit formam uini recipit formam aceti, eodem modo expone iſtam, ex uiuo fit mortuum, & iſtam ex uidente fit cæcum, & aduerte, ꝙ dicit Ariſt. quæcunque ſic tranſmutantur, ita ſe hñt, ꝙ non fit in ea mutua reuerſio, puta ꝙ ex aceto fiat uinum, & ex mortuo uiuum, ſed neceſſe eſt, ut fiat reſolutio ad materiam primam, puta ad quattuor elementa, deinde per formas medias tandem fiat reuerſio ad idem in ſpecie, puta ſi ex mortuo debet fieri uiuum, oportet quod quattuor elementa, per iteratam mixtionem, & talem complexionem, & contemperantiam uniantur tali modo, quod generetur animal, & ſi ex aceto debet

fieri unum,neceſſe eſt ut reſoluatur in aquam, quæ eſt materia,& uini,& aceti,& aqua iterum miſceatur ad principia uini in uitæ, & ratio huius irreuertibilitatis eſt nālis & immutabilis ordo,quo materia prius reſpicit id qđ eſt, ut habitus,&per ipm̄ eſt uia ad priuationē,cuius ſignū ē qđ ſi mā,uel ſubiectum indifferenter reſpiciat utrunq; eſt mutua reuerſio,ut qm̄ aer inquantum diaphan' indifferēter reſpicit lumen,& tenebram,ideo à tenebra eſt reuerſio ad lumen,& econuerſo. Hæc de tertio cap. dicta ſint.

CAP. IIII.

IN quarto capite reſoluēdum eſt dubium,ꝙ apud antiquos fuit ualde difficile. Dubium autem eſt,cū ſubſtātia ſenſibilis ſit cōpoſita ex materia,& forma, et ſit qd unum per ſe,dubitatur per quam cauſam,uel per qđ medium materia,& forma uniantur adinuicem, ita ꝙ ex eis fiat unū p ſe. ꝑ reſolutionē igitur dubij tria agenda ſunt.

Primo,manifeſtabitur difficultas eius.

Secundo,ſoluemus ipſum ſecundum ueritatem.

Tertio,declarabimus ſolutiones antiquorum eſſe erroneas,ita ꝙ nulla eſt uera ſolutio,niſi quam inuenit Ariſt.

Quātum ad primum,aduerte ꝙ ex duobus manifeſtatur difficultas huius dubij,primo quicquid habet partes, & eſt quoddam totum non ut aceruus lapidum,ſed ut reſultās ex partibus,ita ꝙ eſt aliqd præter partes neceſſario habet aliquam cauſam,per quam ut per medium ex partibus fit unum,nam uidemus in corporibus compoſitis ex plurib' ꝑtibus partes uniri,aut uinculo,aut uiſco,aut alio coniunctiuo,ut medio,aliter nō fierent unum,& id maxime patet in artificiatis, & in corpore aīalis, in quo neceſſarij ſunt nerui,& alia multa colligamenta, ut ex diuerſis partibus fiat unum corpus compoſitum,& diſſolutis illis ligamētis diſſoluitur corpus,& deſinit eſſe unum,ſed ſubſtantia ſenſibili,puta homo habet partes eſſentiales.ſ.formam,& materiam & eſt quid unum,non ſicut aceruus lapidū,nec ſicut ilias quod eſt poema Homeri:quid eſt unū ſola aggregatione carminum,ſed eſt unum per ſe, quia ſi

gnificat unam naturã ſpecificam. ergo merito dubitatur per quid eſt unum,& non multa ſecundo, ſi admitteretur poſitio Plato. qua tenet animal eſſe quid ſeparatum per ſe ſubſiſtẽs. idem tenet de bipede,& tenet hominem eſſe hominẽ,quia participat hijs duobus.ſ.animali,& bipede,& hunc hominem eſſe hominem, quia participat homine ſeparato,ſi inquam admitteretur hęc poſitio,eſſet impoſſibile ſaluare quin homo eſſet duo.ſ.animal, & bipes.non.n. poſſet aſſignari cauſa,quare animal,& bipes unirentur in homine,neceſſe eſt ergo dari cauſam mediam unitam partium ſubſtãtię ſenſibilis,ut ſeruetur ei⁹ unitas: & id eſt difficile inuenire,ideo præſens dubium eſt ualde difficile.

Quantum ad ſecundum:aduerte,ꝙ licet pręſens dubiũ motum ſit ſolum circa ſubſtãtiam ſenſibilem naturalem, tñ moueri poteſt etiã circa mathematica,puta qua de cauſa circulus eſt quid unũ ꝑ ſe,& poteſt moueri circa entia ſeparata,in qbus nullo modo eſt materia, & quærere qua de cauſa intelligentia Saturni eſt quid unum per ſe,ut igr̃ Ariſt.plenam,& uniuerſalẽ ſolutionẽ daret.ſoluit primo ĩ naturalibus.ſecundo in mathematicis.tertio in ſeparatis.

Quãtum ad naturalia,dicit Ariſt.ſi admitteremus poſitionem Pla. quæſtio eſſet inſolubilis. impoſſibile eſt.n. duo ſeparata per ſe ſubſiſtẽtia,neq; ſeipſis:neq; per quodcũq; medium ita uniti,quod conſtituant unum ꝑ ſe. Relicta autem poſitione Plat.ſi aduertimus naturam materię, & formæ,ex quibus componitur ſubſtãtia naturalis.adeo facilis eſt ſolutio,ꝙ nec uidetur aliqua dubitatio.nam materia eſt ens in potentia,& forma actus,materia igitur eſt res fienda in potentia,puta aqua eſt potentia unum,& metallum eſt ſtatua in potentia,& per aduẽtum formæ illud quod erat in potentia fit actu,nulla ergo alia cauſa requiritur ad hoc,quod ens in potentia fiat ens actu,niſi cauſa efficiens, q̃ actiones ſua id quod erat in potentia transfert ad actum,ex eo quod materia fit actu ſub tali forma, quæ prius erat in potentia.& aduerte quòd non eſt imaginandum ſubſtantiam naturalẽ anteq̃ recipiatur forma in ma

teria non eſſe unam,& poſt receptionem fieri unam. hæc enim imaginatio eſt falſa,ſed tenendum eſt,ꝙ illud quod erat ens,& unũ in potentia actione agentis fit ens, & unũ actu.unde inquit Cõment.in cõm.15. eſt igitur hic aliqd unum quod primo eſt in potẽtia,& poſtea transfertur de potentia ad actum.ſ.actione agentis. qñ igitur quæritur quid facit ſubſtantiam naturalem eſſe quid unum per ſe. reſpondendum eſt nullam eſſe cauſam intrinſecam: ſed qm̃ componitur ex materia,quæ eſt ipſa ſubſtantia in potentia & illud idem quod erat in potentia fit actu actione agentis qua actuatur materia ſua propria forma. uanum ergo eſt q̃rere cauſam mediam unitiuam intrinſecam inter materiam,& formam. Et aduerte hanc reſolutionem factam fuiſſe etiam in 2.de anima.tex.7. ubi inquit Ariſt. unde nõ oportet quærere,ſi unum eſt anima,& corpus.i. quo medio unitur anima corpori:ſicut neq; cera,& figura,neq; omnino uniuſcuiuſq; materia.& id,cuius eſt materia.ſ.forma.q.d.cũ materia ſit potentia,& forma ſit act' ſunt per ſe,& ſine medio unibiles,quod utiq; non eſſet, ut dicit Cõmen.in 2.de anima.cõm.7. ſi materia ſm ſe eſſet actu,& forma actu, qm̃ tunc duo exiſtentia in actu non uniuntur,niſi per medium quod ſe habet, ut nexus, uel uinculum.& ex his patet ſolutio primi argumenti, qđ' inductum eſt ad oſtendendam difficultatẽ primi dubij. nã maior non eſt uera,quando partes ita ſe habent:ꝙ una eſt potentia,& altera actus,ut contingit in propoſito, ſm autem argumentum cõcludit uerum,quoniam admiſſa paſſione Plato.ut diximus,dubium eſſet inſolubile.

Quantum ad mathematica Ariſt.dat eandem ſolutionem nam ſi quæratur,quare diffinitio circuli,uel qđ' quid eſt circuli ſignificat unum per ſe. Reſpõdetur:quia cũ hæc ſit diffinitio circuli:circulus eſt figura ſuperficialis, figura eſt ut forma, & ſuperficies ut materia: ſicut.n. in materia naturali recipitur forma naturalis:ſic in ſuperficie recipitur forma circulis. Tu tamen aduerte,ꝙ materia hæc dicitur materia intelligibilis,à qua nõ abſtrahitur mathema

ticus:licet abſtrahat à mã & ſenſibili, & naturali.quid au tem ſit utraq; earum declarauimus.in 7.lib.in ca.7. Item aduerte,qđ in mathematicis nõ requiritur cauſa efficiẽs, ſicut in naturalibus,quę id quod erat in potentia trãsferat ad actum,mathematicus.n. ut declarauimus in.3.lib.in cap.2. non conſiderat cauſam efficientem, neq; finalem, quoniam abſtrahit à materia naturali,& à motu.

Quãtum ad ſeparata,in quibus nec materia ſenſibilis, nec intelligibilis.dicit Ariſt.q; ſtatim ſunt unum.i.ex ſeipſis.nam cum ſint ſubſtantiæ ſimplices,& ſimplices actus mathematici nihil expectãt,à quo habeãt eſſe actu,& eſſe unum:ſed ex ſeipſis ſunt ens,& unum,ad differentiam cõpoſitorum ſenſibilium,quæ nec ſunt ens actu:nec unum, niſi per aduentum formæ in materia.unde inquit Ariſt.ſicut ens ſeipſo,& non per aduentum differentiarum deſcẽdit in decem prædicamenta,& fit ſubſtantia,qualitas,quãtitas &c.Genera autem non deſcendunt in ſpecies,niſi per aduentum differentiarum,quæ ſe habent ad genera, ſicut actus ad potentiam , ſic entia ſeparata ſeipſis ſunt ens,& actus : & ſunt unum per ſe.compoſita autem non ſeipſis: ſed per aduentum formæ in materia.

Quantum ad tertium,aduerte,quia antiqui reputabant Impoſſibile materiam,& formam, & in particulari aĩam, & corpus uniri,&conſtituere unum ſine medio colligante.ideo quaſi dubitantes de neceſſitate talis medij laborabãt in aſſignatione hmõi medij.Ratio autem qua reputabant impoſſibilem hanc unionem ſine medio eſt,quia credebant materiam,& formam eſſe duo diuerſa actu,& hęc fuit radix erroris ſui,ut dicemus,eodẽ.modo exiſtimabãt de corpore,& aĩa facto falſo fundamẽto uiſi ſunt ſic argumẽtari.impoſſibile eſt duo diuerſa actu uniri ſine medio, & præcipue contraria.unde uidemus album,et nigrũ uniri in pallido,& calidum,& frigidum in tepido, & elementa contraria in mixto mediante contemperantia, ſed materia,& forma ſunt diuerſa actu,& inquantum ſunt, ut potentia,& actus ſunt contraria,ergo &c. Aſſignantes autẽ

medium diuerſa locuti ſunt. Quidam dicebant eſſe participationem. v. g. dicebant hominem eſſe quid unum, quia participabat animal, & bipes, ſed quærebant quæ ſit cauſa huius participationis, & quid ſit hmōi participare, & neſciebant ſe reſoluere. Quidam ut Lycophrō applicans ad medium unitiuum corporis, & animæ dicebat eſſe coexiſtentiam animæ cum corpore: quam D. Tho. accipit pro animatione. Alij aūt accipiunt pro mixtione. dicebat. n. Lycophron, ꝙ ſicut anima, & corpus conueniunt in una operatione, puta in eo quod eſt itelligere (arbitrabatur. n. nullam actionem eſſe propriam animæ, ſed utriuſq; unde intelligere dicebat eſſe corporis, & animæ, ſed ab anima eſt uera intellectio. à corpore autem falſa) ſic conueniunt per mixtionem in una ſubſtantia. Quidam aūt dn̄t animam uniri corpori per uitam, ſiue per uiuere, & ut dicit Alber. in tract. 2. in cap. 5. huius 8. lib. Multi moderni cadunt in hunc errorem. dn̄t. n. animam intellectiuam uniri corpori mediante ſenſitiua, & ſenſitiuam mediante uegetabili, & uegetabilem mediante ſpiritu uitali, quem dn̄t eſſe corpus diſtenſum per totum corpus, maiorem habēs conuenientiam cum anima uegetabili, q̄ corpus terreſtre phyſicum organicum, ſed licet diuerſi diuerſa media aſſignent, tn̄ non ſatisfaciunt quæſito. nam ſi ſm eos datur medium unitiuum inter animam, & corpus eadem rōne dabitur medium inter cuprum, & figuram trianguli receptam in cupro: & inter ſuperficiem, & albedinem in ea receptam, ſicut. n. ſe habet anima ad corpus ratione qua forma, ſic trigonum ad cuprum & albedo ad ſuperficiem, & breuiter dabitur medium in omni compoſitione duorum adinuicem, quod cum ſit manifeſte falſum non eſt neceſſe aſſignare medium inter formam, & materiam, nec inter animam, & corpus. Tu igitur aduerte antiquos erraſſe, q̄a iudicabant de forma, & materia, de anima, & corpore, ſicut de duobus exiſtentibus actu diuerſis, quod tamen nō eſt uerum, q̄m ut diximus ſupra, materia & forma ſunt idē pro quanto illudmet quod ex parte materiæ eſt in po-

tentia,fit actu per formam,ex ꝑnti non eſt ponendum medium inter ea:ſicut inter diuerſa actu. patet ergo,ꝙ nulla eſt uera ſolutio,niſi quam diximus ſupra.ſ. ꝙ nulla eſt aſſignanda cauſa medians in naturalibus,ſed ſola cauſa efficiens, quæ transfert id quod eſt in potentia ex mã ad eſſe actu per formam. Quæ autem ſunt ſine omni materia ex ſeipſis ſunt ens,& unum. Hæc de 4.cap.ſint dicta.

EIVSDEM CHRYSOST. IAVELLI CANAPITII *EPITOMA*, SVPER NONO LIBRO METAPHYSICAE.

DIXIMVS in principio libri ſeptimi ens diuidi per corporeũ & incorporeum,per actum & potentiam, & per unum & multa. Poſtquam igitur in 7.& in 8.lib. pertractauimus de ente corporeo materiali,quod pręcipue dicitur de ſubſtantia ſenſibili, conſequens eſt ut in 9.pertractemus de potentia & actu, Et complectentes intentionem philoſophi in unico tractatu, diuidimꝰ ipſum in quattuor cap.

Primo quæ fuit ratio mouens Ariſtotelem ad pertractandum de potentia & actu.

Secundo,tractabimus de potentia.

Tertio, tractabimus de actu.

Quarto,tractabimus de potentia & actu comparando unum ad alterum ſecundum prius & poſterius, ſecũdum bonum & malum, ſecundum uerum falſum.

CAPVT I.

IN primo capite aſſignanda eſt ratio quę mouit Ariſt.ad conſiderandum de potentia & actu in particulari libro huius ſcientiæ. Aduerte igitur, ꝙ quadruplici ratione fuit inductus.

Primo quia in libro quarto propoſuerat hanc ſcientiam eſſe conſideratiuam entis inquantum ens, & eorum quæ enti inquantum ens conuenit. Iſti autem ſunt ules modi entis, ut unum & multa, neceſſarium & poſſibile, finitum & infinitum, actus & potentia, cum.n. hæc ſint uniuerſalia prædicata, à quibus rerum cognitio pendet: ſi in hac ſcientia incognita permanerent, de nullo certa cognitio haberetur, fuit ergo neceſſe de ijs conſiderationem facere.

Secundo, quia in lib. 8. determinauerat ſubſtantiam ſenſibilem conſtare ex materia & forma, & materiam dixit potentiam, formam uero actum, & in fine libri concluſerat nō aliam eſſe cauſam, qua ſubſtantia ſenſibilis ſit quid unum per ſe, niſi quia conſtat ex materia & forma, et materia quidem eſt potentia, forma uero actus, ne igitur natura materiæ & formæ remaneret incognita, fuit neceſſe de potentia & actu determinare, tertio quia in lib. 12. tractaturus erat de ſeparatis, & dicet in ſubſtātia æterna mouente non admiſceri potentiam: ſed eſſe principium tale, cuius ſubſtantia eſt actus: ut præpararet uiam ad cognitionem ſeparatoꝝ entium, fuit neceſſe de potentia & actu pręconſiderare, quarto: quia hæc ſcientia, ut dictum eſt in 6. lib. ſola conſiderat quod quid eſt, in quo multoties ingreditur potētia aut actus, ut patet in diffinitione motus & animatæ, ne igitur diffinitiones hmōi dentur per ignota, fuit neceſſe de ijs conſiderare, & prius quidem de potē tia, deinde de actu. Sed aduerte ꝙ cum potentia proprie dicta, & quæ eſt nobis magis manifeſta, ſit ea quæ inuenitur in rebus mobilibus & naturalib⁹, ab iſta incipit Ariſt. ut à magis noto, nō quod ſit de intentione huius ſcientię,

ut ſic,ſed ad phyſicū ſpectat, uerum quia ex huius cognitione quæ cadit ſub ſenſu, deducemur in cognitionem potentiæ & actus ſimpl'r,et inueniemus,ꝙ potentia & actus non ſolū ſunt in rebus tranſmutabilibus quales ſunt res naturales, ſed etiam in immobilibus & intellectualibus. ideo ab iſta & ab actu ſibi correſpondente incipiemus.

CAPVT II.

IN ſecundo capite, agendum eſt de potentia, & ut habeatur plena reſolutio: quinque conſideranda ſunt.

Primo,quot modis dicatur potentia.

Secundo, quomodo potentiæ diuerſificantur reſpectu ſubiectorum in quibus ſunt,ita quod aliquæ ſunt rationales,aliquæ irrationales.

Tertio quærendum eſt ſi in aliquo eſt potentia, in quo tamen non eſt actus.

Quarto, conſiderandum eſt quando & quomodo potentia præcedat,uel ſubſequatur actum.

Quinto, quomodo potentiæ irrationales & rationales reducuntur ad actum.

Quantum ad primum,aduerte,ꝙ Ariſt.aſſignans modos potentiæ refert ſe ad dicta in 5.lib. ubi diſtinxit hoc nomen poteſtas,& quoſcunque modos aſſignat hic, aſſignauit ēt in 5.lib.licet non eodē ordine,ideo ne ſimus plixiores inutil'r, remittimus adiſcentē ad ea quæ ordinauimus in 5.lib.in tract.2.in cap.7. ubi diſpoſuimus modos potentiæ real'r dictæ & per ſi'itudinem,et modos poſſibil's & impoſſibilis real'r,& ſ̄m logicum:& modos impotētiæ,in eo ēt ꝙ dicit hic Ariſt.impotentiam eſſe priuationē potentiæ,declarans priuationem multipl'r dici,non eſt immorandum,qm̄ quæcunque dicit hic de priuatione: iam dixit in 5.lib.& nos ordinauimus modos priuationis illic in tract.3.in cap.4.Et tu aduerte,quod Ariſt.hic determinat ſe tractaturū tm̄ de modis potentiæ real'r dictæ.ſ. de potētia actiua & paſſiua. relinquens potentiam dictam p ſimilitudinem,qua utitur mathematicus,& potentiam & impotentiam logicam prouenientem ex repugnantia

uel non repugnantia terminorum, nam ad primum p̄lm ſpectat conſiderare rei quidditatem & ſuas proprietates reales in uniuerſali, quæ aūt nullam quidditatem dicunt, nec ſunt quid reale, non cadunt ſub conſideratione ſua.

Quantum ad ſecundum, aduerte, ꝙ potentia actiua & paſſiua inueniuntur in rebus animatis anima rationali, ut in homine, & in rebus inanimatis & animatis anima uegetatiua, ut in plantis, & anima ſenſitiua, ut in bruto et in homine, dempta parte rationali, quæ ſunt in animatis anima rationali dn̄r potentiæ rationales, quales ſunt artes mechanicæ, & ſcientiæ practicæ actiuæ: ut morales, nam cum hm̄oi artes et ſcientiæ ordinentur ad opus: ſunt ueræ principia agendi & operandi in alio quātum aliud, ut ars ædificatiua, & ſcientia politica, ergo ſunt potentiæ actiuæ. Hæc.n.fuit diffinitio potentiæ actiuæ, quæ uero ſunt in rebus inanimatis, aut animatis uegetatiuis & ſenſitiuis, ut ſic, dn̄r potentiæ rationales, ut calor in igne, frigiditas in aqua, uirtutes lapidū, potentiæ animæ uegetatiuæ, potentiæ aiæ ſenſitiuæ tā interiores quam exteriores, patet.n.hęc oia eſſe principia opandi ſiue agēdi, ergo &c.

Poſita diſtinctio. potentiarum ſumpta ex parte naturarum, in quibus ſunt, aſſignāda eſt dr̄ia earum adinuicem. Aduerte igitur differentiam conſiſtere in hoc ꝙ potentiæ rationales ſunt factiuæ duorum contrariorum: ut per artem medicinæ poteſt medicus cauſare in Socrate & ſanitatem et ægritudinem, potentiæ autem irrationales ſunt factiuæ tm̄ unius, & ita determinatæ ſunt ad illud quod nō poſſunt cauſare ſuum contrarium niſi Socr. per accidens, ut declarabitur, ut calor ignis tantum calefacit, & ratio quidem huius differentiæ ſtat in hoc, agens naturale agit per formam & qualitatem ſuam naturalem, ut ignis ꝑ calorem, agens intellectuale operatur per ſcientiam ſuam practicum, ſcientia autem principaliter fundatur in ratione & diffintione rei ſcitæ, eſt.n.medium in demonſtratione facienteſcire, ſed eadem diffinitio eſt oſtenſiua rei diffinitæ primo, & ſui oppoſiti contrarij, uel priuatiui, & ſecū

dario,ut per diffinitionem recti cognoſco rectum primo, & obliquum ſecundario, & per diffinitionem ſanitatis co gnoſco ſanitatem & ægritudinem,et per diffinitionem ca lidi cognoſco frigidum,nam & alteꝝ contrarioꝝ habet ra tionem priuatiui, ut manifeſtabitur in lib. 10. cum igitur ſcientia practica ſit potentia actiua, eodem modo eſt prin cipium operandi quo eſt principium cognoſcendi, ſed ut diximus eſt principiũ cognoſcendi oppoſita, licet non æ qualr,ergo eſt principiũ operandi oppoſita,eo quidem or dine quo eſt oſtẽſiua oppoſitoꝝ, ita.ſ.ꝙ primo eſt princi piũ operandi eius quod eſt ut habitus, poſterius aũt eius quod eſt ut priuatio,unde medicus ꝑ ſcientiam medicinæ ꝑ ſe & primo eſt operatiuus ſanitatis, poſterius aũt quod dicit Ariſt. ſecundũ accidens eſt operatiuus ægritudinis, & memento ut exponas ly ſecundum accñs per poſterius, uel de ſecũda intentione,uel ut in paucioribus.nam ſi ſu matur ly ſecundũ accidens in ſuo proprio ſignificato, nõ diſtinguerentur potentiæ rõnales ab irrationalibus, qm̃ ut dicemus, potẽtia irrationalis eſt principium operandi oppoſita, ſed unũ quidem per ſe,alteꝝ aũt per accidens.i. non ſecundũ naturam ſuam, quia uero forma & qualita tes naturales eſt principium agendi in agente naturali,eo modo eſt principiũ agẽdi quo eſt principium eſſendi, ſed eſt principium eſſendi tm̃ ſɱ unum eſſe,ut patet in calore in igne,q dat igni tm̃ eſſe calidum,nam ſi daret eſſe calidũ & eſſe frigidũ, eidem ineſſent ſimul contraria ineſſe reali, quod eſt impoſſibile,ergo eſt principium agendi tm̃ unũ, & non oppoſita niſi meræ per accidens, puta calor ignis tm̃ calefacit, quod aũt infrigidet id non facit inquantum calor,ſed inquantũ rarefacit,& per rarefactionem aperiũ tur porri,quibus apertis datur frigido aditus ingrediendi corpus & ipſum infrigidandi, hæc igitur infrigidatio eſt ꝑ ſe à frigido ingrediẽte,& per accidens à calore rarefaciẽ te,patet igitur ratio quare potentia rationalis poteſt in op poſita per ſe licet non æque primo,irrationalis aũt eſt de terminata ad unum, quæ aũt ſit prima potentia rationa

lis,& per quot differat rationalis ab irrationali,& quomodo poteſt in oppoſita pro eodem inſtanti determinauimus in.q.noſtris metaph.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ circa hoc duplex fuit antiq.opi.prima quę fuit Megaricorũ tenet non dari potẽtiam ante actum,ita ꝙ nullum agens hẽt potentiam agẽdi,niſi dum actu agit,et cum ceſſat agere non retinet potẽtiam agendi.ſecunda eſt cõtraria primę,tenet.n.potentiã ita præcedere actũ,quod ſtat, potentia etiam quod nunq̃ ſequatur actus,ex ꝯñti ſecundum hãc opinio.omnia ſunt poſſibilia. primo igitur pertractabitur prima opi. deinde ſecunda.Aduerte igitur,quod licet Ariſt.non adducat rationem motiuam huius opi. tñ ut colligitur ex Alb. in 9. Metaph.tract,2.cap.1. multiplici ratione uidetur proceſſiſſe, primo quia dictum eſt in 5.lib. cauſam & effectum eſſe ſimul, ſed potentia actiua & actus eius ut uiſus & uidere ſe habent ut cauſa et effectus,ergo potentia non prędit actum, ſecũdo idem eodem modo ſe habens ſemper facit idem,aut nunquam, cum igitur potentia actiua ſit à forma, & forma ſit natura, quæ eodem modo ſe habet, aut ſemper erit agens,aut nunquam, & quocunque modo dicatur ſequitur potentiam non ſeparari ab actu.

Secundum b.Tho.ratio huius opinionis uidetur proceſſiſſe ex hoc, ꝙ opinabantur omnia ex neceſſitate euenire per connexionem cauſarum, ut dictum eſt in lib.6.ex quo ſequitur ꝙ ſi aliqua actu non eueniunt,non pñt euenire ex conſequenti nulla potentia præcedit actum ſuum.

Auerroes autem in comment.7. arbitratur opinionem hanc concidere cum opinione modernorum, & intendit per modernos loquentes in lege, iſti dicunt quod eſt unũ agens omnia entia ſine medio,ſcilicet Deus, ex hoc dicto inquit Comment.cõtingit eis ut nullum ens habeat actionem propriam naturaliter, & cum entia non habuerint actiones proprias,non habebunt eſſentias proprias,actiones enim non diuerſantur niſi per eſſentias diuerſas, & iſta opinio eſt ualde erronea &c.

Quid ueritatis habeat hæc ſententia Cõment. manifeſtabitur, poſtquam fuerit reprobata opinio Megaricorũ. Aduerte igitur, ꝙ Ariſt. multipliciter arguit contra eam.

Primo, ſi potentia non eſt niſi qñ actus eſt, ergo non remanet aliqua ars in artifice, qñ deſinit agere ſecundum artem, & ſic ædificator deperdit artem qñ non ædificat, uel poſtquam ædificauit, ſed hoc eſt falſum, quia ars & ſcientia non deperduntur, niſi aut obliuione, aut ægritudine, aut longo tempore in quo non fit uſus artis, ſed nullum horum contingit in propoſito. Suppõnimus.n. ꝙ Socrates heri ædificauerit, & hodie ceſſet, & cras iterum ædificet, & ſi ſanus. ergo &c. Præterea, cum artifex non poſſit operari ſecũdum artem, niſi acquirat artem, ſi qñ non operatur non habet artem, & qñ iterum operatur habet artẽ, ergo de nouo acquirit artem, aut diſciplina, aut propria inuentione, hoc aũt eſt ſtultum dicere, nam ſi tantum per horam ceſſet ab operatione, eadem hora deperdet & acquiret artem, quod eſt implicans contradictionem.

Secundo, cũ calidum & frigidum & aliæ qualitates ſenſibiles ſint potentiæ actiuæ, ſunt.n. immutatiuæ ſenſus ſi potẽtia non eſt ſine actu, ſequitur nihil eſſe calidũ uel frigidũ, uel dulce, uel amarum, niſi dum actu ſentitur, quod eſt uanum dicere, & eſt concordare cũ Pythag. contra quẽ diſputauimus in 4. lib. tract. 2. cap. 3. qui ponebat nihil eſſe uerum, niſi ut cadebat ſub ſenſu uel opinione.

Tertio ſequitur, ꝙ animal non habeat ſenſum qñ actu non ſentit, ex ꝯñti, ſi ceſſat uidere uel audire, cum ſit aptũ uidere uel audire, erit priuatum uiſu uel auditu, & ſic continget quod in una die fiet multoties cæcum & ſurdum, & iterum uidens, & audiens, quæ omnia ſunt abſurda.

Quarto, ſequitur quod id quod actu non eſt ſit impoſſibile fieri, & ſic auferetur omnis motus, omni generatio, omnis mutatio, nam ſecũdũ hanc opinionem, quod actu non eſt, aut fit, non habet potentiam ut ſit, uel fiat, quod non habet potentiam nõ poteſt eſſe uel fieri, quod nõ poteſt eſſe uel fieri, eſt impoſſibile fieri, ergo ſi Socrates infir-

matur,eſt impoſſibile ut ſanetur,& ſi ſedet, eſt impoſſibile ut poſtea ſtet, quoniam dum ſedet ſecundum hanc opinionem,non habet potentiam ut ſtet, cum igitur hęc ſint abſurda tenendum eſt actum & potentiam eſſe diuerſa, ita quod non inconuenit aliquid poſſe eſſe, quod tamen nondum eſt, & aliquid eſſe quod poteſt deſinere eſſe, & hoc tam in prædicamento ſubſtantiæ q̃ in prædicamento accidentium, nam qui non incedit, & qui non eſt albus poteſt eſſe albus,& incedit poteſt deſinere ab inceſſu, aliter non eſſet in rerum natura ens generabile & corruptibile,& penitus auferetur motus & mutatio.

Et quoniam Ariſt. contra Megaricos tenet potentiam & actum eſſe diuerſa & ab inuicem ſeparabilia, ideo declarare intendit quid ſit eſſe in potentia,& quid eſſe actu. Aduerte igitur ſm Ariſt.illud eſſe in potentia, uel eſſe poſſibile,quo poſito in actu nullum ſequitur impoſſibile, ut ſi dicas, aqua poteſt eſſe calida, quia ſit calida non ſequitur aliquod impoſſibile, ſi autem ſequitur impoſſibile illud ad quod ſequitur, non erat poſſibile, nec potentiam habebat, u. g. homo non poteſt eſſe lapis. quoniam ad hoc ſequitur propriam differentiam eſſe ſeparabilem ab eo,cuius eſt,quod eſt impoſſibile.

Vt aūt ſcias quid ſit rem eſſe actu, aduerte, ꝙ ly actus primo impoſitum eſt à motu tanq̃ à magis noto ſecundū ſenſum,unde motum dicimus eſſe actum mobilis,& moueri non attribuitur,niſi exiſtentibus,deinde impoſitū eſt ad ſignificandum terminum motus, terminus aūt motus eſt forma acquiſita,qua res perficitur, & complementum recipit,& ſic quantum ad id,cui nomen imponitur, actus ſignificat formam apud phyſicum, quæ eſt terminus motus,ſiue mutationis apud metaphyſicum formam abſtractam à materia, quæ eſt ueræ, & ſubſtantialr perfectio. Hoc p̄notato,dico,ꝙ rem eſſe actu eſt rem exiſtere, unde ſicut moueri non uerificatur, niſi de exiſtente, ſic nec eſſe actu, & qm̄ quæ ſunt in potentia,ut ſic non exiſtunt,ideo non uerificatur de eis moueri, nec eſſe actu, licet de eis

uerificentur alia prædicata, puta entia in potentia ſunt in telligibilia, opinabilia, uel concupiſcibilia, pro quanto.ſ. habent eſſe in anima, licet non exiſtant ad extra, ut roſa in hyeme ſcibilis, & deſiderabilis eſt, reprobata igitur opin. Megaricorum ſoluenda ſunt argumenta inducta, ut moti ua poſitionis ſuæ.

Ad primum dico, ꝙ ſimultas cauſæ, & effectus non ue rificatur, niſi de cauſa in actu, & effectu in actu, unde & Ariſt. in 5. lib. in cap. de cauſis, dixit ꝙ non eſt neceſſe cau ſam in potentia, & effectū.ſ. in actu eſſe ſimul, & nos iam id declarauimus in eodem cap.

Ad ſecundum dico, ꝙ argm̄ nullam habet apparētiam in potentia actiua rationali, qm̄ non eſt natura, nec agit modo naturæ.ſ. ex neceſſitate, ſed libere. in potentia uero actiua nāli, licet habeat aliquam apparentiam, quia eſt de terminata ad unum, & ex neceſſitate agit, tñ non ꝯcludit, qm̄ ultra potentiam actiuam requiritur paſſum ſufficien ter approximatum, & diſpoſitio qua ſit aptum recipere ab agente, & qm̄ non ſemper ſeruatur debita approximatio, nec debita diſpoſitio non inconuenit potentiam actiuam præcedere actum.

Ad tertium negatur, ꝙ omnia ex neceſſitate eueniant, & iam id reprobauimus in lib. 6. cap. 3.

Quantum ad dictum Comment. aduerte, ꝙ ſicut lex Maurorum tenet omnia entia proceſſiſſe à primo ente per creationem, & ut ſic ſine cauſa media, ſic etiam tenet catho lica fides, tamen ex hoc non ſequitur entia creata non pri uari actionibus proprijs naturalibus, & eſſentijs proprijs, quoniam primum agens creans indidit cuilibet naturæ proprias potentias, quibus exercent proprias operationes naturales, unde dictum Comment. nil concludit contra Chriſtianam ueritatem.

Secunda opin. contraria Megaricis tenet, ꝙ non ſolum potentia poteſt præcedere actum, ſed quòd ſtat poten tia, etiam quòd nunquam ſequatur actus, ita quòd ſecun dum hanc opin. omnia ſunt poſſibilia, contra hanc igitur

ſic intendit Ariſt. multa ſunt ad quæ ſi ponantur ſequitur impoſſibile, ut ſi ponatur diametrum eſſe ſimetrum apud geometram, ſequitur eſſe proportionem numeri ad unitatem, uel numeri ad numerum inter diametrum ad coſtam quadrati, quod eſt impoſſibile, ergo non omnia ſunt poſſibilia, probatur ꝯñtia ex diffinitione poſſibilis, illud.n. eſt poſſibile, ad quod nullum ſequitur impoſſibile, cum igitur hæc opinio ſit falſa, tenẽda eſt media uia, quæ eſt hæc, eorum quę non ſunt, quædam erunt, ut roſa in uerę, ortus ſolis craſtinus quædam non erunt, & hæc ſunt duplicia, quædam non erunt, licet eis nõ repugnet eſſe, ut Socrates non erit diues, licet ut homo poſſit eſſe diues, quædam nõ erunt, quia eis repugnat eſſe, ut homo non erit aſinus, nec diameter non erit ſimeter. Ex his quæ ſunt in primo, & in ſecundo gradu dñr hr̃e potentiam, & eſſe poſſibilia, quæ autem ſunt in tertio gradu nullam habent potẽtiam, neq; ſunt poſſibilia, imo impoſſibilia.

Et aduerte, ꝙ ex diffinitione poſſibilis non ſolum patet falſitas prædictæ opinionis, ſed etiam ueritas trium regularum, quæ formantur de poſſibili, & impoſſibili, quõ ſe habent in uera conſequentia.

Prima regula, ſi alicuius ꝯñtiæ añs eſt poſſibile, neceſſe eſt ꝯñs eſſe poſſibile, probatur, qm̃ ſi ꝯñs eſſet impoſſibile, añs non eſſet poſſibile ex diffinitione poſſibilis. Dictum eſt.n.ꝙ poſſibile eſt, ad quod non ſequitur impoſſibile, ſi ergo ad añs poſſibile ſequitur ꝯñs impoſſibile, deſinit añs eſſe poſſibile, & aduerte, ꝙ ly poſſibile in ꝯñti ſumitur nõ pro contingenti, ſed ut opponitur impoſſibili nihil.n. ꝓhibet añs eſſe poſſibile, & conſequens neceſſarium, ut hic, ſi Socrates ſcribit. Socrates eſt homo.

Secunda, ſi conſequens eſt impoſſibile antecedens eſt impoſſibile, hæc patet ex præcedenti, quoniam ex poſſibili non ſequitur impoſſibile.

Tertia, ſi antecedens eſt impoſſibile non eſt neceſſe conſequens eſſe impoſſibile, ſed poteſt eſſe neceſſarium, ut hic, ſi Socrates eſt aſinus, Socrates eſt animal, & põt eſſe con-

tingens, ut hic, ſi Socrates eſt aſinus, Socrates mouetur, hæc pro nunc dicta ſint de conſequentia poſſibilium, & impoſſibilium, quomodo autem poſſis ſaluare tex. philoſophi. & quomodo debeas ipſum exponere, cum dicit, ſed erat primum impoſſibile, ergo & ſecundum uide in. q. noſtris metaphyſic. in lib. 8. in illa. q. ſi in conſequentia poſſibilium, & impoſſibilium. antecedens & conſequens debēt eſſe ſimilia.

Quantum ad quartum, aduerte, ꝙ ex potētijs quædam ſunt nobis à natura, ut potentiæ ſenſitiuę, & intellectus, & uegetatiuæ, & motiuæ ſm locum, quædam fiunt in nobis ex conſuetudine, & frequentatis conſimilibus actibus, ut habitus morales, ſiue boni, ſiue mali, quædam ex doctrina, ſiue ex propria inuentione, ut artes practicæ, ſicut ars cytharizandi, & ars medendi, quæ longo tempore, & experientia acquiruntur, quæ ſunt nobis à natura præcedūt actus ſuos, ſicut ea quæ ſunt ad finem præcedunt finem. Manifeſtum eſt. n. ꝙ ſi debeo uidere neceſſario prçceditur uiſus &c. quæ autem fiunt conſuetudine, aut doctrina, aut inuentione neceſſario ſubſequuntur actum, ſe hn̄t. n. ad actus ſuos, ſicut effectus ad cauſam, cauſa autē, ut cauſa præcedit id, cuius eſt cauſa, unde in his neceſſe eſt nos præexercitari frequentatis actibus, utpote generatiuis cōſimilis habitus, ut declarat Ariſt. in lib. 2. Ethic. unde inqt in principio lib. duplici exiſtente uirtute hac quidem intellectuali, hac autem morali, ea quidem quæ intellectualis plurimum ex doctrina habet, & generationem, & augmētum, ideo experimento indiget, & tempore, moralis uero ex maiori. i. ex conſuetudine.

Quantum ad quintum, aduerte, ꝙ cum potentia irrationalis ſit actiua ſolum unius. rationalis aūt oppoſitoꝶ irrationalis reducitur ad actū ſola appropinquatiōe paſſi ita diſpoſiti, ꝙ poſſit pati ab agente, & agens poſſit agere in ipſum remoto omni impedimēto extrinſeco. Quod dico, quoniam ſi ignis propinquus eſſet combuſtibili ſicco, & inflammabili, & cum ſuperinfunderetur aqua non ſe

queretur combuſtio:rationalis autem cum ſit actiua contrariorum non reducitur ad actum ſola propinquatione paſſiui:aliter produceret contraria in paſſiuo : puta medicus propinquans Socrati faceret ipſum ſanũ : & infirmũ cũ igitur ſit ex ſe indeterminata ad agendũ hoc: uel illud oppoſitum:neceſſe eſt ultra propinquationẽ paſſiui:& remotionem impedimentorum:ꝙ determinetur ab aliquo: hoc autem erit appetitus:ſiue electio:quod.n.appetimus: aut eligimus illud agimus:ſi ſumus ita diſpoſiti: & paſſiuum ita ſe habet:quod poſſumus exire in actum. Ex his trahuntur tria corollaria.

Primum eſt actio potentiæ irrationalis eſt neceſſaria: & naturalis:ideo neq; meritum : neq; demeritum habet : actio autem potentiæ rationalis libera eſt:ideo ut ſic : laudabilis:& uituperabilis eſt.

Secundum eſt:ſicut potentia irrationali neceſſario agit quãdo ſtat debita appropinquatio & debita diſpoſitio in paſſio,ſic quando potẽtia rationalis determinata eſt ab appetitu ad alterum oppoſitorum ſtãte illa determinatione & debita appropinquatione:& diſpoſitione neceſſario agit illud oppoſitũ:ad quod determinata eſt:nec eſt neceſſe addere nullo extrinſeco prohibẽte,qm̃ ſupponimus agẽs ſufficiens ad agẽdum pro tali tempore,& taliter.Similiter patiens ad Patiendum, ſi autem eſſe exterius prohibens nõ eſſet ſufficiens ad agendum,nec patiens ad patiẽdum, durante pro tali tẽpore extrinſeco impediente, quare &c.

Tertium eſt,licet potentia rationalis in ſe conſiderata, & ut libera ſit ſimul contrarioꝝ.poſſum.n.per uoluntatẽ uelle moueri, & uelle quieſcere, tamen quia non exit in actum:niſi determinata ad hoc:uel illud oppoſitũ non ſequitur,ꝙ poſſit ſimul agere oppoſita,quia dũ eſt ſub hoc oppoſito repugnat ſibi eſſe ſub alio, & hoc eſt quod ſolet dici potentiam rõnalem eſſe oppoſitoꝝ pro eodem nũc,& diuiſim,& id ad plenũ ꝑtractabitur in quęſtionibus metaphyſicalibus,qñ diſputabitur,ſi potẽtię rõnales pñt in oppoſita pro eodem inſtanti.Hęc de ſecundo cap.dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio cap. habemus tractare de actu, pro cuius notitia tria declaranda ſunt.

Primo quid ſit actus.

Secundo quomodo diuerſimode dicitur actus.

Tertio qñ, & quomodo aliquid eſt in potentia ad actũ.

Quantum ad primum, aduerte ꝙ cum actus ſit de terminis uniuerſaliſſimis, & primis ſimplicibus, nõ põt propriæ diffiniri, cum uera diffinitio debeat dari ꝑ priora. ita tñ ꝙ ſit ſtatus in diffinitionibus. & ideo Ariſt. manifeſtat actum non diffiniendo, ſed i nductione ſumpta à diſſimilitudine, quam habet ad potentiam. & hæc eſt tutiſſima uia, quoniam actus, & potentia ſunt relatiua, & relatiua ꝑ ſeinuicem manifeſtãtur, cuius ſignum eſt: quòd ſi diffiniũtur per ſeinuicem diffiniuntur. intendens igitur declarare quid ſit actus, & non potens ipſum definire, putat de ſe ſatis feciſſe. ſi declarauerit quid ſit eſſe actu. dicit igitur act⁹ eſt, quando res exiſtit, non tñ eo modo, quo eſt qñ eſt in potentia. Dicimus. n. Mercurium eſſe in potentia in ligno antequam figuretur. poſtquã autem figuratus eſt dicitur eſſe in actu, & pars, ſiue medietas eſt in potentia in toto ante diuiſionem: poſtquam aũt eſt ſeparata à toto dr̃ eſſe actu, & ſciens dr̃ eſſeſpeculans in potentia. Qñ autem cõſiderat dr̃ eſſe ſpeculans actu. & breuiter eſſe actu, & eſſe in potentia eſt, ſicut eſſe ædificantem, & ædificatorẽ, uigilantem, & dormientem, uidentem, & claudentem oculos, formatum, & non formatum, ſiue arte, ſiue natura. A diſſimilitudine igitur ſumpta inter potentiam, & actum ſic manifeſtum ſit, quid ſit actus, uel ſaltem eſſe actu.

Quantum ad ſecundum, aduerte ꝙ actus dr̃ de forma, quæ actuat, & perficit id cuius eſt forma, & de motu, ſiue operatione, quæ eſt à potentia actiua, ſiue operatiua, ut intelligere eſt actus intell's uidere uiſus &c. Et hęc diuerſitas actus manifeſtatur duplici proportione. nam actus pro forma manifeſtatur per proportionem, quæ eſt, ut hoc in hoc. v. g. ſicut ſe habet anima ad corp⁹, ita uiſus ad oculũ,

ſed anima eſt in corpore,ut actus, & perfectio eius. ergo ſimiliter uiſus in oculo. Actus autem pro motu,uel operatione manifeſtatur p proportionem,ut hoc ad hoc, uerbi gratia,ſicut ſe habet intellectus ad intelligendum, ita uiſus ad uidendũ,ſed intellectus ordinatur ad intelligendũ, ut ad finem,& pfectionem ſuam,ergo uiſus ad uidendũ.

Et aduerte ꝙ hęc diuerſitas actus coincidit cum ea,quã poſuit Ariſt.in ſecundo de anima,tex.quinto, cum dicit. Hic autem ſicut ſcientia,alijs autem ſicut conſiderare &c. & ſcientia quidem eſt actus primus, conſiderare autem actus ſecundus. Præterea,aduerte quod ſicut diuerſimode dicitur actu,ita,& eſſe actu.nam quędam ſecundum ſe tota exeunt de potentia ad actum,ſicut entia generabilia pmanẽtia. Quædam autem ita exeunt in actum,quod ſemper habet actum admixtum potentiæ ſicut ſunt infinitũ, & uacuum,& entia ſucceſſiua:ut manus,& tẽpus.& hanc diuerſitatem iam habes declaratum ab Ariſt.in.3.phyſic. tex.57.ideo recurre illuc,& eſt famoſa diſtinctio.

Quantum ad tertium,aduerte,ꝙ aliquid eſt in potẽtia ad actum dupliciter.ſ.in potentia remota, & in potentia propinqua,& hæc duo differunt in duobus. Primo,ꝙ eſt in potẽtia remota nõ trãsfertur ad actum, niſi per multas tranſmutationes,ut terra eſt in potentia remota, ut ex ea fiat lignum,qm̃ per multas trãſmutatione fit ex tranſitus antequam recipiatur forma ligni in materia terræ. Quod autem eſt in potentia propinqua nullo extrinſeco,nec intrinſeco prohibente unica actione trãsfertur à potẽtia ad actum,ut lateres ſunt in potẽtia propinqua ad formã domus: & qui unica medicina poteſt curari eſt in potentia propinqua ad ſanitatem,nam ædificator ſola, & ordinata aggregatione laterũ facit domum,& medicus in tali caſu unius medicaminis adminiſtratione ſanat infirmũ. Secũdo ꝙ fit ex aliquo exiſtente in potentia remota non denominatur ex eo,ut quia ſtatua ærea fit ex qua, ut ex potentia remota,ſuppoſito ꝙ aqua ſit materia remotũ omnium liquabilium nõ dicitur hmõi ſtatua eſſe aqua,neqꝫ aqua,

& arca,licet fiat ex terra per potentiam remotam, prout lignum fit ex terra nō dicitur eſſe terra,neq; terrea. Quòd autem fit ex aliquo exiſtente in potētia propinqua, denominatur ex eo,& recipit illius prædicationem in concreto.non autem in abſtracto,ut ſtatua eſt ærea,non aūt æs, & arca eſt lignea,nō autem lignum,& ſi terra fieret imme diate ex aqua poſſet dici aquea, non autem aqua, idem di co de aqua reſpectu aeris, & de aere reſpectu ignis. Ignis autem ſi eſſet prima materia, ut ponebant aliqui antiquorum non denominaretur ab aliquo priori.

Et aduerte,ꝙ hmōi prædicatio aſſimilatur prædicationi qua prædicatur forma accidentalis de ſubiecto.nā ſicut iſta eſt uera,homo eſt muſicus,ſiue albus.non tñ eſt muſi ca,ſiue albedo.ſic iſta eſt uera, arca eſt lignea, non tamen lignum.Differt tamen utraq; denominatio in hoc, quod in denominatione,quæ fit ab accidente ultimum.i.ſubiectum eſt ſubſtantia deferens, ſiue ſuſtētans accidens. In denominatione aūt,quæ fit à materia.i.ab eo,ex quo aliquid fit,& quod eſt quędam natura,ſiue hoc aliquid,ut li gnum es terra.ultimū.ſ.ad quod fit reſolutio dicitur materia.ſ.prima,ſiue prima ſubſtantia materialis,ex quo alia fiunt,& de qua aliud non dicitur denominatiuæ cum nō fiat ex priori,ut dictum eſt igne.ſi ex eo fierent omnia, ſicut putauit Heraclitus.patet igitur, quomodo aliquid eſt in potentia ad actum potentia remota,et potentia propinqua:uerum quia eſſe in potentia remota eſt eſſe in potētia ſm quid,& eſſe in potentia propinqua eſt eſſe in potentia ſimpliciter,ideo Ariſt.relicta potentia remota: pertractauit de potentia propinqua.Hæc de tertio cap.dicta ſint.

CAPVT IIII.

IN quarto cap.agendum eſt de actu,& potentia comparatiuæ.Quæ comparatio eſt circa tria.

Primo circa prius,& poſterius.

Secundo circo bonum,& malum.

Tertio circa uerum,& falſum.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ cum prius dicatur

multis modis,ut declaratum eſt in lib.5.pro nunc accipi-mus tres modos.ſ.prius ratione, prius tempore: & prius ſubſtantia,i.perfectione.Quæritur ergo,ſi actus eſt prior potentia,ratione,tempore,& perfectione.

Ad primum iſtorum reſpondetur abſolute, ꝙ ſic, q̄m diffinitum alicuius eſt prius ea rõne & notitia, neceſſe eſt .n.diffinitionem dari per priora & notiora, ſed potentia diffinitur per actum,ſiue in ordine ad actum,nam potens actiuæ eſt illud qđ pôt agere:ut ædificator qui poteſt ædi ficare & ſpeculator,qui pôt ſpeculari,poſſibile aũt paſſiuæ eſt quod poteſt eſſe uel fieri actu ut uiſibile quod pôt uide ri,gñabile quod poteſt generari,ergo actus eſt prior rõne, & notitia quam potentia, & confirmatur ex eo qđ ſupra in tex.2.diffiniuit potentiam actiuam per hoc quod eſt eſ ſe principium tranſmutandi aliud,& paſſiuam per hoc qđ eſt eſſe principiũ tranſmutandi ab alio,& ly tranſmutan-di dicit actum,ut patet.ergo &c. Qñ autem inueſtigauit quid ſit actus non diffiniuit ipſum per potentiam,ſed in-ductione manifeſtauit ipſum,ut patuit ſupra. Ex ijs ergo conſtat actum eſſe priorem potentia ratione & notitia.

Ad ſecũdum reſpondetur cum duplici diſtinctione.Pri ma eſt potentiarũ alia paſſiua,alia actiua. Si loquimur de paſſiua:pôt eſſe prior,& poſterior actu, prior q̄dem quan tum ad idem numero,poſterior aũt quãtum ad idem ſpẽ, nam oẽ procedens de potẽtia ad actum, ſicut ſunt omnia gñabilia, prius eſt in potentia materiæ quam ſit actu, ut roſa gñanda in uere: prius eſt in potentia q̃ generetur a-ctu. Quod autem eſt in potentia nõ poteſt ſeipſum ad a-ctum reducere,nec reduci ab aliquo exiſtente in tali potẽ-tia, agit.n.unũquodq; inquantum eſt actu, ergo neceſſe eſt ut aliquod idem ſpecie præcedat: à quo quod eſt in po tentia reducatur ad actum,puta quod hic homo generan dus ab alio homine præexiſtente generetur, & id quidem conſtat in factionibus uniuocis,in quibus unũquodq; fit à ſibi ſimili in ſpecie,ut declaratum eſt in lib.7. in factio-nibus aũt non uniuocis,ſufficit ꝙ præcedat aliquod ex nñs

actu tale,nõ formaliter,ſed uirtualiter, qualis eſt effectus producendus, ut quando generatur calor & rana à ſole, continet.n.ſol calorem & naturam ranę uirtualiter in ſua forma quæ eſt forma uniuerſalis:in qua eminenter ꝯtinentur omnes formæ generabiliũ præter animam rõnalem.

Si loquimur de potentia actiua,poteſt eſſe prior, & poſterior actu,nam cum hæc ſit duplex.ſ.ingenita et acquiſita exercitio diſciplinæ aut conſuetudine, ut declarauimus ſupra: Quæ eſt ingenita,ut intellectus & ſenſus & alię potentiæ animæ:eſt prior actu,conſtat.n.ꝙ antequam intelligam aut ſentiam neceſſe eſt me habere intellectũ & ſenſum,quę autem eſt acquiſita exercitio neceſſario poſterior actu,nam ut diximus ſupra frequentari actus ſunt generatiui hmõi potentiæ, ſicut cytharizando fit cytharędus,& fabricando efficitur faber,ergo actus ſunt priores potentia,ſicut cauſa eſt prior effectu.

Sed aduerte ꝙ hic ſolet fieri ſyllogiſm' ſophiſticus quo uidetur probari eſſe impoſſibile, actum præcedere potentiam actiuam et arguitur ſic. Quod facit opera artis habet autem,ſed per te qui adiſcit artem, facit opera artis. ergo qui adiſcit artem habet artem,quod eſt repugnans ueritati,nam ſi habet nõ adiſcit,& ſi adiſcit nũdum, habet &.n. adiſcere eſt motus acquiſitiuus,& non eſſe acquiſitum.

Ad hoc reſpondetur, ꝙ qui adiſcit artem habet principia naturalia ſicut quædã ſemina ex quibus facit aliquod opus quale fit ab arte,licet ualde imperfectum,poſt quam aũt didicit artem,operatur perfecte ſecũdum artem: ita ꝙ in hmõi potentijs uerũ eſt dicere actum ꝑcedere & ſubſequi potentiam, nam actus imperfectus eſt præcedens, & paulatim cauſatiuus potentiæ,perfectus autem eſt ſubſequens,ex ijs reſpondendo ad argm̃,negatur maior intellecta de actu imperfecto,ex cõſequenti nõ poteſt ꝯcludi qđ adiſcens artem habeat artem,poteſt etiam concedi qđ adiſcens autem habet artem imperfecte ſaltẽ quo ad ꝓncipia, ſicut qđ calefit habet calorẽ,ſed imperfecte,& qđ mouetur ꝑ aliquid motum eſt ut probatum eſt in ſexto phyſico.

& tunc non inconuenit adiſcentem artem, habere artem, non enim adiſcit, ut habeat imperfectam, ſed perfectam.

Ad tertium reſpondetur abſolute, ꝙ actus eſt prior ſubſtantia, ideſt perfectione quam potentia & id quidem manifeſtatur in rebus generabilibus, quæ procedunt de potētia ad actum, quæ aliquando ſunt aliquando nō ſunt. Arguitur igitur primo ſic. Quæ ſunt poſteriora generatione ſunt priora perfectione. i. perfectiora, nam ut patet natura in ĳs generabilibus ſemper ꝑcedit ab imperfecto ad perfectum, ut producit prius herbam deinde granū, prius generatur ſperma deinde aīal, prius eſt puer deinde uir &c. Sed in eodem numero in his generabilibus, actus eſt poſterior generatione & tempore, ut declaratū eſt in præcedentibus, ergo &c. Secundo finis eſt prior ſm perfectionē ĳs quæ ſunt ad finem, nam quæ ſunt ad finem ſumunt bonitatem & perfectionem à fine, & nō econuerſo, ſed actus eſt finis potētiæ, tam actiuę, quàm paſſiuæ. Actiuæ quidē ut ars ædificatiua ordinatur ad ędificādum, uiſus ad uidēdum, intellectus ad intelligendum. n. intelligimus, ut habeamus intellectum, ſed econuerſo. Paſſiuæ autem ut materiam dicimus ordinari ad formam, & elementa ad formam mixti, ergo &c. Confirmatur propoſitum præcipue quo ad potentiam actiuam duplici ſigno. Primo docentes arbitrantur ſe conſecutos finem & perfectionem laboris ſui, qñ oſtendunt diſcipulos ſic operantes, ſicut ipſi operantur, ergo actus eſt finis & perfectio, ad quam ordinatur potentia actiua docentis. Secundo ſi actus nō eſſet finis potentię ex ꝯñti perfectior non eſſet differentia inter ſcientem dormientem, & ſcientem ſpeculantem, nec poſſe diſcerni ignorans à ſciente, unde ut inquit Ariſt. Paxonas ſtultus erit Mercurius, quaſi dicat, non cognoſcitur differentia inter ſtultum & ſapientem, niſi ex actu, ergo &c.

Tu tñ aduerte, ꝙ in aliquibus potentĳs actiuis, finis eſt ipſa operatio, ut finis uiſus eſt uidere, intellꝰs intelligere, & auditus audire, in aliquibus aūt finis non eſt ſola oꝑatio, ſed aliquod operatū: ut finis pictoris non eſt ſolum depin

gere:ſed imago depicta & idem contingit in cæteris artibus mechanicis. Differentia aūt harum potentiarum ſtat in hoc, ꝙ operationes quæ ſunt fines potentiarum remanent ſubiectiuæ in operante, & non tranſeunt in ſubiectū exterius, ſtat. n. uidere in uidente, & intelligere in intelligente, operationes aūt ultra quas fiunt operata, ſunt ſubiectiuæ in operato, ſicut motus in mobili, ut ædificatio, in ædificato, & contextio in contexto, primę dñr actiones immanentes. ſecundæ uero tranſeuntes. Item primæ ſunt perfectiones operantis quia remanent in eo. ſecundæ aūt ſunt perfectiones operati uel eius circa quod ſunt, qm̄ cū exeant ab operante, & recipiantur in operato perficiunt ipſum. Ex ijs ſequitur felicitatem quæ perficit felicitatem eſſe actionem immanentem unde & in 10. Ethic. concludit Ariſtot. felicitatem eſſe ſpeculationem circa diuina, cō ſtat autem ſpeculationem eſſe in ſpeculante. ergo &c.

Poſtq̄ manifeſtauimus actum eſſe priorem ſm̄ perfectionem ipſa potentia, tā actiua quam paſſiua in his gn̄abilibus, reſtat ut declaremus idem in rebus incorruptibilibus & ſempiternis, & neceſſarijs, comparādo ea his corruptibilibus, & anteq̄ probemus propoſitum ponitur hoc fundamentū, omne ſempiternum & neceſſarium eſt actus & nō eſt in potentia. ſ. paſſiua, & quidem quod ſit actus probatur, qm̄ non qn̄que eſt, & qn̄que non eſt ex diffinitione ſempiterni & neceſſarij. Quòd aūt non ſit in potētia paſſiua, ꝓbatur, omnis potentia paſſiua eſt potentia contradictionis. i. qua pōt res eſſe & nō eſſe, nā à potentia paſſiua dr̄ poſſibile, poſſibile aūt opponitur non poſſibili, nō poſſibile eſt quod nunq̄ pōt eſſe, ergo per oppoſitum poſſibile eſt quod aliqn̄ poteſt eſſe et aliqn̄ non eſſe, ex ꝯn̄ti paſſiua potentia à qua dr̄ hm̄ōi poſſibile eſt principium quo res pōt eſſe & non eſſe, ſed nullum ſempiternum neque neceſſarium poteſt eſſe & non eſſe, aľr eſſet corruptibile quod repugnat ſempiterno & neceſſario, omne. n. corruptibile: & temporale & contingens eſt inquantū corruptibile, ergo nullū ſempiternum, neque neceſſarium eſt in

potentia paſſiua eo modo quo ſempiternum & incorrupti bile eſt, quod ideo dico, quia ſtat aliquod eſſe incorruptibi le & immutabile ſm ſubſtantiam, quod tñ ſm aliquod ac cidens: puta ſm locum ſm lumen, non eſt immutabile, & ut ſic eſt in potentia paſſiua. puta luna licet nõ ſit mutabi lis ab eſſe ad non eſſe & econuerſo ſm ſubſtantiam, eſt tñ mutabilis, ſm locum ex motu locali & ſm lumen quod re cipit à ſole. Ex ijs ſequitur entia neceſſaria, non eſſe in po tentia paſſiua, quia non põt non eſſe & ſi poſſent non eſſe, aliqñ non eſſent: quia eſſent corruptibilia & ſi aliqñ non eſſent, omnia entia deficerent, conſtat. n. quod corruptibi lia non ſemper ſunt, cum ergo omnia entia ſint neceſſaria aut contingentia remotis neceſſarijs reliqua tollerentur, ſilr ſi aliquis motus eſt ſempiternus & aliquod motũ ſem piternũ, non ſunt in potentia paſſiua, qm̃ motus ille ſem per actu eſt & illud motum ſemper actu mouetur, cũ hoc tñ ſtat quod eſt potentia ad diuerſa ubi, & ut ſic habet po tentiam paſſiuam quæ eſt materia non quidem generabi lis ſed localis, ut declarauimus in lib. 8. in cap. 3. et qm̃ mo tus cœleſti eſt hmõi, & cœlum eſt ſempiternum. ideo ſecũ dum Ariſtot. ſol & aſtra ſemper agunt in hæc inferiora et cauſant generationem æternam, ut probauit in ſecundo de generatione, nec eſt timendum cœlum quieſcere, qm̃ non eſt in eo potentia contradictionis, id eſt ad eſſe & ad non eſſe, ut in ijs corruptibilibus, nec intelligentiæ in mo uendo laborant, cum ſint immateriales inalterabiles & in corruptibiles. Labor enim non prouenit motori niſi quia ex natura ſua eſt in potentia contradictionis, & quoniam unitur corpori corruptibili, ut de anima mouẽte animal, nec mirum ſi cœlum ſemper agit in hæc inferiora, cum ui deamus & elementa quæ ſunt corruptibilia ſemper actu agere, ut patet de igne calefaciente & terra fructificante appropinquato paſſo, & remota in diſpoſitione. Patet igi tur ex dictis ſempiterna & incorruptibilia eſſe actus, & non in potentia paſſiua, & per oppoſitum patet hæc cor ruptibilia eſſe in potentia, pro quanto poſſunt eſſe et non

eſſe. Stantibus his ſic arguitur ſempiterna ſunt priora ſecundum perfectionem his corruptibilibus & de hac nullus dubitat, ſed ſempiterna ſe habēt ad corruptibilia ſicut actus ad potentiam, ut declaratum eſt, ergo ſignum eſt; actum eſſe priorem potentia ſecundum perfectionem, ex quo patet error Platonis, qui in genere ſcientifico, ponebant ſcientiam abſtractam quam dicebat per ſe ſciētiam, eſſe quid perfectiſſimum, nam cum conſideratio comparetur ad ſcientiam, ſicut actus ad potentiam actiuam & operatio ſit perfectior, qm̄ eſt finis, ut diximus ſupra, ipſius potentiæ, patet quod ſcientia abſtracta ſi daretur non eſſet quid perfectiſſimum, ſed conſideratio circa ipſam. Hæc de primo principali dicta ſint.

Quantum ad ſecundum principale, aduerte, ꝙ actu poteſt conſiderari in bonis & in malis, tam moralibus q̄ naturalibus, in moralibus quidem ut iuſte agere & iniuſte agere, in naturalibus aūt, ut ſanari & infirmari. Si loqmur in bonis, actus eſt melior potentia. nam cum actu bono, nō admiſcetur malum, qm̄ actus bonus eſt bonus ſimpliciter, cum potentia uero ad bonum admiſcetur malum, qm̄ qui poteſt eſſe uirtuoſus poteſt eſſe uitioſus, & potens ſanari poteſt infirmari, ergo potentiam in bonis, eſt bona ſecūdum quid, cum igitur bonum ſimpliciter ſit melius bono ſecundum quid, patet actum in bonis eſſe meliorem potentia. Si aūt loquimur in malis, actus eſt peior potentia, quoniam cum actu malo non admiſcetur bonum, cū potentia uero ad malum, admiſcetur bonum quoniam qui poteſt eſſe malus poteſt eſſe bonus, eſt ergo actus malus ſimpliciter malus, potentia uero ad malum mala ſecūdum quid. ergo in malis actus eſt peior potentia.

Ex his ſequitur, malum non eſſe aliquid præter res bonas, nam malum ſecundum actum eſt poſterius q̄ potentia, quia magis elongatum à perfectione naturæ, & ideo peius eſt & indignus quàm potentia, ſed potentia nō eſt aliquid prēter res, eadem.n.natura rei poteſt in bonum et in malū, ut 4. humores poſſunt adæquari & inadæquari,

ergo nec malum ꝙ ſequitur potentiam.

Ex ijs etiam ſequitur, quod in æternis & in corruptibili bus, nõ eſt malũ neq; peccatũ neq; corruptio. Iſtæ.n.ſunt ſpecies mali & probatur ſic. Malum ſm actum ſubſeqtur potentiã, ut prędictum eſt, ſed potentia nõ eſt in æternis, qm̃ ſemper ſunt actu, ut uiſum eſt ſupra. ergo &c.

Sed contra, in luna eſt eclipſis.i. uerus defectus luminis & luna eſt æterna & incorruptibilis, ergo &c. Præterea ſecundum aſtronomos quædam ſtellæ dicuntur fortunatæ quædam infortunatæ, ergo male.

Ad primum dico, propoſitionem philoſophi intelligẽdam eſſe quo ad eorum ſubſtantiam & non quo ad accidentia, ut eſt ubi & lumen, nã ut ſic luna nõ eſt æterna & incorruptibilis, cũ circa hmõi nõ ſe habeat ſemper uniformiter, uñ non inconuenit in ijs q̃ ſunt æterna ſm ſubſtantiã inueniri malum ſm accidens, unde & Theo. admittit malum actum libeꝝ inſeparatis, ut auerſionem à ꝓditore.

Ad ſecundũ dico ſecundũ Cõmen. in cõm. 19. illud nõ eſſe admittendũ, ſed tm̃ ſcire poſſumus de eis, ꝙ quædam ſunt meliores q̃buſdã. Hoc inuenitur in abſolutis à motu .i. in intelligentijs, ut declarabitur in lib. 12. ſuper tex. 44. põt ẽt admitti dictũ aſtronomi in hoc ſenſu, ꝙ quędã ſtellæ ſunt infortunatæ nõ ſm ſe, ſed quo ad nos quia hñt influxum nociuum ſuper nos, ut qñ cauſant peſtem, aut nimiam ſiccitatem &c. Hæc de ſecũdo principali dicta ſint.

Quantum ad tertium principale duo manifeſtanda ſunt. Primo quod unumquodque intelligitur inquãtum eſt actu, & non inquantum eſt in potentia.

Secundo quod uerum & falſum conſiſtit circa actum & non circa potentiam.

Aduerte pro euidentia primi, quod conſiderans Ariſt. certitudinẽ cognitionis inueniri maxime in mathematicis declarat propoſitũ ſigno ſumpto à mathematicis qui per inuentionem cognoſcunt deſcriptiones geometricas, puta quod trigonum habet tres æquales duobus rectis, & id quidem cognoſcunt per diuiſionem actualem, protra

hentes unum latus,& conſtituentes angulum extrinſecũ, quo conſtituto ſtatim apparet quod quærunt,ante protra ctionem uero,ideo latebat quoniã angulus exterior, erat tm̃ in potẽtia. Adducit etiam exemplum de angulo recto conſtituto in ſemicirculo. Qualiter autem hæ duæ conclu ſiones demonſtrentur,uide b.Tho.in hoc 9.lib.ſuper tex. 20.Manifeſtũ eſt igitur ꝙ cũ aliquid reducitur de poten tia ad actum,tunc intelligitur & id cõueniens eſt,quoniã & intelligentia,ideſt intelligere eſt actus,ideo quæ intelli guntur oportet eſſe actu, utrum autem ſit neceſſe omne quo debet ſciri ſiue per inuentionem ſiue per doctrinam eſſe actu,iam determinauimus in nono huius ſcientiæ in quæſtionibus metaphyſicalibus.

Pro euidentia ſecundi,aduerte,ꝙ uerum & falſum in uenitur in rebus compoſitis,& conſiſtet in compoſitione & diuiſione intellectus cui ſi correſpondet compoſitio & diuiſio in re erit propoſitio uera,ut hic, Socrates eſt ho mo & Socrates non eſt aſinus. Si autem aliter ſit in re pro poſitio erit falſa,ut his Socrates eſt aſinus,& Socrates nõ eſt hõ,& qm̃ cõpoſitio & diuiſio intellectus tripliciter põt uariari,quia põt fieri in materia naturali, ut homo eſt ani mal,in materia contingenti,ut homo eſt albus,in materia remota ut homo eſt aſinus,ſic ueritas & falſitas tripliciter põt uariari,qm̃ in materia naturali, ueritas erit ſemper in cõpoſitione & falſitas in diuiſione in mã remota erit ſem per oppoſito modo,in mã contingenti, aliqñ compoſitio erit uera,aliqñ falſa,ut Socrate ſedente,hæc eſt uera Socr. ſedet, quo ſurgente erit falſa, idem dico de diuiſione, ut de nocte hæc eſt uera, ſol non eſt ſuper terram, de die aũt eſt falſa,ex ijs arguitur ſic ueꝝ & falſum in rebus cõpo ſitis cõſiſtunt in cõpoſitione & diuiſione intell̃s cui corre ſpondet cõpoſitio & diuiſio in re,ſed cõpoſitio & diuiſio dicunt actum, ergo uerum & falſum conſiſtunt in actu.

Non ſolum autem eſt uerum in rebus compoſitis, ſed & in ſubſtantijs ſimplicibus,poteſt enim haberi ſcientia de eis ut patet in lib. 12. ſciẽtia aũt eſt ex ueris & de uero

ſicut demonſtratio ex primo poſter. ſed hoc ue℞ non con ſiſtit in compoſitione & diuiſione, qm̃ cum ſint ſubſtantiæ, ſimplices compoſitioni intellectus non poteſt correſpondere compoſitio rei. ſed uerum conſiſtit in hoc quod eſt ſimpliciter attingere earum quodquid eſt, ſiue earum quidditates. Quæ ſi attinguntur ſciuntur ſi non attingũtur ignorantur. Quæ quidem ignorantia non poteſt proprie dici falſitas aut deceptio aut error, nam hæc proprie contingunt in his in quibus cõtingit aliquid intelligere, & aliquid non intelligere, ſicut incõpoſitis in quibus poſſumus intelligere formam & neſcire materiam. in ſimplicibus aũt cum non ſint componentia nec aliud & aliud neceſſe eſt aut totum aut nihil intelligere, ſi totum intelligitur eſt uerum in intelligente, ſi nihil eſt in eo ignorantia, ex quo ſequitur ꝙ licet in materialibus ſubſtantijs cõtingat eſſe ue℞, non tñ ſed ignorantia, quæ ut inquit Ariſ. non eſt ut cæcitas, qm̃ eſſet à nobis inſeparabilis & ſic nũquam poſſemus intelligere entia ſeparata, quod tñ eſt falſum, ut declarabitur in lib. 12. His declaratis probatur qđ in ſimplicibus uerum ſit circa actum. Nam probatus eſt in præcedentibus, ſubſtantias ſempiternas & immateriales ſemper eſſe in actu, & nunquam in potentia paſſiua, quoniam cum ſit potentia contradictionis eſſent generabiles & corruptibiles, ergo uerum inuenitur in eis inquãtum ſunt actu, patet ergo quod & intelligentia & uerum & falſum in quibuſcunque inueniuntur, inueniuntur ſecundum actum, & non ſecundum potentiam.

Poſtremo, aduerte, ꝙ quoniam abſtracta & neceſſaria ſemper ſunt actu, & non ſunt mobilia ſecundum eſſe, ita quod quandoque ſint quandoque non, non poteſt contingere deceptio circa ea ſecundum quando, ſicut contingit circa contingentia quæ quandoque ſunt, & qñ non ſunt, & ſic una propoſitio pro uno tempore eſt uera, & pro alio eſt falſa, qm̃ contingentia mobilia ſunt ſecundũ eſſe. Dico quod non poteſt contingere deceptio ſecũdum quando apud quæcũque exiſtimantem, abſtracta eſſe im

mobilia ſecundum eſſe, ſecus autem eſſet, ſi exiſtimaret ea mobilia. Idem intellige de neceſſarijs mathematicis ut triangulus habet tres, hæc enim eſt immutabilis. Tu tamen aduerte, quòd circa huiuſmodi neceſſaria, poteſt eſſe deceptio quo ad inferiora ex quibus aliqua ſic ſe poſſunt habere aliqua aliter, puta licet omnis triangulus habeat tres, non tamen omnis eſt æquilaterus, ſed aliquis ſic, ut iſopleuros, aliquis duorum æqualium laterũ ut iſocheles, aliquis trium inæqualium ut ſcalenon, ſimiliter circa numerum poteſt eſſe deceptio non quantum ad hoc, quod omnis numerus menſuratur unitate, ſed quo ad inferiora & proprietates numerorum, puta quis inter pares ſit numerus primus an binarius uel alius uel nullus, eſt autem numerus par primus qui ſola unitate menſuratur. Hæc autem deceptio quo ad inferiora non contingit in immobilibus & in neceſſarijs circa illud quod eſt unum numero, quoniam unum numero non diuiditur in multa, ut patet, ex conſequenti nec ſecundum, quoniam, nec ſecundum ſuppoſita cadet in eo deceptio, quoniam ſemper eodem modo ſe habet. Hæc de quarto capite dicta ſint.

EPITOME

EIVSDEM CHRYSOST. IAVELLI

SVPER LIBRO DECIMO METAPHYSICAE.

POST consideratione m entis, ut diuiditur per actum & potentiam, conſiderandum eſt in hoc decimo libro de ente, ut diuiditur per unũ & multa, & totam intentionem Ariſtotelis comprehendemus in unico tractatu quem partimur in quinque capita.

Primo ꝯſiderabimus de uno ſm̃ ſe.

Secundo, de uno in ordine ad multitudinem, & de his quæ conſequuntur ad unum & multa.

Tertio, inter cætera quæ conſequuntur ad multa conſiderandum eſt de contrarietate.

Quarto de medijs contrariorum.

Quinto de contraria, quomodo quædam differunt ſpecie, quædam numero, quædam genere.

CAPVT I.

IN primo capite conſiderandum eſt de uno ſecundum ſe, de quo inueſtiganda ſunt quattuor.

Primo quot modis dicitur unum.

Secundo quę eſt ratio propria unius in quantum unum.

Tertio ſi ratio menſuræ conuenit uni.

Quarto ſi unũ eſt ſubſtãtia rei ut dicebãt Pythagorici.

Quantum ad primum,aduerte,ꝙ in 5.lib.in tract.2.in cap.1.aſſignauimus omnes modos unius & realiter & logice & per ſe &per accidens.Hic autem Ariſt.ex omnibus illis replicat ſolum quattuor modos per ſe principaliores quorum primus coincidit cum primo aſſignato in quinto in ultima diſtinctione ut.ſ. illa dicantur unum q̄ ſunt continua non arte,ſed natura,& quorum eſt unus & indiuiſibilis.i.uniformis motus,& hoc modo linea recta & linea circularis ſunt continua,nam ſi una pars mouetur totum mouetur,non autem ſic ſunt continuæ duæ lineæ cō ſtituentes angulum.

Secundus etiam uirtualiter coincidit cum ſecundo illic aſſignato ut.ſ.illa dicantur unum quorum eſt una forma, ita quod ſuper continuitatem addunt unitatem formæ,& hoc modo uirga tota uiridis eſt una. Si autem ſecundum partem eſt ſicca, non eſt una hoc modo ſed tantum primo modo.

Tertius modus aliqualiter coincidit cum qnarto illic aſſignato,ut.ſ.illa dicantur unum quorum eſt una ratio,ſiue diffinitio, & iſta ſunt quæ una apprehenſione apprehenduntur ut ſynonyma.

Quartus modus coincidit in parte cum ijs quæ dicta ſunt in 5.de modis unius conſideratione logica, ut.ſ.dicātur unum q̄ ſunt unū numero aut unū ſpecie, unū q̄dem numero eſt ipſum ſingulare, ꝙ de multis nō prædicatur, unum aūt ſpē ſunt quæ & ſi extra intellm̄ ſint diſtincta,tn̄ apud intellm̄ apprehendentē nām ſpecificam abſtractam à ꝯdōnibus ſingularibus ſunt unum,remanet.n. una rō & indiuiſibilis quæ prędicatur de omnibus indiuiduis,in qua ut ſic apprehenſa, ut in uno conueniunt & dicuntur eſſe unum in illa,unde licet hæc non ſit uera, Socrates & Plato ſunt unus hō, hęc tn̄ eſt uera Socrates & Plato ſunt unum in homine,& ſicut apud intellectum hmōi natura eſt una,ita eſt unum ſcibile,& ſcientia quę habetur de ea eſt una,accipit.n.ſcientia unitatem ab unitate ſcibilis. Iſti ſunt modi unius repetiti ab Ariſtotele.

Quantum ad ſecundum, aduerte, ꝙ ratio propria & formalis unius inquantum unum eſt hæc, unum eſt ens indiuiſum, ita ꝙ ut declarauimus in trac. de tranſcendentibus unum tranſcendens non addit ſuper ens niſi in diuiſionē quæ eſt modus gñalis negatiuus. Et qm̃ hæc eſt cõiſſima ratio unius, ideo intantum uerificatur unum de quolibet modo unius, inquantũ uerificatur eſſe ens indiuiſum puta continuum eſt unum, quia eſt ens indiuiſum ſm quantitatē & ſm motum, & aqua eſt una, qa eſt ens indiuiſum ſm quantitatē & ſm formam, & id ſatis manifeſtauimus in quinto reducentes omnes modos unius ad unum.

Quantum ad tertiũ ut plene reſoluatur quattuor agenda ſunt. Primo ꝙ eſſe menſuram, primo & eſſentiaľr conuenit uni. Secundo ꝙ cõuenit uni ut eſt principium quantitatis diſcretæ. Tertio ꝙ ab uno & à numero deriuatur menſura ad alias ſpecies quantitatis continuę. Quarto ꝙ per quandam ſimilitudinem deriuatur menſura ad quædam alia, quæ tamen non ſunt quantitates.

Primum qdem ꝓbatur ſic, Vni ex ſua rõne formali, primo & eſſentiaľr conueniunt ↄdõnes menſuræ, ergo &c. ↄñtia nota, ꝓbatur añs, nam ut colligitur ex Ariſt. in hoc 10. lib. Menſura debet hr̃e tres ↄdões, primo ꝙ ſit indiuiſibilis, ſecundo ꝙ ſit quid minimũ, tertio ꝙ ſit quid certiſſimum. Hæc aũt primo & eſſentiaľr conueniunt uni, nam ex rõne ſua eſt ens indiuiſibile. ſecundo eſt qd minimum, omnis. n. numerus eſt partibilis, & in unitate eſt ſtatus. Et ſi dicis quod ēt punctus eſt qd in partibile, ergo ita ↄuenit puncto eſſe quid minimum ſicut unitati. Rñdeo unitas ſimpľr eſt quid minimũ qm̃ nõ ſolum in partibilis eſt, ſed abſtrahit ēt ab omni ſitu, qđ non conuenit puncto, ideo unum meretur dici abſolute minimum & ſimpliciſſimũ, tertio eſt quid certiſſimum, qm̃ notificat numeꝝ, numerus quantitatem continuam, ut dicemus, ergo patet ueritas añtis, & confirmatur, qm̃ ut inquit Ariſt. in tex. 2. illud eſt primo & eſſentiaľr menſura, quo rei quantitas, primo cognoſcitur proprie. n. menſurabilis eſt quantitas: ſed quantitas

titas primo cognoſcitur uno, cognoſcimus.n.numerum ꝑ unitatem & ꝑ unitatem ac numerũ cognoſcimus quan titatẽ continuam,ut declarabitur. Præterea ut inqt Ariſt. in eodẽ tex. Qđ eſt ꝓmũ uniuſcuiuſq; generis eſt neutrũ. Conſtat,aũt unũ eſſe primum in gñe quãtitatis,ergo &c.

Secundum ſic probatur. Quantitas continua menſuratur numero aut uno, cognoſcimus.n.eam cum dicimus menſurãtes,unum ſtadium uel duo ſtadia &c. Numerum autem & ſi menſuramus aliquando per alium numerum replicãdo,ut bis duo,quattuor,ter & tria nouẽ, tñ ultima menſura ſtat in unitate replicata,unde dr̃ numerus multitudo aggregata ex unitatibus & menſurata unitate, unitas aũt nõ habet aliquid prius quo menſuretur, ergo &c.

Pro euidentia tertij,aduerte,ꝙ non ſolum conuenit mẽſuræ eſſe quid indiuiſibile aut ſimpl'r aut ſ'm inſtitutionẽ humanam,ſed debet eſſe cognata.i. eiuſdem naturæ cum menſurato: & non ſolum in genere,ſed & in ſpeciali, ita ꝙ longitudo menſuretur longitudine, & latitudo latitudine: & motus motu,& uox uoce,& grauitas grauitate. Hoc ſuppoſito dico,ꝙ in quolibet gñe illud eſt metrum, quod eſt unum.i.indiuiſibile ſaltem ſ'm inſtitutionem humanam,puta in ponderibus prima menſura erit uncia, q̃ & ſi ſ'm ſe ſit diuiſibilis,tñ ſumitur ut indiuiſibilis,& in lõgitudine erit pedalis,& in motu erit uelociſſimus & regulatiſſimus motus,unde motu primi mobilis menſuramus alios motus,& in uoce diuiſis.i.minima. Et hæc pro tãto ſunt menſura, qm̃ unumquodq; eorum ſumptum ut indiuiſibile,eſt quid minimum & certum in ſuo genere, ita ꝙ in nihil poteſt ſubtrahi. Et iſte ſunt conditiones ueræ mẽſuræ, aliter non certificaret quantitatem menſurati, patet igitur ꝙ ab uno & à numero deriuatur menſura ad alia quanta,eo quod in eis quod ſumitur ut unum.i.indiuiſibile & minimum & certum eſt menſura aliorum,ſiue per ſeipſum ſiue per replicationem.

Pro euidentia quarti. Aduerte,ꝙ menſura ex hac condi ione,q, per eam cognoſcitur natura rei menſurate, tranſ-

lata eſt ad multa alia in quibus dicimus illud eſſe menſuram: quo ipſa nobis rei nã manifeſtatur. Hinc dr̃ ſcientia menſura rei ſcite,& ſenſus menſura rei ſenſate, qm̃ p ſcientiam rem ſcitam & per ſenſum rem ſenſatam cognoſcim᷒. Tu tñ aduerte,ꝙ cum duplex ſit ſcientia noſtra.ſ.practica & ſpeculatiua,ſcientia practica uerius eſt mẽſura rei ſcite, q̃ ſpeculatiua, nam illa eſt cauſa rei ſcite & ſm eſſe & ſm cognoſci.Iſta aũt cauſata eſt à re ſcita, unde magis habet rõnem menſurati,q̃ menſuræ,& ꝑpea dictum Pythagorę qui ait hominem eſſe omnium metrum ꝑꝑ ſcientiam & ſenſum: non eſt realiter uerum,niſi quo ad ea, quæ pendent ab homine per ſcientiam practicam.Arbitrabatur tñ ipſum eſſe uerum uniuerſaliter,quia ut uiſum eſt in 4.lib. Sententia eius fuit rerum ueritatem conſiſtere & pendere: ab hominum ſenſu & opinione,ſed id penitus falſum eſt, ut declarauimus ibi,ideo dictum ſuum, non eſt dignificandum niſi in rebus ſcitis practica ſcientia.

Item aduerte,ꝙ ex eadem conditione attributa menſuræ,dr̃ primum in quolibet gñe, eſſe menſura omnium illius generis, eo quod cognoſcuntur magis aut minus perfecta,ſm maiorem aut minorem propinquationem ad illud primum quod eſt perfectiſſimum in ſuo genere.Hinc albedo dr̃ menſura omnium colorum,aurum omnis metalli,homo omnium animalium:prima ſubſtantia omnis ſubſtantiæ,primum bonum omnis boni,&de hoc ſatis locuti ſumus in quæſtionibus noſtris Metaphyſicalibus.

Quantum ad quartum principale,aduerte, ꝙ in lib.3. in cap.11.ſuper hoc dubium argumentatum eſt pro Pythagoricis,& pro naturalibus,& fecimus determinationẽ ſm doctrinam Ariſt.fundatam in his quę dicit hic.Recurre igitur ad librum 3.Quod autem dicit hic Ariſt. in text. 7.in quolibet in genere dari aliquam nãm quæ eſt una,& quæ eſt perfectiſſima,in illo genere,patet in exemplis quę adducit,& ꝙ dicit in tex.8.ens &unum ſignificare aliqualiter idem iam determinatum eſt in 4.lib.in trac.1.in cap. 8. eiſdem rationibus uirtualiter, quas etiam tangit hic,

ideo non eſt in ijs amplius immorandum. Hæc de primo capite dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo capite habemus conſiderare de uno ordi-ne ad multitudinem & de ijs quæ conſequuntur ad utrunq;, cõſideratio quidem unius in ordine ad mul titudinem uerſatur circa modum oppoſitionis, nam licet conſtat ea eſſe oppoſita, tñ non conſtat modus oppoſitio nis. Quattuor.n.modis dñr oppoſitiones, ut uiſum eſt in poſt prædicamentis, & in lib.5. huius ſcientiæ.ſ.contradi ctoriæ, relatiuæ, priuatiuæ, contrariæ. Inueſtigandum eſt igitur qũo oppoſitionis opponuntur unum & multa. Pro eius notitia aduerte, ſm philoſophum hic in tex.9. oppo-nuntur priuatiuæ, qm̃ unum eſt quod nõ diuiditur, mul-ta autem quæ diuiduntur, indiuiſio autem & diuiſio ſe ha bent, ut priuatio & habitus, non tñ opponuntur meræ pri uatiuæ, ut cæcitas & uiſus, qm̃ unum non eſt indiuiſio, ſed eſt ens, ut ſtat ſub indiuiſione, & multitudo non eſt di uiſio: ſed non ens, ut ſtat ſub diuiſione: cum igitur unum non ſit mera priuatio, non opponuntur meræ priuatiuæ: nec opponuntur contradictoriæ, qm̃ alterum cõtradicto-riorum, uerificatur de ente & de non ente, ſed neq; unum neq; multa, uerificantur de non ente, cum utrunq; inclu-dat ens, ut patet ex ſuis proprijs rationibus, nec opponun tur relatiuæ, qm̃ unum non refert aliud. ut patet. utrũ au-tem in aliquo ſenſu, puta inquantum unum eſt principiũ multitudinis, & menſurat multitudinem, opponantur re-latiuæ determinauimus in quæſtionibus metaphyſicalib. opponuntur aũt contrariæ, qm̃ cum utrunq; ſit ens, & u-num ſe habeat, ut priuatio, alterum uero ut habitus parti cipant conditiones contrariorum. nam duo contraria ſic ſe hñt quod utrunq; eſt ens, & alterum eſt, ut priuatio alte rius. non tñ mera priuatio, ut nigrum eſt priuatio albi, & amarũ priuatio dulcis. Reſoluendo ergo dicimus unũ, & multa opponi priuatiuæ, ſed nõ puræ, & ꝯtrariæ, non aũt contradictoriæ: neq; relatiuæ, niſi forte ut ꝯſiderantur in

ratione menſuræ,& menſurati principij, & principiati.

Sed hic uidentur eſſe duo dubia. Primo ſi unum eſt, ut priuatio,& multitudo, ut habitus. ergo unum eſt poſteri' multitudine, quod tñ eſt falſum, qm̃ eſt principium multitudinis. & præterea non conuertitur ſubſiſtẽdi conſequẽtia, licet. n. ſequatur, ſi multa ſunt, unum eſt, non tñ econuerſo. Secundo non uidentur opponi priuatiuæ, nec contrariæ, qm̃ unum cõſtituit multitudinem. oppoſitum aũt non conſtituit, imò deſtruit ſuum oppoſitum, ergo &c.

Hæc duo dubia determinauimus in quæſtionibus metaphyſicalibus, ubi & declarauimus dictũ Ariſ. hic in tex. 9. cum dicit, quare ratione prior multitudo &c. Tu igitur uide illic, nec inutilis fiat repetitio.

Facta cõſideratione de oppoſitione inter unum,& multa conſiderandum eſt de his quæ cauſantur ex uno, & ex multo, ſiue pluralitate. Aduerte igitur, ꝙ ex uno cauſantur idem,& ſimile,& æquale. idem dicit unitatem in ſubſtãtia, ſimile unitatem in qualitate,& æquale unitatem in quantitatem. & aduerte, ꝙ Ariſt. in lib. 5. ut nos diſpoſuimus illic in tract. ſecundo, in capite quarto aſſignauit modos idẽtitatis, tam per accñs, q̃ per ſe, ut uidebis illic. Hic autem ſolum tres adducit. Primo aliqua ſunt eadem, quia ſunt unum ſubiecto. i. conueniunt eidem ſuppoſito, ut Socra. eſt hõ,& ipſemet eſt albus. Secũdo quia plura ſuppoſita ſunt unũ in natura ſpecifica, ut Socr. & Plato ſunt idem in humanitate. i. ſunt unũ ſpecie. Tertio quia plura conueniunt in una ratione quidditatiua, ſiue ſpecifica, ſiue generica. Hoc modo omnia indiuidua eiuſdẽ ſpeciei ſunt idem in rõne ſpecifica,& omnes ſpecies eiuſdẽ generis ſunt idẽ in ratione generica,& apud mathematicũ omnes lineæ rectæ æquales ſunt idem in ratione lineæ rectæ. omnes. n. ſunt breuiſſima extenſio inter duo puncta,& omnia tetragona æqualium laterũ ſunt idem in ratione tetragoni iſagoni. i. æquilateri. Tu autem ut habeas plenã reſolutionẽ de oibus modis quib' dicitur idẽ, recurre ad quintũ librũ in tractatu ſecũdo in cap. 2. & illic uidebis quod ſit idem

ſubiecto idem numero,& ſpecie,& genere.& materia &c. Et quomodo hæc eſt uera,idem eſt eidem idem.

Quantum ad ſimile,aduerte, ꝙ in duobus differt ab eodem.primo quia idem dicit unum in ſubſtantiã.ſimile autem unum in qualitate.ſecundo quia quæ ſunt eodem, eo modo,quo ſunt eadem ſunt indiſtincta in ſubſtantia.ſimilia autem licet ſint unum in qualitate, tñ ſunt neceſſario diuerſa in ſubſtantia,qm̃ nihil eſt ſibiĳpſi ſimile.Quot aũt ſint modi ſimilitudinis, iam diſpoſuimus ad plenum in lib.5.tracta.2.cap.5.Ariſ.uero his in tex.11.adducit quattuor,ex quibus primus eſt,qñ aliqua conueniunt in una forma,ſiue figura,ſiue in una proportione, ſic duo tetragona in æqualia ſunt ſimilia.Trigonum autẽ, & tetragonum diſſimilia,& ex hoc elicitur,ꝙ in ſubſtãtia,ut induit modum qualitatis ſaluatur ſimilitudo.unde Socr.& Plato,ut cõueniunt in rationali ſunt ſimiles. prædicatur.n. differentia,in quale,licet ſm rem ſit ſubſtantia. Secundus autem eſt,quando aliqua conueniunt in una forma intenſibili,& remiſſibili: & participant eam æquali gradu: ut duo corpora æqualiter calida,et aduerte ꝙ ut ſic non ſolũ dñr ſimilia,uel æque ſimilia,uel ęqualia in participatione caloris. Tertius eſt,qm̃ aliqua conueniunt in una forma, ſed gradibus inæqualibus,ſicut calidum,ut quinqꝫ,& calidum,ut ſeptem. Quartus eſt, quando aliqua in pluribus formis ꝯueniunt,aut realiter,aut apparenter, ut ſtannum eſt magis ſimile argento.quam plumbum.nam in ſono, in duritiæ,in grauitate,in luciditate:magis cõuenit quam plumbum,unde plumbum reſpectu ſtanni eſt magis diſſimile,ꝗ̃ ſimile argento,iſti ſunt modi ſimilitudinis hic adducti ab Ariſt.tu autem ſi uis habere plenam reſolutionẽ reuide in lib.5.in tractatu ſecundo, in capite quinto. illic ẽt inuenies,quare nõ diſtinguit æquale in plures modos.

Ex multo aũt, ſiue ex pluralitate cauſantur diuerſum quod opponitur eidem,& diſſimile oppoſitũ ſimili, & differens. Quid ſit diſſimile,& quot modis dicatur Ariſtot. hic prætermittit,qm̃ poſſunt hęc facile cognoſci per ſuum

oppoſitum quod eſt ſimile. Quãtum ad diuerſum, aduer-te ꝙ dr̃ omne illud quod comparatum alicui non eſt ipſum, ſed aliud, et hac de cauſa omne ens comparatum alteri, aut eſt idem, aut diuerſum. nam ſi eſt ipſum eſt idem cũ eo, ſi eſt aliud eſt diuerſum. De modis aũt diuerſi, iam pertractauimus in lib. 5. in tract. 2. in cap. 4. Ariſt. autem hic numerat tres modos.

Primus eſt: illud dicitur diuerſum, quia non eſt ipſum, ſed aliud. nam ſicut ipſum eſt relatiuum indicans identitatem, ut Socr. eſt homo, & ipſe eſt iuſtus. ſic aliud eſt relatiuum diuerſitatis, ut animal eſt aliud à lapide.

Secundus eſt, quando materia non eſt una, nec ratio una, & tu horum declaratione, uide in lib. 5. in tract. 2. in cap. 4. ubi inuenies diuerſa formaliter, materialiter, & ratione, & diuerſa ſpecie.

Tertius eſt in mathematicis, in quibus dicimus lineam curuam eſſe diuerſam à recta, & trigonum diuerſum à tetragono: & aduerte, ꝙ hic modus correſpondet tertio modo quo dicitur idem, prout diximus ſupra, quod omnes lineæ rectæ æquales ſunt idem.

Iterum, aduerte, ꝙ notanter diximus omne ens comparatum alteri, aut eſt idem, aut diuerſum: qm̃ de non ente non uerificatur idem, neque diuerſum. ſunt.n. oppoſita contrariæ, & non contradictoriæ, utrunque autem contrarioꝵ eſt ens. Si autem ſumatur idem, & nõ idem ſic opponuntur contradictoriæ. & propterea non idem uerificatur, tam de ente, q̃ de non ente. unde licet chimera non ſit diuerſa ab homine eſt tñ non idem homini. Item, aduerte, ꝙ cum idem: & diuerſum uerificentur de quolibet ente, & identitas ſit unitas in ſubſtantia. diuerſitas aũt ſit pluralitas debet intelligi ly ſubſtantia non ſolum pro re pñti ſubſtantiæ, ſed pro eſſentia eo modo quo diximus in 5. lib. tract. 2. in cap. 3. quod quælibet eſſentia poteſt dici ſubſtantia. & ſic identitas, & diuerſitas inueniuntur in omni gñe accidentium. nam hæc eſt uera actio, & paſſio ſunt idem motus. Albũ & nigrũ ſunt diuerſæ qualitates.

Quantum ad differens, aduerte, ꝙ in hoc diſtinguitur à diuerſo. Quæcunque differunt aliquo differunt, & in aliquo communi conueniunt, ut duo indiuidua differũt conditionibus indiuiduantibus, & conueniunt in ſpecie. Duæ ſpecies differunt differentijs ſpecificis diuidentibus genus, & conueniunt in genere. Duo ſubalterna, ut ſubſtantia corporea, & incorporea differunt differentijs ſuis conſtitutiuis, & cõueniunt in genere generaliſſimo. Quæ autem ſunt diuerſa non eſt neceſſe ꝙ aliquo ſunt diuerſa, & in aliquo uno præcipue uniuoco conueniant. poſſunt enim ſeipſis eſſe diuerſa. unde duo generaliſſima ſunt diuerſa, & deus, & creatura. in nullo enim conueniunt, niſi in ente, quod tñ non eſt uniuocum, ſed analogum, ut determinauimus in quæſtionibus metaphyſicalibus.

De modis aũt differentium iam pertractauimus in 5. li. tract. 2. cap. 4. Hic uero Ariſt. tm̃ duos aſſignat, ut magis proprios, quorum primus eſt, differentia genere, ſecũdus eſt differentia ſpecie. ea autem ſunt differentia genere, quibus non eſt una cõmunis materia: & ex conſequenti non ſunt tranſmutabilia ad inuicem, ut cœlum, & elemẽtum. Item quæcunque ſunt in diſtinctis prædicamentis, ut linea, & albedo. Dĩa ſpecie ſunt, quæ in uno genere proximo conueniunt, & diſtinguuntur formis proprijs, à quibus ſumuntur propriæ dĩæ, ut homo, & leo conueniunt in animali, & diſtinguuntur formis proprijs. De alijs modis uide in lib. 5. ubi ſupra. illic enim fecimus uľem conſiderationem ſuper hoc. Hæc de 2. cap. dicta ſint.

CAPVT III.

SED quoniam contrarietas eſt quædam differentia. contraria enim ſunt, quæ ſub eodem genere differũt, ideo in hoc tertio capite conſiderare debemus de cõtrarietate, quę inter alia genera oppoſitionum, uidetur cõtinere multas difficultates, ut apparebit infra.

Pro notitia igitur contrarietatis tria agenda ſunt.

Primo quid ſit contrarietas.

Secundo qũo ſe habet ad alia genera oppoſitionum.

Tertio ſoluentur quædam dubia, quæ orientur ex determinatis.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ contrarietas eſt maxima dr̄ia, ſiue diſtantia duorum differentium ſub eodem genere. Pro declaratione huius diffinitionis. nota primo, ꝙ ſupponitur contrarietatem eſſe quandam differētiam. Quæcunque.n.contraria ſunt, plura ſunt. nihil enim ſibi ipſi contrariatur, et neceſſe eſt, ut in aliquo conueniant, ſicut declarabitur, ergo &c. Item nota ꝙ in rebus neceſſe eſt dari maximam dr̄iam. uidemus enim ad ſenſum, aliqua magis, & minus differre, ut minus differt color glaucus ab albo, q̄ cæruleus, ſed magis, & minus non eſt, niſi per comparationem ad maximum, ergo &c. Item nota: ꝙ diuerſa, ſiue dr̄ia genere non poſſunt dici maxime diſtare. illa enim proprie diſtant: inter quæ eſt communis uia, qua itur ab uno ad alteꝶ, ut patet in diſtantia locali, uel qua mouetur unum ad alteꝶ, ut patet in alteratione, qua mouetur frigidum ad calidum, ſed inter dr̄ia genere non datur hæc cōmunis uia, ſiue motus, non.n.mouetur dulce ad album, neque paruum ad coloratum, nam diuerſa genere, niſi aliud impediat ſe compatiuntur in eodem ſubiecto. Illa igitur ſunt maxime differentia inter quæ eſt cōmunis uia, ſiue motus. hæc aūt ſunt diſtincta ſpecie cōtenta ſub uno genere, ut album, & nigrum, & calidum, & frigidum, ſurſum, & deorſum. Ab uno enim ad alterum eſt motus per ſe, ſed ut declaratum eſt in 1.phy. neceſſe eſt terminos motus eſſe contrarios. illa ergo quæ maxime diſtant ſub eodem genere ſunt contraria, ex ꝯn̄ti contrarietas eſt maxima differentia duorum maxime diſtantium ſub eodem genere, & ab uno ad alterum cōtingit eſſe motum per ſe. Hæc eſt diffinitio data ab Ariſtot. de contrarietate, cui concordant omnes aliæ diffinitiones, quæ ſolent dari, & ſunt quattuor. Prima eſt. Contraria ſunt quæ plurimum differunt. nam plurimum, & perfecte, et finaliter, & maxime differre idem ſunt. ſecunda eſt. Contraria ſunt quæ plurimum diſtant in eodem genere. nam ut declara

uimus in diſtinctis gñe, non ſumitur proprie maxima diſtantia. cum inter ea nõ ſit communis uia, neque motus. tertia eſt. Contraria ſunt quæ plurimum differunt in eodem ſuſceptibili.i.apta recipi in eodem ſubiecto, qm̃ eadẽ eſt materia ſuſceptiua contrarioꝝ, cum unum generetur ex altero. quarta eſt. Contraria ſunt, quæ plurimum diſtant ſub eadem potentia.ſ.rationali, ut ſub arte, uel ſcientia practica. Dictum eſt.n.in lib.9.q, potentia rationalis poteſt in oppoſita contraria, ut medicinalis ſciẽtia poteſt in ſanum, & ægrum, & ars ædificatoria poteſt conſtruere magnam, & paruam domum, & pigmentarius dulce, & amarum electuarium. ſi tu autem uis perfecte, & clare diffinire contraria ſic diffinias. contraria ſunt quæ maxime diſtant ſub eodem genere apta ineſſe uiciſſim eidem ſuſceptibili, & ab eodem uiciſſim expelli, niſi alterum inſit à natura, ut color in igne, albedo in niue &c.

Et aduerte, ꝙ diffinitio data de contrarietate uerificatur de uera, & perfecta, & primaria contrarietate, & non de ſecundaria qualis eſt inter extremum, & medium, ut inter album, & rubeum, patet enim ꝙ album, & rubeum non maxime diſtant ſub colore. Item aduerte, ꝙ ex diffinitione ueræ, & primariæ contrarietatis ſequuntur duo corollaria. primum eſt.ſ.contrarietas eſt maxima diſtantia, ergo eſt perfecta diſtantia. nam perfectum eſt ultra quod non eſt aliquid ſumere. ergo ultra perfectam diſtantiam non eſt accipere maiorem, ſi non eſt accipere maiorem, ergo eſt maxima, maximum.n.eſt quod non exceditur ab aliquo, ſi ergo cõtrarietas eſt maxima diſtantia, eſt perfecta, & ſi eſt perfecta eſt finalis, quia ꝑfectum eſt, quod ad finem peruenit, ſecundũ eſt, duo non pñt eſſe ꝯtraria uni, ſed tm̃ unum uni. nam cum perfecta contrarietas ſit tm̃ inter extrema contenta ſub genere, ſi duo uni contrariãtur, ergo uni extremo correſpondent duo extrema, quod eſt impoſſibile. nam unius perfectę diſtantiæ non poſſunt eſſe, niſi duo ultima, ſicut patet in linea, cuius ultima non ſunt, niſi duo puncta. cum igitur contrarietas ſit perfe-

cta diſtantia,conſtat,ꝙ eſt tm̄ inter extrema,et ꝙ tantum unum uni eſt contrariū.ſ.contrarietate uera,& primaria.

Quantum ad ſecundum, cum quattuor ſint gn̄a oppoſitionum, manifeſtum eſt ꝙ contrarietas non eſt oppoſitio relatiua.unum.n.contrariū non dr̄ ad aliud,ut patet. Præterea inter contraria eſt motus,ita ꝙ unum contrariorum eſt terminus à quo, & alterum eſt terminus ad quē, ſed inter relatiua nō eſt motus,ut probatur in 5.phy.tex.10.Manifeſtum eſt etiam, ꝙ non eſt oppoſitio contradictoria,qm̄ inter contradictoria nō datur medium,de quolibet.n.uerificatur alterum contradictorium,ut declaratū eſt in 4.lib.ſed inter contraria poteſt dari medium. Datur enim ſapor qui non eſt dulcis,nec amarus,& lapis,nec eſt ſanus,nec eſt æger. Reſtat igitur cōſiderare,qūo ſe habeat ad oppoſitionem priuatiuā. Aduerte igitur,ꝙ licet ſint diſtinctæ oppoſitiones, qm̄ priuatio propriæ dicta non eſt aliqua nā,ſed negatio, utrūque aūt contrarioꝝ eſt aliqua natura,tn̄ priuatiua oppoſitio eſt radix, & principium cōtrarietatis,ita ꝙ alterum contrariorum eſt,ut priuatio, & alterum,ut habitus,ex ꝯn̄ti unum eſt,ut perfectum, alterum ut imperfectum, ut patet de amaro comparato dulci,& de nigro reſpectu albi, & de ægro reſpectu ſani.

Sed anteꝗ̄ probetur propoſitum. Quædam prænotanda ſunt circa priuationem. Aduerte igr̄ primo,quod cum priuatio dicatur multipliciter,poteſt enim eſſe negatio extremi in aliquo medio,ut rubeū eſt negatio albi,& poteſt eſſe negatio extremi in alio extremo,ut nigrum eſt negatio albi. Quando dicimus priuationem, & habitum eſſe radicem contrarietatis, intelliges de priuatione in extremo, aliter non ſeruaretur maxima diſtantia inter contraria. Et hanc priuationem Ariſtot.appellat perfectam, nō ex ſe,ſed ratione extremi, in quo eſt,& quod perfecte, id eſt maxime diſtat ab alio extremo.

Aduerte ſecundo,ꝙ licet oppoſitio priuatiua non coincidat cum oppoſitione contradictoria, eſt tn̄ quædam cōtradictio in ſubiecto.ſ.determinato. nam eſſe uidentem,

& eſſe cæcum eſt eſſe uidentem, & non eſſe uidentē in nā quæ eſt apta eſſe uidens. Hinc eſt, ꝙ licet alterum contra dictoriorum uerificetur de quolibet ente, & etiam non ente. ex ꝯñti nunquam detur medium, tñ in oppoſitione priuatiua datur medium, licet enim lapis ſit uidens, aut non uidens, tamen non eſt cæcus, unde inter cæcum, & uidentem mediat non uidens, niſi in natura apta uidere, eo modo, ea parte, eo tempore quo eſt apta uidere.

Aduerte tertio, ꝙ de modis, quibus dicitur priuatio iā locuti ſumus in 5. lib. in tract. 3. in cap. 4.

His prænotatis probatur propoſitum ſic. Omnis generatio, ſiue ſubſtantialis, ſiue accidētalis fit in determinata materia inter terminos ꝯtrarios, ut declaratū eſt in primo phyſic. tex. 47. ergo neceſſe eſt, quod omnis gñatio fiat ex termino, à quo q̄ ſit priuatio termini ad quem, ut contingit in gñatione ſubſtātiali. Ex eo. n. quod materia eſt ſub priuatione talis formæ, puta aquæ mouetur actione agētis naturalis ad recipiendam formam aquæ, uel quod ſit forma contraria termino ad quem, ut contingit in generatione accidentali, puta in dealbatione, in qua nigrum eſt terminus à quo, ſed ex nigro non poſſet fieri album, niſi in nigro eſſet negatio albi ex ꝯñti, quod eſt ſub nigro eſt priuatū albo. Sed ergo gñatio omnis eſt inter contraria, & in gñatione ſubſtantiali, terminus à quo eſt priuatio, in accidentali aūt forma, quę eſt terminus, à quo continet priuationem formæ, quæ eſt terminus, ad quem, conſtat contrarietatē eſſe quandam priuationem, & oppoſitionē contrarium fundari in oppoſitione priuatiua. Præterea prima cōtraria, quæ ſunt genera aliorum contrariorum ſunt, ut habitus, & priuatio. nā prima contraria ſunt unū, & multa, ad quæ reducuntur alia, ut ſimile reducitur ad unum, & diſſimile ad multa ſiſr̄ter æquale, & inæquale, & idem, ac diuerſum, ad diuerſum aūt reducitur dr̄ia, ad differentiam cōtrarietas, ut declarauimus ſupra, ſi igitur prima contraria, quæ ſeruantur in alijs contrarijs ſe habent, ut habitus, & priuatio, ſignum eſt priuationem, &

habitum eſſe radicem omnis contrarietatis. Præterea ex inductione patet ſic eſſe. omnia.n. contraria ſic ſe habent, quod unũ eſt diminutum, ſiue defectiuũ reſpectu alterius ut patet in extremis ſaporũ, et colorem, in ſimitudine, & diſſimilitudine, æqualitate, inæqualitate, malitia, & uirtute, ignorãte, & docto &c. Manifeſtũ eſt igitur, quod de neceſſitate contraria reducuntur ad priuationem, & habitum.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ contra corollarium ſecundum, ſcilicet quod uni tantum unum eſt contrariũ inſurgunt duo dubia.

Primum eſt de æquali, cui uidentur contrariari magnũ & paruum.

Secundum eſt de uno, cui uidentur contrariari multũ, & paucum.

Pro reſolutione igitur primi dubij tria agenda ſunt, primo arguetur ad partem affirmatiuã. ſecundo ad partem negatiuã. tertio determinabitur ueritas, ſed anteq̃ arguamus notandũ eſt, quod non utimur ex neceſſitate hoc termino, niſi in oppoſitis, ut cum quærimus, utrum hõ ſit ſanus, uel æger, doctus, uel indoctus, & dico ex neceſſitate, qm̃ oppoſita ex ſui natura non pñt ſimul eſſe, ex quo ſeq tur, quod ſi utimur ly. utrum in nõ oppoſitis eſt uana inquiſitio, puta utrum pomum ſit dulce, uel album, niſi fiat ſuppoſitio quod utrunque nõ contingit ſimul fieri, puta ſi ponatur quod pater, & filius non pñt ſimul liberari à carcere, & tũc poſſumus quęrere. utrũ pater uel filius liberabitur à carcere, cõſtat aũt ꝙ magnum, & paruum opponuntur æquali merito. ergo utimur ly, utrum quærentes, utrum ita opponantur, quod contrarientur æquali.

Et pro parte affir. arguitur ſic, cum æquale non ſit magnum, nec paruum (& ſumatur ly magnum, & paruum, pro maiori, & minori) aut contrariatur tm̃ magno, aut tm̃ paruo, aut utrique non, primo quia non eſt maior rõ de uno, q̃ de alio, cum æquale nõn ſit maius, neque minus. ergo ſecundo, ergo uni contrariantur duo, & non tantum unum. Præterea æquali cõtrariatur inæquale, ſed

inæquale ineſt,& magno,& paruo.nam & maius, & mi- nus inadæquantur æquali,ergo æquali contrariantur, & magnum,& paruum. Pro parte aũt neg.ſic arguitur, ex diffinitione contrarietatis requiritur quod ſit maxima di ſtantia,ſed maxima diſtantia non poteſt attẽdi, niſi inter duo extrema,ut declaratum eſt ſupra. ergo uni nõ poteſt contrariari,niſi unum.Præterea æquale eſt medium inter maius,& minus æquale, eſt.n.quod non eſt maius, neq; minus,ſed inter medium,& extrema non eſt uera, & pri- maria contrarietas;cum illic non ſit maxima diſtantia,er- go æquale non contrariatur magno,& paruo.

Pro determinatione huius dubij.Aduerte,ꝙ Ariſt.con cedit æquale opponi magno,& paruo.i.maiori,& mino- ri.nam quando quærimus de aliquo quanto, comparan- do ipſum alteri quanto ſic formamus quæſitum, utrum hoc ſit maius,aut minus illo,aut æquale illi.uerum igitur concludunt rõnes pro parte affir.pro quanto concludunt æquale opponi magno,& paruo. Similiter uerum conclu dunt rationes pro parte neg.pro quanto ꝯcludunt,æqua- le non opponi contrariæ magno,& paruo.Si igitur oppo nuntur,& non contrariæ quærendum eſt qua oppoſitio- ne opponuntur.Manifeſtum eſt aũt,ꝙ non relatiuæ, non enim,dr̃ æquale ad maius,nec ad minus,ſed ad æquale,ſi- cut.n.dr̃ ſimile ſimili ſimile. Idem eidem idem ſic æquale æquali æquale,nec opponuntur ſm affirmationem, & ne gationem.i.contradictoriæ.nam æquale non diceret, niſi negationem maioris,& minoris,& cum negatio uerifice- tur,tam de ente,q̃ de non ente, æquale uerificabitur de o- mni eo,quod non eſt maius neq; minus,& cũ non quan- tum,ut albedo,& ſapor,& unitas,& punctus non ſint ma ius,neq; minus,ergo erunt æqualia, ſimiliter cum nõ ens nõ ſit maius,neq; minus.ergo erit æquale,ꝙ eſt abſurdũ, nam hæc tria non uerificantur,niſi in rebus quantis. Re- ſtat igitur,ut opponantur ſm priuationem,&habitum,& habitum quidẽ ponamus ex parte maioris,& minoris, ut dicatur maius qđ excedit,minus uero qđ exceditur. pri-

uatio autem eſt in æquali, nam æquale eſt quod cum ſit quantum,non eſt maius,nec minus,cum tñ ſit aptum ratione,qua quantum eſſe maius,aut minus,& ſic ęquale eſt medium priuatiuum inter maius,& minus,ſicut etiam cótingit dari medium priuatiuum inter bonum, & malum maxime in polyticis.nam ruſticus,quo ad ciuilia,neq; bonus,neq; malus eſt.Sed aduerte,ꝙ hmôi medium priuatiuum, in quo uniuntur plures priuationes, in aliquibus eſt nominatum uno nomine,in aliquibus pluribus nominibus.In aliquibus remanet omnino in nominatũ. nam aliqñ illæ plures priuationes cadunt tm̃ ſuper unum determinatum,quod non dr̃ multipliciter,nec diuerſis modis,& tunc medium,in quo uniuntur plures priuationes eſt tm̃ unum,& de facili nominatur unico nomine, & tale medium eſt hoc,quod dr̃ æquale. nam priuationes maioris,& minoris contente in eo cadunt ſuper quantum,in quantum habet unam,& eadem quantitatem æqualis menſuræ cum alia. Aliqñ cadunt ſuper unum determinatum genericæ,ſed non ſpecificæ,ſicut quod non eſt album,nec nigrum priuatiuæ eſt quidem coloratum, uerum quia inter album,& nigrum non eſt unica ſpecies, ſed plures, in quibus coniunguntur priuationes albi,& nigri. ideo inter ea dantur plura media priuata,&pluribus nominibus nominantur,ut rubeum,croceum,uiride &c. Aliqñ cadũt ſuper indeterminatum,& genere, & ſpecie ſicut priuationes,& mali,quæ poſſunt inueniri in naturalibus,& in artificialibus,& in moralibus, & polyticis, ſicut bonum, & malum, & tunc media priuatiua remanent in nominata pp multiplicitatem ſuſceptibilium.i.rerum, in quibus poteſt eſſe bonum,& malum, & priuatio utriuſque.

Ex his patet falſitas opinionis dicentium, ꝙ ſi inter bonum,& malum,inter maius,& minus,inter dulce,& amarum datur medium,quod neutrum eſt extremorum,ergo inter omnia poterit aſſignari medium,puta inter pedem, & calceum,inter corpus,& ueſtem, quod eſt deriſorium. Hæc quidem ꝯñtia nulla eſt,qm̃ ad hoc,quod inter aliqua

ſit medium priuatiuum,neceſſe eſt illa eſſe extrema oppoſita,inter quę eſt cōis uia,& perfecta diſtantia,ita ꝙ id qđ mutatur ab extremo prius perueniat ad medium,ꝗ attingat alterum extremum, ſic .n. diffinitum eſt medium in phyſicis, & qm̄ non omnia quæ ſumuntur ſunt uerę extrema oppoſita, ut exemplificatum eſt de pede, & de calceo,de albedine,& dulci &c.ideo non eſt neceſſe inter omnia eſſe medium. Tu tñ aduerte,ꝙ licet hæc ſit uera. Inter quæcunq; eſt medium illa ſunt oppoſita,hæc tñ eſt falſa. Inter omnia oppoſita datur medium,ut patet in contradictorijs,& contrarijs immediatis.

Pro ſolutione ſecundi dubij duo agenda ſunt. Primo arguitur,ꝙ non ſolum multa opponantur uni, ſed etiam pauca,ex ꝯñti duo ſunt contraria uni. Arguitur ergo ſit. Si ſolum multa opponuntur uni, ergo unum erit pauca, quod eſt falſum,ut probabitur. ꝯñtia autem dupliciter deducitur,primo ſic,ſecundum te quibuſcunq; multa opponuntur illa ſunt unum,qm̄ ſm te ſolum multa opponuntur uni,ſed paucis opponuntur multa. ergo pauca ſunt unum,& econuerſo,unum eſt pauca.ſecundo ſic, omnia multa opponuntur paucis,ſed duo ſunt multa,ſunt.n.plura uno,ergo ſunt multa,ergo duo opponuntur paucis,ſed ſub duobus non datur aliquid minus,ꝗ unum. ergo unū erit pauca.falſitas autem conſequentis ſic manifeſtatur, ſicut ſe habent productum,& breue ad longitudinem, ſic multa,& pauca ad pluralitatem, ſicut enim productum, & breue ſunt proprietates longitudinis,ſic multa, & pauca pluralitatis,ſed productum eſt longitudo ſimiliter breue,ergo multa ſunt plura ſimiliter pauca.Si igitur unum eſt pauca, unum erit plura quod implicat contradictionem,ut ergo iſta impoſſibilia euitentur, tenendum uidetur quod multa,& pauca contrariantur uni, ex conſequēti non tantum eſt contrarium uni.

Secundo determinādum eſt dubium, pro quo præponitur hæc diſtinctio,ly multa dupliciter ſumitur. ꝓmo abſolute,& ſimpl'r,ſecundo reſpectiuæ.Primo modo quæ

cũq; ſunt plura uno,dñr multa. unde omnis numerus eſt quædam multitudo abſolute ſumpta,& ut ſic multa non opponuntur paucis,qm̃ pauca in hoc primo ſenſu,cũ ſint plura,ſunt etiam multa. Tm̃ ergo multa abſolute ſumpta opponuntur uni. Secundo modo non omnia plura dñr multa,ſed quæ dñt magnam pluralitatem,& corrñdenter non dñr pauca,niſi quæ dñt diminutam pluralitatem, & ut ſic,ſi heri fuerunt mille homines in foro,& hodie decẽ, ſolemus dicere. Heri fuerũt multi homines in foro hodie pauci,& in hoc ſenſu multa non proprie opponũtur uni, ſed paucis,& ſic ex hac diſtõne patet, ꝙ non duo contrariantur uni,ſed unum uni. Quod ſi non fiat prædicta diſtinctio euitari non poterunt prædicta inconuenientia. Ad argm̃ ergo adductum in oppoſitũ negatur ꝯñtia. Ad primam ꝓbationem dico ad maiorem,ꝙ nõ eſt uera, niſi de multis ſumptis abſolute,in quo ſenſu nego minorem, qm̃ multa tm̃ reſpectiuæ ſumpta opponuntur paucis. Ad ſecundam probationem nego maiorem, & minorem, ad probationem minoris nego conſequentiam intelligendo de multis reſpectiuæ,ſicut intelligit arguens.

Patet igitur illud corollarium eſſe uerum .ſ. tm̃ unum uni eſt contrarium, & ſi q̃ras: ſi multa abſolute ſumpta non opponuntur paucis,ſed uni: qua oppoſitione opponuntur. Rñdetur quod unum tranſcendenter, & multa tranſcendenter,ut declarauimus in 2.cap.opponũtur priuatiuæ,& contrariẽ.unum aũt ut eſt principium numeri, & multa quæ ſunt ipſe numerus in gñe quantitatis oppo nuntur relatiuæ in tertio modo relatiuorum, quæ ſe hñt, ut menſura,& menſuratum: in quo modo non eſt relatio mutua,ſed unum relatiuæ dicitur ad alterum, quia alterũ dr̃ relatiuæ ad ipſum: puta dr̃ menſura ad menſurabile, non quia menſura refertur ad menſurabile realiter, ſed q̃a menſurabile refertur ad menſuram,& eſt ſimili modo, ſicut in ſcientia,& ſcibili maxime in ſcientia ſpeculatiua, cu ius ueritas eſt cauſata à re,& non eſt cauſa rei,dr̃.n.ſciẽtia ad ſcibile,quia ſcientia,ut dependens à ſcibili realiter refer tur ad

tur ad ſcibile,ſcibile autem refertur ad ſcientiam, nõ quia pendeat à ſcientia, ſed quia ſcientia refertur ad ſcibile. & qm̃ inter hmõi relatiua non eſt mutua dependentia, ideo non eſt neceſſe ꝙ ſe mutuo ponant,& auferant. poteſt.n. unum poni reliquo non poſito.ſ. eo quod non dependet ab altero. unde licet non poſſit poni ſcientia ſpeculatiua ſine ſcibili,poteſt tñ dari aliquod ſcibile, de quo nundum habetur ſcientia,ut quadratura circuli, ſimiliter licet non poſſit dari numerus ſine unitate, poteſt tamen dari unũ: ſiue unitas ſine numero.Idem dico de imagine: & imaginabili: de ſenſu,& ſenſibili: deſiderio,& deſiderabili.Hęc de tertio capite dicta ſint.

CAPVT IIII.

ET qm̃ contingit inter aliqua contraria dari mediũ, ut in coloribus, & in ſaporibus, ideo de hmõi medijs agendum eſt,& conſiderabimus quattuor.

Primo ꝙ omnia media ſunt in eodem genere cum his, quorum ſunt media.

Secundo quod omnia media ſunt inter oppoſita.

Tertio quod non ſunt inter oppoſita cõtradictorię,nec regulariter inter oppoſita relatiuæ, ſed inter contraria, & priuatiuæ oppoſita.

Quarto quod neceſſe eſt huiuſmodi media contrariorũ componi ex extremis contrarijs.

Quantum ad primum,aduerte quod medium propriæ eſt illud,in quod prius ꝑuenit,quod permutatur, q̃ in extremum,& id q̄dem manifeſtũ eſt in motu locali.nam ſit linea.A D,cuius medium ſit C,conſtat ꝙ mobile nõ perueniet in D,niſi prius perueniat in C.Similiter in alteratione. non.n.qđ denigratur fiet nigrum, niſi prius ꝑueniat ad palidũ,ſiue plumbeũ.Ex his ergo arguitur ſic. Mediũ proprie eſt in his,inter q̃ eſt motus: ſiue permutatio per ſe,ſed motus non eſt per ſe,niſi inter ea q̃ ſunt eiuſdẽ gñis. non enim aliquid mouetur per ſe,à colore ad figuram,neque ab albo ad dulce,ſed ab albo ad nigrum.ab amaro ad dulce.A dexrro ad ſiniſtrũ &c. Ergo cũ ſit motus ꝑ ſe ab

extremo ad medium, & à medio ad alterum extremum, neceſſe eſt medium eſſe in eodem genere cum extremis.

Quantũ ad ſecundũ, aduerte, ꝙ ut declaratur in 1. phy. tex. 43. non eſt motus inter terminos contingentes. i. qui pñt ſimul eſſe, niſi per accñs, ut non fit muſicum ex albo: niſi ꝑ accñs. neceſſe eſt ergo, ut termini motus ꝑ ſe ſint oppoſiti, & determinati: puta ꝙ muſicum fiat ex immuſico, & calidum ex frigido, & magnum ex paruo, & his arguitur ſic. Melium eſt inter ea: inter quæ eſt motus per ſe, ut prædictum eſt, ſed ea inter quę eſt motus per ſe, neceſſe eſt eſſe oppoſita. ergo media omnia ſunt inter oppoſita.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ manifeſtum eſt, inter contradictoria non dari medium, qm̃ altera pars contradictionis, de quocunq;, ſiue ente, ſiue non ente neceſſario uerificatur. nam tam de Socr. q̃ de chimera. uerum eſt dicere, ꝙ uiuit, uel non uiuit. unde ut probatũ eſt in quarto libro contradictoria diuidunt uerum, & falſum abſolute, & uniuerſaliter. Inter relatiua oppoſita contingit quidem dari medium, non inquantum relatiua, ſed inquantũ ſunt relatiua aliqua contraria, inter quæ contingit eſſe motus, ut inter magnum: & paruum datur æquale, ut declaratũ eſt ſupra. unde inter relatiua non contraria, et inter quę non eſt relatio mutua, ut ſunt relatiua tertij modi non datur medium, ut inter ſcientiam, & ſcibile, inter imaginem, & imaginatũ. & ratio huius eſt, quoniam ut prædiximus extrema, inter quæ datur medium debent eſſe eiuſdem generis, aliter non eſſet inter ea motus per ſe, ſed duo relatiua tertij modi non ſunt neceſſario in eodem genere. nam ut inquit Cõment. in cõm. 22. poteſt unum eſſe in uno gñe alterum in alio, ut ſciẽtia eſt in qualitate. ſcitum autem poteſt eſſe in ſubſtantia. idem patet de imagine, & imaginato. Ex his igitur cõſtat. ꝙ ſi datur medium inter relatiua. ideo eſt, quia aliqua eorum ſunt contraria, & ſunt eiuſdem generis. Inter priuatiuæ oppoſita: ſi datur medium eſt, quia oppoſitio priuatiua eſt radix oppoſitionis cõtrariæ, ut declarauimus ſupra. nam quia in albo eſt priuatio ni-

gri,& in nigro eſt priuatio albi.datur medium, puta ru- beum quod nō eſt album:neq; nigrum,cũ igitur nō ſint plura genera oppoſitionis conſtat:quod medium propriȩ non datur niſi inter contraria eo quod contraria ſunt eiuſ dem generis & inter ea eſt motus per ſe. Medium autem ut diximus ſupra debet eſſe inter ea quæ ſunt eiuſdem ge- neris & inter quæ eſt motus per ſe, quare &c.

Quantum ad quartum cum probatum ſit quod tm̃ in- ter cõtraria proprie datur medium & medium ſapiat natu ram extremorum,perſcrutandum eſt ſi medium compo- nitur ex extremis contrarijs.Pro cuius euidentia propo- no tres concluſiones.

Prima concluſio.Extrema contraria ut albedo & nigre do inter quæ eſt mediũ ut rubedo,habent differẽtias prio res contrarias ex quibus conſtituuntur,probatur ſic. Iſta extrema contraria uel habent genus ſupra ſe in quo cõue- niunt uel nullum habent,ſi nullum habẽt,ergo nec habẽt medium,qm̃ ut diximus ſupra; medium eſt inter ea quæ ſunt unius generis:ſi habent,cum omne genus diuidatur differentijs contrarijs,qua rõne genus eſt prius iſtis extre mis contrarijs eadem ratione differentiæ diuiſiuæ ſunt ꝑo res eiſdem extremis: & cum ſpecies non conſtituatur ex ſolo genere,ſed ex genere & differentijs:ſequitur ꝙ hmõi extrema habent differentias contrarias priores quibus cõ ſtituuntur,& quidem quod ſint priores patet, quoniam conſtituens ut ſic:eſt prius conſtituto & quod diximus, patet in coloribus,nam albedo & nigredo conueniunt in colore,ut in genere,ꝙ eſt prius & cõmunis & quod diui- ditur ꝯtrarijs differentijs prioribus.ſ.diſgregatiuo quæ li- cet ex parte rei,nõ ſint ueræ differẽtiæ,ſed potius effectus, tamen in noſtra cognitione ſumuntur loco differentia- rum,& albedo conſtituitur ex calore & diſgregatiuo: ni- gredo autem ex colore & congregatiuo.

Secunda concluſio. Species mediæ inter duo exerema contraria puta rubedo & uiredo habent differentia me- dias quibus conſtituuntur,probatur ſic, cum omnes ſpe-

cies conſtituantur ex genere & differentia neceſſe eſt ſpecies medias habere proprias differentias quibus conſtituãtur. Iſtæ autem differentiæ non poſſunt eſſe ille quibus cõſtituuntur ſpecies extremę contrariæ: qm̃ tunc mediæ ſpecies non diſtinguerentur à ſpeciebus extremis, omnis.n. color diſgregatiuus eſt albedo, & cõgregatiuus eſt nigredo, neceſſe eſt, ergo medias ſpecies habere differentias diſtinctas à differentijs conſtitutiuis extremorum, quæ conuenienter dicuntur differentiæ medię, nã ſicut colores medij dicuntur ſpecies mediæ, ſic conuenienter dicuntur differentiæ medię quæ ſunt conſtitutiuæ mediarum ſpẽrum.

Tertia concluſio. Species mediæ neceſſario componuntur ex ſpeciebus extremis cõtrarijs, probatur ſic. Quod ſe habet ad duo extrema ita quod unius eſt magis, & alteri⁹ eſt minus cõponitur ex extremis hæc eſt manifeſta, quia non eſſet magis unius extremi, niſi magis contineret de illo nec eſſet minus alterius extremi, niſi minus contineret de illo, ſed omnis ſpecies media ita ſe habet, ꝙ comparata duobus extremis, eſt magis unius & minus alterius, puta tepidũ eſt magis frigidi, & minus calidi, & uiride eſt magis nigri, & minus albi, ergo omnis ſpecies medio magis continet de uno extremo & minus de alio, non autem eſt poſſibilis hæc continentia niſi componatur ex eis, ergo &c. Vtrum autem extrema componant media ita ꝙ actu ſeruentur in medijs, uel tantum uirtute determinabimus in quæſtio. noſtris, nam pro utraqȝ partes ſunt ſolennes opiniones. Hæc quarto capite dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto cap. declarandum eſt: quomodo quædã cõtraria differunt ſpecie quædam ſolo numero, quædam non ſolum ſpecie, ſed etiam genere.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ quędam contraria differunt formaliter & ſunt illa quæ ſumuntur à gradib⁹ formalibus qui ſignificãtur per differentias diuiſiuas ꝑ ſe alicuius generis, quas neceſſe eſt eſſe contrarias, qm̃ cum non ſe compatiantur in eodem ſunt oppoſitę & non pñt

eſſe oppoſitæ cõtradictoriæ neq; priuatiuæ, quoniam altera pars contradictonis et priuatio ſunt negatio, neutra autem differentiarum eſt negatio aliter non conſtitueret ſpeciem et non pñt eſſe oppoſitę relatiuę, qm̃ relatiua nõ ſunt neceſſitate eiuſdem generis, ut dictũ eſt ſupra de relatiuis tertij modi, differentiæ autem diuiſiuæ eiuſdem generis continentur ſub eodem gñe, ergo ſunt oppoſitæ cõtrariæ. Differentiæ igitur diuidentes & diuerſificãtes unũ genus cum ſint ꝯſtitutiuæ ſpecierũ & ſint contrariæ, conſtituunt diſtinctas ſpecies, quæ aũt ſunt ueræ contrarię ꝭm ſe, ut in qualitate albedo & nigredo, aut ſunt contrariæ ſaltem ratione differentiaꝝ contrariarum quibus cõſtituuntur, ut duæ ſpecies in prædicamento ſubſtantiæ contentę ſub eodem gñe, nam in ſubſtantia ut ſubſtantiæ, non eſt contrarietas ut declaratum eſt in prędicamentis, & ideo duæ ſpecies, puta equus & hõ non ſunt ꝭm ſe contrariæ niſi ratione differentiarum contrariarũ diuidentium animal, patet igitur ꝙ illa contraria conſtituta per differentias contrarias diuiſiuas unius generis differunt ſpecie cum ſint diſtinctæ ſpecies cõſtitutæ diſtinctis differentijs & formalibus. Et aduerte, ꝙ ſpecies eſſe contrarias ratione contrariarum differentiarũ, cõmune eſt omnibus ſpeciebus cuiuſq; generis tam in prædicamento ſubſtantiæ, q̃ in prædicamẽtis accidentium, qm̃ competit omni generi diuidi per differẽtias cõtrarias ſicut cõpetit materiæ diuerſificari per diuerſas formas, non ita tñ ꝙ genus ſit materia & differẽtia ſit forma, nam genus & differentia dicunt totum & prædicantur in recto de eo cuius ſunt, materia autem & forma dicunt partem, & prædicantur in obliquo de eo cuius ſunt. ſed ſimilitudo ſtat in hoc ꝙ ſicut formæ diuerſificãt materiam ita differentiæ diuerſificant genus.

Quantum ad ſecundum, aduerte, ꝙ quędam contraria nõ ſumuntur ex gradibus formalibus alicuius naturę, ſed ex uarijs cõditionib' materiæ indiuidualis, puta quia hęc materia ꝓxima & ſignata eſt ſub tali qualitate & illa ſub oppoſita, ideo in eadem ſpecie producũtur indiuidua cõ-

traria non ratione formæ ſpecificæ,ſed ratione contraria-rum qualitatum exiſtẽtium in materia indiuiduante. Hac ratione Aethiops niger & græcus albus ſunt cõtrarij,non gradu formali naturæ humanę,ſed quia corpus huius eſt aduſtum ſole,huius aũt non:eadem rõne Socr. maſculus, & Minerua fœmina habent cõtrarietatem,q̃m ſperma humanum aliquando eſt ſub tanto calore quod eſt aptum generare maſculum aliquando ſub tam remiſſo quod nõ eſt aptum generare niſi fœminam,fœmina igr̃ & maſculus licet contrarientur,non tñ differunt ſpecie,ſed ſolo numero,q̃m non contrariantur ex forma,ſed ex m̃a cuius ſignum eſt quod idem homo aliquando generat maſculũ, aliquando fœminam quod non poſſet ſi differunt ſpecie, nihil.n.agit ultra ſpeciem ſuam præcipue actione uniuoca & perfecta:ut nunc loquimur,nec obſtat ꝙ maſculinũ, & fœmininũ uidentur eſſe proprietates per ſe animalis cũ in diffinitione eorũ ponatur animal, ſicut in diffinitione paris & imparis ponitur numerus,ex conſequenti uidentur facere differentiam,ſm ſpeciem,ſicut uolatile & greſſibile. Hoc inquam non obſtat,q̃m ad hoc quod proprietas competens animali faciat differre ſpecie non ſufficit ꝙ ſit proprietas per ſe,ſed ꝙ ſit per ſe & quod ſumatur à gradu formali & nõ à ꝯditionibus materiæ particularis, & ideo licet greſſibile & uolatile differant ſpecie,q̃m ſumũtur à diuerſis gradibus animalitatis,non tñ maſculinũ et fœmininum, q̃m ſumuntur ab eodem gradu & diuerſificantur ſolum ex conditionibus materiæ particularis.

Quantum ad tertium,aduerte,ꝙ quędam contraria nõ ſumũtur à diuerſis gradibus formæ genericæ nec à diuerſis diſpoſitionibus materiæ particularis,ſed à potentia & impotentia,& à diuerſitate materiæ non particulari, ſed ſimpliciter dictæ prout.ſ.unum contrariorum habet materiam,& alterum non, uel ſi habet nõ eſt eiuſdem rõnis cum materia ſui contrarij,& hmõi contraria differunt genere:quoniam ſicut differentia ſecũdum ſpeciem ſumitur à forma,ita differentia ſm genus,ſcilicet phyſicũ ſumitur

à potentia & à materia. Talia cõtraria ſunt corruptibile et incorruptibile,& quidem quod ſint cõtraria manifeſtatur ex hoc quod alterum dicit potentiam, alterum impotentiam, nam ut diximus in 5. lib. in capite de poteſtate. Quæcunq; ſunt impoſſibilia & immutabilia & non de facili in peius mobilia dicunt potentiam per quem modum durũ & ſanatiuum dicunt potentiam naturalem nõ patiendi à corrumpentibus. Quæcũq; aũt mutabilia ſunt in deterius & non ualentia reſiſtere contrarijs dicunt impotẽtiam, ut molle,& ęgrotatiuum:& quoniam incorruptibile eſt immutabile indeterius, corruptibile aũt eſt oppoſito modo, Ideo incorruptibile dicit potentiam, corruptibile autem impotentiam ſed potentia & impotentia: ut dictum eſt 5. lib. in eodem, cap. ſe habent ut habitus & priuatio, ergo opponuntur priuatiuæ, ſed non puræ priuatiuæ: qm̃ impotentia non eſt tm̃ negatio ſicut nec iniuſtitia, ergo ita opponuntur priuatiuæ quod opponuntur etiam contrariæ ſicut duæ qualitates cõtrariæ, ut durities & mollities. patet igitur, ꝙ corruptibile & incorruptibile ſunt contraria. Quòd autem diſtinguantur genere probatur ſic. Quę diſtinguuntur materia diſtinguuntur genere, quoniam genus ſumitur à materia ſicut differentia à forma, ſed corruptibile & incorruptibile diſtinguuntur materia, quoniam incorruptibile uel eſt incorporeum & ſic non habet materiam ut intelligentia uel eſt corporeum, ut cœlum & licet habeat materiam, non tamen generabilem, ſed tantũ localem, ut declarauimus in lib. 8. in cap. 3. corruptibile autem habet materiam & generabilem, ergo diſtinguuntur genere. Præterea quæ ſunt unius generis phyſici ſunt tranſmutabilia adinuicem, ſed corruptibile non poteſt fieri incorruptibile nec econuerſo, quoniam unumquodq; eſt corruptibile uel incorruptibile ſecundum ſubſtãtiam, quod autem eſt tale per ſubſtantiam eſt neceſſario & immutabiliter tale, ergo &c. patet igitur quod aliqua contraria differunt genere, & quæ ſint illa.

Et aduerte, quod ex prædictis, patet falſitas opinionis

quorundam,qui opinibantur quod in eadem ſpecie quædam poſſunt eſſe corruptibilia,& quædam in corrup.imo quod idem poteſt eſſe pro uno tẽpore corruptibile & pro alio incorrup. ſicut in eandem ſpecie poteſt eſſe aliquod indiuiduũ album & aliquod nigrum, & idem indiuiduũ pro uno tẽpore album et pro alio nigrum,ſed quod id falſum ſit patet ex dictis, qm̃ corruptibile & incorrup. ſunt contraria ſubſtantiali,album autem & nigrum ſunt contraria accidentalia.Prædicantur enim corruptibile.& incorrup.per ſe & ſubſtantialiter de his quorum ſunt. Albũ autem & nigrum prædicantur accidentaliter & ideo non eſt eadem ratio, & confirmatur per Cõment.in cõm.26. ubi inquit. Et eſt differentia inter contraria eſſentialia & accidentalia,quoniam accidentalia poſſunt eſſe in illo in quo ſunt & non eſſe,eſſentialia uero neceſſario ſunt,corruptibile et in corrupt.ſunt de rebus neceſſarijs in rebus quę diſponuntur per illa.

Patet etiam falſitas opinionis Platonis de ideis,dicunt enim Platonici quod ſpecies ſeparata ut per ſe homo & ſingulare illius ſpeciei, ut Socrates ſunt eiuſdem naturæ ita quod homo prędicatur uniuocę de ꝑ ſe homine & de Socrate,& tamen ſecundum eos per ſe homo eſt incorruptibilis & Socrates corrup. Quod quidem ex dictis apparet impoſſibile,nam probatum eſt corruptibile & incorrup.diſtingui genere. ergo & ſpecie, ergo impoſſibile eſt hominem corruptibilem & hominem incorrup.eſſe eiuſdem ſpeciei loquẽdo ſecundum naturam,quod dico quoniam & ſi diuina uirtute poſſit præſeruari æternum corruptibile,ne corrumpatur,tamen non poteſt natura corruptibilis tranſmutari in naturam incorruptibilem.Quo autem genere,ſcilicet logico uel phyſic.differant corruptibile & incorrup.& quomodo materia eſt principium diſtinctionis ſecundum genus determinauimus in.q. noſtris. Hæc de 5.capite dicta ſint.

EPITOMA

EIVSDEM CHRYSOST. SVPER LIBRO DVODECIMO METAPHYSICAE.

POSTQVAM locuti ſumus de ente & partibus, & proprietatibus eius in hoc ultimo libro conſiderandum reſtat de primis & uniuerſalibus cauſis entis, diximus enim in primo tract. primi libri in cap. 5. quod in quacunque ſcientia conſtituitur finis in cognitione cauſarum ſui proprij ſubiecti. Has autem cauſas dicimus eſſe intelligentias, quę motu cœli cauſant inferiora, et Deum glorioſum qui eſt totus entis prima & uniuerſaliſſima cauſa, & totã intentionem Ariſtotelis complectemur in unico, tract. quem diſtinguemus in octo capita.

Primo repetendum eſt, quod dictum eſt in lib. 7. & 8. ſcilicet ꝙ metaphyſicus qui eſt conſideratiuus entis, præcipue habet conſiderare de ſubſtantia.

Secundo diuidenda eſt ſubſtantia in genera ſua, & agẽdum eſt de principijs ſubſtantiæ ſenſibilis.

Tertio ſcrutandum eſt, ſi ſunt eadem principia ſubſtantiæ & aliorum generum.

Quarto probandum eſt, quod ultra ſubſtantias ſenſibiles corruptibiles & incorruptibiles neceſſe eſt dare aliquã ſubſtantiam æternam ſemper agentem & mouentem. cuius ſubſtantia ſit actus & ſic immaterialis.

Quinto inueſtigandum eſt quæ ſit perfectio quam habet primum mouens immotum.

Sexto inquirendum eſt ſi ſubſtantia æterna eſt una tantum uel plures.

Septimo ſoluenda ſunt quædam dubia, quæ accidunt circa primum mouens inquantum eſt intelligens.

Octauo inueſtigandum eſt ſi primum mouens eſt bonum & optimum totius uniuerſi.

CAPVT I.

CIRCA primum caput, aduerte ꝙ in 7. lib. tex. 5. propoſuit & probauit Ariſt. hanc concluſionem, conſideranti de ente uniuerſali ſufficit conſiderare de ſubſtantia, qm̃ ipſa ſola eſt ens ſimpliciter & accidentia non ſunt entia niſi in ordine ad ſubſtantiam. Hic autem repetit idẽ ſub hac concluſione prima philoſophia quæ eſt conſideratiua entis habet theoriam præcipue circa ſubſtantiam cum debeat conſiderare primas & uniuerſales cauſas ſubſtantiarum, tam corruptibilium, q̃ incorruptibilium, & hanc cõcluſionem probat ferè eiſdem medijs quibus uſus eſt in lib. 7. & 1. ſic prima philoſophia eſt præcipue conſideratiua de primo ente, primum autem ens eſt ſubſtãtia, & quidem quod ſubſtantia ſit primum ens probauit in li. 7. ratione & ſigno, ut uidere poteris ſupra, in lib. 7. cap. 1. hic aũt manifeſtat ſic, ſi uniuerſum eſt quoddam totum ſicut animal aut domus, patet ꝙ ſicut in animali datur prima pars, puta cor, & in domo fundamentum, ſic in uniuerſo datur primum ens, ꝙ eſt ſubſtantia & ſi uniuerſum non eſt, ut totum continuum, ſed ut totum, in quo una pars conſequenter ſe habet ad aliam, ut in exercitu cuius forma eſt ordo, patet ꝙ ſicut in tali toto eſt prima pars, puta prima acies ſic in uniuerſo datur primum ens, ꝙ eſt ſubſtantia. Et ſi dicas, ꝙ accidẽtia pñt dici primum ens ſicut ſubſtantia: Contra, ens proprie & ſimpliciter dicitur ꝙ habet eſſe, ſed accidens non eſt id ꝙ habet eſſe, ſed quo aliquid habet eſſe, ut calore aqua habet eſſe calidum, ſubſtan-

tia autem eſt quæ habet eſſe, ergo &c. Si autem dicas ꝙ ad hoc ꝙ aliquid ſit ens ſimpliciter & primũ, ſufficit ens, quocunque modo prædicari de eo, contra, ergo priuationes erunt ſimpliciter ens, dicimus.n. ꝙ hoc non album, puta linea eſt ens, & hoc non rectum, puta color eſt ens. Hoc autem eſt abſurdum, quoniam priuatio, nõ alio modo dicitur ens, niſi quia relinquid ſubiectũ, unde potius eſt entis q̃ ens, differenter tamen ab accidente, quoniam intrinſecæ accidens dicit aliquam entitatem, priuatio autem extrinſecæ.i.ratione ſubiecti. ꝙ concernit & in hoc diſtinguitur à ſimplici negatione, ſic igitur manifeſtum eſt ſubſtantiam eſſe primum ens.

Præterea, accidentia non poſſunt ſeparari à ſubſtantia, ſed bene econuerſo, ergo patet, ꝗ eſt primum & ſimpliciter ens, ex conſequenti ſpectat ad philoſophum primum conſiderare præcipue de ſubſtantia.

Et huic concluſioni teſtimonium perhibent antiqui qui ut etiam diximus in 7. conſiderantes de ente, arbitrabantur ſe ſatis agere, conſiderando de ſubſtantia. Quęrẽtes enim cauſas entium quærebant cauſas ſolius ſubſtantiæ, utpote arbitrantes ſolam ſubſtantiam eſſe ens. Tamẽ inquirendis cauſis ſubſtantiæ differenter ſe habebant, nã moderni.i.Pla. poſuerunt uniuerſalia, eſſe cauſas ſubſtantiæ particularis. Antiqui autem ut Thales & Emped. & alij poſuerunt ſubſtantiam particularem, puta aquam aut aerem &c. eſſe cauſam ſubſtantiæ particularis, de ijs autem opinionibus ſatis locuti ſumus in primo libro, & in tertio, & in ſeptimo, & in decimo. Hæc de primo capite dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo capite diuidenda eſt ſubſtantia in genera ſua & de principijs ſubſtantiæ ſenſibilis agẽdum eſt. Tu igitur aduerte, ſubſtantiam diuidi in tria gña. Prima eſt ſubſtãtia ſenſibilis corrup. quam oẽs confitentur, ut plantæ & animalia. Secũda eſt ſubſtantia ſenſibilis incorrup. mobilis tñ motu locali ſphærico, ut cœlum, cu-

ius principia motiua inueſtigabimus in hoc lib.quærentes qualia & quot ſint,& hæ principia ſunt prima cauſa et intelligentiæ. Tertia eſt inſenſibilis immobilis & hoc,qm̃ non eſt ſenſui manifeſta,diuerſimode à diuerſis ponitur, nam Plato ponit hmõi ſubſtantias eſſe uniuerſalia abſtracta à ſingularibus ſenſibilibus,et uocat ſpecies ſiue ideas, de quibus ſatis locuti ſumus in 1.lib. & in 7. ponit etiam mathe.abſtracta à mã ſenſibili,quæ qm̃ uidebat in ſui ratione non includere matheriam ſenſibilem, opinatus eſt ea eſſe ſeparata etiam ſecundum ſe. Pyth. aũt non poſuit ideas,ſed ſola mathe. ſeparata. Ariſt.aũt,ut patebit infra, neutrum,poſuit,ſed ſubſtantias immateriales intellectuales motrices orbium & ſecundum ſe immobiles & in ſpeculatione earum terminabitur conſideratio huius ſcientiæ. Et aduerte,ꝙ iſtæ tres ſubſtantiæ,ita ſe hñt ꝙ duę primæ ad phyſicum pertinent,ſecundum propriam rõnem. Sunt enim entia mobilia, tertia aũt cum ſit immobilis et immaterialis ad hanc ſcientiam ſpectat. Quod ſi prima et ſecunda conſiderantur in hac ſcientia non conſiderantur ſecundũ propriam rõnem, ſed ut continentur ſub ente ꝙ eſt ſubm̃ huius ſcientiæ & cõe prædicatũ de omni ſuba.

Diuiſa ſubſtantia in tria genera primus conſideranda ſunt principia primi & ſecundi generis,ultimo aũt principia tertij generis, et qm̃ ſubſtantia ſenſibilis eſt compoſita,prius agendum eſt de principijs intrinſecis componentibus,deinde de principio ꝓductiuo ſiue de cauſa efficiente,principia aũt intrinſeca cõponentia ſunt materia et forma. Prius igitur agendũ eſt de materia,deinde de forma, de materia,aũt 4.agenda ſunt. primo ꝙ in omni ſubſtantia ſenſibili eſt materia,ſecundo ꝙ materia eſt ens in potẽtia,tertio, ꝙ alio modo eſt materia in ſubſtantia ſenſibili corruptibili, & alio modo in ſubſtantia ſenſibili incorruptibili. quarto ſoluendum eſt quoddam dubium.

Quantum ad primum,aduerte, ꝙ Ariſtot. probat propoſitum eo ꝙ omnis ſubſtantia ſenſibilis mutabilis eſt, in omni autem mutatione requiritur materia & id iam

manifeſtatum eſt in lib.8.cap.1.& tu uide illic, quoniam in ſententia idem dicit & id & illic.

Quantum ad ſecundum, aduerte ꝙ Ariſt. iam declarauit propoſitum in lib.8.& nos bř declar.in eodem lib.c.1. Hic aũt Ariſt.ſic manifeſtat in omni mutatione tam ſubſtantiali q̃ accidentali eſt ſubiectum, ꝙ modo eſt ſub uno termino modo ſub oppoſito, ergo quantum ſit ex ſe neutrum nãliter habet, ſi.n.nãliter unum hřet non eſſet receptiuum alterius, ergo ex ſui nã eſt in potentia ad utrunqꝫ, ſicut igitur corpus inquantum corpus non eſt album nec nigrum, ſed eſt in potentia ad utrunqꝫ ſic mã quæ eſt ſubiectum in tranſmutatione ſubſtãtiali neqꝫ hanc neqꝫ aliã formam habet inquantum materia, ſed eſt in potentia ad oẽm & ad oppoſitum ꝙ eſt priuatio. Ex quo ſequitur ꝙ non eſt neceſſe ꝓcedere aliquid fieri ex puro non ente, nec ex ente in actu, ſed ex ente in potentia & non ente in actu, ut declaratum eſt in 1.phyſ.tex.78.& aduerte ꝙ Ariſt.declarat non ſolum per rõnem adductam, mãm eſſe ens in potẽtia, ſed ẽt poſitione antiquoꝝ, quia licet imperfecte uidentur cognouiſſe potentialitatẽ materiæ, ut Anax. q poſuit omnia confuſa & in potentia in illo chaos, deinde fieri actu per intellm ſeparantem, & Emped. poſuit omnia cõfundi ꝑ amicitiam & diſtingui per litem, præcipue quo ad oẽs partes principales uniuerſi, idem ſomniauit Anaximan.& Demo.quoꝝ põnes iã manifeſtauimus in 1.li.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ in 8.lib.in cap.3. iam manifeſtauimus propoſitum, & Ariſt.hic nihil noui dicit ideæ, ergo illic.

Quantum ad quartum, aduerte ꝙ ex prædictis oritur dubium, nam ſi gñatio fit ex non ente cum non ens dicatur tripliciter.ſ.non ens purum nõ ens ꝙ eſt priuatio, nõ ens actu, dubitatur ex quo non ente fit generatio, & ad hoc quidem reſpondetur, ut reſponſum eſt in primo phyſico.tex.75.quod ex non ente puro, nihil naturaliter fit. Ex non ente autem quod eſt priuatio aliquid fit, ſed per accidens, ex non ente autem actu, ſed ente in potentia,

qualis eſt materia fit aliquid per ſe.

Sed dices, ſi res fit per ſe ex mā, quæritur ſi omnia fiunt ex eadem materia uel ſi diuerſorum eſt diuerſa materia.

Ad hoc iam reſponſum eſt in lib. 8. in cap. 3. & tu reuide illic & ſufficit.

De forma autem tria dicenda ſunt, primo quod forma non eſt id quod fit ſicut nec materia, ſecundo quod formę naturales non ſunt ſeparatæ à materia. tertio quod poſitio Platonis de ideis nullam habet neceſſitatem.

Quantum ad primum, aduerte, id iam probatum fuiſſe in lib. 7. in cap. 6. & idem medium tangit in 7. lib. & hic.

Quantum ad ſecundum, aduerte, ꝙ in lib. 8. in cap. 3. idem propoſitum probatum eſt & quo ad formas artificiales & quo ad formas naturales, ſed hic alio medio probat & de formis naturalibus, & ſic arguit. Inter cauſam mouentem & formalem hæc eſt dr̄ia quod mouens ſiue producens eſt præcedens motum & productum, qm̄ producens eſt principium productionis, productum aūt eſt terminus, cum igitur omnis productio naturalis ſit cum motu & omnis motus ſit in tempore neceſſe eſt mouens ſiue producens præcedere rem productam, forma aūt ſimul eſt cum eo cuius eſt forma, nam qn̄ Socrates ſanatur incipit eſſe eius ſanitas & non præcedit, qm̄ ut inquit Cōment. in cōm. 16. cauſæ per quas res fit ens & unum ſunt inſimul cum eo per quod fit totum cum talem diſpoſitionem habeant in congregato, ſicut partes in toto. Huiuſmodi autem cauſæ ſunt forma & materia ex quibus conſtituitur ſubſtantia ſenſibilis loquendo de forma propria & materia propria, ergo non habent eſſe, ante illud cuius ſunt forma & materia, ex conſequenti forma non poteſt eſſe ſeparata à materia, aliter non ſolum præcederet id cuius eſt forma, ſed eſſet æterna ad mentem Ariſt. probabitur enim in hoc libro quod omne ſeparatum & immateriale eſt æternum.

Sed dices, ſi forma non poteſt præcedere id cuius eſt forma, nunquid poteſt ſubſequi, ita quod remaneat etiam

corrupto eo cuius eſt forma.

Rñdet Ariſt. quod nihil prohibet aliquam ſubſequi & erit illa cuius eſſe non pendet à materia & cuius operatio non exercetur organo corporeo & talis eſt anima, non ut anima, qm̃ omnis anima poſſet ſubſequi, ſed ut intellectiua, quaſi dicat anima ut uegetabilis & ſenſitiua, & deſideratiua, non poteſt ſubſequi, qm̃ nullam habet ut ſic operationem ſine corpore, ſola igitur intellectiua eſt talis, ideo dicit phs ſed intells omne, nanq; impoſſibile forſan, & aduerte quòd ly forſan, non ſtat dubitatiue, ſed utitur hoc modo loquendi, qm̃ ut inquit Cōment. in cōm. 17. demōſtratio ſuper hoc nō eſt iſtius artis, ſed libri de anima qui & concordat b. Tho. in expoſitione, utrum autem ex hoc tex. poſſit firmiter cōcludi animam intellectiuam eſſe formam dantem eſſe homini & eſſe incorruptibilem, declarabitur in. q. Metaphyſicalibus.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ Plato ut declarauim' in lib. 7. cap. 6. ex pluribus cauſis opinatur ideas neceſſarias inter quas hæc fuit tertia cauſa, ut .ſ. poſſet aſſignari cauſa productiua hoꝝ ſingularium corrup. cui hęc ſingularia eſſent ſiſ̃ia, ſed inquit phs hoc non eſt neceſſe, qm̃ ut dicetur nunc, unumquodq; fit à ſuo ſimili, homo .n. hominē gñat & hic homo hunc hominem, & in artibus ſanitas ad extra, à ſanitate quæ habet eſſe cognitum in intellectum medici. Quapropter poſitio Plat. in hoc uana eſt.

Poſtquam cōſiderauimus de principijs intrinſecis ſubſtantiæ ſenſibilis, hic ꝯſiderandum eſt de principio productiuo, qđ eſt extrinſecū. Aduerte igitur, qđ cum ſubſtantia ſenſibilis ſit duplex .ſ. corruptibilis & incorruptibilis, ut eſt cœlum nō eſt idē principium productiuū ꝓprium eſt agens ſibi ſiſ̃e in ſpecie, ita ꝙ unumquodq; fit à ſuo ſimili & uniuoco, & id declarat Ariſ. ſicut & in 7. lib. & nos idem declarauimus diffuſę in eodē lib. in cap. 6. nec Ariſt. hic aliqđ noui addit. Ideo uide tu in 7. lib. cap. 6. de principio autem productiuo cœli loquemur infra. Hæc de ſecundo capite dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio capite inueſtigandum eſt ſi ſunt eadem principia ſubſtantiæ & aliorum generum. puta quantitatis qualitatis & aliorum generum. Pro cuius reſolutione tria agenda ſunt.

Primo præponitur dubium.

Secundo arguitur ad partem negatiuam.

Tertio determinabitur ueritas circa hoc.

Quantum ad primum, aduerte ꝙ proponitur dubium ſub tali forma, dubitabit aliquis, utrum altera aut eadem ſint principia & elementa ſubſtantiarum & eorum q̃ ſunt ad aliquid & cuiuſlibet ꝑdicamenti. Et aduerte, qđ de prę dicamentis accñtium nõ nominat niſi ad aliquid, q̃m ꝑꝑ debilitatem ſui eſſe, ut inquit Cõment. in cõm. 19. quidam putauerunt relationem eſſe de ſecundis intellectis. i. eſſe ens rationis, non. n. ẜm ſe eſt ens reale, ſed ſuam realitatẽ trahit à fundamento, quod eſt quantitas aut actio & paſſio, ut dictum eſt in lib. 5. utrum autem fundetur immediate in ſubſtantia, & in qualitate determinabitur in quęſtionibus metaphyſicalibus.

Quantum ad ſecundum, aduerte, ꝙ Ariſt. duplici rõne probat non eſſe eadem. Prima eſt, ſi eadem ſunt principia ſubſtantiæ & aliorum generum, aut illa ſunt extra ſubſtã tiam & extra alia genera, aut ſunt in ſubſtantia uel in aliquo alio gñe, non poteſt dici primum, q̃m ſi ſunt extra ſubſtantiam & extra omnia genera accñtium erunt communiora & priora ſubſtantia & alijs generibus accidentium, principium. n. prius eſt principiatis, ſed nihil eſt cõmunius & prius ſubſtantia & accidentibus, q̃m omne qđ eſt, aut eſt ſubſtantia, aut accidens, nec ualet, ſi dicatur qđ ens & unum ẜm Plat. ſunt principia rerum, & tamẽ ſunt communiora & priora ſubſtantia, & accidẽte: id inquam non ualet, quoniam poſitio Plat. in hoc, quæ etiam fuit Pythag. reprobata fuit à nobis, in lib. 3. cap. 7. nec poteſt dari ſecundum: quoniam ſi ſunt in genere ſubſtantiæ, erunt ſubſtantia, & tunc principia accñtium erunt ſubſtan

tia, &

tia,& ſunt in aliquo genere accidentium erunt accidētia, & accidentia erunt principia ſubſtantiæ,utrunq; aũt uidetur inconueniens, qm̃ principium debet eſſe homogeneũ principiato,unde inquit Cōment.in cōm.19.omne cuius elementum eſt ſubſtantia & ex conſequenti,cuius elementum eſt accidens, eſt accidens,ex quibus ſequitur quod omnia aut erunt ſubſtantia,aut erunt accidens.

Secunda ratio:ſupponitur quod elementum & principium non ſit idem cum eo cuius eſt elementum & principium,nam ſumpto elemento pro principio intrinſeco. cōſtat quod elementum eſt quid ſimplex,& id cuius eſt elementum eſt compoſitum,cōſtat aũt ꝙ compoſitum & ſimplex non ſunt idem,ut ſyllaba:ba.nō eſt idem cum A, nec cum B,ſimiliter ſumpto principio pro principio productiuo conſtat quia nō eſt idem cum eo.cuius eſt principium,nihil.n.à ſeipſo ꝑducitur.Hoc ſuppoſito arguitur ſic,ſi ſunt eadē elemēta & principia ſubſtantiæ,& aliorum generum: ſequitur ex ſuppoſito, ꝙ non ſint ſubſtantia, nec aliud genus entis, quod eſt falſum, quoniam omne quod eſt,aut eſt ſubſtantia,aut accidens.

Sed uidetur ſuppoſitum non eſſe uniuerſaliter uerum, qm̃ diceret Pla.ens & unum eſſe principium omnium, & tamen eſſe idem cum his quorum ſunt principium, prædicatur enim de omnibus.ergo &c.

Ad hoc dicitur,quod ſi Plato.ponit ens & unum ꝑncipium omnium,cogitur concedere,ꝙ non ſint idem cũ ijs quorum ſunt principium nam ſi ſunt principia omnium, ſunt principia & ſimplicium & cōpoſitorum, ergo ſi ſunt eadē cum his quorum ſunt principia:ſequitur quod ſimplex & compoſitum ſint idem,quod eſt falſum ut patet, ꝯñtia probatur q̃ ſunt eadē uni tertio ſunt eadem inter ſe.

Quantum ad tertium,aduerte, ꝙ huic quæſito non poteſt reſponderi una reſponſione,ꝙ ſint eadem ſimpliciter nec quod ſint diuerſa ſimpliciter,qm̃ in uno ſenſu ſunt eadem,in alio ſunt diuerſa,pro cuius intelligentia, aduerte quod ſm̃ proportionem uniuerſaliter ſumpta ſunt eadē.

In ſpecie autem & in genere non ſunt eadem. Item princi pia prima ſunt eadem, proxima autem non ſunt eadem.

Et quod ſint eadem ſm proportionem declaratur primo in principijs intrinſecis. ſecundo in principijs extrinſecis, & intrinſecis ſimul. Quo ad principia intrinſeca declaratur duplici uia, primo pncipia intrinſeca ſunt forma, & materia, & priuatio. & iſta licet proprie inueniātur in ſubſtantia ſenſibili, tñ per quandam proportionem inueniūtur etiam in gñe accidentiū, nam ſicut in ſubſtantia, puta in lapide eſt forma lapidis, & mā, q̃ recipit formā, in qua materia eſt priuatio alterius formæ, ſic in genere accidentium, puta in colore eſt albedo, ut forma, & nigredo, ut priuatio, & ſuperficies receptiua coloris, ut materia, & in diſtinctionem temporum lumen eſt, ſicut forma tenebra, ut priuatio, aer ſicut materia, in qua recipitur lumen, & tenebra. & ex his tribus cōſtat dies, & nox. ſecūda principia intrinſeca cōia oībus ſunt actus & potentia. oē.n. ens, aut eſt in potētia, aut in actu, aut cōpoſitū ex potētia, & actu, licet aūt ſint cōia omni enti, tñ diuerſificātur i diuerſis, nā quædam ſunt pro aliquo tpe in potētia, & pro aliquo tpe in actu, ut corrup. Quædā ſunt ſemp actu, ut entia incorrup. Itē actus, ideſt forma diuerſificatur i diuerſis. alia eſt .n. forma lapidis, alia hominis, alia equi, ſimile eſt de materia proxima, ut patet. & aduerte, ꝙ Ariſt. reducit hanc ſecundam uiā ad primam. nā ſub actu cōprehendit formā, & priuationem ſub potentia comprehendit materiam.

Quod aūt principia intrinſeca, et extrinſeca ſint proportionalr eadē in omnibus, declarat ſic. tria ſunt principia intrinſeca, mā, forma, & priuatio. Hæc.n. tria intrinſecę cōcurrūt in omni factione nāli. principia aūt extrinſeca ſunt efficiens, & finis, quæ ēt cōcurrunt in omni factione nāli, tam ſubſtantiali, q̃ accñtali. oē.n. quod fit, ab aliquo fit, & gratia alicuius fit, niſi fiat à caſu, ſicut igr̃ in productione ſubſtantię inueniūtur mā, & forma, & priuatio, et efficiēs, ita inueniuntur proportionalr in productione accidētiū. nam ſi calefit aqua, mā eſt aqua, forma eſt calor, frigiditas

priuatio, calefaciens ignis. Et aduerte, ꝙ ideo nõ facit mẽtionẽ de finali cauſa, quia multoties coincidit cũ cauſa formali, eſt.n. forma q̃ dat eſſe rei, & quæ eſt finis gñationis. licet aũt iſtæ quattuor cauſæ inueniantur in omni quod fit, ſiue ab arte, ſiue à natura, cum ſubſtantialiter, q̃ accidẽtaliter, tñ contractæ, & applicatę ſunt diuerſæ, in diuerſis. nam in ſanatione, forma eſt ſanitas, priuatio ægritudo, corpus materia, efficiens ars medicatiua, & in ædificatiõe, ordinatio partium eſt forma inordinatio, priuatio lateres materia, ædificator agens. Tu tñ aduerte, quod licet ſint quattuor cauſæ tñ in factione uniuoca põt reduci ad tres. nam efficiens, & forma producti ſunt eiuſdem ſpeciei pro quanto forma efficientis, quæ eſt in eo principium agẽdi, & forma rei producte ſunt eiſdem ſpeciei, ut anima hoïs generantis, & anima hoïs geniti, et ſanitas in mente medici, & ea quæ eſt cauſata in infirmo ſunt eiuſdem rationis, licet diſtinguãtur in eſſe, ſicut albedo in pariete, & albedo intentionalis in medio. Dixi aũt in factione uniuoca, qm̃ in æquiuoca nõ eſt neceſſe effectum aſſimilari cauſæ in eadem ſpecie, ut patet in his quæ generantur ex putrefactione, de quibus locuti ſumus in lib. 7. cap. 6.

Quòd uero principia prima ſint eadẽ omnium, q̃ fiũt declaratur triplici uia. primo, oïa quæ producũtur, & mouẽtur pendent à prima cauſa, & accipiunt eſſe per ipſam, ut declaratum eſt in libro ſecũdo, & manifeſtabitur infra in tex. 38. ubi dicet Ariſt. quod à tali principio pẽdent cœlum, & natura. i. ſuperiora, & inferiora. ſecundo, oïa quæ ſunt, aut ſunt ſubſtantiæ, aut accidentia, quæ ita ſe habent quod ſubſtantię ſunt ſeparabiles ab accidẽtibus, & nõ ecõuerſo, qm̃ ſubſtantia eſt ens per ſe, accidens aũt eſt ens in alio, ut declaratũ eſt in lib. 7. ſed principia ſubſtantiæ ſunt etiam principia accidẽtiũ ſuorum, ut ab eodem eſt ignis, & calor, & ſiccitas, & leuitas. tertio: oïa quæ fiunt in mundo inferiori procedũt ex corpore cœleſti, & aïa eius, quæ eſt intelligẽtia mouens per intellectum, & deſiderium, ut declarabitur infra patet igitur, q̃nõ ſunt eadẽ prima princi

pla oium rõne primæ,& uniuerſaliſſimę cauſę,à qua ſunt oēs gradus entis,& rõne principiorũ ſubſtantiæ,quæ etiã ſunt principia accidẽtium,& rõne corporis cœleſtis,à quibus pendent oĩa inferiora. Quod autem principia proxima,tam intrinſeca,quã extrinſeca non ſint eadem omniũ patet,qm̃ diuerſorum diuerſę ſunt formę,quarũ unaquæque recipitur in propria,& diſtincta materia,ut declarauimus in 8.lib.in cap.3.ſimiliter diuerſoꝝ ſpecie, & diuerſorum numero diuerſa ſunt productiua numero.nam ſicut eſt hõ ab hoĩe:ita hic hõ ab hoc homine,idẽ dico de leone,& equo &c.conſtat igitur,qũo ſunt eadẽ,& qũo diuerſa principia ſubſtantiæ,& aliorum generum.

Nunc ſupereſt ſoluere argumenta,quibus probari uidetur,ꝙ nullo modo ſint eadem.

Ad primum,dico ꝙ principia prima,quæ ſunt deus: & intelligentia,& cœlum ſunt in genere ſubſtantiæ,ideſt in hoc cõi quod eſt ſubſtantia, & cũ arguitur. ergo omnia erunt ſubſtantia, negatur conſequẽtia.& cum probatur, qm̃ principium debet eſſe homogeneum principiato.hæc propoſitio non eſt uera, niſi in principio proximo, & præcipue in principio productiuo productione uniuoca.

Ad ſecundum negatur conſequẽtia.ſ.ꝙ nõ ſint ſubſtantia,nec aliud genus entis.nam licet principium ſit diſtinctũ numero à principiato.non tñ eſt neceſſe,quod diſtinguatur gñe,aut ſpecie,nam Socr.generans,& Plato genitus ſunt indiſtincti ſpecie,& equus generans mulum ſunt indiſtincti genere animali,& ſol generans ranam ſunt indiſtincti in gñe ſubſtantiæ,ſimiliter non ualet hæc ꝯñtia, ſi ens,& unum ſunt principia ſimplicium, & compoſitorum,& ſi principium nõ diſtinguitur ab his, quorum eſt principium,ſequitur ꝙ ſint idem ſimplex,& compoſitũ. Hæc inquam non ualet,quia cum identitate generica,ſiue ſpecifica,ſtat diſtinctio numeralis inter principium,& ꝑncipiatum. Quod ſi inter principium,& principiatũ ſtaret identitas numeralis argumentum concluderet.nam bene ſequitur,eſt idem numero principium ſimplici & cõpoſi-

ti,& non diſtinguitur numero ab eis. ergo ſunt idem ſim plex,& compoſitum. Hæc de tertio capite.

CAPVT IIII.

IN quarto cap.probandũ eſt, quod ultra ſubſtãtias ſen ſibiles corrup. neceſſe eſt dare aliq̃ ſub̃am immobilem æternam ſemper agentem,& mouentem,cuius ſub̃a ſit actus,& immaterialis.& pro uli reſolone tria agẽda ſunt.

Primo,probabitur concluſio quo ad ſingulas partes.

Secundo, mouebitur dubium circa illam particulam concluſionis,cuius ſubſtantia ſit actus.

Tertio,ex determinatione dubij declarabitur perpetui tas generationis,& perpetuitas motus cœli,& perpetuitas motoris immobilis.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ concluſio tres par tes continet. prima datur aliqua ſubſtantia æterna immo bilis. ſecunda quæ ſemper eſt agens: & mouens. tertia quæ eſt actus immaterialis.

Prima pars ſic probatur, cum ſubſtantiæ ſint prima en tia,ita ꝙ deſtructis illis nullũ eſſet ens: ut declaratũ eſt in lib.7.ſi nulla eſt ſub̃a æterna,nullũ erit aliud ens æternũ, ſed hoc eſt impoſſibile. nam ꝓbatum eſt motũ localẽ cir cularem eſſe continuũ æternum: ex 8.phy.eo quod tp̃s, quod eſt idem cũ motu,uel ſaltem propria paſſio motus, eſt æternum.nam ſi tempus incepiſſet prius fuiſſet non eſ ſe temporis,quam eſſe eiuſdem,& ſi deſineret eſſe, poſte rius eſſet non eſſe temporis,quam tp̃s,ſed nõ datur prius, & poſterius ſine tpe.ergo ante tẽpus eſſet tempus, et poſt tempus adhuc eſſet tempus,quod implicat ꝯtradictionẽ, tempus ergo eſt æternũ,ergo & motus, cum ſint idẽ, uel ſaltem ſe hñt,ut ſubiectum,& paſſio: tũc ultra motus eſt æternus,ergo datur ſubſtantia mouens æterna.nã motus de neceſſitate includit mouẽs,& non ſolũ mouens, ſed & mobile, ut declaratum eſt in 8.phy. neceſſe eſt ergo dare aliq̃ ſubſtantiam æternam immobilem.& quidẽ quod ſit immobilis probabitur infra.& tu aduerte,ꝙ licet ꝯcluſio ſit uera,tñ medium aſſumptum ab Ariſt.nõ eſt uerũ,ideo

alio medio,& uera concluſio probanda eſt,quod mediũ, uidebis in quæſtionibus noſtris metaphyſicalibus &c.

Secunda pars ſic ꝓbatur,ſi ſubſtantia æterna: à qua eſt motus æternus inceſſanter,& continuus non eſſet ſemper & ꝯtinuæ mouens,ac agens motũ:ſed eſſet motiuũ,&effe ctiuum.i.eſſet hñs potẽtiam ad mouendũ non eſſet neceſ ſario motus ęternus continuus.non.n.eſt neceſſe motiuũ ſemper mouere,& effectiuũ ſemper efficere, ſed neceſſe eſt motum eſſe ęternum,quia neceſſario tp̃s eſt æternũ, ergo &c.Ex qua ſequitur corollariæ,ꝙ cũ ratio ponendi ſubſtã tiam æternã ſumatur apud pħm à motu ęterno,uana fuit opinio Pla.& inutil'r poſuit ſpẽs ſubas ſeparatas. nam cũ ſint ul'ia,& ul'e non mouet, ſed ſingulare.eſt.n.actio ſin gularium: hmõi ſpecies nihil proficiunt ad motum: ex ꝯñti uanę ponuntur. Et tu aduerte,ꝙ ſm ueritatem. hæc ſecunda pars concluſionis,& medium,cui innititur, ſunt falſa.Deus.n.agere ad extra incępit in tempore,& ſi argui tur quod cũ actio dei ſit ſubſtantia ſua.ſicut ſubſtãtia ſua eſt æterna,ita actio ſua eſt æterna,ergo & motus, & mun dus æternus.huic argumento rñdemus in quęſtio.meta phyſ.& tu quære in quæſtione,in qua quęritur,ſi b.Tho. ſufficienter ſoluit rationes pħi,de æternitate mundi.

Tertia pars ſic ꝓbatur. & primo quod eius ſubſtantia ſit actus. nã illud,in cuius ſubſtantia eſt potentia.ſ. paſſi ua,poſſibile eſt,ut nõ ſit ens.dicit.n. Cõment.in cõm.30. determinatũ eſt in naturalibus,ꝙ omne,cuius ſubſtantię admiſcetur potentia,eſt generabile, & corruptibile. ergo ſi ſubſtantia huius ſubſtantiæ æternæ non ſit actus pote rit non eſſe,ergo non mouere. ergo poterit motus nõ eſſe æternus,quod reputat Ariſt.oĩno impoſſibile. ſecũdo pro batur ꝙ ſit immaterialis,nã ſi habet materiam eſt in potẽ tia paſſiua,& ſi eſt in potentia paſſiua,põt non eſſe ens ex p̃dictis ſic põt non eſſe ens non æterna:ſed per primã par tem concluſionis iam probatum eſt, ꝙ neceſſe eſt ipſam eſſe æternam. ergo neceſſe eſt ipſam eſſe immaterialem.

Et tu,aduerte, ꝙ licet utraque pars huius tertiæ partis

ſit uera:tñ media abſumpta ab Ariſt.non hñt neceſſitatẽ, nam ex ſempiternitate motus probat non eſſe potentiam paſſiuam in hac ſubſtantia æterna. & tñ hæc ſempiternitas motus non eſt uera. & ꝑpea alio medio probandum eſt hanc ſubſtantiam, nõ hr̃e potentiam in ſubſtantia ſua ſic, hæc ſubſtantia eſt incorruptibilis ſm ſubſtantiã, ergo non eſt in potentia ſm ſubſtantiam. ꝯñtia patet ex eo qđ potentia paſſiua eſt potentia contradictionis, ut dictum eſt in libro nono. añs autem probatur apud theologum, ut uidebis in prima parte b. Tho. in q.50.art.5. ſimiliter medium: quo probat Ariſtot. quod eſt immateriales, quia eſt æterna non uidetur concludere, aliter nullum habens materiam eſſet æternum, & incorruptibile. & ſic cœlum non eſſet ęternum, nec eſt diſtinguendum hic de materia ſubiecta, uel nõ ſubiecta priuationi, qm̃ Ariſt. intendit hic negare omnino materiam ad hmõi ſubſtantia, aliter non poſſet ipſam ſaluare eſſe immobilem. Dixit.n.in 8.lib.tex. 4. quæcunq; habet materiam mobilia, & mutabilia ſunt. & ideo immaterialitas huius ſubſtantiæ melius probatur ex intellectualitate, ut probat b. Tho. prima parte, q.50. artic.2. utrum autem Ariſt. probans dari ſubſtantiam æternam, probet de omnibus intelligentijs, an tm̃ de prima cauſa, & poſito quod probet de omnibus indiſtincte, qua procedendum eſt ad probandum primam cauſam eſſe, hæc uidebis reſoluta in noſtris quæſtio. metaphyſica.

Quantum ad ſecundum, aduerte dubium oriri ex eo, ꝙ concludit ſubſtantiam ęternam eſſe actum. nam cum ſubſtantia æterna ſit prior omni alia ſubſtantia, aliter ſi hr̃et priorem non eſſet æterna, & ſit actus, uidetur ꝙ actus ſit prior potentia. Quod tñ uidetur dubium. & ideo Ariſt. arguit ad partes. & primo ad partem negatiuam ſic. Omne agens actu, poteſt agere, nam ſi non hr̃et potentiam ad agendũ, non agere, ſed non omne potẽs agere agit, ut patet. ergo actus nõ eſt prior potentia, ſed potentia eſt ꝑor. probatur conſequentia, quoniam ab actu ad potentiam, eſt bona conſequentia, & non econuerſo, ergo &c.

Pro parte aũt affirmatiua ſic. Si potentia eſt ſimpliciter & uľr prior actu, ſequitur ꝙ aliqñ nullum fuerit ens actu, nec etiam nunc ſit: quod eſt manifeſte falſum, ꝯñtia ſic declaratur. Quod eſt in potentia. ſ. paſſiua non reducitur ad actum per ſeipſum, ſed per aliquod exiſtens actu: uidemus. n. in artificiatis, ꝙ materia puta ferrum non fit gladius actu, niſi per artificem, in cuius mente eſt actu forma gladij, nec menſtruum recipit formam animalis, niſi per ſemen, in quo eſt actu uirtus gñantis. ergo ſi omnia fuerunt aliqñ in potentia. ſiue in quadam confuſione ſ̃m Anax. ſiue in noctæ. i. ſub quadam informitate, ſ̃m poetas Theologos, ſequitur ꝙ nihil fuiſſet productũ in actu. & ſic nunc nullum eſſet ens actu, quod cum ſit manifeſte falſum, patet quod actus eſt ſimpliciter prior potentia.

Pro determinatione huius dubij remittit ſe Ariſt. ad ea, quæ dicta ſunt in lib. 9. & tu uide ea, quæ diximus in lib. 9. in cap. 4. & ſufficient pro reſoluta determinatione huius dubij, & inuenies quod actus ſimpliciter eſt prior potentia, cui atteſtantur plures antiquorum. nam & Anax. poſuit intellectum ſeparantem res prius confuſas, & Empedocles poſuit ultra quattuor elementa duas cauſas agẽtes litem, & amicitiam, & Leucippus, & Plato poſuerunt ſemper motum. Motus aũt includit mouens, & mobile, ſicut & agens neceſſario eſt actu. cum igr̃ ſit actus ſimplr̃ prior potentia, bene cõcluſum eſt primam ſubãm, quæ eſt ſubſtantia æterna, eſſe actũ, & non potentiam paſſiuam.

Quantum ad tertium, aduerte, quod ex quo actus eſt prior potentia ſimpliciter arbitrabatur Ariſtot. rerum generatione eſſe perpetuam, ut etiam conatus eſt probare in lib. 2. de generatione, credit enim quod cum unumquodque generetur à ſuo ſimili, fuerit homo ab homine in infinitum, & equus ab equo in infinitum. Quapropter apparet eſſe falſa opinio antiquorũ ponentium omnia præextitiſſe in quadam cõfuſione, uel ſub informitate, quam appellabant noctem, eo quod ſicut in nocte non apparet reꝝ diſtinctio, & forma, ſic nec in primo rerum ſtatu, ap-

parebant res diſtinctæ,& formatæ,hanc tñ perpetuam generationem,& corruptionem non debemus exiſtimare ſecum idem numero,ſed ſecũdum ſpeciem,& per quandam circulationem,& non in rectum,ut declaratum eſt in lib. 2.de generatione,in tex. 70.& tu aduerte,ꝙ pro rei ueritate ex hoc añte uero. Actus eſt ſimpliciter prior potentia non ſequitur neceſſario hoc ꝯñs.ergo generatio rerum,et corruptio eſt perpetua, quoniam ſecundum fidem tenemus primam rerum originem non fuiſſe naturalem, ſed diuinã ex nihilo à primo principio, quod eſt purus actus & ſua æternitate omne creatum præceſſit. Rationes autem quibus opinatur Ariſt. in ſecundo libro de generatione propoſitum ſuum demonſtrare iam ſoluimus in epitomi noſtra ſuper libro de generatione.

Et quoniam perpetua generatio circularis requirit cauſam perpetuam. ideo Ariſtot. procedit ad declarandum huiuſmodi cauſam. Tu igitur,aduerte,ꝙ cum generatio apud Ariſtot.ſit perpetua,& ſe habeat aliter, & aliter ſecũdum diuerſa tempora, & diuerſa climata, neceſſe eſt aſſignare duas cauſas agẽtes perpetuas,& ſine quiete media, una quidem eſt cauſa continuationis,& perpetuitas generationis,& corruptionis,& hoc eſt primum cœlum quod mouetur ſolo motu diurno, quem diuidit æquinoctialis in duo media, & æque diſtat ab utroque polo. Altera aũt eſt cauſa diuerſitatis, & alternationis, quam uidemus in gñatione,& corruptione,& iſti ſunt planetæ,& præcipue ſol,dum mouentur ſub zodiaco, cuius medietas declinat ad arcticum,& illa medietas ad anctarticum, & in hemiſphærio nr̃o,dum ſol decurrit ſigna meridionalia fit corruptio.In alio aũt hemiſphærio fit oppoſito modo,et iſtę duæ cauſæ ita hñt,quod prima eſt cauſa ꝑpetuitatis gñationis ſua propria uirtute. ſecunda aũt eſt cauſa diuerſitatis ſua ꝓpria uirtute,ſed quod cauſet perpetuã diuerſitatẽ, hoc hẽt ex uirtute primæ cauſæ.& cũ hæc prima cauſa ſit cœlũ primum motum motu diurno,ſequitur ip̃m eſſe dignius,nõ.n.agit uirtute planetaꝝ,ſed planetę potius uir-

tute primi cœli. Quare primum cœlum dignius,& ſempiternum eſt.& tu aduerte quod in lib.2.de generatio.text. 56.57.tradidit,quaſi eandem doctrinam, ut uidere poteris in epitomi noſtra, & idem perſtringit Cõment. paucis uerbis in hoc lib.12.cõm.33.cum dicit, neceſſe eſt aliquod æternum eſſe, quod ſit cauſa actionis æternæ, quia non agit,niſi unam actionem,& aliquod æternum,quod agat actiones diuerſas, ut ab eo ſint acta diuerſa: & hæc eſt diſpoſitio primi cœli in ſuo motu diurno,ęternitas.n. actionis prouenit ex eo, quod ipſe facit unam actionem ſemper. Quæ autem faciunt actiones diuerſas, ſunt quæ mouentur in orbibus declinibus, & maximus eorum eſt ſol. Remotus enim & propinquus facit contraria.

Et quoniam motus perpetuus requirit mouens perpetuum,implicat.n.dari motum ſine mouente, ſi generatio eſt perpetua,& motus cœli perpetuus,neceſſe eſt dari mouens perpetuum, quod ſit immobile, & exiſtens, & eius ſubſtantia ſit actus.Dico immobile, quoniam cum in ordine motorum,& mouentium datur aliquod motum,qđ non mouet,& aliquod mouens,& motum,neceſſe eſt dare mouens nõ motum,aliter eſſet proceſſus in infinitum, quod reprobatum eſt in lib.2.huius ſcientiæ,et in octauo phyſicorum.Huiuſmodi autem mouẽs immobile eſt primum mouens,cuius uirtute eſt cætera mouentia mouẽt, & eſt cauſa motus primi cœli,qui eſt motus diurnus. Dico exiſtens,quoniam nihil agit, aut mouet in ratione cauſæ efficientis,ſi non eſt actu, quoniam efficere ſupponit eſſe.Dico quod eius ſubſtantia ſit actus,quoniam ſi eſſet potentia,ſcilicet paſſiua,uel ei admiſceretur paſſiua potentia ratione talis potentiæ eſſet mobile,et tranſmutabile,dictũ eſt enim in lib.5.& lib.9.potentiam paſſiuam eſſe principium tranſmutandi ab alio,ut ergo ſeruetur immobilitas primi mouentis, neceſſe eſt eius ſubſtantiam eſſe actum non admixtum potentiæ paſſiuæ,ex conſequenti eſſe purum actum,utrum autem hæc ſit proprietas primi princi pij determinabitur in quæſtionibus noſtris metaphyſica

libus. Hæc de quarto capite dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto cap. declaranda eſt perfectio primi mouentis immobilis, & aduerte, quod in toto hoc cap. erit ſermo de primo, & uniuerſali mouēte, quem Ariſt. in tex. 39. appellat deum, ita quod in hoc cap. non habemus ſcrutari perfectionem ſubſtantiæ æternæ in genere, ſed applicate conſiderabimus de diuina perfectione, quam ordinauimus, per decem concluſiones.

Prima mouens primum immobile, mouet, ut appetibile, & intelligibile.

Secunda mouens primum immobile, cuius ſubſtantia eſt ſimplex, & actus eſt primum intelligibile.

Tertia mouens primum immobile eſt primum appetibile, quod eſt optimum.

Quarta primum mouens immobile, mouet ſuum mobile, quod eſt primum cœlum, ut amatum, mouet autem motu locali, & per primum mobile mouet alia, qui motus eſt neceſſarius ex fine.

Quinta ex primo mouente immobili, pendet cœlum, & natura.

Sexta primo mobili deſideranti, & intelligenti primū mouens, ineſt diſpoſitio delectabilis optima ſemper, qualis nobis ineſt paruo tempore.

Septima ſpeculatio, qua primum mouens intelligit ſeipſum eſt ſibi delectabiliſſima, & optima.

Octaua primum mouens, quod eſt deus, eſt ſua uita ſempiterna.

Nona primum mouens nullam habet magnitudinem.

Decima primum mouēs eſt impaſſibile, & inalterabile.

Pro euidentia primæ concluſionis, aduerte primo, quòd primo mouenti in moto, correſpondet primum mobile, quòd eſt primum cœlum, non ſumendo primum cœlum tantum pro corpore cœli, ſed pro aggregato ex corpore cœli, & intelligentia motricæ, qua eſt ut anima cœli; & per quod dicitur cœlum animatum, cœ-

lum mouere ſeipſum, cœlum diſtingui in partem mouentem,& partem motam,ut declaratum eſt in 8.phyſic. Aduerte ſecũdo, quod intelligentia primi cœli mouet cœlũ, quia intelligit, & deſiderat aliquod optimum, ut finem, quod non poteſt conſequi,niſi ex motu,ſicut ꝙ deſiderat ſanitatem,quam apprehendit non poſſe conſequi, nec in ea conſeruari,niſi per exercitium. Quod quidem optimũ, ut eius finis non eſt aliquod ſenſibilium, qm̃ cum primũ cœlum ſit nobiliſſimum inter omnia ſenſibilia, & intelligentia ſit nobilior quocunque ſenſibili, ſi finis, propter quem mouet eſſet aliquod ſenſibilium moueret,ut conſequeretur aliquod indignius ſe,quod eſt irrationabile, qm̃ finis habet rationem perfectiui,dicendum eſt ergo, ut dicit Cõment.in cõm.36.quod id quod appetit eſt nobiliſſimum entium,hoc aũt non eſt niſi mouens primũ in motum,ut dicemus intelligentiam primi cœli,ideo mouere, quia intelligit primum mouens in motum continere in ſe oẽs perfectiones, oẽs rerum formas immaterialiter, & deſiderat aſſimilari ei in hoc,quod per motum explicet in actu.i.producat in rerũ natura formas, quæ uirtute ſunt in primo mouente, & hæc aſſimilatio eſt quid optimum in entibus, qm̃ facit intelligentiam mouentem eſſe diuinam,& deiformem. Aduerte tertio,ꝙ in hoc motu cum ſit motus deſideratiuus,& uoluntarius,tria inueniuntur, quæ ponit pħs in tertio de anima tex.54.loquens de potẽtia motiua in animali. Hæc autem ſunt appetibile,appetens,organum per quòd. Inter hæc tria,appetibile quod eſt obiectum,& bonum eſt mouens primum,et non motũ ab aliquo priori,appetens aũt,ſiue appetitiuum eſt mouens,& motũ, motum quidem ab appetibile cognito, & deſiderato, mouens aũt organum ad conſequendum appetibile, organum aũt in hoc ordine eſt motum, & non mouens de neceſſitate. In ꝓpoſito appetibile eſt primum mouens in motũ,quod appetitur ab intelligentia mouente cœlũ,appetens eſt ipſa intelligentia mota à primo mouente,ut fine deſiderato,& mouens cœlum, ut proprium

inſtrumentum,quod quidem in hoc ordine eſt motum.

Ex his prænotatis patet ſenſus, & ueritas primæ conclusionis.nam cũ primum mouens ſit mouens in motũ, & motus quo mouetur intelligentia à primo mouente ſit motus deſideratiuus, ut declarauimus, ſequitur qđ ſit ut intelligibile,& appetibile. Et aduerte ꝙ dicit ut intelligibile, qm̃ obiectum appetibile non mouet, niſi cognitum ſit & quidem ſi ſit obiectum ſenſibile poteſt eſſe cognitum ſenſu,& intellectu. nam poſſum ſentire, & intelligere roſam,ſi autem ſit immateriale ſolo intellectu cognoſcibile eſt,& dicitur intelligibile, & qm̃ primum mouens immateriale eſt,& ſine omni magnitudine, ut probabitur in cõclusione nona,ideo eſt ſolum intelligibile. bene ergo dicit philoſophus,ut intelligibile,& appetibile. Aduerte ẽt, ꝙ dicit appetibile,& non dicit concupiſcibile, qm̃ appetibile proprie eſt,quod deſideratur deſiderio intellectuali.i. uoluntate quæ ſequitur intellm̃, concupiſcibile autem eſt ꝙ deſideratur deſiderio ſenſitiuo .i. ſenſualitate diſtincta in iraſcibilem, & concupiſcibilem, & qm̃ in intelligentia non ſunt niſi potentiæ intellectuales: ideo quod deſideratur,non deſideratur,niſi uoluntate,exponatur ergo ly appetibile pro uoluntabili. & aduerte ꝙ obiectum concupiſcibile differt à uoluntabili in hoc, quod poteſt eſſe uerę bonum,& apparens bonum,nam concupiſcentia ſequitur apprehenſionem phantaſiæ,& ſenſus, quæ poteſt eſſe uera,& falſa,uoluntas autem ſequitur iudicium intellectus, prout mouetur ab intelligibili, & ideo uoluntabile ſemp eſt uerum bonum, cum igitur primum mouens in motũ ſit intelligibile,& non ſenſibile ſit uoluntabile,& non cõcupiſcibile,manifeſtum eſt quod appetitur,ut uerę bonũ, unde in intelligentia non accidit error in appetendo, ut accidit in nobis, qui ex concupiſcibili appetimus, quod non eſt bonum,ſed apparens bonum,ſequentes apprehenſionem phantaſiæ, qua res uidetur magis, aut minus, q̃ ſit, & aliter quàm ſit.

Pro euidentia ſecundæ concluſionis, aduerte ꝙ ſicut

in mouentibus,& motis eſſentialiter ordinatis unum eſt causa mouendi alteri, ſicut ſol eſt cauſa homini gñandi hominem,ita in ordine intelligibilium unum eſt cauſa, quod alterum intelligatur,ut diffinitio eſt cauſa, qđ propria paſſio intelligatur,ſicut igitur ex ordine,qui eſt inter mouentia,& mota eſt deuenire ad primum mouẽs,ita ex ordine intelligibilium eſt deuenire ad primum intelligibile. Talis aũt eſt ordo inter intelligibilia,quod cum ens diuidatur per ſubſtantiam,& accñs,ſubſtantia eſt cauſa, qđ accidens ſit intelligibile,ſicut.n.ſe habet res ad eſſe ens,ſic ad intelligi, ſed declaratum eſt in 7. lib. ꝙ accidens non eſt ens,niſi in ordine ad ſubſtantiam,ergo non eſt intelligibile,niſi per ſubſtantiam,quæ ingreditur diffinitionem eius,ſubſtantia autem diuiditur per ſimplicem, & compoſitam,inter quas ſimplex eſt prius intelligibilis, q̃ compoſita. nam ſimplicia ſunt de ratione compoſitorum,ſubſtãtia ſimplex diuiditur per actum,& potentiam,& actus eſt prior cognitione,q̃ potentia,dictum eſt.n.in lib.9.unumquodq; cognoſci inquantum eſt actu, cum igitur primũ mouens,ut declaratum eſt ſupra,ſit ſubſtantia ſimplex,& quæ eſt actus non admixtus potentiæ, ſequitur quod ſit primum intelligibile, ex conſequenti maxime, quoniam primum in quolibet genere,ut dictum eſt in libro 2. & in 10.eſt maxime tale,& metrum aliorum, & aduerte ꝙ Ariſt.hic intendit de ordine intelligibilium ex natura rei, & non ex parte noſtra,nam ex parte rei, quod eſt magis, & perfectius ens eſt magis intelligibile, ex parte autem noſtra eſt plerunque oppoſito modo, ut declaratum eſt in libro ſecundo, unde ſenſibilia materialia licet ſint minus entia,quàm abſtracta,tamen ſunt nobis prius, & magis cognita.

Pro euidentia tertiæ ↄclõnis, aduerte ꝙ cũ unũquodq; intantum ſit appetibile, inquantum bonum, & bonũ eſt inquantum eſt actu,& primum mouens ſit maxime actu, ſequitur quod ſicut eſt primum intelligibile,ſit etiam primum appetibile, & ſit bonum optimum, & qm̃ bonum

habet rõnem finis,ſequitur quod primum mouens ſit primum intelligibile,primũ appetibile, & optimus finis nec obſtat,quod dictum eſt in 3.lib.non eſſe bonum,& finem in rebus immobilibus, nam qualiter illud intelligendum ſit.Iam declarauimus in 3.lib.in cap.2.uide illic.

Pro euidentia quartæ ꝓclonis, aduerte primo quod dicit mouet,ut amatum,ex quo infertur quod primum mobile amat ipſum,ut intelligatur per primum mobile intelligentia primi cœli,quæ ideo mouet primum cœlum, qm̃ amat primum mouens,quod intelligit eſſe primum intelligibile,& primum appetibile,& intelligit ſuam perfectionem conſiſtere in aſſimilatione ad primum mouens, modo quo ſupra expoſuimus,& intelligit ſuam perfectionem non poſſe conſequi,nec conſeruari in ea niſi moueat primum cœlum,& melius dicitur amans,& amatum, q̃ deſiderans,& deſideratum.nam amamus,quæ habemus,& q̃ non habemus,modo adſit ſpes habendi.Deſideramus aũt proprie,quæ non habemus,& quoniam prima intelligentia actu mouens actu conſequitur aſſimilationem primi mouentis,ideo illic eſt amans,& amatum.uerum quia deſiderat conſeruari perpetuæ in hac aſſimilatione, ideo illic eſt deſiderans,& deſideratum.Aduerte ſecundo, ꝙ intelligentia prima mouet primum cœlum tantum motu locali,quoniam cum motus ille ſit perpetuus, neceſſe eſt primum cœlum eſſe perpetuum, ergo immutabile ſecundum ſubſtantiam, ſed omnis alia mutatio facit mutabile aliter ſe habere ſecundum ſubſtantiam, ut declaratum eſt in octauo phyſico.præter motum localem, cuius terminus eſt extrinſecus à mobili.Aduerte tertio quòd cum primus ſit cauſa omnis motus,& metrum, motu primo locali,quo mouet intelligentia primum cœlum mouet alia, omnes enim ſphæræ cœleſtes, ut declarabitur infra,mouentur à motu primi cœli. Aduerte quarto, quod motus localis cauſatus à prima intelligẽtia eſt neceſſarius nõ neceſſitate uiolentiæ,nec neceſſitate abſoluta, ſed neceſſitate finis; nam intelligentia apprehendens perfectionem

queſ

ſuam,quæ ſtat in aſſimilatione ad primum mouens, mo- do quo ſupra expoſuimus non poſſe cõſeruari ſine motu, ſicut neceſſario appetit conſeruationem ſuæ perfectionis, ſic neceſſario mouet cœlum,& id quidem dictũ ſit, prout arbitratur Ariſt.& Cõment. nam ſm Theologum ſupre- ma perfectio non ineſt intelligentijs,ex motu cœli,ſed ſpe culatione eſſentiali,quia ſpeculantur deum optimum,ſed hoc ad negocium metaphyſicum non ſpectat.

Pro euidentia quintæ ꝯclonis, aduerte, ꝙ dependentia põt cadere ſuper ſubſtantiam cœli,& ſuper perpetuitatem ſubſtantiæ cœli,& ſuꝑ perpetuitatem motus cœli, ſm re- cte ſentientes, qui ponunt primum principiũ eſſe cauſam effectiuam,& non ſolum finalem omnis entis,tenendum eſt cœlum pendere à primo principio,quo ad tria ꝓdicta: ſm autem phantaſiam Cõment.qui negat creationem te- nendum eſſet cœlum pendere à primo principio, nõ quo ad productionẽ ineſſe,ſed quo ad moueri perpetuæ. Quæ autem fuerit mens Ariſt.in hoc determinauimus in.q.no ſtris metaph.&tu uide quæſt.in qua quæritur,ſi primum eſt cauſa effectiua omnium abſolute.

Pro euidentia ſextæ ꝯclonis: aduerte, qđ primum mo bile nõ ſumitur ꝓ corpore cœli, ſed pro intelligentia mo- uente primũ cœlum,q̃ mouetur à primo mouente in rõ- ne intellecti, & deſiderati, & more Ariſt. dř anima primi cœli hæc igitur anima ex eo quod intelligit, & deſiderat, ſiue amat primũ mouens eſt in optima delectatione, eo quod intellectio,qua intelligit primũ mouens,& dilectio qua ipſum diligit eſt ſibi delectabiliſſima,ſicut & nos ex- perimur dum ſpeculamur diuina,nam ut probat Ariſt.in 10. Ethic. quæcũq; felicitas põt à nobis hři pro hac uita ꝯſiſtit in ſpeculatione entium diuinoꝝ & præcipue primi entis,felicitas aũt duo requirit.ſ.nobiliſſimam apprehen- ſionẽ,& optimam uoluntatem,dřia tñ eſt inter nos & ani mam primi cœli, qm̃ nos pro hac uita multipľr impediti & diſtracti paruo tpe ꝓſiſtim' in illa optima diſpõne, aĩa uero primi cœli,qa nõ impeditur nec diſtrahitur, ſed cõ-

tinuę

tinuæ ſpeculatur primũ mouens & ſpeculans mouet cœ-lum, ideo eſt ſemp̱ in eadẽ diſpoſitione optima, qđ proba tur ſupponendo tria. Primo delectatio ꝯſiſtit in actuali & pñti operatione cuius ſignum eſt, quod memorantes præ terita non delectamur niſi pro quanto apprehẽdimus ali-qñ fuiſſe in pñti, & in futuris non delectamur, niſi quia ſperamus pro aliquo tp̄e nos conſecuturos. Delectatio igi tur ſ̄m ſe eſt circa id quod eſt actu, & comprehẽſum actu ab operante, unde ut inquit Cõment. in cõm. 39. Deſide-rium præcedens omnem comprehenſionem .i. conſecu-tionem deſiderati magis uidetur dolor q̃ uoluntas. Se-cundo delectatio eſt circa operationem naturalem & pro priam uniuſcuiuſq; rei, uidemus .n. ut inquit Ariſt. in 10. Ethic. aliam eſſe delectationem equi aliam hominis, qm̃ utriuſq; eſt diuerſa operatio. Hinc eſt ut inquit Heraclitus quod fœnũ delectabilius eſt aſino, quam aurum, homini aũt econuerſo. Tertio delectatio tanto melior & p̄fectior eſt quanto operatio nobilior, unde Ariſt. graduat nobili-tatem delectationum & puritatem ſ̄m dr̄iam nobilitatis & puritatis quæ eſt inter ſenſus, & inter ſenſus & intellm̄, ut patet in 10. Ethic. ubi inter delectationes ſenſitiuas po-nit eam quæ eſt ſ̄m uiſum perfectiorem & ſuper oẽs quæ hñr per ſenſum eam quæ eſt ſ̄m operationem intellectus & inter eas quæ ſunt ſ̄m operationem intellectus eam q̃ eſt intellectus optime diſpoſiti in comprehenſione nobi-liſſimi obiecti. Ex his ſuppoſitis ſic probatur ꝯclo, ſicut ſentire eſt propria & naturalis operatio naturæ ſenſitiuæ ſic intelligere eſt propria & naturalis operatio naturæ in-tellectualis: ergo ſicut ſentire cõcomitatur delectatio ſ̄m ſenſum ſic intelligere comitatur delectatio ſ̄m intellm̄, & ſicut ad nobilius ſentire ſequitur nobilior delectatio ſic & intellectu, cum igitur anima cœli intelligens primũ mo-uens habeat nobiliſſimam operationem ſibi propriam & nãlem quæ eſt intelligere primum mouens, ſequitur, qđ maxime delectatur & p̱ conſequens eſt in optima diſpoſi tione: utrum autem hæc anima cœli ſit ueræ animans cœ

lum.ita quod cœlum ſit ueræ & proprie animatum diſcuſſum eſt in quæſtio.noſtris metaphyſicalibus.

Pro euidentia ſeptimæ concluſionis,aduerte,ꝙ cũ primum mouens dignius ſit anima cœli intelligente ipſum & amante,neceſſe eſt dicere ꝙ perfectiori modo intelligit ipſum inquãtum attingi ipſum & unitur ſibi intelligibilr, ſed longe perfectiori modo attingit ſeipm̃ & unitur ſibiipſi,qm̃ idem eſt intelligens & intellectum,ergo ꝑfectiori modo delectatur in ſeipſo quã delectetur aia cœli dum intelligit ipſum dei igitur ſpeculatio eſt ſibiјpſi abſolute delectabiliſſima & optima,& ſi nos dum ſpeculamur Deũ, ſumus in optima diſpoſitione:& tñ nõ ſemper, multo magis Deus eſt mirabilis & ſine ꝓportione , qui ſemꝑ ſeipm̃ ſpeculatur.Et ꝓpea inqt Auic.in lib.8.cap.7.ſuæ metaph. Primus eſt excellentior apprehẽſor cum excellentiore apprehenſione excellentioris apprehenſi,& ideo eſt excellẽtior delectatur cum excellentiore delectatione in excellentiore delectato,& hoc eſt in quo nihil cõparatur , & iterũ inquit.Tũc neceſſe eſſe qđ eſt in ultimo ꝑfectionis & pulchritudinis & decoris,eo quod intelligit ſeipm̃ in tali ultimo,& cum ꝑfectione intelligendi & cum intelligentia intelligẽtis et intellecti quod unum ſunt ꝑfectiſſimę,ideo in ſe ſuіјpſius eſt maximns amator,&amatum & magis delectans & delectatum,qm̃ delectatio,non eſt niſi apprehenſio conuenientis ſm quod eſt conueniens hæc Auic.

Pro euidentia octauæ concluſionis,aduerte,quod ſicut ſentire eſt uiuere,ſic intelligere eſt uiuere,& intellectio q̃ eſt actus intellectus eſt uita,& ſicut intelligere eſt nobili' ipſo ſentire,ſic uita itellectiua eſt nobilior ſenſitiua , unde hõ ut intellectualis nobilius uiuit,cęteris animalibus,& intelligentię nobilius hoie.Et primum mouẽs nobiliſſimę, qm̃ eius intelligentia nobiliſſima eſt,unde inquit Cõmẽt. in cõm.39.Et cum intellectus eſt unius,& cum actio eius eſt uita,illud igitur quod intelligens eſt:quia intelligit ſe, non quia intelligit aliud , illud eſt uiuum,quod & habet uitam in fine nobilitatis,& ideo uita & ſcientia proprie di

cuntur de eo,eſt igitur uiuens Deus ſapiens hæc Cōmen. Sed aduerte, ꝙ cætera quidem uiuentia,licet habeant uitam,nō tñ ſunt ſua uita,qm̄ nō eſt actio ſubſtantia in eis. imò ꝑficiuntur actione ſua,ex conſequenti cōparãtur ad eam,ut ꝑfectibile ad perfectiuum. In primo autem mouẽte,cui non admiſcetur potentia aliqua paſſiua,ſed ſua ſubſtantia eſt purus actus,neceſſe eſt concedere ipſum non ſolum eſſe uiuum,ſed eſſe ſuam uita. alioquin ut inquit Cōmen.in cōm.39.dubitaretur ne in eo accideret cōpoſitio, quod repugnat ſimplici actiui. Præterea in omni compoſito datur exitus de potẽtia ad actum: quæ omnia repugnant ſimplicitati ꝑmi mouẽtis,eſt igitur ſua uita. Et qm̄ intellectio ſuĳpſius eſt ꝑfectiſſima & cõtinua & ſempiterna,& hæc eſt uita ſua. Ideo in eo eſt uita optima,& duratio continua & æterna,& hæc eſt Deus. Ex prædictis igr̄ patet optima ꝑfectio primo mouẽtis,unde manifeſte errabant antiq; ut Pythagorici & Leucippus, q; attribuebant impfectionẽ primis rerũ principĳs, ꝑfectionem aũt & bonitatẽ rebus ꝓductis & principĳs. Et dabant ſignũ ex eo, qđ ſemina animalium,& plantaꝶ cõparantur ad ꝓducta ex eis,ut imperfecta ad perfecta. Non.n.ſemen animalis eſt animal actu,ꝓductũ autẽ ex ſemine eſt animal actu.

Sed decipiebantur antiq;,qm̄ ſemina non ſunt principia ſed hñt priora ex quibus ſunt ſemina, ut hō genitus eſt ex homine gñante ex quo eſt ſperma. Hmōi aũt principia ſunt equæ ꝑfecta cũ ſuis ꝓductis in ꝓductione uniuoca: & ꝑfectiora in ꝓductione æquoca. Cũ igitur ibi ſit ſermo de primo & ultiſſimo principio à quo pendet cœlum & nã manifeſtum eſt,ipſum eſſe optimum & perfectiſſimum.

Pro euidentia nonæ ↄclōnis. Aduerte, ꝙ ſupra in textu 30.ꝓbauit ſubſtantiam mouentem tp̄e infinito eſſe immaterialem,quia caret potentia paſſiua,quæ eſt potẽtia contradictionis,hic aũt probat eam ſine magnitudine,indiuiſibilem & impartibilem: eo medio quo probauit in 8. phyſic.tex.39.& ſtat in hoc. Primum mouens mouet tp̄e infinito,ergo eſt uirtutis infinitæ,ergo non eſt in magni

tudine,qm̄ aut eſt in magnitudine finita aut infinita,non finita,quia ut probatur in 8.phyſ. In magnitudine finita non pōt eſſe uirtus infinita,alioquin moueret in non tp̄e, uel in tp̄e æquali mouerent uirtus finita & infinita,quoꝝ utrūq; eſt falſum.Non infinita,qm̄ illa non datur, ut ꝓbatum eſt in 3.phyſ.& in 1.cœli. Ergo primum mouens eſt ſine magnitudine. Et tu aduerte,ꝙ apud multos hæc ratio non concludit infinitatem uigoris in primo. Vtrum autem pro rei ueritate concludat, determinauimus in .q. Metaphyſicalibus.

Pro euidentia decimæ concluſionis. Aduerte, ꝙ in 8. phyſ.tex.56.ꝓbatum eſt motum localem eſſe prioré alijs motibus,ita quod poteſt eſſe ſine alijs. Alij aūt neceſſario ſupponunt eum.Ex quo ſequitur,ꝙ ſi aliquod eſt paſſibile,aut alterabile,aut generabile.Eſt mutabile primum locum,ergo ſi non eſt mutabile primum locum, non eſt paſſibile nec alterabile, ſed declaratum eſt ſupra quod primū mouens,ita mouet ꝙ eſt immotum.ſ.localiter, ergo non eſt mobile ſ̄m paſſionem &alterationem.Vnde inquit Cōment.in cōm.41.qnoniam primum mouens non mouetur in loco nullum aliorum motuum recipit.Motus enim in loco: omnes alios motus præcedit, & cum non habet nobiliorem, non habet uiliorem. Hæc de quinto capite dicta ſint.

CAPVT VI.

IN ſexto capite,inueſtigandum eſt ſi ſubſtantia æterna ſemper mouens eſt tantum una,uel plures.Pro cuius reſolutione quattuor agenda ſunt.

Primo,quid circa hoc ſenſerunt alij præcipue Plato.

Secundo,probandum eſt quod ſunt plures.

Tertio declarandum eſt quot ſunt.

Quarto comparanda ſunt, quæ inuenta ſunt à philoſopho de ſubſtantijs ſeparatis: his quæ inuenta ſunt ab antiquis loquentibus fabuloſæ.

Quantum ad primum. Aduerte,ꝙ Plato.in uno concordat cum Ariſt.in reliquis autem diſcordat. Concordat

quidem in hoc quod ponebat plures ſubſtãtias ſeparatas. Nam ut dictum eſt in lib. 1. & ſeptimo: & 10. ſecũdũ Pla. quot ſunt naturę ſpecificæ tot ſunt ideę, quas ponebat ſubſtãtias ſeparatas à ſenſibilibus & immãles. Diſcordat aũt, qm̃ hm̃oi ideæ non dantur ſm Ariſt. Et poſito quod darẽtur, eſſent inutiles præſenti propoſito. Quęrimus.n. his de unitate pluralitate ſubſtantiarum ſeparatarum mouentiũ corpora cœleſtia, ideæ autem ſm Plato. non applicantur corporibus cœleſtibus, diſcordat etiam, qm̃ nõ ſolum quęrimus ſi plures ſunt, ſed etiam quot ſunt. Plato aũt nõ determinat ideas quot ſint, & poſito quod poneret ideas eſſe numero, adhuc non poteſt certificare qđ ſint. Nam ſm aliquos numeri tendunt in infinitum, eo qđ cuilibet numero dato poteſt addi unitas, per quam fit noua ſpecies; ſm aũt alios numeri non progrediũtur niſi uſq; ad decẽ, qm̃ ultra decem uidetur fieri repetitio præcedentium ſimul cũ decem, & ratio quidem inductiua ſm eo eſt, qm̃ denarius conſurgit ex primis numeri principijs cõtinua progreſſione, nam unitas non eſt numerus, ſed numeri principium. Binarius aũt numerus non cõpoſitis ex numeris, ſed duabus unitatib⁹. Ternarius eſt numerus compoſitus ex unitate & binario. Et hæc tria. ſ. unitas, binarius, & ternari⁹ ſimul iuncta faciunt ſex, quib⁹ ſi addatur quaternarius cõſtitutus ex duobus binarijs, ꝯſtituunt decem. Verũ hęc rõ non eſt demonſtratiua, ſed potius ſuaſiua. Nos aũt intẽdimus detetminare & firmiter oſtendere, quot ſit hm̃oi ſubſtantiæ. Relictis igr̃ hm̃oi opinionibus proſequamur intẽtum noſtrum. Tu tñ aduerte, ꝙ Ariſt. ꝑfunctorię adducit ſentẽtiam Pla. de ſeparatis. nam in doctrina ſua inuenitur quod primũ ens omnino ſeparatum eſt per ſe unũ & ꝑ ſe bonum, quod eſt Deus, ſub quo ꝯſtituit deos ſecũdos, ſub quibus dæmones, ſub quibus animas humanas. Verum de poſitione Pla. in hm̃oi ſeparatis alias locuturi ſumus.

Quantum ad ſecundum, aduerte, ꝙ Ariſt. procedens à ſenſatis, ſicut ex motu cœli inueſtigauit & cõcluſit in tex. 29. & 30. dari ſubſtantiam æternam incorruptibilem im

materialem,ſic ex pluralitate motuum cœleſtium inueſti gat pluralitatem hmōi ſubſtantiarū,quilibet.n.unus mo tus eſt ab uno motore,ergo ſi plures ſunt motus cœleſtes plures ſunt hmōi ſubſtantiæ mouentes. Quod autem ſint plures motus cœleſtes,principium ſumamus ex hoc,cum ſphæræ cœleſtes ſint in numero determinato, neceſſe eſt inter eas dari unum primum mobile, cuius motus localis ſphæricus,erit primus,ergo eſt ab uno primo motore,qui eſt principium primum entiū immobile ꝑ ſe et ꝑ accñs,ex conſequēti æternum immateriale,& ſi iā habemus unam primam ſubſtantiā ſeparatam mouētē primū mobile mo tu diurno & ſimplici.Vtrū aūt hic primus motor ita mo ueat primum mobile q, ſit ei applicatum,determinauim' in q.noſtris metaph.Sed ultra motum diurnum manife ſte deprehendimus plures motus proprios planetarum. Senſu enim uidemus planetas moueri ad motum primi mobilis ab oriente ad occidens. Motu aūt proprio uniuſ cuiuſque mouetur ab occidente ad oriens ſub zodiaco, & diuerſis tēporibus perficit motum ſuū,ut Luna in menſe, Sol in anno &c.ut patet in ſphæra,tunc ultra, cū planetæ ſint corpa incorruptibilia & moueātur motu icеſſabili & æterno,alioquin generatio & corruptio inferiorum non eſſet perpetua cuius oppoſitum probatum eſt in lib.2.de gñatio.ſequitur q, moueantur à motoribus ꝑ ſe immobi libus quæ ſint ſubſtātiæ ſempiternæ & immateriales alio quin non cauſarent motus ſempiternos manifeſtū eſt igr̄ q ſunt plures ſubſtantiæ ſempiternæ per ſe immobiles & ſine magnitudine,qm̄ mouent tꝑe infinito:&tot ſunt mo tus cœleſtes,& ordinātur ſm nobilitatē,ſicut ordinantur ſua mobilia. Quod eſt uerum ut determinauimus in q. metaph. Et tu aduerte quod Ariſt.poſt primum motum diurnū non nominat niſi lationes planetaꝝ, qm̄ tꝑe ſuo credebatur ſphęra ſtellarum fixarum eſſe primū mobile, poſtq̄ nō ſunt niſi 7.planetę.Quod an ſit uerum determi nauimus in.q.noſtris in lib.2.de cœlo.

Quantum ad tertium:aduerte,q, ſm Ariſtot. non da

tur ſubſtātia ſeparata niſi ordinata ad motū alicuius ſphę ræ cœleſtis. Determinatus ergo numerus ſubſtantiarū ſe paratarum, ſumēdus eſt ex determinato numero motuū. Numerus autem motum cœleſtium ſumēdus eſt ex aſtro logia, quę inter ſcientias mathematicas ſola conſiderat de ſubſtātia ſenſibili mobili ęterna, nam geometria & arith metica uerſantur circa quantitates, quę ſunt accidentia. Et quidem quod ſint plures motus etiam cuiuſlibet ſtellæ er raticæ Aſtrologus habet pro conſtanti, & manifeſtum eſt cuilibet exercitato in aſtrologia. Et aduerte, ut dicit Cōm. in cōm. 44. ꝙ motus planetaꝝ aſſignati ab Aſtrologo ſunt tribus modis. Et. n. motus apprehenſus à uulgo ꝑ uiſum, puta qđ Luna moueatur ab oriente ad occidens ſingulis diebus. Eſt alius qui non cōprehenditur niſi inſtrumētis & ꝯſiderationibus, & hic ſubdiuiditur, qm̄ aliqs cōprehen ditur lōgo tp̄e, ut motus Saturni ſub zodiaco, aliquis aūt breui tp̄e, ut motus Solis, & adhuc breuiori, ut motus Lu næ. Eſt et tertius motus q̄ declaratur rōne. Plures. n. iſtoꝝ motuum uīr uiſu ſimplices: ſm aūt rōnem & naturalia opinandū eſt illos eſſe compoſitos ex pluribus uno, u.g. quia ſtellæ erraticæ uīr qn̄que ueloclores, qn̄que tardio res, & modo directi, modo retrogradi, & hoc non pōt eſſe uerum ſm̄ naturam corpoꝝ cœleſtium. Declaratū eſt. n. in naturalibus quod oēs motus cœleſtes ſunt regulares. & quod impoſſ eſt eis uelocitas: aut tarditas, aut directio aut retrogradatio: uñ neceſſe fuit aſtrologū ponere aſtro logiā per quam manifeſtarentur hmōi diſpoſitiones ſine aliquo impoſſibili, quod qualr fiat declarabitur in ſequēti bus. Vt igr̄ ſciam⁹ quot motus ſint planetaꝝ, ſcrutabimur ſniam aſtrologiæ, & qm̄ uariæ ſunt in hoc opi. ideo remo to amore & odio adhærendū eſt illi, q̄ uidetur certior. Tu igr̄, aduerte, ꝙ tempore Plat. & Ariſt. duo fuerūt celebrio res aſtronomi. ſ. Eudoxus & calip⁹ qui ſine poſitiones ſtel laꝝ eccentricaꝝ & epicicloꝝ, conati ſunt ſaluari irregulari tates & omnes motus qui apparent in planetis per ſolas ſphæras concentricas. Eud. igitur Sol attribuit tres ſphæ

ras,& Lunæ tres. Et prima quidem defert aſtrum Solis ab oriente ad occidentem motu diurno,credebat.n.ꝙprimū mobile quod ſm ipſum eſt octaua ſphæra, non ſufficeret ad cauſandum hunc motum in planetis per modum raptus,ſecunda aūt defert aſtrum ab occidente ad orientem ſub zodiaco ſecundum longitudinem de ſigno in ſignū, & dr̄ motus longitudinis.tertia uero defert aſtrum ab occidente in orientem ſub zodiaco ſecundum latitudinem, prout aſtrum declinat ab ecliptica, aliqñ uerſus auſtrum aliqñ uerſus aquilonem,& tunc dr̄ planeta auſtralior uelborealior,& hic dr̄ motus latitudinis,quem Eudox,attribuit Soli et Lunæ,ſed manifeſtior eſt in Luna, ſecundum aūt Ptolomæum nullo modo conuenit Soli in zodiaco, qm̄ ſecundum ipſum nunq̄ declinat ab ecliptica. Iſta fuit opinio circa ſphęras & motus Solis. Conſilr̄ opinatus eſt circa numeꝝ ſphæraꝝ & motuum Lunæ. Differebat tñ in hoc,quod tertia ſphæra cauſans motū latitudinis in Sole, mouebatur ab occidēte in orientē,ſicut & ſecūda,tardius tñ quam in ſecunda. In Luna aūt mouebatur ab oriēte in occidentē,ſicut & prima, ſed tardius quā prima & quam ſecunda. Figurā aūt Solis & Lunæ deſcripſimus ut infra.





Cuilibet autem aliorum quinque planetarum attribuit quattuor ſphæras, primam attribuit propter cauſandum motum diurnum, ſecundam propter motum longitudinis ſub zodiaco, tertiam propter motum latitudinis, prout declinat ab eclyptica, aliquando uerſus auſtrum, aliquando uerſus aquilonem, cuius quidem polos ponebat in ecliptica, quartam autem ſphæram ponebat ne planeta ſecundum motum latitudinis egrederetur zodiacum, & pertingeret uſque ad polos zodiaci, nam ſicut zodiacus tranſit per polos tertiæ ſphæræ, ſic tertia ſphæra deferens planetam ſecundum motum latitudinis tranſit per polos zodiaci. Ne igitur tertia ſphæra deferat planetam extra zodiacum, datur quarta, quæ retorquet planetam uerſus eclipticam, ſed ubi eſſent poli iſtius, quartæ ſphæræ Ariſt. ſecundum Eudoxum non aſſignat. Figuram autem quinque planetarum deſcripſimus, ut infra.



Hæc fuit poſitio Eudoxi, ex qua patet quod Soli & Lunæ attribuit ſex ſphæras, Saturno autem & Ioui & Marti & Veneri & Mercurio attribuit.20. Sunt ergo in ſumma 26.ſphæræ planetarum ſecundum Eudox. ſecundum aũt Calippũ multo plures ſunt, nam quot poſuit Eudox. tot poſuit & ipſe & eundem ordinem ſeruauit in ſitu planetarum. Poſuit.n. Solem immediate ſuper Lunam, ſed uidebatur ſibi non poſſe ſeruari & regulari omnia quæ apparent in planetis, niſi adderet alias ſphæras, pręter eas quas poſuit Eudox. Aduerte igitur, ꝙ Eudox. ponens in Sole & Luna tantum tres ſphæras pro unoquoque non uidetur reddidiſſe cauſam uelocitatis & tarditatis quæ apparent in motu eoꝝ. Vt igitur redderetur huiuſmodi cauſa Calippus addidit Soli duas ſphæras, & Lunæ duas, unde dicit Comment. in cõmen.47.& reputo quod addidit hic ut det cauſas ex eis uelocitatis & tarditatis, cum ſit impoſſibile ut motus eiuſdem ſtellæ ſit uelox & tardus inſimul, niſi ſit compoſitus ex motibus, Sol ergo & Luna hñt de-

cem ſphæras, ex quibus ſex ſunt deferentes.i.ordinatę ad delationem aſtri,quattuor aũt ſunt reuoluentes.ſ.duæ in Sole,& duæ in Luna,quas dixit eſſe neceſſarias, quia aduertit quod in quattuor quartis æqualibus zodiaci mouetur Sol inæqualiter,ita quod in una quarta diutius mo ratur,in alia aũt breuius. Cauſa huius non põt eſſe ſphæra deferens,qm̃ in deferente æqualiter mouetur. Attribuit igitur Soli & Lunæ duas ſphæras reuoluentes, quarum una faciebat Solem moueri uelocius in una quarta, & al tera tardius in altera quarta,idem intellige de Luna.Decẽ igitur ſphęras attribuebat Soli,& Lunæ. Similiter Eudox. attribuens alijs quinque planetis ſolum quattuor ſphæras non uĩ poſſe ſaluare & aſſignare cauſam, quare uñr aliqñ retrogradi, aliqñ ſtationarij, & ideo Calip. cuilibet eorum addidit quintam ſphæram, quæ eſſet prædictæ ap parentiæ cauſa,& has omnes appellauit deferentes, & cũ ſint quinque Planetę omnes ſimul hñt 25.deferentes.Cui libet aũt deferenti,præter quam ultima, in qua eſt aſtrum planetæ complantatum faciebat correſpondere ſuam reuoluentem eadem cauſa,ſicut in Sole &in Luna,ita quod tot ſunt reuoluentes in Ioue quot deferentes una minus. Idem intellige in Saturno & Venere & Mercurio & Marte,ſicut,igitur deferentes ſunt.25.ſic reuoluentes ſunt 20. quæ ſimul iunctæ ſunt 45.quibus ſi addas 10.Solis & Lu næ erunt 55. ſm Calippum, ſi autem non addantur Soli & Lunę quattuor deferentes et quattuor reuoluentes erũt in ſumma 47. Sed aduerte ꝙ cũ Ariſt.tex. nominet duos primos Planetas & quattuor poſteriores, & tñ ſint.7. ſequitur quod prætermiſerit unum,ſiue Martem, ſiue Mercurium,ſiue Lunam. Quare aũt prætermiſerit non conſtat,niſi forte ex errore uel inconſideratione computatio nis, quod non uidetur cedere in honorem Ariſt. in tanta re,& maxime quod computatio eſt modica, cum non trã ſcendat 55.uel fuit propter particularem rõnem aſſignatam à Calippo ꝙ Ariſt.non adduxit,& forte eſt illa,quam adducit. D.Alber.in hoc lib.in tract.ſecundo in cap.23.

& eſt,quod Calip.non computauit ſphæras, niſi illis pla‑
netis,qui manifeſtius ūtr reuoluti. Iſti aūt ſunt Iouis,&
Mars,& Venus,& Mercurius, quibus ſecundum Calippū
ſubſunt Sol & Luna, & qm̄ in Saturno iſtæ reuoluentes
ſphæræ non ſunt ita manifeſte, licet in eo ſint realr, ideo
prætermiſit eum.Sed aduerte quod ratio Alber.non uī cō
gruere tex. Certū eſt.n.quod Saturnus eſt primus plane‑
taꝝ,& Ariſt.iam numerauerat duos primos deinde quat‑
tuor poſteriores.Vnde melius eſt dicere quod prætermiſe
rit Martem, & quod ignoramus rōnem, qm̄ aſtrologia
Calippi in ſcriptis ad nos peruenit. Hæc igitur fuit ſenten
tia Calippi de numero ſphęrarum ſeptem planętarum. Et
ut facilius pateat deſcripſimus figura infra.



Cum igitur cuilibet motui æterno ſphærarum cœleſtiū
corrn̄deat aliqua una ſubſtantia æterna immaterialis im
mobilis rationabile eſt tot hmōi eſſe ſubſtantias,igitur ſi
credimus Calippo,ſubſtantiæ tales applicatæ motibus pla
netarij erunt 55. uel 47. ultra primum mouens,cui attri‑
buit motum primi mobilis. Dixit autem rationabile,

id eſt probabile,& non ex neceſſitate concludi,qm̄ neceſſa rium circa hoc eſt relinquendum fortioribus ad inuenien dum q̄ ipſe fuerit,fortiores autem unr̄ eſſe illi,quin ut inquit Albertus propria cœli cōſiderant,uel ut inquit Cōm. in cōm.48.qui hn̄t ſollicitudinem in iſta arte.i.in aſtrolo gia,ex quibus innuit Ariſtot.ꝙ in hoc non ſm̄ propriam ſententiam locutus eſt,ſed ſe refert ad aſtrologum.De numero igitur ſubſtantiarum ſeparatarum hæc dicta ſint. Vtrum autem hæc aſtrologia antiquorum ſaluet apparen tias planetarum,uel ſit neceſſe ponere ſphæras eccentricas & epiciclos,iuxta Ptolomæi aſtrologiam determinauimꝰ in quæſtionibus metaphyſ.

Sed aduerte,ꝙ hæc concluſio .ſ. numerus ſubſtantiarū ſeparatarum ſumendus eſt ſm̄ numerum motuū & ſphæ rarum cœleſtium,poſſet infringi ex tribus. Primo quia di ceret aliquis non eſſe inconueniens dari aliquas ſubſtantias ſeparatas,non ordinatas ad motum corporum cœleſtium,ſicut dixit Socrates. Omnium deorum partem eſſe unum deum ſublimē immobilem & mouentem & cauſantem omnia, & prima entia cauſata ab eo ſunt duodecim dij incorporei immobiles non mouentes,ſed aſſiſtentes deo ſublimi & tenentes ſenatum cœli, & ſub iſtis ſunt dij corporales qui mouentur, qui ſunt planetæ & alia ſydera,& ſub iſtis ſunt dij terreni, qui habent numina ſua ſuper ea quæ procedunt ex terra,& iſti ſunt homines dominantes cæteris animalibus &c.

Sed contra hanc opinionem ſic arguit Ariſt. Si non eſt aliquis motus in cœlo qui non ſit ordinatus a ſtrilationē aliter ille motus eſſet fruſtra.Et ſi omnis ſubſtantia impaſſibilis & immaterialis ſortita eſt optimum finem, ex eo quod mouet,aliter eſſe otioſa,ex conſequenti imperfecta, neceſſe eſt ſumere numerum harum ſubſtantiarum ex nu mero motuum & mobilium cœleſtium.omnis.n.ſubſtan tia ſeparata eſt finis alicuius motus cœleſtis.

Et tu,aduerte quòd Ariſtoteles hic loquitur ſecundum meram inueſtigationem naturalem & à ſenſatis aſcenden

do,ſm quam uiam non pōt deprehendi ſubſtantia ſeparata,niſi ex motu, unde ſm principia huius ſcientiæ non potuit aliter deprehendere numerum harum ſubſtantiarum,& quod dicit Socrates reputaretur error in philoſophia ſimiliter id quod dicit Theologus de angelis,nec poteſt in hoc diſputare Theologus cum philoſopho, qm̄ nō cōmunicant in principijs,procedit.n.philoſophus uia naturali,ille aūt uia reuelationis.Licet autem non poſſit diſputare uia argumentatiua cum philoſopho & probatiua. Poteſt tñ reſpondere,utrum in præſenti propoſito diceret non eſſe neceſſe omnem ſubſtantiam ſeparatam ordinari ad mouendum cœlū, nec eſt neceſſe optimam diſpoſitionem ſuam pendere ex motu, imò conſiderata nobilitate ſua,qua excedunt omnia corporalia,conueniens eſt dicere ꝙ ſunt altioris ſtatus q̃ ꝙ ſint proportionate, ut fines cœleſtibus motibus, & quod poſſunt optimæ ſe habere, etiam quod non moueant, puta ex eo quod intelligunt primum principium & intelligunt ſeipſas.

Secundo, poteſt infringi, quia poſſet dicere aliquis dato quod tot ſint ſubſtātiæ ſeparatæ quot motus cœleſtes, tñ non pōt determinate ſciri, in quo numero ſint motus cœleſtes.Nam forte ſunt alij, p̄ter eos qui inuenti ſunt ab Eudoxo & Calippo,qui nō deprehenduntur ſenſu, eo qđ non cauſant in aſtro aliquam diuerſam apparentiam.

Sed contra hoc ſic arguit Ariſt. Cum omnis motus cœleſtis ſit pp aliquid,neceſſe eſt quod ſit pp ſeipſum,uel pp alium motum,uel pp aſtrum motum.Non poteſt autem eſſe pp ſeipſum,qm̄ motus ut motus eſt alicuius mobilis, cum ſit actus eius, nec eſt pp alium motum, qm̄ eadem ratione ille eſſet propter alium,& ille propter alium,& ſic in infinitum,ꝙ eſt impoſſibile, qm̄ cū ſit deuenire ad primum mouens,& primum mobilem, ut probatum eſt in octauo phyſicorum, eſt etiam deuenire ad primum motum,ergo neceſſe eſt omnem motum cœleſtem ordinatū eſſe ad delationem alicuius diuini corporis.i.ſtellæ. Non poteſt autem eſſe ordinatus ad lationem alicuius aſtri,

quin appareat aliqua diuerſitas, & uariatio ſm ſitum in aſtro. Quicquid.n.localiter mouetur, neceſſe eſt, ut ſit in alio,& alio loco, ſed omnes motus facientes diuerſam apparentiam in aſtris,deprehenſi ſunt ab Aſtronomo.Ergo rationabiliter concluſum eſt,tot eſſe ſubſtantias immateriales,quot ſunt deprehenſi motus corporum diuinorũ.i. ſtellarum,ſiue deprehendentur. Quod dico,q̃m ſi deprehendentur eſſe tot, quot poſuit Calippus, ſiue pauciores, ut poſuit Eudoxus,ſiue plures,ut uidẽtur ponere moderni Aſtronomi, qui deprehenderũt ſuper octauum cœlum dari aliud, eo quod comprehenſum eſt octauum cœlum moueri motu diuino,& motu proprio in centũ annis gradu uno, rationabiliter concluditur eſſe tot ſubſtantias ſeparatas,quot ſunt motus cœleſtes.

Tertio,poſſet debilitari,quoniam diceret aliquis, quod ſunt plures cœli .i. plures mundi, & in quolibet ſunt tot ſphæræ,quot in iſto, ex conſequenti ſunt plura prima mobilia,& plures Saturni,& plures Ioues &c. ergo ex numero motuum huius mundi non poteſt concludi numerus ſubſtantiarum ſeparatarum.

Sed contra hoc arguit Ariſtoteles. Si ſunt plures cœli, ideſt mundi ſunt eiuſdem ſpeciei, & diſtincti ſolo numero,alioquin mundum eſſet nomen æquiuocum ęquiuocatione phyſica. Si iſti mũdi ſunt eiuſdem ſpeciei,cum quilibet mundus debeat habere ſuum motorem primum, ſicut habet primum motum,& primum mobile, dabuntur plures motores primi diſtincti numero, & eiuſdem ſpeciei,ſed hoc eſt impoſſibile, q̃m quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, & diſtincti ſolo numero habent materiam. nam materia eſt principium diſtinctionis numeralis, ut dictum eſt in libro quinto,ſed primus motor non habet materiam, q̃m declaratum eſt ſupra, eius ſubſtantiam eſſe actum inadmixtum potentiæ paſſiuæ, ergo eſt tantum unus primus motor,& unus primus motus,& unum primum mobile, ex conſequenti eſt tantum unum cœlum.i.unus mũdus. Q̃ o autem ſit uerum hoc principium. Quæcunque ſunt

eiuſdem ſpeciei,& diſtincta numero habent materiam determinatam in quæſtionibus metaphyſicalibus.

Quantum ad quartum, aduerte ꝙ ab antiquis duo inuenimus dicta. Primo, ꝙ iſtæ ſubſtantiæ ſunt dij, & continent naturam diuinam,& uľem.& hoc dictum eſt uerũ, & conſonat his,quæ ſupra diximus.nam cũ ſint illæ ſubſtantiæ æternæ immateriales intellectuales, & ſua uirtute mediante motu cœli cauſæ ſint omnium naturalium, merito dñr dij,& hñt in ſe naturam diuinam .i. nobiliſſimã, & continent naturam uniuerſalem,inquantum ſunt cauſæ rerum naturalium. Et aduerte, ꝙ prædictæ excellentiæ primo,& eſſentialiter uerificantur de primo mouente: ſecundario autem de alijs intelligentijs. & huius primi dicti,ut dicit Cõment.in cõm. 50.fuerunt auctores Caldæi, in quibus fuit ſcientia de diuinis perfecta. Secundo, ꝙ dij ſunt ꝯformes hominibus,quaſi qđ ſint humanæ figuræ, & ꝯformes qbuſdam animalibus, unde & ſigna cœleſtia denominantur nominibus animalium. ut dñt aſtrologi, ſed hoc dictum eſt fabuloſum,& ut dicit Cõmen.in cõm. 50.iſtæ fabulæ ſunt ſine ueritate aliqua, & non fuerũt ſcriptæ,niſi ut leges inducerent homines ad uirtutes, & reuocarent à uitijs. Si tñ ſub iſtis fabulis intendebant:quę diximus de ſubſtantijs ſeparatis,quod ſunt dij, & quod continẽt naturam uľem,dictum eorum fuit diuinæ dictum: & ſm uериſimilitudinem.& quod ſic intendebant põt coniecturari ex hoc,quod pħia,ſicut & aliæ artes ſæpe fuit inuẽta,& ſæpe fuit corrupta.& hoc infinities, ſi mũdus eſt æternus. Accidit.n.ex mutatione continua, cui ſubijcitur genus humanum,ut ꝑꝑ peſtes,& bella, & inundationes depereant ſcientiæ,& artes deinde recuperentur. Sicut igitur ex recuperata pħia cognouimus ſupradictas excellentias ſubſtantiarum ſeparatarum, ſic & patres antiquiſſimi cognouerunt,ſed plures eorũ ſub uelamine, & fabulis tradiderunt ſuam pħiam. Vnde tenendum eſt, quod pħi ſibi per ſecula ſuccedentes concorditer ſenſerunt, cœlos eſſe diuina corpora,& motoris eorum eſſe ſubſtantias ſeparatas,

& eſſe

& eſſe principia,& cauſas generationis in inferioribus. & ideo etiam ſm eos qui fabuloſæ phiam tradiderunt,ſumẽdus eſt numerus motorum ſeparatorum ſm numerum motuum cœleſtium.Fabula.n.aliquid philoſophię eſt,& ex miri: quibus inceptum eſt philoſophari: contexta eſt prima philoſophia. Hæc de ſexto capite dicta ſint.

CAPVT VII.

IN ſeptimo capite ſoluenda ſunt quædam dubia,quę uidentur oriri circa primum mouens,inquantum eſt intelligens.Dictum eſt.n.ſupra,ꝙ eſt primum intelligibile,& ꝙ intelligens ſeipſum eſt quid diuiniſſimum, & quod ſpeculatio ſua eſt ſibi delectabiliſſima. Propterea, deus eſt ſemper mirabilis,ex conſequenti eſt perfectiſſimᵘ ſeipſo,& non quocunq; alio diſtincto à ſe. Ex his autem inſurgunt tria dubia.

Primum eſt circa intelligere.

Secundum eſt circa obiectum intelligibile.

Tertium eſt circa modum intelligendi. Sic autem procedemus circa prædicta dubia.

Primo, ponentur dubia cum fundamentis ſuis.

Secundo,ꝓponentur quædam pro ſolutione dubiorũ.

Tertio,ſoluentur dubia.

Quantum ad primum dubium: aduerte,ꝙ cum intellectus dupliciter poſſit ſe habere ad ſuum intelligere .ſ. ut poteſt intelligere,&ut actu eſt intelligens.Dubitatur,ſi diuinus intellectus ſe habet ad ſuum intelligere primo, an ſecundo modo.Si primo modo tunc ſe habet,ut ille q̃ habet ſcientiam, & non utitur ea, & ſe habet, ut ſciens, dormiens,ex ꝯñti non eſt ei perfectio nobiliſſima.nam nobilius eſt eſſe ſub actu ſecũdo,quam ſub actu primo.Qui.n. eſt ſub actu primo,medio modo ſe habet inter potẽtiam, & actum.Qui autem eſt ſub actu ſecundo, eſt ſimpliciter actu,ex conſequenti ſimpliciter perfectus.Cum igitur primum mouens ſit perfectiſſimum: & nobiliſſimum omnium entium.patet quod intelľs eſt in potẽtia intelligẽs. Si ſecundo modo,ergo non eſt perfectiſſimum ex ſeipſo.

nam intelligere eſt perfectio intell'ſ, & comparatur intell'ſ ad ſeipſum, ut perfectibile ad ſuum perfectiuum. unde ꝓbatum eſt in lib. 9. tex. 15. actum eſſe priorem potentia ꝑfectione, qm̄ ordinatur ad actum, ut ad finem. Si igitur diuinus intell'ſ actu intelligit, perficitur ſuo intelligere, ex ꝯn̄ti aliquid eſt nobilius eo, quod eſt inconueniens. Conceſſum eſt. n. ab omnibus deū eſſe adeo nobilem, quod nihil eſt nobilius eo, nec ut inquit Cōment. in cōm. 51. qđ eſt in hoc, ſed qđ eſt qūo erit hoc quod eſt in fine ꝑfectionis in ſe, ſm quod eſt talis diſpoſitionis. i. ſm intellectū.

Quantum ad ſecundum dubium, aduerte, ꝙ cum intelligere ſit circa aliquod intelligibile. Dubitatur circa quod intelligibile eſt diuinū intelligere: aut. n. diuinus intell'ſ, ꝗ eſt dei ſubſtantia intelligit ſeipſum, aut aliud, & ſi aliud, aut idem ſemper, aut ſemper aliud, & aliud, ſicut & nos intelligimus. Hæc. n. omnia iam ſunt opinata à p̄hiſ. & ideo dubitatur quod eorum ſit uerum. nam ſic intelligit ſe: & non aliud. ergo non intelligit omnia, quod non uidetur conueniens nobilitati diuinæ. & ſi intelligit aliud. ergo ꝑficitur per aliud. Intellectum enim eſt perfectio intellect'.

Quantum ad tertium dubium, aduerte, quod cū actus intell'ſ ſit triplex. ſ. ſimplex apprehenſio, compoſitio, & diuiſio, & diſcurſus. Dubitatur qualis ſit actus diuini intell'ſ, an. ſ. ſimplex apprehenſio, an cōpoſitio &c. ſi ſimplex apprehenſio, qūo ergo intelligit compoſita, & materialia. Si compoſitio, & diuiſio, uel diſcurſus, ergo tranſmutatur de uno intellectu ad aliud. Prius. n. intelligūtur extrema ꝓpoſitionis, ꝗ formetur propoſitio: & in diſcurſu, ut declaratur in 1. poſteriorum. Propoſitio maior pręcognoſcitur tp̄e ipſa concluſione. Minor autem ſimul tēpore, ſed prius natura: ſed omnis tranſmutatio repugnat diuino intellectui, cum ſit ipſa dei ſubſtantia, ergo &c.

Antequam ſoluantur propoſita dubia, duo prænotanda ſunt. Primū eſt, ꝙ multum differt intelligere aliquod nobile, uel aliquod uile. nam cum intelligere, & ſcire, ſicut & omnis operatio ſpecificetur ex obiecto: ſi ſit circa

nobile obiectum,erit nobile intelligere. Si autem circa uile erit uile,cuius ſignum eſt,ꝙ dicimus multa eſſe,quę melius eſt nõ meditari,q̃ meditari,quia.ſ.ſi intellectus occupatur in illis uileſcit. Ex oppoſito,multa ſunt, circa q̃ ſpeculari optimũ eſt,ut circa diuina entia.unde in hmõi ſpeculatione repoſuit Ariſt.noſtram felicitatem in 10.Ethicorum . Cum igitur diuinum intelligere ſit nobiliſſimum, manifeſtum eſt quod eſt circa diuiniſſimum , & honorabiliſſimum obiectum.Secundum eſt , quod ex quo ſuum intelligere eſt nobiliſſimum,nõ põt mutari de uno intellecto in aliud intellectũ,qm̃ illud aliud,aut eſt dignius, aut indignius.Non dignius,qm̃ digniſſimo qualis eſt diuina ſubſtantia non datur dignius.Non indignius,qm̃ diuinũ intelligere non ſemper eſſet digniſſimum , quale enim eſt intellectum tale,& intelligere,ut diximus.His prænotatis aperienda eſt ueritas primi dubij.

Aduerte igitur,ꝙ diuinus intellectus non eſt intelligẽs in potentia,qm̃ ſe haberet,ut dictum eſt,ſicut ſciens , dormiens,ex conſequenti nõ eſſet pfectiſſimus,ſed eſt ſemper intelligẽs actu,ita tñ quod eſt ſuum intelligere . nã in deo intellectus intelligere,& intellectum ſunt idem , quod ſic manifeſtatur.Cum deus de neceſſitate debeat continuare ſuum intelligere,ut ſemper ſit perfectiſſimus,ſi intellectus eius diſtingu tur à ſuo intelligere,cõparatur ad ipſum: ut potentia ad actum.ergo laborioſum erit ei continuare intellectionem,quod eſt abſurdũ in deo.Conſequentia quidem ſic manifeſtatur. Quod eſt in potẽtia ad aliquid, põt habere illud,& non habere,& maxime quod eſt in potentia paſſiua,ut declaratũ eſt ſupra in tex.40.ubi dixit Ariſt. contingit potentiam habens non agere . Conſtat autem quod intellectus inquantum eſt receptiuus ipſius intelligere eſt potẽtia paſſiua, ſi ergo diſtingu tur ab ipſo cõparatur,ut potentia paſſiua ad ipſum,ex ꝯñti poteſt habere , & non habere illud : quod autem eſt tale, uidetur laborioſum ſibi continuare,ut etiam patet in ſenſibus, qui qm̃ diſtinguuntur ab actibus ſuis,fatigantur in cõtinuatione

ſenſationis. Tu tñ aduerte hanc rationem eſſe tm̃ probabilem,& non neceſſariam: aliter intelligentiæ mouẽtes cœlos non poſſent regulariter,& in perpetuum mouere ſine laſſitudine. Conſtat.n. quod mouere cœlum diſtinguitur realiter ab intelligentia, non ergo hoc eſt uẽr uerum, qđ .ſ. qñ actio diſtinguitur diſtinctione reali ab operante, cõtinuatio ſit ei laborioſa, niſi in operante materiali,& corruptibili, cuius inſtrumenta ſunt alterabilia, ut patet in animali, dum mouetur localiter, ſicut tactum eſt in libro 8. phyſ. Contentatur autem Ariſt. ſic adducere rationem ꝓbabilem, qm̃ ſupra, cum propoſuit dubium, adduxit rationem neceſſariam,& fuit hæc. Si intelligere diuinum diſtinguitur ab intellectu, non eſt deus ſeipſo perfectiſſimus, qm̃ ineſt ei perfectio ex alio.ſ.ex intelligere.& tunc intellẽs comparatur ad intelligere, ut potentia perfectibilis ad ſuũ perfectiuum, non ergo ſua ſubſtantia eſt perfectiſſima,& optima. Per intelligere.n. ineſt ei honorabile. Quare concludendum eſt deum eſſe ſemper actu intelligentem,& intelligere eſſe ſubſtantiam ſuam.

Pro euidentia ſecundi dubij aduerte, ꝙ cum intelligere diuinum ſit dei ſubſtantia, oportet ipſum eſſe digniſſimũ. Dignitas aũt operationis,& indignitas pendet ex dignitate,& indignitate obiecti. Cum igitur uidere,& intelligere indigna, ac uilia ſit indignum, uitandum eſt hoc à nobis, ne.ſ. dicamus diuinum intelligere eſſe indignum.

Vt igitur ſit digniſſimum, tenendũ eſt qđ ſeipſum intelligit. eſt.n. ens potẽtiſſimũ,& excellentiſſimũ. Vtrũ aũt tm̃ ſeipſum intelligat,& ſi intelligit alia, uileſcat diuinus intellectus: determinauimus in qõnibus metaph.

Et aduerte, ꝙ Ariſt. ex determinatione primi & ſecundi dubij ponit duo corollaria. Primum eſt, ex quo intelligere diuinum eſt dei ſubſtantia, ſicut deꝰ per ſe intelligit ſeipſum, ita per ſe intelligit ſuũ intelligere, cuius rõ, eſt qm̃ in deo intellectus intelligere,& intellectum ſunt idem realiter omnibus modis. ergo ſi intelligit ſeipm intelligit ſuũ intelligere. in nobis autem nõ ſic eſt, nam quia intelligere

noſtrum,& ſentire,& meditari,& ſcire diſtinguuntur realiter à potētijs, quarū ſunt actus, ideo ſunt per ſe alterius, ideſt obiecti itelligibilis,uel ſenſibilis,uel meditabilis, uel ſcibilis.unde per accidens eſt qđ intellectus intelligit ſuū intelligere,& ſenſus ſuū ſentire.& poſito, quod intelligat ſuum intelligere,hoc erit ſecundario,& acceſſoriæ. Si aūt in nobis intellectus intelligere,& obiectum primo intellectum eſſent idem,ſicut per ſe intelligeret ſeipſum,ſic per ſe intelligeret ſuum intelligere.

Secundū eſt, ſi intelligere eſt aliud ab itellectu diuino, intelligi erit aliud ab intellecto.i. ab eo quod dei intellẽs intelligit,ſm quid:ergo inerit ei bonę.i.nō poterit rō aſſignari, qūo diuinus intellectus ſit optimus, an.ſ.ex parte actionis.quæ eſt intelligere,uel ex parte paſſionis,quæ eſt itelligi ponatur utrūqȝ diſtinctum,& à diuino intellectu, & à diuino intellecto.Dicendum eſt ergo,ꝙ ſicut in aliqbus rebus ſcientia eſt ipſa res ſcita, ut patet in ſcietījs practicis.Nam domus ſumpta ſine materia.i.ut eſt in mente artificis,& ſcientia ædificandi ſunt idem,& ſanitas in mēte medici,& ſcientia medicinæ ſunt idem & de hoc iam locuti ſumus in lib.7. & in ſcietījs ſpeculatiuis idem patet. nam diffinitio,& diffinitum ſunt idem,ex ꝯſequenti ſcientia,& res ſcita ſunt idem. Ex diffinitione.n.quæ eſt principium demonſtrationis cauſatur ſcietia rei ſcibilis, ſic in rebus non habentibus materiam,multo magis erunt idem, & maxime in primo mouente,intellectus,& intelligētia, ideſt actus intelligendi,& res intellecta. Vtrum autem de quolibet non habente materiam uerificetur hęc ꝑpoſitio: quod in eo intellectus intellectio,& intellectum ſunt idē, determinauimus in quæſtionibus metaphyſicalibus.

Pro euidentia tertij dubij,aduerte,ꝙ ſimpliciter tenendum eſt diuinum intellectum eſſe ſimplicem,& nō cōpoſitum.i.intelligere ſimpliciſſima apprehenſione, & nō cōponendo, aut diuidendo, & multo motus diſcurrendo. Quod quidem triplici rōne demonſtratur.Primo ſic.Quilibet intellectus cōponens poteſt trāſmutari ex uno intel

lecto in aliud. nam partes propoſitionis põt ſeparatim intelligi, antequam componantur per notam uerbalem, ſed omnis trãſmutatio repugnat primo mouẽti, qui eſt deus, ergo &c. Secundo ſic. Omnis intellectus componens accipit ſcientiam à rebus compoſitis, & materialibus, ſicut humanus intellectus, ſed intellectus dei non accipit ſcientiã ab hmõi rebus, imo nec alia ſubſtantia non habens materiam. ſuum. n. naturale obiectum eſt quidditas abſtracta, ſicut obiectum noſtri intellectus eſt quidditas rei mãlis. ergo intellectus dei eſt penitus ſimplex, & indiuiſibilis in eſſendo, & in intelligendo. Tertio, intellectus qui eſt cõpoſitorum, & intelligens per compoſitionem, nõ ſemper habet ſuam pfectionem, ſed in aliquo tempore. i. p tẽpus acquirit eam. nã ſua pfectio nõ conſiſtit intellectione huius partis, puta hois, nec illius, puta animalis, ſed huius toti⁹, hõ eſt aial, ſed prius intelligit partes, deinde compoſitũ, ergo ſua pfectio acquiritur in tpe & non ſemper ineſt ſibi, ſed intellectus diuinus eſt ſemp optimus, & pfectiſſimus, aliter tenderet de pfecto ad pfectum, quod repugnat ſimpliciſſimo actui, qualis eſt deus. Dicendum eſt ergo intelligere diuinum eſſe ſimpliciſſimũ, quo intelligit ipſum primo, & in ſeipſo alia, non uariabiliter, nõ temporaliter, nõ componendo. intelligit. n. in ſeipſo, materialia immaterialiter. temporalia intemporaliter, compoſita, & complexa ſimpliciter. De intellectu igitur primi, & de dubijs ſurgẽtibus circa ipſum quo ad intelligere, & intelligibile, & modum intelligendi, ſic determinatum ſit ad mentem Ariſtotelis. Hæc de ſeptimò cap. dicta ſint.

CAPVT VIII.

IN octauo cap. inueſtigãdum eſt, ſi primum mouens eſt bonum, & optimũ totius uniuerſi. Pro cuius reſolutione proponit Ariſt. ſi uniuerſum habet bonum ſeparatum, aut bonum intrinſecum, quod conſiſtit in ordine. Pro euidentia igitur iſtius quæſiti tria agenda ſunt.

1 Primo, quare Ariſt. quærit ſi uniuerſum habet bonum ſeparatum, aut bonum intrinſecum.

Secundo, reſoluendum eſt quæſitum ſm ſniam Ariſt.
Tertio, uidendum eſt quid dicerent alij antiqui ad hoc quęſitũ,& quot inconuenientia ſequũtur ex poſitionibus eoꝝ,& ſic concludendum eſt: quod primum mouens eſt in toto uniuerſo, ſicut unus princeps,& ordinans & regulans, ex conſequenti eſt totius naturæ bonum optimum.

Quantum ad primum, aduerte, quod ratio quæſiti ſumitur ex eo quod dictum eſt ſupra, quod primum mouẽs eſt bonum omnis boni cum ſit primum appetibile,& optimum, ideo mouet omnia: & ab ipſo pendet cœlum,& natura,& omne quod deſiderat ipſum modo ſuo, ut bonũ, & optimum ſuum,& omnia quæ ſunt participant aliquã ex ſuis bonitatibus. & per illam bonitatem ſunt id quod ſunt. Et ideo quęrendum reſtat, utrum hoc bonum, quod omnis natura deſiderat,& participat, ſit quid ſeparatum, & extrinſecum ab entibus, ſicut locus deorſum deſideratus à graui eſt extrinſecus à graui, aut ſit conſiſtens in ordine, qui eſt in naturis rerum, prout una ordinatur ad alteram, puta uegetabilia ad animalia,& animalia ad hominem, ita quod ſit bonum intrinſecum naturis reꝝ, ſicut ordo partiũ eſt bonum intrinſecũ exercitui, uel ſit utroque modo, ſicut i exercitu, in quo bonũ extrinſecũ eſt Dux mouẽs, ordinans, et regulans exercitũ. Bonum aũt intrinſecũ eſt ordo, ꝓut una ꝑs ordinať ad aliã, ut pedites ad eqtes.

Quantũ ad ſecundũ, aduerte, qđ ſm ſniam Ariſt.& ſm ueritatẽ, exiſtimãdũ ẽ de toto uniuerſo, ſicut de uno dñio & de uno exercitu, nã ſicut i dñio datur dñs,& Princeps, ad quẽ ordinãtur oẽs ſtatus ſubditoꝝ,& ꝗ mouet, ac regulat oẽs ſubditos in actionibus ſuis, dãs cuilibet legẽ ſcđm modũ officij,& ultra hoc, ſubditi ſic ordinati ſunt adinuicẽ qđ unus ꝯfert alteri,& actio unius eſt iuuamentũ alteri. ſilr, ſicut in exercitu datur Dux regulãs exercitũ ad uictoriã ꝯtra hoſtẽ,& ultra Ducẽ dať ordo iter partes exercitus, ꝑ quẽ ordinẽ quolibet pars exercitus ꝯferť alteri ad uictoriã obtinendã, non quidẽ uno mõ, ſed diuerſimodę, ut competit officio ſuo. Alr.n. conferunt pedites, alr equites,

aliter ſagittarij,al'r perſonatores tubaꝝ. Dux aũt dr̃ bonũ ſeparatum,ſiue extrinſecum,non.n.eſt pars,ſed præſidens exercitui. Ordo aũt eſt bonũ intrinſecũ,qm̃ eſt forma exercitus,& remoto ordine,ceſſat eſſe exercitus,& remanet cõfuſa multitudo,ſicut remoto ordine, q eſt inter partes domus,deſtruitur,domus,&remanet ꝯfuſa cõgeries lapidũ, ſic in uniuerſo datur bonũ ſeparatum, quod eſt primum moués,à quo,ad quod,ꝑ quod ſunt omnia. Et dr̃ bonum ſeparatũ,quia non eſt pars,ſed auctor uniuerſi, à quo eſt largitas diuerſaꝝ bonitatũ in partibus uniuerſi.his quidẽ clarius,& æternal'r,his aũt obſcurius,& temporal'r, ut dictũ eſt in libro de cœlo. Eſt ét in uniuerſo bonum intrinſecũ,qui eſt ordo partium inter ſe,&omnium ad primũ mouens,ut ul'em finem. Nam cũ omnium partium uniuerſi ſit unus gñalis finis,neceſſe eſt,ut inter ſe ſint ordinatæ ſicut quia finis domus eſt habitatio,neceſſe eſt ut partes domus ſint ordinatæ, al'r non eſſet conueniens habitatio.

Sed ex parte boni ſeparati, aduerte, quod eſt nobilius bonum,q̃ ordo in partibus uniuerſi,ſicut eſt maius bonũ in Duce exercitus,q̃ in ordine exercitus.nam exercitus eſt propter Ducem,& non econuerſo.

Item Dux,ut inqt Cõmen.in cõm.52.eſt cauſa ordinis ſed ordo non eſt cã Ducis, ſic in uniuerſo primũ mouens eſt melius bonum,q̃ ordo partium uniuerſi. Tota.n.ordinatio uniuerſi pẽdet à primo mouente,& nõ ecõuerſo,& ab ipſo effluũt bonitates partiũ uniuerſi,et non ecõuerſo.

Ex parte aũt ordinis partiũ uniuerſi,aduerte quod licet oẽs partes ſint ordinatæ,non tñ æqual'r,neque ſil'r. Se hẽt .n.uniuerſum,ſicut familia,quam regit, & ordinat pater familias,imponẽs unicuique legem,ſꝫm modum naturæ, & ꝯditionis ſuæ,unde al'r ordinat filios,al'r ſeruos,al'r beſtias. Licet.n.oẽs iſti gradus ordinentur ad bonũ cõe domus,& ad dñm domus,tñ non eodem modo recipiunt legem.nã paterfamilias duplicem legẽ ſtatuit in familia.ſ. cõem,& particularem. Cõis quidẽ lex,in qua oẽs gradus cõueniunt eſt,quod tã filij,q̃ beſtiæ,et ſerui habeãt diſtin

ctas operationes,& oẽs ſint utiles modo ſuo in iuuamẽto familię,& diſtinguãtur ſuppoſitis. Particularia aũt lex eſt alia filioꝝ, alia ſeruoꝝ, alia beſtiaꝝ. Filioꝝ quidẽ lex eſt, qđ nõ licentiãtur ad faciendũ oĩa quę appetunt, ſed oẽs actio nes eoꝝ ſunt ad nutũ, & uoluntatem p̃ris. Et oĩa aut pluri ma eoꝝ, quę faciũt ſunt ordinata ad pcipiendũ bonũ pa rẽtis, ideo ſm legem paternam non cadit in eis error, nec peccatũ. Ex actionibus aũt ſeruoꝝ, & beſtiaꝝ paucæ ſunt ad cõe cõmodum domus, quod. n. agũt dño domus mo uẽte, & dirigẽte illud ad bonũ domus ſpectat. Alia uero, & plura eorũ opa, quæ pcedunt ex pprio impetu ſunt ca ſualia, & ſm qđ euenit ex impetu ꝯcupiſcentiæ, & irratio nalis iræ, non. n. ſm rectam rõnem, ſed ſm neceſſitatẽ co actionis reſpiciũt ad patrẽfamilias. Seruos. n. uocat Ariſt. eos q nati ſunt ſerui. Naſcuntur aũt ſerui, q per ſeipſos ad regimẽ uitæ non ſufficiũt, neq̃ publicæ, neq̃ priuatiuæ. Liber aũt eſt qui p ſeipſum regere ſcit, & põt. Dñs ẽt ex nã eſt q lumine intell's ſibi, & alijs ſufficere põt ad regimẽ ui tæ. Beſtia uero, q̃ in regimẽ uitæ ſemp indiget, ut agatur, & regatur ab alio, & qñ ſibi relinqtur, opatur impetu ꝯcu piſcẽtiæ, & iræ, ſic eſt in partibus. Oĩbus. n. lex iſta cõis eſt poſita, qđ diſtinguantur ab inuicẽ ſm ſubm, & diſtinctas habeãt opationes. Lex aũt particularis eſt, qđ ultra diſtin ctionẽ ſubæ, & opationũ q̃dã ſunt, quoꝝ oẽs operationes ſunt ordinatæ, & regulatæ ad bonũ cõe, ita quod neq̃ de fectus, neq̃ aliqd p̃ter naturã ꝯtingat in eis. Iſta aũt ſunt corpa cœleſtia, et ſubę ſeparatę, indefectibiles ex ppinqui tate ad primũ mouẽs, ſe hñt. n. in uniuerſo, ſicut filij in do mo. Quædã aũt ſunt, in qbus multa accidũt p̃ter nãm, & paucę ex actionib⁹ eoꝝ ꝯferunt bono uniuerſi, et iſta ſunt entia inferiora corruptibilia. Propter elõgationẽ. n. à pri mo mouẽte plurima in eis à caſu accidũt, & defectus mul ti, ſe hñt. n. in uniuerſo, ſicut ſerui, & bruta in domo pa triſfamilias. Patet igitur ex dictis, qũo natura uniuerſi ha bet bonum ſeparatum, & bonum intrinſecum. Vtrum aũt deus de oĩb⁹, et qũo ſollicitudinẽ habeat, determinatũ eſt

à nobis in quæſtionibus metaphyſicalibus. nã ſuper hũc tex.52.fundata eſt q̃ſtio de cura, & ſollicitudine diuina.

Quantũ ad tertium,aduerte,quod Ariſt.tres antiquoꝝ opiniones recitat,&improbat,eo quod nulla eaꝝ ſeruat talẽ ordinẽ in uniuerſo,quẽ ſupra poſuimus. Prima opinio eſt eoꝝ,q poſuerunt oĩa fieri ex ↄtrarijs. Secũda eſt eoꝝ q poſuerunt bonũ eſſe principiũ oium. Tertia eſt eoꝝ q poſuerunt ſpẽs,ſiue ideas ſeparatas. Qui ponunt oĩa fieri ex ↄtrarijs peccãt in tribus. Primo,qa ſola contraria ſunt impaſſibilia adinuicem, non.n.albedo fit ex nigredine, ſed potius deſtruitur,nõ ergo in factione rei duo cõtraria ſufficiunt,ſed neceſſe eſt dari materiã,quæ nulli cõtrariatur; & ex qua,ut recipit unũ contrarium,& alteꝝ abijcitur, ipſa res fit,ut declaratum eſt in 1.phy.& in principio huius 12. Nec ꝓdeſt, quod aliqui eoꝝ poſuerũt alteꝝ cõtrarioꝝ eſſe materiã,ponendo.n.omnia fieri ex æquali,ꝙ inæquali,ex uno & multitudine, ut Platonici, & Pyth. dixerunt inæquale,&multitudinẽ,eſſe materiã,hoc inq̃ non ꝓdeſt, qm̃ natura materiæ eſt,ut nulli ſit cõtraria, ſed ſit in potẽtia receptiua cõtrarioꝝ.Deficiunt ſecũdo,quia non omnia fiũt ex contrarijs,nec in ſui ſubſtãtia eſt participatio contrarioꝝ.nam cũ prima contraria ſint bonum, & malum, etiã in corporibus cœleſtibus, & ſeparatis eſſet malum.ſ. naturæ,puta corruptio,uel alteratio,quæ eſt uia ad corruptionem,hoc aũt eſt falſum,cum ſint immutabilia ſecundum ſubſtantiam,ut declaratum eſt ſupra. Deficiũnt tertio qm̃ dicentes omnia eſſe ex contrarijs non utuntur cõtrarijs ad ſaluandum ea, quæ apparent in rerum naturis, & inter reliqua ſunt quattuor. Primo, quare aliqua ſint corruptibilia, aliqua incorruptibilia non poteſt reduci in hoc principiũ, quod omnia ſunt ex contrarijs. nã ex hoc potius ſequitur, quod omnia ſint corruptibilia, & ꝓpterea poetæ antiqui,ut effugerent hoc inconueniens, dixerunt omnia fieri ex non ente. Ex non ente aũt aliqua fieri corruptibilia,ut inferiora,in quibus ſunt alterabiles qualitates,aliqua aũt incorruptibilia,ut corpora cœleſtia elonga

ta à ꝯtrarijs,& ſeparata à materia. Aliqui aũt neſciẽtes red dere cãm diſtinctionis in rebus, dixerunt oĩa eſſe unũ, ut dictũ eſt in 1. phy. ſicut Parmenides, & Meliſſus. Secũdo nõ pñt reddere cauſam, quare gñatio eſt ꝑpetua, & quę ſit prima, & ulis cauſa gñationis. Cõſtat. n. neutrum contrarioꝝ eſſe hmõi cauſam, ſed aliquod ꝑpetuũ agens eleuatũ ſuper ꝯtraria, ut primũ cœlũ ex motu diurno, & planetæ, ut mouẽtur in obliquo circulo. Tertio non pñt aſſignare cãm, quare aliqua magis participant de uno ꝯtrario, q̃ de alio, puta quare aĩalia terreſtria magis ꝑticipãt de calido, & ſicco, aquatica aũt de humido, & frigido. Idẽ ẽt ꝯtingit his q ponũt ideas eſſe cauſas gñationis indiuiduoꝝ, et indiuidua participare nãm ideæ, nõ. n. pñt reddere cauſam, quare hoc indiuiduũ prius participauit ſpẽm, nũc aũt nõ participat. Quarto, ſi ꝑma ꝑncipia ſunt ꝯtraria, cũ hęc ſcia q̃ ſapiẽtia eſt, & honoratiſſima ſit de ꝑmo ꝑncipio, ſeqtur qđ hæc ſcia habeat ꝯtrariũ, & primũ principiũ habeat cõ trariũ, quod tñ eſt falſum, qa oĩa ꝯtraria hñt mãm, quę eſt in potẽtia ad cõtraria, ꝯtraria. n. ſunt, q̃ ſunt apta eidem in eſſe ſucceſſiuæ, ſed primũ principiũ non hẽt materiã, qm̃ ut dictũ eſt ſupra, eius ſuƀa eſt purus actus, ergo &c. Qui aũt ponũt bonũ eſſe principiũ oĩum defecerunt gñalr, qa non dñt in quo gñe ſit principium, põt. n. eſſe principiũ, ut finis, ut agens, ut forma. Hęc. n. tria ſunt bona, mã uero ꝭm ſe nõ eſt bona, qm̃ bonum & perfectũ ſunt idẽ, ſed mã, ut mã non eſt ꝑfecta, ſed perfectibilis, cũ ſit ens potẽtiale. Deficiunt aũt in particulari Emped. & Anax. Empedocles quidẽ in duobus deficit. Primo, qa dicit amorẽ eſſe bonũ, & illud eſſe principiũ agens, & mãle in his, quæ gñantur. Agens quidẽ inquantũ unit, & congregat componibilia adinuicem, mãle uero inquantũ ingreditur cõpoſitionẽ. Ponit. n. rem gñabilem, cõſtare ex lite & amicitia, & quattuor eľtis, uel qa amica facilius ꝯueniunt in mixtura, eſt aũt impoľe idẽ ſcđm eãdẽ rõnem eſſe agẽs, & mãm, qm̃ eſt agens actu, & mã eſt ens in potentia, actus aũt & potentia ſunt diſtinctarum rõnum, ut declaratũ eſt in 9. lib. De

ficit ſcđo,q̃a dicit principiũ oium rex̧ eſſe bonũ,& cũ hoc ponit litẽ,ſicut amicitiã eſſe principiũ, ergo ſecundũ ip̃m lis eſt quoddã bonũ,ſicut amor,hoc aũt eſt falſum, ẽt ſ̃m ip̃m,qm̃ dicit litẽ eſſe nãm mali,ergo non eſt quid bonũ. Anax.aũt in duobus deficit. Primo,q̃a dicit bonũ,qđ eſt intellˀs eſſe principium, & mouere oia, & tñ cum intellˀs moueat,& agat p̃p finẽ,nõ aſſignat finẽ, p̃p quẽ mouet, niſi forte dicat qđ mouet p̃p ſeip̃m,ſicut nos dicimus,qđ ſanitas q̃ eſt in intellˀu medici mouet p̃p ſanitatẽ acquirendã in ęgro.Deficit ſcđo,qm̃ ſi uult ſeq̃ oẽm opinionẽ antiquox̧,q̃ ponebãt rex̧ principia eſſe ꝯtraria, debuit aſſignare principiũ ꝯtrariox̧ intellectui.Qui uero ponunt ſpẽs,ſiue ideas ſeparatas,in aliquo bñ ſenſerũt, & in aliq̃bus defecerũt.Bene ſenſerũt in hoc,qđ p̃ter entia ſenſibilia materialia poſuerũt aliqua entia ſeparata,alˀr nõ daretur primũ rex̧ principiũ optimũ,qđ eſt ois boni principiũ,& nõ eſſet talis ordo partiũ uniuerſi ad unum bonũ primũ ſeparatũ ut ſupra aſſignauimus,nec eſſet ꝑpetua gñatio.nam ꝑ cã ꝑpetuæ gñationis aſſignauimus ſupra intelligentias cauſantes res inferiores,mediãte cœleſti motu,nec eſſent mota cœleſtia corpora, eox̧.n.motrices aſſignauimus ſubas ęternas imateriales ſine magnitudine, ſed ſemꝑ eſſet ꝓceſſus infinitus in ꝓncipijs,ſi nõ daretur primũ principium, ꝓceſſũ aũt infinitũ in cauſis,&ꝓncipijs deſtruximus in 2. lib.bene ergo in hoc ſenſerũt. Defecerũt aũt in hoc,quod poſuerũt hæc entia ſeparata, nõ intelligẽtias mouẽtes cœlos, ſed aliqui nãs ulˀes rex̧ naturaliũ, ut ſpẽm hois, ſpẽm equi,de q̃bus ſatis diximus in 7.lib.& hęc opinio aſcribiť ab Ariſ.Platoni.Aliq̃ aũt ponũt mathe.ſeparata,ut numeros,et magnitudines,& hęc opinio attribuitur Pyth.de q̃ locuti ſumus in 3.lib.ſed iſti multiplˀr peccant. primo,q̃a entia ſeparata ponũtur ut primæ cauſæ ꝓductiuæ, & motiuæ,ſed hmõi ſpẽs,et numeri non p̃nt eſſe tales cauſæ, q̃a ulˀia non agunt,& mathematica,quę ſunt quãtitates non hñt uirtutem actiuã.fruſtra igitur darẽtur hmõi entia ſeparata.ſecũdo,q̃a iſti dñt,magnitudinẽ cauſari à numero

hoc aũt eſt falſum,quia nõ põt ꝯtinuũ cauſari ex nõ ꝯtinuo,neq; in gñe cauſæ motiuæ,ſiue efficiẽtis, neq; in gñe cauſæ formalis,tertio,ſi ſpẽs & numeri ſunt prima principia,cũ in eis nõ ſit ꝯtrarietas,ſequitur prima principia nõ eſſe ꝯtraria,neq; factiua,neq; motiua,ex ꝯñti nõ erit generatio rerũ æterna.Eſt.n.gñatio æterna,ut dictũ eſt ſupra, ꝑꝑ prima principia motiua æterna,nõ ergo ſpẽs & numeri ſunt prima principia,ex ꝯñti uanæ ponũtur eſſe entia ſeparata,quarto nullus iſtorũ põt dicere,à quo ſint iſti numeri ſenſibiles,& à quo unũ ſenſibile:& à quo anima, ut aĩa,& à quo corpus,ut corpus,& à quo ſunt diſtinctæ rerũ ſpecie.niſi dicãt,ut nos qđ ſunt ab efficiẽte, ſed neq; ſpecies q̃ ſunt uľa quædam,neq; magnitudines,neq; numeri ſunt cauſæ efficientes, ergo uana eſt poſitio eoꝝ.quinto, peccant in hoc,qđ auferũt ordinẽ partiũ uniuerſi inter ſe, & oĩum ad unũ primũ:naturam,q ponũt numerũ mathematicũ eſſe primam nãm, & poſt numerũ magnitudinẽ. & poſt magnitudinẽ hæc ſenſibilia:dñt aliud eſſe principiũ numeri,aliud magnitudinis, aliud horũ ſenſibiliũ,& ponũt hæc principia nõ ſubordinari:nec reduci ad unum primũ.Silr dñt nãs principiatas nõ ordinari adinuicẽ,nec unam alteri ꝯferre,ex ꝯñti ꝑ accñs eſt,qđ una exiſtẽte alia ſit,Ex his aũt aufertur totaliter ordo ab uniuerſo,ex conſequẽti bona diſpoſitio entiũ,q̃ ſe hñt in uniuerſo ut partes unius dominij.in quo ſi plures ſint principes nõ ſubordinati,ita qđ nõ fiat reductio ad unũ primũ, nõ bene diſponitur dominũ.ſi ergo in uniuerſo darẽtur plura principia prima,entia male diſponerẽtur,qđ nõ eſt admittẽdũ.nam ſi unũquodq; uidem⁹ optime diſpoſitũ ſm modũ naturæ ſuæ,multo magis diſpoſitio totius uniuerſi debet eẽ optima.Oportet igr̃ in dominio uniuerſi deuenire ad unũ primũ uľem optimũ Principem à quo ſit oĩs uirtus, omnis bonitas cõicata naturis entium,prout unicuiq; congruit, & hic eſt Deus glorioſus,ac benedictus in ſecula. Amen.

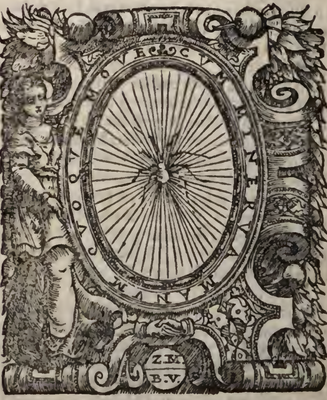
FINIS.

Series chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX.

Omnes quaterniones.



VENETIIS, APVD IOANNEM MARIAM BONELLVM.

M. D. L V.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

GOTT